ION CÂRJA

INTOARCEREA DIN INFERN

Vol. II

CRIMA ÎMPOTRIVA DEMNITĂȚII OMULUI

Editura «ACȚIUNEA ROMÂNEASCĂ»
NEW YORK
1972

ION CÂRJA

INTOARCEREA DIN INFERN

Vol. II

Crima împotriva demnității omului

Editura «ACȚIUNEA ROMÂNEASCĂ»
NEW YORK
1972

Lucrarea aceasta s'a publicat sub
îngrijirea Dlui Ovidiu Țârlea

Depósito legal: M. 23552-1969

Impreso en Comercial Española de Ediciones, S. A. Coruña, 30. Madrid

Inchin aceste pagini tuturor Românilor din emigrația politică națională,

Acelor fii și fiice ale României cari, dacă ar fi rămas în țară, ar fi fost victimele acelorași prigoane, suferințe și cruzimi prin care au trecut și trec generațiile de sacrificiu ale Neamului nostru,

Acelor Români din emigrație cari au făcut din exil, fiecare unde s'a aflat, focare de luptă externe pentru recâștigarea libertății, integrității teritoriale și suveranității Neamului nostru,

Tuturor celor jertfelnici și stăruitori în rugă pentru cauza sacră a scumpei noastre țări și credinței străbune,

Celor cari nu au obosit să-și iubească țara și au rămas neclintiți în credința izbăvirii ei,

Românilor de pretutindeni, de acum și viitori,

MEMENTO,

ION CÂRJA

New York, Manhattan, Ianuarie - Iulie 1969.

IN LOC DE INTRODUCERE

Cu acest al doilea volum din INTOARCEREA DIN INFERN se încheie încercarea autorului de a prezenta o panoramă mai amplă a unor aspecte macabre din viaţa deţinuţilor politici, —în două decenii—, din închisorile şi lagărele de muncă forţată din România bolşevizată.

Trebuie să mărturisesc că ideea iniţială a fost de a prezenta, ca primă contribuţie la cunoaşterea unor stări de lucruri din temniţele şi lagărele României, a unei cărţi închinate exclusiv Canalului Dunărea Marea-Neagră. Această carte trăia şi încă trăieşte în mine, viu, puternic, cutremurător. Gândul de a publica odată această carte (Canalul Morţii) nu l-am părăsit nicio clipă. Probabil, aflarea unor mijloace materiale, a unor patrioţi cu dare de mână şi generoşi, va face posibilă apariţia acestei cărţi, cândva.

Apariţia în două volume a amintirilor şi experienţei mele din penitenciarele şi lagărele din România, sub titlul INTOARCEREA DIN INFERN, a fost rezultatul unei învoieli cu Editura «DACIA» din Madrid de sub direcţia distinsului luptător naţonal şi autor, Dr. Faust Brădescu. Am convenit să se publice, în faza întâi a tratativelor cu Editura «DACIA», o carte în care să se cuprindă materialul nostru referitor la ceea ce s'a petrecut cu tineretul ţării, la Piteşti, Gherla, Canal şi alte centre de asasinare organizate de regimul dela Bucureşti. Intrucât, din expunerea noastră, —dacă ne-am fi limitat numai la acest aspect al temei—, cititorul nu ar fi fost suficient de informat asupra felului cum a funcţionat sistemul criminal al regimului în lagărele de muncă forţată (mai

ales că până la data actuală nu s'a publicat aproape nimic din marea tragedie a Canalului Dunărea Marea-Neagră), am fost de acord cu sugestia Editurii «DACIA» de a întreprinde o descripţie sumară a condiţiilor în care au trăit oamenii în lagărele de muncă forţată din Dobrogea.

Sistematizarea materialului, în felul în care apare în aceste două volume, ni se pare, cu toate că ne-am abătut dela ideea iniţială, —perfect compatibilă cu teza pe care am urmărit să o prezentăm. Intâiu, că materialul converge, în întregimea lui, procesului silnic de convertire a conştiinţelor oamenilor în închisori de către comunişti şi, al doilea, corelaţia asasinatelor din prima parte cu a celor din a doua carte, apare premeditată şi ineluctabilă.

Cititorul, chiar neprevenit, al celor două cărţi din «INTOARCEREA DIN INFERN», nu va putea să nu sesizeze existenţa unei acţiuni planificate a MAI-ului (Ministerul Afacerilor Interne) în a sugruma până în faşe orice potenţialitate naţională latentă potrivnică odioasei orânduiri stabilite prin crimă şi teroare în România. Ceea ce s'a petrecut, succesiv, la Piteşti, Gherla, Canal, nu a fost decât preludiul sinistru a ceea ce urma să se întâmple la Aiud, Gherla, Botoşani, etc., cu un deceniu mai târziu. Personagii cari au jucat roluri de mâna întâia la Piteşti, Gherla sau Canal, sunt folosiţi cu succes, mai târziu, la acţiunile de desumanizare a oamenilor. Aceleaşi metode de siluire şi extenuare morală şi biologică rămân aproape neschimbate şi în 1960, cum erau şi în 1950.

Ceea ce însă va stârni nedumerirea cititorului este faptul că, chiar dacă seria a doua a deţinuţilor politici, a oamenilor maturi, au fost informaţi, cunoşteau şi aveau, de acum, martori a mârşăviilor săvârşite anterior împotriva tineretului, totuşi, până la urmă, sub un fel sau altul, au acceptat aceleaşi degradări, abdicări şi reducţiuni ale conştiinţei lor. Dar nedumerirea lor se va risipi deîndată ce vor parcurge întreaga expunere şi îşi vor da seama că chinurile la cari au fost supuşi aceştia, au fost tot atât de grozave încât le-au atins şi ultimile resturi de voinţă şi luciditate.

In anul 1964 guvernul comunist dela Bucureşti a ajuns la concluzia că duşmanii interni au fost înfrânţi. Guvernul dela Bucureşti este conştient că poporul murmura şi geme sub lanţurile robiei din care se zbate să scape. El însă ştie şi este sigur că după ce toţi acei duşmani declaraţi, cunoscuţi şi bănuiţi au fost striviţi sub teasc, timp de două decenii, nimeni dintre aceştia nu va mai îndrăzni să ridice capul. Şi guvernul comunist român mai ştie că tineretul ţării care se ridică, prezintă la ora actuală singura primejdie îngrijorătoare care îl ameninţă, pentrucă tineretul României este conştient că viaţa pe care o duce azi nu este aceea prin care el se poate afirma şi realiza. Dar, pentru aceasta, guvernul dela Bucureşti are grije să îl priveze dela armele intelectuale şi morale cari ar putea face acest admirabil tineret, de temut, şi de aceea îl ţine în cuşcă, nu îi permite să iasă în străinătate, îl privează de lectura literaturii Occidentului, îl ţine legat strâns la pripon să nu îi scape.

Guvernul comunist dela Bucureşti se luptă la ceasul acesta pe două fronturi: cu tineretul ţării şi elementele naţionale din străinătate, cari continuă să îi divulge lumii crimele, samavolniciile şi toate abuzurile săvârşite împotriva «omului».

«INTOARCEREA DIN INFERN» circumscrie tragedia României chiar sub aspectul pe care l-am invocat mai sus, adică a fazelor procesului criminal de degradare a omului, de strangulare a oricărei rezistenţe naţionale manifeste, de mistificare a voinţei şi aspiraţiilor naţionale autentice.

Ce s'a întâmplat în timpul acestor două decenii în străinătate, în cadrul emigraţiei naţionale române, şi care este stadiul de afirmare al ei la ora actuală?

Nu este aici locul, şi ar fi împotriva economiei cărţilor noastre, de a aborda o cât de succintă consideraţiune la întrebarea de mai sus. Dar, apreciem noi, se înscrie în perfect acord cu spiritul lucrării, semnalul de alarmă pe care am dori să-l dăm şi care ar trebui să se audă pretutindeni azi, unde bate o inimă românească.

In ceea ce unii numesc exil, iar noi numim emigraţie naţională politică, se petrec lucruri deadreptul îngrijorătoare.

După judecata noastră, regimul dela Bucureşti efectuează în străinătate exact aceeaşi diabolică lucrare la ora actuală (începută, de sigur, cu câţiva ani în urmă, dar mai intens) ca aceea pe care a practicat-o în ţară. Cu o singură deosebire, şi esenţială; nu are posibilitatea de a înfunda pe oameni în închisori. Dacă ar putea-o, ar face-o şi pe aceasta imediat şi fără cruţare. Dar, încolo, are la dispoziţie întregul arsenal strategic de a amortiza, dacă nu de a ucide, elementul naţional dedicat cauzei eliberării ţării, a credinţei lui, a onestităţii lui, a autenticităţii lui, a aspiraţiilor lui cele mai

intime. Dela otrava răspândită prin diferitele publicațiuni cari au fost folosite cu succes în temnițele țării, până la aflarea și formarea unei intregi rețele de diversioniști din sânul elementelor trimise special din țară sau deja existente aici; dela ponegrire până la amenințarea fățișă (șantajând probleme familiare, vize de intrare și ieșire din țară, percepând prețuri de cumpărare a unor membri de familie, exagerate când este vorba de un individ indezirabil, etc.); dela corupția prin bani până la desonorarea unor persoane credule, etc., totul este regizat cu abilitate drăcească și exploatat la maximum.

Sub flamura unei anumite independențe față de Moscova (dar nu și față de comunism), agenții regimului dela București captează ignoranța și naivitatea unor elemente politice responsabile de starea de lucruri instaurate în România, falsificându-se adevărul in mod tragic și, în același timp, ingreunându-se poziția acelor Români din străinătate cari continuă să denunțe tirania regimului, cruzimea lui, menținerea neschimbată a unei politici interne staliniste de cea mai silnică factură. Dela Departamentul de Stat din Washington până la cancelariile cine știe cărui Stat obscur de prin Asia sau Africa; dela președinții dubioși a unor organizații românești din USA sau Europa, până la episcopii sau preoții români de pe cine știe cari meleaguri ale lumii, dela profesori universitari până la muncitori simpli, miazma stricăciunii răbufnește în ultimul timp tot mai des; și apoi să nu uităm despre anumite comitete naționale mercenare din străinătate cari joacă cartea interesată a unor organizații mercantile din USA sau Europa, cari nu au nimic comun cu ideea eliberării României (de pildă Free Europe Inc.).

Dar, din fericire, există în străinătate și un front unit prin acțiune națională, un front dârz, conștient de misiunea sa națională și istorică pe care o determină circunstanțele nenorocite de azi, un front care trăiește prin energia sa proprie, demn, viguros, perseverent, cu ochii ațintiți spre viitorul luminos al României de mâine.

In inchisori au existat oameni și dintre aceia cari au cedat infuențelor vitrege de convertire a conștiințelor lor și au existat și dintre aceia cari au rămas neincovoiați în suferință. In emigrația politică românească există aceleași categorii de oameni. Intotdeauna când surprind pe cineva care se lasă prins în mreaja

regimului dela București, gândul mă duce inapoi la inchisorile prin cari am trecut și îmi zic că acesta, dacă ar fi rămas in țară, ar fi fost folosit acolo cu deplin succes in procesul de reeducare sau, afară rămânând, ar fi ajuns acolo, din prima clipă, un fidel informator al MAI-ului.

Cărțile scrise de mine se adresează deopotrivă și celor cari au rămas pe poziție la datorie și celor cari au capitulat; și celor cari nădăjduiesc tare și celor desnădăjduiți; celor buni și celor răi; celor vii și celor morți.

∴

Ar mai fi o problemă asupra căreia aș dori să adaug o scurtă consemnare. Unele persoane cari au citit volumul întâi din INTOARCEREA DIN INFERN precum și altele cari au avut ocazia să parcurgă părți din manuscrisul volumului doi, și-au arătat îngrijorarea față de soarta unor persoane din țară pe cari le-am numit și a căror confesii, informații și atitutini au fost relatate în aceste cărți, spunându-mi că prin divulgarea tuturor acestor lucruri aș putea să le primejduiesc libertatea.

De sigur, observațiunea aceasta ar părea indreptățită pentru oricine care nu a fost prin închisorile din România și, mai ales, pentru oricine care nu a cunoscut ce s'a întâmplat în acele inchisori. Ceea ce am povestit din amintirile mele nu constituie noutăți pe cari să nu le fi auzit aproape fiecare fost deținut politic din România. Este tot atât de adevărat că eu am avut oportunitatea rară să fiu în preajma unor persoane marcante, cari au jucat roluri principale în viața politică anterioară instaurării comunismului în România sau în lumea închisorii. Dar ceea ce am aflat eu dela aceste persoane, dacă s'ar putea să nu fie cunoscut, probabil, de mulți foști deținuți, a fost și este perfect și integral cunoscut de Securitatea din România și, încă, mai mult, ceea ce eu nu știu, cu siguranță. Că oamenii mi-au făcut confesii, pe cari le-au făcut și anchetatorilor sub presiunea teroarei și bătăilor, sau le-au făcut în ședințele de reeducare, cum se va vedea, nu poate să atragă nicio penalitate asupra lor. Toți am trăit împreună sub severitatea aceluiași regim de recluziune strașnică, fiecare dintre noi am simțit necesitatea unor destăinuiri și, în cazul meu, nimeni nu știa sau își închipuia la ora aceea că eu voiu ajunge cândva în USA

spre a le povesti dramele lor și tragedia necunoscută a Neamului din temnițele și legările de muncă forțată.

Am mai fost îndemnat și de un alt motiv să numesc propriu persoanele cu cari am stat și dela cari am aflat unele lucruri. De câtva timp apar fel de fel de indivizi din România cari se auto-identifică «foști deținuți politici». In realitate, cei mai mulți dintre ei sunt foști deținuți de drept comun cari au fost ținuți, în unele perioade, în comun cu foștii deținuți politici (în fazele de transferare a deținuților politici la închisorile speciale, în așa numitele «depozite», sau au fost plantoane în penitenciarele speciale cu politici, etc.), precum, mai există și alte două categorii de așa numiți «asimilați politici», foști aventurieri, frontieriști, pistolari (persoane la cari s'au descoperit câte o armă, fără nicio corelație cu vre-o activitate politică). Aceste categorii de foști deținuți ne-au produs tot felul de dificultăți în închisori, servind, aproape în toate cazurile, administrația (informatori, pontatori, brigadieri, bătăuși, etc.).

Acești oameni, și în străinătate, au venit să denatureze adevărurile, să propage «discreție» asupra numelor celor cari au fost în închisori, în unele cazuri, să propăvăduiască că închisorile au avut și o poezie a lor, că din punct de vedere moral închisorile au însemnat o victorie a bietului Neam român.

Cititorii cărților noastre vor fi ei singuri în situația de a aprecia asupra ce au fost închisorile comuniste din România și ei vor fi aceia cari vor judeca pe aceia cari încearcă să diminueze drama unui Neam care trăiește azi exclusiv numai prin forța inerției tradiției sale, prin care a supraviețuit până acum și prin care se va salva până la urmă.

New York City, Noembrie 1970.

I. AXELE EXTERNE ALE TRĂDĂRII

In mod obișnuit se spune că perspectiva timpului este acea dimensiune care stabilește semnificația valorilor istorice, atât când este vorba de a aprecia eforturile sociale cât și ale indivizilor singuratici cari au jucat un rol oarecare în evoluția societății respective. Dacă acest lucru ar fi adevărat, de sigur, teama de judecata istoriei ar putea fi aflată în miezul multor hotăriri trecute și, ca o consecință, am putea deduce logic că nu întotdeauna cei cari au prezidat la dispunerea direcției curentelor «valurilor istoriei» cum numește Aldous Huxley, foarte plastic, cunoașterea istorică, ar fi fost perfect liberi în deliberările lor.

Probabil, de aceea filosoful francez Maine de Biran a spus în ajunul anului 1800, în al său celebru «Journal Intime», că relațiunile individuale cu societatea și istoria, lui i se par, în mod normal, asemănătoare cu acelea cari există între victimă și monstru. De aceea el recomandă oricărei persoane rezonabile să se elibereze de istorie. Sfatul lui, având în vedere formațiunea sa creștin-spiritualistă, era ca individul să se adâncească într'o viață interioară, de gândire abstractă, în contemplarea iubirii față de spiritul sfânt.

Responsabilitatea individului față de istorie și față de societate, dacă se încadrează conștient în aceste două condițuni esențialmente umane, este covârșitoare. Preferabil ar fi, —dacă ar fi și posibil—, ca să ne substragem de sub incidența strivitoare a acestora, dar fiindcă, se pare, această evaziune nu este cu putință, —atât prin însăși natura umană cât și prin multipla filieră a ne-

cesităţilor reciproce—, se impune ca să ne ajustăm comportamentul conform acestei situaţii date.

Dacă unui anonim i s'ar putea permite ademenirea liniştii întrevăzute prin abdicarea dela viaţa istorică, aşa cum o propovăduia filosoful din Bergerac, pe care l-am numit mai sus, această atitudine nu ar putea fi tolerată nici într'un caz, acelor persoane cari admit şi se angajează să joace un rol călăuzitor în destinul unor societăţi sau chiar al omenirii. Şi aceasta cu atât mai mult, când este vorba de anumite conjuncturi, când societăţile sau puterile pe care le reprezintă, influenţează sau alterează viaţa altor societăţi, faţă de care, dacă nu au avut bunăvoinţă faţă de destinul lor, nimic nu le îndrituieşte să le fie monştri.

Aceste câteva consemnări ni s'au părut necesare ca să le punem în fruntea paginilor cari vor urma, prin cari intenţionăm să relevăm câteva aspecte de tot uluitoare, degradante şi îngrozitoare, în acelaşi timp, în care i-a fost dat şi încă, din nenorocire, îi este dat să trăiască, o însemnată parte din omenirea secolului nostru, inclusiv Poporul Român.

∴

Era prin primele zile ale lunii Noembrie 1952 când mă aflam în lagărul de muncă forţată din Dobrogea, numit, inofensiv şi oficial, COLONIA DE MUNCA «PENINSULA». In realitate aici fiind ceea ce, fără exagerare, se putea numi şi era LAGARUL MORŢII «VALEA NEAGRA», cum era cunoscut în ţară. Oridecâteori îmi amintesc de acea seară târzie de toamnă potopită de ploi şi sfâşiată de vânturi şuierătoare, întru totul asemănătoare cu acele învălmăşiri aspre ale anotimpurilor şi ale naturii, cum numai Ovidiu a reuşit să le descrie în TRISTELE, retrăiesc acele clipe sublime, de mare îmbărbătare şi încredere, cari m'au cuprins de îndată ce am aflat vestea alegerii Generalului Eisenhower, ca preşedinte al Statelor Unite.

Eram distrofic şi, încolonat cu încă treizeci şi ceva de nenorociţi, mergeam spre infirmeria lagărului, la vizita medicală. Unii, foarte puţini, primeau medicamente, dar o bună parte dintre noi trebuia să fim văzuţi periodic, conform dispoziţiunilor conducerii direcţiunii generale a lagărelor de pe Canalul Dunărea Marea Neagră. Numai când se constata că am ajuns la ultimile limite

ale rezistenţii noastre biologice, numai atunci, de abia, se dispunea oprirea noastră în lagăr, spre a nu muri pe şantiere, ci pe scândurile goale ale priciurilor. Cineva, din noapte, când am trecut pe lângă baraca unde aveam prieteni şi buni conoscuţi cari lucrau la un şantier la care aveau acces câţiva civili angajaţi ai Canalului, dela cari ne mai parveneau ziare şi ne răzbeau şi unele informaţii de afară, un bărbat, cu îndrăzneală s'a alipit de coloana noastră care, de data aceasta era supraveghiată de un brigadier mai puţin odios, un ţăran din Maramureş (Iehud), Ioan Popa, şi mi-a şoptit înfrigurat ştirea cea mare. Ochii îi ardeau intens când i-am văzut sub lumina care cădea de pe un stâlp, iar vocea îi era sugrumată de emoţie. Entuziasmul lui m'a cuprins instantaneu şi când am simţit că omul îmi strecura ziarul mototolit în buzunarul pantalonilor, nu am mai avut astâmpăr, până când nu s'a dat stingerea. Sub paza unui prieten, am reuşit să citesc, în spălător, aproape tot admirabilul discurs al Generalului Eisenhower, rostit cu ocazia alegerii. Clar şi direct, măreţ şi hotărît, Generalul Eisenhower par'că întocmise discursul într'adins pentru noi, robii imperiului roşu. Intr'un loc vorbea ca un personagiu patetic dintr'o piesă a lui Shakespeare, inspirat şi nobil, de alternativa reluării raniţei ostăşeşti în spinare, decât să se mai tolereze cumplita privaţiune de libertate a unor popoare, cari se aflau în lanţurile comuniste. Nici că se putea imagina un limbaj mai adecvat definirii conjuncturii politicii în care se aflau ţările din Estul Europei şi nici că se putea alege alte cuvinte mai insufleţitoare pentru noi, cei cari ne aflam în închisori sau lagărele de muncă, cu zecile de mii, în toate acele ţări de după cortină, în fruntea cărora, însă, era România noastră iubită.

Este de prisos să mai descriu atmosfera generală din lagăr care s'a degajat a doua zi dimineaţa din toţi cei aproximativ şase mii de oameni câţi eram în timpul acela la Valea Neagră. Mulţi dintre deţinuţi au început să privească ostentativ, în faţă, pe gardieni, şi cadrele de securitate cari ne păzeau. Unii dintre oameni au încetinit ritmul muncii într'un asemenea grad că administraţia a trebuit să descompună unele brigăzi de muncă şi să repartizeze oamenii în altele, proporţional cu elementele de încredere pe cari administraţia le avea în lagar. A trecut câtva timp până să se restabileasca controlul riguros şi disciplina în lagăr şi pe şantiere. Ritmul forţat al muncii nu s'a mai instaurat niciodată şi, pe lân-

gă altele, aceasta este și una dintre cauzele cari au determinat oprirea muncilor cu deținuții politici în decursul lunii Iunie 1953, în majoritatea lagărelor.

Entuziasmul și încrederea nestrămutată în persoana și politica Generalului a rămas aceeași până la data când m'am eliberat pentru prima oară din închisoare, 27 Iulie 1954.

Ieșit din ceea ce se numea «închisoarea mică» în «închisoarea mare», care era țara toată, am urmărit cu atenție evoluția evenimentelor politice, din mai multe motive. Dar, trebuie să mărturisesc, nu tot cu atâta interes exclusiv, ca în timpul detențiunii, deoarece problemele existenței m'au absorbit aproape complet, de cele mai multe ori, când, rămânând fără slujbă, trebuia să caut disperat orice fel de muncă pentru a-mi putea conserva ființa.

Deziluziile se succedau cu repeziciune. Generalul de fier, cum ne plăcea să-l considerăm pe Eisenhower, se dovedea, pe timp ce trecea, că slăbea în cerbicia sa împotriva comunismului. In locul discursurilor aprige și decisive, adopta flexiuni retorice îmbibate de o anumită filosofie proprie, care nu era altceva decât expresia unei tulburătoare neliniști în fața răspunderilor pe cari și le asumase, și pentru îndeplinirea cărora poporul american și-a dat votul. Mi se părea că în acele discursuri Generalul strecura subtilități aproape imperceptibile de motivare a neîndeplinirii angajamentelor luate. Când, mai târziu, în 1968, am văzut o expoziție de pictură a Generalului Eisenhower la New York, mi-am dat seama odată mai mult că Generalul Eisenhower nu a reușit să evite diletantismul decât pe frontul de luptă, unde a fost un desăvârșit ostaș și comandant.

Ceea ce mi se părea mai straniu era un proces psihic care se desvolta în mine și care începea să mă obsedeze din ce în ce mai mult, de acum. Până în anul 1952, când a ajuns Generalul Eisenhower la conducerea Statelor Unite, am susținut întotdeauna că niciun militar din istoria omenirii nu a dovedit până azi că, dacă acela avea acele calități de militar care ne-ar stârni admirația, aceasta nu implică că respectivul militar ar avea și acele calități rare și talent excepțional de a fi și un mare om de Stat. Plecam dela considerațiuni stricte de evoluție a societății și așezam, în treptele sale, faza conducerii Statului de către militari, între fazele inferioare de desvoltare a comunităților umane, faze cari corespund, după noi, unui instinct deosebit, anume aceluia de apă-

rare sau instinctului defensiv. Societatea modernă a trecut, în baza unei transformări firești și a unor transferări de responsabilități și funcțuni, la alte evaluări sociale și la alte mijloace de stabilitate a forțelor de coeziune.

Intr'un moment de disperare în lagăr, am ajuns să-mi reneg unele convingeri și acest fapt mă intriga. Dar omul la disperare se agață și de un fir de paiu pentru a se salva. Mai târziu, afară fiind, par'că nedibăcia Generalului Eisenhower de a rezolva unele chestiuni esențiale pentru sprijinirea și afirmarea prestigiului marelui Stat pe care îl reprezenta, îmi procura o perversă satisfacție. Cineva ar putea veni să spună ca să nu ne grăbim cu judecățile (probabil «istoricii»). Oricare va fi viitorul, vor continua să rămână câteva capitole negre, de cumplit eșec, pe care le-a prezidat Eisenhower și pe care, nu numai prezentul, dar și viitorul, nu va putea să le califice altfel. Dacă ar fi să amintim numai revoltătoarea și condamnabila toleranță admisă Uniunii sovietice, de a se fi amestecat în soarta țărilor de după cortina de fier, fără a se formula un avertisment serios, care ar fi fost posibil și de așteptat în virtutea existenței unor tratate internaționale semnate de marile puteri, —tratate pe cari, în mod natural, semnatarii sunt obligați să le onoreze—, și ar fi suficient. Dar unde să mai punem lipsa de inițiativă și de acțiune în favoarea acelor victime din sclavie, a unor crize politice și tulburări sociale, cum au fost cele din Polonia, Germania de Est sau Ungaria, și cari nu au fost exploatate de Americani și de Occident? Aceasta cu atât mai mult cu cât America s'a făcut vinovată de vânzarea libertății acestor țări și, mai târziu, prin sprijinirea unor posturi de radio de agitație (Free Europe, de pildă), s'a împins oamenii în noi și cumplite tragedii.

Incontestabil, că după cel de-al doilea Războiu Mondial, toate țările participante au ieșit istovite și cu economiile zdruncinate, în afară de Statele Unite. Statele Unite au ieșit din războiu, conform datelor statistice, cu un potențial economic sporit și cu balanța financiară favorabilă, ceea ce a permis menținerea standardului de viață al populației la un nivel normal, fără sacrificii fiscale și cu moneda cea mai sănătoasă din lume. Deci, Statele Unite aveau, după războiu, nu numai vigoarea economică de a face față situației dezastroase în care se aflau toate țările lumii dar și pres-

tigiul internaţional, unanim recunoscut, aceasta, mai ales, că intrase în războiu pentru o cauză nobilă şi dreaptă.

Ca arbitru al situaţiei internaţionale, în temeiul contribuţiilor materiale şi tehnicii purtării războiului precum şi a sângelui bravilor săi soldaţi pe cari i-a pierdut pe toate fronturile lumii, Statele Unite trebuia să-şi impună ideile sale generoase de libertate şi buna stare a popoarelor lumii, prin toate mijloacele şi în toate împrejurările. Lucrurile însă nu s'au petrecut aşa. In loc să intervină concret şi practic pentru respectarea convenţiilor internaţionale şi a aplicării principiilor pentru cari popoarele s'au luptat şi sângerat, am asistat cu amărăciune, la recunoaşterea succesivă a guvernelor uzurpătoare, de către Americani, la recunoaşterea unor frontiere a Statelor aşa cum acestea au fost negociate de către Hitler şi Stalin, şi apoi, sub administraţia Eisenhower, la admiterea acestor State satelite Uniunii Sovietice, ca membre în Organizaţia Naţiunilor Unite.

De teama judecăţii istoriei, fostul preşedinte Eisenhower a acceptat multe, enorm de multe compromisuri în timpul celor două mandate pe cari le-a obţinut dela electori. Ingrijorat ca sub mandatul său să nu izbucnească o nouă conflagraţie internaţională, Eisenhower a îndurat insomniile pe cari i le-a cauzat Hrusciov, şiretul ucrainian, cu privire la ameninţarea semnării unui tratat de pace separat cu Germania de Est, a acceptat umilinţa asedierii Berlinului de trupele sovietice, şi toate acestea le-a făcut ca până la urmă să păstreze «statu quo»-ul hibrid, avortonul celui de al doilea războiu mondial, adică nimic mai bun, nimic mai aproape de realizarea unificării Germaniei şi de promovarea recâştigării suveranităţii naţionale de către Statele din Sud-Estul Europei.

Admirabilul General care a condus cu multă competenţă operaţiunile militare în Europa, s'a dovedit prea slab când a fost vorba ca să facă din diplomaţie şi cuvânt, arme de luptă şi căi spre a impune victoria marilor principii de emancipare a omului din secolul al douăzecilea, de sub teamă, mizerie, cruzime şi teroare.

Ni se pare remarcabilă observaţiunea lui Abbot Lawrence Lowell dela Universitatea Cambridge, Massachusetts, pe care o luăm din interesanta sa lucrare «CONFLICTS OF PRINCIPLE», cu referire la dificultatea armonizării principiilor cu modalitatea aplicării lor practice.

Iată ce spune acesta despre natura inconsecvenţelor, în general:

«Omul, dintr'o poziţie de responsabilitate, care trebuie să acţioneze imediat cu o parţială cunoaştere a faptelor, este neîndemânatec, ca un istoric, de a judeca înţelept un act, decât numai după un răgaz de îndelungat studiu. Mulţi oameni cari sunt înţelepţi când ei au timp pentru reflectare, nu pot să acţioneze pripit într'o urgenţă, şi, astfel, până la un grad, reversul este deasemenea adevărat.»

Nu ne îndoim că generalul Eisenhower a fost un ofiţer capabil la locul lui şi, în timpul operaţiilor militare de pe front, a reacţionat adecvat în împrejurările speciale cari s'au ivit, dar, din punct de vedere politic, fostul preşedinte s'a dovedit străin de năzuinţele oamenilor secolului său cât şi de marile principii, pe care urma să se clădească societatea omenească, după al doilea războiu mondial.

După ce am trăit marea tragedie a Europei, pe care am trăit-o cu toată implacabila ei duritate, asistând la fărâmiţarea lumii în blocuri şi a divizării mai multor ţări, precum şi perpetuarea unor serii întregi de conflicte, aparent nesoluţionabile, putem spune fără teamă de a fi desminţiţi de realităţi că toate acestea se datorează neintervenţiei la timp şi cu soluţii categorice de acea forţă în care toată omenirea şi-a pus speranţele la un moment dat: Statele Unite.

Dar, pentrucă scopul acestei cărţi este cu totul altul decât acela de a face pur şi simplu un rechizitoriu asupra unor capitole de istorie, de pe urma cărora au avut şi au încă de suferit sute de milioane de oameni, vom trece la acea ce ne interesează în primul rând.

După ce a izbucnit, într'o formă cu mult mai mare virulenţă ca în trecut, problema Berlinului în anul 1959, s'a ajuns la convocarea unei conferinţe a miniştrilor de externe ai celor patru mari puteri semnatare a armistiţiului cu Germania. Din partea Statelor Unite a luat parte Christian Herter, care urma fostului şef al Departamentului de Stat, John Foster Dulles, Franţa era reprezentată de Couve de Murville, Rusia de Gromyko şi Anglia de Lloyd.

Conferinţa s'a ţinut la Geneva începând în luna Iunie. Despre şedinţele dramatice şi obstrucţiunile continui ale Rusiei Sovietice

nu mai vorbim. Reţinem doar că tensiunea era aşa de îngrijorătoare încât în repetate rânduri Eisenhower însăşi afirma că lumea se află în apropierea unui nou conflict mondial. Nu se făceau progrese pentru pregătirea unor conferinţe de nivel înalt a marilor puteri. Dimpotrivă, situaţia părea că se agravează. In acea vară un grup de guvernori americani au vizitat Rusia Sovietică. Cu ocazia unei conferinţe cu Hrusciov, acesta a declarat, râzând, că el nu ar respinge o invitaţie oficială de a vizita Statele Unite. Declaraţia făcută de Hrusciov a fost luată apoi şi folosită ca primă piesă în lanţul procedural al invitaţiei lui Hrusciov în Statele Unite. In acea vară, Kozlov deschisese o expoziţie a Uniunii Sovietice în America. La rândul lor, Statele Unite, au avut permisiunea să deschidă şi ele o expoziţie asemănătoare la Moscova. Declaraţia lui Hrusciov se făcuse în ajunul reîntoarcerii lui Kozlov din Statele Unite. Prin intermediul acestuia, subsecretarul Departamentului de Stat, Robert Murphy, a transmis o scrisoare lui Hrusciov care cuprindea punctul de vedere al guvernului american în această problemă. Bineînţeles, acest punct de vedere, era favorabil unei vizite a lui Hrusciov în Statele Unite. Acestea se petreceau la 12 Iulie. A doua zi Eisenhower a transmis o scrisoare semnată, lui Hrusciov, tot în această chestiune, lucru care nu putea să-l lase indiferent pe Hrusciov. La deschiderea expoziţiei americane dela Moscova, la care au luat parte vicepreşedintele Statelor Unite, Richard Nixon şi dr. Milton Eisenhower, fratele preşedintelui, s'a reînoit invitaţia de care vorbim. Hrusciov a primit-o cu satisfacţie. Lăsăm la o parte comunele conflicte cari s'au petrecut între data prezentării invitaţiei şi data efectuării ei. Intre aceste date se aşează declararea «săptămânii ţărilor captive» pe care preşedintele Eisenhower a anunţat-o oficial, stabilindu-se în a treia săptămână din luna Iulie şi, tot între aceste date, Hrusciov a ţinut un discurs vehement şi tăios, asupra acestei «săptămâni a ţărilor captive». In Memoriile sale Eisenhower, oricum, vorbeşte că această vizită a lui Hrusciov i-a creiat multe, delicate şi grele probleme.

Ce se petrecea în acest timp în România?

Incepând din August 1958 toate elementele considerate dubioase, cu trecut politic potrivnic regimului, cum erau foştii deţinuţi politici sau tehnicieni de valoare fără apartenenţă de partid la acel moment, au fost licenţiaţi din servicii şi supuşi unui riguros

control poliţienesc. Unii nu au mai reuşit să se angajeze luni întregi, nici chiar la munci necalificate. O bună parte, şi cei mai mulţi, au fost strânşi de organele Securităţii în mod misterios (răpiţi de acasă sau de pe străzi) şi chinuiţi de către aceste brute săptămâni întregi pentru a-i determina să devină informatori ai aparatului represiv, să îndeplinească acţiuni degradante, adevărate crime împotriva prietenilor şi a familiei, în schimbul privilegiului de a fi lăsaţi liberi să-şi câştige o mizerabilă coajă de pâine şi de a nu intra în puşcărie.

In închisori, erau în jurul a şapte-opt mii de oameni, de cari ştiam în acel timp, în care se includeau, dintre minoritari, câteva sute de Maghiari cari au fost arestaţi pentru motivul de a se fi organizat imediat după ce au luat act de evenimentele din Ungaria, Octombrie 1956. Printe aceşti minoritari erau o mare parte cari erau învinuiţi de crime împotriva Românilor, —tentative sau săvârşiri—, cum era bine cunoscut, bunăoară, un grup numeros de tineri Maghiari din părţile Braşovului cari au otrăvit fântânile Românilor, spre a sprijini intenţiile revizioniste ale revoluţionarilor din Budapesta. Foarte mulţi dintre aceştia erau membri ai UTM-ului (Organizaţia de Tineret Muncitoresc), pepeniera comunistă, cu alte cuvinte. Cu căpeteniile lor m'am întâlnit în închisoarea Aiud, în vara anului 1964.

In preajma vizitei lui Hrusciov în Statele Unite, situaţia în lume, era cam aceasta:

1. Agitaţia maximă în cele două Germanii pentru soarta Berlinului.

2. Atacurile repetate ale Chinei comuniste împotriva Taivanului, ca urmare a unor raiduri aieriene a flotilelor aviatice insulare deasupra coastei Chinei continentale. Se ajunsese la al 150-lea avertisment «serios» formulat de China Roşie, plus mobilizarea a câtorva milioane de Chinezi comunişti.

3. Nemulţumirea lui De Gaulle şi a Cancelarului Adenauer cu privire la proiectata vizită a lui Hrusciov în Statele Unite.

4. Consolidarea Poloniei sub cnutul lui Gomulka care adusese o vagă adiere de libertate naţională în ţară, după ce a obligat pe mareşalul Konstantine Rokossovschi, patronul roşu şi mâna Kremlinului discreţionară din Polonia, să părăsească ţara în 1956. Acest eveniment neliniştea întrucâtva pe Ruşi, pentru consecin-

țele cari le-ar fi putut avea acest act de înfruntare a Kremlinului, și în celelalte țări satelite comuniste.

5. Experiențele, din ce în ce mai intense, cu rachetele balistice și bomba nucleară. Aceste experiențe determinau o radicală revizuire a sistemelor defensive în lume, o nouă reconsiderare a potențialelor de luptă și a tacticei de războiu.

La toate acestea mai adăugăm o anumită stare de spirit care s'a creiat în Europa de pe urma ineficienței acțiunilor Americanilor în problemele Europei cari era mai mult sau mai puțin abandonată în brațele caracatiței sovietice. Din ce în ce mai accentuat începea să se împământenească ideea că Americanii au părăsit țările captive și, în afară de emisiunile radiofonice ale lui Free Europe și Vocea Americii, efectiv nu se mai așteaptă nimic dela ei.

In al doilea volum din memorii, WAGING PEACE, generalul Eisenhower, vorbind de «consecvența» politicii lumii libere subordonată scopurilor de sprijinire a țărilor de după cortina de fier de a-și redobândi libertatea frustrată, aminteste doar de existența acestor două posturi de radio, prin care spune el, se mijlocește informarea acelor națiuni cu cunoștințe istorice, atitudini și aspirații a unor popoare despre cari ele nu știu acum decât puțin sau nimic. Par'că aceasta era ceea ce doreau bietele țări încătușate!

«Intre timp, spune Eisenhower, suportul nostru pentru Agenția de Informații a Statelor Unite și Europa Liberă va fi generos și toate acele organizații vor trebui să fie conduse de persoane desinteresate, dedicate promovării și propagării adevărului.» (Op. cit., pg. 627.)

Citind aceste declarații și cunoscând conținutul aproape denaturat al emisiunilor pe cari le-am audiat și eu în România câțiva ani (nu prea mulți, deoarece o decadă de ani am fost în închisoare), precum cunoscând și tulburarea minților și a inimilor produse de aceste posturi, aș putea afirma că nici materialul de care vorbește generalul nu a fost folosit și nici oamenii desinteresați nu au fost aflați ca să îndeplinească scopul pentru care aceste posturi au fost dedicate. Dimpotrivă, din cauza lor și pentru incorecta informare pe care au difuzat-o, s'a cauzat enorm de mult rău, indescriptibil de mult, în țară. Nu ne ferim să spunem că dacă se va face vre-odată vre-un proces al crimelor săvârșite în

țările de după cortina de fier și aceste două posturi de radio vor trebui să compară pe banca acuzării.

In acea perioadă de confuzii și de contradicții, de frământări și desnădejde, vizita anunțată pentru 15 Septembrie 1959 în Statele Unite a lui Hrusciov, a căzut ca o măciucă în moalele capului tuturor acelora cari eram după cortina de fier. Și, ne închipuim și a altor oameni conștienți de dezastrul în care intra omenirea.

Lansarea rachetei Lunik II de către Ruși, după informațiile lor, cu succes deplin, la 13 Septembrie 1951, apoi colapsul Conferinței dela Geneva și vizita, aparent amicală, pe care Hrusciov o făcea în America, au constituit evenimente și împrejurări pe cari noi cari trăiam lipsiți de orizonturi largi de înțelegere a calculelor politice mercantile ale liderilor lumii libere, nu am reusit să le pătrundem tainele. Iar acum după ce ne aflăm în Statele Unite și refacem acele momente din materialul pe care îl avem cu prisosință la îndemână, observăm că nu am fi putut fi acuzați de ignoranța noastră de atunci, pentrucă nu numai noi, dar și foarte mulți, ca să nu spunem majoritatea, dintre Americanii sau Europenii liberi, nu au priceput prea bine acest act, cu atât mai mult cu cât s'a dovedit până la urmă de a fi fost întru totul steril și nu a rezolvat efectiv nici un obiectiv la care se gândea, probabil, președintele Eisenhower.

∴

Titlul acestui capitol are a enunțare pe care, desigur, urmează să o definim.

Cu douăzeci și patru de ore înainte ca Hrusciov cu întreaga sa familie să-și ia zborul spre Statele Unite și în timp ce Americanii, o parte, așteptau cu vădită curiozitate pe acel «căpcăun» al capitaliștilor, în România s'a săvârșit unul dintre cele mai groaznice abuzuri împotriva libertății individului.

La 13 și 14 Septembrie 1959, în întreaga țară s'au operat peste șapte mii de arestări. Felul cum s'au efectuat aceste arestări și motivele în baza cărora s'au dispus depășește limitele imaginației obișnuite și de aceea vom căuta să prezentăm câteva cazuri pentru a ilustra condițiile abominabile în care le-a fost dat să trăiască oamenilor în acele câteva zile în care unii au fost ridicați iar ceilalți au rămas cu spaime prelungite luni și luni spre a nu de-

veni și ei, întâiu «personajul» vre-unui spectacol asemănător cu cele pe cari le vom descrie mai jos și, în al doilea rând, clientul pușcăriei.

In ziua de 14 Septembrie, să luăm o pildă pe care o cunoaștem direct, a fost convocat un miting în sala de festivități a Casei de Cultură a Industriei Sârmei. Acest complex siderurgic din Câmpia Turzii, —raza orașului Turda—, este până în prezent, a treia unitate siderurgică a țării ca posibilități de prelucrare și volum, după Reșița și Hunedoara. La acest miting au fost invitați toți angajații cari nu erau în lucru, fiind alte ture în producție, precum funcționarii, delegații organelor de raion, —administrativ și de partid—, organizații sindicale, locale, raionale, etc. Scopul acestei întruniri neobișnuit de largi nu se cunoștea decât, bineînțeles, de grupul de inițiativă.

Cu câteva săptămâni înainte apăruse o dispozițiune a guvernului, care anunța: «Ca urmare a efortului partidului și clasei muncitoare, o reducere de prețuri la unele articole de consum.» Din păcate, reducerea de prețuri privea chiar acele mărfuri sau produse cari nu erau de strictă necesitate. In același timp, s'a observat o majorare a prețului cărnii, pâinii și pastelor făinoase. Majorările se făcuseră cu o oarecare grijă, avându-se în vedere să nu producă o alarmă și neliniște a maselor. (La carne, detailarea calităților, la pâine, varierea asortimentelor, cu mișcările de prețuri, bineînțeles.) Astfel, la carne, în măcelării, vânzătorii aveau acum mai multe sorturi decât înainte, dintre cari cele cari corespundeau unor calități superioare în trecut, la o anumită valoare, acum aveau alt preț, cu mult mai ridicat (2-3 lei), apărând și calități intermediare, cu prețuri mai mici ca în trecut, dar din care nu se afla pe piață, de regulă. Tot așa la pâine; s'a introdus în fabricarea ei cartofi sau alte ingrediente, dar prețul a rămas același, și aici pe o scară de varietăți. Valoarea nutritivă a pâinii a suferit o degradare, de unde necesitatea cumpărării unor sortimente de fabricate, fără tichet sau alte restricții. Toate aceste lucruri, lumea le observa și, în taină, le comenta. Pe nimeni n'a interesat prea mult ieftinirea bicicletelor, lighianelor sau aparatelor de radio și televiziune, când problema existenței era preeminentă.

Lumea, de la mitingul de care vorbim, bănuia că la ședința

care se convocase se vor pune în discuție noile prețuri, aceasta cu atât mai mult cu cât organul oficial al partidului comunist «Scânteia» publica zilnic ecouri din țară asupra «satisfacției» oamenilor muncii, după reducerea de prețuri.

Din serviciul sanitar policlinic al Industriei Sârmei a fost invitat, în mod cu totul special, medicul Gh. Ciucan. Despre acest medic se vorbeau lucruri echivoce, dar un fapt era cert: acest doctor era un specialist de valoare în TBC și în al doilea rând, acest om avea un trecut politic pentru care avusese de suferit o detențiune în câteva lagăre de muncă forțată între 1950-1953, fără o condamnare judiciară, în baza dispozițiunilor Ministerului de Interne, care avea puterea de a dispune arestarea și deținerea unei persoane suspecte cu privire la ordinea socială, până la 36 de luni. Ulterior, până la 60 de luni.

Mitingul a fost prezidat de secretarul raional de partid, I. Săracu, un om de extracție socială mediocră și pregătire școlară de elev normalist. După ce a deschis ședința a trecut imediat la sublinierea realizărilor partidului și guvernului prin opera de reducere a prețurilor. Aparent, fără a manifesta un interes deosebit, aproape accidental, acesta a făcut o digresiune cu aplicațiuni locale în problemele pe care le expunea, inserând următoarea observațiune:

—In timp ce clasa muncitoare se străduește să reducă prețul de cost al articolelor de larg consum, pentru îmbunătățirea condițiilor de trai al populației, se mai găsesc încă dintre acei refractari, pintre noi, cari murmură împotriva acestor succese incontestabile și le răstălmăcesc dușmănos. Aceștia sunt dușmanii clasei muncitoare și aceștia trebuiesc demascați și scoși imediat dintre noi.

Abia a terminat Săracu, că s'a și ridicat un muncitor, membru mercant în partid, deacum scos din producție și însărcinat cu o importantă funcție de răspundere. Acesta a deslănțuit un atac nemaiînchipuit de înverșunat împotriva medicului Gh. Ciucan, precum și împotriva a încă cinci persoane. A fost destul acest atac direct că s'au mai înscris la cuvânt nu mai puțin de cincisprezece acuzatori, cari au găsit tuturor acelora cari au fost numiți, învinuirea unor acțiuni și atitudini de neiertat față de partid și clasa muncitoare.

—Doctorul Ciucan, a afirmat unul, a spus că reducerea pre-

ţurilor este o înşelăciune; în fond, viaţa nu s'a ieftinit cu nimic, dimpotrivă, s'a scumpit.

—Doctorul Ciucan, a adăugat altul, a zis că muncitorii vor trebui să mănânce de aici înainte mai multă marmeladă şi nu carne, spre a putea munci şi mări norma.

—Medicul Ciucan, a mai spus un altul, tratează muncitorii cu asprime şi nu le acordă scutiri medicale sau concedii, acelora cari sunt bolnavi de plămâni, decât la intervenţia tovarăşilor dela partid.

(Cu câteva zile înainte, într'o şedinţă sanitară a oraşului, s'a declarat oficial şi cu mare pompă că nu mai sunt tuberculoşi în raion.)

Cei ce se înscriseseră la cuvânt s'au deslănţuit cu atâta patimă şi ură încât doctorul, care era în sală alăturea de familia sa, se transfigurase la faţă şi de câteva ori s'a clătinat sub ameninţarea leşinului.

Când s'a mai potolit furtuna, doctorul Gh. Ciucan a cerut dreptul la cuvânt pentru a se desvinovăţi.

Secretarul de partid Săracu păr'că aceasta a aşteptat, spre a putea să-l înfrunte cu toată violenţa:

—Să te mai aperi? A ţipat acesta. De unde această obrăznicie, după ce ai auzit ce fapte criminale ai făcut? Mă mir că aceşti, prea cumsecade tovarăşi, te mai sufere printre ei, a încheiat el cu un fel de răgnet.

După două ore dela această scenă, doi ofiţeri de securitate l-au ridicat pe doctorul Ciucan de acasă precum şi pe încă patru sau cinci alţii, cari fuseseră stigmatizaţi.

La Iaşi, la un astfel de miting, în aceeaşi zi, cum am aflat ulterior, un profesor universitar a fost «demascat» în faţa unui numeros public, din care majoritatea făcea parte din cadrul didactic. Incriminarea care i se aducea acestuia era că el susţinuse undeva că pedagogia lui A. S. Makarenko nu corespunde elevului român. Arestarea a urmat ca o consecinţă firească. In fond vina cea mai gravă a acestuia era că nu ceruse să devină candidat de partid, fiind un element valoros.

La Bucureşti, într'o sală de şedinţă a Ministerului Forţei Armatei, au fost convocaţi de urgenţă grupul de ofiţeri tehnicieni dela un şantier din Oltenia şi cei din Direcţia Generală a construcţilor militare. Un ofiţer politic dela centru a dezvăluit criti-

cile pe cari, se spunea, grupul de ofiţeri ingeneri le-ar fi adus rezistenţei materialelor cari se foloseau la construirea unor stabilimente ale armatei în acea regiune, critici cari au fost auzite şi de câţiva ofiţeri din Direcţia Generală a Ministerului, însă, nu au comunicat celor în drept aceste obiecţiuni nefondate.

Au fost arestaţi în acea zi peste douăzeci de ofiţeri, dela gradul de maior în sus.

(Aceşti ofiţeri trebuiau să fie avansaţi la proxima promoţie, toţi îndeplinid condiţiile de înaintare în grad, dar pentru a se evita trecerea unor elemente rămase din cadrele vechii armate, dela gradul de locotenent-colonel la colonel, acei ofiţeri trebuiau să fie arestaţi într'o anumită formă, pentru a se asigura armata cu elemente cât mai devotate partidului.)

Un grup de studenţi dela Universitatea din Bucureşti, observând, după o exursie între prinsă în părţie secueşti ale Ardealului, că Maghiarii din acea parte a ţării nu ştiau vorbi româneşte şi, mai mult, persoanele cu cari au vorbit s'a constatat că sunt români cari şi-au uitat limba, au înaintat un memoriu Ministerului Invăţământului arătând această stare tristă de lucruri. Aceşti tineri entuziaşti au mers mai departe cu bunele lor intenţii, cerând ca la obţinerea diplomelor lor academice, să fie repartizaţi să profeseze în regiunile menţionate mai sus. Cu cel mai tânăr dintre ei, studentul Dumitraşcu, am împărţit celula două luni în şir, în subsolul Securităţii Regionale Cluj. Acesta era în al doilea an de detenţiune şi nu mai avea pantaloni pe el şi nici încălţăminte în picioare. Fiind timp de iarnă, îşi învelea picioarele cu cârpele cari ni se dăduseră să ne ştergem pe jos celula.

Ar trebui să închin întreaga această carte numai unor asemenea cazuri ca să reuşesc să povestesc pe larg toate strategiile oculte, toate şiretlicurile iscusite, toate uneltirile murdare şi toate ticăloşiile criminale de cari au dat dovadă, în mod diabolic, membrii de partid şi organele de Securitate în acele zile de cumplită şi amarnică teroare.

Deoarece voiu reveni pe parcurs cu unele aspecte legate de anumite împrejurări specifice, va rămâne deschis acest subiect.

Intâmplarea, sau un anumit aranjament al Securităţii, mi-a favorizat cunoaşterea unui ofiţer de securitate, ale cărui iniţiale nu-mi permit să le citez, pentru a nu-l expune unor consecinţe grave, ca urmare a divulgării secretului de Stat. Acesta făcea parte

din aparatul politic al unei securităţi de raion din Ardeal. Eram cu el în subsolul Securităţii Regionale din Cluj şi el chiar atunci trecea prin gama unor crize zdruncinătoare. Sub o asemenea prăbuşire morală, de disperare şi ură tulburătoare, mi-a făcut în şoaptă câteva confesiuni de tot intime, privid atât viaţa sa familiară cât şi cea legată de slujba pe care o îndeplinea.

—Eu nu ştiu cum este să fii sincer, mi-a mărturisit el odată. Adică, ceea ce gândeşti să şi faci sau să exprimi. Nici nu cred că există asemenea oameni azi. (Avea 30 de ani la acea dată.)

—Asupra întrebării ce mi-aţi pus, continuă el, voiu căuta să vă răspund cinstit: listele pentru aceste arestări (era vorba de arestările din 13, 14 Septembrie 1959) s'au întocmit începând cam din luna Iulie. Fiecare persoană, mai notorie, are dosarul propriu la Securitate şi noi eram informaţi la oră, aş putea spune despre tot ceea ce face sau chiar gândeşte persoana pe care o aveam sub «colimator».

—S'au întocmit două liste, continuă interlocutorul meu mai departe. Cea principală sau numărul unu, cum mai era cunoscută, cuprindea persoanele mai periculoase. Prin periculoase noi înţelegem toate acele persoane cari nu sunt cu noi. De data aceasta nu ne-a interesat în primul rând trecutul politic, cum era stabilit criteriul până atunci, ci atitudinea actuală faţă de partid şi guvern. După cum bănuiesc că ştiţi, dintre vechii politicieni sau moşieri ori chiar ofiţeri din trecut, aveam multe elemente în slujba noastră.

«Când s'a dat ordinul despre care noi am fost preveniţi că va fi aplicat la ora H, aveam deja toate informaţiile cu privire la locul unde se aflau persoanele vizate şi nu ne-a fost greu să le «strângem».

«Asupra listei a doua, de care mă întrebaţi, nu ştiu dacă este întocmită pentru a se dispune arestarea acelor oameni sau pentru alte scopuri... Dar, este totuşi o listă...»

Din cele relatate până aici rezultă unele prezumţii pe cari le vom enumera în scopul de a uşura înţelegerea unor anumite situaţii petrecute în ţară şi în afară de ţară, aceasta numai pentru a se învedera mai mult gradul de derută în care am trăit noi cei cari eram victimile unor tenebroase calcule ale unor criminali. Tot de aici se va putea observa şi uşurinţa, ca să nu spunem nepăsarea cu care eram priviţi de această străinătate, care, continuă să

mai afirme şi azi, că are serioase preocupări de «instaurare» a libertăţii în lumea întreagă.

Ca urmare a şantajului pe care Hrusciov îndrăznise să-l exercite asupra partenerilor semnatari ai tratatului cu Germania, comis mai cu seamă prin redeschiderea problemei Berlinului şi declararea intenţiei de semnare a unui tratat de pace cu Germania de Est, s'au născut simultan două situaţii curioase şi, ceea ce este mai interesant, de mare agitaţie, în care erau angajaţi doi dintre liderii taberelor care se combăteau pentru impunerea unui punct de vedere exclusiv în problema Germaniei.

Pe de o parte, Rusia Sovietică mărise până la ultima limită tensiunea politică internaţională, creind premizele iminente ale unui conflict armat în cazul că s'ar fi păşit la semnarea tratatului separat de pace cu Germania de Est. Hrusciov, cuprins de febra amokului, făcuse acea declaraţie drastică la adresa Occidentului, înfierându-i bunele intenţii, la care adăuga şi hotărîrea sa de a semna tratatul. De un lucru însă, era conştient Hrusciov: hinterlandul european constituia o zonă de tot periculoasă, care, în orice clipă putea să-şi întoarcă armele împotriva Rusiei, sentimentul latent anticomunist fiind unanim şi extrem de puternic. Această punte de jăratec peste care el nu putea să se încumete să treacă desculţ adică numai cu forţele proprii sovietice, îl intriga şi-l nelinişte mai mult dacât oricâte ameninţări ar fi primit din partea Statelor Unite, de pildă.

Pe de altă parte, Statele Unite suferiseră prea multe înfrângeri politice din partea Uniunii Sovietice până la acea dată, întotdeauna punctul de vedere sovietic fiind acela care prevala în cele mai delicate conjuncturi europene şi de aceea, semnarea unui tratat separat cu Germania de Est, ar fi confirmat, odată în plus, potenţialitatea de temut a Uniunii Sovietice, sub toate aspectele. Aceasta ar fi obligat pe Eisenhower să admită vrând-nevrând superioritatea sistemului politic sovietic şi ineficienţa practică a politicii echivoce a Statelor Unite, cel puţin în acel aspect care privea problemele Europei. In faţa acestei situaţii rămânea o singură soluţie: războiul. Dar, întrebarea care se năştea imediat era, cu ce să intre în războiu Statele Unite? Unde îi erau armatele?

Nici azi, după aproape un deceniu dela acele evenimente de răscruce a unei părţi a omenirii, Europa nu are încă o armată capabilă să înfrunte victorios la un atac prin surprindere forţele

sovietice. Barajul de baze militare și piste de lansare a rachetelor, mai numeroase decât ale puterilor occidentale, precum și dotarea acestora cu armament nuclear, atesta voința necamuflată a Rusiei Sovietice de a-și menține supremația asupra teritoriilor anexate direct sau sub influență. Războiul ultim a confirmat cu prisosință că de îndată ce un teritoriu se câștigă de o putere oarecare, populația trebuie să se supună uzurpătorilor și popoarelor le este foarte greu, dacă nu imposibil, să se mai elibereze fără intervenirea unor conjuncturi excepționale. Dar nu este mai puțin adevărat că cine nu cucerește și populația teritoriului pe care și l-a însușit pe nedrept și împotriva voinței naționale, nu a câștigat nimic în afară de servituți și dinamită, pusă la baza propriei sale securități.

Arestările din România cari s'au operat în ajunul plecării lui Hrusciov în Statele Unite au semnificația precisă a unor măsuri de siguranță pe care și le-a luat acesta pentru ca în timpul vizitei lui în America să nu aibă vre-o surpriză ca aceea din Ungaria. România era considerată de către Rusia (și este încă considerată tot așa, în continuare), ca țara cea mai reacționară dintre toate Statele satelite. Pentrucă România se deosebește fundamental din punct de vedere etnic de toate celelalte State cari o împrejmuiesc și, mai cu seamă, de Rusia, deoarece Românii au avut o puternică tradiție, aproape organică, a proprietății private, de natură funciară, stăpânirea pământului fiind accesibilă, în decursul istoriei, țăranului. Nu a fost o altă țară în lume care să aibă atâția deținuți politici ca România (bineînțeles, proporțional cu suprafața țării și numărul populației), care să aibe mai mulți țărani în închisoare sau care să fie stăpânită, printr'un sistem mai inchizitorial, cu o poliție mai represivă și crudă.

Listele cari s'au întocmit în luna Iulie 1959 de către Securitatea din țară, cu elementele dușmănoase regimului, fără nici o îndoială că au fost dictate de interesul Uniunii Sovietice, imediat ce s'a programat vizita lui Hrusciov în Statele Unite.

De îndată ce perspectiva unei întâlniri între Eisenhower și Hrusciov a apărut la orizont, ni se pare nouă, că acești doi oameni au avut motive de sinceră bucurie. Fiecare a găsit cu ușurință cele mai inspirate justificări ale necesității acestei conveniri atât de nenorocite pentru lumea întreagă. O parte a lumii i-a aplaudat, iar o altă parte a lumii i-a privit cu neîncredere și i-a condamnat

cu asprime. I-au aplaudat cei interesați în menținerea zăbralnicului acestuia sub care se svârcolește lumea ca într'un mormânt și i-a condemnat atât comuniștii ortodocși cât și toată acea pleiadă de națiuni încătușate în robia comunistă.

Hrusciov a fost făcut vinovat de către lumea comunistă pentru încălcarea intransigenței de partid. Cu ocazia vizitei pe care a făcut-o în China Roșie, la 27 Septembrie 1959, Hrusciov a întâmpinat acolo, o fățișe, primă reacțiune puternică din partea partidului comunist chinez, ceea ce a avut ca urmare plecarea dela serbările aniversare ale instaurării comunismului în China. Această vizită în China a șefului partidului comunist al Rusiei Sovietice și această primire glacială, ca să nu zicem dușmănoasă, marchează, de altfel, și începutul conflictului ideologic dintre cele două partide-mamut.

Eisenhower a fost condamnat, de toate țările robite, pentru lipsa lui de demnitate întinzând mâna unui criminal. Aceste țări martirizate, abandonate în mizerie și suferință, așteptau să li se întindă lor mâna pentru a le salva din beznă, și nici într'un caz satrapului și temnicierului lor.

Eisenhower, pentru a-și feri conștiința de eventualitatea izbucnirii unui conflict mondial, care ar fi putut duce la emanciparea reală și binefăcătoare a întregii omeniri, în ultimă instanță, iar Hrusciov, pentru a-și flutura mișelnic steagul înșelător al luptei pentru pace, au acceptat să se întâlnească în luna Septembrie 1959 la Washington și apoi într'un conciliabul misterios la Camp Davis. Această întâlnire n'a adus până la urmă decât amăgiri amare lumii și perpetuarea unei politici de duplicitate, care va fi judecată drept de acea temută posteritate (în care noi credem mai mult decât în judecătorii prezentului), ca un act jalnic și de carență desăvârșită a unor oameni pe masură vremii noastre.

Noi nu am vroi să spunem că dacă America va reuși să instaureze vreodată PAX AMERICAS, problemele lumii, se vor rezolva, ipso facto, dar am vrea să spunem că până când vor fi două sau mai multe mari puteri cari vor face din țările pe cari le au sub orbita influențelor lor de interese, pioni de joc ai ambițiilor lor egoiste, iar din indivizii conștienți ai acestor state, martiri și victime, cari nu pot să se axeze în niciun climat, expresie a unor simptome grave ale unei boli cronice ale secolului nostru, în care hibernăm ca într'o criptă bântuită de stafii.

In timp ce Eisenhower şi Hrusciov îşi zâmbeau şi îşi strângeau mâinile, în România intrau în închisori, crispaţi de spaime şi însângeraţi în bătăi, mii şi mii de oameni, cei mai mulţi doar pentru că simpatizaseră chiar pe acel Eisenhower, căruia Hrusciov îi strângea în acele clipe mâna cu credulitate, pe acel Eisenhower a cărui morală ostăşească şi atitudine demnă fuseseră admirate, dar pe care acum el se dovedea că nu le mai avea.

Despre acei oameni cari au intrat atunci în întunecimile temniţelor vreau să vorbesc, în cele ce urmează, despre acei oameni cari au fost retrogradaţi în demnitatea lor umană, până la scara cea mai inferioară, unde nu se mai recunoaşte nimbul omului.

Aceşti oameni, despre cari voiu vorbi, constituie fructul amar pe care l-au rodit comuniştii şi la rădăcina căruia au pus şi Americanii apă.

Aceştia sunt victimile unor trădări de neiertat, ei sunt martorii unor vremuri groaznice, de urgie şi blesteme, ei sunt zeii doborîţi de laşităţile şi slăbiciunile unui secol corupt.

II. REGIMURI SPECIALE DE DETENŢIE ŞI TRIEREA DEŢINUŢILOR PRIN DEŢINUŢI DUPĂ 1959

Primul contact al unei persoane cu închisoarea este deadreptul straniu şi complex în acelaşi timp, dar el cuprinde, prin sine însuşi, şi o uşoară satisfacţie a unei curiozităţi îmbibată concomitent de tainice îndemnuri spre bravură şi autosacrificare pentru o idee nobilă, aceasta, când ai ajuns să fii surghiunit pentru exclusiva cauză că ai acţionat în conformitate cu conştiinţa proprie.

Al doilea contact (sau al treilea şi celelalte consecutive, de se întâmplă) cu închisoarea, chiar dacă urmează aceeaşi cale care te-a adus aici şi prima oară, este odios.

Dacă aş folosi o alegorie pentru a ilustra aceste mişcări ale spiritului, aş spune că dacă întâia intrare în închisoare se poate asemăna cu o aventură a unui tânăr de a trece peste o mlaştină ameninţat de primejdia scufundării în nămoluri, cari l-ar putea absorbi la tot pasul, dar sub privirile admiratoare ale spectatorilor cari îl urmăresc, el, totuşi, se aventurează îndraznind, încrezător în vigoarea tinereţii lui şi în elanul curajului său, a doua intrare la închisoare se poate asemăna cu situaţia unui peregrin alungat dintr'o oază pe care a căutat-o disperat spre a-şi astâmpăra setea, dar înainte ca buzele lui pârlite să atingă răcoarea unui pahar cu apă, este alungat în pustiile fierbinţi şi infinite, cuprins de groaza ucigătoare a unei îndelungate căutări, a altei fântâni, pe care nu mai are siguranţa deplină că o va mai afla.

Cu aceste dispoziţii sufleteşti am intrat în închisoare pentru a doua oară în anul 1959, neţinând seama de alte câteva scurte arestări, de zile sau săptămâni, mai înainte, când încă regimul

comunist nu se consolidase şi când încă noi mai nădăjduiam în miracole.

Cu sentimente asemănătoare au intrat în închisori majoritatea absolută a celor câteva zeci de mii de oameni din acea perioadă. Noi eram aceia prin care regimul, înspăimântând populaţia ţării prin masivitatea arestărilor operate, şi-a asigurat liniştea internă între graniţe. Noi eram aceia asupra cărora regimul urma să întreprindă cel mai mârşav asasinat moral în scopul redării ulterioare societăţii a unor indivizi mutilaţi sufleteşte, timorati, cu elanurile luptei retezate.

La câteva săptămâni după ce am ajuns în beciurile Securităţii Regiunii Cluj, prin oamenii din celulă cari fuseseră schimbaţi în mai multe rânduri, şi cari erau arestaţi sau rearestaţi, cea mai mare parte, în Septembrie acelaşi an, iar alţii cu cinci, zece sau mai mulţi ani înainte (eu am fost ridicat la 14 Octombrie 1959), am reuşit să-mi fac o idee de criteriile după care se făceau anchetele şi de situaţia oamenilor din închisori.

Ceea ce m'a izbit în primele momente a fost întâlnirea la Securitate a unui mare număr de vechi puşcăriaşi. Toţi îmi spuneau cam aceleaşi lucruri sub diferite variante, când îi întrebam asupra prezenţei lor aici, şi nu la închisori de ispăşire, cum ar fi fost normal să fie:

—O chestiune mai veche. Sunt venit pentru reanchetare.

Cunoşteam prea bine acest fel de a vorbi al deţinuţilor, care până să cunoască bine pe cei din jur, se feresc să vorbească sincer, păstrându-se într'o poziţie de continuă precauţiune.

Prima impresie pe care mi-am format-o imediat a fost că toţi aceştia sunt informatori strecuraţi printe noi. Sub un pretext inventat şi cu stagii lungi de închisoare, Securitatea, îmi ziceam eu, considera că noi nu i-am putea bănui pe aceştia că sunt «de-ai lor», şi acum se folosea de ei spre a obţine informaţii suplimentare pe cari deţinuţii noi arestaţi şi rearestaţi, încercaţi de anchete, nu le mai făceau.

Un fost deţinut al unei închisori din România bolşevizată are una aşa fler şi o aşa aprehensiune de a sesiza pericolul şi de a se apăra, încât despre acest lucru nu numai că organele de anchetare ale Securităţii erau perfect conştiente, dar erau înspăimântate. De aceea, după ce epuizau toate injuriile de care erau în stare acele canalii, nu se puteau abţine de a-ţi arunca în faţă cea mai

degradantă şi murdară ofensă care ar fi posibil să se aducă unui om vre-odată, cu scuiparea neruşinată în ochi:

—Vă ştim noi că toţi sunteţi nişte curve bătrâne! Dar până la urmă ne veţi spune şi ţâţa mamei care aţi supt-o.

In luna Octombrie când am fost întemniţat la Securitatea din Cluj, după nişte calcule făcute aproape cu exactitate de mai mulţi ce ne-am întâlnit într'o celulă de tranzit dela toate cele patru Secţii subterane, am constatat că în cele 48 de celule, în medie cu capacitate pentru patru persoane, ne aflam 212 bărbaţi şi 25 femei. Dintre aceştia erau peste 50 de deţinuţi cu vechime dela patru la treisprezece ani de închisoare executată, vreo 20 cu doi-trei ani închisoare executată sau poate ceva mai puţin, şi restul era recolta bogată a secerişului din Septembrie sau foarte puţini luaţi ulterior. Femeile erau toate recent arestate, după cum am putut să ne convingem, fiind cele mai multe implicate în cauze comune cu bărbaţii. Unele aveau câţiva ani în spate de închisoare făcută, cum era cazul soţiei profesorului universitar D. D. Roşca, doamna Eugenia D. Boşca, sau domnişoara Spaniolu din Aiud. Cu femeile am luat contact tot prin alfabetul Morse, cum se obişnuia, numai această cale de comunicare fiindu-ne accesibilă.

La fiecare din cele patru Secţii, celulele femeilor erau la extremităţile Secţiilor. Uneori aceste celule ale lor se întâmpla să fie intercalate cu ale bărbaţilor. Trebuie să ţinem seama că pentru femei nu se afla nici o gardiană şi că ele erau supraveghiate cu cea mai avidă curiozitate de către paznici bărbaţi, atât în timpul când erau conduse la baie, la closete spre a-şi deşerta tinetele sau în timpul în care ele îşi aranjau pensamentele de higienă intimă, cu cârpe murdare, pe care nici nu aveau timpul să şi le spele la baie sau la spălător, apa în celulă nedându-se decât cu căniţa, câte una de persoană. Intinsul oricărei cârpe pentru uscat era cu desăvârşire interzis în celulă, pentru a nu se camufla oamenii după ele.

Toate aceste lucruri şi împrejurări le-am aflat în timpul discuţiilor pe care paznicii nemiloşi le angajau cu deţinutele.

Dintre cei cari eram închişi la Securitate sau depuşi în depozitul dela Penitenciarul Cluj, sub paza şi tratamentul special al Securităţii, aproape toţi suferiserăm câte o condamnare sau mai multe în trecut. Excepţiile existente cuprindeau persoane cari manifestaseră împotrivire la întovărăşirile sau colectivizările agricole,

apoi membri ai unor secte religioase (Martorii lui Iehova, urmașii Studenților în Biblie, fiind cei cari dețineau recordul), precum și o altă seamă de persoane cari rămăseseră libere până aici sau își câștigaseră popularitatea în mediul unde lucrau sau societatea pe care o frecventau. Comuniștii, în faza de care vorbim, au selecționat victimile după ceea ce noi numim criteriul «popularității» și al «singularizării».

Comuniștii nu pot suporta, în deobște, două categorii de persoane cari, după ei, sunt suspecte și prezintă periculozitate. Intâiu, cei ce au calitatea de a se face agreabili în societate și sunt căutați, adică acei cari «polarizează» în mediile în cari trăiesc și, al doilea, acelea cari se «singularizează». Deci, lupta partidului, este împotriva acelor două categorii de oameni cari se așează sub o calificare sau alta. De sigur, se înțelege dela sine, de ce nu sunt acceptați cei cari polarizează. Dar, tot după mentalitatea lor, cei cari se singularizează, sunt tot așa de periculoși, întrucât prin această atitudine, aceștia își manifestă antipatia față de viața socială nou instaurată care, în fond, este un eșafod de intrigi degradante, de suspiciuni reciproce, de prefăcătorii și camelionism determinat de marile forțe vitale care ridică omul împotriva omului, spre a supraviețui. Omul trebuie să renunțe la ceea ce îi este original și care îl definește ca ființă distinctă și aptă de a se desvolta în condițiile specifice, fiind obligat să «digere» în mod obligatoriu tărâțele pe care i le varsă în troacă și în spirit, în fiecare clipă, «Stăpânul». Toți trebuie să devină la fel, fără diferențieri, cu aceleași trebuințe și cu aceleași posibilități de satisfacere a lor, fără exigențe și fără preferințe.

Ceea ce nu a reușit să facă cu o parte dintre oameni în condițiile de viață obișnuită, acum, după ce aceștia au fost strânși cu arcanul în închisori și după ce pericolul primordial fusese depășit, se va încerca să se realizeze în închisori.

Dela început este bine să se observe că în subsidiar această intenție criminală era de mult în mințile organelor comuniste și, după cum vom putea vedea în altă parte, s'au făcut preparative din timp în acest scop. Bunăoară, deținuții au fost repartizați, la început, după arestarea din 1959, în închisori speciale, de un anumit profil. Aparent se credea că vechea apartenență politică fusese elementul care a stat la baza criteriului de segregare. Mai târziu s'a observat că au subsistat și alți factori. Vom încerca să înfățișăm acest aspect de grupări speciale cari ni se par nouă extrem de semnificative din punct de vedere al metodelor cari au fost folosite pentru atentatele morale sistematice cari s'au operat asupra acestor oameni cât și asupra considerațiunii care a stat la baza aprecierii periculozității acestora.

∴

In toamna anului 1959 erau în România trei penitenciare principale și alte trei anexe plus un penitenciar pentru cadre militare.

Din categoria penitenciarelor principale făceau parte Aiudul, Gherla și Botoșanii. Din categoria a doua, făceau parte Jilava, Galații și Dejul. Piteștii aveau un caracter mai mult sau mai puțin militar, aici fiind ținuți în faza întâia a anului 1959 și până în 1960 sau 1961, în primăvară, militari din Ministerul Forțelor Armate (MFA) sau Ministerul Afacerilor Interne (MAI), iar ulterior, după 1961, au fost depuși aici și cetățeni strânși, cei condamnați pentru trădare sau alte categorii.

La începutul perioadei de care vorbim, aceste penitenciare au avut structuri distincte, cum am amintit mai sus, determinate de apartenența politică din trecut sau simpatiile descoperite ulterior de către organele Securității. De aceea s'a putut zice că la Aiud erau legionari, la Gherla țărani și meseriași, cu sau fără apartenență politică (la Aiud fiind numai intelectuali), precum și intelectuali fără apartenență politică și simpatizanți legionari. La Botoșani erau elemente ale partidelor național-liberal, național-țărănist și socialiști. La Galați, au fost în ultimul timp, membri ai partidelor istorice și o seamă de așa considerați independenți. Aceasta până în 1960, când toți aceștia au fost transferați la Botoșani și la alte penitenciare, ca în locul lor să fie întemnițați circa 2.000 de țărani cari s'au răsculat în Sudul Moldovei.

La Dej au fost păstrați cei condamnați pentru acțiune de trădare da țară și spionaj, până în primăvara anului 1962, acest penitenciar transformându-se ulterior în închisoare de drept comun. La Jilava era mai mult un triaj al celor condamnați definitiv, indiferent de apartenență politică, precum și cei cari se aflau în

depozit, la dispoziția Tribunalelor Militare pentru a fi judecați sau, în unele cazuri, pentru înfățișări la revizuirea unor procese sau pur și simplu în anchete, neîncăpând în aresturile de la Calea Rahovei, Malmaison sau Arsenal sau la celelalte cinci secții secrete.

In același timp se aflau vre-o zece legăre de muncă forțată în Balta Brăilei unde se aflau peste 5.000 de oameni cu pedepse expirate dar neeliberați. La Peliprava, de pildă, erau în lagăr toți aceia cari fuseseră arestați în anul 1948 și condamnați la câte 10 ani detențiune și au mai fost ținuți să ispășească încă doi-trei ani sub mandate «administrative». Alte lagăre în Balta Brăilei se mai aflau la Strâmba, Grădinița, Salcia, etc.

La ultimile colonii au fost îndrumați apoi mulți dintre deținuții din recolta bogată a anului 1959, mai cu seamă țărani, preoți, învățători și muncitori industriali necalificați. O bună parte dintre aceștia au fost eliberați succesiv, începând din iarna și primăvara anului 1959-1960, pe măsură ce rezistența împotriva colectivizării sectorului agricol slăbea în regiunile de origine ale celor ridicați. Eliberările se făceau pe baza unor liste nominale propuse de Ministerul de Interne condus de Alexandru Drăghici. Acesta era investit cu dreptul de a face anumite eliberări în temeiul unui Decret de grațiere (fără număr), apărut la 24 Ianuarie 1959 (emis cu ocazia centenariului Unirii Principatelor Române). Acest Decret, în ultimul aliniat, spunea: «Beneficiază de prevederile prezentului decret și alte categorii de deținuți pe baze de tabele nominale prezentante de Ministerul de Interne».

Prevederile de mai sus, din Decret, despre care se vorbește, priveau numai deținuții de drept comun, cari, în acel an, atinseseră recordul maxim în închisorile din România. Acest fapt se datorește condițiilor extrem de mizerabile în care trăia populația țării, din toate sectoarele de activitate. Delapidarea, sustragerile ilegale de valori, —mărfuri, alimente, etc.—, sau furturi din avut obștesc (avuturile particulare nemaiexistând), după datele oficiale declarate de guvern, totalizau patrusprezece miliarde lei, aproape o treime din cantitatea monetară rulantă a țării. După aprecierea fenomenului, noi ne îndoim că această imensă sumă să fi fost deturnată în întregime. Aceasta, pentru simplul fapt că nu s'a observat o îmbunătățire substanțială în viața familiară a acelora cari erau condamnați pentru asemenea infracțiuni. In al

doilea rând, suma nu corespunde unei situații financiare reale. După mărturisirile unor experți contabili din România, sistemul înregistrărilor și calculul amortizărilor de unelte, mașini, etc., în întreprinderile socialiste, comporta un asemenea labirint de «conturi» din care nu se putea ieși după ce ai intrat. Birocrația excesivă a regimului comunist din România, care s'a avântat într'o economie planificată fără un personal calificat corespunzător, a dus la haosul financier intern, caracterizat, printre altele, prin existența unui corp de inspectori economici, cu ierarhii în departamentele ministerelor, așa numitul «Control de Stat», care, atunci când se instala la câte o întreprindere sau instituție, nu termina cu verificarea registrelor și a celor 219 conturi nici în trei-patru luni. Aceste echipe de control mișună prin țară și ele sunt tot atât de puternice ca și organele de securitate polițienească. In mod concret fiecare manipulator de valori (finanțe sau unelte), fiecare contabil, fiecare funcționar, la întreprinderi sau instituții de Stat, precum și fiecare angajat cât de mărunt ar fi, are în spatele lui această armată temută, din umbră, care la fiecare ins se identifică printr'un agent controlor și un agent securist, cuprins în aceeași persoană. Și totuși în România se fură enorm de mult, și oamenii sunt nevoiți să fure spre a trăi. Și astfel bieții oameni trăiesc sub sentimentul groaznic al autoînșelarii că ei fură. In realitate ei nu fac altceva decât să-și însușească în mod natural ceea ce le lipsește esențial, ceea ce li se cuvine cu prisosință și ceea ce este al lor, nu a unei mafii, al cărei cap nu se cunoaște și a cărei pântec este întotdeauna flămând.

Aplicarea acelui ultim paragraf din Decretul din 24 Ianuarie 1959 s'a prelungit până în 1962, an în care apare, în luna Octombrie, un Decret special pentru deținuții politici, foarte restrâns în aplicație, de cari au beneficiat puține persoane și, cei cari au beneficiat, după observațiunile și informațiile ce le-am putut avea la Aiud asupra grupurilor cari s'au eliberat, nu aveau nici o altă vină decât că afară serviseră intereselor Securității, dar, în ultimul timp, dăduseră dovadă de ezitare și acesta a fost motivul că fuseseră arestați. In închisoare, primind «sarcini» noi pe cari și le-au îndeplinit cu succes, și-au recâștigat încrederea Securității și, de sigur, aceștia erau mai utili afară decât înlăuntru. Dar, în același timp, aceste grupuri au fost eliberate și pentru a fi exploatate politic, ca o replică a acțiunilor de «agresiune» ale Americanilor

săvârşite în Cuba sau Vietnam. Printre cei cari ieşiseră cu acel decret mai erau şi unele persoane cari ajunseseră aici absolut întâmplător, nereprezentând nici o valoare politică.

După cum am spus mai la început, în primele luni ale anului 1960, repartizarea deţinuţilor s'a făcut în închisori după un anumit criteriu de ordin politic, pe care l-am indicat. Această componenţă şi acest criteriu s'au alterat până la sfârşit, aşa că nu după mult timp s'a putut constata că persoane de o anumită apartenenţă politică erau trecute dintr'un penitenciar într'altul, fără a se mai ţine seama de criteriul respectat până aici.

In toamna anului 1963 s'a putut constata că la Aiud au fost concentrate elementele cele mai primejdioase, după dosarele Ministerului de Interne, elemente cari au fost supuse aici unui tratament excesiv de sever, în scopul înfrângerii oricărei rezistenţe fizice şi morale a individului. Reeducarea ajunsese la apogeu şi se simţea o nervozitate generală a persoanelor din administraţia închisorii Aiud, în timp ce se săvârşea acea lucrare mârşavă şi trivială. Noi atribuiam această irascibilitate unor insuccese ale ofiţerilor politici în activitatea lor, de care răspundeau. Până la urmă prezumţia noastră s'a dovedit a fi întemeiată.

*
* *

După şase luni dela data arestării mi s'a fixat termen de judecată la Tribunalul Militar Regional din Cluj. Eram învinuit pentru crimă împotriva clasei muncitoare, comisă prin activitatea de presă pe timpul când eram încă elev de liceu şi student. Tribunalele Militare Regionale aveau competenţă materială de a judeca crimele. Erau două Tribunale Militare Regionale în toată ţara: la Bucureşti şi la Cluj.

Fără să mi se fi emis o citaţie în prealabil, conform normelor procedurale, la 26 Februarie 1960 am fost luat într'o maşină «Pobeda» şi dus la Tribunalul Militar Regional, încadrat fiind de locotenentul-major Barany, care era directorul arestului Securităţii şi de plutonierul major Szekely, care făcea pe frizerul arestului, printe altele. In maşină am mai întâlnit pe profesorul Ion Mărgineanu, un eminent matematician din Cluj şi pe teologul Mihail Tomuş, din Ţara Moţilor şi încă o persoană care nu îmi era cunoscută. Mihail Tomuş şi persoana necunoscută au fost debarcaţi

din maşină la Tribunalul Militar orăşenesc (9 sau 10 în întreaga ţară), iar profesorul Mărgineanu şi cu mine am fost conduşi sub escortă la Tribunalul Regional. Aici am fost aşezaţi cu faţa la perete şi ţinuţi aşa două ore, până ce am fost introduşi în sala de şedinţe, identificaţi de grefier şi trecuţi în boxă. Spre surprinderea mea am constatat că familia îmi fusese anunţată de data procesului, descoperind în sală pe scumpa mea mamă înlăcrămată şi scăzută la fiinţă, împreună cu sora mea şi cu soţul ei, precum şi o cumnată dela Bucureşti.

La primul termen şedinţa a fost prezidată de un maior brunet, cu o oarecare distincţie căutată în maniere. Mai avea lângă el un judecător asistent cu gradul de locotenent-colonel şi trei colonei asesori populari.

La această primă înfăţişare mi s'a citit rechizitoriul prin care eram învinuit de crimă împotriva clasei muncitoare, comisă prin aceea că pe timpul când am fost elev şi student (1939-1942) am scris articole împotriva Rusiei comuniste şi pentru Basarabia. Mi s'a dat un «avocat din oficiu» pe care nu l-am acceptat, preferând să mă apăr singur şi mi s'a dat voie să propun o listă de martori între cari l-am inclus şi pe fostul meu maestru, Canonicul Ion Agârbiceanu.

A doua şedinţă a fost fixată pentru 11 Martie când juriul a fost prezidat de colonelul judecător Ciobanu, un om de absolută rea credinţă, semidoct şi zeflemitor.

După prima înfăţişare am fost schimbat din celula în care mă aflam într'o alta numită «de tranzit», Nr. 14, o celulă lungă şi deprimantă, ca o sală de aşteptare într'o staţie de tren. Celula aceasta se afla la capătul secţiei a doua, lângă scările pe cari eram urcaţi la plimbare în nişte cuşti special amenajate pe acoperiş. Am fost surprins să descopăr aici câteva persoane foarte dragi, cu care se întâmplase să am contacte înainte de arestare, toate cu trecut politic, şi de care nu am fost deloc anchetat. Acest lucru m'a intrigat imediat întrucât la ancheta care mi s'a făcut, în vederea întocmirii dosarului de trimitere în judecată, am avut şaisprezece anchetatori şi am fost chestionat în legătură cu peste trei sute de persoane. La a doua anchetă, care s'a reluat după un an dela arestare, adică în luna Octombrie 1960, am avut un număr redus de anchetatori dar am avut, în schimb, o echipă per-

manentă de opt bătăuşi, sub îndrumarea maiorului şef de anchete, Manea Gruia, un fost negustor evreu din Bacău.

Prima mea reacţiune, după ce mi-am luat ochelarii negri de pe ochi, la intrarea în celulă, a fost de deconcentrare şi perplexitate. Inainte de a-i îmbrăţişa, sub privirile unui ofiţer care urmărea scena revederii prin spionul uşii de fier, instinctiv mi-am rotit ochii să văd care ar putea fi «turnătorul» dintre noi, de care eram absolut sigur că există. In această celulă erau douăsprezece paturi, dintre cari vreo cinci perechi suprapuse. Prin venirea mea, a lui Mărgineanu, a lui Tomuş şi încă a două alte persoane am observat că ne aflam aici cu mult mai multe persoane decât paturi necesare.

Am aflat mai târziu că această celulă era de o importanţă capitală pentru soarta tuturor celor cari erau trecuţi prin ea. Aici se stabilea sinceritatea răspunsurilor date la anchete, precum se fila nedenunţarea unor prieteni sau contacte de afară cu anumite persoane, comuniuni de idei, simpatii, acţiuni sau afecţiuni nemărturisite, preocupări, etc. Toate acestea contribuiau la încheierea dosarului de penitenciar, care era deosebit de cel pe care ţi-l pregătea pentru a te însoţi la tribunal să te condamne. Din dosarul pentru tribunal, te însoţeau prin penitenciar doar câteva hârtii (mandatul de arestare, mandatul sentinţei execuţionale a pedepsei şi o fişă medicală). Dosarul întocmit de Securitate, cu menţiunea «secret», cuprindea caracterizarea detailată a individului, sub toate punctele de vedere. In baza acestuia erai repartizat în penitenciar, în baza lui erai tratat mai blând sau mai sever, în baza lui ţi se da dreptul să stai pe pat o oră la Securitate sau să ţi se acorde regim alimentar special. Cu un cuvânt, între copertele acestui dosar ţi se adunau toate menţiunile ulterioare referitoare la purtare, manifestări sociale, prietenii, precum tot aici era şi «procentajul» grămuit al duşmăniei pe care o nutreai faţă de partid şi guvern.

In celula Nr. 14 am identificat membri ai tuturor partidelor politice din ţară, existente până la data desfiinţării lor. Seniorul celulei era Dr. Ion Oros, naţional-ţărănist. Acest om minunat era aici cu două-trei săptămâni înainte de a sosi eu şi am mai stat împreună încă vre-o patru săptămâni. In acest timp acest om de şaizeci de ani nu a aţipit o singură dată noaptea. Peste zi moţăia uneori pe marginea patului, camuflat de oamenii cari se plimbau

neîncetat ca nişte fiare între gratii. Acesta este unul dintre oamenii cei mai chinuiţi, cu sistemul nervos cel mai distrus, din câţi am văzut prin închisorile pe unde am trecut. Omul acesta era stăpânit de groază şi se aştepta să fie luat la anchetă în fiecare noapte sau zi, ceea ce, foarte curios, nu s'a întâmplat decât o singură dată în tot timpul cât am stat împreună.

Nu a fost nevoie să fiu prevenit de nimeni spre a fi prudent în acest «triaj» diabolic. Pe prima persoana suspectă am descoperit-o după numai câteva minute dela sosirea aici: un bărbat cu o figură mongolică, întru totul asemănător lui Lenin, cu o privire tăioasă ca o lamă de brici, musculos, cu o uşoară curbură a umerilor, par'că pregătit să ridice ceva. S'a grăbit să-mi strângă mâna chiar înaintea celor cari dăduseră semne că mă cunosc şi se îndreptau spre mine. S'a alipit strâns de mine, asculta cu multă atenţie ceea ce vorbeam şi deodată a exclamat, aparent satisfăcut, că el a aflat de mult timp de mine că sunt în arestul Securităţii. Eu nu ştiam nimic de existenţa lui şi de aceea această impreudenţă a lui mi-a fost suficientă ca să-l bănuiesc. Mi-a spus că se numeşte Ion Popa, că este de loc din Târgu Mureş şi că a lucrat la Asigurările de Stat. Intâmplător cunoşteam pe şeful instituţiei din Târgu Mureş. A fost primul lui eşec; nu îl cunoştea şi nici, cel puţin, nu îi ştia numele. Mi-a spus că are anchete foarte dificile, fiind bănuit că a avut legături cu un fugar pe nume Blidaru, o figură legendară a luptătorilor din rezistenţă din Munţii Bihorului, foarte temut de comunişti. Cunoşteam amănunţit acest caz deoarece în prima detenţiune, am fost la un loc cu mulţi din munţii unde el a condus atacurile împotriva organelor Securităţii. Pomenirea acestui caz era al doilea temeiu, să fiu atent cu acest om. Apoi, mi-a mai spus că avusese legături cu tânărul Beldeanu dela Dej, acela care a provocat scandalul dela Berna, atacând legaţia comunistă. Cu tatăl lui Beldeanu, un comerciant cumsecade, am fost doi ani la Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde el fusese adus pentru trecutul lui politic naţional-ţărănist, cu o pedepasă administrativă. In fine, trăgându-mă la o parte, mi-a spus, în mare taină, că el era coleg cu secretarul lui Horia Sima, dela care a primit o scrisoare, dar nimeni nu ştie despre ea. Este o simplă notă informativă pe care Securitatea o deţine şi cu care îl chinuie. Imi cerea să-l sfătuiesc ce să declare şi dacă, în baza acelei note informative, nedovedite material, ar putea să fie condam-

nat. Acest sondaj indirect mi-a confirmat întru totul mârşăvia lui, cu toate că el lăsa să se vadă că îmi cerea toate aceste consilii numai pentru că eram avocat.

A doua persoană era un ţăran Petru Banu, cu care am fost nevoit să dorm în pat câteva nopţi la rând. El mi-a spus de faţă cu mai multe persoane, încă în acea primă seară, că a fost cu două zile înainte la proces, fiind acuzat că pe timpul când a fost primar legionar într'o comună din jurul Clujului, ar fi colaborat cu jandarmeria în prigonirea unui grup de evrei. O parte dintre aceşti evrei, conform mărturisirii sale, au făcut reclamaţii la partidul comunist, care a cerut deschiderea procesului. Când însă reclamanţii au fost citaţi la Tribunalul Militar, niciunul dintre aceştia nu s'a prezentat să-şi susţină plângerile.

Istoria lui mi-a părut ireală şi de aceea l-am suspectat imediat pentru ascunderea adevărului. Lucrul care m'a izbit a fost că dacă acela era adevărul pe care îl declarase, cum de acest om se mai afla la ora de faţă în celulă şi nu fusese eliberat? Eliberarea lui era iminentă în chiar aceaşi zi a achitării.

A doua zi a fost scos la anchetă. S'a reîntors după câteva ore cu ţigări şi bine dispus. A spus în gura mare că are impresia că totuşi a fost condamnat, dar acest fapt puţin îl supăra pe el, deîndată ce cei mai buni cetăţeni ai ţării sunt în închisori şi nu afară. Pe mine a început să mă descoase asupra prietenilor ce îi aveam. Cunoşteam mulţi intelectuali din acea parte a ţării, colegi de universitate, scriitori, ziarişti, avocaţi, foşti oameni politici, etc. In mod deosebit Petru Banu vroia să afle ce ştiam eu despre familia unui coleg care fusese arestat cu un an înaintea mea şi condamnat la detenţiune pe viaţă, în calitate de şef al unui mare lot de intelectuali din Transilvania. Eu avusesem relaţiuni amicale cu avocatul Ioan Boantă, acesta fiind numele prietenului care îl interesa pe agentul Securităţii. Il vizitasem chiar de mai multe ori acasă, el fiind unul dintre acei oameni cu largi simpatii în cele mai diverse ramuri sociale, plus că era şi un intelectual de înaltă calitate. In lotul lui erau cuprinşi şi câţiva dintre cei mai apropiaţi prieteni de-ai mei şi de aceea mi-am dat seama fără întârziere de curiozitatea lui P. Banu. Se căuta să mă implice şi pe mine în acel lot, întrucât, înscenarea procesului meu era de tot şubredă, în fond vina mea principală fiind cererea mea de repatriere în Statele Unite, a căror cetăţean eram prin naştere.

In dimineaţa următoare, P. Banu, m'a tras într'un colţ şi mi-a spus tainic că el va fi eliberat în acea zi şi dacă am ceva de transmis afară mă va servi cu multă plăcere. Ceea ce a declarat ieri a fost numai spre a preîntâmpina prea multe comisioane cari i s'ar fi cerut de cei din celulă. Eu eram o excepţie, mi-a spus el, şi de aceea pe mine m'ar servi cu plăcere. Cu amabilitate şi prudenţă i-am spus că nu am de făcut nici o comunicare în afară, nimănui şi de niciun fel, deoarece şi eu mă aşteptam, i-am accentuat eu, să mă eliberez curând, neexistând niciun motiv temeinic de a fi condamnat.

L-am văzut apoi şoptind încă la doi sau trei, îmi închipui, aceeaşi poveste. Toate acele persoane aveau situaţii destul de grave.

La ora 12 a fost somat de către şeful de tură pe arest, plutonierul Traian Urcanu, fostul paznic de vite al părinţilor mei, să-şi ia tot bagajul şi să aştepte la uşă.

Ion Popa, de care am amintit mai sus, nu se numea aşa, după cum am aflat după câteva luni. Nici nu era român, cum îmi spusese, ci maghiar. Nici Petru Banu nu a fost primar legionar, ci primar pus de un grup de săteni în decursul guvernării legionare. După instaurarea regimului comunist în România, făcuse comerţ clandestin tăind viţei (ceea ce constituia o infracţiune economică foarte gravă) sau vânzând carne şi alimente interzise de lege.

In acea celulă am lâncezit peste patru luni, timp în care s'au perindat pe aici în jurul a două sute de oameni. Garniturile de informatori s'au primenit în acest timp de mai multe ori, rămânând doar o singură persoană dintre cei pe cari i-am aflat aici, cari nu s'a mişcat, la fel ca şi mine până în ziua când am rămas la un moment dat numai noi amândoi. Pe acesta, cum am spus, îl găsisem deja în celulă când venisem. Cu o zi înainte de a ne repartiza pe fiecare dintre noi la alte celule am aflat că amicul meu nu avea nici o adiacenţă politică care să explice detenţiunea lui cu politicii. In ultimile zile avuseserăm cu noi pe un al treilea, un şofer din Cluj, care lucrase şi pentru Securitatea din Cluj. Acesta îl cunoştea pe Samuel Fuerst, omul cu care stătusem atât de mult împreună. La fel, se pare că şi S. F. îl cunoştea pe şofer, având cu el câteva discuţii aprinse pe unele probleme vechi. Samuel Fuerst mi-a spus la numai o zi după ce a apărut şoferul în celulă că acesta era informator. In ziua când a fost luat din ce-

lulă, şoferul mi-a spus că S. F. este reţinut de Securitate pentru infracţiuni economice, deoarece l-a văzut la secţia de drept comun a Securităţii înainte de a fi arestat, şoferul fiind şi el acolo.

După un an şi jumătate dela cele amintite mai sus, mă aflam in depozitul Penitenciarului Cluj. Acolo eram păstraţi cu paza specială a Securităţii. Odată, prin crăpăturile uşii, am reuşit să-l văd pe Samuel Fuerst, cu încă trei ţigani, cu picioarele în lanţuri. De fapt, zăngănitul lanţurilor a fost acela care m'a făcut să spionez prin intersitiţiile uşei ce se petrecea pe coridor. Un planton mi-a spus că aceştia erau aduşi dela o colonie de muncă de drept comun (şi plantonul era de drept comun), în vederea revizuirii proceselor lor. Conform ultimelor dispozițuni, niciun deţinut nu putea fi transferat dela un loc de ispăşire al pedepsei la altul decât în lanţuri, dacă avea o pedeapsă mai mare de 15 ani. Iar la acest penitenciar deţinuţii cu peste 15 ani, indiferent că erau politici sau de drept comun, erau ţinuţi în lanţuri.

Cu siguranţă că organele Securităţii au reuşit să afle multe lucruri în cazul meu. De aceea în acea toamnă a anului 1960 ancheta mea a fost reluată cu multă sălbătecie. Două săptămâni am fost anchetat zi şi noapte. Două săptămâni am fost bătut de câte trei ori pe zi (dimineaţa la şase, la prânz şi seara, la nouă). Intotdeauna mă aduceau cu pătura jos şi cei din celulă trebuiau să-mi pună compresii cu apă de plumb. Din patrusprezece zile nu am scăpat o singură zi nebătut, la tălpi cu ranga, în cap, peste spate. Până la urmă eram atât de negru de bătăi şi atât de slab încât nu mai mă puteam ridica de pe marginea patului. Continuarea bătăii cu încă o zi sau două îmi era fatală.

După ce am împlinit doi ani şi trei luni mi-a fost dat, în fine, să scap din beciurile Securităţii. Probabil, m'ar fi ţinut acolo încă mult şi bine, dacă nu era stabilită o limită de detenţiune aici, peste care nu se putea trece. Calendaristic, eu treceam în al patrulea an, dacă nu aş fi fost transferat la 30 Decembrie 1961.

Procedeul de triere folosit la Securitatea din Cluj era acelaşi la toate Securităţile din ţară, aşa cum am aflat ulterior. De acest lucru m'am convins mai mult când am ajuns la Aiud şi mi s'au povestit peripeţiile altora.

La Cluj, însă, spre deosebire de celelalte centre de securitate, au fost şi unele condiţii speciale, în plus, despre care vom vorbi la locul potrivit. Aceste condiţii speciale erau determinate de interesele partidului în aşa numita lucrare de reeducare care se pregătea, pentru aceasta alegându-se oamenii din penitenciarele principale, Aiud şi Gherla, şi instruindu-i din timp.

Alături de organele represive ale Securităţilor, din nenorocire, şi deţinuţii şi-au dat obolul lor înlăcrămat şi însângerat în opera criminală care va reactualiza într'un fel tragicile desumanizări dela Piteşti.

III. PREGĂTIREA TIMPURIE A ACȚIUNILOR DE REEDUCARE

Filosoful român D. D. Roșca, într'o lucrare densă și fecundă din tinerețe, «EXISTENȚA TRAGICĂ», căutând să circumscrie caracterele diferențiale ale ființei umane față de rangul zoologic, conclude prin a declara că omul ocupă o poziție singulară în univers prin calitatea fundamentală pe care o posedă, de a întreprinde acte desinteresate.

Nici că se poate aduce un mai frumos omagiu rasei umane!

Comunismul se caracterizează dintru început prin aceea că toate acțunile pe care le săvârșește individual singuratic sau organizația partinică, stau sub resortul celui mai feroce interes.

Astfel, în închisori (interesându-ne acest capitol), nici o acțiune sau dispozițiune a administrației, recte a Ministerului de Interne, nu a fost exercitată fără un scop bine determinat. Sub aparența unor delăsări a controlului în viața de celulă, de pildă, se ascundea ghiara îngrozitoare a monstrului care își chinuia victima spre a-și intensifica plăcerea ulterioarei devorări. In același timp, oamenii ne mai fiind schimbați cu lunile dintr'o celulă în alta, aceștia nu mai reușeau să-și rezolve problemele nervilor, știut fiind că menținerea impreună a doi sau mai mulți oameni mai indelungat, creiază condiții deadreptul imposibile de convietuire. Este semnificativă observațiunea lui Fridtjof Nansen, celebrul navigator norvegian când, la o anumită explorare mai dificilă în ținuturile polare, sfătuit de membrii expediției să ia ca asistent și tovarăș de aventură pe cel mai bun amic al său, el a răspuns: «Nu vă gândiți că după câteva săptămâni de singurătate și văzându-ne

în fiecare clipă numai pe noi, vom ajunge să nu ne mai putem suferi şi să ne urim.» Şi îndrăzneţul călător a plecat singur.

Acest aspect al observaţiunii lui Nansen a fost perfect valabil în închisori şi va fi perfect valabil, în situaţii asemănătoare între oameni, întotdeauna.

Dar când lucrurile nu au fost lăsate să decurgă chiar aşa, (aparent, la voia întâmplării), chinurile şi suferinţele, prin însăşi faptul organizării neliniştilor cari ni se creiau, erau de altă natură şi aveau o altă intensitate.

Voiu exemplifica, prin cazul meu, unele situaţii pentru a invederea mai bine câteva dintre aspectele unor tragedii, în care eram asvârliţi.

După câteva luni dela încarcerare, mi-a fost dat să fiu ţinut doi ani şi zece luni în tovărăşia unei persoane. I. B. fusese profesor de educaţie fizică la un institut universitar din Cluj. Acest om, pe lângă faptul că avea un temperament violent şi o astenie nervoasă acută (fusese arestat din Clinica psihiatrică, unde se afla internat pentru tratament), alunecase adânc pe panta unor compromisuri ale conştiinţei şi se prinsese în mreaja Securităţii, cu care, probabil, a colaborat încă de afară. Avusesem certitudinea misiunii pe care o executa pe lângă mine din primele clipe când l-am întâlnit. Curând mi s'a oferit ocazia să-i fac cunoscută părerea mea despre el şi, apoi în, respetate rânduri, nu m'am ferit să-i desaprob făţiş comportamentul şi să-mi exprim desgustul pentru tot ceea ce făcea. Acest lucru, în mod surprinzător, nu a dus la separarea noastră, ceea ce se întâmpla întotdeauna când o persoană a Securităţii era descoperită în vre-o celulă. Sunt sigur că el a comunicat în mai multe rânduri anchetatorilor că eu îl bănuiam de informator, dar aceştia nu au luat nici o măsură imediată. In tot timpul cât am fost cu I. B. am avut surprize în viaţa de celulă, atât prin cursul unor discuţii din care aflam lucruri cari mă interesau direct, oarecum chiar cu caracter intim, cât şi cu aducerea peste noi a unor persoane pe cari, aproape întotdeauna le cunoşteam atât eu cât şi el din viaţa liberă, şi uneori acele persoane avuseseră, aproape în toate cazurile, contacte anterioare şi prieteneşti şi cu oameni de afară, cu cari eu avusesem relaţii prieteneşti, înainte de arestare, sau cu unele persoane cari deja erau implicate în alte procese politice.

Voiu aminti aici numai trei persoane cari au fost introduse

în celulă cu noi cu scopuri bine precizate, pentru a desvălui câteva aspecte ale felului cum se conduceau anchetele în arestul Securităţii şi, chiar mai târziu, în închisori de execuţie a osândelor.

La început l-am găsit pe I. B. în celula Nr. 18 din secţia a doua, în luna Iunie 1960. Era cu un profesor dela Turda, Dionisie Deac, care era acuzat că a avut legături conspirative cu fostul ministru naţional-ţărănist, Emil Ghilezan, fugit peste frontieră. Personal nu cunoşteam pe niciunul dintre aceşti doi ocupanţi ai celulei. Când am intrat, i-am aflat pe amândoi întinşi pe paturi, în timpul zilei şi, în plus, cu regimuri alimentare speciale. Acest lucru mi-a stârnit prima bănuială. Insistenţele întrebărilor şi o oarecare îndrăzneală a lui I. B. m'a determinat să cred că acesta era omul periculos de aici, de care va trebui să mă păzesc. Până la urmă, bănuiala mea s'a confirmat întocmai.

I. B. era tânăr, de vârsta mea, musculos, scund, dar bine proporţionat. Nu am observat la el simptomul niciunei maladii care să-i justifice privilegiile de odihnă pe pat în timpul zilei şi de alimentare suplimentară profesorul Deac, un om în vârstă, părea slăbit şi bolnav.

După câteva ore m'au scos la anchetă. Primul lucru pe care i l-am cerut căpitanului I. Oprea, după ce m'a întrebat cum mă simt în noua celulă, a fost să mă transfere din acea celulă. Mi-am motivat cererea mea pe considerentul că întrucât în acea celulă sunt doi ocupanţi cari au dreptul să stea întinşi pe pat peste zi, eu nu am un loc unde să şed. Sunt sigur că anchetatorul şi-a dat seama de adevăratul motiv al cererii mele, că mi-a zâmbit sarcastic şi mi-a spus că a luat act de dorinţa mea şi va supune-o, spre soluţionare, directorului biroului de anchete, maiorului Manea Gruia.

După câteva ore, după întoarcerea mea dela anchetă, am fost înştiinţat de către un gardian că biroul de anchetă mi-a dat dreptul la odihnă pe pat, câte două ore zilnic, după cum doresc să mi le aleg. Ceilalţi doi aveau dreptul permanent la pat. Eu i-am comunicat gardianului că nu am cerut dreptul la pat şi că nu intenţionam să-l folosesc.

La câteva zile am fost scos din nou la anchetă şi i-am spus ofiţerului anchetator, care era în acelaşi timp şi subdirectorul biroului de anchete al Securităţii pe Regiune, căpitanului I. Oprea, că nu am cerut dreptul la pat şi că insist să fiu transferat în altă

celulă, chiar de unul singur. Drept răspuns, anchetatorul mi-a adresat o înjurătură trivială și mi-a spus:

—E timpul să înțelegi că aici nu merge după voința dumitale.

De acum eram lămurit pe deplin și perfect edificat la ce mă puteam aștepta de aici înainte. Mi-am temperat nervii și mi-am însușit cea mai ascuțită prudență pe care, însă, din nenorocire, nu am reușit să o pot respecta.

Intr'una din zile, cei doi își povesteau despre persoanele întâlnite prin celulele prin cari au trecut. Am reținut amintirile lor asupra unuia pe care îl numeau Măzăreanu. Ambii făceau haz pe socoteala acestuia și fiecare dintre ei îl descriau în culorile cele mai negre, numindu-l informator, turnător, etc. I. B., de pildă, spunea că nu-l cunoștea personal dar că a auzit multe despre el, prin alții. Profesorul Dionisie Deac, pe de altă parte, a spus că el l-a cunoscut într'o celulă la secția întâia unde a stat împreună cu el și cu preotul militar, maior Lazăr Cârja, care era chiar unchiul meu. Cu această ocazie aflasem prima oară că fratele tatălui meu se afla în arestul Securității din Cluj. El fusese arestat înaintea mea cu câteva luni.

Mai târziu, după câteva zile, D. Deac a fost scos din celulă și transferat aiurea. De abia au trecut câteva minute și în celulă a fost introdus un munte de om, puhav de gras, bine dispus, jovial, cu o cămașe și pantaloni pline de petece, ceea ce mi-a indicat că omul avea o oarecare vechime în închisoare. Toate celelalte articole vestimentare și de schimb le avea înfășurate într'o haină, deasemenea multicoloră de petece, pe care le ținea în brațe.

S'a recomandat: Ion Mărgineanu.

Eu de abia îmi coborisem pătura și bocceaua de pe patul de sus cu intenția de a mă instala pe patul de jos, devenit liber prin plecarea profesorului Deac. Când am aflat însă că noul venit era bolnav și cu regim permanent la pat, mi-am mutat din nou sus lucrușoarele.

Eram o leacă uimit să-l văd vorbind de boală pe acest om care părea atât de voinic și rubicond. Fără a-l întreba noi, el a început imediat, cu glas sfătos, să-și depene câteva date din biografia sa.

Ne-a spus că s'a născut în comuna Adâncata, județul Dorohoi din Moldova. Eu aveam un foarte bun prieten care era născut tot în Adâncata. Aceasta era distinsul și binecunoscutul ziarist și romancier, D. Atanasiu, cu care fusesem în închisorile anilor precedenți și la săpăturile Canalului Dunărea-Marea Neagră. Avusesem ghinionul să mă întâlnesc cu el în perioada cât fusesem liber și, împreună cu el, și cu alți cinci ziariști și scriitori, ne-am făcut o fotografie pe Bulevardul I. Brătianu. Toți cei cari eram în fotografie, fuseserăm închiși și considerați, înainte și acum, «dușmani ai poporului». (Această fotografie, ca și alte zeci și zeci altele, am văzut-o în dosarul meu din biroul de anchetă.)

Coincidența întâlnirii cu I. Mărgineanu mi s'a părut stranie, având în vedere cele relatate mai sus. După câteva ore a fost scos la biroul ofițerului de serviciu. I. B. mi-a spus că acesta nu se numește Mărgineanu ci Măzăreanu și că acesta nu este altul decât temutul «turnător», care cutreiera celulele după informații pentru Securitate. I. B. mi-a mărturisit că el reușise să-l identifice după unele relatări asupra familiei, pe care acesta le făcuse și cari erau întocmai cu acelea pe cari el deja le aflase din discuțiile cu profesorul D. Deac.

Foarte curând I. Mărgineanu a început să mă aduleze, exprimându-și impresiile excepționale pe cari și le formase asupra mea, dela cei cari mă cunoșteau și cu cari el fusese împreună prin diferitele închisori ale țării. El era în al cincilea an de detenție. Am reținut imediat că pe mulți alții pe cari el mi-i numea prieteni sau cunoscuți, eu nici nu auzisem vre-odată de ei. Dar despre unchiul meu, cu care stătuse patru luni încheiate în arestul Securității, nu a scos o singură vorbă. Ca să învingă ezitările mele, și de sigur, căutând a mă provoca să ies din rezervă, omul încerca deseori să-mi ofere din mâncarea lui care era extrem de abundentă și gustoasă și care îmi stârnea o poftă amețitoare, la gradul de înflămânzire în care mă aflam. Nu am gustat însă, niciodată, din nimic, cu toate chinurile foamei care mă rodeau. Imi venea să leșin când vedeam cum el înapoia pâinea pe care nu o mai putea mânca și pe care nici I. B. nu o mai lua, având destulă mâncare la regimul lui.

După cum aveam să mă conving pe parcursul anilor de închisoare, care îmi mai stăteau în față, controlul prin garnitură dublă de informatori, era practicat în mod frecvent. Pentru a preveni orice posibilitate de șovăială a oamenilor care îi serveau, dublurile realizau scopurile urmărite cu cea mai deplină precizie și fidelitate. Intâiu, cei ce făceau acest lucru, se spionau reciproc. Ei știau

că informaţiile pe care le dădeau la birourile anchetatorilor urmau să fie centralizate la o direcţie specială, şi dacă observaţiunile unuia dintre informatori nu erau asemănătoare cu ale celuilalt, asupra persoanei vizate, prin acest fapt se atrăgea suspiciunea Securităţii şi informatorii erau imediat separaţi şi anchetaţi detailat asupra problemelor cari nu apăreau în ambele rapoarte, sau erau confuze. De acest lucru informatorii se fereau ca de foc, deoarece de aici putea să rezulte căderea lor în disgraţie. Li se retrăgeau privilegiile (ţigările, dreptul la pat, regimul alimentar mai substanţial, aplicarea, unor clemenţe despre cari se tot vorbea, —reduceri de pedepse, probabile graţieri, etc.) şi, în unele cazuri, erau expuşi aplicării unui regim foarte sever.

După două săptămâni am încetat să mai schimb vre-un cuvânt cu I. Măzăreanu, alias I. Mărgineanu. M'am servit de un incident pe care l-am provocat ca să iau această hotărîre, în urma intenţiei acestuia de a-mi întinde o capcană cu multă dibăcie.

Lucrurile se petrecuseră cam în felul următor:

Intr'o dimineaţă, uşa de fier a celulei s'a deschis ca de obiceiu când urma să fie scos careva la anchetă. Când se deschidea uşa, eram obligaţi să ne întoarcem cu faţa la peretele din fundul celulei, cu spatele, prin urmare, spre uşă. In felul acesta se evita posibilitatea vre-unui atac asupra gardianului. Cu câtva timp mai înainte s'a săvârşit un atac asupra unui gardian în clipa când acesta descuiase uşa. Procesul deschiderii uşii era una dintre cele mai îngrozitoare clipe care ne-a fost dat să le trăim în perioada anchetelor interminable. Nimeni dintre cei din celulă nu ştiam pe cine va lua la anchetă. Stăteam ca stanele de piatră cu faţa la perete şi de acolo, cu sufletul la gură, auzeam sâsâitul gardianului care spunea încet numele unuia dintre noi. Cel vizat se întorcea cu capul în pământ, lua ochelarii negri dela paznic şi ieşea din celulă ţinut de cot de către gardian. La uşa dinafară, de obiceiu, era un alt gardian care te lua în primire şi care te ducea până la capătul unor scări, de unde te lua în primire al treilea gardian şi acesta te ducea până în cabinetul de anchetă. Fiecare dintre gardieni semna câte un bilet de preluare şi predare. Era exclusă orice eroare de a fi luat cineva greşit. Intâiu, că anchetatorii aveau tabelul pe celule al oamenilor pe cari îi investigau şi, în al doilea rând, când era cineva cerut sus la anchetă, concomitent era informat directorul anchetelor, maior Manea Gruia şi şeful de tură,

precum şi gardienii de întovărăşire a deţinutului. Prin urmare, exista un control maxim chiar între cadrele organelor de anchetă, în observaţiunea riguroasă a practicării anchetelor şi cea mai desăvârşită prudenţă de a nu se comite nici o încălcare a consemnelor, pentru ca arestatul să nu înţeleagă niciodată intenţiile anchetei sau obţinerea vre-unei informaţiuni oarecare, într'un anumit fel.

In acea dimineaţă de care vorbesc, l-au luat pe I. Mărgineanu dintre noi. De altfel el era luat aproape în fiecare zi. Intotdeauna se întorcea cu ţigări pe cari le fuma împreună cu I. B. Uneori aducea şi câte o portocală sau alt fruct. El justifica chemările lui dese, printr'un raport pe care îl făcea asupra unei întreprinderi comerciale dela Braşov, al cărei director se pretindea că ar fi fost.

Nu au trecut nici cinci minute de când a plecat, că s'a şi reintors. Abia s'a aşezat pe pat, şi a început să ne vorbească foarte însufleţit de ciudata întâmplare.

—Inchipuiţi-vă, zise el, (şi mă ţinti mai cu seamă pe mine), că nu am fost eu acela pe care îl chemaseră sus. Când am ajuns la scări, cel care urma să mă ia mai departe, i-a şoptit numele meu celui ce mă adusese cu el până acolo, şi apoi am înţeles cum l-a lămurit, vorbind destul de tare încât l-am auzit şi eu: «Nu Ion, înţelege, ci Nicolaie.

I. Mărgineanu s'a uitat în ochii mei insistent şi a stăruit destul de mult să observe vre-o reacţie din partea mea.

Deoarece eu am rămas perfect pasiv, a continuat:

—Ce ziceţi, oare să nu fie vorba de unul Nicolaie Mărgineanu? Mi se pare că am auzit de unul cu acest nume care, dacă nu mă înşel, era profesor universitar la Cluj. Nu-l cunoaşteţi, cumva?

—Da, îl cunosc, i-am răspuns eu. Mi-a fost profesor.

I. B. a răspuns afirmativ şi el. Apoi a început să-şi depene o serie de amintiri pe cari le avea despre familia profesorului Nicolae Mărgineanu, care trăia în mizerie la Cluj, undeva, la periferia oraşului. Copiii îi fuseseră daţi afară dela Universitate; soţia, cu studii strălucite în Statele Unite, fusese dată afară din învăţământ şi era pedagoagă într'o suburbie a Clujului, la o scoală de retardaţi mentali, de unde abia reuşea sa-şi câştige existenţa.

Pe I. Mărgineanu nu-l prea interesa ce spunea I. B., după câte am simţit eu. El căuta să afle dela mine ce ştiu eu despre Nicolaie

Mărgineanu. Am fost destul de laconic și, apoi, la servirea ciorbei de prânz, am avut discuția în urma căreia el și-a încheiat misiunea. Eu din acea oră n'am mai vorbit cu el. A treia zi dela acest incident, I. Mărgineanu a fost scos din celulă.

I. Mărgineanu nu spusese un neadevăr atunci când ne vorbise despre o posibilă eroare, după care prof. Nicolaie Mărgineanu ar fi fost la Securitate în acel timp. Ceea ce mă indignase era provocarea grosolană de a fi cerut dela mine informații asupra lui Nicolaie Mărgineanu. Eu știam precis că I. Mărgineanu, (alias Măzăreanu), venise dela Gherla și tot precis știam că tot la Gherla era și profesorul Nicolae Mărgineanu. Despre Nicolaie Mărgineanu aflasem că se bucura acolo de o reputație aparte între deținuți, întâiu, impunându-se prin personalitatea lui intelectuală și, apoi, prin vechimea sa în închisoare. La acea dată avea peste 15 ani de închisoare executați, dintr'o pedeapsă de 25 de ani. Nicolaie Mărgineanu nu era unul dintre anonimii închisorilor din România.

Această descoperire mi-a stârnit bănuieli că se urzea ceva subteran la Securitatea Regională din Cluj. Bănuiam că se punea la cale o anchetă mai vastă, pentru a se mai regiza ceva procese de activitate în interiorul penitenciarelor, cum se întâmplase mai de mult, în scopul de a se timora masele de deținuți. Și îmi mai închipuiam că se pregătea o triere a tuturor celor din închisori, în vederea unor grațieri pe cari le consideram posibile, dacă noul Cod Penal, care știam că se elaborase, va fi pus în aplicare.

Prima indiscreție asupra ceea ce se lucra și se plănuia în cabinetele misterioase ale Securității din Cluj, mi-a fost dat să le descopăr în luna Februarie 1962, la Penitenciarul din Cluj, unde mă aflam depozitat. La 30 Decembrie 1961, am fost adus aici și încarcerat în celula Nr. 13 (număr care în viață, de multe ori, mi-a fost favorabil), în care am zăcut apoi patrusprezece luni, fără să fiu schimbat decât pentru două săptămâni, cât am fost trecut într'o secție de izolare, drept pedeapsă.

Cu mine se mai afla în această celulă I. B., apoi un maghiar comunist, secretar de partid la Depozitul de Locomotive CFR din Cluj, un țăran din Beclean (Someș) și un al doilea țăran din Gilău (Cluj). Inainte de a ni se servi ciorba la ora 12, în acea zi de Februarie 1962, de care vorbesc, a fost adus în celulă un bărbat tânăr, cu picioarele înlănțuite. Avea fața suptă, ochii scufundați în orbite, verzi-albăstrui, și sub fruntea teșită se conturau puternic

o pereche de sprâncene rare și decolorate cari umbreau paloarea unei fețe chinuite. Fața aceasta, care părea de ceară, avea o accidentație care te frapa din prima clipă; osul nasal era aproape inexistent și numai cartilagiul, în forma unui minuscul fruct, era lipit întâmplător, fără realizarea unui contur fizionomic armonios. Omul era înalt, de altfel, și se simțea în el o vigoare latentă, diminuată acum de foame și suferințe.

Era îmbrăcat în haine vărgate, rupte și murdare. Mantaua subțire, rară, atârna pe el ca pe un cuier. Cu rutina vechiului pușcăriaș, atent ca să nu facă vre-un gest care ar fi putut să-l facă desagreabil din prima clipă, s'a prezentat pe rând tuturor, strângându-ne mâna fiecăruia în parte, cu multă energie și bărbăție.

Când a dat ochii cu I. B. au avut ambii aceeași exclamație de rară surpriză și instantanee recunoaștere.

Noul venit se numea Raoul Volcinschi și fusese în libertate șeful interim al catedrei de științe economice la Universitatea din Cluj.

Raoul Volcinschi fusese arestat imediat după evenimentele din Ungaria, cari avuseseră loc în toamna anului 1956. Cu câțiva asistenți și studenți de-ai săi, unii din Cluj, alții din București și încă unele orașe ale țării, Raoul Volcinschi inițiase o grupare politică de nuanță anti-regim, propovăduind în cercurile lor necesitatea libertății activităților economice, ca o condiție fundamentală a progresului social, cultural și politic. Intr'un anumit fel militau pentru un socialism de stat, în linia școlilor istorice germane (Hildebrand, Adolf Wagner, W. Sombart, etc.). Extrem de dotat din punct de vedere intelectual și cu o vastă cultură livrească, stăpânit de ambiția politică necesară omului de acțiune, Raoul Volcinschi mi-a cucerit simpatia din primele clipe. El venea din beciurile Securității unde fusese adus dela penitenciarul Gherla. Avea două sentințe de câte douăzeci și cinci de ani, una de muncă silnică și alta de temniță grea. Era dârz și încrezător în viață și nu părea speriat de pedeapsa colosală care îi stătea în față, de care era sigur că nu va executa-o până la sfârșit.

Pentru raritatea cazului, voiu insista puțin mai pe larg asupra profesorului Raoul Volcinschi, cu câteva scurte notări, cari, consider eu, merită să fie cunoscute.

Raoul Volcinschi se născuse în anul 1922, la Cernăuți, Buco-

vina. Tatăl lui deținuse funcțiunea de Consul al României la Lemberg, la data desmembrării Poloniei de către Germani și Ruși. Descindea dintr'o veche familie bucovineană românească, dar, ca foarte mulți Români din Bucovina, numele înaintașilor suferise alterări sub ocupațiile și influențele anterioare. Studiase la Academia Comercială din București și după 1946 a fost președintele studenților dela acea Academie. A rămas confuză problema pe care doream să o cunosc, anume dacă el deținuse acea calitate în urma unor funcțiuni politice pe cari le-ar fi avut, sau din alte considerente. După prieteniile pe cari mi le-a relatat, se părea că se alăturase unuia dintre partidele marxiste la ordinea zilei pe atunci (comunist, social-democrat sau frontul plugarilor).

Raoul Volcinschi a fost numit asistent universitar la Universitatea din Cluj, după 1950, pe lângă profesorul D. B. Ionescu, titularul catedrei de Economie Politică. Curând acesta a obținut catedra lui D. B. Ionescu, care fusese o somitate în lumea economiștilor români. Ocuparea catedrei a fost consecința noii legi a învățământului superior în România (1949), în baza căreia, pe deoparte, se dispunea înlăturarea tuturor cadrelor didactice vechi și pe de altă parte, se promovau toate elementele favorabile regimului. In faza aceasta de restructurări, Raoul Volcinschi a jucat cu mult interes și devotament cartea partidului comunist, extinzându-și activitățile în aproape toate sectoarele vieții universitare, unde iniția studenți în teoriile marxismului, în care se specializase. Ambiții nesatisfăcute sau sincere desamăgiri intelectuale, cum se întâmplă deseori, l-au îndemnat să constituie micul nucleu universitar, încă înainte de a se aprinde scânteia revoluției din Octombrie, în Ungaria. Acest lucru a născut multe semne de întrebare asupra acestui om. Unele persoane, a căror sinceritate am pus-o la îndoială, au căutat să mi-l prezinte pe Volcinschi drept un oportunist, care s'a organizat în grabă, a doua zi după izbucnirea revoltei din Ungaria, sperând ca să joace un anumit rol în cazul că lupta fracțiunii comuniste din Ungaria ar fi reușit și curentul de emancipare de sub Ruși ar fi ajuns și în România. Alții mi l-au prezentat pe Volchinschi drept un om al regimului care a servit partidul în închisori, atrăgându-i în închisori cu sutele pe «dușmanii poporului». Puțini au fost aceia cari mi-au vorbit că Volchinschi ar fi organizat acest grup universitar cu cele mai bune intenții.

Volcinschi a intrat în închisoare în luna Noembrie 1956.

La 5 Mai 1957 Volcinschi a încercat prima evadare din Securitatea Cluj. Prima, în sensul, că nimeni până aici nu mai încercase o alta și nici dela această dată încoace, nu se mai știe de vre-una.

Intâmplându-se să se afle în celula Nr. 25, dela Secția a treia a Securității, în tovărășia unui tehnician constructor, Eugen Crișan, care era de loc din aceeași comună, Mihai Viteazul, județul Turda, cu cel care scrie aceste rânduri, ambii au constatat că s'a nimerit să fie o foarte mare apropiere a firii lor. Amândoi erau la fel de revoltați împotriva regimului, amândoi la fel de îndrăzneți pentru a încerca o evadare care, părea, aproape imposibilă.

Eugen Crișan era ținut la Securitate de câteva luni și era torturat îngrozitor pentru motivul că fiind dintr'o localitate cu populație mixtă (româno-maghiară), era acuzat că în unele împrejurări, și de mai multe ori a pus la cale incidente cu caracter național. In fond, cea mai gravă vină a lui era că observând abuzurile și amestecul nejustificat al secretarului orășenesc de partid din Ocna Mureș (Uioara), județul Alba, unde Crișan lucra pe un șantier de construcții la Uzinele Chimice Solvay, acesta întâlnindu-l într'o zi pe secretarul de partid pe podul de peste Mureș, l-a apucat cu o mână de gât și alta de turul pantalonilor, cu gândul de a-l arunca în apă. A fost salvat de câțiva oameni cari se nimeriseră în apropiere. Eugen Crișan era un bărbat de 31 de ani, viguros și extrem de puternic.

Volcinschi a împărtășit ideea evadării lui Crișan. Acesta cunoscând planul clădirii, pentrucă lucrase la construirea ei, i-a explicat lui Volcinschi toate căile pe cari le-ar fi putut folosi ca evadarea să reușească.

Din anumite nepotriviri în planuri, evadarea proiectată pe ziua de 1 Mai a fost amânată până la 5 Mai, care se nimerise să cadă într'o Duminecă. Inscenând o ieșire imperioasă la W. C. (la acea secție aprobau asemenea cereri aceștia au ieșit amândoi pe coridorul îngust și întunecat al secției. Crișan a rămas la cișmeaua cu apă iar Volcinschi a intrat în separeu. Crișan a raportat gardianului că apa nu curgea dintr'un motiv oarecare. Gardianul s'a apropiat și și-a aplecat capul să vadă pretinsa defecțiune a conductei. In acea clipă, Crișan l-a lovit pe gardian cu o mică bucată

de fier pe care o desfăcuse dela capul patului din celulă. (După această dată, încheieturile paturilor au fost sudate). Gardianul, căzând în leșin, Volcinschi și Crișan au ieșit repede pe coridorul din fața celulelor secției. Unul dintre ei a descuiat, rând pe rând, celulele secției îndemnând și pe ceilalți oameni arestați să evadeze. (Nimeni, însă, nu i-a urmat). Așezându-se în dosul ușei secției, au tras semnalul de alarmă al secției. La tragerea semnalului de alarmă trebuia să vină numaidecât șeful de tură al arestului. Șeful de tură era șeful comun al tuturor secțiilor, având gradul de plutonier sau ofițer. La câteva clipe șeful de tură s'a prezentat la ușa secției a treia, a descuiat și a făcut un pas să intre. In aceeași clipă, cei doi l-au imobilizat, punându-l la pământ, și au ieșit în goană spre scările cari duceau la birourile de anchetă, cari se aflau la etajul întâiu al clădirei. Intenția acestora era să ajungă la biroul maiorului Manea Gruia, singurul cabinet care nu avea gratii la ferestre, prin cari ar fi urmat să sară pe un acoperiș vecin. Din nenorocire acest birou era blocat cu o bară de fier și, sub inspirația imediată a lui Volcinschi, aceștia au trecut la a doua alternativă imaginată. Fără de a pierde nici o clipă, s'au repezit spre ușa de sticlă despărțitoare a Securității Regionale de Miliția Regională, care era la capătul coridorului. Pe aici au reușit să iasă în hall-ul principal al clădirii. Era ora cinci după masă, și în hall coborîseră să fumeze tot corpul ofițeresc al Securității, care fusese convocat la o ședință de prelucrări, cum se numeau aceste întruniri. Acest fapt nu fusese prevăzut de cei doi îndrăzneți arestați. Dar toate acestea, nu i-a derutat. S'au îndreptat în grabă spre ieșirea principală, care era larg deschisă. In același timp, în incinta Securității și pe ziduri sunau toacele de alarmă și se auzeau țipetele unor gardieni vestind evadarea. Niciunul dintre ofițerii Securității nu a îndrăznit să sară imediat și să-i prindă pe cei ce cutezaseră să evadeze ci, dimpotrivă, cei mai mulți, s'au precipitat pe scări în sus, iar cei rămași s'au retras prin colțuri.

Pe scările dela intrarea principală, sub cupolă, era postat un soldat din batalionul de Securitate cu o armă automată după gât. Volsinschi a avut spontaneitatea acțiunii salvatoare și a sărit de pe scări în grădinița din față, care se întindea între clădire și trotuar. Crișan a continuat calea în jos pe scări, ca să coboare în stradă. O rafală de gloanțe a fost slobozită peste amândoi, în seceriș, dar Volcinschi, spre deosebire de Crișan, a reușit să ajungă neatins în strada Traian, din față, atingând partea opusă a străzii unde, împiedicându-se în pantofii neîncheiați cu șireturi (uitase să-i fixeze cu sfoară, șireturile fiindu-le luate la magazie), s'a prăvălit cu fața în iarba crudă care creștea între bordura străzii și trotuar. Doi ofițeri cari, se vede, și-au revenit mai repede din spaimă, probabil, constatând că nu era vorba de evadarea unui grup mai numeros, decât a acestora doi, l-au ajuns pe Volcinschi în clipa căderii. Inșfăcându-l fiecare dintre aceștia de câte un braț, l-au silit să se ridice și să-i urmeze. Când au ajuns între peluzele împrejmuitoare ale pasajului de intrare în clădire, Volcinschi a făcut un act disperat de eliberare din mâinile securiștilor, reușind să-și elibereze o mână din prinsoare, cu care a izbit imediat într'un glob de sticlă colorată de pe sprijinul unui trandafir și a proiectat toate cioburile aceluia în fața unuia dintre ofițeri, cu scopul de a se salva. Ofițerul a căzut fulgerat la pământ năpădit de sânge pe față, dar Volcinschi, totuși, nu a reușit să scape. Alți ofițeri au intervenit și l-au luat pe sus, la Securitate.

Cruzimea supliciilor la care a fost supus Volcinschi după tentativa nereușită a evadării, este de nedescris. După ce a fost maltratat și mutilat în bătăi, în aceeași seară, până târziu în spre zori, s'au perindat în celula în care a fost așezat mai mult mort decât viu, toate gradele superioare ale Securității, Miliției, organelor regionale de partid și administrative dela Regiunea Cluj, precum și însuși consilierul sovietic pe Regiunea Cluj, spre a-l vedea pe acela pe care îl cunoșteau foarte bine de afară, pe timpul când colaboraseră.

A doua zi Volcinschi a fost purtat de subțiori pe culoarele Securității, cu lanțuri la picioare, și abia putând să-și caște gura, l-au silit să anunțe soarta celor cari ar îndrăzni să evadeze:

—Așa pățesc cei cari încearcă să evadeze: în lanțuri ca mine, iar alții morți.

Eugen Crișan a fost împușcat ușor în picioare iar, apoi, într'o celulă obscură a Securității, în acea noapte, crima a fost săvârșită, printr'un glonte în ceafă. De sigur, aceasta nu a fost prima crimă în beciurile Securității și nici ultima.

Nici până la data plecării mele în USA mama lui Eugen Crișan nu își mai aflase liniștea. Inainte cu câteva zile de 13 Mai 1965 când am părăsit România, biata mamă a venit, a nu știu câtea oară la

mine, să-mi povestească visele ei obsedante cu Eugen. Cu toate că primise un certificat de deces dela autorități, nefericita femeie nu putea concepe ca fiul ei să fie mort. Eu n'am îndrăznit să-i spun adevărul complet, iar Raoul Volcinschi, care se eliberase și el în 1964, prin grațiere, i-a prezentat situația destul de confuz, încât în inima mamei mai rămăsese o scânteie de nădejde. Nu este acela unicul caz când mamele copiilor din închisori au ajuns în preajma nebuniei sau chiar și-au pierdut mintea complet.

∴

Volcinschi era în lanțuri și ne plimbam împreună într'o zi de iarnă, pe sfârșite, în curtea strâmtă a penitenciarului Cluj. Pe trei părți eram împrejmuiți de pereții înalți ai oribilei închisori, moștenire a imperiului Austro-Ungar, iar pe cealaltă parte se înălța un zid de patru metri, pe culmea căruia se întinsese încă o rețea de sârmă ghimpată, de cel puțin un metru mai sus. Acest zid ne despărțea de curtea unui atelier de reparațiuni auto.

Volcinschi, care se sprijinea de brațul meu să nu alunece pe zăpada bătătorită, m'a oprit la un moment dat și m'a întrebat în șoaptă:

—Ce crezi, ar exista o posibilitate să evadăm de aici?

Ochii lui se rotiră deasupra enormului zid.

Evadarea, în condițiunile în care ne aflam, era o absurditate.

Volcinschi, la unele confesiuni de-ale mele, pe cari îndrăznisem să i le fac, referitoare la I. B., și-a mărturisit deplina încredere în acesta și mi-a spus că, după cât îl cunoaște el, era un băiat de bună credință și mă sfătuia să înlătur orice suspiciune ce aș avea în acest caz.

L-am ascultat cu interes, dar l-am privit și pe Volcinschi cu oarecare neîncredere, deoarece I. B. îl defăimase pe Volcinschi, înainte de a fi venit în celulă deci înainte de-al cunoaște eu. Eram îndreptățit să fiu prudent cu ambii camarazi de celulă.

Mai târziu, în altă zi, într'o clipă de adâncă încălzire sufletească, Volcinschi mi-a mărturisit în taină scopul adevărat al aducerii lui la Cluj, dela Gherla.

—Se pregătește o reeducare masivă în închisori, mi-a spus el în șoaptă. Mi s'au făcut propuneri ca în baza cunoștințelor mele să prezint teme cu subiecte susceptibile de a reorienta mentalitățile deținuților. Ințelegi ce vreau să zic? In acest scop a fost adus la Securitate și profesorul Nicolaie Mărgineanu.

M'am uitat adânc în ochii lui Volcinschi dar nu am reușit să pătrund până în sufletul lui. Cu toate că trebuia să-i fiu recunoscător pentru această informație pe care mi-o dăduse, din acea zi nu i-am mai vorbit cu atâta franchețã și afabilitate. După o săptămână Volcinschi a fost ridicat din celulă și reîntors la Securitate. Ne-am îmbrățișat convențional, dar fără căldură.

Aceste lucruri se petreceau prin luna Februarie 1962.

Acestea au fost primele mele informații precise și neîndoielnice despre atentatele cari se puneau la cale împotriva conștiinței oamenilor și, apoi, sub obsesia lor am trăit toată perioada ulterioară până la 28 Mai 1962, când am fost pus în fața realităților neechivoce, umilitoare și crude.

IV. CALVARUL AIUDULUI

După doi ani și jumătate de istovire și surexcitare nervoasă, timp cât am fost ţinut în beciurile Securităţii din Cluj sau în Penitenciarul Cluj (la dispoziţia permanentă a Securităţii), m'am trezit într'o dimineaţă, imediat după ce ni s'a servit cafeaua neagră din orz prăjit, că sunt somat să-mi fac bagajul.

Emoţiile au fost felurite; dela cele de groază și instantanee panică, trezite de bănuiala că voiu fi din nou reîntors la bătăile din beciurile Securităţii, până la firava speranţă și tainică încredere că situaţia mea a fost, în sfârșit, soluţionată favorabil și, ca atare, ar fi fost posibil să mi se dea drumul acasă.

—Mai repede, mi-a ordonat unul dintre plutonierii din gardă, care, se întâmplase, să fie aproape tot timpul un om de treabă, ceea ce era o foarte rară excepţie, în cadrele Miliţiei și Securităţii.

Uitându-se stăruitor prin ferestruica prin care ni se dădea de obiceiu mâncarea, cu scopul vădit de a-mi intercepta privirea, când ochii ni se întâlniră pentru o clipită, par'că, citind toată frământarea mea (eram de aproape șase luni cu plutonierul Pintea), a adăugat cuvintele din cari am înţeles aproape tot ce era hotărit să se întâmple cu mine:

—Ceilalţi sunt deja echipaţi și așteaptă jos.

A închis ușiţa metalică și a mai zăbovit câteva secunde, timp suficient ca un tânăr maghiar, care era cu mine în celulă, să se uite prin crăpătura unui oblon în curtea interioară unde era magazia cu efectele particulare ale deţinuţilor, și să-mi comunice ceea ce observase, lucru care m'a tulburat profund:

—Chiar acum profesorul I. B. a intrat în magazie.

Când cineva intra în magazie, însemna că va fi ori transferat la un alt penitenciar ori că va fi eliberat. Odată ce a intrat I. B. în magazie, nu mai încăpea nici o îndoială că nu era vorba de eliberare (eu ştiindu-i învinuirile) şi că drumul meu va fi din nou în comun cu acel om care îmi pricinuise atâtea amărăciuni. I. B. fusese transferat din celula mea doar cu câteva zile în urmă, când mă bucurasem că a sosit şi clipa aceea dorită.

Peste jumătate de oră m'au îmbarcat în «dubiţa» Securităţii, un puternic «Willys» american. (Cu aceste maşini americane au fost ridicaţi peste 90 % dintre deţinuţii politici din România în anii 1948-1949 şi 1958-1959. Am putea să ne punem vre-o întrebare?) Din partea Securităţii Cluj era cu noi locotenentul Ştefănescu, şeful arestului şi încă doi plutonieri.

Cu toate că fusesem cu ei mai mult de doi ani, nu reuşiserăm să le cunoaştem numele adevărate a niciunia dintre gardieni, acestea păstrându-se secret. Unuia îi spuneam «Podoabă», după porecla pe care deţnuţii i-o dăduseră, aşa cum, dealtfel, îl porecliserăm pe toţi, din lipsa cunoaşterii numelor lor. Poreclele acestea însă, se potriveau admirabil cu natura şi caracterele gardienilor. Acesta de pildă, «Podoabă», se pare că se numea Vasile Popa (aşa cum mi-a spus profesorul Raoul Volcinschi, auzindu-i numele când acest gardian a depus ca martor în proces, el fiind acela care a dat alarma evadării pe Securitate). Alţii, cari au auzit o convorbire telefonică cu superiorii lui, cari îi vorbeau, probabil, din birourile de anchetă, l-au auzit prezentându-se numai Vasile. Porecla de «Podoabă» i s'a dat deoarece acesta fiind un individ extrem de zeflemitor, şi obişnuia să ne numească pe noi cu acest nume. Dar, mizerabilul, nu uita să adauge imediat şi degradantul şi scârbosul epitet de «puturosule». De aceea noi îi mai ziceam şi «Puturosul». Fostului argat al tatălui meu, de pildă, de care ştiam sigur că se numeşte Traian Urcan, i se spunea «Bulibaşa», întrucât lumea îl bănuia ţigan, fiind foarte tuciuriu. Contestaţia mea şi dezvăluirea adevăratei lui identităţi naţionale, a surprins pe toată lumea, dar acest lucru nu a schimbat nimic în a-l numi în continuare «Bulibaşa», nu numai pentru făptura lui neagră şi urîtă, dar şi pentru brutali-

tatea sa fără seamăn. Tot la fel de nemernic şi crud mai era unul care se credea că se numeşte Dascălu. Acesta era singurul evreu din personalul de pază al Securităţii. Când am fost arestat în 1959, am mai aflat un alt evreu, locotenentul Barany, care a fost cincisprezece ani la rând şeful arestului până a venit locotenentul Ştefănescu (1960). Locotenentul Barany a fost acela care a împuşcat în anul 1948, în luna Mai, pe fostul învăţător Ioan Crişan, din comuna Filea de Jos, judeţul Turda, în văzul public, pe strada Horia din Cluj, sub poarta Ocolului Silvic. Ioan Crişan făcea parte dintr'o puternică mişcare subterană de rezistenţă din ţară. El fusese atras în Cluj printr'un şiretlic împreună cu studentul I. Abăcioaiei, şeful substitut al organizaţiei respective din rezistenţă. Abăcioaiei a fost prins viu şi condamnat la moarte. In anul 1949 ne-am întâlnit în penitenciarul Cluj. In acel an a fost executat împreună cu alţi bravi luptători. Lui Dascălu, un alt evreu care fusese întemniţat cu mine, i-a spus pentru prima oară «Tapirul», şi aşa a rămas în memoria tuturor celor cari au trecut prin beciurile Securităţii. Altuia i se spunea «Moşu», pentru moliciunea şi vorba lui domoală (acesta a fost cel care a primit lovitura de bară de fier în cap, când au evadat Volcinschi şi Crişan). Pentrucă un altul avea un ochiu mare care acoperea în întregime vizeta când şi-l apropia să ne spioneze în celulă, deţinuţii îl numeau «Ochilă». Şi alte şi alte nume, pentru toţi cei şaisprezece mici criminali (spre deosebire de marii criminali de sus, din cabinetele de anchetă) cari se întreceau în excese şi abuzuri când li se ordona, sau chiar când nu li se ordona, să execute poruncile odioase ale stăpânilor lor şi ale partidului.

Un om cu mult spirit, chiar din cadrele Securităţii, undeva şi într'o anumită împrejurare, mi-a făcut următoarea declaraţie:

—Când se vor schimba treburile în ţara aceasta, să nu vă gândiţi la alte elemente mai devotate în a asupri pe duşmanii voştri. Le aveţi pe acestea cari există în prezent şi le vedeţi. Toţi aceştia sunt lipsiţi de cea mai elementară morală şi sunt complectamente desumanizaţi. Sunt sigur că începând de a doua zi vă vor servi cu tot atâta fidelitate cum o fac şi azi.

Mi-a fost dat să am revelaţia acestui adevăr, nu peste mult, într'o împrejurare aparte.

Eram într'o celulă, la capătul coridorului, a aşa numitei Secţii a doua (celula 14). Această celulă se afla chiar lângă scara care

conducea la ţarcurile de plimbare de pe acoperişul Securităţii. Lâncezeam în lunile de vară, în acea vreme, şi de câteva săptămâni nu se mai petrescuse nici o schimbare în celulă şi nu avusese loc nici o anchetă, în afară de o persoană care era scoasă regulat, la două săptămâni odată, pentru a da informaţii. Trăiam zile de toropeală şi tragice interiorizări, amestecate cu spaime şi incertitudini. Inainte de a ni se servi masa de prânz, s'a deschis uşa cu un zgomot asurzitor, şi în cadrul ei a apărut un personagiu care m'a uimit din prima clipă, atât cât am reuşit să-l observ într'un fragment de secundă, înainte de a mă întoarce cu faţa la perete.

După ce şi-a scos ochelarii negri şi i-a dat plutonierului «Basu» (un fost învăţător, beţiv şi înăcrit de lume, cum am aflat dela un camarad de-al lui, mai târziu), ne-am întors cu faţa spre cel venit, după ce uşa s'a închis la loc. Omul era de statură scundă, cu o înfăţişare prosperă, bine îmbrăcat. Avea mâinile subţiri şi delicate şi ochii negri, cu un reflex blând în ei. A cerut voie să se prezinte:

—Sunt doctorul Nicolaescu, şi-a rostit el numele cu o oarecare formalitate, care i-a stat bine.

In timp ce strângea mâinile fiecăruia în parte, continua să-şi rostească numele la rând, nestânjenit, cu aparentă bunăvoinţă şi înţelegere a situaţiei fiecăruia. Am constatat că era o fiinţă afabilă şi cu maniere elegante, ceea ce îi demasca termenul scurt de închisoare.

Eu nu apucasem să-mi descopăr identitatea, când el a şi anticipat:

—Doctorul Cârja, sunt sigur, zise el.

Am fost extrem de tulburat de această recunoaştere. Mi-am închipuit, din prima clipă, din această cauză, că a fost introdus aici pentru a face pe informatorul. Venea dela Biroul 2 de contrainformaţii. Afară fusese medic militar cu gradul de locotenent colonel. La 23 August 1959, când fusese avansat, i se acordase şi o medalie de merit, fiind singurul chirurg autorizat al tuturor cadrelor MAI din Regiunea Cluj. Nici o intervenţie chirurgicală nu era posibilă, asupra vre-unui ofiţer de Securitate, fără avizul lui, sau, în cazurile speciale, fără asistenţa lui directă. Medalia, însă, nu a apucat să şi-o arboreze, doar a văzut-o la 19 Octombrie, în safe-ul colonelului dela contrainformaţii, Văleanu, vecinul lui de casă, care îl arestase.

Când a fost introdus în celulă, se întâmplase că eu chiar epuizasem o aspră controversă cu «Puturosul», atrăgându-i atenţia că am să-l raportez mai marilor lui, în cazul că mai continuă să mi se adreseze în alt fel decât cel cuviincios şi care era afişat pe perete: domnule. (Niciodată, niciun aliniat din Regulamentul de celulă, nu s'a aplicat în închisorile din România, când era vorba de un cât de mic drept al deţinutului). Acest lucru l-am şi făcut a doua zi, când am cerut să fiu scos la raportul căpitanului I. Oprea, anchetatorul meu principal. Căpitanul a zâmbit malitios, mi-a spus că prin mândria mea voiu ajunge să fiu devorat de şobolanii de sub al doilea nivel al arestului. Mi-a mai amintit că în loc să mă preocupe astfel de probleme mai bine m'aş gândi să fiu sincer la anchetă. Dar, totuşi, cu jumătate de gură, mi-a promis că va atrage atenţia plutonierului asupra raportului meu.

A doua zi «Puturosul» mi-a rânjit câinos, a spus ceva printre dinţi când m'a văzut în timp ce căram tineta la closet, dar nu mi-a mai spus puturos.

Se obişnuia să se dea din când în când supliment de mâncare la această celulă, la două persoane anumite (un student şi un miliţian). Uneori, foarte rar, dacă mai rămânea ceva, ni se împărţea şi celorlalţi trei. Pentrucă de a doua zi nu s'au mai dat suplimente, cei doi favorizaţi au murmurat ceva la adresa mea. Colonelul Nicolaescu, care fusese informat imediat asupra schimbării obiceiului în celulă, a dat glas nemulţumirii celor doi tovarăşi de celulă. Cei doi, dintr'o oarecare timiditate şi respect, nu au îndrăznit să-mi spună nimic direct, deoarece, într'un anumit fel, şi ei sufereau aceeaşi umilinţă ca mine de mult timp.

—Domnule Cârja, a început colonelul, se pare că sunteţi prea sensibil. Aici trebuie să renunţăm la susceptibilităţi şi să răbdăm jignirile cari ni se aduc de personalul arestului. Aceasta li-e doar meseria. Altfel, suferă alţii. Eu, a continuat el mai departe, nu m'aş supăra ca dumneavoastră chiar de mi s'ar spune orice. Valoarea personalităţii noastre nu o califică aceştia.

—Bine, domnule colonel, i-am zis eu. Timpul vă stă în faţă şi vom vedea.

Chiar în aceeaşi zi, când am fost conduşi la baie, având ochelarii negri pe ochi, fiecare ţinând o mână pe umărul celui din faţă, care, la rândul lui, era dus de mână de către gardian, doctorul Nicolaescu a suferit prima umilinţă. Cum se obişnuia cu cei

conducea la ţarcurile de plimbare de pe acoperişul Securităţii. Lâncezeam în lunile de vară, în acea vreme, şi de câteva săptămâni nu se mai petrescuse nici o schimbare în celulă şi nu avusese loc nici o anchetă, în afară de o persoană care era scoasă regulat, la două săptămâni odată, pentru a da informaţii. Trăiam zile de toropeală şi tragice interiorizări, amestecate cu spaime şi incertitudini. Inainte de a ni se servi masa de prânz, s'a deschis uşa cu un zgomot asurzitor, şi în cadrul ei a apărut un personagiu care m'a uimit din prima clipă, atât cât am reuşit să-l observ într'un fragment de secundă, înainte de a mă întoarce cu faţa la perete.

După ce şi-a scos ochelarii negri şi i-a dat plutonierului «Basu» (un fost învăţător, beţiv şi înăcrit de lume, cum am aflat dela un camarad de-al lui, mai târziu), ne-am întors cu faţa spre cel venit, după ce uşa s'a închis la loc. Omul era de statură scundă, cu o înfăţişare prosperă, bine îmbrăcat. Avea mâinile subţiri şi delicate şi ochii negri, cu un reflex blând în ei. A cerut voie să se prezinte:

—Sunt doctorul Nicolaescu, şi-a rostit el numele cu o oarecare formalitate, care i-a stat bine.

In timp ce strângea mâinile fiecăruia în parte, continua să-şi rostească numele la rând, nestânjenit, cu aparentă bunăvoinţă şi înţelegere a situaţiei fiecăruia. Am constatat că era o fiinţă afabilă şi cu maniere elegante, ceea ce îi demasca termenul scurt de închisoare.

Eu nu apucasem să-mi descopăr identitatea, când el a şi anticipat:

—Doctorul Cârja, sunt sigur, zise el.

Am fost extrem de tulburat de această recunoaştere. Mi-am închipuit, din prima clipă, din această cauză, că a fost introdus aici pentru a face pe informatorul. Venea dela Biroul 2 de contrainformaţii. Afară fusese medic militar cu gradul de locotenent colonel. La 23 August 1959, când fusese avansat, i se acordase şi o medalie de merit, fiind singurul chirurg autorizat al tuturor cadrelor MAI din Regiunea Cluj. Nici o intervenţie chirurgicală nu era posibilă, asupra vre-unui ofiţer de Securitate, fără avizul lui, sau, în cazurile speciale, fără asistenţa lui directă. Medalia, însă, nu a apucat să şi-o arboreze, doar a văzut-o la 19 Octombrie, în safe-ul colonelului dela contrainformaţii, Văleanu, vecinul lui de casă, care îl arestase.

Când a fost introdus în celulă, se întâmplase că eu chiar epuizasem o aspră controversă cu «Puturosul», atrăgându-i atenţia că am să-l raportez mai marilor lui, în cazul că mai continuă să mi se adreseze în alt fel decât cel cuviincios şi care era afişat pe perete: domnule. (Niciodată, niciun aliniat din Regulamentul de celulă, nu s'a aplicat în închisorile din România, când era vorba de un cât de mic drept al deţinutului). Acest lucru l-am şi făcut a doua zi, când am cerut să fiu scos la raportul căpitanului I. Oprea, anchetatorul meu principal. Căpitanul a zâmbit malitios, mi-a spus că prin mândria mea voiu ajunge să fiu devorat de şobolanii de sub al doilea nivel al arestului. Mi-a mai amintit că în loc să mă preocupe astfel de probleme mai bine m'aş gândi să fiu sincer la anchetă. Dar, totuşi, cu jumătate de gură, mi-a promis că va atrage atenţia plutonierului asupra raportului meu.

A doua zi «Puturosul» mi-a rânjit câinos, a spus ceva printre dinţi când m'a văzut în timp ce căram tineta la closet, dar nu mi-a mai spus puturos.

Se obişnuia să se dea din când în când supliment de mâncare la această celulă, la două persoane anumite (un student şi un miliţian). Uneori, foarte rar, dacă mai rămânea ceva, ni se împărţea şi celorlalţi trei. Pentrucă de a doua zi nu s'au mai dat suplimente, cei doi favorizaţi au murmurat ceva la adresa mea. Colonelul Nicolaescu, care fusese informat imediat asupra schimbării obiceiului în celulă, a dat glas nemulţumirii celor doi tovarăşi de celulă. Cei doi, dintr'o oarecare timiditate şi respect, nu au îndrăznit să-mi spună nimic direct, deoarece, într'un anumit fel, şi ei sufereau aceeaşi umilinţă ca mine de mult timp.

—Domnule Cârja, a început colonelul, se pare că sunteţi prea sensibil. Aici trebuie să renunţăm la susceptibilităţi şi să răbdăm jignirile cari ni se aduc de personalul arestului. Aceasta li-e doar meseria. Altfel, suferă alţii. Eu, a continuat el mai departe, nu m'aş supăra ca dumneavoastră chiar de mi s'ar spune orice. Valoarea personalităţii noastre nu o califică aceştia.

—Bine, domnule colonel, i-am zis eu. Timpul vă stă în faţă şi vom vedea.

Chiar în aceeaşi zi, când am fost conduşi la baie, având ochelarii negri pe ochi, fiecare ţinând o mână pe umărul celui din faţă, care, la rândul lui, era dus de mână de către gardian, doctorul Nicolaescu a suferit prima umilinţă. Cum se obişnuia cu cei

noi veniti în celulă, el a fost pus de gardian să ia oala cu urină, care era plină până la buze. Neavând îndemânare, mișcat de cot de gardian să silească pasul, a vărsat cea mai mare parte din conținutul ei pestilențial în cismele celui mai nenorocit gardian, Gyuri, cum îi ziceam noi (ungur de origine), un fost cărăuș cu boii la o fabrică de cherestea din Baia Mare. Acesta, necruțător și aprig ca întotdeauna, l-a admonestat fulgerător pe colonel, cu toată strășnicia:

—Puturosule! Nu știi să ții o oală în mână! Ai fost tu mare afară dar aici trebuie să-ți duci pișatul, ori te fac să-l bei cât ai zice pește!

Eu mă nimerisem să am palma pe umărul medicului. I-am simțit cutremurarea ființei în toată zguduitoarea ei neputincioasă frământare.

Când am ajuns la baie, colonelul a fost întors la locul unde se vărsase oala, tot cu ochelarii negri pe ochi, dar cu o cârpă în mână. Cu aceasta a fost obligat, sub o grindină de injurii și batjocuri, să șteargă cimentul, pe dibuite, după indicațiile cismei gardianului, care îi conducea mâna pe unde se afla urina.

Doctorul Nicolaescu nu a mâncat două zile la rând din cauza mâhnirii care îi năpădise sufletul.

Nu i-am reamintit nimic asupra atitudinii stoice pe care declarase că o va adopta, atunci când a intrat pentru prima oară în celulă. I-am respectat suferință.

La trei sau patru zile după acel incident, am fost scoși la plimbare în țarcul de pe acoperiș. «Bulibașa», care ne-a descuiat și ne-a dat ochelarii negri, când a ieșit ultimul din celulă, colonelul Nicolaescu, l-a atins cu piciorul în spate și i-a trântit și o înjurătură dintre cele mai murdare.

∴

Acum, după o perioadă destul de lungă de timp, îmi era dat să merg însoțit de locotenentul Ștefănescu, —un oltean rău de gură și pătimaș—, de plutonierul Puturosu și de plutonierul major Szekely, frizerul arestului, de care se spunea că avea la activ câteva crime săvârșite chiar în beciurile Securității Cluj sau în anumite intervenții pe teren.

Era o zi de început de primăvară. Cerul era limpede, dar soarele prea slab spre a încălzi aerul. Noi eram slab îmbrăcați și tot așa de rău hrăniți încât zgribuleam de frig, cu toate că era 1 Aprilie.

Până ce subdirectorul închisorii Cluj (un fost teolog romano-catolico, devenit comunist), a înmânat câteva acte lui Ștefănescu care le-a semnat, (probabil, de primire a noastră), m'am uitat cu atenție la cei cari se aflau în mașină. Pe I. B., umbra mea nelipsită, l-am recunoscut imediat. Nu fuseserăm despărțiți decât două săptămâni. Am văzut apoi un om slab, cu ochii mari, căprii, cu o anumită scânteiere în adâncimea lor. Fața îi era prelungă, brunet, cu umerii înguști, într'un palton mare, uzat, cândva material bun. Vorbea cu însuflețire, în șoaptă cu I. B. Presupuneam că se cunoșteau. Când m'am așezat pe banchetă, mi-a strâns mâna și și-a șoptit numele:

—Doctorul Iubu.

La auzirea numelui meu, spus deasemenea în taină, doctorul Iubu a tresărit tot așa cum și eu am simțit reflexul unui șoc când i-am auzit numele. Nu ne-am vorbit nimic, deoarece ochii mei, în aceeași clipă căzuseră pe al patrulea personagiu care mi-a dat instantaneu senzația unui coșmar.

Un om ca de cincizeci de ani, cu un nas lung, puternic coroiat, ca un fel de cioc, o figură galbenă ca o efigie recent desgropată din pământ peste care de abia ai turnat acid să descoperi arama. Era îmbrăcat în niște zdrențe multicolore, peste umeri un pardesiu extrem de vechiu, ferfeniță. Aproape imobil în fizionomie, nu se uita în nici o parte decât înainte, și nu manifesta niciun interes față de alții.

L-am recunoscut din prima clipă. Nu era altul decât vărul mamei mele, profesorul Sebastian Mocanu. De sora lui și de numeroșii săi nepoți, precum și de părinți, nu mai avea nici o cunoștință din primăvara anului 1948, când fusese arestat. Eu apucasem să-i văd pe toți, în afară de părinți, chiar în vara anului 1959, înainte de a fi arestat, și dela ei știam că nici o știre nu le mai venise dela Sebastian Mocanu din clipa când se predase în mâinile Siguranței, la Câmpeni, pentru a fi eliberat un frate de-al său, care fusese luat în custodie de Ministerul de Interne, bănuit fiind că își ține ascuns undeva fratele, ceea ce în realitate era adevărat. Se nimerise să fiu așezat chiar lângă el. El mi-a făcut loc, înghesuindu-se într'un colț al mașinii, dar nu mi-a acordat nici cel

puțin o privire. După ce mașina a ieșit din incinta închisorii și am început să urcam dealul Feleacului, în spre Turda, Sebastian Mocanu a scos câteva monede dintr'un fund de buzunar, pe cari le primise odată cu bagajul, cum se obișnuia când se transfera un deținut dela o închisoare la alta. Eram curios să-l urmăresc. Sebastian Mocanu a început să cerceteze cu multă atenție fiecare monedă. Nu mai văzusem vre-odată pe cineva uitându-se cu mai multă aviditate și aproape cu voluptate la bani. (Am reușit să-i număr, în timp ce el și-i trecea dintr'o mână într'alta: 11 lei și 20 de bani). Aceștia erau toți banii pe cari îi câștigase în ani și ani de robie, prin lagăre, mine, ateliere și fabrici). Cred că Ianu Mocanu, cum obișnuiam să-i spunem în familie și cum îl numeau toți prietenii și pușcăriașii, a trăit un moment unic când a simțit banii în mâinile sale. Erau aceștia un mijloc material care stabilea, cel puțin pentru câteva ore, contactul cu o valoare socială de natură economică. (Când am ajuns la Aiud, după trei ore, banii i-au fost din nou luați de administrația închisorii). Acești bani purtau pe ei urme nevăzute de mâini și ei trecuseră de mii și mii de ori pe sub ochii oamenilor de afară cari îi avuseseră și-i purtaseră, cari îi mângâiaseră și cari fuseseră de cine știe de câte ori numărați și intrați în cele mai fantastice calcule și vise ale cuiva. Acum Ianu Mocanu sa lăsa răpit de vraja lor și îi pipăia în toate felurile posibile. La un moment dat, un zâmbet discret îi înflori pe fața lui de ceară. Pe noi continua să ne ignoreze ca și cum nu am fi existat. Cât aș fi dorit să-l provoc să se uite numai pentru o singură clipă la mine cu puțină atenție. Eram sigur că mă zărise când intrasem în mașină. Oare nu mă mai cunoștea? Eram eu așa de slăbit și de desfigurat să fiu de nerecunoscut? Mă cutremura acest gând. Sau era el așa de debilitat și își pierduse memoria într'un așa grad să nu își mai amintească nimic? Mă îngrozea și această alternativă.

Zăpada, pe Feleac, începuse să se topească și dosul dealului părea bălțat. Mașina alerga cu toată viteza pe serpentina sinuoasă a urcușului. Intâlneam foarte rar mașini în față, iar din spate nu ajungea să ne depășească vre-una. Sufletul îmi era amărît și nu mă puteam bucura din plin de această ocazie de a vedea și de a parcurge din nou acest drum pe care l-am făcut de nenumărate ori înainte de a fi arestat, pe jos, cu bicicleta, cu mașina, cu căruța, și întotdeauna mă fascina, fie priveliștea variată a colinelor

multiforme, când urcam, fie tabloul vast al orașului risipit pe plaiurile Someșului și pe dealurile joase, când coboram. Nu reușeam, de data aceasta, să refac farmecul pierdut și nici să-mi echilibrez emoțiile.

După ce am urcat Feleacul, în mai puțin de jumătate de oră am ajuns la Turda, orașul în care era liceul unde învățasem, orașul unde îmi câștigasem pentru scurt timp existența ca jurisconsult al Fabricii de ciment de aici, orașul în care iubisem, orașul în care făcusem câteva luni de închisoare în cele mai grele condiții. Am trecut prin acest oraș, neștiut de nimeni. L-am văzut tot atât de prăfuit, cu străzile înguste și în parte deșarte, cum îl știam prea bine, cum îl lăsasem cu trei ani și ceva în urmă. Am reușit să dau cu ochii de câteva cunoștințe prin fața Spitalului și a Tribunalului, printre cari chiar și câțiva prieteni. Toți își vedeau de viața lor monotonă, plină de griji, mergeau cu capetele în pământ, desinteresați de ce se întâmplă în jurul lor, nebănuind că pe lângă ei trec câțiva oameni scoși din bezne și suferinți.

Când mașina Securității a ajuns între căzărmile orașului care se aflau la sudul orașului, deodată locotenentul Ștefănescu s'a rotit înspre mine și mi-a zis cu vădită malițiozitate:

—Te uiți la târlă-ți, americanule?

Nedându-i niciun răspuns, a mai adăugat, rânjindu-se:

—Uită-te bine la ea că nu se știe când ai să o mai vezi!

Eu m'am uitat de data aceasta drept în ochii lui și i-am răspuns:

—Da, mă uit bine. Poate că'mi văd mama sau pe tata stând la această coadă să-și cumpere o bucată de pâine, dacă vor afla-o. (La capătul șoselei care mergea spre munte și care se desprindea chiar la cazărmi din artera națională pe care ne aflam noi, era o băcănie unde se distribuia și pâine pentru cetățeni. Sătenii din comuna mea, Mihai Viteazul, veneau aici să se aprovizioneze.)

Locotenentul a înțeles imediat aluzia mea și mi-a replicat cu dușmănie:

—Pământul este al statului de acum și castelul vostru va fi al muncitorilor cât de curând.

La dreapta, înspre Cheile Turzii, se vedea casa noastră, mare, albă, ca un monument măreț de cristal de cvarț, după cum își modificase forma după ravagiile războiului, când turnul cel înalt fusese doborît de obuze. In această casă fusese pentru un scurt timp comandamentul mareșalului sovietic Malinowschi care a con-

dus operațiile de cucerire ale Turzii, care se afla în mâinile Germanilor. Intr'un anumit fel, luptele dela Turda au fost considerate tot atât de grele ca și cele dela Stalingrad.

Sub albastrul pur al cerului, casa stătea mărturie a unor amintiri cari erau veșnice în sufletul meu și pustiul care se întindea dela mine până la el îmi înfiora mintea, gândindu-mă la cruda realitate a sărăciei pe care comunismul a instaurat-o în România.

In acest timp se realizase un adevărat miracol de care am luat cunoștință de abia mai târziu, când mașina a început să urce un alt deal, din apropierea mormântului Voevodului Mihai Viteazul, de unde satul meu înceta să se mai vadă. Sebastian Mocanu era întors de acum cu tot trupul spre mine și ochii îi erau plini de lacrimi și bărbia îi tremura. Ochii mei erau și ei umezi după despărțirea de priveliștile în care copilărisem și îmi trăisem aproape întreaga viață, și sufletul îmi era răvășit și îndurerat. Mi-am revenit deodată și am răspuns:

—Da. Eu sunt.

(Sebastian Mocanu mă întrebase în șoaptă: «Tu ești Johnnie?».)

Condițiunile de supraveghere fiind foarte severe, nu am mai putut schimba nici o vorbă până ce mașina a intrat pe sub sumbrele porți, trei la număr, în incinta închisorii Aiud. Toți cei patru, care eram aduși acum aici, cunoșteam închisoarea de dinainte. Doctorul Mihai Iubu fusese depozitat aici pentru ispășirea unei pedepse de șapte ani și fusese dus la Cluj pentru niște anchete suplimentare privind pe filosoful Lucian Blaga și cântărețul de operă, I. Bădescu. Ianu Mocanu avea nu mai puțin de zece ani de închisoare, executați numai în acest penitenciar din Aiud. El fusese dus la Oradea cu scopul de a fi implicat într'un alt proces, acuzat fiind că din închisoare organizase un grup de tineri cari activaseră afară în ultimul timp, împotriva regimului. După cum mi-a spus, el nici nu auzise vre-odată de acel grup și nici nu instruise pe cineva să întreprindă vre-o acțiune subversivă externă închisorii. Profesorul I. B. era fiul fostului confesor al închisorii de dinainte de 1942 și copilărise, prin urmare, aici, tatăl său având în acel timp locuința în clădirile închisorii. Eu trecusem prin Aiud în anul 1950 pentru scurt timp, doar câteva luni, unde am fost trimis la Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Locotenentul Ștefănescu a intrat într'un birou, pe o ușă scundă, dublată de gratii, iar noi am rămas în mașină, sub supravegherea celor doi gardieni.

«Podoaba» m'a întrebat la un moment dat:

—Știi de ce ai fost adus aici, doctore?

—De sigur că știu, i-am răspuns eu prompt. Pentruca să văd și mizeriile de aici și să puteți spune că nu vă este teamă de Americani.

Cei doi plutonieri au rânjit ca niște fiare incolțite, au ieșit apoi din mașină și au început să vorbească ceva în șoapte, mai la o parte. In acest timp eu am reușit să schimb câteva cuvinte cu Mocanu și să-l informez despre familie. I-am spus, fără menajamente, că tatăl lui murise pe Bărăgan, unde fusese deportat, că mama îi era grav bolnava, câțiva alți membri din familie îi muriseră și unii fuseseră arestați. El asculta înmărmurit și avea figura unui om care era pe punctul de a trece în transă. A deschis de câteva ori gura să mă întrebe ceva, probabil, să mai afle vre-un detaliu, dar nici un cuvânt nu se desprindea de pe buzele lui, iar când reușea să îngăime ceva, se bâlbâia și rămânea cu gura intredeschisă, uluit deadreptul de ce-i era dat să audă.

Locotenentul Ștefănescu a apărut cu colonelul Iacob, comandantul secund al închisorii, cum am aflat mai târziu. Amândoi și-au vârît capetele în mașină. Iacob i-a adresat câteva cuvinte doctorului și lui Mocanu, a întârziat câteva clipe cu privirea asupra lui I. B. iar pe mine s'a făcut că nu mă observă. «Podoaba» a comunicat celor doi convorbirea avută cu mine. Cei doi ofițeri au cerut celor doi subalterni să-i urmeze. Ambii au manifestat o veselie stranie în timp ce se îndepărtau.

Mocanu și-a sumes pantalonii să-mi arate picioarele. Amândouă îi erau tumefiate ca doi butuci și pielea strălucea ca o coajă subțire de fruct copt, gata să se crape.

—Umflătura mi-a trecut dela mijloc în sus, mi-a spus el. Abia pot să mai mă mișc.

Abia atunci am observat că omul avea în picioare niște pantofi crăpați, acomodați astfel ca să-i încapă picioarele inflamate.

—Anul trecut am făcut o iarnă singur într'o celulă la Zarca, fără foc, fiind și bolnav, a continuat el. Dar uite că vin. Imi pare rău că nu vom putea să stăm mai mult de vorbă. Vom fi despărțiți imediat. Eu voiu fi trecut din nou la Zarca, îmi închipui, iar tu, s'ar putea să fii destinat la vre-o secție.

Intr'adevăr, ofiţerii şi plutonierii se apropiau din nou de maşină, de data aceasta cu toţii fiind bine dispuşi. Colonelul Iacob i-a ordonat lui Mocanu să coboare şi a plecat spre o altă uşe cu locotenentul Ştefănescu. Eu am coborît primul spre a face loc şi să-l ajut pe Mocanu. Omul abia îşi târa picioarele. Reumatismul se generalizase, dând complicaţii la inimă şi rinichi. Era aproape imobilizat, plus că suferea de inaniţie, a cărei prezenţă era edemul foamei pe care-l cunoşteam foarte bine şi pe care l-am văzut întipărit pe toată făptura acestui om care, în tot timpul puşcăriei, a îndurat cele mai aspre condiţiuni de represiune. După cum am aflat ulterior, nu se puteau număra mai mult de zece persoane cari să fi fost lipsite totalmente de cel mai elementar drept de asistenţă medicală în caz de boală şi, între aceştia era şi Sebastian Mocanu. Nu am dori să se tragă concluzia că ceilalţi deţinuţi politici au avut vre-o asistenţă medicală satisfăcătoare. Ferească Sfântul! Dar, în unele împrejurări, într'un fel sau altul, au ajuns să primească, ba o aspirină, ba o vitamină, ceea ce însă nu a salvat viaţa nimănui.

Infruntând gardienii şi împotriva oricărei permisiuni, ne-am îmbrăţişat şi ne-am spus cuvinte de îmbărbătare reciprocă.

Târînd un sac după el, clătinându-se ca un paralitic, Ianu Mocanu a intrat într'un gârlici de beci, despre care doctorul Iubu mi-a spus, mai târziu, că servea ca un pasagiu de trecere spre izolare. Trebuia să-şi facă stagiul de «carantină» preliminară, înainte da a lua contactul cu alţi deţinuţi şi, apoi, să răspundă unor anchete speciale, cum se obişnuia.

Ne-am revăzut de abia numai după aproape doi ani, în împrejurări deplorabile.

⁂

Ceilalţi trei care rămăseserăm, am fost şi noi debarcaţi din maşină. Ni s'a spus să ne luăm bagajele şi să ne acoperim cu pulpanele paltoanelor şi să ne aşezăm mâna pe umărul celui din faţă. Astfel, monom, am urmat drumul pe care ne conducea un plutonier gras, puhav ca un burete, care avea în mână un mănunchi de chei pe care le clincănea ritmic. Eu eram ultimul din şir, având în faţă pe Mihai Iubu. La o cotitură, pe lângă un perete, Iubu mi-a şoptit:

—Mergem la secţie, pentru faza de carantină.

Dar, nu s'a adeverit prezicerea.

Impotriva oricărei tradiţii pe care puşcăriaşii din Aiud o cunoşteau, am fost introduşi în înspăimântătoarea criptă care este Celularul principal din Aiud, şi urcaţi la etajul patru. Cum am intrat în hol, am simţit mirosul acela care mă obsedase ani şi ani la rând, după ce am păşit pentru prima oară în inchisoare, acel aier puţin fetid, odorizat cu derivaţi petroliferi, cu care se ungeau uşile sau se întindea cu cârpele peste ciment, pentru curăţire şi desinfectare, şi care din prima clipă, atunci, mi-a produs senzaţii vomitive. Am reuşit să zăresc în lături, cu toate că eram cu capul sub palton, chiar şi după ce am intrat în Celular. Am văzut imensul hol în care câţiva nenorociţi, cu picioarele învelite în mototoale enorme de cârpe, dădeau astfel lustru mozaicului. Mişcările lor mi-au apărut atât de stranii şi dansul lor atât de macabru, încât atunci când am auzit răcnetele înfiorătoare cari veneau dintr'o celulă dela parter, (cari se datorau unui tânăr care înebunise, cum am aflat mai târziu), nu am fost deloc şocat, aflându-l în perfectă armonie cu acest mediu infernal.

La etajul patru unde am ajuns, însfârşit, am fost opriţi în faţa unei celule care se afla la colţul unui coridor. Călăuza cea grasă se schimbase între timp şi acum ne aflam în faţa unui omuleţ mărunt, arămiu şi cu o faţă ca o mască de carnaval, întinsă şi prinsă în pioneze. Curând a mai sosit unul lângă noi, butucănos, îndesat, cu o privire aspră, pe care, până la urmă l-am identificat ca fiind maghiar. Acesta ne-a descuiat uşa celulei în faţa căreia ne aflam. Inăuntru, întuneric de mormânt. Prizăream câte ceva prin lumina care se strecura prin interstiţiile uşii şi am descoperit acolo o saltea spartă, cu paiele împrăştiate pe de lături, aier stătut ca într'o cloacă, îmbibat cu căldura greţoasă pe care o lăsa corpurile unor oameni nespălaţi vreme îndelungată şi de care, am bănuit, că nu fuseseră scoşi decât cu foarte puţin timp înainte de a veni noi. Am mai găsit o găleată ruginită, goală, şi un ciubăr dogit, de pe care, când am pus mâna sa-l mut într'un colţ, au căzut cercurile şi doagele s'au desfăcut împrejur, alunecând întocmai ca un grup de popice atins de bila unui maestru. Când m'am aplecat să le culeg am constatat cu stupoare că sub ele era un lichid uşor de identificat, fiind urină, care nu se absorbise încă în podelele dărăpănate şi murdare. Intreaga celulă mirosea ca un closet. Lumina electrică era blocată aici. Şi această celulă nu avea nici

o fereastră, chiar oblonită, cum erau toate, de altfel. Ni se lăsase, pentru o clipă, o ferestruică deschisă din uşe, spre a ne aşeza lucrurile lângă perete.

—Dar aceasta este ”neagra”!, exclamă Iubu consternat. Ce căutăm noi aici?, se întrebă el cu voce tare şi tremurând de indignare. La ”neagra” te pune numai când eşti pedepsit. Şi apoi, de ce ne-au adus în Celular? Sunt câteva lucruri pe cari nu le înţeleg, mai adăugă el. Dar să nu vă speriaţi, ne preveni cu vocea schimbată. Suntem numai în trecere şi va urma să fim repartizaţi în curând. In cel mai rău caz, mă gândesc eu, la o celulă oarecare dela acest etaj. Aceasta, dacă nu vom fi scoşi şi depuşi la secţia a cincea, de jos, unde sunt camerele obligatorii de carantină.

Consolarea lui a fost desminţită de fapte. Aici, în această celulă oarbă, fără bec şi fără saltele (pe cea pe care o aflasem, o scoseserăm afară), ne-am urinat şi noi în acelaşi ciubăr pe care l-am chitit eu după cum m'am priceput (multe dintre rudenille mele din Munţii Apuseni, Moţi de baştină, se pricep foarte bine la cercuit şi au făcut şi fac şi azi în continuare ciubere) dar care, vai, nu reuşea să păstreze lichidul nici câteva secunde, doagele fiind uscate ca iasca. Aici am dormit pe podeaua goală, cu raţia redusă de mâncare, apă o singură dată pe zi, încheind cinci zile de supliciu fără de a ni se fi comunicat cauza acestui tratament becisnic.

Am fost descoperiţi imediat de cei din jur prin sistemul de comunicare Morse, folosit în închisoare. Spre surprinderea mea, am aflat că lumea din penitenciar cunoştea foarte amănunţit cazul meu. Dela cei mai mulţi au început să-mi sosească, direct sau prin releu de transmitere Morse, mesaje turburătoare, desnădăjduite. Lumea mă cunoştea datorită situaţiei mele speciale. Ca cetăţean american cum mă declarasem (şi administraţia nu vroia să mă recunoască) şi, în al doilea rând, din unele declaraţii pe cari le făcusem la proces sau în alte împrejurări, —lucruri aflate în închisoare prin alţi deţinuţi veniţi înainte dela Securitatea din Cluj sau dela Penitenciarul Cluj—, imaginaţia oamenilor se aprinsese şi îmi atribuiau calităţi exagerate şi, în plus, se căuta să se desprindă semnificaţii politice după felul cum eram eu tratat. Era evident că bieţii oameni trăiau momente de mari încercări sufleteşti pe lângă suferinţele fizice indescriptibile în cari vieţuiau de

foarte mulţi ani şi, exclusiv, numai pentru acest motiv îmi acordau interesul lor. Persoana mea era pusă oarecum în conexiune intimă cu evoluţia politicii internaţionale, în care se urmărea, mai cu seamă, gradul de influenţă al puterii americane în reglementarea raporturilor de drept şi de instaurare a respectării dreptului omului în această ţară îngenunchiată.

In închisori, ca şi la înnec, când omul se agaţă şi de un fir de paiu, tot aşa şi aici oamenii îşi căutau plute de sprijin a speranţelor în cele mai irelevante aspecte sau împrejurări. In închisoare oamenii sunt înclinaţi să interpreteze chiar gesturile unor persoane, de care viaţa sau speranţa lor depind, formulând premise, judecăţi sau trăgând concluzii umbrite, în esenţă, de dorinţele lor adânci.

Tratamentul care ni se aplica şi care a fost difuzat prin toate ţevile caloriferelor în tot Celularul principal, a avut efectul unui duş rece. Pe de altă parte, veştile pe cari le aveau oamenii până la data sosirii noastre dela Cluj, erau perimate, deteriorate, parvenite sporadic de pe la secţiile din curte, dela unii cari veniseră dela Jilava sau aiurea. Nimeni nu fusese introdus de ani de zile direct în Celular fără să treacă pe la «carantina» secţiilor de jos. In general, am constatat că ştirile pe cari le aveau erau false, în parte, şi se putea bănui uşor că fuseseră strecurate cu anumite intenţii de către chiar personalul închisorilor, cum se obişnuia deseori. Cea mai mare «bombă» pe care o deţineau oamenii la Aiud şi sub umbra căreia îşi clădeau planuri îndrăzneţe şi optimiste de viitor, era ruptura definitivă a relaţiunilor dintre China comunistă şi Rusia sovietică. Şi, în continuare, alinierea Chinei comuniste la aripa Americii. Se dădeau chiar date precise, când s'au semnat unele convenţii între China comunistă şi Statele Unite, valoarea împrumuturilor pe care America le acordase noului aliat, etc. De asemenea se vorbea că Polonia s'ar fi desprins definitiv de sub influenţa Moscovei, lângă ea alăturându-se şi Cehoslovacia. Apoi, pe plan militar, America, se spunea, că dotase armata germană cu bomba atomică şi că se intensificase apărarea Europei prin sporirea considerabilă a forţelor combatante ale NATO-ului. Izbucnirea unui conflict internaţional era iminentă. Problemele interne ale ţării erau, de asemenea, eronat cunoscute. Se spunea că poporul este pregătit de revoluţie, guvernul era intimidat de vulcanul sub care se afla şi că, din această cauză, se

pregătea un larg decret de amnistii și punerea în vigoare a unui nou cod penal mai blând, în care crimele și delictele politice nu mai apăreau printre noile articole.

Personal aveam cunoștințe aproape precise asupra celor mai principale evenimente politice la data transferării la Aiud. La închisoarea Cluj, uneori, am mai aflat câte o bucățică de ziar, fie la baie, fie când ne scotea la plimbare, în curte, unde deținuții de drept comun aveau de grije să ne lase câte ceva. Și chiar printre deținuții de drept comun erau unii cari, din celulele lor, au imaginat mijloacele spre a comunica cu noi.

Celula oarbă în care am fost puși în primele cinci zile se afla pe așa numita «lungă» a «teului». (Celularul era construit în forma literii. T. «Lunga» se referea la linia verticală lungă a literii iar «scurtele» la cele două brațe, —stânga și dreapta). La colțul «teului» se afla și celula șefului de secție. Trebuia să fim prudenți când transmiteam mesagile ca să nu fim surprinși. Pedeapsa pentru astfel de comunicări era izolarea și rația redusă de alimente pe un anumit număr de zile, dar nu mai puțin de cinci. Dar nu trebuia să ne păzim numai de șefii de secție, cari erau plutonieri sau sergenți majori din Ministerul de Interne (securiști), ci și de o altă calamitate: plantoanele, cari erau aproape tot timpul pe coridoare, fie să curețe, fie să aducă mâncarea pe secții sau, pur și simplu, să tragă cu urechea la ușile celulelor. O mare parte dintre plantoane fuseseră îndoctrinați cu atâta venin încât aveam impresia că își satisfăceau plăceri sadice aici când reușeau să ne prindă săvârșind cea mai mică abatere regulamentară susceptibilă să atragă o pedeapsă. Intre faptele interzise, pe cari erai ispitit să le săvârșești în celulă, erau: să-ți coși o cămașe sau o haină ruptă, să-ți faci un ac frecând ore întregi o sârmă de o pietricică, să dormi pe marginea patului, să scrii cu un bețișor pe o coajă de săpun, să vorbești ceva mai tare în celulă, să te joci cu un nasture sau câteva bucățele de lemn, să vorbești prin cană la perete sau să recepționezi cu cana, să bați Morse, etc., etc. Câte nu îi trec prin cap unui deținut! Plantoanele raportau de îndată gardianului care, pe loc, făcea cercetarea și întocmea procesul verbal cu propunerea de pedepsire. Acele ticăloase și infame ființe cari erau plantoanele de drept comun veneau lângă ușile celulelor cu picioarele goale sau în ciorapi ca să nu-i simțim. Am constatat la deținuții vechi, dela 10 ani în sus, din cari erau peste o mie numai

în Celular la acea dată, că își însușiseră o ascuțime de sesizare a primejdiei atât de fină și de perfectă încât nu cred că aparatele electronice cele mai moderne de azi să fi atins acea performanță de recepționare ca la acești oameni.

(Chiar în acel an, 1962, doi savanți englezi, Marilyn B. Ferster și Dr. Charles B. Ferster au publicat un studiu în revista NEW SCIENTIST, Nr. 103 din 6 Septembrie în Londra, susținând teza că animalele pot să fie folosite mai ieftin și, deci, mai economic, în controlul procesului industrial decât mașinile automatice. Ilustrarea tezei se făcea dând exemplul cimpanzeul și porumbelul. Negeneralizarea și neaplicarea acestei descoperiri se punea în sarcina ignoranței experimentatorilor de până acum. Teoria lor «operant conditioning» sau «reinforcement theory» ar fi primit alte profunzimi dacă ar fi avut obiectivul cercetărilor lor și miracolele cari s'au petrecut cu niște oameni cari au fost supuși regimului de înbestializare. In acest caz, suntem siguri, experimentatorii pe cari îi acuză cei doi savanți englezi, nu ar mai fi urmat să fie învinuiți de ignoranță când s'ar fi constatat că au existat «experimentatori» în lumea comunistă cari au descoperit că nu animalele, ci oamenii posedă calități de acuitate mai perfectă decât mașinile automate).

După cinci zile petrecute la «neagra» am fost trecuți pe «scurta stânga» a teului, la colțul de pe «lunga», de unde fuseserăm, imediat la a doua celulă. Intre noi și celula care servea de birou șefului de secție, rămăsese o celulă liberă, așa cum ne-am orientat mai târziu. Tot așa a rămas o celulă liberă și de partea cealaltă, unde se evacuase o celulă spre a nu avea vecini imediați. Prin corespondența la țeavă, am aflat că oamenii cari fuseseră în cele trei celule au fost înghesuiți în celulele următoare, câte șase sau chiar câte opt, în loc de patru. Noi eram trei la patru paturi de fier.

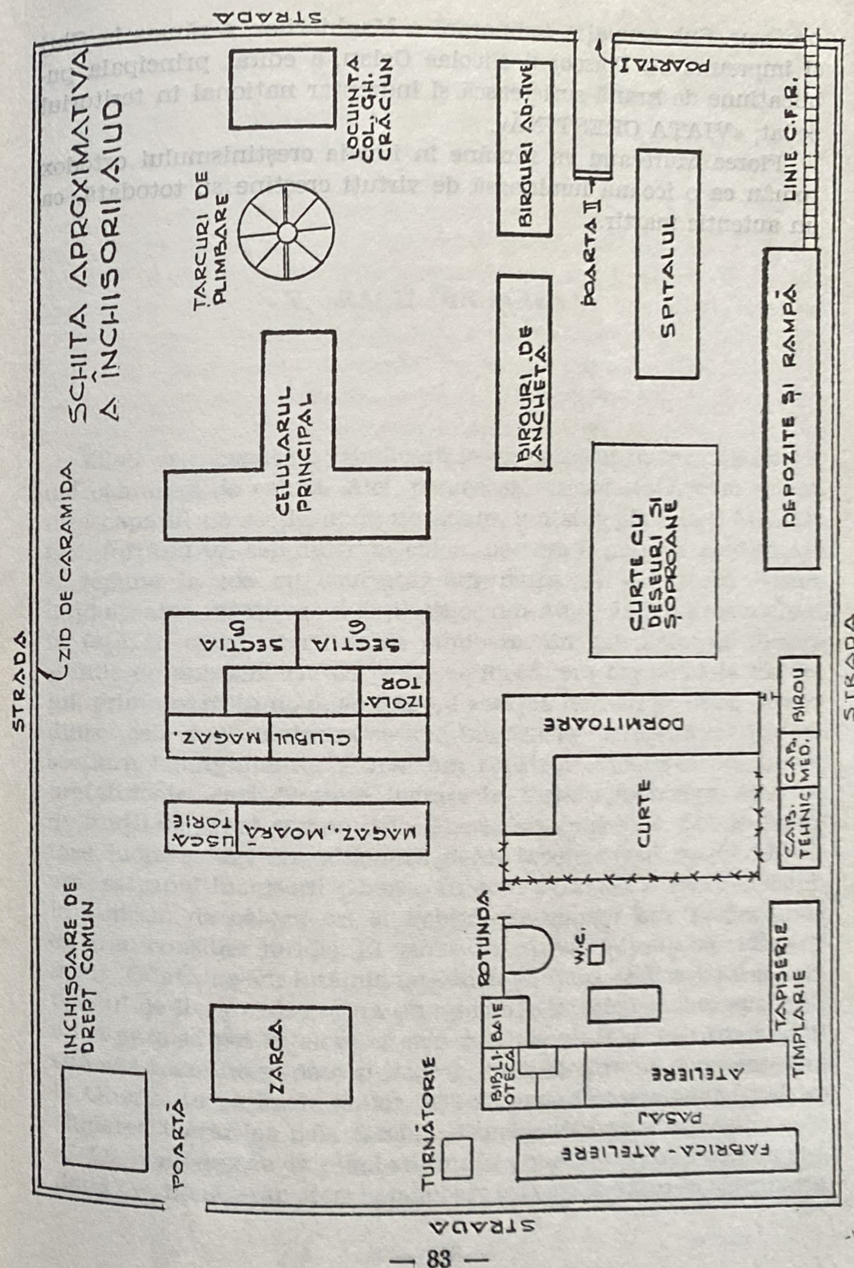
Toate aceste manevre ne-au dat de bănuit. Cu toate acestea, nu puteam rezista chemărilor celor din jur. A doua zi de dimineață am primit mesagii dela câteva celule situate mai jos, cerându-mi-se să vorbesc tare la fereastră. Pentru că eram destul de înalt ca să ajung la fereastra care era oblonită, m'am apropiat și am

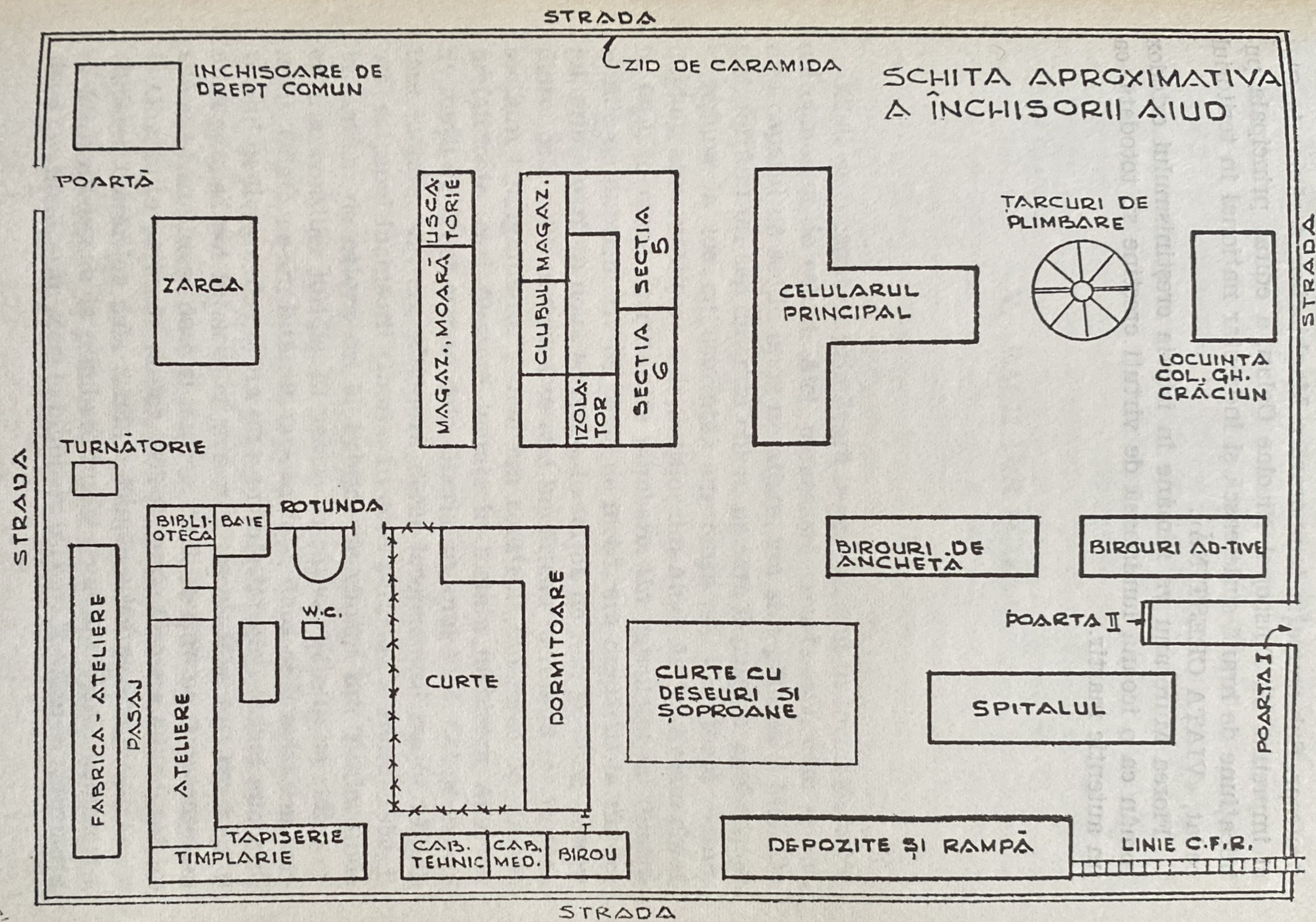
luat contactul cu cei cari îmi ceruseră să vorbesc. Ei se aflau la două celule de colț, sub noi. Nu trebuia să vorbesc prea tare, deoarece se auzea destul de bine. Acest lucru se putea realiza numai dimineața când se făcea deschiderea și se dădea raportul pe celule, în timp ce se schimbau și turele de gardieni. Plantoanele nu erau la acea oră încă pe coridoare. După cum am aflat ulterior, cuvintele mele se auzeau până jos la parter, acustica dintre pereții în unghiu dovedindu-se a fi foarte prielnică unei rezonanțe suficiente de amplificare a sunetelor.

Aici, în această celulă, am primit salutul fostului meu amic de studenție și talentat osârditor în ale literaturii lucruri, diaconul Valeriu Anania. El se afla la parter pe undeva, fiind bolnav, după cum mi s'a transmis. Tot dela parter, care era transformat în întregime în infirmerie (șaptezeci și patru de celule), mi-a mai venit vestea și salutul unui fost student despre ale cărui suferințe nu era om în închisorile din România să nu fi luat cunoștință, și de soarta căruia mă interesam în mod deosebit, cu toate că nu îl cunoșteam. Acesta era Iancu Ianolidis care zăcea înțepenit în pat de multă vreme și, care, cu toate că fizic era aproape înfrânt, prin forțele lui spirituale era un balsam pentru cei din jurul său.

Am avut însă parte să aflu și știri cari m'au îndurerat profund. Am aflat despre soarta unor buni prieteni cari erau închiși de mult și erau bolnavi. Dar am aflat și de moartea unui distins prieten și mare cărturar al Bisericii ortodoxe române, protopopul Clujului, Dr. Florea Mureșanu. Doctorul Iubu, care fusese în același lot cu părintele Florea Mureșanu, mi-a spus că prietenul nostru suferea de rinichi, la data când a fost luat el și dus la Cluj. Mai mult, și Florea Mureșanu a fost dus la Cluj pentru o înfățișare la Tribunal, cu câteva luni înainte, dar nici nu se putea bănui că va pieri așa de curând.

Părintele Dr. Florea Mureșanu a fost una dintre cele mai ilustre figuri ale vieții culturale din Ardeal. Un spirit blajin, smerit, care se ridicase dintr'o familie modestă de țărani de pe valea Someșului (Comuna Ciubanca, județul Someș). Acesta a purtat cu demnitate harul lui Dumnezeu și a mărturisit neclintit, până în ultima clipă a vieții sale, nădejdea deplină în victoria Neamului românesc. Invățătura și erudiția lui a revărsat-o ani întregi în sufletele tineretului dela Facultatea de Teologie din Cluj, unde fusese

SCHITA APROXIMATIVA
A ÎNCHISORII AIUD
STRADA
ZID DE CARAMIDA
INCHISOARE DE
DREPT COMUN
POARTĂ
ZARCA
USCĂTORIE
MAGAZ., MOARĂ
CLUBUL
MAGAZ.
SECTIA 5
SECTIA 6
IZOLATOR
CELULARUL
PRINCIPAL
ȚARCURI DE
PLIMBARE
LOCUINTA
COL. GH.
CRĂCIUN
STRADA
TURNĂTORIE
ROTUNDA
BIBLIOTECA
BAIE
W.C.
FABRICA - ATELIERE
PASAJ
ATELIERE
CURTE
DORMITOARE
BIROURI DE
ANCHETA
BIROURI AD-TIVE
POARTA II
POARTA I
CURTE CU
DESEURI SI
ȘOPROANE
SPITALUL
TAPISERIE
TIMPLARIE
CAB.
TEHNIC
CAB.
MED.
BIROU
DEPOZITE ȘI RAMPĂ
LINIE C.F.R.
STRADA
STRADA

profesor. Sub ocupaţia temporară a Maghiarilor, a rămas la Cluj şi împreună cu Episcopul Nicolae Colan, a editat principala publicaţiune de hrană sufletească şi îndreptar naţional în teritoriul cedat, «VIAŢA CREŞTINĂ».

Florea Mureşanu va rămâne în istoria creştinismului ortodox român ca o icoană luminoasă de virtuţi creştine şi, totodată, ca un autentic martir.

V. RACII DIN MREAJĂ

Zilele de început de primăvară le-am petrecut în tovărăşia celor doi camarazi de celulă. Aici, pe această «scurta-est», cum se numea capatul de secţie unde ne aflam, am stat până la 7 Mai. De aici, forţând un cep dintr'un oblon, pe care îl puteam apoi scoate şi repune la loc cu uşurinţă, am reuşit să văd toată desnădăjduitoarea înfăţişare a deţinuţilor din Aiud. Astfel, aveam chiar în faţă, în curte, ţarcurile de plimbare. Un patrulater cu dimensiunile de aproximativ 60 pe 80 de metri, era despărţit la rândul lui, prima oară în două sectoare, în formă de raze şi, apoi, fiecare dintre cele două diviziuni se mai împărţeau la rândul lor în şase secţiuni triunghiulare. Ţarcul era construit din piese de ciment prefabricate, cari fuseseră lucrate în incinta închisorii Aiud cu deţinuţii de drept comun dela Gherla, în anul 1956. Cel ce executase lucrarea nu era altcineva decât locotenentul major Mihalcea, satrapul închisorii Gherla. In acea perioadă a anului 1956, îl întâlnisem de câteva ori la Fabrica de ciment din Turda, unde eu erau consilier juridic. El venise cu câţiva deţinuţi să ridice ciment. Odată ne-am întâlnit faţă în faţă, după ce îi avizasem contractul de livrare, dar bruta nu a manifestat nici cel mai mic gest, după care să pot înţelege că m'a recunoscut. Mi-a fost deadreptul silă să-i reamintesc data şi împrejurările în care ne cunoscuserăm la Gherla, în perioada anilor 1953-54, unde fusesem adus după închiderea lucrărilor dela Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Oamenii ieşeau la plimbare într'o anumită ordine. Dimineaţa, după ora nouă, erau scoşi la plimbare cei cari se aflau în infirmerie,

adică la parterul Celularului. (In afară de această infirmerie mai era Spitalul, tot în incinta închisorii. Acolo erau cei cu o situație sanitară mai gravă). In secția de infirmerie erau câte trei patru oameni într'o celulă. Aceștia veneau sprijinindu-se unul de altul, ca niște bieți și nenorociți naufragiați. Am încercat un adevărat șoc din prima clipă când am constatat că niciunul dintre aceștia nu reușeau să facă un ocol complet al țarcului fără să se oprească din când în când și, apoi, niciunul nu avea putere să facă mai mult de două sau trei întoarceri. Erau atât de slăbiți și de transfigurați încât se asemănau unor stafii translucide. Pe corpurile lor descărnate hainele le atârnau jalnic. Ceea ce văzusem mai înainte prin revistele cu fotografii ale atrocităților dela Auschwitz sau Dachau, mi se părea că păleau pe lângă aceste creaturi secătuite de viață și desfigurate, fără de chip uman. Sutele de tuberculoși cari ieșeau la soare, (mulți, alții cum am aflat mai târziu, nu se puteau ridica din paturi și nimeni nu se afla să-i ajute să iasă vre-odată la lumină) se așezau cu spatele la peretele țarcurilor și își ridicau fețele către soare, avizi de căldură, de lumină, de viață. Albi, palizi, gălbejiți, ca frunza de tutun, fiecare dintre aceștia aveau peste treisprezece ani de închisoare executați sau chiar mai mulți (cu mici excepții), fiecare dintre aceștia mângâiaseră câte un ideal în sufletele lor și absolut toți dintre aceștia fuseseră cu mulți ani în urmă, tineri și frumoși. Acum, în sufletele lor era numai cenușe sub fulgii căreia mai stăruia, la unii, câte o aluniță de jăratec, dar, aproape la toți, nemiloasa și ticăloasa vreme săpase cute adânci pe fețe, odată senine, și zdrobise ca într'un mojar, prin mizerii, înfometări și prometeice încercări, elanul, puritatea, credință și frumusețile anilor tineri. Elevii și studenții de odinioară (cum intraseră calificați în temniți), erau de acum deopotrivă de dărâmați și mi-a fost imposibil să recunosc pe unele persoane pe cari le știam prea bine de afară și cari se aflau în țarcuri și eu nu le puteam identifica.

Odată, doctorul M. Iubu a zărit pe poetul și filosoful Grigore Popa cu care, aproape două decenii «împărtășiserăm» deopotrivă o aleasă afecțiune. In plus, am colaborat pe vremuri la aceleași publicațiuni. Amicul meu m'a chemat îndată să-l văd pe Grigore Popa. Mi-a făcut loc la gaura din oblon și mi-a indicat țarcul și locul unde era omul pe care mă interesa să-l văd. Am refuzat să cred că acel bărbat frumos, cu privirile îndreptate mereu spre

cer, care fusese pe vremuri Adonis-ul Universității din Cluj, se transformase în acea umbră umană, cu capul în pământ și umerii alunecați, cu picioarele ologite pe cari de abia și le târa pe aleia circulară, oprindu-se din zece în zece pași ca să-și redreseze respirația. La acea dată nu avea decât cincizeci și unu de ani. Am aflat mai târziu, peste câteva luni, când ne-am întâlnit, că fusese grav bolnav de icter și alte complicații și că nu i se acordase nici o asistență medicală. (Și apoi, mai târziu, după această întâlnire, am aflat că primise asistență medicală care îi era absolut necesară, spre a se salva, sub condițiunea intrării active în procesul murdar și desonorant al reeducării. Lui i s'a cerut să propage o nouă interpretare a filosofiei kirkegardiene și a întregii filosofii existențialiste, a cărei exponent strălucit fusese acest tânăr și extrem de dotat filosof român, Grigore Popa).

Nu voiu vorbi în continuare de toate sau de cele mai multe persoane bine cunoscute în toată țara, fie prin activitatea culturală, fie prim cea politică, persoane pe cari le-am văzut dela această fereastră unde mă aflam. Pe parcurs va veni vorba despre ele și atunci voiu căuta să le prezint și portretele.

Ceea ce va trebui să reținem din observațiunile înregistrate, coroborate și cu ale altora cari avuseseră posibilitatea ca să urmărească aparițiile oamenilor la plimbările ocazionale amintite, este faptul că nu s'a putut descoperi nici un singur om perfect ambulatoriu sub aspectul mișcării proprii pe picioarele sale. Ori că unul avea acea blastemată boală de picioare despre care medicii spuneau că nu se putea identifica de ce natură ar putea fi (dar, cu siguranță, era rezultatul îndelungatei zăceri în celulă și a subnutriției care a atras paralizarea unor nervi motori), sau că aveau maladii pulmonare sau intestinale dar, ca o notă comună tuturor, niciunul nu putea umbla obișnuit și natural. Cine ar fi văzut, din afară, acest tablou zilnic, ar fi fost cutremurat de prefacerile la cari poate fi supus omul, și, probabil, ca și mine, și-ar fi zis că toată lumea nu mai are decât un singur fel de a se mișca, anume târâș. De îndată ce am fost scos și eu la plimbare, analizându-mi mersul, m'am surprins că și eu mergeam impleticindu-mă pe picioare și mergeam cu mult mai rău decât îmi închipuiam. Par'că aveam un sentiment de stranie bucurie că și eu eram ologit, că și eu eram înfrânt. (La mine, mă gândeam, aveam bătăile îndelungate cu ranga la tălpi, ceea ce îmi justifica infirmitatea).

Aș fi considerat o insolență dacă eu aș fi fost o excepțiune în această lume a jalei și a suferințelor. Dar când auzeam în spatele meu pe seniorii închisorilor zicând: «Săracul, uită-te la el, cât e de nenorocit, că abia își trage picioarele după el», simțeam intense izbucniri interioare de revoltă, dar nu împotriva celor cari, cu bunătate și înțelegere, mă compătimeau, (pentrucă și eu îi compătimeam pe alții, și nu mă gândeam de loc că îi jicnesc), dar împotriva tuturor acelor condițiuni cari ne-au adus aici în această stare de degradare și umilință, și mă gândeam cu dulce nădejde că într'o zi toate acestea se vor termina, vor trebui să se termine, dacă nu altfel, atunci trecându-mă peste gard în cimitirul haiducului Rosza Sandor (primul îngropat în cimitirul închisorii), unde își dormeau somnul de veci sute și sute dintre cei cari fuseseră între noi, cu aceleași credințe și speranțe de eliberare, doborîți însă, până la urmă, de urgia unui secol apocaliptic.

In timpul acesta viața din celulă se desfășura anevoie din cauza aceleiasi tensiuni specifice cari subsista si aici între mine și profesorul I. B. Incercările lui Iubu de conciliere s'au dovedit infructuoase cu atât mai mult cu cât consideram că și această izolare și tratament represiv mi se aplica tot cu un anumit scop, și pentru aceasta eram direct pus din nou sub supravegherea lui spre a înregistra reactiunea mea. Probabil, trăiam sub imperiul unor obsesii.

In Celular nu mai venise nimeni proaspăt și singurele vești pe cari le mai interceptam erau de ordin «intern», adică din lumea închisorii. Toate svonurile veneau dela cei de jos, din infirmerie. Ei, la rândul lor, le prindeau dela unii bolnavi cari erau transferați între infirmeriile din interiorul închisorii.

Nu ni se dădeau ustensile de bărbierit în celulă ca să nu ne sinucidem. Un briciu, într'o clipă de disperare, era o salvare. In paranteză fie zis, nu aveam literalmente nici o posibilitate de a ne curma chinurile, punând capăt vieții. Satrapii închisorii cunosteau exasperarea în care trăiam clipă de clipă și spre a preîntâmpina orice autoexterminare, care ar fi atras oarecari neplăceri Ministerului de Interne, ne-au privat radical de orice cale accesibilă funestului act pe care, mărturisesc cu toată sinceritatea, de multe ori l-ași fi considerat preferabil vieții de vierme netrebnic pe care mi-o impusese acel regim oribil de detentiune.

Cu toate acestea, spre sfârșitul lunii Aprilie, același an, am aflat că în fabrică se strangulase un deținut.

Cum de a reușit să se sinucidă omul?

Oamenii ieșeau la lucru în fabrică la ora șapte dimineața. Cei cari lucrau în fabrică dormeau în opt dormitoare comune, dela o sută de paturi în sus, în unele fiind chiar câte două sute. Dormitoarele acestea se aflau în incinta fabricii care, la rândul ei, se incorpora în perimetrul general al închisorii. Toată închisoarea, care cuprindea fabrica, trei secții de jos, spitalul, Zarca și Celularul, cu dependințele de resort, erau împrejmuite de gardul de cărămidă înalt de patru metri, peste care se întindeau șase șiruri de sârmă ghimpată. Din douăzeci și cinci în douăzeci și cinci de metri erau pasarelele de pază, cu soldați în termen, din batalioanele MAI (Ministerul Afacerilor Interne), care, în fond, erau batalioane de securitate. Pentru penitenciarul Aiud era un întreg batalion de securitate condus de un maior.

Inainte de ora șapte dimineața, oamenii ieșeau din curtea dormitoarelor în cea a fabricii, unde erau numărați și apoi li se dădea drumul la atelierele de muncă. Inainte de a suna gongul de ordin de plecare la muncă, în acea dimineață de care vorbim aici, un tânăr din părțile Făgărașului căruia îi murise mama și, la puțin timp aflase că logodnica i se căsătorise cu altcineva, (vestea îi fusese adusă de cineva arestat mai târziu), după ce îndurase și umilința cu o zi mai înainte, fiind pălmuit de un gardian, de față cu alți deținuți, s'a furișat, imediat ce a ieșit din dormitor, în atelierul de tâmplărie. Intre ieșirea din dormitor și intrarea la lucru era cam un sfert de ceas. In acest timp tânărul, al cărui nume nu-l mai rețin, s'a spânzurat chiar deasupra mesei de atelier la care lucra. Când oamenii au ajuns în atelier, l-au găsit mort, corpul fiindu-i cald încă, cu ochii ieșiți din orbite și limba atârnându-i într'o parte, printre maxilare.

La un an, când am intrat și eu pentru scurt timp în fabrică, groaznica scenă era încă vie în minițile oamenilor. Am avut ocazia să vorbesc și să mi se relateze groaznica dramă de către chiar acel deținut care a descoperit primul pe bietul nenorocit care își sfârșise zilele în condițiuni așa de tragice, în lațul unui ștreang, în închisoarea Aiud.

Dela acea dată nu s'a mai permis ca vre-un atelier să rămână descuiat peste noapte. Atelierele erau descuiate în timpul cât se făcea numărătoarea de către brigadierul șef al închisorii, secția

fabrică, Romulus Drăgoiescu, omul fatal din Aiud, despre care vom vorbi mai departe.

∴

In primele zile ale lunii Mai am fost scoși la bărbierit, într'o celulă care se afla lângă baie, pe aceiași «Scurtă» cu celula noastră. Intre cei doi frizeri era un fost locotenent de miliție dela Cluj. Pentru noi trei avea o oarecare simpatie, fiind din aceeaşi parte ca şi noi, şi el uneori își deschidea inima către noi şi ne mai dădea câte o ştire de afară. El fiind peste noapte într'o secţie de drept comun și având vorbitor cu familia, era natural să fie informat de mersul evenimentelor din țară și din lume. Când mă bărbierea, profitând de un moment de absenţa gardianului, mi-a dat o informaţie foarte preţioasă:

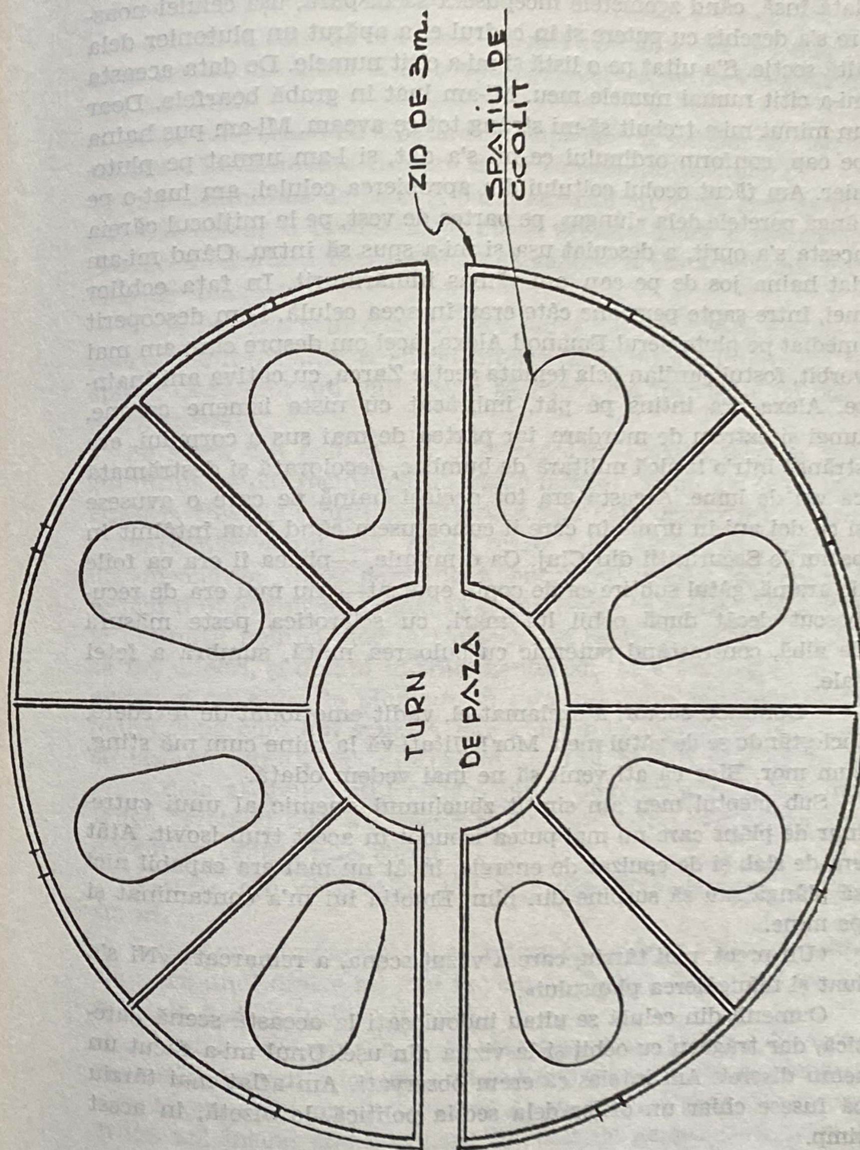
—Se petrece ceva ciudat. S'ar putea să fie vorba de un decret de amnistie. Nu știu dacă privește și pe politici, dar pe dreptul comun, în mod sigur. Noi am început să fim supravegheaţi mai îndreaproape și suntem încuiaţi la ore mai timpurii de câteva zile. Ni s'a ordonat să ne facem bagajele și să fim pregătiţi tot timpul. Pentru ce? Nu putem bănui. Cred că se va petrece ceva serios și cu dumneavoastră. Imi închipui...

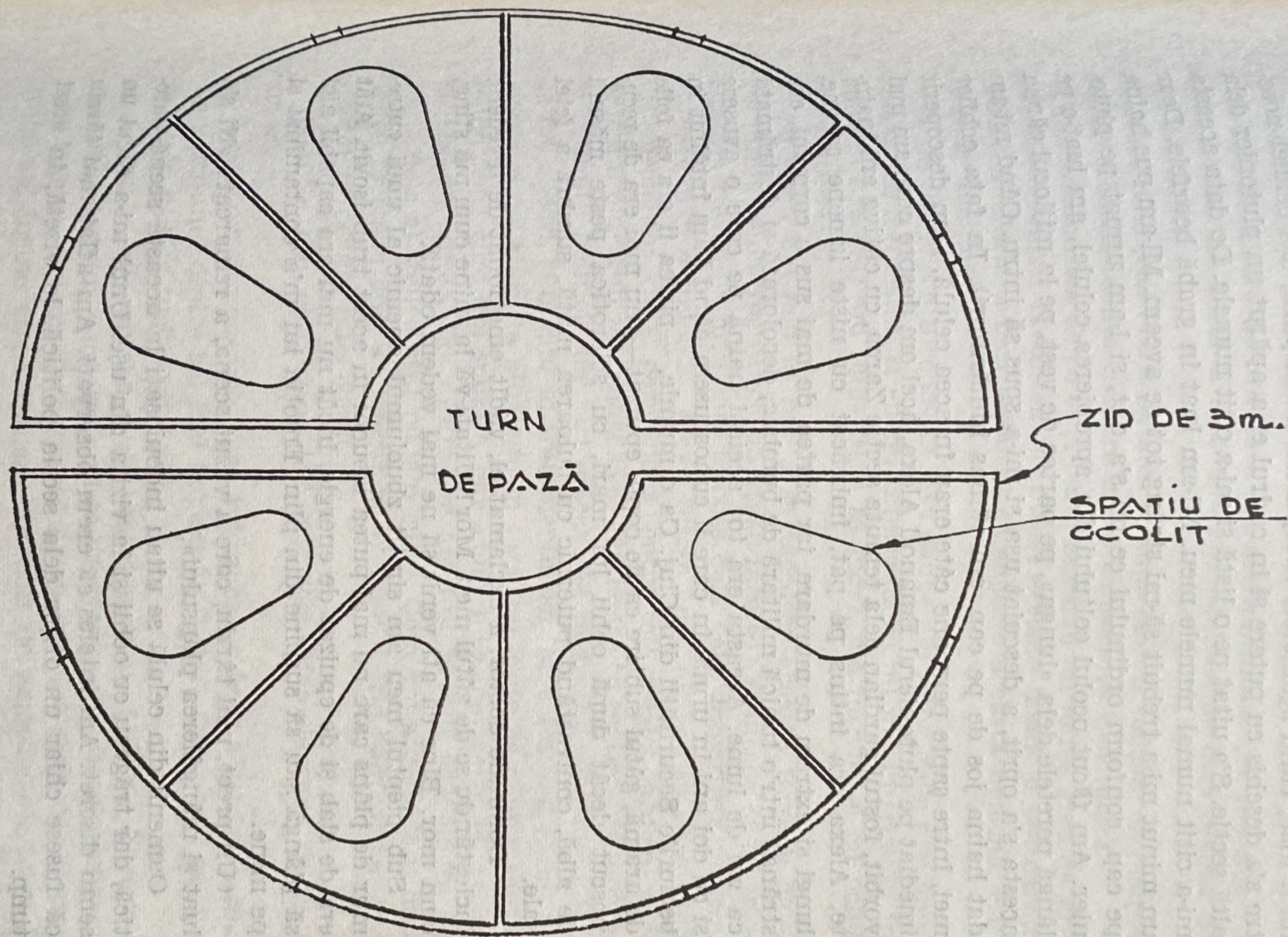
Gardianul apăru chiar în acea clipă la ușa celulei, era grăbit și nervos și m'a alungat în celula mea, cu mustaţa numai pe jumătate bărbierită.

Plantonul avusese dreptate. (Frizerul de care vorbesc era și planton pe etajul nostru).

La 15 Mai 1962 am auzit zgomete suspecte pe sală. Cunoșteam aceste mișcări surde, de pași grăbiţi, cari se furișau pe coridoare, de uși cari se deschideau repetat și de sâsâituri continui. Sâsâiturile acestea îmi aduceau aminte de un cuib de șerpi pe care tatăl meu îl descoperise odată în Munţii Alegani din West Virginia (USA), unde își căuta o vacă rătăcită prin pădure atunci când era miner de cărbuni acolo.

De data aceasta era vorba de transferări dintr'o celulă în alta. După felul cum se faceau aceste mutări, în care noi descopeream anumite criterii, ne clădeam apoi prezumţii și ne orientam opinii. Ţinuseră aproape două ore sus, jos, la stânga noastră, în faţă, dar la noi nu se mai deschidea ușa. Incepusem să disperez că nici

TARCURI DE PLIMBARE

de data aceasta nu aveam șansa să mă despart odată de I. B. Deodată însă, când zgometele începuseră să dispară, ușa celulei noastre s'a deschis cu putere și în cadrul ei a apărut un plutonier dela altă secție. S'a uitat pe o listă și mi-a citit numele. De data aceasta mi-a citit numai numele meu. Mi-am luat în grabă boarfele. Doar un minut mi-a trebuit să-mi strâng tot ce aveam. Mi-am pus haina pe cap, conform ordinului ce mi s'a dat, și l-am urmat pe plutonier. Am făcut ocolul colțului din apropierea celulei, am luat-o pe lângă peretele dela «lunga», pe partea de vest, pe la mijlocul căreia acesta s'a oprit, a descuiat ușa și mi-a spus să intru. Când mi-am dat haina jos de pe cap, am rămas înmărmurit. In fața ochilor mei, între șapte persoane câte erau în acea celulă, l-am descoperit imediat pe plutonierul Emanoil Alexa, acel om despre care am mai vorbit, fostul gardian dela temuta secție Zarca, cu câțiva ani înainte. Alexa era întins pe pat, îmbrăcat cu niște izmene cazone, lungi și extrem de murdare, iar partea de mai sus a corpului, era strânsă într'o tunică militară de bumbac, decolorată și destrămată ca vai de lume. Aceasta era tot aceiași haină pe care o avusese și cu doi ani în urmă, în care îl cunoscusem când l-am întâlnit în beciurile Securității din Cluj. Ca o mumie, —pielea îi era ca foile de aramă, gâtul subțire ca de copil, epuizat—, nu mai era de recunoscut decât după ochii lui mari, cu sclerotica peste măsură de albă, contrastând puternic cu culoarea mată, sumbră a feței sale.

—Domnule doctor, a exclamat el, vădit emoționat de revedere, încleștându-se de gâtul meu. Mor! Uitați-vă la mine cum mă sting, cum mor. Bine că ați venit să ne mai vedem odată.

Sub pieptul meu am simțit zbuciumul anemic al unui cutremur de plâns care nu mai putea izbucni în acest trup isovit. Atât era de slab și de epuizat de energie, încât nu mai era capabil nici să plângă sau să suspine din plin. Emoția lui m'a contaminat și pe mine.

(Un preot, mai târziu, care a văzut scena, a remarcat: «Ni s'a luat și mângâierea plânsului».)

Oamenii din celulă se uitau îndouioșați la această scenă patetică, dar trăgeau cu ochii și la vizita din ușe. Unul mi-a făcut un semn discret. Am înțeles că eram observați. Am aflat mai târziu că fusese chiar un ofițer dela secția politică, la vizetă, în acest timp.

După stăpânirea primelor reflexe emoționale, Alexa s'a scuzat cuviincios și a coborît din pat.

—De două sute de ori, dacă nu mai de multe ori, mă duc pe zi la tinetă, îmi vorbi el în șoaptă. Și noaptea de încă o sută de ori, cel puțin.

După câte știam că a pătimit și după cum îl vedeam de distrus fizicește, incontinența urinară era o consecință inevitabilă.

Imbrăcămintea de pe el și patul emanau un miros greu de urină. Cât calvar îi producea lui însuși această boală și cât calvar producea celorlalți cari trebuiau să suporte această miasmă, este ușor de imaginat.

—De trei zile a început să iasă sânge din mine, mi-a mai spus Alexa. Sanitarii știu, și eu nu înțeleg de ce nu mă internează în spital. Oare mai am mult până să mor?, mă întrebă el cu ochii mari, speriați.

Se așeză din nou în pat. I se acordase această favoare de a sta întins pe pat (pentrucă nu aveau încotro), și începu să-mi istorisească tragediile prin care trecuse dela data despărțirii noastre.

Fără nici o îndoială, Alexa fusese adus aici ca să constituie un «memento» viu și permanent pentru toți ceilalți gardieni cari ar mai fi îndrăznit nu numai să se gândească cu sentimente umane la deținuții politici, dar nici măcar să-i privească ca oameni sau să fie, uneori, și umani în tratamentul lor. Mi-a fost dat să ies în aceeași zi cu Alexa la plimbare în țarc (nu ieșise de câteva săptămâni, după cum îmi spusese, dar acum, mi-a mărturisit el, vroise să iasă cu mine). Doi dintre noi am fost nevoiți să-l ducem pe brațe dela al treilea etaj până'n curte. Cum am ajuns, s'a urinat lângă perete și apoi s'a așezat pe pământ. Când l-am ridicat să-l ducem în celulă, mi-a șoptit:

—Acela din observator îmi este văr. Mamele noastre sunt surori.

Gardianul din pasarela înaltă de supraveghere a tuturor țarcurilor era unul dintre cei mai neîndurători zbiri din corpul gardienilor de pază a închisorii Aiud.

Deoarece nu-l puteam duce prea repede pe Alexa și între noi și ceilalți oameni rămăsese o distanță prea mare, nereglementară, cum se spunea, —nu din cauză că Alexa era prea greu, dar că pentrucă noi înșine eram aproape tot atât de neputincioși ca el—,

gardianul din postul de control (vărul lui Alexa) a prins să răcnească la noi cu furie:

—Mai repede cu moaştele acelea că mai sunt şi alţii de ieşit la plimbare, nu numai voi.

A doua zi de dimineaţă am avut o altă supriză.

La ora obişnuită, când ni se servea cafeaua neagră din orz prăjit, nu au mai apărut plantoanele de drept comun. După cum am aminit, acele plantoane de drept comun erau însărcinate să ne distribuie pâinea şi cafeaua, precum şi mâncarea de prânz şi seara. In acea dimineaţă treaba plantoanelor a fost efectuată de gardieni, lucru care, pe bună dreptate, ne-a dat de gândit.

La ora unsprezece, când se distribuia mămăliga, hrana de bază şi de toate zilele, nedumerirea noastră a fost rezolvată parţial. Micile obloane au fost deschise de alţi oameni, şi aceşti oameni erau din categoria noastră. Fiecare dintre noi recunoşteam pe cineva dintre aceştia. Uimirea noastră a fost justificată de această schimbare şi eram, pe bună dreptate, şi convinşi că în închisoare începea o nouă perioadă. Am căutat să cântărim valoarea oamenilor aleşi pentru aceste servicii auxiliare, care erau de mare importanţă pentru noi şi, bineînţeles, de netăgăduit ajutor pentru administraţie închisorii. Am ajuns la concluzia că cei mai mulţi erau persoane comune, necunoscute prea mult prin vre-o calitate oarecare în luptele şi atitudinile politice de afară şi, în interior, supuse disciplinei de penitenciar. Cu timpul am ajuns şi la alte observaţii cari ne-au obligat să credem că aceşti oameni au fost de mult sub ochii administraţiei, urmăriţi cu atenţie de multă vreme şi că alegerea lor nu s'a făcut chiar la voia întâmplării.

După trei zile de şedere în celula lui Alexa, unde, în afară de el, mai erau trei învăţători, un preot, un ţăran şi un muncitor, s'a făcut o nouă mişcare cu caracter general. In urma acesteia, eu m'am ales cu transferul pe partea de est a «lungii», în tovărăşia a încă şapte bărbaţi, dintre cari numai unul era mai tânăr, de vârsta mea, toţi ceilalţi fiind trecuţi de cincizeci de ani. Printre ei era un avocat din Caracal, Constantin Ţalea, pe timpuri fost subprefect de Romanaţi, un licenţiat al Academiei Comerciale din Bucureşti, Vasile Brezoianu, un negustor din Bucureşti, Nicolaie Zotu, un contabil din Timişoara, Nicolaie Constantinescu, un avocat din Ploeşti de peste şaizeci de ani al cărui nume nu-l mai reţin şi un alt negustor de pe vremuri, din Bucureşti, acum olog, nimerit aici pentru probleme de credinţă, fiind baptist. Am reţinut cu multă atenţie pe primii trei, cu atât mai mult cu cât aceştia aveau închişi câte un frate în aceaşi închisoare Aiud la acea dată, adică la Aiud, pe care nu şi-l văzuse de câţiva ani. Nicolaie Zotu, care era unul dintre cei mai vechi puşcăriaşi din România, după Dr. Ioan Uţă, nu-şi mai văzuse pe fratele său Vasile Zotu, din anul 1941. Auzise că se afla şi el la Aiud, dar în cei câţiva ani de când se aflau la aceeaşi închisoare încă nu reuşiseră să ajungă sub acelaşi acoperiş, ca să poată coresponda prin Morse sau alte mijloace pe cari le practicam în plus. Prima convorbire au avut-o a doua zi, după ultima mişcare de oameni, când Nicolaie Zotu a fost scos la WC să deşarte tineta. Fratele său, Vasile Zotu, se nimerise să fie chiar în celula de lângă WC-ul care deservea şi celula noastră. Informat din timp, când am fost scoşi să deşertăm desgustătoarele ciubere, Nicolaie Zotu a strigat numele fratelui dela fereastra oblonită, puţin aplecată sus, în afară, pentru aierisire. Celălalt a răspuns imediat şi ambii fraţi s'au salutat cu tulburătoare emoţie în graiul lor macedonian.

Fratele avocatului Constantin Ţalea era învăţător şi se afla la acea dată în infirmerie grav bolnav. Şi el era condamnat la aceeaşi pedeapsă de douăzeci de ani ca şi avocatul. Fratele lui Vasile Brezoianu era într'o altă secţie, undeva prin curte.

Trăiam timpuri de mare tensiune nervoasă, de nesiguranţă şi de îngrijorare. Dar niciodată nu a existat şi nu va exista vre-un deţinut în lumea întreagă care să nu se aştepte la ceva, —bine sau rău—, posibil să se întâmple în fiecare clipă. O bucată de pâine mai substanţială, mai mare, o pătură mai bună, o veste fabuloasă, o lovitură de Stat, o boală, eliberarea peste noapte, moartea necruţătoare, etc., dar totuşi ceva, în mod real ceva. Administraţia nu a lăsat niciodată neexplotate aceste stări psihologice pe cari le-a creiat premeditat atât înainte cât şi de data aceasta. Orice mişcare într'o închisoare dă naştere la tulburări felurite şi de lungă durată, asemănătoare cu acelea pe cari le cuprind apele mari când, odată agitate, cu greu îşi mai stabilesc astâmpărul. Incă în aceeaşi zi când am ajuns în noua celulă, s'a perindat prin faţa fiecărei uşi a celulelor un ofiţer şi un plutonier dela aşa numitul birou politic, cu o listă de înscriere pentru munci, lăsând înscrierea la latitudinea de a opta a fiecărui deţinut; de a sta în celulă sau de a ieşi la muncă, care nu era specificată unde şi în ce

condiţii s'ar face. Dintru început au fost înlăturate cererile de înscriere a celor mai în vârstă. Acest lucru s'a făcut numai pentru derutare întrucât nu peste mult li s'a permis şi lor să se ceară la munci. Din celula în care mă aflam eu, s'au înscris toţi, în afară de mine. Ofiţerul s'a interesat, cu aparentă bunăvoinţă, de ce refuzam această favoare. I-am răspuns că mă simţeam slab şi bolnav.

—Dar eşti încă tânăr şi dacă vei ieşi la soare şi vei avea o mâncare mai bună, te vei simţi mai bine, a încercat el să mă lămurească.

—Prefer să zac la umbră şi să aştept eliberarea aici, dacă mă va mai ajunge în viaţă, i-am răspuns eu, hotărît cu orice preţ să nu ies la muncă.

Eram încă îngrozit de muncile pe cari fusesem obligat să le prestez la Canalul Dunărea-Marea Neagră şi nu îmi surâdea de loc să mai arunc nici o lopată de pământ pentru acel regim criminal.

Până în acea clipă nu am reuşit să descopăr nimic care să conveargă cu unele bănuieli vagi pe cari le aveam. Un lucru însă mi-a stârnit bănuiala unor menevre oculte: schimbarea plantoanelor. Păstrarea plantoanelor de drept comun pe coridoare şi la muncile interioare din penitenciar, —oricât de fidele ar fi fost acestea regimului—, nu asigurau securitatea maximă a secretului într'o astfel de închisoare. Se punea ceva la cale, îmi ziceam eu, şi unii dintre cei cărora le-am împărtăşit temerea mea, au acceptat pe jumătate suspiciunea mea, refuzând însă să creadă că în spatele tuturor acestor reforme ar fi putut să se ascundă ceva mai rău de cât fusese sau se putea închipui.

Atitudinea mea, de data aceasta, faţă de organele administraţiei penitenciarului a avut o consecinţă neaşteptată în celula în care mă aflam. Avocatul din Ploeşti şi contabilul Constantinescu, de sigur, îmi închipui, de bună credinţă că îmi vor schimba hotărîrea mea, mi-au făcut câteva confesiuni cari, în loc să mă determine să-mi revizuiesc refuzul de a ieşi la muncă, mi-a îndârjit împotrivirea. Oamenii au fost surprinşi să mă audă declarând că eu nu credeam că este vorba de muncă de data aceea, ci de o simplă capcană, a cărei natură, nu o cunoşteam. Momentul politic, susţineam eu, nu era de loc favorabil scoaterii deţinuţilor politici la munci forţate. Nu ne mai aflam într'o perioadă asemănătoare cu aceea pe care am trăit-o în 1950, de pildă, când am fost trans-

portaţi în turmă la Canal. După convingerea mea, ne aflam acum într'o fază cu totul deosebită, de reajustări politice radicale, în care influenţa internaţională exercita o presiune internă, într'un anumit fel, pe care nu o puteam identifica, dar pe care o intuiam, Drumurile noastre erau îndreptate mai mult spre casă decât spre şantiere şi fabrici. Cei doi cărora le vorbisem şi-au ridicat pe rând frunţile lor zbârcite, s'au înseninat la faţă şi, întâiu unul, pe urmă celălalt, ne-au desvăluit tuturor celor din celulă un lucru pe care niciunul dintre noi nu-l cunoscuserăm până la acea dată (Mai 1962).

—Domnul Cârja întrezăreşte o primejdie prin care eu deja am trecut, zise unul. Din luna Martie până la data când am fost adus aici, am fost ţinut cu încă câţiva oameni în vre-o trei-patru celule cu regim special, pe acest etaj. Ni se dădeau cărţi cu conţinut social şi politic, cum se obişnuieşte şi afară, tratând mai ales aspectele luptei de clasă, şi citeam toată ziua. Eu tare mă tem, îşi încheie acesta neaşteptata mărturisire, să nu fim târiţi din nou în asemenea celule de cari îmi este groază şi silă.

Celălalt a atestat întocmai cele relatate de primul. El fusese, pe semne, într'o altă celulă din celulele de experimentare.

Până aici ne era cunoscut că numai la penitenciarul Gherla se obişnuise să se dea ţăranilor cărţi şi ziare spre a fi citite în colectiv şi se angajau discuţii în favoarea regimului. Despre acest lucru aveam informaţii nemijlocite de pe timpul când eram încă la penitenciarul din Cluj. Dar nu mi-a fost dat decât aici să aud că se dăduseră cărţi oamenilor individual şi le-a fost cerut să se facă recenzii după normativ.

In zilele următoare am fost cercetaţi de colonelul Ivan, care avea atribuţiuni speciale în problemele de muncă, în fabrică. Apoi, ne-a mai vizitat colonelul Iacob, care răspundea de resortul politic în Aiud. Acesta, întrebându-ne pe fiecare în parte cum ne numim, când a auzit numele meu a ţinut să-mi comunice că amicul meu, Dr. Iubu, s'a înscris pentru a ieşi la muncă.

—Dumneata de ce nu doreşti să munceşti?, m'a întrebat el, la care i-am răspuns:

—Pentrucă în închisoare, eu, personal nu iau niciodată vre-o hotărîre asupra regimului meu.

Răspunsul meu era clar, că nu îi convenise, după cum schimbase o privire rapidă cu un alt ofiţer superior străin, care îl însoţise. Era vădit, pe de altă parte, că administraţia dorea să aibă

consimţământul nostru formal într'o acţiune viitoare pe care o plănuise.

După anii lungi pe cari i-am petrecut prin închisori, dacă cineva mi-ar cere un sfat asupra vieţii în puşcării, i-aşi spune că niciodată să nu caute să dea ascultare îndemnurilor ademenitoare ale organelor administraţiei vre-unei închisori, —indiferent unde s'ar afla şi în orice condiţii ar fi—. In general, aceasta nu-i doreşte niciodată să-i ofere o şansă de înbunătăţire a soartei lui. Este cu mult mai bine şi mai prudent ca deţinutul să-şi urmeze calea sinceră a convingerii neschimbate în faţa unui duşman şi să rămână pe această poziţie de rezistenţă neclintit. Niciodată nu m'am uitat la un individ din cadrele administrative ale închisorilor sau lagărelor decât ca la un inamic, pe care l-am sfidat şi de care m'am apărat pe măsura puterii mele.

Şi de data acesta nu m'am înşelat. Cu mâinile şi cu raţiunea mea nu am întreprins nimic împotriva mea de care să mă căiesc mai pe urmă. Nu am cerut, în închisoare, dela nimeni, —personal al închisorii sau deţinut—, vre-un ajutor oarecare. Aceasta mi-a fost linia moralei mele şi ea mi-a fost de real sprijin în singurătatea mea. Nu vroiam să-mi fac autoreproşuri, adăugând procese sufleteşti la cele ale chinurilor fizice. Toate relele trebuiau să vină exclusiv dela duşmanul meu, în mâinile căruia mă aflam, şi eu nu aveam altceva de făcut în această ipostază decât să rezist şi să supravieţuiesc.

⁂

După câteva zile am fost scoşi la o vizită medicală într'o celulă oarecare pe acelaşi etaj. Pentru prima oară nu ni s'a mai cerut să ne punem haina pe cap când ieşeam din celulă, astfel că am reuşit să ne vedem faţă în faţă câteva zeci de oameni. In faţa comisiei, din care făcea parte, pe lângă medicul şef al închisorii Dr. I. Balea, un sanitar din interior şi un alt medic al închisorii, Dr. Nagy, era şi colonelul Gheorghe Crăciun, directorul închisorii, care avea pe lângă el un grup de ofiţeri din suita sa obişnuită. Colonelul Gheorghe Crăciun, acest monstru cu chip de om, luase o poziţie marţială în faţa grupului de aghiotanţi, şi se uita radios la scheletele umane jalnice cari desfilau prin faţa medicilor spre a fi examinaţi. Se cuvine să menţionăm că nu a scăpat niciun nenorocit neşfichuit de ironiile lui umilitoare.

Când am ajuns în apropierea sanitarilor, tocmai îi spunea unuia:

—Să nu ai grijă. Vei lucra la grădină, aici sau la Baltă (era vorba de bălţile Brăilei) şi te vei reface. Soarele dă viaţă. Fii sigur pe soare, nu pe Americani.

Nu era un secret, că el însuşi, tiranul, brutalul şi zbirul, cel ce fusese pe vremuri vopsitor de vagoane în staţia CFR din Sibiu, cel ce scrisese şi colaborase la o pagină muncitorească (vădit anticomunistă), din ziarul «Ţara», de sub direcţia lui Grigore Popa, pagină de care eu mă îngrijeam în timpul războiului, student fiind, acum dispunea de noi ca de nişte vite, ne ironiza şi ne punea în lanţuri, când îi convenea, arbitrar şi absolut abuziv.

Abia îmi rostise numele şi nu apucasem încă să-mi dau cămaşa jos de pe spinare, că Gheorghe Crăciun şi făcu un gest dispreţuitor şi a zis:

—Acesta nu se vizitează căci nu vrea să iasă la muncă. El zice că este American şi că îi aşteaptă pe ei să-l elibereze.

Se uită cu atâta ură şi dispreţ la mine încât, dacă aş fi avut puţin mai mult sânge în arterele uscate, aş fi avut o reacţiune vizibilă de congestionare a feţei sub imboldul revoltei care mă cuprinsese atunci. Dar aşa, simţind că mi se diluiază întreaga mea fiinţă, m'am rezimat de un perete ca să-mi trag răsuflarea.

Oamenii au fost repartizaţi din nou după alte criterii, în celule deosebite de unde fuseseră. Se ţiena seama de data aceasta de cei cari se ceruseră să iasă la munci, cari erau apţi pentru muncă sau cari fuseseră respinşi dintr'un motiv sau altul. La început au fost excluşi cei cu pedepse cari depăşeau douăzeci şi cinci de ani şi cei condamnaţi pe viaţă. După aceea, s'a revenit în aceeaşi zi, şi au fost triaţi şi aceştia şi admişi şi ei să iasă la muncă, cum se anunţase.

De data aceasta eu am nimerit într'o altă celulă cu câţiva bătrâni infirmi şi din nou cu avocatul Ţalea. Cu toate că acesta ceruse să iasă la muncă, fusese respins din cauza sănătăţii şi, în plus, pentrucă avusese câteva incidente disciplinare pe parcursul anilor.

Toate acestea se petreceau în ziua de 27 Mai.

A doua zi de dimineaţă, adică la 28 Mai, am auzit din nou furişări grabnice pe coridoare, sâsâituri conspirative ale gardienilor,

îndemnuri stăruitoare oamenilor de a se mişca mai repede, adică toate acele indicii după cari să ne dăm seama că din nou se petrecea o operaţie strategică a acelui crud criminal, Gheorghe Crăciun. Acesta se umfla în uniforma pe care îşi avea cusute galoanele de colonel câştigate cu preţul unor râuri de sânge şi a altor râuri de lacrimi stoarse miilor de oameni înlănţuiţi, flămânzi, infirmi şi distruşi, cu cari se «lupta» din greu pentru gloria partidului şi «înflorirea» ţării socialiste.

La timpul prânzului, care de data aceasta, a suferit o întârziere, s'a simţit o acalmie. Noi, din celula noastră, nu fuseserăm clintiţi din loc. Deodată şi pe neaşteptate, am auzit că se deschid ferăstruicile celulelor vecine, şi apoi, se închideau la loc repede. Am înţeles că era cineva cautat.

Am ascultat cu atenţie la uşe. Nu înţelegeam numele care se rostea în şoaptă. In mai puţin de câteva clipe s'a deschis ferăstruica noastră şi plutonierul Rădulescu, care, eram informaţi, făcea parte din echipa specială de reeducare, a rostit numele avocatului Ţalea. Apoi, când a constatat că l-a descoperit, a mai citit un nume care se nimerise să fie chiar al meu. Ni s'a spus să ne facem bagajele imediat, pentru evacuare.

Am ieşit pe coridorul îngust, podit cu blăni groase şi vechi, roase de acum de atâţia paşi de pe timpul erei austro-ungare, de când nu mai fuseseră schimbate. Am urmat pe plutonier, cu boarfele în braţe şi ochii liberi. Rădulescu, plutonierul care ne conducea, era un evreu încreştinat, se zicea, mai înainte de instaurarea comuniştilor în România. Acum, de bună seamă, era un apostat pentru a doua oară. Voinic, jovial, neînţelegător al suferinţelor umane între cari trăia, mergea fluierând în faţa noastră, lovind din când în când cu pumnul balustrada grilajului lăturalnic.

Am trecut din nou pe aceeaşi latură scurtă a «teului» unde am fost dintru început, de data aceasta, însă, pe vest. La a treia celulă plutonierul s'a oprit, a descuiat şi i-a spus lui Ţalea să intre. L-a încuiat fără grabă şi a luat-o înainte, făcându-mi semn să-l urmez. In faţa penultimei celule de pe «scurta vest», la numărul 303, s'a oprit din nou, a descuiat şi mi-a spus să intru.

Trei oameni şedeau pe paturi. Doi, mi-au apărut bătrâni, din prima clipă. Al treilea era rotofeiu, purta ochelari cu ramă de

metal, era roşcovan la faţă şi părea a fi în jurul vârstei de cincizeci de ani.

M'am prezentat fiecăruia în parte fără, însă, să reţin numele vre-unuia dintre ei. Mi-am pus apoi bocceluţa pe un pat şi m'am aşezat şi eu pe marginea patului pe care stătea unul dintre cei mai vârstnici. Omul se uita la mine cu o oarecare veselie interioară, ochii îi străluceau sub sprâncenile groase şi lungi, şi nu ştiam ce să înţeleg. Era brunet, puţin înclinat de umeri, îmbrăcat cu pantaloni scurţi, din bumbac, cărămizii şi cu o tunică strâmtă, străină taliei. Pe sub pantaloni purta izmene lungi cari coborau până la bocanci, pătate cu mâncare. Genunchii slabi, erau adunaţi la olaltă iar braţele şi le ţinea încrucişate pe piept. Faţa lungă par'că era mulată de degetele lungi ale unui sculptor inspirat de Giacometti, apărea de-a dreptul triunghiulară. Am bănuit în el un intelectual de rasă.

—Sunt avocatul Constantin Popov, şi-a repetat el numele a doua oară, după ce m'am scuzat că nu i-l reţinusem.

—Şi eu sunt doctorul Alexandre Popovici, îmi spuse al doilea, cu atentă şi delicată grije, spre a evita întrebarea mea care i se părea inevitabilă şi în cazul lui.

Medicul Alexandru Popovici mi-a produs o impresie excelentă din prima clipă. Spre deosebire de avocatul Popov, care avea apucături de curtenie şi eleganţă aristrocratică, cu o uşoară nuanţă de superficialitate, doctorul Popovici îmi apărea grav, substanţial, aprehensiv al situaţiilor noi şi al psihologiei oamenilor.

Văzându-mă puţin stingherit de lumina neobişnuită a noii celule, a cărei sursă, în prima clipă, nu o identificasem, Popovici îmi spuse:

—Aici avem cearceafuri pe pat, saltele pline cu paie, feţe albe de masă şi, în plus, fiecare ne avem cana proprie pentru apă. Nu ştiu ce să cred, îmi mărturisi el, clătinind din cap cu un zâmbet fin pe faţă care îi dădea un aer atrăgător.

Avocatul Popov se asocie şi el îndată la aceste observaţii şi adăugă:

—Până aici am venit bine. Să vedem ce va fi de aici înainte.

Omul cel bondoc, din a cărui nume nu reţin de cât pe cel de botez Ştefan şi litera iniţială a numelui de familie S., se mulţumi să zâmbească enigmatic şi să schiţeze un gest larg cu mâinile.

Situaţia fiecăruia, în parte, era următoarea:

Constantin Popov era condamnat la șapte ani de închisoare cu aceeași incriminare pe care o aveam și eu: crimă împotriva clasei muncitoare, în trecut. Deosebirea consta numai în aceea că el desfășurase o activitate politică în trecut, pe când eu una exclusiv de presă, pentru mandatul de zece ani pe care îl executam acum. (După contopirea primei pedepse executate, aveam în mod real un mandat de 13 ani de închisoare).

Doctorul Popovici era inculpat cu avocatul Romniceanu, fratele fostului ministru național liberal, pentru activitate politică din trecut, printre altele, de pe timpul când a fost Secretar General la Ministerul Sănătății, în timpul guvernării legionare (1940-1941). In afară de aceasta mai avea unele delicvențe ulterioare în complicitate cu Romniceanu, pe care nu le-am reținut întocmai. Avea o condamnare de șase ani temniță grea.

Invățătorul Ștefan S. era condamnat la douăzeci și cinci de ani de închisoare, temniță grea, pentru faptul că organizase un grup de învățători, (7-8), în raionul său din Moldova, cu scopul de a se împotrivi reformelor regimului în învățământ și viața satelor.

Aceștia erau oamenii cu cari am stat săptămâni la rând în frământările unor mari procese de conștiință și de hotărîri singulare. Dela fiecare dintre aceștia și, inclusiv, persoana mea, am înteles că omul este capabil de mari avânturi și rezistențe morale, este în stare de a atinge culmi de mari afirmări ale celor mai nobile aspirații umane și de a coborî în prăpăstii cari îl fac de nerecunoscut speciei umane. Cei trei cu care am început așa numita perioadă «experimentală» a reeducării pe «Scurta trei», est și vest, reprezentau ilustrativ caracterele celor mai multi dintre deținuții politici din România bolșevizată, în conditiile vitrege de cari am mai vorbit. De aceea mi-a fost suficient să trec această perioadă cu ei spre a-mi stabili credința că oamenii sunt asemănători racilor din mreajă,, în care au nimerit în locul peștilor dar, spre deosebire de aceștia, ei nu rueșesc aproape niciodată să scape din fileul captiv, întâiu, fiindcă nu au agilitatea lor și ușurința lunecării lor și, în al doilea rând, deoarece această cursă nu le este specifică geniului lor.

Mă gândesc, când scriu despre acestea, la sistemul închisorilor secolului nostru, în cari nimeresc oamenii pentru credințe politice sau, pur și simplu, civice, la aceste închisori cari sunt o aberație a secolului nostru, unde sunt asvârliți oamenii cari niciodată nu s'au pregătit pentru asemenea încercări cum, bunăoară, o fac pentru o carieră.

Cei aproape trei mii de oameni cari au trecut prin reeducare la Aiud, într'un grad mai intens sau mai puțin intens, au fost exact în situația racilor cari au nimerit în capcană străină și, cu mici excepții, ei nu au putut să-și caute salvarea, respingând și evitând cu tot riscul plasa minciunilor și a promisiunilor mârșave ale acelor vânători criminali de conștiințe cari se desfătau privindu-și victimile nenorocite cum își înjoseau demnitatea în acea urzeală odioasă a defăimărilor în care îi antrenase, prin mijlocirea unui sistem diabolic și criminal, înșelându-i. Dar, au fost și torturile cari au contribuit la înfrângerea multora.

Dar din fericire, în aceste victime nu a pierit, cu toate aceste chinuri, lumina, cerul și freamătul reinălțărilor.

VI. MISTERIOSUL PERSONAGIU

Luna Aprilie a anului 1962 a însemnat pentru închisoarea Aiud o adevărată ebuliţie a spiritelor. Nu fac câtuşi de puţin vre-o licenţă atunci când mă exprim astfel. Ceea ce a urmat dela această lună, de acum înainte, a afectat profund pe fiecare deţinut în parte, fiecăruia creindu-i-se probleme delicate de rezolvat, conştiinţa fiecăruia fiind pusă în dileme dramatice, ca apoi, mulţi să cadă în plasa paianjenului roşu, care de mult îşi aştepta victima aleasă. Unii, însă, urmând linia unei consecvenţe de înaltă demnitate, cu preţul unor grele suferinţe, s'au salvat sufleteşte, dar fiziceşte aproape toţi au fost sfărâmaţi.

Cam în jurul datei de 10 Aprilie, la secţia a cincea din curte, care se afla chiar în faţa Celularului, au fost evacuate două celule ceva mai spaţioase. O astfel de celulă, în mod normal, era destinată pentru opt oameni, dar dacă paturile erau suprapuse şi se elimina spaţiul de mişcare, administraţia închisorii înghesuia aici până la douăzeci şi patru de deţinuţi. Celulele 320 şi 321, despre care este vorba, au devenit celebre din clipa când, după ce abia fuseseră evacuate la numai câteva ore, interiorul le-a fost schimbat complet, devenind de nerecunoscut din ceea ce fuseseră până aici. Paturile au fost vopsite, s'au aşternut saltele noi peste cari s'au întins, la fiecare pat în parte, câte două cearceafuri şi s'au adus pături noi dela magazie. La mijloc s'a instalat o masă lungă peste care a fost aşezat un cearceaf imaculat în loc de o cuvertură adevărată. Mai mult: s'a adăugat şi o vază de flori în care s'au văzut câteva plante înflorite culese din sera închisorii.

Pereţii, negri de vreme, au fost văruiţi, aierul primenit, ca apoi, intr'o dimineaţă, după ora zece, să fie introduşi aici noii «chiriaşi».

Celulele fiind apropiate, primirea deţinuţilor destinaţi ocupării acestor celule, sărbătoresc gătite, s'a putut face concomitent de către colonelul Gheorghe Crăciun, încadrat de întregul său stat major de ofiţeri şi subofiţeri.

Primul care a intrat a fost învăţătorul Ion Mureşeanu din Luduş, judeţul Turda. Acest om, care avea o înfăţişare aparent stranie din cauza maxilarelor sale proeminente, era bine cunoscut multora dintre deţinuţi. In primii ani, după instalarea comuniştilor în ţară, Ion Mureşanu a ocupat, pe rând, diferite poziţii importante, ca director de şcoală şi director de fabrică, poziţii bine retribuite pe cari partidul comunist le oferea tuturor detractorilor şi denunţătorilor de crezuri, precum şi oricăruia altul care admitea să intre necondiţionat în slujba lor de uzurpatori şi ticăloşi. Este bine să se reţină că nimeni după 1946 în România, nu a reuşit să ocupe nici o funcţie de răspundere, dacă nu făcea concesii comuniştilor, mai ales în corpul didactic. Ion Mureşeanu a intrat radios în camera curată, pe care i-o deschidea acum cu emfază, însuşi colonelul Gheorghe Crăciun.

(Ion Mureşeanu era judecat la şapte ani închisoare corecţională în acelaşi proces cu profesorul I. B., partenerul meu de celulă. Amândoi obişnuiau să joace cărţi şi, odată, bând mai mult vin, au fost răpiţi de amintiri şi au fredonat împreună cântece patriotice interzise, despre care un student, care era chiriaşul lui Ion Mureşeanu, a raportat Securităţii. De altfel şi Ion Mureşeanu se crede că era agent al Securităţii dar, se ştie că Securitatea, obişnuia din când în când să-şi verifice cadrele auxiliare. Aveam credinţa că şi I. B. servise Securitatea afară, după unele indiscreţii pe cari le făcuse faţă de mine, povestindu-mi unele întâmplări, din cari am recunoscut procedeul Securităţii de a prinde victimele în capcană, eu însumi trecând odată prin asemenea peripeţii. De data aceasta, nici I. B. şi nici Ion Mureşeanu nu au informat unul despre altul Securitatea şi studentul care fusese de faţă, a făcut ce nu făcuseră cei doi spre a preîntâmpina consecinţele).

După Ion Mureşeanu au urmat unele dintre personagiile cele mai marcante din lumea deţinuţilor. Nu exclusiv toate şi nici chiar cele mai valoroase şi proeminente, dar totuşi, acele despre cari

se vorbea mai mult şi cari erau notorii. Nu voiu putea să refac lista completă a celor douăzeci şi opt de oameni cari au fost aduşi aici, dar voiu enumera, totuşi, câteva nume de cari îmi reamintesc. Printre aceştia au fost: Ion Victor Vojen, fost ministru plenipotenţiar în Italia, preot Ion Dumitrescu-Borşa, luptător voluntar în războiul din Spania, Dr. Virgil Mateiaş, avocat şi fost prefect al judeţului Făgăraş, profesorul Vasile Hanu, fost prefect al judeţului Turda, Iosif Costea, fost comandant interimar al Mişcării legionare, Viorel Boborodea, învăţător, fost conducător politic al judeţului Hunedoara, Virgil Bordeianu, student, faimos personagiu din procesul studenţilor dela Piteşti, apoi învăţătorul Constantin Teofănescu, un student Gheorhe Parpalac, care luptase în armata naţională din Apus, doi fraţi Savin, aparţinând ambii conducerii Mişcării legionare, un avocat, Nicolaie Grigorescu, fost prefect la Târgovişte, Nicolau, fost inspector de poliţie, I. Damian, regizor dela filmul românesc, etc.

Oamenii au fost întâmpinaţi, aşa cum am spus, de către colonelul Crăciun, care, după ce a intrat ultimul om în celulă, le-a ţinut un logos, spunându-le, printre altele, că regimul comunist din ţară este preocupat de soarta deţinuţilor politici şi că de acum înainte, după ce s'a consolidat suficient şi nu mai are teamă de vre-un element duşmănos din interior care ar putea să-i periclitezo ordinea internă şi, mai cu seamă că oamenii liberi de afară nici nu vor să mai audă despre ceea ce a fost în trecut, s'a hotărit ca să li se dea deţinuţilor posibilitatea să se informeze despre ceea ce s'a realizat afară. In acest scop, celor cari au fost selecţionaţi pentru aceste două celule, li se vor pune la dispoziţie material informativ corespunzător şi li se vor creia condiţii prielnice pentru a citi şi a discuta probleme de ordin social, economic şi politic.

—Puteţi să discutaţi orice aici, a subliniat Crăciun. Puteţi să vă spălaţi rufele familiei cum poftiţi. Dar vă atrag, în mod serios, atenţia că nu aveţi dreptul să criticaţi regimul. Dacă se va afla totuşi careva dintre dumneavoastră care să o facă, eu nu vă garantez că nu se va afla, tot printre dumneavoastră un altul, care să-l readucă la realitate şi, după cum am spus, eu nu mă amestec. Noi nu vroim să reactualizăm ceea ce s'a petrecut la Piteşti. Nu tolerăm bătăile şi vom pedepsi sever pe toţi aceia cari le vor practica.

Cuvântarea colonelului Crăciun fusese destul de vagă, dar foar-

te semnificativă prin sugestii. Declarația lui deschidea multe perspective și cei cari cunoșteau sensurile duble ale felului de a vorbi a comuniștilor, întrezăreau cam despre ce era vorba și, mai ales, ce era de făcut. Personal, eu nu mă îndoiesc nici o clipă că, inițial, cel puțin Ion Mureșeanu și Gheorghe Parpalac au fost instruiți special pentru misiunea pe care o aveau de îndeplinit în aceste celule. Nimic nu se făcea la întâmplare. Oamenii dormeau în cele două celule peste noapte, dar peste zi celulele se descuiau și toți oamenii treceau într'o singură cameră unde se citeau ziare, reviste și unele cărți cu caracter definit de luptă de clasă (Zaharia Stancu, Petre Dumitriu, Mihail Sadoveanu, etc.).

Când mă aflam încă în celula de tranzit din Celular cu plutonierul Emanoil Alexa, am auzit, în câteva rânduri, crâmpeie de vorbire continuă care venea de jos și despre care, cei din celulă mi-au spus că nu era altceva decât lecturi admise la secția din curte. Eu nu am crezut la început, bănuind și susținând că acestea pot fi simple conversații în care unele persoane cu experiență oratorică pot să aibe intonațiile acestea și să peroreze mai mult timp, dând impresia că se citește.

Pentru prezentarea celor mai caracteristice aspecte a ceea ce s'a întâmplat în acele două celule cu oamenii de acolo, mă voiu folosi de toate acele informații pe care le-am luat nemijlocit chiar dela acele persoane care au fost de față, dându-mi-se ocazia să stau, mai târziu, cu mulți dintre aceștia, fie în aceeași celulă, fie să lucrez cu ei în fabrică.

**

In primele zile oamenii s'au simțit minunat, unii mai naivi, credeau că era vorba de o procedură camuflată de apropiere de ei, guvernul comunist intenționând să se apropie de vârfurile reacțiunii, pregătind calea pentru tratative. Cei mai încrezători, de pildă, I. Vojen și Dumitrescu-Borșa, aveau aproape certitudinea că ei sunt singurele persoane cu care comuniștii ar putea negocia o eliberare condiționată. In deosebi, acești doi oameni sufereau de adânci și incurabile complexe. Spre cei din jurul lor priveau ca spre niște aghiotanți mărunți cari beneficiau de aceste surprinzătoare privilegii, datorită exclusiv excepționalelor lor merite din

trecut, precum și importanței lor pe care ar putea-o juca într'o formulă politică viitoare.

Aceștia nu știau că, cu câteva luni mai înainte, a închis ochii pentru totdeauna profesorul George Manu la infirmeria închisorii, respingând cu dispreț orice târguială cu schingiuitorii Neamului. Profesorul George Manu a fost una dintre cele mai eminente figuri ale închisorii din Aiud și, probabil, în întreaga țară nu am avut mulți ca el. Lui i s'a solicitat cu stăruință, luni întregi, ca să accepte misiunea de intermediar între deținuți și administrație, în vederea pregătirii căii de reeducare în lumea deținuților din închisoare. Cu prețul propriei sale vieți, el nu și-a trădat conștiința și a rămas tot timpul pe o poziție netă și categorică contra regimului comunist, pe care l-a denunțat și l-a condamnat pentru infamiile lui.

Nu putem trece peste acest nume, care va rămâne ca un stindard de virtute al Neamului românesc din timpurile de prea tristă bejenie, fără a revela ce a însemnat profesorul George Manu pentru închisoarea Aiud și cât de covârșitor va rămâne memoria acestui savant și martir în istoria rezistenței și politicii românești. Dacă pentru unii oameni închisoarea a fost un loc unde s'a intrat pentru a se muri sau a ieși din ea «mort» pentru o cauză, George Manu a intrat viu în închisoare și va rămâne deapururea viu, indiferent că nu a mai ieșit de sub bolțile ei sumbre și reci.

George Manu s'a născut dintr'o familie de vechi intelectuali români, din aristocrația țării noastre și, în același timp, dintr'o familie a cărei membri au fost prezenți de câteva ori la prezidarea destinelor României. Astfel, boierul Ion Manu din Țara Românească, a fost membru în Căimăcămia din 1858, alăturea de I. A. Filipescu și Emanoil Băleanu. Bunicul profesorului George Manu a fost generalul Gheorghe Manu (1833-1911), care s'a distins prin bărbăție și patriotism în războiul de independență, fiind ministru de câteva ori.

După anul 1944, cel ce era profesor la Politehnica din București în acea vreme, a sesizat groaznicul pericol în care era asvârlită România de pe urma semnării unui armistițiu fără nici o garanție reală, și de aceea profesorul George Manu a trecut neîntârziat la acțiune. El nu făcea parte din acea categorie de oameni politici în care să se împreune genialitatea gândirii cu te-

meritatea faptei şi ieşirea pe baricade. George Manu era prin excelenţă un erudit şi un savant. Pentru el convingerea în iminenţa justiţiei triumfătoare şi în puterea ireductibilă a cuvântului, constituiau pârghii existenţiale cu conţinut metafizic.

La scurt timp după capitularea României în faţa puhoiului sovietic, George Manu a întocmit un amplu Memoriu către marile puteri aliate, exclusiv U. R. S. S., în care demonstra şi detaila prin cifre şi date concludente adunate cu multe riscuri, de riguroasă exactitate, spolierea şi jaful la care era împinsă România prin armistiţiul încheiat. Acest Memoriu va constitui odată un document de mare valoare a felului cum unii dintre cărturarii ţării au înţeles efectiv şi patriotic să-şi servească ţara şi să lupte împotriva uzurpatorilor comunişti.

In anul 1948, George Manu, a cărui activitate era urmărită pas cu pas de Securitate (atunci numindu-se încă Siguranţă), a fost implicat în aşa numitul Proces al Marei Trădări Naţionale. După cum se ştie, în grupul celor acuzaţi de trădare naţională, erau cuprinşi reprezentanţi ai tuturor partidelor politice româneşti şi chiar şi unele persoane cari nu au aparţinut vre-unei grupări politice oarecare, cum au fost, de pildă, profesorul Nicolaie Mărgineanu sau industriaşul Max Auschnitt, dar cari aveau temute relaţii cu puterile Occidentului sau, pur şi simplu, exercitau încă puternice influenţe în economia României. Alăturea de inginerii Ion Pop, Gheorghe Bujoiu, de Max Auschnitt sau profesorul Nicolaie Mărgineanu, au figurat persoane bine cunoscute în viaţa politicii româneşti, ca Nicolaie Pătraşcu, Nistor Chioreanu, din partea Mişcării legionare, sau Horia Măcelaru, membru al partidului naţional-ţărănist.

Profesorul George Manu, după ce a fost condamnat, a fost depus dela început la Aiud. In scurte şi neînsemnate perioade a fost transferat şi pe la alte închisori, dar la Aiud şi-a executat cea mai mare parte din pedeapsa sa de 25 de ani temniţă grea până ce a decedat în anul 1961.

Am avut ocazia să stau împreună, în penitenciare, cu zeci de persoane cari au împărţit aceeaşi celulă cu profesorul George Manu sau cu persoane cari au fost cu celula în apropierea aceleia a profesorului Manu, sau chiar pe secţia unde se afla el ori în aceeaşi clădire. Am reuşit să-mi formez o impresie aproape completă despre acest minunat om, a cărei pierdere a însemnat enorm

de mult, nu numai pentru lumea deţinuţilor în acele timpuri de cumpănă, dar, de bună seamă, şi pentru întreaga gândire şi cultură românească.

Iată cum mi l-a prezentat pe profesorul George Manu căpitanul I. V. din Roşiorii de Vede:

—«Domnul profesor Manu (trebuie să remarcăm că nimeni nu îi spunea altfel, chiar după ce a decedat, decât «domnul profesor Manu», intru atât s'a impus prestigiul său), era un om cu înfăţişare comună. Nu ştiu cum a arătat când a fost sănătos, dar când l-am cunoscut eu, după greva din 1954, când am fost aduşi vre-o şaizeci de oameni în lanţuri dela Baia Spriei, dela mină, arăta ca un ascet. Am fost ţinuţi atunci, în acea iarnă, tot timpul cu lanţuri la picioare, lanţuri scurte şi grele, încât nu ne puteam scula de pe podele. Am stat fără foc şi cu raţia de mâncare redusă la jumătate, şi chiar mai puţin. Printre noi aceştia, era şi domnul profesor Manu şi între cei cincizeci de tuberculoşi cari am fost declaraţi în primăvară, a fost şi domnia sa. In afară de faptul că eram tuberculoşi, toţi şaizeci eram distrofici în ultimul grad.

«Dela acest om am reţinut din prima clipă a întâlnirii acea privire intensă şi învăpăiată de căldura spiritului. Un om cum nu am mai întâlnit un altul în viaţă. Bunătatea îi era nelimitată. Fiecare aveam momente de irascibilitate cauzate de camaradul de celulă, cum se întâmplă de obşte. Fiecare aveam defecte şi ne-am creiat complexe felurite din slăbiciuni. Domnul profesor Manu nu a avut nici o stricăciune de acest fel. Intotdeauna senin, extrem de binevoitor cu toţi, întotdeauna gata de a face toate concesiunile pentru a stabili armonia în celulă, chiar când acestea i-ar fi putut atrage restricţiuni serioase în comoditatea minimă pe care o aveam, renunţând chiar la porţia sa de mâncare, numai pentru a satisface foamea unuia pe care îl vedea că se sfâşie de suferinţă. Niciodată obosit când i se cerea vre-o consultaţie din cel mai felurit domeniu, domnul profesor Manu era veşnic cu mâna întinsă să dea şi cu sufletul deschis. Nu a fost nici o întrebare, după câte îmi amintesc, care să îi fi fost pusă, şi la care el să nu fi dat răspunsul competent. In literatură, filosofie, mecanică, fizică, chimie, istorie, religie, politică, în toate acestea, avea temeinice cunoştinţe. Un om cu adevărat enciclopedic. Nu exista un singur om în Aiud să nu-i fie îndatorat cu ceva domnului profesor Manu. Fie cu o cunoştinţă în plus, fie cu învăţarea unei limbi străine (franceza

sau engleza), fie cu un sfat sau cu o stimulare într'un moment de depresiune, cu toţii am luat ceva dela domnul profesor Manu.

»Aş putea spune multe, chiar foarte multe, despre încercările la cari a fost supus domnul profesor Manu în scopul de a sluji cât mai bine tuturor solicitărilor la cari era antrenat. Fiind un excepţional «morsist», bătea cu uşurinţă la ţeavă sau perete mesagii sau lecţii cari erau difuzate, apoi, în continuare, prin alte relee. Aş vrea numai să povestesc o împrejurare după care vă veţi putea de seama mai bine de răbdarea imensă şi dedicaţia deplină a acestui om, când era vorba de a servi ştiinţă şi pe oameni.

«După anul 1960, când au început să sosească în închisoare cei din noua recoltă, la Aiud s'au inteţit din nou rigorile disciplinare, cari, şi până aici erau destul de aspre, dar, totuşi, controlul nu era chiar de tot strict. Imediat după ce au sosit noii arestaţi, s'a urmărit, mai cu seamă, comunicările dintre celule. De aceea ne-a fost greu să mai vorbim la ţeavă sau prin pereţi, decât foarte rar şi cu multă precauţiune. Mesagiile noastre erau laconice. Domnului profesor Manu i se ceruse de către un grup de studenţi, dela secţia de sub noi, să li se dea pe săpun sau pe sticlă, câteva articole din Actele Constituţionale Americane din Constituţia Federală, din 1787. Domnul profesor Manu s'a gândit la cea bună şi sigură posibilitate de a transmite ceea ce i se solicitase şi, până la urmă, a imaginat cea mai increibilă născocire. A profitat de faptul că în acea zi ni se dăduse ac şi aţă în celulă şi a desfăcut un fir lung de pe mosorel, pe care l-a înfăşurat apoi pe o bucată de petec. Ferindu-se să nu fie văzut de gardienii cari ne spionau prin vizetă, domnul profesor a început să facă noduri minuscule pe firul de aţă, câte unul sau două mai apropiate unul de altul. Aceasta era o nouă cale de a transmite pe aţă scrierea Morse. O muncă enormă, scrupuloasă, migăloasă, aproape imposibil de conceput şi de săvârşit pentru un alt deţinut.

»După ce lucrarea a fost terminată, mosorelul cuprinzând toate cele şapte articole ale Constituţiei din 1787, a fost depus la un colţ de scară, când s'a ieşit la plimbare. Cei de jos, fiind informaţi, l-au luat de unde fusese pus, când le-a venit şi lor rândul să fie scoşi la aier.

»Intr'o iarnă, după ce acest nou fel de comunicare a fost pus în practică, ni s'a făcut o percheziţie inopinată celulei noastre şi încă la câteva, din jur, până la piele. Intr'un buzunar al domnului

profesor Manu gardienii au găsit un mosorel de aţă albă înşirat cu noduri. Domnul profesor Manu nu a putut să justifice de unde şi-a procurat aţa (aceasta fiind interzisă în celulă, la fel ca şi acul) şi nici nu a reuşit să explice semnificaţia nodurilor. De sigur, era o «turnătorie» a unui agent informator dintre deţinuţi.

»Pentru lecţia de engleză pe care domnul profesor Manu şi-o pregătise să o trimită la destinaţie, unei celule, a fost pedepsit la zece zile de «neagră». De data aceasta, spre deosebire de alte dăţi, domnul profesor Manu a fost desbrăcat până la cămaşe şi indispensabili, raţia de mâncare i-a fost redusă la un sfert şi nu i s'a dat căldură de loc. Tuberculos cum era, este uşor să vă închipuiţi cum s'a reîntors dela izolator.

»Eu consider că această izolare, a încheiat căpitanul I. V. evocarea sa presărată cu admiraţie, duioşie, revoltă şi indignare, a fost decisivă înrăutăţirii sănătăţii şubrede a domnului profesor. Notez că domnul profesor Manu a mai suferit multe astfel de pedepse, dar aceasta mi s'a părut cea mai gravă şi mai detestabilă. Nu ştiu ce i s'a mai întâmplat ulterior, până la moarte, deoarece, după câteva luni dela nenorocirea pe care v'am amintit-o, am fost despărţit de el.»

Profesorul Manu, după cum am reuşit să mă informez mai târziu, a fost scos dela ZARCA, unde a executat cea mai mare parte din detenţie, de câteva ori în acel timp, şi a fost dus la biroul colonelului Crăciun şi a locotenent-colonelului Iacob. Profesorului Manu i s'a propus să reexamineze situaţia politică în care se afla România la acea dată, în baza materialului care i se punea la dispoziţie de către administraţie şi, apoi, în baza convingerii pe care şi-o va face, —anume că în ţară s'au produs mişcări de opinie ireversibile şi progese în toate domeniile— profesorul Manu să se angajeze să ducă discuţii cu ceilalţi deţinuţi în scopul convertirii lor la o altă înţelegere a revoluţiei produse în ţară, care a fost necesară şi de dorit, pe care masele populare o acceptă şi o susţin, condamnând orice împotrivire reacţionară din ţară sau din afara ţării.

Spre onoarea sa, profesorul George Manu a respins categoric această propunere şi a preferat să sufere umilinţe, chinuri şi maltratări în continuare. Când a ajuns aproape de istovire, când n'a mai avut nici atâta putere să se ridice în capul oaselor în pat, a fost dus la infirmerie. Dar era prea târziu. Hemoptiziile nu au

mai putut fi oprite şi, multe organe interne, care fuseseră deja lezate, încetaseră să mai funcţioneze. Până la această dată nu s'a auzit vre-odată profesorul Manu văitându-se. Unul dintre oamenii, care a fost martorul patimilor şi morţii profesorului George Manu, descriind ultimile clipe ale aceluia care a fost o făclie a Aiudului, mi-a relatat astfel scena ultimă:

—Se stingea în fiecare clipă. Numai ochii îi mai ardeau ca două luminiţe şi pieptul i se zbătea dureros. Transpiraţia morţii îi scosese broboane pe frunte şi pe pieptul care îi era desvălit. Deodată, ţintindu-şi privirea în tavan, a zis cu o voce de nerecunoscut:

—Iertaţi-mă, fraţilor. Daţi-mi voie să oftez odată.

«Profesorul Manu a oftat adânc. Par'că acest oftat se asemăna cu un alt geamăt pe care Fiul Omului L-a avut pe cruce, când suferinţele au atins paroxismul. Apoi, s'a zvârcolit într'un spasm scurt, chinuitor, faţa i s'a crispat şi din pragul morţii a mai avut luciditatea de a mai spune câteva cuvinte pe cari nu le voiu putea uita niciodată:

—Fiţi credincioşi idealurilor voastre şi rămâneţi demni...

«A mai spus câteva cuvinte pe cari noi cari eram lângă el, în alte paturi de suferinţă, nu le-am înţeles. După un timp, trupul lui a început să se răcească şi pe faţa lui s'a înălţat, din străfundurile fiinţei lui, din nou, seninătatea, doar în colţul buzelor şi sub unghiul pleoapelor s'au adancit câteva cute subţiri şi negre de durere.»

Acesta este profesorul George Manu care a făcut onoare intelectualităţii române din penitenciare. Nu a fost acesta numai un autentic om de ştiinţă, dar a fost, în aceeaşi măsură, un mare şi luminat patriot, a fost un umanist în sensul nobil al cuvântului. El a creiat o şcoală în penitenciar, prin instrucţia zilnică pe care a desfăşurat-o ani şi ani la rând, lipsindu-se de odihna minimă la care avea dreptul, dând hrană minţii şi sufletului de care aveau atâta nevoie tinerii smulşi de pe băncile şcolilor sau universităţilor. El a pregătit oameni pentru viaţă şi le-a inspirat idealuri. Neabdicând niciodată dela linia onoarei, prin atitudinea rectilinie care l-a caracterizat şi prin care s'a impus, de o înaltă ţinută etică, Manu a fost o pildă elocventă a puterilor miraculoase ale valorilor spiritului, de înnobilare şi de înălţare a omului prin cultură.

In timp ce profesorul Manu se desprindea din viaţă, plătind cu jertfa supremă apărarea conştiinţei sale, în cele două celule de care am amintit, mulţi dintre cei adunaţi acolo, se apropiau fascinaţi de prăpastie, cu fiinţele zdruncinate de boli şi minţile împăiănjinite de umbrele anilor îndelungaţi de temniţă.

In primile zile oamenii au jucat şah, au trecut în revistă situaţia diferiţilor prieteni şi cunoscuţi despre cari auzeau cu această ocazie unii dela alţii pentru prima oară, după mulţi ani, şi, cum era normal, au prins să discute şi despre viitor. Li se puseseră la dispoziţie câteva ziare vechi, datate cu luni înainte, dar toate acestea li se păreau noi şi interesante. Pe măsură ce oamenii citeau mai mult, unii dintre ei, cu mai multă comprehensiune, şi-au dat seama că situaţia din ţară nu era deloc schimbată şi, cu atât mai mult, situaţia politicii internaţionale. Mereu aceleaşi forţe competitoare, America şi Rusia, cari se ameninţau reciproc, dar nu cu prea multă intenţie de a compromite relaţiile de coexistenţă, plus, aceleaşi interminabile discuţii contradictorii asupra Chinei Roşii. Par'că aceste ziare, cari li se dăduseră spre a fi citite, fuseseră alese cu grijă ca să-i deruteze cât mai mult. Curând unii dintre deţinuţi au manifestat nervozitate şi vădită nemulţumire de ceea ce se petrecea afară. Multora li se părea că lumea comunistă a realizat un ascendent şi că rânduiala pe care comuniştii o instauraseră prin violenţă şi jaf se dovedea viabilă şi cu serioase promisiuni de consolidare.

In a treia sau a patra zi, s'a petrecut primul act, din cele două despre cari vom vorbi, care a avut consecinţe imediate de stabilire de atitudini în viaţa celor din celulele 321 şi 322.

Ion Mureşeanu, învăţătorul de care am vorbit mai sus, s'a ridicat intempestiv la un moment dat, de pe colţul unei laviţe pe care şedea, şi a cerut voie să vorbească în cursul unor comentarii cari se făceau pe marginea unei cărţi. Lumea i-a dat ascultare.

—Domnilor colegi de suferinţă, şi-a început el vorbirea. Din ceea ce vedem şi din cele câte am dedus din consultarea materialului documentar (câteva ziare vechi şi cărţi anonime ruseşti sau din maculatura ordinară naţională), lumea de afară merge pe un drum nou, presărat cu victorii, a clasei muncitoare. Nu încape îndoială că societatea merge pe o cale bună, pe care ea şi-a ales-o, şi că noi am greşit amarnic. Am greşit grav faţă de ţărănimea noastră, faţă de clasa muncitoare oropsită în trecut, faţă

de partidul care conduce din izbândă în izbândă destinele ţării noastre. Iau poziţie faţă de regim şi mă declar ferm hotărît să accept să mă alătur eforturilor partidului în opera lui de a clădi şi consolida societatea socialistă de mâine. Mi-e ruşine de trecutul meu politic şi îl reneg fără şovăire. Rup, de astăzi, orice legături cu toţi aceia cari odinioară mi-au fost prieteni politici sau alăturea de cari am criticat înfăptuirile regimului actual. Ii avertizez pe aceştia, oriunde s'ar afla, că nu mai doresc să întreţin cu ei nici o relaţie de orice natură, —prietenească sau camaraderească—, şi din această clipă, care va rămâne unică în viaţa mea, vă rog să mă priviţi ca pe un om nou care am păşit alăturea de aspiraţiile regimului, pe care doresc să-l sprijin şi să-l servesc cu toată convingerea, aici sau afară.

Cuvintele lui Mureşeanu cădeau ca nişte măciuci de ciomag peste capetele ascultătorilor. Nimeni nu se aşteptase la o asemenea confesiune, care le părea literalmente imposibilă de a fi auzită între pereţii închisorii. Cât despre angajamentele pe cari şi le luase, aparent neîndemnat de nimeni, oamenii au rămas stupefiaţi. Câteva clipe nimeni nu a zis niciun cuvânt, atât a fost de zguduitoare surpriza. In această tăcere care s'a aşternut ca un îngheţ, s'a auzit apoi vocea bâlbâită a lui Gheorghe Parpalac, care era investit cu calitatea de şef a uneia dintre celule şi totodată deţinea şi poziţia de conducător a lecturilor şi discuţiilor.

—Eu ţin să felicit pe domnul Ion Mureşeanu, a început să vorbească, pentru curajul ce l-a avut de a-şi fixa poziţia faţă de administraţia închisorii şi faţă de regim. Sinceritatea cu care a vorbit şi conţinutul declaraţiei sale sunt lucruri cari trebuie să inspire şi să determine clipe de meditaţie pentru fiecare dintre noi, cei cari ne aflăm aici, cari, orice am spune, ne facem vinovaţi, dacă nu de crime împotriva clasei muncitoare, atunci, cu siguranţă, de acţiuni neloiale şi de trădare. Personal, şi-a încheiat el remarca, eu mă raliez poziţiei domnului Mureşeanu şi, în consecinţă, mâine am să-mi fixez şi eu atitudinea. aşa cum o înţeleg eu.

Oamenii nu mai îndrăzneau să se mai privească între ei. Surpriza unor destăinuiri de felul acesta, putea veni dela cine nici nu te aşteptai. Fiecare s'a retras în sinea sa, ca melcul în cochilie şi îşi căuta o ascunzătoare din faţă acestei situaţii deadreptul jenantă, căutând par'că un loc unde ar mai fi putut să rămână om, cum se considera fiecare până'n clipa aceea.

Printre ei, aşa cum s'a constatat foarte curând, se mai aflau câţiva cari nu erau prea departe, încă din acea primă zi, de a se alătura oportuniştilor.

A doua zi de dimineaţă, aşa cum a promis fostul student dela Politehnică, acel om pe care când l-am văzut pentru prima oară la 1 Decembrie 1962, am bănuit că era un criminal veritabil strecurat printre noi, pentru a ne spiona, anume Gheorghe Parpalac, şi-a făcut, ceea ce a numit el, autobiografia, în faţa celor prezenţi. Reactualizând întocmai ceea ce învăţase la Piteşti, pe unde trecuse şi el cu încă alţii din aceeaşi celulă, Parpalac şi-a povestit, în câteva zile la rând, viaţa sa. Aşa cum mi-a fost dat să-l aud şi eu mai târziu, când tot acest sinistru personagiu a condus aşa numitul «Club al Tineretului», Parpalac se considera, nici mai mult nici mai puţin, o victimă a circumstanţelor nenorocite în care s'a trezit şi de cari a fost împins dela spate, precum şi a influenţelor nefaste de natură politică şi educativă, cari s'au exercitat asupra lui în timpul tinereţii sale nechibzuite.

Intrucât voiu mai reveni asupra acestui monstruos personagiu în altă parte care, şi de data aceea, aşa cum am reţinut bine, a reeditat verbal aceeaşi povestire ticluită, voiu vorbi atunci mai pe larg şi de ceea ce a debitat în celula 321.

Intr'una din pauzele din timpul povestirii lungii sale autobiografii, s'a mai petrecut subit o desolidarizare de grupul principal, anume aceea a învăţătorului Viorel Boborodea. Il amintesc aici, nu că persoana ar fi una dintre figurile importante ale închisorii, ci pentru rolul ulterior preeminent pe care acesta l-a jucat şi, pentrucă, dela acest om am avut prilejul să cunosc şi să aflu nemijlocit multe din tainele procesului de reeducare din Aiud, stând un timp destul de lung, cu el, în aceeaşi celulă.

Dar, cel mai de seamă eveniment care a avut loc în celulele vecine 321 şi 322, este acela care s'a petrecut la 17 Aprilie. Până la această dată apucaseră să-şi fixeze poziţiile Ion Mureşeanu, Gheorghe Parpalac (în curs) şi Viorel Boborodea (în faza de anunţare). Administraţia avea toate motivele să creadă că toate aceste autobiografii, cu profil politic, vor decurge paşnic. Aceasta cu atât mai mult cu cât până la această dată nu se observase nici cea mai mică reacţiune din partea celorlalţi participanţi la aceste şedinţe. Mai mult: administraţia, observând atmosfera aparent prielnică care se creiase, a început să dea oamenilor şi ziare mai

noi, din care nu decupau de acum articolele susceptibile de a da naştere la întrebări sau din care reieşea şi o altă faţă a lumii politice decât aceea pe care administraţia intenţiona să o prezinte exclusiv.

Acest rezultat oarecum pozitiv a îndemnat administraţia să informeze de urgentă Ministerul de Interne, care conducea direct operaţia. Pentru facilitarea ţinerii la curent a Ministerului şi a păstrării secretului acestor operaţiuni, totodată, se instalase un sistem de transmisie telegrafică pe un fir direct cu Bucureştiul, dela Aiud. Existând condiţiile calme şi promiţătoare de cari am amintit, la data pe care am indicat-o, adică 17 Aprilie, cei douăzeci şi opt de oameni adunaţi, ca de obiceiu, în jurul mesei acoperită cu cearceaful, s'au trezit că, pe neaşteptate, uşa celulei a fost descuiată şi în cadrul ei a apărut colonelul Crăciun însoţit de cei doi locotenenţi colonei, Ivan si Iacob, de o suită restrânsă de ofiteri şi subofiţeri, cunoscuţi şi alţii străini, precum şi de un civil. Inainte, oridecâteori se întâmpla să vină colonelul Crăciun în inspecţie, sosirea lui era anunţată în prealabil de un ofiţer din resortul special politic al închisorii.

Conform dispoziţiilor, Gheorghe Parpalac a dat raportul directorului penitenciarului, Gheorghe Crăciun, care, ca întotdeauna, cu o mască binevoitoare pe faţă şi cu o vorbă de spirit pe limbă, de cele mai multe ori adresată cuiva, (aproape întotdeauna sarcastic), şi de data aceasta s'a adresat, vorbindu-i lui Victor Vojen:

—Cum te simţi în pensiunea noastră, domnule ministru?

—Ca într'o staţiune balneară, fu răspunsul prompt şi cu vădită intenţie de a plăcea al acestuia.

—Te cred, făcu Crăciun, scărpinându-se în bărbie. Comuniştii nu omoară oamenii, chiar dacă alţii ne-au omorît pe noi cum s'a întâmplat când voi aţi fost la cârmă. Ce zici, părinte Borşa?

(Colonelul făcea aluzie la timpul când guvernase Mişcarea Legionară, în coaliţie cu Generalul Ion Antonescu, între 1940-1941.)

—Aceasta o constat acum, zise preotul Dumitrescu-Borşa, luând o poziţie umilă, plecându-şi capul în pământ.

Crăciun i-a trecut pe fiecare în revistă, spunându-le numele şi calităţile pe care aceştia le avuseseră în viaţa politică din trecut, manifestând o deferentă semnificativă faţă de civilul care era la dreapta sa. Acesta asculta cu multă atenţie şi interes prezentările

colonelului Crăciun şi, uneori, intervenea cu câte o întrebare, spre a primi lămuriri suplimentare.

După ce toată lumea a fost prezentată, colonelul Crăciun a ţinut să le mai vorbească ceva oamenilor despre realizările de afară, printre care a numit construirea unui nou cuptor Simens Martin la Târnăveni, un nou furnal la Hunedoara, o creşă de copii nou deschisă la Alba Iulia, înălţarea unui bloc cu cincizeci de apartamente la Bucureşti, despre electrificarea ţării, etc.

—Toate acestea dovedesc că noi muncim din greu. Clasa muncitoare este pe cale de a face o «ţară ca soarele sfânt de pe cer», cum aţi dorit-o parte dintre voi cari vă aflaţi aici, dar cum nu aţi fi reuşit, nici într'o sută de ani, dacă aţi fi mers pe calea pe care o apucaserăţi. Noi suntem aproape să o realizăm. Aceasta să o ştiţi şi să fiţi siguri, pentrucă noi mergem cu poporul.

Persoana civilă, care în tot acest timp îi cercetase cu privirea, cu mare atenţie, în parte, pe deţinuţi, după ce Crăciun şi-a terminat peroraţia, a luat şi el cuvântul. A vorbit laconic, concis, aproape sec.

In esenţă a spus următoarele:

—Regimul nostru popular este pe cale de a introduce importante reforme sociale în ţară, imdeiat după ce faza de colectivizare agricolă va fi înfăţuită. Colectivizarea este foarte inaintată şi în curând va fi încheiată peste tot. De aceea, partidul si guvernul a hotărît să recupereze toate energiile naţionale si nu s'au omis din aceste planuri nici aceia cari au cauzat ţării serioase greutăţi dintru început şi chiar până la această dată. Oamenilor acestora, printre cari sunteţi şi cei de faţă, li se vor creia conditii potrivite spre a se orienta asupra realităţilor. Se vor pune la îndemână cărţi, reviste, ziare, veţi avea ocazia să vedeti filme, veţi putea să cereţi informaţiile pe cari le doriti în scopul documentării dumneavoastră. Toate acestea se vor acorda spre a vă convinge asupra înbunătăţirii excepţionale a stării de lucruri din România, spre a înţelege că poporul şi-a ales o cale nouă şi sănătoasă de viaţă, spre a vă ajuta să vă restructurati constiintele în conformitate cu lumea în care partidul şi guvernul intentionează să vă reîntoarcă şi să vă încadreze. Revizuirea unor conceptii şi adoptarea indicaţiilor ştiinţifice cari stau la baza explicării lumii şi conducerii de Stat, vor putea să uşereze, într'un mod nesperat, situaţia multora dintre aceia cari ne-au fost duşmani.

După o scurtă pauză, probabil pentru a câștiga și spori atenția totală a deținuților pentru ceea ce va urma, a încheiat:

—Guvernul vă întinde mâna prin mine. Depinde numai de dumneavoastră dacă vroiți să o primiți sau să o respingeți.

Spre a întări această declarație, a întins mâna unora cari erau mai aproape și în jurul său și, apoi, a schițat un zâmbet rece, impenetrabil.

Fără să se identifice, civilul acesta voinic, aparent robust, cu un aier de rigiditate profesională pe care nu a reușit să-l ascundă, stânjenit, se pare, în haina civilă, a ieșit înaintea colonelului, care l-a urmat cu respect.

Oamenii au rămas uluiți de ceea ce auziseră. La început nu prinseseră sensul adânc al declarației civilului. Apoi, cum se întâmplă în pușcărie, au început sa disece fiecare cuvânt, reconstruind frază cu frază cuvântarea auzită, căutând să tălmăcească semnificațiile intonației, a gesturilor, a privirii. Până la urmă, toți au căzut de acord că personagiul misterios nu putea să fie decât o persoană foarte importantă dela București, fie din cadrul conducerii comitetului central al partidului comunist, fie din guvern. Nimeni, însă, din cei din cămăruțele respective, nu îl recunoaștea, neamintindu-și să-l fi văzut în vre-o fotografie printre oameni politici cunoscuți din țară.

Ședințele și-au urmat cursul cu o nouă vigoare. Chiar în cursul aceleași zile s'au anunțat că își vor fixa poziția încă vre-o trei persoane, printre cari I. V. Vojen și Virgil Bordeianu.

Nu mai este cazul să menționez în mod special că, fiecare dintre cei cari au vorbit în continuare, nu au făcut altceva decât să reafirme pe limba lui cele spuse de Ion Mureșeanu, la început, ajustând cadrul provestirii la portretul și datele sale personale.

Dar, vizita civilului misterios a avut și alte consecințe decât acele de incitare a unor zeloși încrezători promisiunilor vagi, cari li se făcuseră.

La numai două zile dela vizita amintită, a avut loc un incident neprevăzut, de unde, până la această dată, spiritele se arătaseră docile.

Un grup de patru sau cinci persoane, printre cari avocatul Virgil Mateiaș, fostul inspector de poliție Nicolau, studentul Mija și

încă doi a căror nume nu le mai rețin, amintindu-mi doar că unul era un avocat din Bistrița, județul Năsăud, în vârstă de aproximativ cincizeci și cinci de ani (probabil, Gherasim), l-au acuzat pe Ion Mureșeanu de oportunism, viclenie, minciună, ticăloșie. Se spune, că ieșind la baie, într'o după masă, câțiva deținuți au sărit să-l bată pe Ion Mureșeanu. Aceasta era versiunea administrației. In fond, grupul de care am amintit, nu l-a lovit pe Ion Mureșeanu. Fusese doar un asalt argumentativ și de înfierare publică a acestuia, pentru atitudinea sa declarată, pe care cei cinci o considerau nedemnă și murdară.

Administrația închisorii Aiud, dorind să demostreze, pe cale lăturalnică, existența unei reacțiuni violente în închisoare, intocmai așa cum s'au petrecut lucrurile și la Pitești, Gherla, sau chiar la Canalul Dunărea-Marea Neagră, i-au acuzat pe cei cinci că se dădau la acte agresive împotriva acelora cari își revizuiau, cinstit și liber, atitudinile și se declarau sincer doritori să se alăture regimului.

Fracțiunea care îndrăznise să-și exprime sentimentele față de mârșăvia cursei în care erau împinși oamenii, a fost imediat izolată. Cei cinci au fost trecuți mai târziu, la ZARCA unde i-am aflat pe toți acolo, având stagiul de peste zece luni aici, numai în etapa aceasta, ca să nu amintesc că aproape toți aveau la spate câte cinci, șase sau șapte ani de Zarcă, făcuți mai înainte, de unde erau scoși temporal și iarăși reîntorși, ca și de data aceasta.

Inainte de a se fi împlinit o lună de când fuseseră strânși în aceste celule, toți cei cari rămăseseră (douăzeci și trei sau douăzeci și patru), și-au făcut «mea culpa», recunoscându-și greșelile politice și au recunoscut «realizările» regimului. Tuturor li s'a promis asistență medicală (ceea ce, în parte, au și primit), li s'a asigurat un regim mai blând și anumite favoruri, cum era admiterea să scrie acasă și să primească răspuns ori chiar pachete cu alimente.

Așa, bunăoară, Viorel Bohorodea și Constantin Teofănescu au fost internați la infirmerie pentru refacere. Constantin Teofănescu era pelagros, iar Viorel Boborodea suferea de miocardită și astenie nervoasă. (Câți nu sufeream de astenie nervoasă sau, mai corect spus, era oare vre-unul care să nu sufere de astenie nervoasă după zece ani de temniță?). Studentul Ioan Bohotici era tubercu-

los și atrofic în același timp. Unii, cum am reținut, au ajuns la un tratament mai uman și și-au salvat viețile. In general, pot să afirm că după constatările mele, fiecare dintre cei cari au acceptat fixarea de poziție în favoarea administrației (a se înțelege, în favoarea partidului comunist, care lucra din umbră), au profitat de condiții mai bune în închisoare. Aceasta s'a observat după aspectul fizic sub care au apărut când au ieșit pe scenă, la puțin timp, ca să-și înceapă activitatea, la lumina zilei, în lumea deținuților.

Fiecare însă, dintre cei cari au ieșit din acele celule, în prima serie, nu au mai ieșit sufletește așa cum au intrat. In sufletele fiecăruia se produsese câte o breșă. Dar, nu este mai puțin adevărat, că peste toate acestea se înălța mirajul provocat de personagiul misterios și de promisiunile sale sibilice. Fiecare dorea, cu toată ființa sa, să se mai vadă odată în mijlocul familiei. Sistemul inchizitorial din penitenciare a devenit de neîndurat și oamenii nu au mai avut forța fizică și morală să mai reziste manevrelor odioase cari se exercitau asupra lor.

Acești oameni, trebuie să ne gândim, cari cu câteva luni sau ani, mai înainte, îi condamnaseră pe cei dela Pitesti că se lăsaseră târiți în capcana Ministerului de Interne, având acel exemplu nenorocit în fată și, acum, ca niste somnambuli, ei însisi, o luaseră pe aceleași poteci primejdioase, oare, ne întrebăm noi, făceau acest lucru deplin conștienți și de bună voie?

Un lucru apărea sigur: iesirea noastră din închisoare se bănuia iminentă într'un an sau doi. Cu fiecare zi ce trecea, îmi întăream convingerea, din ce în ce mai mult, despre aceasta, pe măsură ce luam cunoștință, dela om la om, despre inimaginabilele abuzuri cari se săvârșiseră cu ocazia arestărilor nejustificate din anual 1959. Urmărirea smulgerii prin viclenie și teroare, în cele mai multe cazuri, a recunoașterii unor vini inexistente, ne-a făcut pe mai mulți să bănuim o frământare politică mai profundă în sânul partidului comunist care, în mod necesar, afecta și situația noastră.

Identificarea personagiului misterios am obținut-o incidental, după câteva luni, după ce unul dintre cei căruia îi strânsese mâna, aflându-se lângă mine la un film cu actualități din țară, în sala

de mese a fabricii, văzându-l într'o împrejurare oarecare, mi-a șoptit gâtuit de emoția recunoașterii:

—Iată-l pe cel care ne-a vizitat la 321.

Personagiul misterios nu era altul decât gealatul poporului român, Alexandru Drăghici, Ministrul de Interne și șeful suprem al Securității de Stat, executorul orb al ordinelor comitetului central al partidului comunist.

VII. CELULELE EXPERIMENTALE DE PE SCURTA 3 EST ȘI VEST

Așa după cum am mai menționat undeva mai înainte, Celularul principal al închisorii Aiud avea forma unui T care, însă nu se așează perfect pe liniile cardinale, astfel că întreaga construcție are o deviere de câteva grade, cu o înclinare nord-vest/sud-vest. Arhitectul care a proiectat Celularul, construit în anul 1912, a lucrat, ne închipuim, după indicațiunile direcției penitenciarelor din Buda Pesta, considerându-se că în felul acesta închisoarea va avea o expunere mai prielnică soarelui în tot cursul zilei. Dacă, într'o oarecare măsură, acest deziderat a fost realizat și dacă în celulele cu expunere către soare este mai cald atât iarna cât și vara, în celulele care rămân sub unghiul de vest cât și cele din nord, în timpul iernii, este un frig insuportabil. Sistemul de încălzire prin aburi, cu cazane proprii, prin tuburi de calorifer (câte trei sau cinci, după mărimea celulei), se datorește fostului director al închisorii, Kohler, care a făcut acest lucru între anii 1952-1956, când a condus această temniță. Căldura, însă, nu se da decât cu intermitență și pe scurte durate de timp. Administrația, sub conducerea colonelului Crăciun, a regizat atât de diabolic perioadele când se dădea căldură, încât niciodată deținuții nu puteau să profite de ea spre a-și desmorți oasele. Astfel, când conductele de aburi, cari erau sub ferestre, începeau să se încălzească, intervenea, fie programul de plimbare, fie ieșirea la WC, fie servirea mesei, când ușile sau ferestrele se deschideau, și toată căldura se pierdea.

Numirile aripilor și ale segmenților Celularului, așa după cum au fost indicate, nu conțineau nimic criptic sau cabalistic. Acestea

corespund pur şi simplu unor poziţii de construcţie. Este însă straniu să auzi deţinuţii vechi cari se reintâlnesc după ani de zile, şi cari au trecut fiecare, în parte, prin mai multe celule în acest timp şi prin mai multe secţii, cum îşi reconstituiesc, cam în felul următor, perioadele de timp trecute până aici:

—Eu am stat anul trecut, între Martie şi Iunie, pe lunga parter, camera 68.

—Pe timpul acela, precizează altul, eu mă aflam pe scurta trei vest, camera 209.

Când i-am auzit pentru prima oară pe aceşti veterani ai închisorilor vorbind astfel, mi-am închipuit că auzeam pe diverşii oameni de afară discutând cum au locuit cândva pe strada cutare sau cutare, numărul cutare sau cutare. Şi de fiecare celulă, bieţii deţinuţi, îşi aveau legate amintiri, în fiecare se petrecuse un eveniment oarecare, in viaţa monotonă şi tristă care caracterizează viaţa de închisoare, dar totuşi spiritul omenesc a creiat corelaţii de semnificaţii şi puncte evolutive, încât marile goluri, dureroasele irosiri in van a existenţei bilogice, nu erau de tot pustii şi aride.

La etajul trei unde eram noi, care corespundea secţiei a patra, douăzeci şi patru de celule au fost destinate unor scopuri cu totul speciale şi încă niciodată practicate pe o scară atât de largă la Aiud. Dintre aceste celule, una era baia comună, una era frizerie, alta WC-ul unde se vărsau tinetele şi de unde luam apa de băut, aşa că, in fond, numai douăzeci şi una de celule rămăseseră disponibile încarcerărilor. In fiecare dintre acestea au fost încuiaţi la un loc câte patru oameni. Dintre aceste celule, unsprezece erau pe scurta 3 vest (unde mă aflam şi eu) iar restul pe partea opusă, scurta 3 est.

După două sau trei zile, după ce am fost trecuţi aici, s'au prezentat din nou câţiva plutonieri cu tabele de înscriere pentru munci. Ca şi in rândurile trecute toţi oamenii consimţeau imediat să fie înscrişi pentru a ieşi la lucru. Eu, şi de data aceasta, am refuzat. Aşa după cum am aflat mai târziu, la o şedinţă, eu am fost singurul care nu am acceptat să ies la munci. S'a stăruit în mod deosebit asupra mea. Plutonierul Lungu, care avea supravegherea politică a grupului vestic de celule şi răspundea de reeducare, —cum am descoperit curând—, a încercat, prin toate mijloacele, să mă convingă că acceptarea propunerii administraţiei este în favoarea mea exclusivă. Poziţia mea a rămas tot timpul de refuz

categoric. Insistenţele administraţiei şi refuzul meu repetat, am avut impresia, că se încerca să fie exploatat într'un anumit fel, în creiarea unei atmosfere, pe acea scurtă, ca să pară oamenilor justificată eliminarea mea din acel grup de deţinuţi, înainte, încă de a se începe desfăşurarea lucrărilor de reeducare. Aceasta cu atât mai mult îmi întărea bănuiala că se căuta înlăturarea mea, cu cât ei înşişi insistau tot mai persuasiv, dar totuşi, la lucru nu a fost scos nimeni, cu excepţia unui inginer, care, se părea, era indispensabil în fabrică. De ce, cu toate acestea, nu m'au eliminat, nu am înţeles niciodată prea bine.

Curând, într'o dimineaţă, s'a deschis oblonul din uşe şi plutonierul Lungu şi-a vârît nasul înlăuntru şi ne-a întrebat dacă noi primiserăm ceva de citit până atunci. Cum nu primiserăm încă nimic, ne-a întins trei cărţulii. Una era scrisă de un militar oarecare, anonim, cu un subiect de spionaj american în România, o alta de Duiliu Zamfirescu şi a treia de Alexandru Vlahuţă. M'am bucurat extrem de mult de ultimile două, cu toate că aceste cărţi le mai citisem în fragedă copilărie. Am fost însă nemulţumit, când ni s'a comunicat că este ordin ca să se facă lectura in comun, adică, unul urma să citească iar ceilalţi să asculte. Pentru prima oară se atenta la privaţiunea lecturii în viaţa mea şi, cum din fire, nu acceptam inmixtiuni în ceea ce consider că formează fondul necesităţilor mele spirituale intime, am refuzat să citesc cu voce tare. Pe cât reuşeam să-mi menţin atenţia, ascultam pe doctorul Popovici şi pe avocatul Popov. Invăţătorul S. nu citea, lipsindu-i ochelarii. (Mai târziu s'au dat ochelari celor cărora le slăbise vederea, ochelari rămaşi dela cei decedaţi. Nici o reţetă pentru ochi nu a fost prescrisă cuiva, şi nici o pereche de ochelari nu a fost comandată. Când, mai târziu, s'a permis unora să scrie acasă după ochelari, oamenii au suferit mari decepţii constatând că lentilele folosite afară nu le mai erau potrivite, ochii fiindu-le mult slăbiţi). Cea mai mare parte a lecturii în comun eu mi-o petreceam citind pe ascuns una dintre cărţile disponibile, ferindu-mă să nu fiu văzut de gardienii de pe coridor.

Contactul cu cartea, după ce l-ai întrerupt ani de zile, necitind decât petece din ziare aflate prin cine ştie ce miracol, ori citind scrisul nostru de pe câte o bucăţică de săpun sau geam (pe care îl ungeam, în prealabil, cu săpun astfel ca să adere praful DDT, care ni se dădea să ne apărăm de păduchi şi ploşniţe), se pare

fabulos. Ne regăseam pe noi înșine, stabileam contacte cu valori și aspirații definite, reînviam senzații pe care le credeam defuncte și se desvăluia în noi o altă lume. Cu toate că între noi erau persoane cu excepționale posibilități de povestire și poeți de înaltă formație, totuși nimic nu putuse să ne satisfacă într'un mod atât de miraculos aviditatea noastră de lectură ca o carte adevărată, o carte reală, tipărită. Prin sine însăși litera tipărită își sporește virtuțile într'un asemenea grad că fascinația ei devine idolatrizantă. Tipăritura, este forța cea mai inexpugnabilă a secolului nostru, și aș îndrăzni să afirm, a tuturor secolelor. Aceasta cu atât mai mult cu cât cartea tipărită a început să devină o necesitate elementară ca și pâinea sau apa de toate zilele. Cât eram de dărâmat biologic, oricând în acea perioadă, eram dispus să renunț bucuros la o masă zilnică, în locul favorului unei cărți. Și de această preferință, m'am convins că exista și la mulți alții dintre noi.

In afară de lectură, aveam discuții libere în celulă, pe care le purtam între noi, pe diferite teme. Am fost neplăcut surprins când am aflat că învățătorul S. era un susținător al ideilor de colectivizare agricolă. Nu numai că aproba și justifica represiunile pe cari regimul le aplica împotriva celor cari refuzau această reformă silnică, dar acest dăscălaș căuta să ne convingă și pe noi de utilitatea înfăptuirii acestei lucrări mârșave, urită de poporul român, născut în cultul gliei private. Acest lucru mă irita peste măsură. Pentru mine proprietatea este singura garanție a libertăților civice și politice a cetățeanului în societatea modernă. In locul proprietății individuale nu s'a descoperit nimic care să poată substitui în capacitatea ei de a satisface șansele maxime de realizare ale individului, de îndeplinire a idealului său.

In ceea ce privește persoana de care vorbesc, aceasta mă scandaliza cu atât mai mult cu cât era vorba de un deținut politic care avea o condamnare onorabilă de douăzeci și cinci de ani muncă silnică. Mi se părea monstruos ca un om care se făcuse vinovat față de regim și căruia i s'a aplicat o pedeapsă atât de enormă, să poată avea idei atât de apropiate de comuniști și, totuși, să se afle între noi.

După un timp, altercațiile dintre noi deveniseră destul de neplăcute, pe cât de inevitabile erau, trăind într'un spațiu așa de îngust. Ceilalți doi nu interveneau decât rareori, dar niciodată înainte ca unul dintre noi să nu le solicităm opinia asupra vreunui dezacord și acestea se țineau lanț. Am observat cu amărăciune că nici Popovici și nici Popov nu erau sinceri în definirile unor poziții. Căutau, cu diplomație, să facă pe mijlocitorii, în cel mai bun caz, să-l domolească pe S. într'un mod amabil, iar mie să-mi facă cu ochii în semn de împărtășire a poziției mele. Prudența acestora mi-a inspirat timpurii bănuieli. Dacă despre S. mi-am făcut foarte curând o părere definitivă, adică cu cine am de-aface, despre cei mai vârstnici nu am putut să am o părere anumită decât mult mai târziu. De S., eram sigur, că juca cartea administrației după ce i-am cântărit cunoștințele politice. Era tot atât de naiv ca un om care nu citise în viață decât o singură carte de economie politică, și aceasta, se întâmplase, să fie marxistă, și nici pe aceea nu o înțelesese.

După trei săptămâni S. a fost scos din celulă și, cum am aflat ceva mai târziu, a fost transferat la un alt penitenciar, provizoriu, în vederea rejudecării procesului care a avut loc la Iași. Făcea parte dintr'un lot de patru sau cinci învățători, al cărui șef era chiar el. Caracterul lui oportunist și josnic și-l desvăluise odată când a făcut o confesiune neașteptată, vorbind celorlalți doi. Cinismul mărturisirii lui m'a intrigat și am intervenit. La întrebarea mea, asupra celor ce debitase înainte, el mi-a răspuns, fără să roșească:

—Nu am nici o remușcare de soarta celorlalți. Ei au vorbit contra regimului și aveau posturi mai bune ca al meu. Deci, sunt mult mai vinovați față de guvern și sunt pe bună dreptate aici. Ei, din situația lor, erau obligați să mă oprească de a păși la activități potrivnice regimului. Oricine se ridică în contra partidului, care, recunosc de abia acum, înfățuiește o politică excelentă pentru țara noastră, trebuie adus aici.

M'am uitat la fața lui veșnic congestionată, dar nu am reușit să descopăr nimic pe ea, din care să înțeleg că omul își bătea joc de noi sau de el însuși.

Din acea zi am întrerupt discuțiile cu S. și nu îi mai vorbeam decât când împrejurările comune de viață din celulă mă determinau, în scopul îndeplinirii sarcinilor care ne reveneau.

După trei luni, când clubul acesta se descompusese, l-am văzut din nou pe S., slab, speriat, și străin de lumea care era în jurul nostru. Avea acum niște ochelari bombați. I-am surprins lentilele îndreptate spre mine. Nu ne-am salutat. Probabil că nu mă recu-

noscuse. Venise dela rejudecarea procesului cu o reducere substanţială a pedepsii; din 25 de ani cât avusese, acum coborîse la 6 ani detenţiune corecţională. Ceilalţi din lotul său nu beneficiaseră de nici o reducere, pedepsele lor variind între 10 şi 15 ani detenţiune. Lucrurile acestea le-am aflat dela un prieten comun.

In locul lui S., după ce a fost luat din celula noastră, a fost adus un băiat admirabil, studentul Ioan Mihuţă, una dintre victimile notorii dela Piteşti. Avea toracele strivit, câteva coaste fiindu-i rupte, suferea de tuberculoză generalizată şi avea o gravă leziune la ficat. Ioan Mihuţă era dotat cu o sensibilitate deosebită, feciorelnică, şi îşi însuşise în decursul detenţiunii (era arestat din anul 1948) o largă comprensiune tolerantă şi foarte conciliatorie a vieţii de celulă, încât, din primele clipe, a stabilit o plăcută ambianţă. Cunoştea sute de versuri pe din afară şi deţinea numeroase date istorice, cu o exactitudine riguroasă, în afară de a cunoaşte excelent gramatica engleză şi vre-o şase mii de cuvinte. Şi el era unul dintre elevii lui George Manu. Avea vârsta mea, dar el continua să fie considerat în evidenţele închisorii, tot student, calitate pe care o avusese cu patrusprezece ani în urmă. Neexistând diferenţă de vârstă ar fi fost natural ca barierile de politeţe între noi să fie minime sau chiar inexistente. El însă, niciodată nu a reuşit să depăşească formulele de deferenţă la gradul maxim, ceea ce îmi producea un sentiment de stânjeneală. Am observat că în sufletul lui, precum şi a celor mai mulţi din aceeaşi generaţie intelectuală cu el, din închisoare, se născuseră unele complexe de inferioritate psihologică cari îi menţinea pe aceşti admirabili tineri într'o fază specială de juvenilism întârziat. Personalitatea lor era inhibată de anumite insuficienţe de ordin complex, peste care nu aveau îndrăzneala să se avânte. Am discutat mult cu aceşti oameni asupra acestui aspect al vieţii lor şi am căutat să-i aduc la o atitudine razonabilă cu vârsta şi cu pregătirea lor intelectuală dar, din nefericire, nu am avut niciun succes. Intr'un anumit fel, atitudinea lor era de ordin defensiv, ca să spun aşa, şi acest lucru mi l-am explicat numai după ce am înţeles mai bine fenomenul Piteşti, Gherla şi Târgşor.

In trecerea timpului, cu lecturile de care am amintit, am avut şi un moment memorabil.

Intr'o zi s'a descuiat uşa, după ce simţiserăm că se descuiaseră şi altele, înainte, în preajma noastră, şi plutonierul Lungu şi-a

făcut apariţia în celulă. Gardianul de pe coridor a închis uşa la loc, fără să o încuie însă cu cheia. Plutonierul, un bărbat tânăr şi atrăgător la înfăţişare, părea bine dispus şi, ni s'a părut, prietenos de data aceasta. După ce a trecut cu privirea peste noi toţi, s'a aşezat pe marginea unui pat şi ne-a întrebat care dintre noi dorim să citim din materialul pe care îl adusese cu el, pe care îl ţinea pe un genunchi. Am fost de acord cu toţi că doctorul Popovici să ne citească care, de altfel, se şi oferise imediat, fiind un cititor extrem de pasionat. Doctorul Popovici şi-a scos ochelarii şi i-a asezat pe nas, apoi a luat dela plutonier ziarul. Plutonierul i-a indicat textul din prima pagină a ziarului oficial al partidului comunist, Scânteia.

Pe două pagini şi jumătate erau reproduse discursurile cari se ţinuseră cu ocazia festivităţilor dela Bucureşti, la pavilionul Economiei Naţionale, după încheierea colectivizării agricole în ţară.

Colectivizările fuseseră planificate să se încheie de abia în anul 1964. Prin persuasiuni, prin ameninţări, prin întemniţarea ţăranilor şi alte mijloace condamnabile, împotriva voinţei oamenilor, regimul comunist dispreţuitor a voinţei maselor, a anticipat încheierea lucrărilor de colectivizare cu doi ani, astfel că în luna Martie 1962, Gheorghe Gheorghiu-Dej putea să declare că ţărănimea română a consimţit de bună voie să se asocieze în colective agricole. Festivitatea acestui aşa considerat succes al regimului, avusese loc la 27 Aprilie 1962 la Bucureşti.

In timpul cât doctorul Alexandru Popovici citea discursurile lui Tudor Arghezi, Zaharia Stancu, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi ale altor diverşi deputaţi anonimi sau secretari de partid, ale unor preşedinţi de colective agricole sau mulgători de vaci, în mintea mea stăruiau câteva date de care luasem cunoştinţă imediat ce Popovici a început lectura.

Se invedera în partea introductivă a reportajului şi se sublinia apoi, de către mai mulţi oratori, coincidenţa remarcabilă de numere după care, în anul 1907, cu ocazia răscoalelor ţărăneşti din România, au fost ucişi 11.000 de ţărani, iar la festivitatea de care vorbim, se întâmpla să fie de faţă tot un număr de 11.000 de ţărani participanţi la opera de încheiere a colectivizării, calea fericirii ţărănimii române. Acest act, după cum se menţiona, constituia încununarea cu lauri a luptei eroice a ţărănimii române în

a-şi fi atins suprema aspiraţie: eliberarea din ghiarele exploatatorilor, scăparea de camete, de impozite strivitoare, de ipoteci şi de toate mizeriile pe cari ţăranii le înduraseră sub regimurile abuzive din trecut, cari imaginaseră o mulţime de sarcini pentru înfometarea şi distrugerea ţărănimii române.

Mi-am adus aminte atunci de miile de ţărani români pe cari i-am întâlnit în închisori şi, mai cu seamă, la lucrările ucigătoare dela Canalul Dunărea-Marea Neagră, de zeci dintre ei pe cari i-am văzut murind şi apoi de absolut toţi aceia pe cari i-am văzut înfometaţi ca nişte lupi, suferind chinurile mistuitoare ale foamei şi suferinţele desmoralizante ale frigului. Apoi mi-am mai amintit de câteva zeci de mii de ţărani dislocaţi din Banat şi Munţii Apuseni în Câmpia Bărăganului, unde aceştia au fost pur şi simplu aruncaţi din camioane pe câmp, şi au trebuit să-şi facă gropi în pământ ca să se adăpostească, neavând niciun material de construcţie necesar unei colibe, ci numai cu câte o sapă şi o lopată pe care şi le-au luat de acasă, cu care au trebuit să-şi câştige existenţa, (dacă vroiau să trăiască), mai rău ca în faza primitivă a omenirii, când oamenii aveau în plus la îndemână vânatul. Apoi mi-am mai adus aminte de ultimile statistici de care am luat cunoştinţă în anul 1948, difuzate de către regimul comunist, în scopul inteţirii luptei de clasă. După propriile lor date, cari, în niciun caz nu au fost popularizate spre a servi cauzei regimurilor trecute, s'a consemnat existenţa în România, a aşa numiţilor 85.000 de chiaburi pe lângă 5.000 de aşa calificaţi moşieri. (Ulterior, clasa chiaburilor s'a lărgit neîntrerupt, cu trecerea anilor şi cu înăsprirea luptei de clasă, pe măsură ce moşierii şi chiaburii de mâna întâi, au fost lichidaţi, ajungându-se să fie «promovaţi» ca chiaburi şi ţăranii mijlocii şi chiar cei săraci. La un moment dat, prin 1950, gazetele comuniste semnalau existenţa a circa 200.000 de chiaburi.)

La data când am fost eu arestat în 1949, vara, toţi cei cari fuseseră consideraţi chiaburi dintru început (printre cari era şi tatăl meu, fost minier în Statele Unite, între 1911-1927), erau deja doborîţi la pământ şi mulţi dintre ei au pierit în cea mai neagră mizerie. Nu mai amintesc de un mare număr de moşieri cari au avut aceeaşi soartă nenorocită.

In timpul acelei lecturi de neuitat, mi-au revenit în minte acele sute de ţărani cari au murit cu arma în mână, fugăriţi de pe la

casele lor, de teroarea care se întinsese ca un pârjol prin sate, sau alţi nenoriciţi, cari au fost împuşcaţi pe drumuri şi lăsaţi zile întregi ca pildă înspăimântătoare prin şanţuri sau la margini de ogoare, în acea vară şi toamnă grozavă a anului 1949. In medie au fost împuşcaţi câte douăzeci de ţărani în fiecare judeţ, numărul victimelor trecând de o mie în întreaga ţară.

Cu preţul acestor crime şi al altora s'a realizat colectivizarea mai de vreme.

Cu siguranţă, nimeni nu a putut fi de acord şi nimeni nu va putea justifica represiunile sângeroase întreprinse în România în 1907 de către coaliţia mioapă a partidelor conservator şi liberal cari au încuviinţat acel măcel, dând mână liberă unor ofiţeri şi moşieri rupţi de popor să tragă în ţărani. Crima lor este crimă şi aşa va rămâne, nimeni neputând să îi schimbe numele. Dar şi ceea ce au făcut comuniştii este tot atât de oribil, cu singura corecţiune: comuniştii au ucis de cel puţin zece ori mai mult decât acei bezmetici din 1907. Şi apoi, în timp ce ţăranilor români, după 1907, li s'au acordat unele concesii, jertfa lor nefiind zadarnică, ţăranilor români, după 1949, în loc să li se uşereze cât de cât situaţia, ei au fost mai crunt apăsaţi şi înflămânziţi, şi orice orizonturi de izbăvire le-au fost năruite.

Plutonierul Lungu nu s'a mişcat nici-o clipă din locul unde se aşezase iniţial, în tot timpul cât a durat lectura. Se părea că îi era teamă să nu spicuim vre-o ştire «politică», de pe undeva de pe o pagină interzisă, la care noi nu aveam dreptul.

După ce doctorul Popovici a citit ultimul cuvânt admis, plutonierul ne-a întregit reportajul, povestindu-ne cum anume a fost organizată serbarea la Bucureşti. El a văzut-o la televizor şi, de aceea, ne-a relatat şi unele impresii personale pe care şi le-a format direct, încheind astfel:

—Partidul nostru este numai la începutul unor victorii. In câţiva ani nu veţi mai recunoaşte ţara.

Uitându-se apoi la mine, care nu manifestasem niciun interes vizibil în tot timpul lecturii, m'a întrebat:

—Ce este cu dumneata? Eşti cumva bolnav?

—Da sunt bolnav, i-am răspuns prompt.

—Voiu trimite doctorul să te vadă, zise el, îndreptându-se spre uşă.

Doctorul nu a venit niciodată să mă vadă, dar nici eu nu avusesem nevoie de el atunci.

Se părea că se petrecea ceva deosebit care ne privea direct. De când am fost aduşi pe această scurtă, nu se mai bătea la ţeavă, ci numai la perete, orizontal. Cei de jos au fost, pare-se, informaţi de cineva că pe scurta noastră, respectiv deasupra lor, au fost adunaţi oameni feluriţi din toată închisoarea şi că se pregătea reeducarea lor. Concomitent, cei cari eram în cauză, nu mai aveam încredere unii în alţii şi ne temeam de surprize, atât din partea celor din celulă cât şi a celor de jos, în cazul că le-am fi făcut vre-o divulgare despre regimul pe care îl aveam. Fiecare aveam impresia că eram puşi la o încercare din partea administraţiei. Ni se ordonase categoric de către gardieni să încetăm comunicările la perete. Unii, cei mai mulţi, au ascultat dispoziţia, alţii, nu. In felul acesta, cei mai îndrăzneţi, au reuşit să afle că într'una din celulele de lângă scări, de pe scurta noastră, au fost aduse câteva persoane, cari, se pretindea, fuseseră supuse reeducării, dar cari au refuzat să se identifice când li s'a cerut numele. Nu ne îndoiam că acele persoane fuseseră aduse aici ca să joace un anumit rol în viaţa noastră, ceea ce s'a confirmat curând.

⁂

Aproape de mijlocul lunii Iunie am auzit că se deschideau uşile la rând şi că plutonierul Lungu, a cărui voce ne devenise familiară de acum, anunţa ceva.

Deschizând-o şi pe a noastră, ne-a spus scurt:

—Imbrăcaţi-vă, şi daţi-i drumul la Club.

Era pentru prima oară când am fost strânşi la un loc toţi oamenii de pe aceeaşi latură a «scurtei». Eram în jurul a patruzeci de oameni. După nume îi cunoşteam pe cei mai mulţi, dar personal pe foarte puţini. Celula ultimă, din spre scări, Nr. 312, fusese aleasă să devină sala de întruniri sau clubul acestui sector. Paturile fuseseră scoase şi în locul lor, pe lângă pereţi, se instalaseră câteva bănci. La mijloc, în spre uşe, era o masă învelită cu un cearceaf. Obloanele celulei erau uşor slobozite deasupra, în afară, pentru aierisire. Pe aici se vedea un crâmpei de cer, spre deosebire de celelalte celule unde obloanele erau lipite perfect peste tot.

In general, oamenii pe cari îi vedeam aici aveau peste cincizeci de ani. Foarte puţini eram în jurul lui patruzeci de ani. Printre aceştia am recunoscut pe un fost negustor din Sibiu, Dumitru Banea, pe care îl întâlneam uneori într'un restaurant, unde obişnuiam să mănânc, când eram student la Sibiu (1942-1945). Acum era cu faţa zbârcită, îmbătrânit, cu părul cărunt. Osatura feţei îi rămăsese tot aceeaşi şi, datorită ei, l-am identificat imediat, mai ales că eram informat că şi el se afla pe aceeaşi «scurtă» cu mine. Apoi, mai erau aici câţiva dintre oamenii cu cari mă nimerisem prin diverse celule, cum era, de pildă, avocatul Constantin Ţalea. Am fost foarte contrariat când am aflat că unii dintre cei pe cari îi vedeam aici veneau dela secţiile din curte şi, ceva mai mult, unii dintre ei veneau chiar din celula în care era şi doctorul Mihai Iubu, care se înregistrase pentru munci cu două luni înainte. Mi s'a spus că în celula unde era Iubu se aflau peste două sute de oameni. După svonuri, acei oameni erau într'adevăr pregătiţi pentru a fi trimişi la Balta Brăilei. Mai târziu m'am convins că niciun om dintre aceia nu fusese scos din Aiud şi că întocmirea listelor pentru munci nu era decât un truc pentru derutarea deţinuţilor.

După vre-o două săptămâni, ne-am cunoscut cu toţii şi ne-am aflat numele a celor pe cari nu-i ştiam. Dintre aceştia, menţionez pe câţiva, şi anume pe aceia asupra cărora voiu mai reveni când va fi vorba să prezint anumite aspecte ale procesului de reeducare în care fuseserăm târîţi împotriva voinţei noastre. Aceştia au fost: profesorul Ion Stoian, Duiliu Stere, Radu Leonte, Tase Radu (alias Tănase Rădulescu), Viorel Boborodea, Constantin Teofănescu, Ion Bohotici, Ion (Puiu) Chivulescu, Dorin Hasnaş (venit ceva mai târziu), Tiberiu Teodorescu, Ion Ştefănescu, Dan Lucinescu, etc.

La câteva minute după ce am intrat în asa numitul club, plutonierul Lungu a distribuit în grabă câte două ţigări celor cari fumau şi a anunţat imediat sosirea colonelului Crăciun. Acesta a sosit îmbrăcat militar, de data aceasta, escortat de căpitanul Nodeţ (curând avansat maior) şi de încă doi sau trei plutonieri tineri din aparatul politic.

Colonelul Gheorghe Crăciun a intrat radios, în celulă. Părea extrem de binevoitor. S'a uitat peste noi de câteva ori, zăbovind asupra fiecăruia o clipită cu privirea şi după ce a socotit că ne studiase suficient, ca din întâmplare, şi-a oprit ochii asupra lui Dumitru Banea şi i s'a adresat aproape prieteneşte:

—Ascultă Mitule, bine că ești aici să-ți dau o veste. Ieri l-am văzut pe Nicolae. (Era vorba de profesorul Nicolae Pătrașcu, comandantul general al Mișcării legionare din România, după 1944). E ceva mai bine. Incepe să se miște.

(Colonelul Gheorghe Crăciun era din Sibiu, unde Dumitru Banea își trăise cea mai mare parte a vieții lui, originar acesta fiind din comuna Vurpăr, județul Sibiu).

Făcând o pauză meditată, pe care o sublinie cu un zâmbet amestecat de subînțelesuri adăugă și poanta care nu putea să-i lipsească niciodată:

—Dar să știi Mitule, că Nicolae se mișcă și la minte nu numai din înțepeneală. Cel puțin așa să te porți și tu ca el, că aș fi mulțumit de tine.

Colonelul Crăciun a amplificat apoi convorbirea pe care o avusese cu profesorul Nicolae Pătrașcu și cu avocatul Nistor Chioreanu, acesta fiind tot dela Sibiu. Prin aceasta a informat asistența de față asupra contactului pe care îl ținea cu persoanele marcante din penitenciarul Aiud și care, într'un anumit fel, exercitau o influență care nu putea fi de loc neglijată asupra unei mari majorități dintre deținuții închisorii.

Tema cuvântării lui Crăciun a fost, de data aceasta, organizarea Clubului. A repetat aproape aidoma ceea ce a spus și la secția de jos, (celule 320 și 321), asupra privilegiului care se acorda deținuților de a citi și a se informa asupra succeselor de afară a regimului, încheind:

—Aici fiecare poate vorbi tot ce dorește. Nu se pune nici o limită în folosirea cuvintelor. Câte sunt cuprinse în vocabularul limbii române, toate se pot folosi. Dar vă atrag serios atenția, nu va fi îngăduită brutalitatea, încăierarea și bătaia. Să fim bine înțeleși!

Aceste cuvinte ne-au înfiorat pe mulți. Bănuiam ce se ascundea sub ele și ne închipuiam până unde se putea extinde limitele vocabularului. Nu era nici-o diferență între felul de a vorbi al colonelului Crăciun și cel al locotenentului Gheorghiu, dela Pitești.

Trebuia să fie cineva desemnat pentru funcțiunea de conducere a Clubului. După ce și-a rotit privirea distrată peste noi, ochii i s'au oprit stăruitor asupra lui Viorel Boborodea.

—Dumneata ai fi indicat, i-a zis Crăciun, dar, mi se pare, ești bolnav cu capul?

Viorel Boborodea, un omuleț mărunt, aparent vanitos, și cu vorba sâsâitoare, a zis:

—Să trăiți, domnule colonel, mă simt mult mai bine. Pe cât mă vor ajuta puterile voiu încerca să conduc acest club dacă sunteți de acord.

Lângă Boborodea am văzut, de abia acum mai bine, un om din cale afară de alb, aproape de culoarea varului. Avea o față lungă și purta o mustăcioară căruntă. Nu-i reținusem numele când ne-am prezentat pe rând, la ordinul colonelului. Pentrucă privirile tuturor ne erau îndreptate spre Boborodea, am văzut un val purpuriu care a izbucnit în obrajii omului cu fața albă. Se pare că și Crăciun a observat emoția acelui om. De aceea, de îndată ce Boborodea își asumase calitate acordată, Crăciun a zis:

—Sunt de acord. Vei avea de ajutor pe Teofănescu.

Omul cu fața albă s'a ridicat tulburat de pe bancă, a făcut o plecăciune adâncă și a îngăimat o mulțumire cu o voce care mi s'a părut cam stranie.

Nu cunoșteam aproape nimic despre acești oameni, în afară de ceea ce se vorbise în celulă de către alții cari auziseră despre ei mai de mult. Mi-am dat seama, însă, imediat ce i-am văzut la olaltă, că Teofănescu era gelos pe poziția lui Boborodea și, ceva mai mult, că îl dușmănea în sinea lui.

Plutonierul Lungu a mai împărțit câte șase țigări celor cari fumau iar celor cari nu fumam ne-a promis să ne aducă bomboane, ceea ce nu s'a întâmplat niciodată.

Ne-am întors în celulă după această primă întrunire și ne-am simțit extrem de obosiți, cu toate că nu depuseserăm nici-o activitate. Eu am încercat să obțin informații suplimentare despre oamenii pe cari i-am întâlnit, dar camarazii mei de celulă nu erau dispuși să vorbească.

Incepând de a doua zi, ne-am întâlnit în fiecare zi, dela opt dimineața până la douăsprezece. La a treia ședință, ca din senin, Viorel Boborodea, s'a anunțat că el ar dori să-și facă autobiografia în scopul de a-și fixa poziția față de administrație pentru regimul blând și privilegiat pe care i-l acordase. Nimeni, dintre noi, nu îi ceruse vre-o confesiune de acest fel. Inspirația, prin ur-

mare, se părea că pleca numai dela el (ceea ce nu era chiar adevărat).

—Este bine să știți, a început el, că acest fel de cunoaștere, prin povestirea vieții proprii, cu evenimentele și imprejurările cari ne-au îndemnat să ne atașăm unei mișcări politice sau alteia, este cel mai potrivit mijloc de a stabili încrederea între noi și de a putea, până la urmă, să spunem anumitor lucruri pe nume, de care, trebuie să recunoaștem, ne sfiim.

După ce a debitat această introducere fadă, dar cu subînțelesuri adânci, Viorel Boborodea a prins să-și depene povestirea vieții lui.

Fusese unul dintre mai mulți copii ai unei familii modeste de țărani din comuna de dealuri Vurpăr, județul Sibiu. Crescuse cu greu. Tatăl și mama lui trebuind să lucreze și pentru alții, nefiindule de ajuns ogorul propriu, spre a-și putea întreține familia. După ce a terminat cursurile școlii primare în sat, printr'o bursă obținută a reușit să urmeze Școala Normală, luându-și diploma de învățător. In vara când și-a terminat școala, a fost căutat de către un mecanic din satul lui care lucra la oraș, care i-a vorbit despre frământările politice din România și modalitatea de a salva țara din criza în care se afla. Ideile frumoase, generoase, de care a luat cunoștință, l-au fascinat întrucât acestea corespundeau intru totul viselor lui cele mai înalte de a fi de folos țării. Tot același mecanic, de altă dată, l-a învățat un cântec înflăcărat care i-a plăcut foarte mult și în acest fel a început el să iubească mișcarea tineretului universitar din România, devenind foarte curând membru al Mișcării legionare. A fost numit învățător în orașul Hunedoara unde l-a cunoscut pe avocatul Iosif Costea care făcea parte din conducerea județeană a Mișcării legionare. Acesta l-a luat pe lângă el, acordându-i o încredere deosebită și când Iosif Costea a fost promovat într'o funcțiune superioară în ierarhia legionară, Viorel Boborodea a fost numit șef al Mișcării legionare în județul Hunedoara.

A pătimit mult pentru crezul său politic, după cum mărturisea. Atât în România cât și în străinătate, după 1941, când a părăsit țara. A suferit persecuții, arestări, iar în lagărul din Germania, unde s'a refugiat, a îndurat umilințe și mari nedreptăți.

Aproximativ, acestea au fost concluziile la cari a ajuns:

—Consider că am mers tot timpul pe un drum greșit în viață până acum. Este adevărat că a fost frumos, că mi-am satisfăcut spiritul de autojertfire, că am trăit ani eroici. Dar, îndrăznesc să declar aici, cu toată sinceritatea, că acum mi-am deslușit că în tot acel timp urmăream o fatamorgană. Nu am avut niciun plan anume, nici o doctrină economică, niciun ideal concret. In fața noastră a fost confuzia, încrederea oarbă într'o singură persoană și abdicarea noastră dela privilegiul exercitării propriei noastre rațiuni, afecțiuni și a controlului.

«Eu, domnilor, mă desolidarizez de tot trecutul meu, de prietenii și camarazii de odinioară cu cari, de azi înainte, nu mai am nici o contingență de nici o natură și pe care îi avertizez, că de acum înainte, nu mai doresc să aud nimic dela ei, din ceea ce ar fi în legătură cu trecutul nostru comun. Vreau să fiu un om liber și de aceea voiu păși alăturea de noua cârmuire a Statului care se dovedește cu mult mai înțeleaptă ca noi, care înțelege să se conducă prin luminile științei și care, cu adevărat, luptă pentru binele poporului român în totalitatea lui. Noi nu am știut să tăiem dela rădăcină răul. Răul era exploatarea omului de către om. Noi ne-am mulțumit doar să enunțăm acest principiu umanitar dar, ne-am lăsat exploatați și i-am îmbrățișat chiar pe aceia cari erau exploatatorii calificați ai țării, rege, prinți, moșieri, bancheri și industriași. Mai mult chiar: posturi de mare importanță, au fost oferite, în mai multe cazuri, după criterii de bunăstare. De aceea eu nu mai înțeleg să stau nici o singură clipă lângă vechiul steag lângă care am fost un soldat, și trec necondiționat de partea poporului meu.

«Mă leapăd de trecutul meu, îmi recunosc vinele mele față de regim și consider că pedeapsa care mi s'a dat a fost justă și că am meritat-o. Consider că Mișcarea legionară, din care am făcut parte, a fost o mișcare cu un vădit caracter subversiv, retrograd, antidemocrat, reacționar și criminal. Corneliu Zelea Codreanu, fondatorul Mișcării, a ucis. După pilda lui au ucis apoi, zeci și zeci de tineri. Horia Sima, conducătorul din străinătate al Mișcării legionare, uneltește azi neîncetat împotriva fericirii Neamului său. Ii înfierez lucrarea criminală pe care o urzește în Occident. Și el a mers și merge pe aceeași cale a crimei, ca și înaintașul său.»

Lăsându-și capul în pământ, în semn de solemnă reculegere și moment de emoție, a încheiat:

—Eu am început această mărturisire pe deplin conștient că

fac bine. Am vrut să vă indic un drum la care și dumneavoastră sper să ajungeți curând, prezentându-vă în fața noastră, pentru a vă fixa pozițiile față de guvern și partid. Este greu. De aceasta știu sigur din experiența mea, dar cu voință și îndrăzneală veți trece peste zbucium și îndoieli și vă veți câștiga curajul. Administrația manifestă multă bunăvoință și toleranță față de noi și noi suntem datori să-i onorăm generozitatea.»

Viorel Boborodea a vorbit două sau trei zile la rând, câteva ore pe zi, până a reușit să se descopere în întregime. Chiar dacă eu mi-aşi aminti încă multe din câte a spus șeful Clubului, nu ar mai avea vre-o altă valoare revelatoare în plus, întrucât ceea ce am relatat a fost esența. Când voiu mai reveni asupra altor expuneri, care vor fi aproape toate schițate pe același plan de idei, voiu insista numai acolo unde Boborodea nu a vorbit și care, în alte cazuri expuse, au fost mai simplu prezentate.

Noi ascultaserăm cu dispoziții sufletești felurite această povestire. Unii, cu vădită silă. Ii auzeam cum îi dezaprobau și îl condamnau pentru lipsa lui de sinceritate sau onestitate. Alții îl ascultaseră cu interes, iar alții deveniseră curând plictisiți.

După ce Viorel Boborodea și-a terminat cuvântarea, s'a ridicat din bancă Constantin Teofănescu, adjuntul său, și a spus:

—Am fost profund mișcat de sinceritatea domnului Boborodea pe care a dovedit-o atât aici cât și în altă parte unde și-a definit reorientarea politică, desolidarizându-se de oamenii și amintirile unei lumi trecute, de gradele ierarhice politice din țară și din străinătate. Expunerea aceasta trebuie să ne servească de exemplu. Ea ne va putea servi de ghid tuturor dintre noi cari suntem hotărîți să ne salvăm viața și sufletele.

Inălțându-și fața albă ca neaua și întărindu-și vocea, a continuat cu emfază:

—Acolo unde am fost cu domnul Boborodea și cu încă câțiva cari sunt acum în această cameră, am fost vizitați de o persoană importantă. Nu îi cunoaștem demnitatea pe care o deține în partid sau în guvern. Această persoană a fost purtătoarea unui mesagiu special și ne-a vorbit de intenția regimului de a recupera oamenii închisorilor. Bunăvoința acestei persoane înalte nu poate fi pusă la îndoială. Mâna care ni s'a întins stă în așteptarea mâinilor noastre. Gândiți-vă, domnilor, salvarea noastră stă numai

în hotărîrea noastră, având acum o șansă unică pe care trebuie să o folosim.

Povestea acestei mâini mi-a fost dat să o mai aud de zeci de ori. Oricare persoană, mai târziu, după ce a auzit povestea aceasta, când se înscria la cuvânt, nu uita niciodată să invoce acea mâna misterioasă care stătea mereu întinsă spre deținuții politici ai țării. Nu știu cum, însă, eu îmi închipuiam în sinea mea acea mână aidoma unei ghiare a unui animal feroce, care stătea deasupra noastră ca o cange pregătită să ne înșface în clipa când i se va părea mai potrivită.

Oamenii deveniseră complet năuciți după auzirea istoriei acesteia și când s'au îndreptat spre celule au mers în cea mai perfectă liniște, ne mai fiind nevoie de intervenția paznicilor ca să păstreze tăcerea. Invitația lui Boborodea se înfipsese în inima fiecăruia ca o săgeată înveninată și pe fiecare a început să-l muncească neliniștea.

In timpul când sorbeam ciorba de arpacaș, după ce am ajuns în celuă, i-am privit pe rând pe ceilalți trei convivi și am încercat să înțeleg la ce se gândea fiecare. Nu am reușit să prind nicio privire. Fiecare se uita doar în gamelă. De aceea am vorbit:

—Care este părerea dumneavoastră asupra a ceea ce a vorbit Boborodea? am zis eu.

Niciunul nu mi-a dat niciun răspuns, par'că nu mă auziseră. De aceea am continuat:

—Vă gândiți să vă faceți autobiografia careva dintre dumneavoastră?

Intrebarea mea căzuse și de data aceasta in gol. Doar studentul Mihuță și-a înălțat ochii spre mine, puțin mirat, puțin intrigat, și am înțeles că întrebări ca acestea nu sunt obișnuite și, dacă se pun doar între patru ochi. Dar aceste sfiiciuni ale oamenilor de a vorbi despre probleme de o așa mare importanță mi s'au părut ciudate. De aici bănuiam că urmează primele bănuieli între oameni, primele neîncrederi în aceste clipe, și apoi, alunecarea, azi a unuia, mâine a altuia, pe panta înfrângerilor ca, până la urmă, să urmeze avalanșa căderii maselor în prăpastie. Cam așa începuseră lucrurile și la Caracal, Suceava și Pitești.

Muțenia oamenilor nu m'a împiedicat totuși de a merge mai departe cu problema care mă agita. De aceea am mai zis:

—Oricare va fi rezultatul, eu unul sunt ferm hotărît să nu-mi

fac niciodată vre-o autobiografie în închisoare. Intâiu, eu nu am dorit să vin aici, apoi eu nu am de spus nimănui nimic asupra vieţii mele care este o chestiune particulară a mea şi a nimănui altuia, şi, în fine, eu nu mă simt vinovat cu nimic faţă de regim. Numai abuzul Securităţii m'a adus aici.

Ceilalţi terminaseră de mâncat şi de acum se uitau curioşi la mine. Mi s'a părut că în dosul lentilelor avocatului Popov a apărut o strălucire tăioasă. Par'că se crăpase sticla. După ce eu am terminat a început să vorbească el. Mi-am dat seama că nu se întâmplase niciun accident ochelarilor ci numai în sufletul omului.

—Domnule Cârja, mi s'a adresat el cu vorbă rară, gravă, maliţioasă. Este foarte uşor să ne spui nouă toate acestea pentrucă, nu-mi închipui, că te expui aici niciunui risc. Dar, aş vrea să văd dacă vei îndrăzni să spui toate aceste lucruri şi în faţa Clubului.

Mi s'a părut o provocare nedibace şi ieftină această remarcă a lui Popov şi de aceea nu i-am răspuns aşa cum am simţit impulsul primului îndemn, zicând doar:

—Când se va da ocazia, mă vei auzi, domnule Popov. Fii sigur că am să am cel puţin atâta curaj cât Boborodea.

Ceea ce s'a întâmplat în acea zi nu a trecut fără să mă afecteze şi încă, destul de adânc. Adică, mi-am zis, nu vedeam încă desluşit cum de căzusem în acea capcană. Avusesem oare vre-o şansă înainte de a mă feri de ea? Oare, dacă m'aş fi cerut la muncă, nu aş fi reuşit să evit situaţia de acum? Dar doctorul Iubu era încă în închisoare, după cum aflasem, cu toate că ceruse să iasă la lucru. Cine ştia la acea dată prin ce încercări mai trecea şi el. De sigur, nu aveam aceeaşi situaţie, nici ca trecut politic, nici ca stigmatizare din partea regimului. Eu însă continuam să-l iau mereu ca element de orientare, pentru compararea tratamentului la care eram supuşi fiecare în parte, mai mult pentru a verifica care din cele două atitudini era mai recomandată în temniţă, fiind dealtfel singurele posibile: a căuta să-ţi călăuzeşti tu viaţa în închisoare, cum procedase Iubu, sau de a rămâne pasiv, la voia întâmplării şi la dispoziţia absolută a administraţiei, cum procedasem eu.

Ocazia de care îi vorbisem avocatului Popov s'a ivit mai curând decât bănuisem, şi anume, chiar a doua zi.

La club, Boborodea părea ca un nou născut. Se degajase de o

sarcină extrem de penibilă şi de incomodă, se vede, şi de acum aştepta cu înfrigurare să apară altul pe ring, plin de ridicol, umilit, desaprobat în taină de cei mai mulţi.

După ce oamenii se aşezaseră în bănci, iar celor cari fumau li s'a împărţit tainul de ţigări de către Teofănescu, care avea misiunea distribuirii lor, Viorel Boborodea, înainte de a citi o pagină veche de ziar (se citeau numai pagini dispersate, unele decupate şi cu ştiri tardive, de regulă), şi-a cerut permisiunea într'un mod foarte elegant de a i se accepta să pună o întrebare.

—Am dori să ştim, a vorbit el cu voce blândă, dacă între noi se află cineva care doreşte să-şi facă autobiografia ca să-i putem procura creionul şi hârtia necesară însemnărilor, în scopul uşurării expunerii.

Nimeni nu a scos niciun cuvânt.

Boborodea a rămas stupefiat, cu o grimasă nedecisă pe faţă, vădit contrariat şi, se pare, nepregătit să întâmpine o astfel de reacţiune.

—Poate, schimbă el tonul, devenind mai rece şi impersonal, încât se putea crede că de dincolo de el, suna sfatul poruncitor al ofiţerilor politici, ar fi trebuit să pun, în prealabil, o altă întrebare. Anume, este cineva în această sală care ar avea vre-un motiv oarecare să refuze participarea la lucrările noastre de autolămurire?

Nimeni nu a vorbit nici de data aceasta.

In prima clipă m'am simiţ stins în conştiinţă. Nu fusesem oare eu acela care în ajun declarasem celor din celula mea că oricând mi se va ivi ocazia, voiu lua atitudine potrivnică cererii de a-mi face autobiografia şi autodemascarea? Dar, după cum se pusese întrebarea, mi-am zis eu, nu eram vizat direct eu, şi, în felul acesta, mi-am acordat o indulgenţă pentru aparenta mea inconsecvenţă. Mi s'a părut că am văzut în acea clipă ochelarii lui Popov îndreptaţi spre mine ca două oglinzi de argint.

Şi, fiindcă nici în felul acesta Boborodea nu a primit vre-un răspuns, a recurs la un şiretlic, pe cât de simplu, pe atât de neaşteptat şi penibil pentru oameni.

A început să ia pe fiecare la rând, în ordinea în care eram aşezaţi în bănci.

—Domnule Duiliu Stere, dumneavoastră înţelegeţi să vă faceţi fixarea poziţiei în faţa oamenilor din Club?

Fostul Secretar al Economiei Naţionale, acel căruia i s'a adresat primul, era o figură distinsă şi era considerat printre liderii macedoneni, in închisoare, alăturea de avocatul Dumitru Funda, şi aceştia se bucurau de stimă, în general, din partea celor mai mulţi intemniţaţi. Aceştia doi, Stere şi Funda, erau, într'un anumit grad, susţinătorii cei mai de seamă ai fostului Subsecretar de Stat la Finanţe, Papanace, care era fugit în străinătate.

Duiliu Stere a fost surprins de întrebare şi, în primele clipe, a bâlbâit câteva cuvinte incoherente, înainte de a fi reuşit să dea un răspuns aproximativ evasiv:

—Să mă mai gândesc.

Pentrucă Boborodea il privea cu insistenţă, Duiliu Stere a mai adăugat, după o lungă pauză:

—Cred că da.

Toate răspunsurile următoare s'au dat în această formă, cu mai mult sau mai puţină rezervă şi prudenţă, în afară de trei ceilalţi l-au luat în braţe, am fost eu.

Primul care nu a repetat răspunsul lui Duiliu Stere, pe care ceilalţi l-au luat în braţe, am fost eu.

Când intrabarea a ajuns la mine, am spus scurt:

—Nu.

Boborodea s'a uitat lung la mine. Fusesem cam al zecilea la răspuns şi atitudinea mea putea să le dea şi altora curajul să respingă colaborarea la Club, tot aşa cum atitudinea lui Duiliu Stere reuşise să creieze prima mişcarea favorabilă planurilor administraţiei.

Boborodea continua să mă privească cu un fel de compasiune idioată. Şi-a luat şi şi-a repus de câteva ori ochelarii pe nas înainte de a-mi vorbi din nou. Neştind ce să mai spună în plus, a repetat întrebarea, presupunând, a declarat el, că eu nu l-am înţeles. Răspunsul meu a fost din nou negativ şi monosilabic.

—Aţi dori dumneavoastră, domnule Cârja, să ne explicaţi şi nouă motivele pentru cari aţi luat această atitudine care, mi se pare mie, nu este cea mai înţeleaptă şi avantajoasă pentru cazul dumneavoastră.

—Cum de nu? am zis eu. Intâiu, pentru un motiv extrem de simplu: eu nu am cerut să fiu adus aici. Administraţia nu a luat niciodată act de vre-o manifestare de voinţă din partea mea, în acest sens. In al doilea rând, pentru un motiv cu totul special:

eu sunt cetăţean american şi nu-mi permit să emit judecăţi politice asupra trecutului, nici asupra prezentului, atâta timp cât sunt în această închisoare.

Pentru câteva momente am fost centrul atenţiei generale. Niciunul, însă, dintre cei de faţă, nu a schiţat, într'un fel sau altul vre-un semn de aprobare sau de desaprobare. Situaţia mea era unică şi eu îmi dădeam perfect de bine seama că oamenii erau timoraţi şi evitau orice le-ar fi putut produce un risc.

Viorel Boborodea a rămas deconcertat. M'a notat pe o hârtie pe care o avea în faţă şi a trecut cu întrebarea mai departe. A ţinut să menţioneze că va raporta cazul administraţiei.

Al doilea răspuns negativ a fost din partea lui Puiu Chivulescu, un fost Piteştean, fără niciun dinte în gură, suferind de tuberculoză generalizată. Era vecin de celulă cu mine. Cu câteva zile înainte aflaserăm că nu mai avea poftă de mâncare. Arăta ca o stafie, transparent, scheletic. Tot negativ a mai răspuns şi un oarecare Radu Leonte, din Sighişoara, care era cumnatul lui Duiliu Stere. Soţia lui Radu Leonte, era sora lui Duiliu Stere, şi aceasta era în închisoare cu un mandat de 15 sau 20 de ani. Duiliu Stere avea 25 de ani temniţă grea iar profesorul Radu Leonte era vieţaş.

A doua sau a treia zi au fost scoşi, întâiu unul şi apoi celălalt, la biroul şefului de secţie (care era o celulă pe acelaşi coridor cu noi) şi interogaţi asupra refuzului lor. Fuseseră chestionaţi de către maiorul Nodeţ, responsabilul direct al celor două Cluburi. (Celălalt Club era format din celulele din faţa noastră.) Pe mine nu m'a mai chemat nimeni la vre-o anchetă şi, ciudat, nu m'au scos nici din Club, cum îmi închipuiam că vor face. Mi s'a pregătit o altă surpriză, de altă natură, şi de care am luat act de abia după două săptămâni dela incidentul relatat.

In câteva rânduri am fost vizitaţi de colonelul Crăciun, mai des de colonelul Iacob şi aproape zilnic de maiorul Nodeţ.

Aproape de sfârşitul lunii Iulie s'a petrecut o mare derută în acest club.

Colonelul Crăciun a intrat foarte degajat şi aparent bine dispus în celula în care eram noi adunaţi. Ne-a făcut un semn cu mâna să ne aşezăm în bănci şi, deodată, a început să declame una dintre poeziile lui Radu Gyr, cunoscutul poet român, aflat şi el la Aiud, condamnat, întâi, la moarte, graţiat, dar cu o pedeapsă

maximă în spinare, pe viaţă. Noi am fost contrariaţi de această manifestare a acestui satrap care, dacă ar fi auzit că cineva recita poezii de Radu Gyr, l-ar fi trecut imediat la izolator, fără mâncare şi îmbrăcăminte, dela cinci zile în sus. Noi eram informaţi că directorul penitenciarului Crăciun cunoştea toate poeziile lui Radu Gyr, ale lui Nichifor Crainic, un alt mare poet al închisorilor ţării, şi încă ale multora alţi poeţi talentaţi sau mai puţin talentaţi din închisoare. «Turnătorii» îşi făcuseră datoria. Ne-a mărturisit odată că unele dintre aceste poezii chiar l-au încântat, în afară, bineînţeles, de cele de răzvrătire şi de blesteme, care îl înfuriau. La început versurile au fost procurate administraţiei, de către informatori. Mai târziu, când au căzut înfrânţi şi cei doi matadori şi barzi ai penitenciarelor, Radu Gyr şi Nichifor Crainic, ei înşişi şi-au scris poeziile pe hârtia dată de Crăciun şi le-au predat fără nici o rezervă. Aceasta echivala cu cea mai fidelă atestare a bunei lor credinţe şi a definitivei lor hotărîri de a îngropa trecutul în care ei străluciseră ca nişte luceferi.

La Clubul din partea opusă nouă fusese numit şef al Clubului un fost contabil dela Intreprinderile Malaxa din Bucureşti, un oarecare Popescu, iar adjunct al lui, inginerul Eugen Bolfosu, acesta din urmă, originar din Basarabia. Eugen Bolfosu fusese şi el martor şi victimă a bestialităţilor dela Piteşti şi rezistase eroic multor brutalităţi. Era un om bine pregătit şi dotat. Unele dintre versurile lui vor face cinste unei antologii a liricii din închisori, odată. Printre acestea se numără şi o baladă a tineretului român, în care vibrează drama îngrozitoare a acelui tineret lipsit de libertate şi ucis rând pe rând, criminal. Accentele versurilor zguduie şi tulbură întreaga fiinţă a celui care le aude. Amicul lui Eugen Bolfosu, care nu era altul decât acel Gheorghe Parpalac, de care am mai vorbit, înainte cu câteva luni de a capitula Bolfosu, a predat cea mai mare parte din creaţiile prietenului său administraţiei. Fără îndoială că administraţia, ajungând în posesiunea unui asemenea fel de material, nu i-a fost deloc greu să-i impună lui Bolfosu un rol pe care acesta îl va juca cu preţul onoarei sale.

După câtva timp am avut ocazia să-l cunosc personal pe inginerul Eugen Bolfosu. Dorind să aflu adevărul asupra ceea ce se vorbea despre Gheorghe Parpalac în cazul de mai sus, acesta mi l-a relatat ca pe un fapt divers:

—Eu i-am fost şef la Politehnică, mi-a spus Bolfosu. Că a ajuns la închisoare se datoreşte, în parte, mie. Nu m'am supărat, deci, pe el. Cred că a făcut bine ce a făcut. Mi-a uşurat mie sarcina de a «deborda» eu însumi exclusiv totul.

Crăciun ţinea într'o mână o hârtie albă, împăturită. După ce a terminat recitarea poeziei, ne-a întrebat cum ne-a plăcut. Oamenii au zâmbit contrariaţi, ca de o glumă, şi Crăciun nu a mai insistat. Plecându-şi privirea, l-a zărit pe fostul secretar general al Căminului Studenţesc din Bucureşti, Tănase Rădulescu. Acesta a fost câţiva ani prizonier în Rusia Sovietică şi când s'a reintors în ţară, în 1955, a primit o condamnare de 25 de ani muncă zilnică, pentru activitate politică din trecut. Tănase Rădulescu era un bărbat voinic, în jurul a cincizeci de ani. Ne-am apropiat curând unul de altul întrucât, în clipa când mi-a auzit numele, a căutat să afle dacă nu eram cumva frate cu Nicolae Cârja, cu care fusese ani lungi şi grei prin lagărele de muncă forţată din Nordul îndepărtat al Rusiei, la tăieri de păduri. Nicolae Cârja era tocmai fratele meu cel mai mare, care a fost răpit în anul 1947 de pe străzile Bucureştiului şi nu am mai auzit de el până în anul 1954. Tănase Rădulescu era socotit la Aiud ca unul dintre aşa numiţii «rezistenţi», din imediata apropiere a şefului lotului, în care era implicat şi Radu Gyr, anume a lui Puiu Atanasiu şi a avocatului I. Cojocariu.

Tănase Rădulescu a prins să desfacă hârtia pe care Gheorghe Crăciun i-o întinsese. Colonelul Crăciun i-a prins însă mâna şi l-a oprit, adresându-ne tuturor următoarelor cuvinte:

—Pentru cei încăpăţânaţi dintre dumneavoastră vă aduc o scrisoare dela Radu Gyr pe care ştiu că mulţi îl admiraţi şi îl iubiţi şi astăzi. Va veni şi el odată între voi să-l vedeţi. Acum este bolnav şi este internat în infirmerie şi medicii noştri îi dau o atenţie specială spre a-l salva. Cred că nu se va prăpădi. Nu cred că cineva de aici se va îndoi de autenticitatea scrisorii lui, care este semnată cu mâna lui.

Uitându-se pe sub sprâncene la omul care avea în mâinile sale scrisoarea de care se vorbea, l-a întrebat ironic:

—Ce zici Tase?

Tase Rădulescu sau Tase Radu, cum mai era cunoscut, când a auzit despre ce era vorba şi ce anume scrisoare ţinea în mână, a fost suprins subit de emoţie şi cu degetele tremurânde a desfă-

cut coalele de hârtie, parcurgând avid cele şase pagini scrise, să dea de semnătură. Pagina a şasea era scrisă cam până pe la mijloc, unde se afla semnătura lui Radu Gyr. S'a mai uitat odată peste scrisul tuturor paginilor, luându-şi şi repunându-şi repetat ochelarii pe nas, în timp ce ochii par'că i se umflaseră în orbite. După această riguroasă analiză, Rădulescu a conchis:

—Fără îndoială, este semnătura lui Radu Gyr.

—Acum, citeşte, Tase, l-a îndemnat colonelul cu un ton prietenesc.

Eu obişnuiam să stau în banca întâi, după sfatul pe care mi-l dăduse, nu ştiu din ce pricină, doctorul Alexandru Popovici. Astfel că stăteam între Popovici şi Duiliu Stere. In ultimul timp, în spatele meu, într'o parte, îl aveam pe Tase Radu. Acest lucru mi-a permis să-mi întorc capul şi să pot vedea şi eu scrisoarea. Era scrisă cu mâna, pe o hârtie ordinară. Bănuiesc că a fost scrisă în celulă sau în vre-o săliţă de aşteptare, din apropierea birourilor ofiţerilor politici.

Radu Gyr începea prin a-şi face autoprezentarea cu o exactitate notarială, menţionând când s'a născut, unde a învăţat, ce meserie are (profesor). După aceasta a urmat o parte mai spinoasă. Mi s'a părut că am observat câteva ştersături a unor cuvinte nepotrivite. Această parte privea capitolul politic al aceluia care prin versurile lui dinamizante şi strălucitoare, a înălţat entuziasmul câtorva generaţii de tineri la apoteoze nemaicunoscute în istoria ţării româneşti.

—Din anul 1938 am aderat la Mişcarea legionară..., începea el, simplu, acest zguduitor episod al vieţii lui.

Tase Radu o făcut o pauză, a înghiţit un suspin, şi a murmurat cu înţeles:

—Zice el...

Colonelul a sesizat numaidecât insinuarea cititorului şi i-a cerut să fie serios şi să citească întocmai ce se afla pe hârtie, fără comentarii.

Tase Radu a izbucnit, nemaireuşind să se abţină:

—Dar spune lucruri inexacte, a răcnit el disperat, şi nu înţeleg de ce?

Colonelul, care până aici îşi păstrase o faţă paşnică, s'a transformat deodată, s'a crispat, l-a privit cu o duşmănie tăioasă şi i-a

ordonat scurt să continue lectura şi dacă are unele nelămuriri, va avea timp să le clarifice la urmă.

Cum am aflat mai târziu, în sufletul lui Tase Radu se produsese un asemenea şoc, când a observat panta pe care mergea confesiunea lui Radu Gyr, încât vocea nu mai avea nici o mlădiere, suna fals, fără intonaţie, ochii trecându-i mecanic pe de-a-supra literilor. Idolul lui de bronz se prăbuşise ca un idol de lut. Mai târziu, în autobiografia pe care şi-a făcut-o Tase Radu, a mărturisit cu lacrimi în ochi că scrisoarea lui Radu Gyr a fost lovitura de moarte care i s'a dat credinţii lui de o viaţă întreagă.

—Scrisoarea lui Radu Gyr, a spus el, atunci când am ţinut-o în mână şi am descoperit profunda, de nerecunoscut, transformarea a aceluia care mi-a înfrumuseţat tinereţea cu o lume dumnezeiască prin poeziile lui, care m'a format spiritualiceşte, de data aceasta mi-a sfărâmat ultima cărămidă de încredere pe care o mai aveam în unii oameni. De aici înainte nu mai cred în nimeni dintre aceia pentru cari, odată, eram în stare să-mi dau viaţa cu bucurie. Din această clipă declar că trec alăturea de majoritatea poporului ţării şi merg cu timpul, nu împotriva lui...

In scrisoarea sa, Radu Gyr justifica, într'un mod afectiv, alăturarea sa de Mişcarea legionară. A fost şi el contaminat şi electrizat de entuziasmul înflăcărat şi de aspiraţiile generoase ale tineretului ţării întregi, în timpul acela de frământări sociale şi naţionale de acerbă intensitate, cu întreaga lui fiinţă şi cu tot talentul său pe care l-a subordonat năvalnicei mişcări a Neamului românesc; a fost emoţionantă, a fost pasionantă cu atât mai mult cu cât a fost presărată cu primejdii cari trebuiau să fie învinse prin tinereţe în slujba unui ideal.

Acum, spunea el mai departe, după ce a trecut de câteva ori pe sub ameninţările morţii, îşi dădea seama că mişcarea în care fusese şi el încadrat, nu avea în ea sâmburele luminii, ci al crimei şi a sângelui. Dacă se avea în vedere că însuşi fondatorul acestei mişcări a săvârşit o crimă, nu era de mirare că din acest început s'a desvoltat şi s'a perpetuat un lanţ nesfârşit de violenţe, excelând până la atrocităţi abominabile. In şirul acestor fapte infamante au fost asasinaţi trei foşti prim miniştri ai României, a fost asasinat Stelescu pe patul unui spital, etc. Horia Sima, încheia Radu Gyr, reprezintă ultima icoană eclatantă a acestei tradiţii...

Cum mi-am putut de seama mai bine, mai târziu, această declarație a lui Radu Gyr, era tipică. Administrația impusese anumite puncte cari trebuiau tratate. Printr'o astfel de declarație în public, așa cum Radu Gyr a desavuat în cuvinte tari trecutul său politic și scriitoricesc, toți ceilalți deținuți cari acceptau reeducarea, în mod obligatoriu trebuiau să se desolidarizeze categoric de orice apartenență politică internă, de ierarhia gradelor; legionarii să condamne memoria lui Corneliu Zelea Codreanu, național țărăniștii să înfiereze trădarea lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, național liberalii să defăimeze pe primii dintre cei mai mari exploatatori ai României, familia Brătienilor, etc.

Radu Gyr adăugase și pe Horia Sima care, viu fiind, mai prezenta încă o primejdie potențială pentru regim și de aceea, oamenii lui trebuiau să-l ponegrească în toate chipurile, astfel încât, orice relații între el și oamenii lui să fie complet compromise.

Prin cuvinte meșteșugite, Radu Gyr a elogiat apoi înfăptuirile regimului din țară, nădejdea săracilor și chezășia viitorului.

Scrisoarea a fost dată să circule din mână în mână în cameră. Toți s'au putut uita la ea, au pipăit-o și au constatat că nu era vre-o măsluire oarecare. Am observat că pe alocurea creionul nu trăsese linii sigure. Mână îi tremurase de multe ori și chiar semnătura părea artificială, o înjghebare cu grije a unor litere strâmbe, înghesuite, necaracteristice unei personalități.

Scrisoarea avea într'un colț data: 5 Mai 1962.

Aș putea afirma că dela această dată a citirii scrisorii lui Radu Gyr, a început să adie un alt vânt printre noi. Privirile, până aici timide, și interventiile scurte și nu prea tăioase la discuții ale unui Horia Gherman, băiatul unui general din București, au început să devină de acum îndrăznețe. Tot așa și cazul ziaristului Cuza Marinescu, fost redactor al ziarului Porunca Vremii. Par'că acesti doi oameni se transformaseră în adevărați procurori. Curând, lângă acestia, s'a mai alăturat un oarecare Băețan, fiul unui avocat din Suceava. Toți aceștia (și mai târziu și alții, ca Dorin Hasnaș, etc.), vorbeau par'că din strana comunistă, încât nu-ți venea a crede că acești oameni au avut sau aveau ceva în comun cu masa de deținuți politici din închisoare. Nici la figură, mi se părea, că nu se mai asemănau cu noi. Mi se păreau stranii, desumanizați.

Chiar a doua zi, pe lista lui Constantin Teofănescu au apărut

mai multe nume de oameni din Club cari se anunțaseră că doreau să-și fixeze poziția. In fond, acesta nefiind altceva decât ceea ce studenții dela Pitești numeau mai propriu, procesul de autodemascare.

Printre primii cari s'a anunțat a fost Dumitru Banea.

Dumitru Banea era un ins mucalit, cu multă savoare în povestirile sale, extrem de talentat în a prezenta împrejurări rurale cu tot decorul lor duios precum și de a introduce ascultătorii în miezul fenomenelor sociale, întrebuințând atâta tâlc al vorbei, încărcând expunerile cu atâta căldură sufletească și vrajă specifică, încât nu a fost om care să-l audă și să nu își simtă ochii umezindu-i-se, înăbușit de emoțiile cele mai diverse.

Dumitru Banea sau Mitu Banea, cum era cunoscut în toate închisorile, precum și afară, era fratele doctorului Ioan Banea, o persoană marcantă din începuturile mișcărilor studențești din Ardeal. Dr. Ioan Banea și Dr. Ionel Moța fuseseră două dintre cele mai strălucite capacități ale tineretului universitar din România, înainte de 1930. Ei veneau din familii ardelene, cu tradiții riguroase și idealuri precise. Spre deosebire de Ionel Moța, care a rămas în Ardeal, Ioan Banea și-a impus calitățile lui de conducător de generație la Iași, unde a ajuns președintele Centrului Studențesc. Mitu Banea era în același timp și cumnatul profesorului Nicolae Pătrașcu, figura numărul unu a Mișcării legionare în România.

In cuvinte modeste, după ce și-a depănat istoria vietii în umbra fratelui său mai mare, care a exercitat o puternică influență asupra sa, Mitu Banea a fost relativ circumspect când a condamnat crima comisă de Corneliu Codreanu a cărei victimă a fost prefectul de poliție Manciu, din Iași. De asemenea, cu prudență și bun simț a înfierat actele de violență atribuite unor persoane cari au abuzat în anumite calități pe care le aveau în Miscarea legionară. S'a declarat independent de orice conecții cu vechii camarazi, nemairecunoscând din acea clipă niciun grad legionar și nicio ierarhie politică, pe care le acceptase înainte. In fine, a desavuat acțiunea antipatriotică a tuturor acelora cari de din afara graniților României urzesc planuri dușmănoase împotriva regimului instaurat în țară.

Am reținut că fiecare fost membru al Mișcării legionare nu își termina spovedania fără să se desolidarizeze nu numai de tre-

cutul său politic, dar și față de Horia Sima. Este aici locul să menționez că una dintre cele mai discutate persoane politice din trecut în țară, era Horia Sima. La început am avut impresia că acest fapt se datorește împrejurării că la Aiud fiind mai mulți legionari închiși ca în orice alt penitenciar din România, se căuta ca în mod special să se folosească acest nume, care simboliza dușmanul de moarte al regimului comunist. Dar erau la Aiud și o bună parte de persoane cari nu au fost legionari. Pe parcurs voiu numi mai multe persoane dintre acestea. Totuși, chiar dacă deținuții respectivi nu au fost legionari sau simpatizanți legionari, dar se aflau aici, li se cerea în mod categoric să urmeze șablonul de defăimare a politicei trecute, și, în plus, a unor personalități politice considerate reacționare sau cari au contribuit la menținerea unui regim apăsător clasei muncitoare. După acestea, în mod necesar, trebuia inclus și Horia Sima. Aici vorbesc numai de acei deținuți cari au admis să-și «fixeze» poziția, adică au acceptat reeducarea. Cum se va vedea, au fost foarte puțini aceia cari nu și-au fixat pozițiile.

Pentrucă am amintit că la Aiud au fost concentrate mai mult elemente legionare și unii considerați simpatizanți ai Mișcării legionare, plus un număr de persoane etichetate de regim «periculoase», (printre cari a fost și fostul ministru de Finanțe comunist Vasile Luca), vom preciza mai jos cari erau profilele celorlalte închisori principale din țară.

La Botoșani, în penitenciarul numit pe vremuri județean, se aflau mai ales foștii membri ai partidelor național-liberal și național-țărănist precum și foarte puțini social-democrați. Acolo reeducatorul principal era un avocat Constantin Militaru. Acesta era originar din Craiova și profesase avocatura la Oradea. Am fost la închisoare cu acest om în primăvara anului 1950, la Aiud, de unde eu am fost luat la Canalul Dunărea-Marea Neagră. Am aflat ulterior că Constantin Militaru, în lucrarea lui de demascare a crimelor vechilor politicieni din România, se referea cu predilecție la Horia Sima, calul de bătaie de pretutindeni. Ca și la Gherla, unde erau deținute persoane aparținând tuturor partidelor politice din țară, sau fără de partid, și la Botoșani se critica trecutul, legându-l de influențele unor persoane cari mai trăiau în țară sau în străinătate. Persoana fostului rege Mihai, era prezentată ca a unui explotator înavuțit de pe urma predecesorilor

săi, cum era Carol I, care a sosit numai cu un geamantan în România, ca până la urmă să posede zeci de castele și moșii. Apoi, nu se uitau Brătienii, Maniu, Mihalache, cu toată protipendada lor de susținători, bancheri, industriași, moșieri, nepoți, etc. Despre fostul ministru de externe Constantin Vișoianu se amintea când se invederau aspirațiile revanșarde ale acelei categorii de explotatori, —cum erau aceștia numiți în închisoare—, cari a luat drumul străinătății, spre a încheia târguri de vânzare a României, în schimbul restaurării lor în vechile poziții.

In linii generale cam acestea erau temele ce se dezbăteau la cluburi, în închisori, în acea activitate umilitoare a reeducării.

Tot aici am să mai menționez că Aiudul a fost condus după un regulament special care, dela încredințarea conducerii penitenciarului unui comunist securist bestial cum era colonelul Gheorghe Crăciun, dublat de o garnitură tot atât de înalt calificată în acțiuni de represiune, cum erau cei doi colonei Iacob și Ivan, plus un maior cu foarte puternice relații cu organizațiile politice locale și regionale, întregul regim de pușcărie era extrem de sever și de crud. Toți cei trei colonei fuseseră comandanți de Securități regionale. Toți aveau la activul lor zeci și zeci de crime și schingiuiri a populației. Toți erau specialiști în detectarea mișcărilor subterane și toți conduseseră direct operațiuni de depistare și arestare a luptătorilor din rezistența internă.

Aș mai dori numai să mai citez câteva nume de deținuți trecuți prin Aiud, considerați primejdioși de guvern.

Astfel, afară de Vasile Luca, de care am mai amintit undeva, aici a fost depozitat în 1956 lotul lui Lucrețiu Pătrășcanu, fostul Ministru de Justiție comunist, în frunte cu Silbert, organizatorul strategiilor comuniste în faza incipientă de după 1944. El a fost acela care făcea cuvântările analfabeților de pe atunci din conducerea partidului căruia, însă, curând li s'au alăturat alți oportuniști, ca oamenii lui Vlădescu-Răcoasa, ca Zevedei Barbu, apoi Virgil Ierunca la Scânteia Tineretului, Ion Caraion, M. Macovescu, etc. Cu Vasile Luca a mai fost adus fostul subsecretar dela finanțe, Finta Iacob. Apoi, dintre vârfurile socialiste au fost la Aiud, tot în perioada anilor 1963-1964, când a fost Vasile Luca, subsecretarul de stat sub comuniști, Merea, și o serie de ofițeri superiori. Dintre cadrele partidului național-țărănist a fost adus aici avocatul Bunescu, nepotul lui Ion Mihalache. Pentru un timp

a fost la Aiud profesorul Nicolae Mărgineanu, din lotul Pop-Auschnitt, fostul preşedinte al Asociaţiei Româno-Americane.

S'au dus în închisoarea Aiud interminabile discuţii asupra acestei colecţii de colonei cari ne aveau la discreţia lor. In deosebi se căuta să se aprecieze care era gradul de importanţă a funcţiunii care i se acordase de guvern, punându-l pe Gheorghe Crăciun director la acest penitenciar. Era oare mai importantă funcţiunea pe care o deţinea acum decât aceea de a fi fost şef de Securitate a regiunii Braşov? Până la urmă oamenii au ajuns să fie de acord, aproape în unanimitate, că funcţiunea de director al închisorii Aiud era cu mult mai importantă pentru regimul comunist decât aceea de şef de Securitate regională. Crăciun fusese Şeful Securităţii tuturor lagărelor pe Canalul Dunărea-Marea Neagră. Sub el s'au pus la cale crime în incinta lagărelor, sub el au fost împuşcaţi oameni între sârme sau pe şantierele de muncă forţată. El fusese acela care atrăsese în capcană pe cei mai mulţi luptători din Munţii Făgăraşului şi aproape nimicise marele grup al colonelului Arsenescu. Gheorghe Crăciun, cu mâna sa, a ucis oameni nevinovaţi şi a torturat satanic bărbaţi şi femei pe care i-a bănuit că aveau legături cu fugarii din munţi, schingiuindu-i îngrozitor. (Pe mulţi i-am văzut în închisoare, cu leziuni incurabile). Tot Gheorghe Crăciun a fost acela care descoperise câteva note informative secrete ale lui Vasile Luca în arhiva poliţiei Braşov, de pe timpul când, în aşa numita clandestinitate a partidului comunist în România, pe timpul guvernării lui Ion Antonescu, Vasile Luca fusese agent camuflat al Siguranţei Statului. Gheorghe Crăciun a avut curajul să prezinte acele note compromiţătoare Comitetului Central al partidului comunist încă pe timpul când acea brută, care era Vasile Luca, mai era încă puternic în partid, şi, probabil, mai stăpân pe poziţie ca mulţi alţii.

Salariul pe care Gheorghe Crăciun îl primea la Aiud era superior echivalentului gradului şi funcţiunii pe care l-ar fi avut ca director în minister. De aici se putea conclude că Gheorghe Crăciun a avut o misiune specială la Aiud care, însă, nu a fost ştiută de nimeni decât în anul 1962 când au început lucrările de reeducare pe faţă. Aceste lucrări le-a încheiat definitiv în anul 1964, când au fost graţiaţi deţinuţii politici, în mare parte, iar el a trecut la dispoziţia Ministerului de Interne cu gradul de general. Ceea ce colonelul Crăciun a întreprins în cei cinci ani cât

a condus penitenciarul Aiud, va fi desvăluit în paginile care vor urma.

Ar fi deadreptul anost să enumăr şi să expun, chiar schematic, toate autoprezentările sau autodemascările, cum s'ar putea mai propriu numi, la care am asistat. Subliniez în mod deosebit că mulţi dintre oameni au vorbit ciudat, ilogic, ceea ce invedera existenţa unor mari drame sufleteşti cari se petreceau în acele fiinţe înspăimântate, înnebunite de atâţia ani de închisoare şi timorare continuă, fără o rază de speranţă.

Voiu aminti, totuşi, în ilustrarea unor aspecte de obsesii stranii, câteva dintre mărturisirile cari ne-au şocat pe cei mai mulţi.

Astfel, avocatul Dorin Hasnaş, care jucase un rol, se pare, destul de activ în politica anilor 1939-1941, a vorbit cu mult venin şi amară nemulţumire de nedreapta consideraţie de care a avut parte în organizaţia legionară. El care, după enumerarea calităţilor sale personale pe care le-a citat, ar fi fost îndreptăţit să ocupe un post ministerial la vre-o ambasadă în străinătate, ceea ce însă nu s'a întâmplat, din cauza corupţiei şi favoritismului. Acest om era de atâta rea credinţă încât debita cele mai imposibile teorii care erau bune doar să sprijine acţunile de reeducare şi să dea o mână de ajutor administraţiei la dărâmarea morală a oamenilor, arogându-şi cunoştinţe fictive şi calificări ştiinţifice imaginare. Nu a fost acesta primul caz când unii intelectuali au manifestat simptome de schizofrenie şi alte maladii psihice.

In această perioadă neagră şi de mari decepţii asupra valorii umane, s'a aplicat dispoziţia administraţiei împotriva mea, pentru atitudinea refractară de care am pomenit mai sus.

Intr'o bună zi am fost luat din compania camarazilor de celulă, doctor Popovici, avocat Popov şi studentul Mihuţă şi trecut, fără nici o explicaţie, în celula 308. Transferarea mea s'a efectuat după o întrerupere de două sau trei zile a activităţii Clubului. Au mai avut loc câteva mutări pe acea «scurtă» şi chiar unul sau doi dintre deţinuţi au fost scoşi în fabrică.

In celula 308, care se afla în imediata apropiere a Clubului, am nimerit peste cei doi responsabili ai activităţii Clubului, Borodea şi Teofănescu. Peste câteva zile a mai fost adus aici al patrulea, în persoana studentului din Cluj, Ion Bohotici, fostul preşedinte al Centrelui Universitar Cluj.

Dacă societatea celor doi reeducatori nu mi-a plăcut dintru început, nu aş putea spune că nu m'am bucurat sincer să fiu împreună cu Ion Bohotici, Aşa după cum mi-au spus mai mulţi, mutarea mea în această celulă se bănuia că s'a făcut cu un scop precis sau chiar cu mai multe scopuri. De aceea, toată lumea, în afară de cei doi şefi de Club şi cei cari se desolidarizaseră făţiş de grup până la acea oră, mă sfătuiau să fiu extrem de prudent de cea ce vorbesc. Nu am putut să respect întotdeauna sfaturile de bună credinţă a celor cari mi le dăduseră.

Bohotici avea regim alimentar special. Era în convalescenţă după al treilea icter din închisoare. Fusese adus în această celulă direct dela infirmerie. Şi Ion Bohotici fusese într'una din celulele experimentale de jos, din secţia 5-a, unde fuseseră şi Boborodea şi Teofănescu. De asemenea şi Boborodea avea un regim dietetic special pe care nu am reuşit să-l identific, fiind contradictoriu unui regim obişnuit clasic. Teofănescu avusese şi el un regim alimentar special, fiind pelagros, dar care se întrerupsese chiar în ziua când am fost eu transferat aici.

Mă uitam cu jind cum Bohotici şi Boborodea înghiţeau bucatele suculente. Nu mi-e jenă să mărturisesc că întotdeauna când îi vedeam mâncând îmi venea să leşin de foame şi simţeam în stomac senzaţii de durere crâncenă. Imi venea să mă tăvălesc pe jos spre a le învinge. Niciodată, însă, nu am acceptat nici să gust măcar din mâncarea lor, nici decum s'o mănânc, pe care ei mi-o ofereau cu gentileţe, văzându-mă cât sunt de distrus biologic. Bohotici nu avea apetit de loc. Mânca în silă. Nu putea să guste decât câteva linguriţe din grişul cu lapte care i se servea dimineaţa. Din prima zi mi l-a oferit mie. Nu mai gustasem o linguriţă de lapte de peste trei ani. Am refuzat. Cât timp a mai stat cu noi, —nu prea mult—, Teofănescu se înfrupta din prânzul lui Bohotici şi tot el avea şi restul pe care nu-l putea consuma Boborodea.

Cele aproape două luni de zile cât am stat cu «şefii», au fost pentru mine o perioadă de timp echivalentă unui deceniu sau mai mult, pentru un puşcăriaş de rând. In acest timp am avut considerabile avantagii sufleteşti şi am avut contactul direct cu împrejurări şi lucruri pe care niciodată nu le-aşi fi cunoscut şi care, probabil, mi s'ar fi părut ficţiuni, dacă mi le-ar fi povestit altcineva.

Pentru semnificaţia lor aparte şi ca o demonstrare a unei anumite crime care afecta condiţia umană în substanţa ei cea mai superioară, am să relatez câteva dintre aspectele unor uneltiri mârşave împotriva conştiinţei umane, aşa cum le-am observat eu direct. Pe unele îmi voiu permite să le comentez pe scurt, iar pe altele le voiu lăsa în suspensie, la voia aprecierii lectorului.

∴

A doua zi, dimineaţa, după ce am fost introdus în celula «şefilor», cum se mai numea celula 308, imediat după ce ni s'a servit cafeaua de orz prăjit, uşa s'a descuiat şi un gardian de pe coridor a făcut un semn familiar lui Boborodea şi Teofănescu, de invitaţie de a ieşi. De abia în clipa aceea am remarcat că aceştia se aflau deja lângă uşe şi erau în aşteptare.

După ce aceştia au ieşit, Ion Bohotici, fără a comenta natura mirării mele, pe care el o observase pe faţa mea, mi s'a adresat cu vocea înceată şi şovăielnică de om suferind:

—Vă rog să vă aşezaţi o clipă pe pat lângă mine. Aş dori să vă vorbesc ceva.

L-am ascultat cu plăcere. M'am uitat în ochii lui cari îşi pierduseră din intensitatea culorilor vii ale omului tânăr şi sănătos. I-am bănuit tulburarea de care era stăpânit, după acea transparenţă a sufletului omenesc, care se zbate în lumina privirilor oricărui om când este agitat de o emoţie căreia îi caută forma de expresie şi pe care nu îi este uşor să o afle numaidecât.

—Domnule Cârja, a început el convenţional. Câteva împrejurări îmi dau curajul să vă vorbesc foarte sincer şi să vă rog să primiţi un sfat şi dela mine. Intâi, privilegiul vârstei. Sunt, mi se pare, cu un an sau doi mai mare. Apoi, am fost amândoi studenţii aceleaşi «Alma mater», şi, mai mult, chiar a aceleiaşi facultăţi, pe care dumneavoastră aţi avut şansa să o terminaţi. Eu, nu am avut această fericire. Uitaţi-vă la mine unde am ajuns; de patrusprezece ani am rămas tot student în anul patru. Sunteţi singurul din generaţia noastră care aţi avut norocul să vă desăvârşiţi studiile. Noi care vă cunoaştem, suntem într'un fel mulţumiţi că cel puţin şi generaţia noastră are oameni ajunşi la capătul de sus al studiilor şi nu vom rămâne cu ştirbiri şi în pregătirea academică a Neamului.

Această introducere, fără îndoială incomodă, începea să mă

jeneze și de aceea nu am mai avut răbdare să ascult tot ce ar mai fi avut să-mi spună înainte de a atinge miezul problemei, astfel că am intervenit:

—Orice ai avea de spus, domnule Bohotici, ascult cu interes. Nu este nevoie de nici o pregătire sau formalizare.

—Uite despre ce este vorba, se hotărî el să-mi vorbească deschis. Dumneavoastră v'ați expus foarte mult prin poziția de frondă pe care ați adoptat-o la Club. Administrația este informată. Cred că știți aceasta. (Aici a făcut un semn discret cu capul spre locul pe unde au ieșit cei doi mai înainte). Nu prevăd care va fi reacțiunea. In orice caz, să vă așteptați la o surpriză. După experiența mea din închisori, de atâția amari de ani, —și chiar dacă ar fi la mijloc numai aceea a Piteștiului, și ar fi suficient—, eu cred că ar fi recomandabil și salutar totodată, să reveniți, într'o formă oarecare, asupra acelei declarații. V'aș da sugestia să acceptați participarea la Club ca oricare altul, fără a mai invoca calitatea cetățenească americană, care are darul să învenineze climatul. Este exact cum s'ar vorbi de funie în casa spânzuratului. Cu aceasta îi înfuriați mai mult și eu personal, m'ași simți și mai nenorocit decât sunt, dacă v'ași vedea într'o zi în starea mea deplorabilă. Cred că mă înțelegeți și că nu mă veți judeca pentru sfatul meu care ar vrea să fie prietenesc.

—De sigur că nu, domnule Bohotici. Iți sunt deadreptul îndatorat de sentimentele de grije și afecțiune pe cari mi le mărturisești. Dumneata ți-ai făcut datoria să-mi semnalizezi primejdia, și îți apreciez francheța cu care mi-ai vorbit. Eu, însă, voiu merge numai pe o singură cale. Și voiu merge pe o singură cale, cu atât mai mult cu cât cunosc tragedia dumneavoastră. Unde voiu ieși, la ce liman, Dumnezeu singur știe. Dar, va trebui să ies undeva, în mod sigur. Și, am credința mea fermă, că oriunde îmi va fi dat să ies, voiu ieși cu conștiința împăcată. Mai mult de atât nu mă pot aștepta să dobândesc altceva în închisoare.

Chiar atunci s'a deschis ușa celulei și același gardian care i-a scos pe «șefi», ne-a ordonat să ieșim la Club. Bohotici s'a ridicat cu greu de pe pat, s'a cumpănit binișor și cu grije pe picioarele slăbănoage, și, apoi, văzând că nu are forța necesară deplăsarii, m'a rugat să anunț la Club că el nu poate ieși.

Totuși, într'o zi, Ion Bohotici a ieșit la Club, unde a repetat

aceeași confesie pe care o făcuse cu câteva săptămâni în urmă, în celula 321.

Nu voiu putea să uit niciodată predoslovia sa cutremurătoare:

—Sunt cu un picior în groapă, domnilor... a început el. Sunt fiu de țărani săraci, foarte amărîți, din Maramureș. Mama aduna cele trebuincioase casei cu șorțul de pe unde lucra cu ziua ca să crească a droaie de copii. Partea cea mai bună, mama o strângea, biata de ea, pentru mine ca să mă dea la învățătură, să mă facă domn, pentrucă pe mine mă iubea ca pe lumina ochilor. Și mie mi-a plăcut cartea, și mi-a plăcut Neamul nostru de oameni sărmani, și țara noastră...

O a doua întâmplare deosebită din celula «șefilor» a avut loc asupra unei păreri pe care mi-am permis s'o exprim față de Borodea și Teofănescu, la foarte puțin timp după ce Ion Bohotici a fost din nou trecut la infirmerie, starea lui înrăutățindu-se pe neașteptate.

—Eu socotesc, am spus eu, că administrația are între noi foarte mulți informatori. Aceasta o spun pentru motivul că nu-mi prea vine să cred că administrației i-ar de mâna să permită deținuților discuții libere, necontrolate, întruniri între ei, fără participarea observatorilor ei. Oridecâteori se discută politică, pasiunile se aprind și oamenii nu-și pot reține vederile critice asupra acestui regim comunist.

Cei doi «șefi» s'au privit cruciș și în tăcere și după ce au constatat că eu am încheiat observațiunea mea, Teofănescu, după o scurtă chibzuială, mi-a vorbit:

—Să fiți sigur, domnule Cârja, că administrația nu are nevoie de niciun informator. Ea este convinsă că nimeni din închisoare nu se încumetă să dezaprobe această măsură admirabilă de a ni se fi permis să ducem discuții necesare, în mod liber, între noi, prin care să ne spălăm rufele în familie. Prin această condiție nouă, pe care ne-a creiat-o, noi vom îndrăzni să gândim liber, să ne expunem punctele noastre de vedere ca oameni maturi, să nu mai ne simțim dependenți de autoritatea cuiva. Și, dacă se fac indiscreții, trebuie să știți că în Club sunt câteva persoane care nici mie personal nu-mi convin, dar de serviciile cărora administrația nu mai are nevoie de acum, mi se pare.

Spre a trece peste acest penibil incident pe care îl produsesem, ca să închei discuția, am mai spus:

—Şi dacă se va dovedi contrariul, domnule Teofănescu?

—Dacă vă gândiţi la cei din celula aceasta, a răspuns Teofănescu, puţin intrigat, puteţi să ne scuipaţi în faţă.

Teofănescu era o fiinţă extrem de sensibilă şi avea o rară putere de intuiţie a realităţii.

Nu mult după aceea, într'o dimineaţă când fuseserăm din nou scoşi la Club, eu m'am aşezat la locul meu obişnuit. Aproape toţi oamenii veniseră, cu excepţia vecinilor noştri imediaţi de celulă, Tibi Teodorescu şi Mitu Banea. Cu câteva minute înainte de a părăsi celula noastră, ni s'a părut că am auzit sunete suspecte în celula celor doi, ca unele mişcări forţate, târşituri, gemete mute. Viorel Boborodea, trăgând cu urechea la perete, a zis, zâmbind:

—S'or fi bătând berbecii.

Când a apărut plutonierul Lungu cu ţigările, cu el deodată au intrat în Club şi cei doi. Banea, trecând prin faţa mea, îndreptându-se spre banca lui, s'a aplecat la urechea mea şi mi-a spus:

—L-am ciocânit cât de bine pe Tibi. Nu l-am mai putut răbda.

Ambii erau congestionaţi şi continuau să-şi arunce priviri scăpărătoare, duşmănoase. In pauză, când ni s'a permis să mergem la W. C., Tibi Teodorescu a venit la mine, pe semne înţelegând că Banea apucase să mă informeze despre ceea ce se întâmplase, şi mi-a relatat pe scurt cauza incidentului care, în fond, era o copilărie, cum erau, de altfel, toate măruntele, dar dramaticile răfueli între oameni în închisoare, după ani şi ani de detenţiune şi debilitare a sistemului nervos.

Deoarece Tibi Teodorescu nu-şi mai putea folosi ochelarii pe cari administraţia ii dăduse, dela cine ştie ce defunct, a cerut lui Banea să-i împrumute ochelarii pe care Boborodea îi procurase spre folosinţa ambilor din celulă, ochelari cari se potriveau şi unuia şi celuilalt. Cum erau şi unul şi celălalt sârguitori cititori, nu şi-au putut reglamenta pe cale paşnică folosirea alternativă a ochelarilor, şi de aici s'a născut conflictul.

Banea era extrem de volubil în timpul pauzei şi, se pare, a povestit mai multora ceea ce se petrecuse. Printre cei cari au luat act de întâmplare, a fost şi Teofănescu. Când s'a încheiat programul de dimineaţă la Club şi noi ne-am retras în celulele noastre proprii, Teofănescu a întârziat mai mult ca de obiceiu, alăturându-se maiorului Nodeţ, care era pe coridor. Boborodea, care a intrat cu mine în celulă, mi-a spus că l-a văzut pe Teofănescu

intrând în biroul şefului de secţie. Acest lucru il nelinişte a vădit pe Boborodea, care avea tot timpul bănuiala că Teofănescu il «sapă».

La vre-o douăzeci de minute după noi, a intrat şi Teofănescu în celulă. Era aferat, pripit în mişcări, dar a rămas mut în timpul cât şi-a sorbit ciorba. Inainte cu puţin de a termina, l-am întrebat:

—Unde aţi întârziat atâta, domnule Teofănescu? Vedeţi, ciorba vi s'a răcit de tot.

—Am fost reţinut câteva minute de domnul maior Nodeţ, mi-a răspuns acesta, simplu şi senin.

(Trebuie să menţionez că toţi cei cari declaraseră că acceptă să activeze în cluburi, niciodată nu spuneau numele vre-unei persoane din administraţie, fără a întrebuinţa formula de politeţe «domnule, domnul», şi a-i denumi apoi gradul. Prin aceasta se dădea dovadă de respect şi deplină supunere administraţiei. Am luat cunoştinţă directă de oameni cari au fost demascaţi în şedinţe de club, chiar pentru motivul că în vorbirea curentă, intre ei, unii nu întrebuinţau formula de politeţe amintită. Unii chiar au suferit izolări şi bătăi pentru aceste ofense aduse atotputernicei administraţii).

Boborodea fierbea din colţul său. Eu nu m'am mulţumit numai cu acest răspuns şi am mai zis:

—Bănuiesc că aţi raportat cazul din celula alăturată? Greşesc cumva în presupunerea mea, domnule Teofănescu?

Omul a lăsat castronul pe genunchi, s'a inroşit la faţă şi cu o voce piţigăiată, de nerecunoscut, a ţipat:

—Ce înseamnă asta, domnule? Sunteţi anchetatorul meu? Vă atrag atenţia că nu aveţi dreptul să vă amestecaţi în unele probleme. Ei, drăcie... şi a mai bolborosit câteva cuvinte deasupra gamelei.

—Vă mulţumesc, domnule Teofănescu, nu am cedat eu. Mi-aţi confirmat exact ceea ce aţi tăgăduit cu foarte puţin timp înainte. Eu însă nu am să vă scuip în faţă, fiţi liniştit.

Instantaneu s'a aşternut o linişte apăsătoare, greu de suportat. Boborodea nu mai ştia cu care să vorbească iar eu nu aveam nimic de discutat. Suspiciunea începea să prindă consistenţă nu numai între oamenii acestei celule ci şi în altele şi chiar în

întreaga închisoare. Timpul de a ne pândi reciproc şi de a ne apăra, sosise.

Constantin Teofănescu, lăsând la o parte rolul duplicitar şi primejdios pe care îl juca, avea o foarte intensă pasiune a cititului. Când se aduceau cărţile dela biblioteca închisorii (mai târziu am aflat că aceasta era în incinta fabricii), acestea se dădeau lui Teofănescu să le distribuie. Prima operaţie era să le împartă în două vrafuri: unul pentru scurta vest şi altul pentru scurta est. După această primă lucrare, se îndrepta cu braţul încărcat de cărţi la celula lui Eugen Bolfosu, şeful adjunct al celuilalt club, şi îi întindea teancul care i se cuvenea. Intotdeauna Teofănescu oprea pentru scurta noastră mai multe cărţi decât da celorlalţi. Pe acestea le schimba imediat ce le citeam, făcând rulajul după iuţeala noastră de citire şi nu după norma stabilită. Celula noastră, în mod special întâi, era favorizată, întâi, că puteam citi literalmente toate cărţile cari se aflau pe scurta noastră şi, în al doilea rând, Teofănescu având permisiunea să schimbe cărţile după inspiraţia lui între celule, el făcea schimbul cărţilor noastre imediat ce noi le terminam, ceea ce nu se întâmpla cu celelalte celule. Dacă am avut vre-odată un privilegiu în închisoare, pe acesta îl recunosc şi, beneficiind de lectură, prin ea m'am regăsit şi reconfortat.

In aceste împrejurări am avut ocazia să citesc tot ce se tipărise mai semnificativ în literatura contemporană românească şi străină din sfera de influenţă sovietică. Am citit fel de fel de romane, nuvele, reportaje, cărţi de doctrină comunistă, de economie politică, cărţi cu conţinut ştiinţific, etc., multe cărţi pe cari nu le-aşi fi citit niciodată fiind liber, neexercitând asupra mea nici o atracţie. In acest timp cât am stat în această formaţie de trei, am citit aproape 20.000 de pagini. Am citit de două ori «Poemul Pedagogic» al lui Anton Semionovici Makarenko (1888-1939), celebrul pedagog sovietic. M'au zguduit deadreptul crâmpeie din această carte, unde acesta povestea cum îşi stăpânea elevii din coloniile de reeducare, folosind ameninţarea pistolului, pe care îl purta permanent în buzunar; odată, să menţină ordinea între acei derbedei şi, al doilea, să-şi păzească viaţa. Dintre aceştia s'au ridicat cadrele de partid şi conducătorii comunişti de mai târziu, dintre cari mulţi ocupă şi azi poziţii importante în sistemul Statului sovietic.

Tot de acest autor am mai citit «Steaguri pe Turnuri», «Cartea pentru părinţi», etc., cărţi cari mi-au desvăluit spiritul nebulos şi anarhic slav, în toate detaliile lui.

Ideea centrală a pedagogului rus Makarenko se cuprinde în ceea ce numeşte el principiul «liniilor de perspectivă», după care fiecare elev trebuie să aibă conştient definită permanenţa unui scop urmărit, acest scop fiind, în esenţă, realizarea bunei stări de mâine, prin muncă colectivă, adică socială. Sistemul educativ al acestuia este axat pe educaţia realizată prin muncă. Pentru ilustrarea principiilor sale, Makarenko analizează pe larg educaţia în mediile colective, prin colectiv şi pentru colectiv. Când Makarenko vorbeşte de extirparea sentimentalismului, a întregului fond afectiv al copilului şi preconizează disciplina de cazarmă şi delaţiunea ca metode pedagogice, nu te miri de loc cum de a reuşit regimul comunist să distrugă atât de profund personalitatea individului şi să conducă apoi acel mamut social care formează capitalul uman al Statului sovietic. Individul este lipsit de afect, privat de iniţiativă şi de aptitudini creative. Cărţi aspre, pagini întunecate, lipsite de căldură şi de dragoste umană.

Câtă deosebire nu am aflat între ideile scelerate ale lui Makarenko şi ideile pedagogului italian, de pildă, Don Giovanni Bosco, care recomandă atâta dragoste şi înţelegere pentru copilul abandonat, orfan sau vagabond (aceeaşi categorie de copii ca ai lui Makarenko, din coloniile sale), sau acele luminoase principii ale pedagogului american Kenneth E. Edle din opera «A Perfect Education» (1966). In timp ce Makarenko profesează extirparea dragostei din sufletul copilului, Kenneth E. Edle pledează cu o forţă de convingere fascinantă pentru «iubire, instruire, viaţă», elemente consecutive şi corelative ale eşafodajului educativ al copilului.

«A învăţa, spune pedagogul american K. E. Edle, este a iubi.» Sau: «Invăţătura începe în bucurie şi înfloreşte în minune».

Clasele şi societăţile, în general, care se conduc după aceste idei pedagogice, spune autorul, sunt vesele, însufleţite de dragoste de viaţă, de minunile şi de farmecul fiinţei umane şi al naturii. Elevii lui Makarenko, pe de altă parte, arată toţi ca nişte pungaşi, cu frunţile prematur crunte, obsedaţi de problema pâinii şi a salopetei. Dacă pedagogul american întrezăreşte o necesitate a râsului în viaţa copilului, pentru formaţiunea lui armonică, pedagogul sovietic, care făcea parte din resortul activ al N. K. V. D.-

ului, întrezărește și recomandă copilului însușirea minciunii și a nesincerității cu semenul, pe care va trebui să-l dobori, cu orice preț și în orice clipă.

Am considerat util să fac precizările de mai sus pentru a se cunoaște care a fost ideea de bază, ideea dela care s'a plecat când s'a preconizat în închisorile din orbita comunistă reeducarea în închisori. Și, în plus, cari au fost principiile după cari s'au condus lucrările mârșave ale acestor crime împotriva conștiinței oamenilor.

După ce cartea lui Makarenko a trecut dela celula mea, am rugat pe Teofănescu să mi-o mai procure pentru câteva ore, având nevoie de ea pentru a-mi clarifica unele probleme pe care nu le reținusem exact. Teofănescu a încercat să mă servească și după ce s'a interesat de urma cărții, mi-a comunicat că «Poemul» lui Makarenko fusese cerut de colonelul Crăciun care îl luase cu el în concediu, la Marea Neagră. Personal, eu mă îndoiesc dacă colonelul Crăciun ar fi fost capabil să înțeleagă toate nuanțele cărții, dar de aplicat severitățile și învățăturile ei oribile, cu neîndurare și cruzime, în închisoarea Aiud, de aceasta m'am convins pe deplin și chiar pe piele proprie.

Lucrările din Club mergeau strună. Se anunțaseră cei mai mulți pentru «fixarea» poziției. Unii, însă, nu se grăbeau și așteptau să fie împinși din spate, sperând, probabil, că se vor putea sustrage, până la urmă.

In mod ciudat, am constatat că dela un timp au început să lipsească, la început unul, apoi doi, apoi trei și chiar patru, dintre «membrii» Clubului. Câteva săptămâni la rând nu au dat pe la Club două dintre cele mai active și redutabile persoane din grupul nostru, ziaristul Cuza Marinescu și studentul Horia Gherman și, în plus, un al treilea deținut, om la locul lui și stimat de toți deținuți, profesorul Ion Stoian din Bacău.

După oarecare timp, am aflat despre ce era vorba; li se cerea acestora, precum și altora cari au mai urmat după aceea, să întocmească istoria unor momente pe cari le cunoșteau mai bine din viața politică a țării. In deosebi, li s'a cerut să dea toate informațiile posibile asupra persoanelor de cari știau că au jucat vre-un rol oarecare în acel timp.

Horia Gherman și Cuza Marinescu au scris câteva sute de pagini.

Horia Gherman era implicat în uciderea unui tânăr membru din partidul comunist, Constantin David, în pădurile din marginea Bucureștiului. Cuza Marinescu cunoștea o mulțime de personalități din anturajul lui Octavian Goga, A. C. Cuza și Corneliu Codreanu. Profesorului Ion Stoian i s'a cerut să scrie tot ce știa în legătură cu evenimentele din Viena, după 23 August 1944. I se cerea, nici mai mult nici mai puțin, decât să atesteze că el a fost însărcinat de către Horia Sima să aducă în România un ordin de răsvrătire a populației în spatele frontului. Eu personal nu l-am auzit pe Ion Stoian susținând acest lucru niciodată. Am cunoștință însă că a făcut un raport foarte dur, cu adevăruri irefutabile și contestații drastice la adresa regimului pretins umanitar. A avut mult de suferit de pe urma acestei mărturisiri publice. Printre altele, nu i s'au dat bocanci pentru iarnă și a trebuit să stea în timpul celor mai reci luni ale anului, pe ciment, cu o pereche de sandale de lemn, la vârsta lui venerabilă.

Odată am întrebat pe unul dintre aceia cari mergeau așa de des la birourile centrale, ce au de scris atât de mult. Mi s'a dat un răspuns pe cât de cinic, tot atât de practic:

—De ce să nu mergem?, mi s'a răspuns. E cu mult mai convenabil decât a sta la Club. Acolo este mai cald. Ni se dau mai multe țigări și primim o masă din mâncarea care se dă la «producție». (Adică din același cazan ca al oamenilor cari munceau în fabrică, fără discuție, mai substanțială).

I-am înțeles și pe unii și pe alții, adică și pe deținuți și administrația.

Prin luna August, același an, 1962, au fost eliberați pe neașteptate o seamă de deținuți dela Aiud, pe baza unui decret despre care nu s'a putut afla când a apărut sau ce anume conținea în aplicarea lui. Din Clubul nostru a plecat un avocat de prin părțile Iașului, cu o pedeapsă de 25 de ani temniță grea. Fusese foarte activ la Club, se părea că făcea parte chiar dintre persoanele de mare încredere ale administrației. Ideea aceasta ne-am făcut-o mai mulți, observând că Boborodea și Teofănescu erau atenți cu el și îi respectau intervențiile lui cari, apoi, le interpretau prin cuvinte proprii. Cineva spunea că a fost comunist afară și că a făcut servicii însemnate regimului. Nu prea era însă cunoscut de

mulţi în închisoare şi acest lucru ne-a făcut să mai bănuim că acel individ ar fi putut fi şi un agent al Securităţii strecurat între noi în faza de iniţiere a reeducării.

Tot în August, exact la 12 ale lunii, am avut o zi deosebită prin informaţia pe care o primiserăm.

La 11 August fusese lansat în spaţiu astronautul sovietic A. G. Nicolaev. A doua zi a fost lansat şi al doilea astronaut sovietic, P. R. Popovici. Amândouă navele au realizat câteva performanţe de circuit orbital al pământului neatinse încă până aici de om. După câteva ore dela lansarea celei de a doua nave, imediat după masa de prânz, am fost adunaţi val-vârtej la Club, unde ni s'a citit dintr'o ediţie specială a ziarului de partid regional «FĂCLIA» din Cluj, despre toate cele pomenite mai sus. Din partea administraţiei au luat parte un ofiţer şi doi plutonieri din resortul politic. O nestăpânită mândrie fulguia pe feţele acestora şi se observa o tendinţă intensă din partea lor de a ne inspira şi nouă admiraţia de care ei erau cuprinşi în faţa genialităţii sovietice. S'au purtat câteva discuţii marginale asupra acestui eveniment şi oamenii au reacţionat favorabil aşteptărilor administraţiei.

Fără să mă gândesc la vre-o consecinţă şi nici la natura interpretărilor cari ar fi putut avea loc, dar, cu siguranţă, sub imboldul unei indignări justificate de a se propaga numai succese sovietice în lumea noastră, am pus întrebarea:

—Dar Americanii nu fac niciun zbor în cosmos, domnule căpitan?

Ofiţerul căruia mă adresasem nu a scos niciun cuvânt. In schimb, plutonierul Lungu mi-a răspuns puţin stânjenit:

—Si Americanii fac asemenea zboruri, dar ei nu sunt aşa de înaintaţi în explorarea spaţiului ca «Uniunea». (Aceasta era denumirea folosită pentru Uniunea Sovietică).

—M'ar interesa să ştiu numele vre-unui astronaut american, am mai întrebat eu. Mi-aţi putea spune vre-un nume?

—Da, am să-ţi spun un nume, pentrucă numai un astronaut au până acum. Se numeşte Carpenter. El a fost lansat în cosmos numai în anul acesta. Nu ştiu dacă ştiţi, că anul trecut, în 1961, au fost lansaţi primii oameni în spaţiu, Gagarin şi Titov, eroi ai Uniunii. Noi suntem cu mult înaintea Americanilor, a încheiat el, ţintindu-mă cu aroganţă.

Era pentru prima oară când auziam numele lui Carpenter. Mai târziu am mai aflat că până la acea dată fuseseră lansaţi doi americani şi nu numai unul; J. Glen, la 20 Februarie, şi M. S. Carpenter, la 24 Mai 1962. Din felul cum se conducea informarea noastră nu rămânea nicio îndoială că se căuta pe toate căile să ne inducă în eroare, informându-ne tendenţios, în scopul supra-aprecierii sistemului comunist.

Intorşi în celulă, amicii mei de zi şi de noapte, au adus din nou în discuţie marele succes al Uniunii Sovietice.

Eu nu m'am putut abţine şi le-am declarat că aceasta nu are nicio valoare. Atât unul cât şi celălalt, intrigaţi şi, probabil, indignaţi, de cuvintele mele, apropiindu-se de mine, care mă aflam sub geam, mi-au cerut să mă explic.

—Vă spun de ce, şi fără întârziere, le-am răspuns prompt. Câtă vreme acest sistem politic ne ţine pe noi şi câte mii alţii, cu ciubărul de urină şi fecale sub nas şi mâncăm ciorbă de arpacaş mizerabilă lângă această cloacă de scârnăvie, pentru mine nu are nicio valoare cucerirea spaţiului. Când ştiinţa nu este pusă în slujba fericirii tuturor oamenilor, este cea mai jalnică erezie să crezi în binefacerile ei şi să o elogiezi. Să ne elibereze din închisoare aceşti oameni şi atunci vom vedea ce avem de spus asupra acestor lucruri.

După mai bine de un an, colonelul Gheorghe Crăciun mi-a amintit despre această atitudine «duşmănoasă» pe care am exprimat-o faţă de Boborodea şi Teofănescu.

Administraţia căuta să obţină informaţii, întocmai ca la Piteşti, asupra oricărei persoane din închisoare sau din afara închisorii. Astfel, într'o zi, la Club, colonelul Iacob a adus vorba, ca din întâmplare, despre unele persoane fugite în străinătate. A întrebat pe unul şi pe altul dacă îl cunoaşte pe cutare sau pe cutare despre care Securitatea avea informaţii că îmbrăcaseră cămaşa verde vre-odată. Oamenii mai numeau pe câte unul pe care îl ştiau la adăpost, dar când colonelul Iacob a afirmat că şi Generalul Antonescu a îmbrăcat o astfel de cămaşe şi apoi a devenit duşmanul cel mai neînduplecat al legionarilor, Tase Radu, de care am mai amintit, a contestat cu toată vehemenţa că acest fapt ar fi adevărat. La aceasta Iacob i-a ordonat unui plutonier, care era cu el, să aducă din safeul său fotografia Generalului Ion Antonescu. Fotografia, format 6/9 cm., de amator, înfăţişa pe Generalul Antonescu într'o piaţă largă din Bucureşti (era vorba des-

pre o festivitate care a avut loc la 6 Octombrie 1940), primind raportul unui legionar pirpiriu. Generalul Antonescu era îmbrăcat în cămașe verde, iar tânărul pirpiriu era și el îmbrăcat în cămașe legionară și își ținea brațul în sus, în semnul salutului roman.

—Il recunoști și crezi acum?, întrebă colonelul Iacob.

Omul a rămas mut dar nu și-a ridicat privirea de pe fotografie.

—Mai cunoști pe cineva din poză?, îl întrebă colonelul.

Cineva, care se aplecase și el peste fotografie, a zis:

—Cel ce dă raportul este Viorel Trifa, fostul președinte al Uniunii Studenților. Dar cine poate fi cel de lângă el, se întrebă omul de lângă Tase Radu, care îl recunoscuse pe Trifa.

Fotografia a circulat prin tot Clubul și până la urmă au fost identificate, cu surprindere, încă vre-o câteva persoane din marele grup de legionari cari erau în careu în piața Bucureștiului. Colonelul Iacob, care a tăcut tot timpul, și-i urmărea pe oameni aparent distrat, până când, din nou, fotografia a ajuns în fața sa, a cerut să i se dea numele celor cari fuseseră identificați, a notat numele într'un carnețel și a ieșit satisfăcut.

Acesta este numai un caz când Securitatea a descoperit în felul acesta numele unor oameni pe cari îi urmărea. Sute și sute de persoane au fost arestate în urma unor asemenea șiretlicuri și naivități omenești, pe baza unor fotografii găsite la percheziții sau în baza altor materiale compromitătoare.

Mă aflam în fața aceluiași sistem criminal, de mașinațiuni infernale, cari împingea prin tot felul de schilodiri spirituale, suferințe și amenințări îngrozitoare, la înfrângerea morală a oamenilor.

Viorel Boborodea se plângea zilnic de dureri de cap. Mi-a fost dat și mie, după câteva luni, să simt această stranie boală de cap, care se manifesta prin vâjieli continui și pocnete în creier și urechi. Dar această boală, m'am convins mai târziu, era comună celor mai mulți dintre deținuții vechi, debilitați și astenizați la maximum.

Dela un timp Boborodea a încetat să mai citească, spunându-ne că este chinuit de durerile de cap și, în consecință, l-a rugat pe Teofănescu și pe mine să îi citim uneori când se simțea mai calm. Intr'o zi, după ce și-a făcut siesta, și-a înfășurat, ca de obiceiu, capul cu un prosop, și a început să se plimbe agitat prin celulă. Teofănescu mi-a făcut un semn discret să-l urmăresc pe Boborodea. Teofănescu îmi spusese de mai multe ori, că Boborodea este un simulator și se comporta, ca atare, pentru a obține medicamente mai multe, pentru îmbunătățirea regimului alimentar și, în fine, pentru a-și asigura o șansă de internare în infirmerie.

La un moment dat Boborodea s'a oprit brusc lângă putina cu apă, care avea un capac și deasupra o cană, s'a uitat lung la ea și apoi, deodată, a izbit-o de câteva ori cu piciorul, răsturnându-o, în timp ce țipa ca un dement. Iși prinsese capul între mâini și striga ca apucat de furii:

—Nu mai pot, nu mai pot, nu mai pot!

Am coborît din patul de sus unde stăteam și citeam lângă oblon, fiind aici, par'că, mai multă lumină. M'am apropiat de el și am căutat să-l temperez. Ochii îi erau tulburi și musculatura facială extrem de crispată. Era un simptom premergător unui accident sau de leziuni interioare. La Canal văzusem un caz care se manifestase asemănător și în clipa următoare, omul a fost atins de paralizie.

Boborodea, la auzirea vorbei și a sfatului de a se liniști, s'a potolit imediat dar a izbucnit în lacrimi și umerii i se cutremurau de plâns.

—Liniștește-te, domnule Boborodea, doar nu ești copil, am zis eu, privându-l pe după umeri. Fii bărbat!

Printre sughițuri, Boborodea și-a mărturisit aleanul.

—Nu mai pot sta aici. Sun bolnav. Vreau să merg la infirmerie. Nu vreau să mor la închisoare. Doresc să ajung să-mi mai văd odată fetițele. Ah, nu mai pot, nu mai pot îndura această viață.

Am considerat că această criză fusese depășită și, de aceea, mi-am schimbat îndată atitudinea și tonul, vorbindu-i altfel:

—Domnule Boborodea, dumneata faci mari servicii administrației, conducând acest Club. Direcțiunea închisorii, oare, nu are în vedere acest fapt? De ce, oare, nu ți se acordă vre-un avantaj mai substanțial pentru aceasta? Sau dumneata faci tot ce faci desinteresat și cu bună credință că faci bine?

Boborodea s'a uitat lung la mine, par'că de pe un alt tărâm, și-a lăsat apoi capul îmbrobodit în pământ și mi-a mărturisit:

—Nu mi se dă decât regim alimentar. Vedeți doar foarte bine că nici doctorul Ridichie (aceasta era unul dintre medicii deținuți care lucra pentru cazurile urgente din Celular, care și-a atras

pizma tuturor deţinuţilor pentru neîndeplinirea obligaţiunilor lui de asistenţă medicală, care îi erau în competenţă), nu îmi dă injecţiile pe cari le am prescrise. Incolo, nimic, absolut nimic, numai mi se cere, încheie el cu vocea scăzută.

—In locul dumitale, nu aş mai deţine nicio secundă mai mult acest rol ingrat. Dă-ţi imediat demisia, domnule Boborodea. E mai onorabil. Inţeleg să vorbeşti aşa, să serveşti pe cineva care îţi recunoaşte şi apreciază munca. Dar aşa, este deadreptul iraţional, ca să nu spun altfel.

Boborodea a continuat să rămână şef al Clubului până la sfârşit şi durerile lui de cap se manifestau tot mai intens.

Conflictul cel mai aspru între mine şi cei doi «şefi» s'a consumat chiar în perioada când autobiografiile erau în toiu.

Odată, într'o Duminecă, în mod excepţional, am fost scoşi la Club pentru a ni se arăta nişte panouri cu grafice comparative de realizări în producţia ţării, pe anumite ramuri. După ce acestea au fost văzute, Boborodea, care avea un ziar primit atunci, ne-a citit o informaţie prin care se relata că România a livrat câteva tractoare Indiei. Aparent, fără să i se ceară, Boborodea a făcut un scurt comentariu foarte elogios la adresa regimului, remarcând succesele economiei ţării, care a ajuns la un asemenea potenţial de producţie industrială, încât piesele sale au început să treacă frontierele.

Oamenii au ascultat cu dispreţ sau cu indiferenţă, extazierea ridiculă a lui Boborodea.

Intorşi în celulă, eu l-am întrebat direct pe Boborodea dacă i s'a cerut de către cineva să citească acea informaţie şi, mai mult, dacă a fost pus de cineva să facă comentariul ei.

Boborodea mi-a răspuns pripit şi sincer că a făcut acest lucru din proprie iniţiativă.

—In acest caz, domnule Boborodea, aş fi îndreptăţit să cred că şi reeducarea dela Club o faci din proprie iniţiativă, fără colaborarea sau îndrumarea administraţiei.

Boborodea s'a simţit încercuit cu o întrebare care, în mod vădit, îl deranja şi, mai mult, îl stingherea de-a dreptul. Dar nu numai pe el îl jena, ci şi pe Teofănescu, în acelaşi timp, cu care lucra mână'n mână.

Pentrucă Boborodea a întârziat cu răspunsul, Teofănescu, care era un temperament pasionat, mi-a răspuns el.

—Domnule Cârja, dumneavoastră uitaţi şi cu cine vorbiţi şi ce se cuvine să vorbiţi şi, ceva mai mult, nu vreţi să înţelegeţi de ce sunteţi în această celulă.

—Nu înţeleg aluziile la care vă referiţi şi, vă spun sincer, nu ştiu nimic din toate acestea, am zis eu, încercând să diminuez distanţa pe care intenţiona să o stabilească între ei şi mine. Dar, aş îndrăzni să vă mai spun câteva lucruri pe cari, ar fi bine să la reţineţi şi să meditaţi pe cât posibil cât mai serios asupra lor.

Cei doi păreau nedumeriţi dacă era cazul să accepte să mă asculte ori nu. Urmând să mi se dea un răspuns, niciunul dintre ei nu se simţea atât de tare să meargă prea departe cu autodemascarea activităţii lor şi nici să se declare direct de partea administraţiei, pentrucă prea mult suferiseră şi ei până aici.

Intrucât ei nu au mai scos niciun cuvânt, eu am început să le vorbesc:

—Ştiţi mai bine decât mine ce s'a petrecut prin închisori cu aşa zisa reeducare. Toţi aceia de cari s'a servit Ministerul de Interne, până la urmă, au fost implicaţi în fel de fel de procese şi pedepsiţi foarte drastic. Ce aţi spune dumneavoastră de eventualitatea schimbării, numai o leacă, a curentului politicei internaţionale, conform căreia să se prevadă dispoziţiuni ca toţi aceia cari au impietat, într'o formă sau alta, asupra conştiinţei celorlalţi şi, în special, în detenţiune, să fie făcuţi răspunzători de anumite situaţii cari li s'au creiat? Dacă dumneavoastră, cum am întrezărit chiar şi adineaori, susţineţi că lucraţi din proprie inspiraţie şi iniţiativă şi că nimeni nu vă regizează acţiunile, atunci, se pare, că vă revine o deosebită răspundere pe care v'o asumaţi conştient, cu toate consecinţele viitoare posibile. Şi eu sunt sigur că va veni odată timpul când veţi trebui să daţi socoteală de faptele dumneavoastră.

«Imi închipui că observaţi câte drame sufleteşti se petrec sub ochii dumneavoastră. Nu mă feresc să susţin că dacă sunteţi convinşi de eficacitatea acestor dureroase spovedanii, în scopul revizuirii concepţiilor politice ale unor oameni, faptul de a vă fi pus voluntar în această lucrare nedemnă, vă puteţi considera şi autorii acestor acţiuni. Imi fac o datorie de conştiinţă, —indiferent de riscul căruia mă expun de pe urma indiscreţiilor dumneavoastră—, ca să vă atrag în mod foarte serios atenţia asupra între-

prinderii dumneavoastră, ca să nu ziceți, într'o zi, că nu ați fost preveniți la timp.

Oamenii au amuțit. Nu vorbea niciunul. Se părea că se aflau la o mare ananghie și nu aflau o soluție imediată de a se degaja. După câteva minute, în care cred că și-au scrutat conștiințele fiecare în parte, Boborodea a prins glas:

—Ne judecați greșit, a început el. Vă spun cu toată sinceritatea că ceea ce facem, facem îndemnați din scurt de către administrație. Acesta este adevărul. Administrația va răspunde pentru aceste lucruri și nu noi. Noi vrem să ne salvăm viețile, acesta este totul.

—Domnul Boborodea este sincer, domnule Cârja, se asocie și Teofănescu. Acesta este adevărul curat.

—Mă puneți într'o situație dificilă ca să fiu obligat să vă mărturisesc că nu cred, le-am replicat eu. Ceea ce ați susținut adineaori, înainte de a face precizările, dovedesc contrariul. Cum ați putea dumneavoastră să mă convingeți asupra declarației făcute?

—Foarte simplu, făcu unul. Doar vedeți foarte bine că noi suntem scoși dimineața înaintea tuturor din celulă. Unde credeți că mergem? Intrăm în Club cu domnul maior Nodeț sau cu domnul plutonier Lungu sau Rădulescu, unde ni se comunică dispozițiunile de urmat în ziua respectivă. Nicio inițiativă nu ne aparține. Noi trebuie să ieșim din pușcărie cu orice preț. Nu o mai putem suporta. Cei pentru cari ne-am expus nu ne sar în ajutor, iar puterile străine cari ne-au vândut comuniștilor, ne-au uitat. Trebuie să trăim și să nu mai lâncezim în temniți. Numai o viață avem pe pământ.

Nu am mai spus nimic. Judecățile pe care le făceam asupra acestor oameni, au rămas numai ale mele. M'am despărțit de ei în luna Octombrie în bune condițiuni. Intâi a fost scos din celulă Boborodea, care a fost internat la infirmerie, apoi Teofănescu și mulți alții de pe scurtele est și vest. Până la urmă, pe scurta noastră, am rămas cinci sau șase oameni, cari am fost, în cele din urmă, coborîți la etajul unu, unde, după câteva săptămâni, am intrat într'o altă compoziție. Mai mult de un sfert dintre cei cari fuseserăm la cluburile de pe scurta 3 nu apucaseră să-și fixeze public pozițiile iar dintre aceștia numai doi sau trei am fost aceia

cărora nu ni se ceruse să dăm nicio declarație scrisă sau să ne scriem memorii politice.

In acel timp al funcționării Cluburilor, cam după șase săptămâni dela începerea activității lor, se mai înființaseră câteva la etajele inferioare, dar nu cu o notă atât de intensă a programului de autodemascări. Se citeau doar ziare și cărți în colective mai mari, în jur de patruzeci-șaizeci de oameni. Acest lucru l-am aflat când am fost scoși, odată, în sala mare de mese a fabricii spre a vedea un jurnal care înfățișa serbările dela București cu ocazia manifestațiilor de 23 August, un foto-reportaj dela Pavilionul Economiei Naționale asupra încheierii colectivizării agricole în țară, un film sovietic și un jurnal cultural. Teofănescu, de care mă despărțisem, se întâmplase să se afle lângă mine în timpul vizionării jurnalului cu actualități culturale. La un moment dat se prezenta vernisajul unei expoziții oarecare. Teofănescu a tresărit când a auzit numele celui care a tăiat panglica: Alexandru Drăghici.

Mi-a atins ușor brațul și mi-a șoptit:

—Acesta este acela care ne-a întins mâna la camera 321. Nu eram sigur până acum că fusese chiar Ministrul de Interne.

Iată de unde plecau începuturile crimei împotriva demnității omului în închisori. Odioasele bestialități plecau din nou din birourile misterioase ale partidului comunist, Alexandru Drăghici fiind și membru de seamă al comitetului central al partidului. Ceea ce se întâmpla acum nu era decât reluarea, aproape întocmai, a aceleiași tragedii săvârșite cu treisprezece ani în urmă. Viperele nu dormeau și nu aveau liniște. Otrava gușilor lor o inoculau în sufletele miilor de oameni în lanțuri, a unor umbre nenorocite, numai pielea și oasele, fără vlagă și inflămânzite, dar dornice să trăiască.

VIII. PRELIMINARIILE TACTICE ALE CRIMEI

Perioada de timp pe care am petrecut-o dela încheierea activității Cluburilor dela etajul trei și până la 1 Decembrie 1962 mi-a fost utilă unor observațiuni din mai multe puncte de vedere. Dar mai mult mi-a servit posibilității de a relua contactul cu diferite persoane, pe calea comunicărilor prin țevi sau prin pereți și, în câteva ocazii, chiar să ne putem întâlni. In felul acesta am reușit să mă edific asupra unor aspecte și procese din închisoare cari, până aici, îmi erau sau total necunoscute sau neclare. De când, însă, s'a constatat că administrația mergea pe o cale precisă și că problemele ce se vor pune deținuților vor fi de gravă răspundere față de conștiința lor și față de interesele nemijlocite ale națiunii, oamenii au început să discute cu toată seriozitatea alternativele cari le stăteau în față.

Am mai amintit undeva că profesorul George Manu și-a pierdut viața, opunându-se presiunilor cari se exercitau împotriva lui, pentru a-l determina să devină unealta de lucru în planurile asasine ale regimului comunist.

Concomitent, administrația ducea, intens și alte acțiuni asemănătoare, cu alte persoane. Dar nu numai că ducea asemenea acțuni, dar chiar pregătea subteran, cu multă meticulozitate, planurile mârșave de doborîre a oricărei împotriviri, dacă cerbicia deținuților s'ar fi menținut neînduplecată.

Nu credem să epuizăm subiectul cu ceea ce vom reda mai jos și nici că suntem cel mai bun cunoscător al tuturor resorturilor cari se puneau în mișcare, în vederea începerii campaniei masive

de reeducare. Suntem însă convinşi că aceste date cuprind în ele caracterele esenţiale şi semnificative ale tuturor mijloacelor abjecte de cari s'au servit comuniştii, nu numai la Aiud —unde a fost centrul cel mai puternic— al interesului regimului de a strivi complectamente tot ceea ce comuniştii mai considerau germen anticomunist, dar şi în toate celelalte penitenciare ale ţării.

In toamna anului 1962, după o acalmie derutantă în închisoare, de-odată s'a simţit că s'au operat câteva schimbări de persoane prin celule. Despre multe persoane, însă, nu se ştia unde erau, acestea dispărând misterios de prin secţiile unde fuseseră. Bineînţeles, în locurile lor au apărut alţi deţinuţi, aduşi de prin secţii îndepărtate.

In acea vreme, ca din întâmplare, s'au trezit în aceeaşi celulă şi câteva persoane cari erau în permanenţă în focarul de observaţie ale administraţiei, fie prin trecutul lor politic remarcabil, fie pentru influenţa pe care o aveau asupra celorlalţi deţinuţi.

Aceste persoane erau, dr. Victor Biriş, magistrat, fost secretar general la Ministerul de Interne, condamnat pentru crimă împotriva umanităţii, participare la rebeliunea din Ianuarie 1941 şi activitate subversivă în închisoare, la de mai multe ori câte 25 de ani; Prinţul Alexandru Ghica, fost director general al Siguranţei Statului, avocat dr. Ilie Niculescu, fost şef al aşa numitului Corp al Răzleţilor, avocatul Nistor Chioreanu, din Sibiu, şi avocatul Filon Lauric, din Cernăuţi-Bucovina. Filon Lauric, odată, când l-am cunoscut în fabrică, mi-a mărturisit că el nu a fost în acea celulă, dar că se încerca un şantaj de către unele persoane împotriva lui pe care, însă, nu mi le-a numit. Mi-a rămas neclar cum de se svonise că şi el a fost în acea celulă şi, apoi, la ce fel de persoane se referea că ar fi încercat să-l şantajeze, —deţinuţi de rând sau din cadrul administraţiei—.

In mod natural, şi în acea celulă, ca şi în toate celelalte, s'a făcut, în comun, o revizuire a situaţiei internaţionale pe baza informaţiilor pe cari fiecare le avea în parte. Se pare că cel mai bine informat la acea oră era Dr. Victor Biriş. El vorbea de unele cercetări şi anchete pe cari le avusese la Bucureşti în ultimul timp, unde a avut prilejul să abordeze şi probleme de actualitate poli-

tică. După Victor Biriş, nu rămânea nicio îndoială că Germania constituia atunci încă, nodul gordian al Europei, că Americanii susţineau tendinţele de unificare a celor două Germanii şi că Rusia sovietică se opunea acestei intenţii, apoi că, în ţară, populaţia era într'o continuă agitaţie, fiind susceptibilă în fiecare clipă de o insurecţie de mari proporţii.

După felul cum prezenta Victor Biriş situaţia, se părea că, atât din punct de vedere internaţional, cât şi naţional, existau motive să se păşească neîntârziat la rezolvarea crizei care dăinuia şi ameninţa să înrăutăţească mai mult climatul politic al lumii şi că, în această conjunctură, eliberarea deţinuţilor politici era iminentă, printr'o destindere politică, tot aşa cum era probabilă şi posibilă o propunere deţinuţilor, din partea guvernului comunist, de colaborare cu regimul, cum se întâmplă în asemenea împrejurări tulburi.

S'a ajuns la o opinie comună, împărtăşită aproape de toţi cei prezenţi în această celulă, că erau indicii să se creadă că anumite persoane politice de mai mare suprafaţă, aflate în închisoare, vor fi consultate curând. Se punea însă problema următoare: să se admită o colaborare proporţională a tuturor forţelor politice, într'o formă viitoare de guvernare, sau să se impună admiterea în guvern a unui grup reprezentativ compus din exponenţi a vechilor forţe politice din ţară. La aceste discuţii, se spunea, au luat parte toţi din celulă, cu excepţia Prinţului Alexandru Ghica care, în tot timpul, a rămas ursuz şi inaccesibil. Până la urmă, după declaraţiile pe cari le-a făcut Victor Biriş, s'a ajuns la un compromis. Ceea ce era mai grav şi aproape insolubil, era o altă problemă care se punea şi, care, dacă ne amintim de antecedentele dela Piteşti, era cu adevărat primejdioasă. Anume, trebuia discutată reorganizarea politică a lumii din afara închisorii, după anumite principii, şi cu numirea unor persoane responsabile de îndatoririle cari le revin. Acele persoane trebuiau să fie desemnate încă acum.

Nu după mult timp, această celulă a fost descompusă şi fără întârziere apoi, oamenii au fost luaţi la cercetări în cabinetele de anchetă ale ofiţerilor politici ai închisorii. Ceea ce se discutase în acea celulă fusese «turnat» administraţiei şi acum anchetele se duceau cu privire la înfiinţarea subversivă, a ceea ce se numea a «noului comandament». Cercetările au fost foarte aspre, dea-

dreptul violente, și s'au exercitat asupra acelor oameni tot felul de torturi fizice și morale, până s'a ajuns la recunoașterea «de facto» a înființării unui comandament subversiv de acțiune în închisoare.

Victor Biriș, după cum eu însumi m'am convins ulterior, a recunoscut printr'o declarație dată administrației și citită, mai târziu, în închisoare în cadrul Cluburilor, că într'adevăr s'a înființat un comandament general în închisoarea Aiud. De asemenea, tot Victor Biriș, în aceeași declarație, a mai recunoscut un fapt de autoincriminare foarte grav, care, singur, chiar dacă acesta avea câteva condamnări anterioare definitive date cu 20 de ani în urmă, era suficientă să-i atragă o condamnare capitală. Victor Biriș a recunoscut că el a fost acela care a dus ordinul de execuție în masă la Jilava, la 26 Noembrie 1940, în baza căruia un grup de legionari cari deshumau pe Corneliu Codreanu, au ucis, la rândul lor, 64 persoane cari se aflau încarcerate la Jilava. Unele din acele 64 persoane se făcuseră vinovate de deslănțuirea unor aprige prigoane împotriva legionarilor și chiar de asasinarea celor 14 camarazi ai lor, în frunte cu Corneliu Codreanu. Faptul de a-și fi însușit autoratul unei asemenea acțiuni criminale, conform legislației penale existente în România la acea dată, dacă mai putea fi coroborată cu câteva minime probe materiale, —cari, la o adică, s'ar fi aflat nu cu prea mare greutate—, îi puteau atrage pedeapsa cu moartea și executarea foarte curând.

Această declarație, —care la început ne-a fost adusă la cunoștință prin citirea ei de cineva din partea administrației—, mi-a fost dat s'o aud cu urechile mele din gura lui Victor Biriș la 7 Ianuarie 1963, în ajunul eliberării sale. Când mi-a fost dat s'o aud mi-am zis că ori omul acesta, —care, la bază, era un jurist—, ajunsese un dement, ori că juca o carte extrem de periculoasă, care îi va putea aduce pierderea capului. (Ultima mea presupunere s'a adeverit. La câtva timp după ce a fost eliberat a fost împins sub un tren în stația Mediaș, de către un grup de comuniști, unde a fost prefăcut într'o masă diformă de carne și sânge).

Nu consider că este necesar să fac un comentariu marginal asupra a ceea ce cuprinde, prin sine însăși, această schimbare radicală a omului. Nu ne-a fost dat să cunoaștem, (pentruca, se pare, nu a împărtășit nimănui), presiunile la care a fost supus Victor Biriș spre a debita o asemenea monstruozitate. Această declarație,

nu a fost singura de dimensiuni atât de groaznice, dar a fost, aproape sigur, una dintre acelea care a contribuit, în mai mare măsură, la determinarea multor oameni de a-și schimba atitudinile, de a abdica dela prerogativele personalității lor și de a deveni altceva din ceea ce au fost, micșorându-și considerabil puterea de rezistență.

Cu câtva timp înainte sau, probabil, puțin după această regizare din celulă de care am amintit mai sus, a fost scos în fabrică un bărbat tânăr, cu multe prietenii și cu un prestigiu bine stabilit și recunoscut în lupta de rezistență. Acesta se numea Aurel Călin. Era acest Aurel Călin un om fără multă știință de carte, dar, în schimb, cu mult bun simț și cu mai multă orientare morală și conștiință a responsabilităților istorice prin care trecea, ca mulți alții.

Aurel Călin a lucrat la tâmplărie, unde a fost repartizat. Nu a putut fi bănuit de nimeni că ar fi intenționat să producă vre-o dificultate de orice natură administrației sau că ar fi nutrit planuri de sabotaj în muncă. Aurel Călin, cum s'a constatat ulterior, a fost scos în fabrică cu un scop precis: de a se servi de el pentru montarea unui simulacru.

Când a fost scos în fabrică Aurel Călin, acesta era distrofic. Cum era natural, mulți dintre deținuții mai vechi din fabrică, cari se refăcuseră parțial, au ajutat din prima clipă pe Aurel Călin cu alimente, rupându-și dela propria lor gură. Oamenii au făcut acest lucru, întâi, că îl iubeau pe Aurel Călin pentru atitudinea sa dreaptă și demnă și, în al doilea rând, oamenii aveau compasiune unii față de alții, și, mai ales, de cei despre cari auzeau că veneau din ZARCA, cum era și cazul de față. Și cu mine s'a întâmplat același lucru, aidoma.

Prin rețeaua de informatori, în frunte cu I. Baniță și Romulus Drăgoescu, ochii administrației din fabrică, s'au strâns unele note informative, prin care se relata că Aurel Călin a încercat să organizeze un comandament de acțiune unită în fabrică, substituindu-se celorlalte grade superioare lui, cari erau în imposibilitate de acțiune, fiind izolate. Alăturea de acestea, o împrejurare nenorocită a agravat mai mult aceste acuzații, întărind, într'un anumit fel, afirmațiile celor doi delatori.

O șandrama veche de scândură, lipită de unul din pereții fierăriei, a fost mistuită de foc într'o noapte. S'a susținut că acest

incendiu fusese provocat de către oamenii lui Aurel Călin, ca introducere a unei acțiuni viitoare de sabotaj. In realitate, nu fusese altceva decât o neglijență a unui tânăr care lucra la turnătoria metalică. Acesta răsturnase seara, o roabă cu cărbuni nestinși lângă șandrama, peste care nu mai apucase să toarne apă, fiind silit să iasă din fabrică, deoarece tocmai încetase munca și gardianul însărcinat cu supravegherea internă l-a grăbit să iasă, nețiindu-se seama de motivul pentru care deținutul vroia să mai rămână o singură clipă.

Aurel Călin a fost anchetat și maltratat, în modul cel mai crud, mult timp apoi, pentru a-i stoarce declarații asupra acțiunilor sale din fabrică. Am auzit de mai multe ori din gura colonelului Crăciun sau a celorlalți ofițeri politici, povestea aceasta ciudată prin care se încerca să se demonstreze caracterul permanent al reacțiunii politice din țară și, în mod special, a aspectelor criminale, destructive, prin acte de sabotaj calculat și provocări de incendii.

In felul cum s'au pus aceste teze la Aiud, constatăm că nu suntem prea departe, dimpotrivă, chiar foarte aproape, de ceea ce se petrecea cu zece ani și ceva în urmă. Dar a existat la Aiud, totuși, o diferență; de data aceasta la Aiud au fost oameni cari nu și-au pierdut capul, discernând la rece șantajul de realități.

In închisoarea Aiud, așa după cum am mai amintit, erau cele mai potrivnice elemente regimului, printre cari excelau membrii Mișcării legionare. Pentru a sparge unitatea acestor forțe, administrația a reușit să o scindeze diabolic, prin acordarea de tratamente deosebite după criteriul aderenței acestora, la un lider sau la un altul. Am reținut că cea mai mare parte dintre legionari rămăseseră fideli lui Horia Sima, dușmanul numărul unu al regimului comunist din România. Oamenii își creiaseră o anumită credință în jurul acestui om, bănuindu-i relații multiple în cadrul organizațiilor internaționale naționaliste. Era o credință nelimitată în inimile tuturor acestora că Horia Sima lucra rodnic în străinătate și că a rămas neclintit pe linia marelor imperative de luptă împotriva comunismului destructiv și inuman.

Acești oameni, cari erau îndeaproape filați, erau cel mai mult vizați de administrație, și asupra acestora atârna în permanență sabia lui Damocles, asupra lor se purta cea mai îndârjită acțiune de reeducare, folosindu-se cele mai diverse manevre și mijloace de a-i înfrânge.

O altă parte dintre legionari, Macedonenii, cum erau numiți, erau grupați în jurul fostului ministru dela Economia Națională, Constantin Papanace. Aceștia nu erau așa de numeroși, și administrația, exercitând presiuni asupra câtorva dintre foștii exponenți ai grupului macedonean, a reușit foarte curând să-i supună și să le impună o anumită conduită dictată. Dintre aceștia, în afară de Constantin Papanace, care nu era în țară, amintim pe călugărul Cristofor Dancu, fost ziarist, pe avocatul Stere Alexa, fost prefect de Brăila, etc. In special, aceștia doi numiți mai la urmă, au devenit dure unelte în opera de reeducare, fiind considerați printre cei mai buni șefi de Club.

A treia fracțiune era a singuraticilor, să le spunem așa, în frunte cu avocatul Radu Mironovici, o personalitate de mare marcă a Mișcării legionare. Nu sunt sigur dacă scriitorul Constantin Gane, precum și ziaristul I. Lefter, s'ar fi putut încadra în aceeași categorie cu Radu Mironovici, dar am fost informat că și aceștia au militat și au luat atitudini mai mult solitar decât prin participare alăturea de ceilalți legionari, cari recunoșteau o conducere supremă undeva peste frontiere. Cel mai însuflețit susținător al atitudinii lui Radu Mironovici era avocatul Dr. Alexandru Popșor, care a intrat, din nenorocire, în faza ultimă de pușcărie într'o jalnică rătăcire a minții.

Aceste trei sciziuni, ale uneia și aceleiași mișcări de mase din România, erau totuși pe un front comun. Inamicul, însă, a exploatat disensiunile interne de care era informat, și i-a atacat deosebit, ținând seama de număr și de lideri. Rezultatele au fost dezastroase, în general, și aceasta, datorită breșelor cari s'au creiat pentru cauze mai mult sau mai puțin serioase dar, cari erau, după părerea noastră, evitabile.

Am mai cunoscut și o altă fracțiune, pe care aș putea-o numi a lui Victor Vojen. Aceasta, să fie avut treizeci de oameni. Victor Vojen, după ce fusese eliberat după un prim mandat pe care îl executase, a fost repartizat în 1956 în Bărăgan, cu domiciliu obligatoriu. Acolo a lucrat la o fermă de Stat, într'o muncă administrativă, se pare, în direcția aprovizionării. In această poziție avea adeseori ocazia să facă deplasări în raza permisă de miliție, în interes de serviciu. In felul acesta a reușit să ia contactul cu o sumă de oameni, dintre cari unii îl cunoșteau după trecutul lui politic, manifestându-i simpatie și admirație. Victor Vojen le-a

inspirat, prin personalitatea lui, acestor oameni, un curent pasiv de rezistenţă, fără însă să-i entuziasmeze şi să-i îndemne la acţiuni. Dar, s'a observat, că i s'au alăturat şi oameni cari mizau exclusiv numai pe o carte viitoare favorabilă, cum era natural. Aceşti oameni erau un soiu de oportunişti cari bătuseră la multe porţi politice în trecut şi, mai recent, se învârtiseră în tinda partidului comunist. In 1959, Victor Vojen a fost arestat şi împreună cu el toţi acoliţii lui şi condamnaţi. S'a putut totuşi constata că acestora nu li s'au aplicat pedepse de aceeaşi gravitate pentru aceleaşi fapte, pentru cari alţii primiseră sentinţe infinit mai grele. Mi-a fost dat să lucrez în fabrică laolaltă cu oameni din lotul lui Victor Vojen şi am descoperit, cu uşurinţă, că aproape toţi aceştia fuseseră informatori ai Securităţii afară, având state de plată voluminoase la MAI (Ministerul Afacerilor Interne). Veniţi în închisoare continuau fără jenă aceeaşi meserie infamă şi degradantă. Ii cumpăneam pe oamenii lui Vojen cu aceia ai lui Ionescu Remontu, un vechiu luptător naţionalist. Fără îndoială, oamenii acestuia erau de o altă factură şi de o altă atitudine. Gheorghe Ionescu Remontu, încă fiind în închisoare, cu ani în urmă, a fost acuzat că a transmis ordine şi mesagii afară, în baza cărora oamenii s'ar fi organizat în unităţi de rezistenţă. Mulţi oameni au fost arestaţi şi bătuţi, dar niciunul dintre aceştia nu a recunoscut monstruoasa înscenare.

Au mai fost cazuri de această natură, absolut scandaloase, prin lipsa lor de orice temeiu. Simple ficţiuni, odioase tactici de a distruge vieţile oamenilor.

Unul dintre membrii unei asemenea organizaţii-fantomă, creiată de imaginaţia draconică a Securităţii, mi se pare profesorul Mazilu din Galaţi, a fost o victimă ciudată a acestor viclenii satanice. Acest om trăia permanent un coşmar bizar, fiind inapt de a mai discerne realitatea de prefăcătorie. Mi s'a părut patologică manifestarea lui atât de inegală, —dela duplicitate slugarnică, până la îndrăzneala nebunească—, încât, era clar, omul acesta nu reuşise niciodată să-şi analizeze atitudinea sinceră faţă de linia unei convingeri politice pe care o avusese în trecut şi faţă de comunismul contradictoriu în mrejele căruia se rătăcise ca într'un abis. Acesta n'a fost unicul caz. Era sfâşietor de trist să vezi zeci şi zeci de oameni cufundaţi în tenebre sufleteşti, cuprinşi de vâltoare, năuciţi şi rătăciţi în tulburarea vremii.

Colonelul Crăciun şi adjuncţii săi aveau grijă ca să adâncească disidenţele interceptate, cari, în fond, erau aproape inexistente, raportând poziţia comună de suferinţă, în care se aflau toţi, la blidul cu linte amară care se promitea. Scopul era uşor de înţeles. In orice chip trebuia distrusă încrederea oamenilor între ei, trebuia desfiinţată prietenia şi loialitatea reciprocă. Este aceasta încă o notă similară cu tactica care se practicase violent la Piteşti, acel Piteşti de care Crăciun mereu amintea şi, într'adevăr, ciudat, această bestie cu chip de om, sublinia aspectele criminale ale Piteştilor în cele mai negre culori. Se pare că acest satrap nu se gândea nicio clipă că ceea ce întreprindea el aici, aşa cum se vedea, era întocmai la fel cu ce se înfăptuise la Piteşti şi Gherla de către administraţiile din acele timpuri.

Chibzuind slăbiciuni, exploatând radical şi sadic situaţii, împrejurări şi fricţiuni, provocând gelozii şi lansând zvonuri false, administraţia şi-a pregătit şi pe această cale oamenii trebuincioşi pa cari, la momentul oportun, i-a scos pe ring şi i-a manevrat ca pe nişte manechini.

Mai era, însă, un capitol pe care administraţia l-a deschis la timp, în această fază a reeducerii, şi pe care l-a întrebuinţat pentru doborîrea multor cutezători.

După anul 1954, când se produsese o oarecare destindere în închisori, prin eliberarea criminalilor de războiu, a celor acuzaţi de crime împotriva umanităţii (cu câteva excepţii: miniştri, generali, poliţişti, etc.) şi a celor cu pedepse sub cinci ani de închisoare corecţională, ca efect al «spiritului Genevei», s'a aprobat de administraţie ca, pe secţii, să se pună plantoane dintre condamnaţii politici şi nu de drept comun, ca până aici. La Zarca au fost alese trei plantoane, după cum am auzit, la propunerea unor deţinuţi cari fuseseră consultaţi în prealabil de către fostul director al penitenciarului, colonelul Koehler. Se pare că aceste persoane au oferit multă încredere în lumea deţinuţilor din Zarca, cari se plânseseră de nenumărate ori că plantoanele de drept comun comiteau multe nedreptăţi, fie la distribuirea mesei, fie la buna funcţionare a serviciilor administrative curente (bărbierit, scoatere la WC, etc.) fie la menajarea sensibilităţilor lor.

Plantoanele numite la Zarca au fost: Dr. Ilie Niculescu, Luca Damaschin şi Constantin Coniac. Impotriva onestităţii acestor oameni şi a corectitudinii lor, nu se află nimeni să le poată aduce

vre-un reproș. Mai mult, asupra acestor trei oameni nu plutea nicio suspiciune, de nicio natură.

Plantoanele aveau mână liberă la împărțirea mesei, la distribuirea de efecte, de săpun, la deschiderea, uneori, a ușilor pentru ieșire la baie sau deșertarea tinetelor. (Necesitățile aveau loc numai în celulă, interzise cu strictețe la closet). De sigur, exista latitudinea unor favoruri pe cari plantoanele le puteau face oricând și oricui, între anumite limite. Dar, inevitabil, orice favor, cât de mic, avea ca o consecință firească nedreptățirea altuia. Dacă se dădea, de pildă, «mai gros» unuia, se subția mâncarea pentru altul. Dacă se dădea o bucată de mămăligă mai mare lui cutare, un altul primea o bucată mai mică. La baie, dacă se lăsa o celulă mai mult sub duș, se scurta timpul pentru altă celulă, toate fiind numărate și planificate în cel mai mic detaliu.

Când s'au întreprins primele sondări asupra oamenilor de către administrație, cu privire la atitudinea pe care ar avea-o într'un proces de reeducare posibil, plantoanele au fost consultate în primul rând. Administrația a suferit prima deziluzie când a întâmpinat prima rezistență și opoziție din partea acestora, cu foarte mici excepții, la unele secții. In fața opoziției plantoanelor dela Zarca s'a încercat apoi un șantaj care, din nenorocire, a implicat și alți deținuți. Dacă plantoanele s'au dovedit a fi, până la urmă, oameni dintr'o bucată, o seamă dintre deținuții pe cari se conta a fi inflexibili în poziția lor față de regim, au avut o comportare deplorabilă.

Cele trei plantoane dela Zarca, pe care le-am numit mai sus, au fost acuzați de favoritism în atribuțiunile pe cari le îndeplineau. S'a susținut anume că aceștia au protejat pe anumiți deținuți, după dispozițiuni superioare, de salvare a ierarhiei politice. Ceva mai mult: acordarea unei porții de mâncare mai consistentă s'a făcut numai după ce, în prealabil, era consultat Nicolae Pătrașcu sau Nistor Chioreanu, cele două grade superioare ale Mișcării legionare, prezente pe acea secție. In plus, s'a adus acuzația din partea administrației că Luca Demaschin și Coniac au colportat știri dela o celulă la alta, menținând în felul acesta atmosfera politică într'un stadiu febril în închisoare.

Când s'a trecut la anchetă, acești oameni au fost ridicați din Zarca și au fost maltratați și chinuiți în mod sălbatec la celulele din «izolator». Ilie Niculescu a fost scos de sub bănuială la scurt

timp, nu însă înainte de a fi și el supus unui sălbatec tratament de presiuni și șantaj. Luca Damaschin și Coniac au fost duși la București și supuși unor anchete speciale, de unde s'au reîntors de abia după un an; Coniac pe targă și Damaschin olog. Pe Coniac nu l-am văzut niciodată, cu toate că am fost cu el pe aceeași secție, la Zarca, mai mult de un an și, în acest timp, cei dela această secție, am avut prilejul să ne vedem, fiind scoși la unele întruniri comune, uneori, toți din ZARCA. Pe Luca Damaschin, în schimb, l-am văzut de mai multe ori, la întrunirile de care am amintit. Intotdeauna era adus de subțiori de către camarazii săi din celulă. Coniac și încă vre-o trei veterani ai închisorilor, printre cari Constantin Teodorescu-Gandhi, un om admirabil din Galați, de prietenia căruia am avut onoarea să mă bucur, au zăcut tot timpul în pat. In pofida faptului că erau parțial paralizați și completamente improprii de a se mișca, au fost duși, de multe ori, cu targa la izolator, fiind pedepsiți pentru vini, cum ar fi aceea că nu au vrut să se ridice în șezut la raport, că au refuzat să vorbească gardienilor când au fost întrebați despre situația lor sanitară, etc. La izolare au zăcut pe ciment, fără nicio pătură, în ger și fără căldură, zile întregi, dându-li-se câte o jumătate de calupul reglamentar de mămăligă la zi și o cană de apă, și numai a treia zi câte o ciorbă.

Nu vom aminti aici, deocamdată, acuzațiile aduse și forma în care au fost atestate de persoanele cari au contribuit direct la nenorocirea acestora. Spre a face acest lucru ar fi nevoie să facem prezentări prea complexe cari ar depăși dimensiunile unei cărți ca aceasta.

Ceea ce am intenționat să relevăm prin relatările sumare de mai sus a fost pregătirea ingenioasă a unei plase de paianjen, pe care administrația, după planurile ticluite de Ministerul de Interne, o întinsese premeditat în închisoare și, în care urmau să cadă toți deținuții politici din Aiud, într'un fel sau altul. Dacă comuniștii au reușit sau nu să-și atingă scopul, aceasta se va vedea în paginile cari vor urma.

Am auzit dela mulți deținuți avertismentul semnificativ pe care colonelul Crăciun obișnuia să-l dea cu cinism acelora dintre noi cari, la somarea lui de a face mărturisiri și de a lua atitudini publice împotriva trecutului lor, spunea:

—Ai să vorbești până la urmă. Și ai să ne spui tot. Și ai să te

rogi să-ţi permitem să vorbeşti. Şi ai să ne spui chiar mai mult decât îţi cerem noi.

Mi-a fost dat să-l aud personal pe Crăciun dând acest avertisment unui fost demnitar, când era mai multă lume de faţă.

Mărturisesc că aceste cuvinte m'au înfiorat.

Când am aflat, mai târziu, că tuturor celor cărora Crăciun i-a avertizat că vor vorbi ce voieşte el, să facă declaraţii pe cari oamenii le considerau imposibile şi deadreptul auto-infamante, am avut certitudinea că administraţia dispunea de un arsenal nelimitat de mijloace de a zdrobi viaţa oricui. Nu mi-am putut explica niciodată complet cât am fost la închisoare şi chiar mai târziu, după ce am ieşit din închisoare, pentru ce nu au folosit şi în cazul meu aceleaşi măsuri drastice pentru a mă dezonora. Din câte se va vedea, am avut deseori ocazia să mă confrunt cu Crăciun şi să-i vorbesc răspicat. Cred că numai o greşită calculare a timpului din partea administraţiei m'a salvat. Ca şi mine, au mai avut şi alţii fericita şansă, de a fi scutiţi de acele umilinţe şi căderi cari, la peste nouăzeci la sută dintre foştii deţinuţi, a însemnat cea mai catastrofală înfrângere a personalităţii lor şi totodată împovărarea conştiinţei lor cu remuşcarea greu de suportat a abdicării lor dela calitatea umană. Mâna criminală, din umbră, a fos mai puternică decât discriminrile conştiinţei, şi dorinţa de viaţă mai covârşitoare decât respectul memoriei viitoare.

Cum am mai amintit undeva, oamenii obişnuiesc să se pregătească pentru o carieră în viaţă, dar nimeni, absolut nimeni, nu s'a pregătit şi nu se pregăteşte pentru eventuale privaţiuni şi situaţii neprevăzute. Omul totuşi, rămâne o enigmă necunoscută lui însuşi; de aici şi marile bucurii ale vieţii lui dar şi cumplitele lui drame interioare.

IX. CLUBUL TINERETULUI

Problema generaţiilor este susceptibilă de cele mai variate discuţii. Se susţine de către unii că vârsta biologică nu se suprapune cu exactitate vârstei psihologice. De aceea este dificil de a demarca în artă şi în literatură, mai cu seamă, perioade stricte, calendaristice, de individualizare a unei generaţii. Dar, realitatea este că există generaţii, că există probleme ale generaţiilor şi că istoria societăţii se pretează la o analiză pe structură de generaţii. Cei cari combat mai acerb problema generaţiilor sunt socialiştii, în general, şi comuniştii, în special. In baza învăţăturilor sectare, dogmatice şi de monism materialist, aceştia nu acceptă posibilitatea altor preocupări într'o societate comunistă decât una singură, şi aceasta este cea care se încadrează învăţăturii materialismului dialectic. O generaţie nu poate veni cu alte probleme decât acelea pe care le-au avut predecesorii. O generaţie oarecare, nu face decât să rezolve problemele precursorilor.

In majoritatea absolută a cazurilor, teoriile comuniste nu coincid cu acţiunile lor. Pentru atingerea unor scopuri, comuniştii nu se feresc de a sacrifica scrupule şi dogme partinice. După ce criza este depăşită, se reîntorc la matcă şi încep munca de aşezare a evenimentelor în tipare dogmatice. Dacă nu află o altă cale de a salva pincipiile, cu cel mai senin cinism sacrifică oameni, de responsabilitatea cărora leagă abaterile, abuzurile sau eşecurile. Nicăieri mai mult ca la comunişti nu se aplică faimoasa observaţiune a Lordului Acton: «puterea tinde să corupă; puterea absolută corupe absolut».

Şi acum iată care a fost atitudinea comuniştilor români faţă de generaţii, la Aiud.

După ce s'a încheiat activitatea cluburilor experimentale de pe «Scurta trei», am fost transferaţi la alte etaje din Celular, unde am fost lăsaţi în linişte vre-o câteva săptămâni. După aceste săptămâni, de aparentă pasivitate a interesului administraţiei faţă de noi, am fost din nou luaţi, celulă cu celulă, la rând, şi combinaţi în toate formele posibile. Această agitaţie s'a potolit complet cu trei zile înainte de 1 Decembrie 1962. Ziua de 1 Decembrie, pe care am trăit-o fiecare dintre noi cu mare emoţie în timpul anilor noştri de şcoală, în anul 1962 ne-a procurat din nou clipe palpitante pe care nu le vom putea uita cu uşurinţă. De data aceasta, însă, surpriza întâmpinată era atât de inedită încât varietatea sentimentelor cari ne-au tulburat, au estompat cu desăvârşire aniversarea istorică a zilei.

In acea dimineaţă de 1 Decembrie, pe neaşteptate, uşile tuturor celulelor dela etajul doi, unde ne aflam, s'au deschis pe rând cu repeziciune. Un număr impresionant de mare de subofiţeri şi ofiţeri, cunoscuţi din vedere sau văzuţi pentru prima oară prin secţie, în uniforme noi, se perindau pe culoarul îngust şi, spre deosebire de până acum, de data aceasta, erau zâmbitori şi ne vorbeau cu bunăvoinţă ca să nu spun, cu blândeţe.

—La Club, mai repede, domnilor, se auzea aproape tot la a doua sau a treia uşe, unde se afla câte unul dintre ei.

Mi s'a părut deadreptul neverosimil să văd dintr'odată atâtea feţe noi de deţinuţi. Dacă după nume auzisem despre foarte mulţi dintre ei, după faţă am constatat că nu cunoşteam decât pe foarte puţini. Am remarcat îndată că toţi cari ieşeam din celulele etajului doi eram cam de aceeaşi vârstă. Mi s'a părut că unii sunt mai maturi dar, până la urmă, m'am convins că, dimpotrivă, erau mai tineri ca mulţi dintre noi. Aveau însă câte treisprezece sau patruspezece ani de închisoare, la acea dată, şi de aceea păreau îmbătrâniţi de-a-binelea. Şi, foarte curios, mă înşelasem cu alţii dintre ei, cărora le dădusem o vârstă mai mică, dar, în realitate, erau în apropierea vârstei de cincizeci de ani şi unii chiar mai bine. In câteva zile m'am lămurit şi cu aceştia, când i-am văzut la Club mai bine, când i-am auzit cum şi ce vorbesc şi anume ce carte jucau. Regimul privelegiat de care beneficiaseră până acum le-a permis să-şi refacă contururile fizionomice, diferenţiindu-se de majoritatea dintre noi, cari eram prematur decrepiţi şi jalnici la înfăţişare.

Afară ninsese. Un peisaj nou, în care albeaţa zidurilor, a acoperişurilor şi a îngustelor spaţii de trecere printre clădiri, erau strident de strălucitoare pentru ochii noştri, cari de câteva săptămâni, nu mai ajunseseră să vadă cerul. Clipeam des din ochi din cauza iritaţiei luminei şi în sufletul fiecăruia dintre noi a tresărit bucuria palidă că ne aflam din nou sub cer, că vedeam zăpada proaspătă şi pufoasă şi că respiram aerul pur care se degaja din natură, de care noi, biete fiinţe abandonate într'un secol apocrif, nu aveam parte. Galbeni şi anemici, cu bărbile crescute ca nişte ţapi, nefiind bărbieriţi de mai bine de o lună, —negăsindu-se frizeri pentru noi—, ne întâlneam privirile curioase. Cu toate că nu ne cunoşteam, ne zâmbeam unul altuia şi ne strângeam mâinile. Par'că eram nişte naufragiaţi cari ajunseserăm la un liman. Intâlnirea cu elementele naturii şi cu mediul social în care te-ai desvoltat incită la profunzimi sufleteşti de mare bunătate şi candoare, cari ne dădeau scurte, dar intense, satisfacţii.

Cât de puţin îi trebuie unui om să fie fericit în viaţă, numai la închisoare poate să-şi dea seama.

Ieşind de sub poarta celularului, am trecut la secţia cincia şi a şasea, cari se aflau în aceeaşi clădire, din faţa celularului. Aceasta era o construcţie veche. Nu avea decât parter. Alături de aceasta, mai erau două corpuri de clădiri similare, paralele cu ea, construite în acelaşi timp. Clădirile erau late, cu pereţi groşi şi cu obloane, în afară de celulele 321 şi 322 cari serveau şi acum la cazarea educatorilor, aceste celule devenind adevărate incubatoare de nedemni neofiţi ai regimului. In al doilea corp al acestor clădiri, se aflaseră pe vremuri cele trei capele ale închisorii: Ortodoxă, Catolică şi Protestantă. Acum, două dintre acele încăperi largi, serveau altor scopuri; una, era magazie şi o alta, era dormitor pentru deţinuţii cari lucrau la munci interioare, adică în incinta penitenciarului. Spre a treia încăpere ne îndreptam noi.

După ce am trecut prin culoarul secţiei a cincea şi am ieşit în curtea intermediară dintre cele două secţii (a cincea şi a şasea), am fost opriţi şi încolonaţi câte doi şi apoi îndreptaţi spre o uşe strâmtă, recent montată, care ne introducea în ceea ce fusese mai înainte capela ordodoxă.

Sala în care am intrat era spaţioasă şi văruită recent. Am

descoperit fără întârziere, după unele lucruri părăsite și ingrămădite într'un colț, că până cu câteva zile înainte fusese intrebuințată drept depozit pentru un lot mai mare de oameni care fusese concentrat aici încă din toamnă, când se zvonise că se pregătea un transport pentru Balta Brăilei. In acel lot, fusese şi fostul meu camarad de celulă, din faza întâi a Aiudului, Dr. Mihai Iubu. Am aflat mai târziu, chiar dela el, că fusese transferat, în acea vreme, când pe noi ne coborîseră aici, la celularul principal. Două sobe mari din cărămidă se aflau la extremele opuse ale sălii. Cu toate că se făcuse foc de cu noapte, în sală era tot atât de frig ca afară. Pereții apucaseră să inghețe înainte de a se începe încălzirea sălii. Cei cari făcuseră o iarnă aici, mi-au povestit cât au pătimit din cauza frigului.

Fuseseră peste 250 de paturi, iar numărul oamenilor depăşise pe acel al paturilor, astfel că în paturile de jos erau obligați să doarmă câte doi într'un pat. Problema aerului a fost cea mai grea. De altfel, cunoșteam foarte bine discordia care se năștea în fiecare celulă pe această temă, niciodată posibil de a fi rezolvată. Aş putea afirma că multe, foarte multe prietenii, s'au rupt din cauza ferestrelor și că cel puțin optzeci la sută dintre incidente, se datorau geamurilor. Cei din partea de mijloc a sălii pretindeau să se lase câte o fereastră, cel puțin, deschisă tot timpul, ori, dacă nu, mai multe să fie lăsate întredeschise. Cei cu șirul de paturi de lângă ferestre, cari dormeau sub ele sau chiar în dreptul lor, pe bună dreptate, refuzau să se supună acestor deziderate, întrucât le-ar fi amenințat direct sănătatea, fiind obligați să stea în bătaia aerului înghețat, fără pături potrivite și nehrăniți. Atât cei de pe rândul de mijloc al paturilor cât și cei din partea opusă, de lângă perete, aveau perfectă dreptate. Aerul, în sală, era prea viciat ca să nu se simtă imperios necesar asigurarea unei ventilații minime. Pe lângă toate aceste împrejurări nenorocite, se mai adăuga numărul mare de tuberculoşi din sală. La data când am fost eu la Aiud se aflau aici peste o mie de tuberculoși depistați, dintre cari, nici zece la sută, nu se bucurau de vre-un tratament adecvat. Când am fost prezentat la o vizită medicală, înainte de a ajunge aici, medicul radiolog care m'a văzut, înainte de a mă examina, a început să scrie în dreptul numelui meu: T. B. C. Eu am protestat, spunându-i că nu sunt tuberculos şi nici nu am fost

vre-odată. Acesta a rămas extrem de uimit la auzirea declarației mele, și mi-a zis:

—Cum, nu ești tuberculos?

—Nu, i-am replicat eu scurt. Şi nici nu cred să devin.

—Atunci, a continuat el, află dela mine că ești candidat sută la sută.

A clătinat din cap, a arătat scheletul meu unui ofițer care stătea alături de el, care făcea parte din comisie. Radiologul, era un medic deținut şi el, ca mine, dar în niciun caz nu arăta ca mine. Cu toate că activitatea medicilor de pe secții sau din celular era foarte redusă și subordonată aparatului administrativ al închisorii, lor li se acorda un regim alimentar aparte, de «producție», plus alte privilegii. Am cunoscut medici cari, spre onoarea lor, nu au acceptat să lucreze niciodată cu administrația, sau dacă erau obligați să dea asistență deținuților, refuzau suplimente alimentare.

Când am intrat noi în sala de care vorbim, paturile fuseseră scoase, doar câteva mai zăceau îngrămădite, demontate, într'un ungher. In locul lor se instalaseră niște bănci lungi, uzate, adunate de cine știe unde, deoarece în închisoarea aceasta nimeni nu-și amintea să fi văzut, în ultimii douăzeci de ani, bănci. Apoi, mai erau câteva mese, ici colo, printre bănci, unele mai scurte, altele mai lungi, si se mai vedea și un podiu în apropierea intrării, pe care, deocamdată, nu se afla nimic. Pe pereți atârnau câteva panouri cu prezentarea realizărilor din domeniul agricol și al industriei mecanice din țară.

Am citit cu stupefacție câteva date referitoare la starea sănătății naționale. Pe grafice comparative, se înfățișa sporul demografic al populației, parametrul principal fiind numărul sporit de case de naștere care se înființaseră și scăderea mortalității infantile. Ne aflam atunci, după legalizarea permisiunii de întrerupere a sarcinii la femei. Naşterile erau net inferioare față de parametrii anteriori, pe anul 1938, și datele nu compensau nici într'un caz piederile de capital uman avortat prin sălile de chirurgie ale secțiilor de ginecologie sau în cabinetele particulare ale unor medici, unde embrioanele vii ale foetușilor erau extirpate, în schimbul a 25 de lei. Alăturea, pe un alt panou, am citit că tuberculoza a fost exterminată, la fel ca și toate bolile sociale, acestea formând obiectivul campaniilor sanitare de câțiva ani.

Dacă s'ar fi întâmplat să fi fost cineva în străinătate şi ar fi citit toate aceste realizări, ar fi crezut, pe bună dreptate, că se afla într'o ţară prosperă, în care la fiecare 2.000 de locuitori era un medic, în care la fiecare 35.000 de locuitori exista un pat de spital disponibil, o ţară fără analfabeţi, fără tuberculoşi, fără probleme sanitare erozive la baza capitalului biologic naţional. (La New York, de pildă, sunt 15.000 de medici. Aceasta înseamnă că la New York, unui medic îi revin circa 5.000 oameni. Şi, ni se pare nouă, diagrama oraşului este destul de bună, cu toate că spitalele nu sunt gratuite precum nici consultaţiile).

La scurt timp după ce ne-am aşezat în bănci, aproximativ în ordinea numerelor celulelor, sub supraveghera mai blândă, de data aceasta, a câtorva plutonieri de pe secţii, a apărut plutonierul I. Lungu, din apartul politic al închisorii. A intrat printre oameni, zâmbitor şi radios, s'a uitat cu atenţie la unii şi la alţii şi, până la urmă, s'a oprit lângă un deţinut. Mai târziu am aflat că acesta se numea Ocneanu şi era de prin părţile Braşovului. Omul arăta obosit de închisoare, era istovit fizic şi în ochii lui se citea limpede resemnare şi docilitate. A stat puţin de vorbă cu el şi omul şi-a înclinat capul de mai multe ori, în semn de încuviinţare. După aceea plutonierul Lungu a mai schimbat câteva cuvinte cu oameni pe cari îi cunoştea, pe semne, şi a ieşit din sală. Plutonierii au început să vorbească între ei, iar nouă, pentru prima dată în această repriză a închisorii, ni s'a dat o ocazie potrivită să ne iscodim între noi mai liber, şi chiar să schimbăm cuvinte cu cei din apropiere.

La două bănci în faţa mea, se ridicase în picioare un băieţandru firav şi spânatec, pe care mantaua vărgată atârna larg şi jalnic. Ochii lui fumurii căutau pe cineva. Fruntea-i pleşuvă, înaltă, contrasta ridicol cu făptura lui copilărească şi de aceea mi-am oprit mai mult privirile asupra acestui om. La un moment dat ochii noştri ni s'au întâlnit şi, în aceeaşi clipă, fiecare dintre noi am exclamat, cu nestăpânită uimire, emoţia revederii. Fiecare dintre noi ne căutam. Atât el cât şi eu aflaserăm că ne aflăm în aceeaşi închisoare, dar nu speraserăm să ne întâlnim atât de curând. El avea o condamnare pe viaţă iar eu numai cincisprezece ani temniţă grea.

Neglijând orice precauţie şi împotriva dispoziţiilor primite de a rămâne fiecare la locul nostru, am trecut repede peste băncile

cari ne despărţeau, printre oamenii cari se ridicau şi ne făceau loc, şi ne-am îmbrăţişat cu lacrimi în ochi. Nu am reuşit să ne spunem nimic decât numai să ne privim avizi şi să ne strângem mâinile îndelung, cu emoţie caldă. Din acea clipă am stat aproape două luni alăturea, pe aceeaşi bancă, în acea sală, cu Ion Carion, poetul indiscutabil, cel mai înzestrat al generaţiei noastre, care trăieşte la ora actuală în România.

Încă nu ne potoliserăm palpitaţiile inimilor când plutonierul Lungu a apărut în cadrul uşii şi ne-a comunicat oficial, cu morgă:

—Soseşte domnul colonel Crăciun. Ridicaţi-vă în picioare!

Colonelul, pe semne, mai avusese ceva de discutat afară cu Statul său Major, de care era însoţit întotdeauna (aproape niciodată nu apărea singur, decât cu mare suită şi cu multă pompă) astfel că noi a trebuit să rămânem în picioare o vreme destul de îndelungată.

De data aceasta colonelul era îmbrăcat militar, cu cisme de box, chipiul aşezat drept, aproape prusac, pe capul lui rotund, şi ne-a apărut cu o aroganţă stranie. In suita lui erau coloneii Iacob şi Ivan, maiorul Nodeţ şi încă trei ofiţeri ale căror nume nu le ştiam şi nici nu le-am aflat vre-odată, deoarece ei veneau în contact numai cu deţinuţii cari erau în competenţa lor de anchetă. De asemenea, mai erau doi dintre plutonierii resortului politic şi de reeducare, Surăşan şi Rădulescu.

Crăciun a ascultat cu seriozitate raportul asupra oamenilor prezenţi pe care i l-a dat deţinutul Ocneanu. A spus câteva cuvinte ofiţerilor din jurul lui şi ne-a făcut, opoi semn să ne aşezăm. A zâmbit enigmatic peste sală, căutând cu ochii pe cineva spre a începe vorba. S'a părut că îl ţintise, dar înainte de a-i rosti numele, făcu următoarea remarcă:

—Cam mulţi tineri la Aiud. Două sute cincizeci e un număr mare, ce ziceţi?

Apoi, pentrucă îl descoperise pe deţinutul Teodor Biriş, un omuleţ mărunt, cu un umăr ridicat din cauza unei spondiloze contractate în lungii ani de detenţiune, care progresase într'o cocoaşe, s'a adresat acestuia:

—Ce mai faci, Toadere? Nu ne-am mai văzut de mult. Pot să-ţi spun că Victor este sănătos. (Era vorba de Dr. Victor Biriş, fratele celui cu care vorbea comandantul închisorii). A fost puţin bolnav,

continuă el, dar noi am avut grije de el. Are să-ţi spună el, dacă vei fi cuminte. S'ar putea să-ţi acordăm un vorbitor cu el.

Teodor Biriş se ridică în picioare, dar fiind aşa de scund, nu ii depăşea în înălţime pe cei cari şedeau în bănci, lângă el. Se uită drept în ochii colonelului. Mi-am dat seama, mai târziu, că acest om dispunea de o mare doză de energie spirituală precum şi de mult curaj. Deformaţia fizică nu ii disminuise capacitatea morală şi nici nu-i creiase complexe. Era abil la vorbă şi nu se sfiia să pretindă, ceea ce socotea, că i se cuvine. Chiar dacă era nevoit să invoce infirmitatea, nu se da în lături şi acest lucru nu-l jena. De aceea a vorbit colonelului imediat ce acesta a terminat, cu îndrăzneală:

—Sunt bucuros să aflu că fratele meu este bine. Vă mulţumesc de informaţie, domnule colonel. Dar la rândul meu, eu sunt foarte bolnav. De câteva luni mi-a pierit pofta de mâncare şi dacă mănânc, nimic nu rămâne în mine. Uitaţi-vă la mine, domnule colonel. Sunt numai o jumătate de om. Din ce am fost eu mărunt, acum sunt numai jumătate din cât eram. Vă rog să aprobaţi să mă vadă un medic şi să mi se dea medicamente. Oricât am cerut să fiu scos la raportul dumneavoastră, nu am reuşit.

Crăciun s'a uitat la Teodor Biriş cu un fel de maliţiozitate în care era amestecată şi o leacă de compasiune, acest sentiment neputând fi strangulat în faţa unei făpturi plăpânde, pe faţa căreia se vedea svâcnind suferinţa vie, şi ii zise:

—Vom vedea ce vom putea face. Am să ordon să se facă o vizită medicală tuturor celor cari vă aflaţi în această sală. Probabil, vi se va acorda şi un alt tratament. Bineînţeles, dacă ne vom înţelege...

După ce a rostit ultimele cuvinte pe care le-a subliniat cu un anumit ton, din care se putea bănui că sub ele se ascundea ceva ce încă nu putea fi spus şi, se părea, era destul de serios, îşi drese vocea şi se adresă tuturor:

—V'am adunat aici pe toţi aceia cari formaţi tineretul politic deţinut al ţării, la această închisoare. Probabil, mai sunt şi alţii, dar sunt momentan la alte secţii şi aceştia nu vă interesează. Dumneavoastră cari sunteţi aici aveţi pedepse mari. Unii au pedepse pe viaţă. Alţii au douăzeci şi cinci de ani. Aceste pedepse dovedesc că aţi comis fapte grave împotriva regimului nostru popular. Dar, cu toată împotrivirea şi greutăţile cauzate de către

reacţiunea din interior, între care vă încadraţi şi dumneavoastră, muncitorii ţării au ţinut într'o mână puşca şi în alta sculele, —cu prima să se apere de reacţiunea înrăită a ţării, care a creiat mizerii, a organizat sabotaje şi a uneltit criminal la opera de construire a Statului socialist român, iar cu a doua să înfăptuiască un viitor mai bun României, de dreptate socială şi fericire a poporului. Noi ştim că atunci când v'aţi ridicat împotriva poporului aţi fost încă prea tineri să înţelegeţi toate acele elemente cari v'au angajat pe durmul pe care aţi mers şi pe care aţi ajuns aici. Noi mai ştim că la acel timp aţi fost de bună credinţă pentru soarta poporului nostru, dar că v'aţi lăsat înşelaţi cu uşurinţă de putregaiul politic burghezo-moşieresc din ţara noastră care, —continuând duşmănia faţă de poporul nostru—, s'a vândut imperialiştilor americani, devenind uneltele lor mârşave. Capitaliştii nu au vrut niciodată binele ţării noastre. Fie cei din interior, fie cei din afara graniţilor, toţi au căutat să ne înfeudeze ţara cu capitalul lor pe care îl controlau exclusiv şi numai în interesul propriu, exploatând astfel întreaga ţară: pământul, industria şi oamenii.

«Regimul a aflat indicat să vă dăm posibilitatea de a vă informa asupra realizărilor din ţară, săvârşite sub conducerea partidului nostru. In felul acesta dumneavoastră veţi avea prilejul să vă edificaţi asupra unor realităţi şi să vă revizuiţi concepţiile politice greşite în care aţi crezut. Noi vă punem la dispoziţie materialul informativ necesar şi vă vom creia condiţii ca să duceţi discuţii comune asupra unor poziţii politice pe cari v'aţi aflat şi pe cari, o parte dintre dumneavoastră, mai stăruiţi să vă menţineţi. Noi vă vom permite ca în această sală să vă întâlniţi zi de zi înainte de masă, dela ora nouă până la ora două după masă, unde veţi putea să faceţi lectură împreună din unele surse informative, ca ziare, reviste, broşuri, etc., pe cari noi vom avea grijă să vi le punem la dispoziţie. In plus, orice comentariu asupra materialului dat vă este deplin permis. Puteţi să folosiţi toate cuvintele care sunt cuprinse în dicţionarul limbii române, în comentariile pe care le veţi face şi unul împotriva altuia sau a altora, cu o singură limită: să nu ajungeţi la violenţă. Nu am vrea câtuşi de puţin să se repete ceea ce s'a petrecut la Piteşti. Noi vă vom supraveghea îndeaproape şi când vom descoperi abateri dela îndrumările date vom sancţiona fără milă pe cei cari vor îndrăzni

să recurgă la forţă. Şi, încă o restricţie vi se va impune: nu aveţi dreptul să criticaţi regimul.

Acestea sunt tot ce am avut de spus, mai adăugă colonelul. Domnii ofiţeri vor avea grijă ca la cerere să vi se dea ceea ce doriţi. Şi dacă lucrurile vor merge bine, veţi avea numai de profitat. Nu sunt în măsură să vă spun care este natura acestui profit, dar vă pot asigura că veţi avea multumirea că mergeţi pe acelaşi drum pe care merge azi tot poporul ţării.»

O parte dintre oameni au aplaudat, iar alţii au rămas pasivi. Cei cari aplaudaseră erau într'un colţ al sălii şi dintre care, la acea dată, nu am cunoscut pe niciunul cine era. După ce colonelul a făcut o pauză, în care timp a avut un scurt conciliabul cu ceilalţi ofiţeri, am înţeles fără întârziere cam ce fel de oameni erau în grupul care aplaudase.

—Acum, a reluat cuvântul Crăciun la câteva minute, va trebui să punem pe cineva ca şef al acestui Club al Tineretului. Noi ne-am fixat asupra domnului Gheorghe Parpalac, care a condus cu succes, în toamnă, Clubul dela camera 321.

Gheorghe Parpalac s'a ridicat în picioare la auzirea numelui său. Nu am fost surprins să constat că se afla în mijlocul grupului de unde se auziseră aplauzele. Mai târziu am mai aflat că în acel grup se găseau unele dintre cele mai odioase specimene umane cari ajunseseră să se convertească în închisoare. Astfel, aici se aflau, printre alţii, Virgil Bordeianu, unul dintre cei mai faimoşi bătăuşi dela închisoarea Piteşti, condamnat la moarte de data aceasta, dar pedeapsa fusese comutată pe viaţă. Apoi George Vasiliu, un fost student dela Politehnica din Bucureşti, trecut şi el prin camera 321, unde fusese, cum am menţionat într'un alt capitol, faza numărul unu de reeducare. Acest student, cu încă trei complici, săvârşise unul dintre cele mai temerare acte de jefuire din România bolşevizată după 1950. In anul 1953, ziua în amiaza mare, a intrat cu ceilalţi trei studenţi, pe cari el îi recrutase şi îi conducea, în subsolul Căilor Ferate din Bucureşti, Direcţia Generală, din faţa Palatului Regal, pe Calea Victoriei, de unde a luat un milion şi jumătate de lei. Stratagema imaginată a fost extrem de ingenioasă şi, în acelaşi timp, extrem de îndrăzneaţă. George Vasiliu şi colegii săi au simulat calitatea de inspectori guvernamentali ai avutului obştesc, reuşind astfel să se strecoare fără nicio bănuială în subsolul Direcţiei CFR, unde, apoi, au imobilizat pe

paznici şi au desconectat alarmele. Urmăririle ulterioare ale poliţiei şi securităţii, s'au dovedit infructuoase. S'a datorit numai unui simplu şi stupid incident că acest grup să fie arestat, mult mai târziu. Unul dintre aceştia, fiind implicat într'o cauză minoră de natură politică, la cercetările crude la care a fost supus, a mărturisit, printre alte acte duşmănoase împotriva regimului, şi furtul dela vistieria Căilor Ferate. George Vasiliu, asupra căruia se găsise suma la percheziţie, a fost atât de corect cu scopul pentru care întreprinsese această acţiune, încât nu a înstrăinat din întreaga sumă decât câteva mii de lei, pe care îi dăduse văduvei unui profesor universitar, care pierise în închisoare. In acest timp cât banii fuseseră asupra lui, George Vasiliu a dus o viaţă modestă, cu privaţiunile studentului român, răbdând chiar şi de foame. După cum a declarat George Vasiliu şi complicii săi în proces, banii au fost luaţi pentru a servi unei acţiuni politice subversive mai vaste, în care era inclusă şi ajutorarea familiilor deţinuţilor politici.

Dacă George Vasiliu se dovedise afară a fi fost croit din stofă de erou, în închisoare nu se afirmase pe aceiaşi linie. Dimpotrivă a alunecat curând pe panta laşităţilor şi a inconsecvenţelor, neputând îndura mizeriile, foamea şi obsesia unei condamnări capitale, devenind un cinic desgustător, un antipatriot şi un delator de cea mai ordinară speţă.

Tot în acel grup din jurul lui Gheorghe Parpalac se mai găsea Constantin Tudose, fost şef de «cameră» la Piteşti, student neisprăvit, omul care şi-a trădat soţia, atrăgându-o în mari suferinţi şi, până la urmă, în închiosare. Am mai remarcat pe inginerul Eugen Bolfosu, studentul Virgil Lungeanu, care fusese amestacat în reeducarea dela Gherla, etc.

Gheorghe Parpalac mi-a făcut din prima clipă impresia unui degenerat biologic. Tuns mărunt, cu capul asimetric, ochii oblici, mongoloizi, orbitele protuberante şi un evident prognatism maxilar, mi-a lezat instantaneu sensibilitatea şi un fior m'a neliniştit profund. Mi s'a părut că am ajuns într'o bandă de tâlhari. Din ce mă uitam mai mult la omul acela care stătea cu boneta în mână (nouă, celorlalţi ca şi lui, de altfel, ni se îngăduise să stăm cu capetele acoperite din cauza frigului din sală), simţeam cum o furie mută prinsese să crească în mine împotriva lui, fără a-i identifica resortul ei intim. Nu îi auzisem încă vocea, nu ştiam

prea multe despre el decât din ceea ce aflasem dela alții, fragmentar și incoerent. Până la data aceea acel om nici nu existase pentru mine și, totuși, dintr'odată acest individ a reușit să mă tulbure într'un asemenea grad că începea să-mi creieze probleme dificile de conștiință.

După hotărîrea anunțată. colonelul a mai spus câteva cuvinte:

—Il aleg pe Parpalac să conducă acest Club, din mai multe motive. Intâi, el este tot din categoria tinerilor. Apoi el, conducând Clubul bătrânilor politicieni, va fi în stare să vă înfățișeze declarațiile pe care aceia le-au făcut în cadrul acelui Club. Vă pot anticipa că Victor Biriș, părintele Dumitrescu-Borșa, Victor Vojen, Iosif Costea, părintele Dimitrie Stăniloaie și alții, sunt lămuriți de toate transformările fundamentale din țară și că toți aceștia au dat declarații categorice că au rupt toate legăturile cu trecutul lor politic, cu cadrele lor de conducere destrămate și cu trădătorii din străinătate. Dacă nu veți avea încredere în relatările cari se vor face, vă vom putea de spre citire declarațiile lor scrise, sau, ceva mai mult, îi veți putea auzi chiar pe ei vorbindu-vă despre aceste lucruri.

In sală s'a așezat o liniște pâcloasă, greoaie și penibilă. Oamenii se simțeau stingheriți și, par'că, mai mulți, ar fi voit să întrebe ceva.

Cel care a dat glas acestei frământări psihologice a fost un român macedonean, Bebi Toma, care fusese trimis, cu ani în urmă, de pe o pistă de antrenament din Grecia și lansat cu parașuta în România, într'o misiune specială. El, însă, cum a ajuns pe pământul țării, s'a predat cu tot materialul pe care îl avea asupra sa organelor Securității. In același timp a divulgat și pe toți ceilalți camarazi din grupul care fusese lansat cu el deodată. Sperase omul că, în felul acesta, să reușească să câștige clemența regimului și să fie lăsat în pace, să trăiască în țara lui pe care, incontestabil, o iubise, riscând să se reîntoarcă în condițiuni primejdioase. Regimul însă nu-l iertase și l-a condamnat la trei ani închisoare, inițial, și apoi, la încă douăzeci și cinci de ani de muncă silnică pentru crimă împotriva orânduirii socialiste în România. A fost supus unei anchete dintre cele mai crude pentru a descoperi filiații externe și interne în conspirația împotriva Securității Statului. La data când l-am cunoscut eu pe Bebi Toma, acesta manifesta serioase tulburări mintale.

Bebi Toma a cerut colonelului Crăciun ca să dispună aducerea în fața Clubului Tineretului a tuturor acelora cari au dat declarațiile despre cari se vorbea.

—Eu cer, domnule colonel, a spus Bebi Toma, ca să vină aici Borșa, Vojen și Costea și toți ceilalți și să-și susțină declarațiile. Ei ne-au adus pe noi aici, ei ne-au fost șefi, în ei am crezut. Numai ei singuri sunt în măsură să ne arate unde am greșit și de ce este bine să ne lepădăm de trecutul nostru.

Colonelul l-a ascultat pe Bebi Toma cu un zâmbet răutăcios tot timpul. Când a terminat, i-a zis:

—Ascultă, Bebi. Mi se pare că ceri prea mult. Te-am pus planton, cum mi-ai cerut. Ți-am ascultat dorința, deci. Dar chiar toate nu pot să ți le acord, câte mi le ceri. Eu cred că nu te vei îndoi de ceea ce îți va spune Parpalac și ceilalți cari au mai fost acolo și dintre cari sunt, cel puțin, vreo șapte-opt în această sală.

Bebi Toma nu s'a lăsat intimidat:

—Eu nu cred pe nimeni în afară de ei, zise el. Pe ei vreau să-i văd, dela ei vreau să aud și, dacă este așa cum ne-ați spus, voiu da și eu declarație întocmai ca ei, semnându-o cu toate mâinile și picioarele.

Exprimarea tumultoasă și, mai cu seamă, figurativă, de tot originală, a lui Bebi Toma, a produs o ușoară destindere în sală, de care colonelul se folosi cu abilitate, să se retragă cu toată suita sa.

Cu noi au rămas plutonierii Lungu și Rădulescu și încă vre-o doi gardieni, pentru supraveghere. Ni s'a permis să ieșim în curte, unde erau closetele turcești și o cișmea cu apă ramificată printr'o țeavă în câteva robinete rudimentare. M'am speriat câți dintre oameni ieșiseră cu pantalonii uzi din cauza bolilor urinare de care sufereau. Debilitatea îndelungată a organismului dusese, în mod fatal, la incontinențe de această natură. Dacă între tineri se puteau număra zeci și zeci de asemenea degradări ale funcțiunilor organismului, se poate lesne închipui care era situația între cei mai vârstnici dintre deținuți. Mulți dintre aceștia din urmă, cu cari am împărțit celula, utilizau tineta la fiecare jumătate de oră sau și mai des. Fiecare ieșire insemna încă un grad de deteriorare a țesuturilor organice.

In curte am avut rarul prilej, și de data aceasta primul, după mulți ani, să ne putem vorbi unii altora, să ne lărgim câmpul

cunoştinţelor şi să aflăm unii dela alţii despre soarta acelora care ne interesau.

O ceaţă uşoară plutea peste închisoare, prin care se zăreau făşii albastre de cer înalt. Era o lume nouă pe care o descopeream, o lume în care se simţeau asperităţi şi care ne solicita procese sufleteşti active, o lume de sensuri rebarbative, de care crezuserăm că eram feriţi de îndată ce eram în închisoare, şi pe care noi nu reuşeam să o înţelegem imediat. Atunci când ne-am reîntors în sala Clubului, eram cu toţii obosiţi şi o aromeală toropitoare ne predispunea spre somn.

⁂

In sală nu mai intrase de data aceasta niciun om din cadrul administraţiei. Deţinuţii s'au aşezat după cum le-a convenit în bănci, după prietenii sau după alte criterii, dintre care, cel mai general, era apropierea de sobă.

Parpalac a apărut la puţin timp în dosul mesei, la care stătuse mai înainte colonelul Crăciun. Prinzând-o de ambele capete, o împinse ceva mai înspre noi. Oamenii conteniră repede discuţiile şi îşi îndreptaseră curioşi privirile spre Parpalac care a început să vorbească. Primele cuvinte pe care le-a pronunţat mi-au stabilit dintr'odată şi definitiv aversiunea mea profundă şi totală faţă de acest individ.

—Domnilor colegi, ni s'a adresat el. Mişcarea legionară înseamnă pentru mine sânge şi spermă...

O alăturare mai stranie şi desgustătoare de cuvinte nici că se putea auzi într'o sală de tineri intelectuali cu sensibilităţi extrem de acute şi de purităţi feciorelnice, în cele mai multe cazuri.

Mărturisesc că am avut serioase fricţiuni de opinie cu membrii Mişcării legionare în închisoare cum am avut, de altfel, şi cu reprezentanţii altor organizaţii politice, în unele probleme de principii şi doctrină de viitor. Am avut însă şi prietenii temeinice printre legionari, între cari am aflat oameni cu înalte viziuni spirituale, pătrunşi integral de responsabilitatea etică şi morală a intelectualului autentic. Nu m'am ferit niciodată să-i respect pe aceşti oameni, nu am ezitat nicio clipă să-i întâlnesc şi să-i caut după ce am fost eliberat. Acei oameni, de cari vorbesc, reprezentau maturitatea politică a unei generaţii cu ajustări moderne, de-

mocratice, la deziderate politice cardinale ale Neamului românesc, cum nu am descoperit decât la un infim număr de oameni mai tineri, membri ai unor altor organizaţii politice, declarate în ţară, dar, în niciun caz nu am simţit nici o primeneală de idei la nestorii şi pontifii acelor partide, aşa numite «istorice», aflători în ţară.

Fraza introductivă a lui Parpalac m'a revoltat mai ales pentru faptul că acel individ dovedea, prin însăşi acest fel de a vorbi, atentatul cel mai cras la respectul elementar pe care orice persoană este obligat să-l aibă faţă de semenul său. Să presupunem că teza pe care vroia să o susţină, fundamentată, aparent, pe teorii freudiene (implicând aspecte sexologice în explicarea unor acţiuni criminale, etc.), ar fi avut oarecare valabilitate. Limbajul însă pe care şi l-a permis să-l folosească nu-i era îngăduit, sub niciun motiv, spre a prefaţa o expunere de concepţii. Ulterior am aflat însă (şi aceste observaţiuni le-am sistematizat în partea întâia a memoriilor noastre: Intoarcerea din Infern), că acest fel de a pune şi expune problemele politice, era specific la Piteşti.

Parpalac a întâmpinat unele greutăţi în partea introductivă a vorbirii lui. Fiind bâlbâit căuta incontinu să-şi ascundă acest defect, şi de aceea vorbirea îi era anevoioasă, poticnită şi obositoare, nereuşind să-şi stăpânească eforturile chinuitoare de exprimare.

Parpalac a început prin a-şi face o lungă autobiografie. Am reţinut că omul era născut în Basarabia, că se retrăsese din acea provincie românească, când Ruşii au invadat-o în 1940 şi s'a aşezat cu părinţii la Bucureşti. Aici a început să studieze politehnica dar, după semnarea capitulării din Septembrie 1944, s'a retras în Austria unde s'a înrolat în armata naţională creiată în Apus pentru a lupta împotriva cotropirii comuniste. A luat parte la unele incursiuni din jurul Aradului în toamna anului 1944, care, după cum se ştie, nu au reuşit. Nu a căzut prizonier, ci s'a reîntors în ţară unde s'a alăturat rezistenţei interne. A fost arestat în 1948, condamnat la 25 ani muncă silnică şi acum se considera o victimă inocentă a bunei lui credinţe în oamenii politici de cari a ascultat, datorită exclusiv, numai ignoranţei lui.

—Acum îmi dau seama de toată minciuna, a spus el, printre altele. Nu a fost la mijloc patriotismul în care eu credeam, ci numai calculele lor ordinare de parvenire. Prin ce am întreprins

noi după 1944, ne-am dovedit dușmani calificați ai poporului nostru. Țara a aflat calea progresului și a emancipării, prin eliberarea sa de către trupele sovietice, cărora le datorăm recunoștința noastră veșnică. Acum poporul este stăpân pe propriul său destin. Noi am greșit față de el. Suntem vinovați față de el și, deci, ne merităm pedepsele. Este o clemență a regimului că nu ne-a exterminat. Da, domnilor colegi. Orice am zice și sub orice chip am interpreta împrejurările istorice, noi vom rămâne stigmatizați pentru totdeauna pentru faptele noastre dușmănoase împotriva fericirii poporului român. Fiecare dintre noi este dator să-și facă o serioasă revizuire a vieții lui, să-și revadă atitudinile politice din trecut și, luând act de realizările partidului care conduce azi țara, să se alăture fără șovăire regimului. Până ce noi nu vom ajunge să gândim așa, administrația și guvernul nu vor avea încredere în noi și nu va avea nicio garanție că noi vom putea deveni odată cetățeni loiali ai Statului socialist român. Până atunci, vom merita să stăm, pe bună dreptate, aici.

Ceea ce a mai relatat Gheorghe Parpalac, în acea primă ședință precum și în zilele următoare, nu era decât căutarea creiării unui eșafodaj de motivare sofisticată a atitudinii lui duplicitare, lașe, capitularde, de alăturare fățișe inițiativelor administrației, în acțiunea criminală, a cărei obiect eram noi toți din acel penitenciar. Ca și la Pitești, și aici s'a urmărit îndeaproape creiarea unei psihoze, conform căreia oamenii să ajungă la un asemenea grad de deformare psihologică încât să-și autoimpute fapte din trecut, convingeri intime și credințe moștenite; să năruie în ei prietenii și valori morale, să distrugă coeziunea socială largă și orice treaptă umanitară pe care spiritul s'a înălțat, să se orbească sufletele prin impunerea unor complexe hidoase de auto-disprețuire, punându-se în locul unei axiologii nobile, mistica fastuoasă a existenței exclusive a clasei muncitoare, depozitara înțelepciunii sacre, apărătoarea legalității populare și călăuzitoarea infailibilă a procesului științific de progres social.

După ce am văzut cari au fost erorile grave în cari a căzut tineretul dela Pitești, mânat din spate cu pistolul și de foamea înspăimântătoare, nu mai e nevoie să mai accentuăm că și de data aceasta nu se făcea altceva decât se reactualiza aidoma aceeași placă, cu singura deosebire că la Aiud, ca și în celelalte centre mai importante de reeducare, se folosea și o altă metodă în

atingerea acelorași scopuri. Metodă, cum se va vedea, era aceea a coruperii vârfurilor. Pentru aceasta se recurgea la orice mijloace: dela flatări, la presiuni; dela amenințări, la crimă; dela punere în lanțuri și izolări îngrozitoare, la primiri de pachete și scrisori dela familie sau acordare de vorbitor cu membri ai familiei. Nimic nu era interzis administrației pentru a ne doborî, pentru a ne ucide sau pentru a ne înjosi, încât nouă înșine să ne fie scârbă de noi. Numai aceia cari au trecut prin aceste procese pot să cunoască în viață multiplele fețe ale suferințelor umane și numai ei vor putea să fie aceia cari să judece odată banda de asasini care a condus țara, precum și pe toți aceia din străinătate cari le-au întins mâna, de bună, ca și de rea credință.

Dintre cei care eram la acest Club, o foarte mare parte, nu cunoșteam direct și detailat ceea ce se petrecuse la Pitești și nici anume cum evoluase procesul crimei și nici la ce dimensiuni ajunsese. Și o bună parte dintre cei cari au fost la Pitești nu au apucat să cunoască nici până la urmă și, probabil, nici acum, la fel ca mulți dintre foștii deținuți din România, panorma de infern a Piteștilor. Cei cari fuseseră martorii sau actorii acelei tragedii nu vorbeau decât cu greu despre ceea ce se întâmplase acolo. Teama de a nu se mai reîntoarce acele vremuri a devenit o obsesie, aproape în toate cazurile.

Un foarte apropiat prieten de-al meu de mai târziu, la Aiud, unul dintre aceia cari fusese la Pitești și avusese o comportare echivocă acolo, după propria sa mărturisire, (un spirit delicat și reînsănătoșit mai târziu), în primele zile ale vieții Clubului Tineretului, mi-a conturat atmosfera dela Pitești și asemănările cu Aiudul. Avea atâta experiență și cunoștea atâtea aspecte subterane ale închisorilor comuniste, încât acest tânăr mi-a făcut cel mai mare serviciu, în acel timp, prin informațiile pe care mi le-a furnizat.

—Să nu credeți nimic din ce spune Parpalac, mi-a zis el într'o zi după ce eu mă arătasem surprins când am aflat un fapt care mi-a dat de gândit. (Cineva din grupul lui Parpalac, care dormea în aceeași celulă cu el, mi-a spus că Parpalac nu este chemat niciodată la instructaj de către administrație). In același dormitor cu el, a continuat interlocutorul meu, sunt câteva persoane aproximativ șterse, pe cari nu le poți bănui nici de reacționari, nici de informatori. Aceștia sunt, în cazul de față, intermediarii dintre

Parpalac şi administraţie. Şi vă fac o recomandaţie: să vă feriţi ca de foc de oamenii fără de atitudine identificată în puşcărie, precum să vă feriţi, de asemenea, şi de oamenii gălăgioşi, fie pentru o ideie, fie pentru alta. Dintre douăsprezece persoane câte sunt cu Parpalac în celulă, cel puţin trei sunt scoşi periodic să raporteze administraţiei cum merge Clubul şi prin ei se transmit ordinele cari trebuiesc îndeplinite.

Lucrurile se desfăşurau exact aşa cum mi-a spus acest tânăr, care, la cei 38 de ani câţi îi avea, încă mai figura în tabelele şi registrele închisorii ca «student». De acest lucru m'am edificat nu prea târziu.

După ce Parpalac a prezentat ceea ce trebuia să fie o «lecţie» model pentru ceea ce se cerea la Clubul Tineretului, a lăsat fiecărui om de faţă din Club un răgaz de două săptămâni să se informeze asupra situaţiei politice din ţară, de care luam cunoştinţă din expunerile incomplete decupate din ziare. De altfel, nu ni se dădea decât un singur ziar şi acesta era oficialul partidului comunist român «Scânteia», sau, uneori, revista literară a organizaţiei de partid a scriitorilor din Cluj, «Steaua». La începutul activităţii Clubului, ca literatură auxiliară, ni s'a citit proiectul de Statut al partidului comunist (bolşevic) din URSS, care urma să se ratifice cândva de către Congresul partidului. După a doua sau a treia lectură variată, de cel mult o oră pe zi, a început să ni se citească exclusiv numai şi numai din Statutul partidului comunist din URSS, cuprins într'o broşură, câte patru sau cinci ore la zi.

Incapabil să fiu atent la toate pasagiile, cari, într'un fel mă interesau, totuşi mi-au rămas câteva idei cari reveneau incontinuu, sub o formă sau alta, şi anume: neinduplecata luptă împotriva capitalismului expansionist internaţional, al cărui lider erau Statele Unite, necesitatea coalizării tuturor forţelor muncitoreşti şi revoluţionare în acelaşi front internaţional, în vederea instaurării hegemoniei proletariatului, introducerea, până în anul 1980, în URSS, a unor importante reforme de îmbunătăţire a condiţiilor de trai ale cetăţenilor sovietici, printre cari erau menţionate ajungerea la gratuitatea apei, pentru toţi cetăţenii, a curentului electric, —acestea ca prim pas de trecere spre comunism, în aplicarea principiului «fiecăruia după necesităţi».

După citirea celor aproape două sute de pagini, s'au angajat

discuţii cari au antrenat pe o bună parte dintre oameni, mai cu seamă pe aceia cari cereau lămuriri, fiindu-le stârnită curiozitatea de unele probleme cari se puneau. Foarte curând însă, aproape conspirativ, oamenii au încetat completamente să mai ia parte la discuţii. Parpalac, la sugestia unora din comitetul de conducere, a somat, după lista nominală a tuturor oamenilor din Club, pe care o avea în faţă, pe unii şi pe alţii, să ia cuvântul. In felul acesta se încerca verificarea atitudinii oamenilor faţă de comunism, în general, recte, faţă de Rusia comunistă, protectoarea regimului oligarhic din ţară şi, totodată, se controla interesul nostru faţă de lucrările Clubului.

Aceste provocări directe, din nenorocire, au incitat foarte curând interesul câtorva deţinuţi în favorea lucrărilor de reeducare. Faza întâia era, cum se putea observa, creiarea unei stări de spirit neechivoce, pe care să se altoiască unele teme cu conţinut mai concret, mai apropiat scopului politic al regimului din ţară: împărtăşirea ideilor comuniste ca salutare pentru ţară.

Este indicat să amintesc aici câteva persoane cari, prin aportul lor nemijlocit la Clubul Tineretului, datorit poziţiilor lor privilegiate, de ordin politic (fiind protejaţi de administraţie pentru servicii trecute, sau de ordin cultural unii, foarte puţini), au jucat şi în acest Club ca şi în altele viitoare, roluri de mâna întâia.

In afară de Gheorghe Parpalac, care a excelat, am să mai citez pe următorii:

Gheorghe Vasiliu, student la Politehnică, foarte zelos, lipsit totalmente de scrupule, ironic, cu o inteligenţă remarcabilă. Acesta participa la orice discuţie şi când se întâmpla ca cineva să comită vre-o imprudenţă, evocând numele vre-unei persoane de care se auzea pentru prima oară, —fie că era în închisoare, fie că era afară—, chiar dacă nu avea vre-o corelaţie semnificativă cu aspectele incriminatorii privind siguranţa Statului, acesta insista să se dea nenumărate amănunte asupra acelei persoane, despre care el lua note cu neruşinare şi, apoi, în perorări obositoare, revenea la detalii, interpretări cazuisitice, acuzaţii, etc. Sunt sigur că notele luate de acesta au ajuns în cabinetele ofiţerilor politici, cari nu erau altceva decât nişte anchetatori auxiliari ai Securităţii.

Virgil Bordeianu, bătăuşul dela Piteşti, era încă unul dintre aceia cari au susţinut reeducarea cu toată convingerea, tot aşa

cum se pot cita Constantin Tudose, Eugen Bolfosu, Octav Paleologu, etc.

La a doua sau a treia participare la ședințele Clubului, am observat în sală un om străin, înalt, slab la față, cu ochii istoviți. Stătea rezemat cu coatele pe o masă și asculta cu atenție maximă tot ceea ce se discuta. Probabil că acest lucru, —când îi vedeam pe cei mai mulți moțăind—, mi-a stârnit curiozitatea și am reținut noua figură. Când am ieșit în pauză, trecând pe lângă acel bărbat deșirat și clorotic, mi-am încetinit pasul ca să aud despre ce vorbea cu atâta însuflețire. In jurul lui se adunaseră câteva persoane, pe semne, vechi cunoștințe. El era în picioare și strângea mâna tuturor cari se aflau și îi veneau în apropiere, în același timp însă, neîntrerupându-și vorbirea. A fost inevitabil ca atunci când m'am apropiat de el, fiindu-mi pe lângă el drumul spre ușe, să nu-mi întindă mâna și să-și spună numele:

—Octav Nicolae Voinea, s'a recomandat el.

Numele lui nu îmi spunea nimic la acea oră. Am avut senzația că omul dorea să discute cu mine, după cum i-am surprins privirea cu care mă urmărea când m'am îndepărtat de grup. Avea o privire blândă, supusă, de om înfrânt.

In acea zi s'a ridicat pentru prima oară problema responsabilității acțiunilor criminale ale studenților dela Pitești și Gherla. Cineva, un student care nu fusese acolo, fiind arestat după 1953, pusese această problemă oarecum incidental, cu scopul vădit de a fi scutit de somarea pe care i-o făcuse Parpalac de a-și da opinia într'o anumită chestiune destul de delicată. Octav Voinea s'a ridicat din bancă, după ce a cerut cuvântul, și a ripostat cu multă demnitate și curaj, susținând clar și categoric că nu se poate pune în discuție existența vre-unei vine principale, în complexul acelor acțiuni tragice dela Pitești, în sarcina studenților cari au fost victime și nu autori în tot ceea ce s'a petrecut acolo.

Voinea, după cum am menționat mai pe larg într'o altă lucrare a noastră, fusese șeful lotului principal de acuzați dela Pitești și era, prin urmare, cel mai competent să cunoască infernul Piteștilor. Pentru atestarea declarației sale, Voinea, s'a referit la Virgil Bordeianu, care, și el, jucase un rol de seamă la Pitești și i-a cerut mărturia lui publică. Bordeianu s'a ridicat încet din bancă, a avut o clipă de ezitare și apoi a spus:

—Ceea ce a declarat domnul Voinea este perfect adevărat. Studenții nu pot fi făcuți responsabili de crimele dela Pitești.

Declarația lui Voinea și autentificarea ei de către Bordeianu au produs un efect miraculos în sală. Oamenii începură să devină imediat mai îndrăzneți și să nu se mai supună cu atâta docilitate disciplinei impuse ședințelor și provocării la cuvânt, a lui Parpalac.

Nu au trecut decât câteva zile dela intervenția lui Voinea când, din nou, revenindu-se la aceeași chestiune a Piteștilor, Virgil Bordeianu s'a cerut la cuvânt și a declarat întocmai pe dos ceea ce înainte confirmase.

—Studenților le revine responsabilitatea capitală în toate crimele dela Pitești, a zis el.

In sală s'a produs o rumoare penibilă și oamenii l-au privit pe Bordeianu profund contrariați. In sală se mai aflau mulți foști Piteșteni.

Am avut impresia că cel ce ridicase problema Piteștilor, de data aceasta, o făcuse intenționat spre a da ocazia lui Bordeianu să revină asupra declarației sale anterioare. Omul se ridicase de pe o bancă din jurul lui Parpalac. Mi-am dat seama, o dată mai mult, de periculozitatea lui Bordeianu, știindu-i, în plus, trecutul dezastruos dela Canalul Dunărea-Marea Neagră, unde fuseserăm împreună, în același timp, el fiind brigadier.

Constantin Tudose făcea parte din categoria acelor talentați oratori cărora le făcea plăcere să se audă vorbind. La acest Club, spre deosebire de ceea ce făcuse la Pitești, după cum auzisem, se folosea cu preferință de o temă pe care o luase în brațe și de sub chestionarul căreia nimeni nu-i scăpa. Anume, strunga prin care se străduia să împingă pe oricine lua cuvântul, era aceea a investigării amănunțite asupra mobilului intim care a determinat pe persoana în cauză, să adere la o idee politică sau alta. Il interesa să afle dacă individul a urmărit prin adeziunea sa beneficii materiale, glorie, relații sau a fost la mijloc numai o simplă dorință de încadrare într'o grupare cu caracter subversiv, pentru a-și putea satisface îndemnurile lăuntrice spre violență, sadism sau acțiuni teribile.

Indiscutabil, cel mai academic dintre toți era fostul student în anul cinci dela Facultatea de Medicină dela Iași, Virgil Lungeanu, fiul unui preot de pe undeva din Moldova. Dispunând de un talent oratoric remarcabil, cu un bogat și variat debit verbal,

ingenios în creiarea de situații critice și implacabil cu timiditățile camarazilor sau cu sfielile lor, Virgil Lungeanu chinuia oamenii cu vorba dulce, cu insistența, cu persuasiunea și cu amenințarea, până aducea pe bietul om la marginile disperării. Viclenia și seducțiunea erau caracterele distinctive ale acestui provocator și unealtă becisnică a administrației, care își însușise întru totul comportamentul ofițerilor de securitate în raporturile cu noi. El avea să devină al doilea șef al Clubului Tineretului după eliberarea lui Gheorghe Parpalac în luna Ianuarie 1963.

Tot cam la același nivel nefast pentru noi, mai erau încă vre-o câțiva, dar cari nu au fost totuși, atât de insistenți ca cei doi pomeniți mai sus. Pe aceștia îi vom aminti pe parcurs.

Nu vom putea trece sub tăcere la acest loc numele unui specimen nenorocit strecurat între noi, care nu avea nicio calificare de a fi calificat deținut politic. Acesta era un om de statură medie, cu fața rotundă ca un bostan, o leacă roșcovan, cu un nas ca o pătlăgică, care îi cădea în afară de sub doi ochi veșnic tulburi, deasupra unei guri țuguiate. Acesta a fost omul care a terorizat literalmente sala aproape o lună de zile. Nu era cunoscut aproape de nimeni, nu se știa precis cărui hram se închinase afară și în tinerețe, cu toate că, prima oară când s'a ridicat să-și facă autobiografia, —fiind introdus la cuvânt de Parpalac—, a menționat că a condus în tinerețe un grup studențesc în părțile Iașului. La data când vorbea, avea în jurul a cincizeci de ani. Cu toate acestea, nimeni din cei din sală nu și-l reaminteau de afară. Pretindea că era licențiat în teologie și în științele juridice. Dintru început s'a postat pe o poziție ferm comunistă. A etichetat toate curentele și formațiile politice din trecut, erezii cărora le afla vicii, pe cari le comenta în limbajul oficial din Scânteia. Pe toți oamenii politici cari au contribuit la făurirea țării și au fost la timpul lor călăuze înțelepte ale destinului României, îi taxa de impostori, șarlatani și criminali, iar pe tineretul țării care se ridicase împotriva comunismului îl privea cu dispreț și abia se reținea să nu îi spună direct «studențime neisprăvită», folosind orice ocazie ca să o jicnească. Părea de-a dreptul stranie această atitudine de frondă sfidătoare adusă întregului tineret român, cu atât mai mult cu cât el însuși era un deținut ca și noi și avea un mandat de zece ani, și că el însuși făcuse parte, după cum sublinia mereu, dintr'o organizație politică al cărui crez îl împărtășise. Calitatea

de titrat universitar pe care și-o afișa sfidător, precum și neofitismul politic îi dăduse un astfel de tupeu și îndrăzneală încât dezarmase pe bieții oameni. Nu fusese arestat până acum niciodată și, din mandatul prezent, ispășise de abia doi ani. Brava și împungea cu cornul în toți, rânjind și producând suferințe îngrozitoare, jignind în amorul propriu pe oricine asupra căruia se deslănțuia. Și nu a fost unul să-i scape, dintre cei cari au luat cuvântul, în afară de cei opt din comitet, printre cari figura și el. Numele acestuia era I. Hordilă. Ca sugestie plastică a caracterului acestui om nici că se putea o denumire mai potrivită. Mai era și o altă seamă de persoane care au avut o influență nefastă în Clubul Tineretului, cu toate că nu făceau parte direct din comitetul de conducere, dar îl sprijineau oridecâteori se ivea ocazia. Dintre aceștia cităm pe fostul asistent al lui Mihail Ralea (fost vicepreședinte al Prezidium-ului Marei Adunări Naționale din RSR), Octavian Paleologu. Acesta era un bărbat înalt, cu un basedof incipient, brunet și extraordinar de slab din cauza bolii și a foamei îndelungate. Mi s'a părut din prima clipă a vederii lui că era un tip digestiv, ceea ce mi s'a confirmat după ce l-am cunoscut mai îndeaproape. Acest tip de oameni, —al gurmanzilor, în general—, este cel mai puțin rezistent în închisori și acești oameni sunt cei în care te poți încrede cel mai puțin. Paleologu era un om de vastă cultură, inteligent și bine informat și în alte probleme adiacente preocupărilor lui principale.

In acest ultim grup se mai afla și un fost șef politic al tineretului din București, Ioan Sotirescu. Venise mai pe urmă la Club, decât noi. Atrăgător ca fizic, vivace și în mod evident suferind de logoree, polarizase repede câteva persoane în jurul lui. Dorea să apară intelectual de rasă în toate împrejurările. Se alătura deseori și cercului în care mă aflam cu Paleologu și poetul Stelian Diaconescu (Ion Caraion).

Altă persoană, care nu putea trece neobservată, era un bărbat de circa patruzeci și patru de ani atunci, cu o față mototolită a cărei schimonosire o sporea un nas mare și coroiat precum și îngustimea distanței dintre ochi, puțin aplecat de spate. Prima impresie pe care o aveai văzându-l, era aceea a unui paianjen biped. Acesta era Nicolae Giosan, fiul unui general din București cu acelaș nume, de profesiune arhitect, trecut și el prin Pitești. Când a fost la Pitești, nu avea o condamnare judecătorească, ci fusese

transferat acolo dintr'un lagăr administrativ. Pozând ca martir, (suferise foarte mult la Pitești), abordând discuții pretențioase despre artă, înșirând zeci de nume de artiști minusculi, inexistenți, căuta să-și demonstreze preocupările înalte, umilind pe cât putea pe bieții oameni rămași în urmă cu informațiile în cei zece sau cincisprezece ani de închisoare câți ii aveau în spate. In faza de mijloc a activității Clubului Tineretului, Nicolae Giosan se apropiase de Ion Caraion, cu care avea, se pare, cunoștințe comune de afară. Eu nu am vorbit decât o singură dată cu acest om și atunci numai pentru două minute. Imi repugna caracterul și atitudinea lui față de oameni, în general, cât și conformația, gesticulația și vocea lui androgină.

Aceștia erau oamenii cari apăreau pe primul plan la Clubul Tineretului și aceștia au jucat, până la urmă, roluri decisive în lucrările de reeducare inițiate și impuse de administrație.

⁂

Problemele cari au început să se discute și să formeze obiectul principal al Clubului erau: desavuarea trecutului politic, a desolidarizării individului de orice prietenie, a ruperii radicale cu valorile culturii, —numită burgheză—, și a înfierării acțiunilor potrivnice regimului instaurat în România, săvârșite de individ direct sau de dușmani interni sau externi ai regimului comunist.

Ar fi interesant și revelatoriu să reproduc câteva dintre dramele cari s'au petrecut aici când li se cerea unuia sau altuia să-și facă auto-biografia. Cei mai mulți dintre cei pe cari i-am auzit vorbind, nu reușeau să-și justifice pozițiile noi, de contestare a trecutului lor politic, precum nici să invoce argumentele plauzibile cari i-au determinat să-și schimbe atitudinea față de regim, de aprobare a felului cum acesta guverna țara. A fost extrem de greu să se ajungă ca primii oameni, cari nu aveau nimic comun cu echipa de reeducatori, să se hotărască să vorbească aici. S'au exercitat presiuni morale și fizice, în cele mai multe cazuri, și îmi sunt cunoscute zeci și zeci de persoane cari au vorbit numai după ce au fost amenințate și terorizate în cele mai felurite chipuri. Unii au rezistat și s'au expus izolărilor, bătăilor prin cabinetele ofițerilor politici sau transferării lor în celule speciale, «la nebuni», de pildă. Alții nu au avut puterea și «și-au fixat atitudinea»,

ceeace în limbajul Piteștilor, insemna că și-au făcut «demascarea internă».

Voiu aminti aici doar câteva dintre confesiunile cari mi s'au făcut pentru a se înțelege sistemul de lucru într'un asemenea club de reeducare și, apoi, spre a se putea observa rolul nedemn și abject, în cele mai multe cazuri, ale acelora cari au acceptat să devină unelte ale regimului în închisori, —reeducatori, informatori, membri în conducerea Cluburilor, etc.—, oricum i-am numi și i-am identifica.

—Trebuie să iau cuvântul, mi-a spus unul. Nu mai am incotro. Tudose mi-a spus că dacă nu voiu deveni activ în critică și dacă nu voiu interveni în cazurile unor persoane pe cari le cunosc, el, care mă știe, va fi obligat să mă demaște ca un dușman al regimului. Nu mai pot suporta nici o singură zi de izolare.

—Dacă nu voiu vorbi în cazul lui Voinea, mi-a mărturisit altul, risc să fiu încolțit de Bordeianu care cunoaște adevărul. Mă face pur și simplu complice cu Voinea și, doar se știe, ceea ce a declarat Voinea despre Pitești, a ajuns până la urechile Ministerului de Interne, nu s'a oprit numai la Crăciun. Nu știți cât am suferit prima oară când am fost silit să fiu martor în procesul lotului dela Pitești.

Ceea ce declarase Voinea, —fiul viticultorului sărac cu o sumă de copii din Panciu, care fusese împușcat mișelește, în 1939, la colțul casei lui, de jandarmii fostului Rege Carol II,— în afară de contestarea categorică a responsabilității studenților pentru ceea ce se săvârșise la Pitești, aceasta a fost expresia unei credințe intime pe care a făcut-o publică într'o împrejurare când buna credință a unor luptători anticomuniști fusese pusă în discuție.

—Jertfirea pentru o idee, a spus atunci, bună sau rea, este un act care merită să fie respectat, fie că istoria îl aprobă, fie că îl desaprobă. Jertfa totală implică abnegație absolută și această abnegație nu poate izvorî decât numai dintr'un fond de sinceritate pură și, de aceea, acesta este un act strict personal, pentru care nu poate fi condamnat nimeni, dacă l-a exercitat în aplicarea libertății sale. De aceea eu îmi ridic pălăria în fața tuturor acelora cari s'au jertfit pentru o cauză.

Octav Nicolae Voinea a asociat declarației sale gestul, scoțându-și de pe cap boneta soioasă, care îi acoperea craniul pleșuv.

Oamenii au ascultat cu multă atenție declarația lui Voinea

pe care o făcuse în finalul unei expuneri scurte asupra acuzaţiilor cari se aduceau asupra crimelor comise la Piteşti. Sunt sigur că atunci când Voinea a vorbit astfel, el avea în faţa ochilor şi imaginea tatălui său ciuruit de gloanţe, aşa cum l-a văzut în acea dimineaţă de toamnă timpurie zăcând într'o baltă de sânge, la colţul casei.

Declaraţia lui Voinea şi gestul său au atras asupra lui multe consecinţe nenorocite, dela izolări regizate sistematic până la evitarea lui de către prieteni, cari se fereau să-i mai stea în apropiere, spre a nu fi bănuiţi că aderă la poziţia lui morală. Infierarea celor spuse de Voinea devenise o obligaţiune în acest Club, în sensul că acel care desavua trecutul trebuia să vestejească în termeni aspri ceea ce se numise fanatismul orb al lui Voinea.

Imi voiu permite să mai desprind încă un moment semnificativ din viaţa Clubului Tineretului prin care, nădăjduiesc, voiu putea ilustra mai bine psihoza în care trăiau oamenii şi, mai mult, caracterul autentic al stării de spirit, care era intim oamenilor din acest Club.

Ziua de 29 Decembrie 1962 va rămâne ca dată memorabilă în viaţa mea. Chiar de voiu mai avea în viaţă satisfacţii de această natură, cum voiu relata mai jos, niciuna nu va putea, îmi închipui, să-mi aducă atâta plenitudine de mulţumire sufletească ca acea zi.

Era o zi de iarnă geroasă. Stăteam în sală şi simţeam cum ne degerau picioarele. Oamenii îşi înfundaseră bonetele pe cap şi păreau mai de grabă nişte stafii strânse în conclav decât nişte fiinţe vii. Ne era foame, ne era frig şi minţile noastre nu erau capabile de a mai funcţiona normal.

Cineva a vorbit în acea dimineaţă, ca de obiceiu. A fost lung în vorbă şi fără o idee călăuzitoare. Nu îl puteam urmări şi de aceea eram distrat, concentrându-mi atenţia numai la urmărirea procesului de îngheţare a picioarelor cari începeau să mă doară. Apoi s'a făcut linişte şi l-am auzit pe Parpalac, ca în vis, întrebând dacă cineva dorea să se înscrie la cuvânt. S'au înscris mai mulţi. Primul a fost un fost locotenent din Oltenia care, după ce ajunsese prizonier în Rusia şi zăcuse aproape zece ani în lagărele din Siberia, refuzând să se reîntoarcă cu vre-un batalion organizat de Ana Pauker (Tudor Vladimirescu, Horia, Cloşca şi Crişan), când i s'a dat drumul de acolo, a nimerit la închisoarea

din Aiud. Nu era, de altfel, singurul caz. Aici era de vre-o opt ani. Il cunoşteam personal întrucât am aflat că fusese în aceeaşi garnizoană pe front în care un unchiu al meu fusese confesorul militar. Era un bărbat scund, cu fizionomia abrutizată de condiţiile inumane în care trăise de atâţia ani, în care, din clipa când l-am cunoscut, am simţit căldura unui sufelt mistuit de febrele credinţei creştine, încât aceste preocupări profunde deveniseră aproape obsedante la acest om. Mi-a spus că dacă va ieşi din închisoare vre-odată, se va preoţi.

Omul, după atâţia ani de introspecţii, ajunsese să-şi limpezească câteva idei şi când i s'a dat cuvântul şi-a expus punctul său de vedere, care era simplu: democraţia nu este incompatibilă cu principiile creştine ci, dimpotrivă, creştinismul, prin principiile pe care se bazează, a adus prima dată ideea de egalitate între oameni şi că, sub aripa Bisericii Creştine, s'au desvoltat societăţi şi state cu orânduire democratică, cu multe secole în urmă.

Cu vocea blândă şi mintea clară, luminată de sinceritatea credinţei lui, fostul ofiţer, al cărui nume, din nenorocire, nu-l mai reţin (şi mi-ar fi făcut onoare să-l pot aminti în aceste pagini) şi-a desvoltat teza lui care, în cazul de faţă, era perfect întemeiată pe adevăr.

Par'că se turnase benzină pe foc; cei din comitet se foiau şi nu-şi mai aflau locul, nemulţumirea şi indignarea lor nemai putând să fie stăpânită. In activitatea Clubului, un punct principal, era şi acela al umbririi, dacă nu a înlăturării complete a functiunii pe care Biserica a avut-o în evoluţia societăţii omeneşti. După învăţăturile marxiste, Biserica ar fi manifestat întotdeauna caractere reacţionare, de sprijinire a exploatării claselor muncitoare, clerul fiind o clasă exploatatoare în evul mediu şi chiar şi în epoca modernă.

Cel care s'a ridicat imediat să facă lumină, nu putea fi altul decât cel mai doct dintre cei din comitet, sau cel puţin, aşa se pretindea el a fi. Se poate bănui că nu era altul decât acel personagiu sinistru de care am mai pomenit, I. Hordilă. Inălţându-se încet, calculat şi cu importanţă, din bancă, s'a uitat dispreţuitor la cel care vorbise, a clătinat din cap, a aruncat un zâmbet maliţios peste toată sala şi a început să vorbească, făcând, în prealabil, un elogiu fulminant al ştiinţei pozitive, subliniind, în con-

trast, mizeriile jalnice pe cari le implică ignoranța în procesul cunoașterii.

—Da, domnilor colegi, a vorbit el la un moment dat. Numai un om care nu a citit și care nu s'a documentat în aceste probleme, poate să susțină asemenea inepții, cum ați auzit. Se cunoaște doar că evul mediu a mai fost supranumit și «noaptea istoriei», de oarece noapte și întunecime a fost acel timp în care Europa a fost ținută sub obrocul dogmatismului Bisericii atotputernice. Pentru îndrăzneala încălcării principiilor ei anti-științifice, oameni ca Galileo și Giordano Bruno au avut de îndurat silnicia persecuțiilor celor mai neînchipuite, numai și numai pentru a se înăbuși ideile revoluționare de progres ale omenirii pe calea științei. Ne punem întrebarea firească acum, cum de se mai poate afirma și azi că Biserica a avut un rol emancipator în societatea omenească? Și, mai ales, cum se mai poate susține că Biserica a avut un efect pozitiv în impunerea principiilor democratice, în organizarea societății moderne?

I. Hordilă și-a încheiat cuvântul recomandându-ne ca să căutăm să ne adâncim cât mai mult în studierea științifică a tuturor problemelor întrucât, numai în acest fel, se va putea ajunge la o orientare sănătoasă în viață, și, în special, în politică.

—Toți aceia dintre dumneavoastră, a zis el, care nu ați citit, care nu v'ați instruit în domeniul culturii și faceți afirmații ca acelea pe cari am avut prilejul nefericit să le auzim debitându-se aici, vă faceți vinovați față de regimul nostru călăuzit de știința cea mai înaintată din lume.

Par'că a început să-mi vâjâie capul. Omul acesta era oare inconștient de ce vorbea, vorbea în ironie spre a face și mai macabră tragedia în care ne aflam sau, pur și simplu, ne considera pe toți de aici, niște dobitoci, cari eram obligați să-i ascultăm aberațiile?

Oricare ar fi fost alternativa, jignirea pe care ne-o aducea tuturor nu mai putea fi suportată.

Mai erau vre-o patruzeci de minute până să se aducă masa dela bucătărie. Nu mi-am explicat precis cum s'a născut și a evoluat așa de surprinzător procesul meu sufletesc. Mi-am luat hotărîrea fermă să nu scot nicio vorbă în acest Club, întocmai cum făcusem și în Celular, la celălalt Club. Dar când a isprăvit Hordilă cu filipica sa de-a-dreptul scandaloasă, am simțit cum mă cuprin-

dea un fel de amețeală și furie nestăpânită. Am văzut ca printr'o sită pe bieții oameni cum stăteau cu capetele plecate. Par'că se simțeau vinovați real că nu se instruiră și că aceasta se datora lor și nu acelui regim crud, bestial, criminal, care îi ținea pe acești tineri superior dotați, cu deceniile în închisoare. In sală nu se mai auzea niciun șopot și aproape că toate respirațiile se opriseră. Afrontul pe care acel necinstit îl aducea tuturor, întrecea orice limite, lovind nemernic pe acel minunat tineret în ceea ce avea el, —alăturea de conștiință, cel mai de preț—, intelectul lui. In general, fiind cu toții onești, ei au considerat că și Hordilă era onest, cel puțin sub acel aspect care privea recunoașterea lacunelor lor într'un anumit domeniu de știință, pentrucă, în cei zece sau cincisprezece sau chiar douăzeci de ani de închisoare, cum avea, de pildă, elevul Constantin Bucur, din Bacău, nu avuseseră efectiv posibilitatea să se instruiască direct și sistematic în afară de ce li se preda de către alții prin viu graiu. Dar pot să afirm cu toată convingerea că mărturisesc adevărul, acești tineri îmbătrâniți prin închisori, aveau cunoștințe cu mult mai variate, mai ample și mai consistente, în unele probleme, ca oricare alți tineri de vârsta lor, de dinafara pereților închisorilor.

Ofensa care se adusese sălii o consideram, bineînțeles, adusă și mie personal. Bănuiesc că de aici a plecat, mai cu seamă, acea spontană reacțiune a mea când m'am ridicat în secunda următoare în picioare spre a cere cuvântul. Surpriza a fost generală. De unde, în douăzeci și opt de zile, nu am scos un singur cuvânt, nici când am fost somat nominal, acum, din proprie inițiativă, mă ridicam să vorbesc și încă într'o problemă destul de delicată. Oamenii își ridicaseră capetele și mă priveau cu viu interes. Am întâlnit câteva priviri încurajatoare. Ion Caraion, care era lângă mine, mi-a recomandat în șoaptă să fiu calm, pe semne, surprinzând tremurul meu nervos.

Am vorbit până la ora mesei fără să fac o singură întrerupere. Nu am observat și nu am simțit în acest timp nicio mișcare în sala care era înmărmurită. Ceea ce spuneam eu era exact ce gândeau cel puțin 90 % din cei de față, dacă nu chiar toți. Dar, deoarece, niciunul dintre ei nu aveau privilegiul meu, niciunul dintre ei nu îndrăznise să spună ceea ce și ei sincer gândeau. Eu nu fusesem înregimentat după 1944 în nicio formație politică, precum nici înainte, neavând atunci vârsta compatibilă. In al doilea rând,

eram singurul titrat universitar cu distincţia de doctor, dobândită încă sub imperiul vechii legi universitare valabilă până în 1949. Pe lângă aceasta, aveam calificarea superioară chiar în probleme de politică.

In esenţă, după ce mi-am spus numele, fără o altă autobiografie cum se cerea oricărui ins care vorbea pentru prima oară, am expus următoarele idei, declarând în prealabil:

—Dacă nu mai este un altul în această sală care să se considere nevinovat faţă de regim, eu mă declar singurul şi susţin cu toată puterea că nu sunt vinovat. Pentru ceea ce am întreprins cu mulţi ani în urmă, scriind articole în presă împotriva comunismului sovietic, când presa era liberă, nu există o responsabilitate retroactivă. Mai mult, pentru ceea ce mulţi dintre dumneavoastră aţi făcut în libertate şi înainte de instaurarea regimului actual, nu poate fi considerat ca infracţiune sub nicio legislaţie penală modernă din lume, neexistând elementul periculozităţii la acel timp şi, în consecinţă, faptele sau atitudinile din trecut nu pot atrage azi nicio responsabilitate, chiar materială, nici faptică şi nici morală, pentru crimele cari se atribuie că le-ar fi făcut o organizaţie politică din trecut. Un partid sau a organizaţie politică, ca o entitate fizică şi morală, îşi stabileşte funcţiunile prin membri respectivi, ceea ce înseamnă că fiecare membru răspunde direct de ceea ce a săvârşit el, în baza mandatului pe care l-a deţinut dela organizaţie. Dacă cuiva i s'a dat ordin să ucidă şi el acceptat această dispoziţie, incontestabil că avea o responsabilitate a faptei sale, alăturea de acela sau aceia care l-au iniţiat. Dar, în acest caz, va răspunde numai el şi cel sau cei cari l-au îndemnat să săvârşească crima şi în niciun caz nu va răspunde şi un al treilea sau câteva mii de oameni cari au fost străini şi de faptă şi de iniţiativă. In consecinţă, eu nu am lucrat sub resortul nimănui altul decât al conştiinţii mele, când am scris ceea ce am scris, în conformitate cu gândirea şi convingerile mele din acea perioadă. Resping misticismul crimei în care se încearcă să fiu şi eu atras, mă declar absolut nevinovat, nu îmi recunosc nicio vină, şi rog ca de aici înainte să se evite generalizarea complicităţii comune a tuturor din această sală la crima politică sau crima necalificată, precum nu accept nicio implicaţiune în responsabilitatea colectivă...

In continuare, am mai spus:

«In faţă afrontului extrem de jignitor pe care vorbitorul anterior l-a adus celei mai mari părţi dintre auditorii prezenţi, îmi închipui, protestez cu toată vehemenţa şi nu accept acest fel de a vorbi.

«Nu cunosc pregătirea intelectuală a vorbitorului, dar certificarea cunoştinţelor sale este îndoielnică. Se reiau ideile tendenţioase şi abandonate azi de oamenii de cultură, ale lui Max Nordau sau ale altor detractori ai creştinismului. In felul acesta se caută să se denatureze adevăruri confirmate de istorie şi autentificate de cercetători asidui şi de reală autoritate. Oratorul, anterior mie, a numit evul mediu noaptea istorică a Europei, aşa după cum a auzit că era numit de către unii aşa consideraţi pozitivişti. Pentru a-şi argumenta teza, s'a referit la cunoştinţele acumulate de către domnia sa pe baza unui criteriu ştiinţific. Este surprinzător faptul că oratorul, care îşi arogă erudiţie în acest domeniu de preocupări, nu a invocat nicio operă a vre-unui autor din care să reiasă temeiul afirmaţiilor sale. In mod natural, dacă se vine şi se acuză un om şi o sală întreagă de «culpa» ignoranţei, onestitatea şi cel mai elementar bun simţ te obligă să expui izvoarele şi cunoştinţele precise în baza cărora îţi susţii punctul propiu de vedere.

«Ei bine, domnilor, am accentuat eu, îmi permit să vă aduc la cunoştinţă că anteriorul orator, nu a citit nicio singură lucrare în această materie, pentrucă dacă ar fi citit vre-una nu s'ar fi hazardat să debiteze asemenea năstruşnicii ca acelea pe cari le-am auzit cu toţii. Democraţia, în evoluţia ei, a trecut şi prin pridvorul bisericii. Sunt bine cunoscute acele aşa numite «democraţii episcopale», asociaţii umane bazate pe egalitatea tuturor membrilor în a-şi alege forma de conducere, cari au fiinţat în evul mediu şi de cari vorbeşte Paul Janet în lucrarea sa capitală cu chiar acest titlu. Apoi, cu acest domeniu de cercetări s'au mai ocupat, cu tot atâta competenţă, Henry Pirénne şi Rudolf Laun, ca să nu amintesc decât pe câţiva dintre cei mai străluciţi cercetători al istoriei democraţiei.

«Să ne debarasăm de jigniri, de insinuări, de capcane viclene pe cari ni le întindem noi înşine unii altora şi să ne păstrăm luciditatea minţii şi prudenţa înţelepciunii, acum mai mult ca oricând.»

Nu am amintit aici şi alte consideraţii legate de atitudinea pe

care o afirmasem, cu caracter mai personal și de mai mică importanță. Toate acelea, însă, au fost subordonate ideilor relatate mai sus, prin care am intenționat să sparg marasmul și să redresez atmosfera viciată care începuse să planeze în sală.

Intre timp câteva plantoane introduseseră în sală ciuberele aburinde cu arpacașul cel aproape de toate zilele, mâncarea, de care, cu toată foamea pe care o induram, începuse să ne fie lehamite. Ora mesei trebuia respectată. Am încheiat fără să pun concluzii, rămânând să continui după pauză. In sală a izbucnit un ropot de aplauze cari nu numai că au fost generale și spontane, dar și de foarte lungă durată. A fost prima și ultima aclamație caldă. entuziastă, impetuoasă, care s'a înregistrat în viața Clubului Tineretului. Ochii mi s'au umplut de lacrimi. Eram peste măsură de emoționat. Mă pierdusem în expunerea mea și nu mi-am putut de seama că ceea ce desvăluiam în vorbirea mea, cu sinceritate și patetism, era întru totul corespunzător sentimentului comun al tuturor acelor minunați tineri. Uitând de foame, nu s'au grăbit cu gamelele în jurul ciuberelor cu mâncare, ci au năvălit peste mine ca să mă felicite. In ochii tuturor vedeam aceeași lacrimă răsfrântă ca în ochii mei. Era în ei atâta curățenie a sufletelor lor impilate și atâta bucurie de a-și fi auzit însăși confesiunea lor de credință căreia eu am reușit să-i dau expresie. Oamenii se regăseau în această beznă și pârgiile de rezistență din inimile lor au prins din nou să devină active.

Nu am primit, de sigur, felicitări dela cei din comitet. Le simțeam, în schimb, privirile piezișe când treceam pe lângă ei, dar nu mi-au spus un cuvânt. Hordilă, personagiul odios, nu a mai cerut cuvântul la replica ce i se acordase după masă și, din acea zi, nici nu a mai fost atât de agresiv și nici chiar atât de insolent în intervențiile sale. Atacurile și criticile lui, porneau de acum numai dela cazuri concrete, ferindu-se de a mai aborda teme cu caracter științifc sau intelectual.

Am simțit în acea zi, cu adevărat memorabilă din viața mea, cea mai mare bucurie pe care am avut-o vre-odată. Nu m'am înspăimântat de eventualele consecințe. Acestea erau inevitabile. Dar, dintr'un calcul premeditat al administrației, aceste consecințe nu mi s'au aplicat decât numai după trei luni și ele m'ar fi putut costa viața, dacă nu ar fi intervenit unele evenimente favorabile

în viața noastră, cari au pus capăt represiunilor crâncene, aplicate tuturor celor cari eram la Zarca.

***

A treia zi după acea erupție a Clubului Tineretului, ne-a fost adus în sală ziarul partidului, Scânteia, care purta data de 2 Ianuarie 1963. Insuși colonelul Crăciun a fost acela care a venit cu ziarul în mână. Era cel mai proaspăt ziar pe care reușiserăm să-l vedem la Aiud.

Colonelul Crăciun părea radios. Și-a pus ochelarii și a început să ne citească. Era vorba de un decret de grațiere pe care Presidium-ul Marei Adunări Generale și Comitetul Central al partidului comunist român îl emisese cu ocazia aniversării a cincisprezece ani dela abdicarea fostului rege Mihai și înființarea republicii populare române. Ni s'a citit decretul în întregime. Ultimul aliniat din decret avea o enunțare ciudată. Aproximativ, textul acestui ultim aliniat era acesta: «In afară de categoriile de mai sus (categorii, cari era clar, priveau pe deținuții de drept comun, cari beneficiau de reduceri substanțiale a pedepselor) mai beneficiază de dispozițiunile prezentului decret și alte categorii de deținuți, cari prin comportarea și reeducarea lor în penitenciare au dovedit că pot să fie utili societății. Aceștia vor fi eliberați în baza propunerilor Ministerului Afacerilor Interne (MAI), care va înainta tabele nominale.»

Colonelul Crăciun nu a ocolit și a declarat franc că acest aliniat se referă exclusiv la deținuții politici din țară.

—Vor pleca și de aici oameni, a zis el. Și vor pleca mulți. Dar nu vor rămâne închisorile goale, până încă mai sunt dușmani ai regimului nostru, să fiți siguri. Vedeți-vă, înainte, de lucrările dela Club și să vă siliți să aveți purtare bună. Cine nu va pleca acum, va pleca la o altă dată, și-a încheiat el sibilic scurtul său comentariu asupra decretului.

Ziarul ne-a fost lăsat nouă. A ajuns cândva și la mine. Se punea problema interpretării decretului. Eu susțineam că decretul avea un caracter temporar, adică se va putea utiliza ca temeiu de drept pentru eliberarea graduală a deținuților, într'un termen mai lung de timp. Aveam în față un antecedent și de aceea gândeam astfel. In baza decretului din 1959, de grațiere și acela, dar

fără să fi fost publicat, s'au făcut eliberări în mai multe etape, de ţărani cari se opuseseră colectivizărilor, învăţători şi preoţi, cari agitaseră sătenii să ia poziţie ostilă acţiunilor de colectivizare. A mai ieşit în baza lui şi un mare număr de informatori cari fuseseră strecuraţi printre noi. Alţii, dintre noi, au susţinut contrariul, anume că acest decret avea o aplicaţie limitată. Aceştia au avut dreptate.

⁂

Luna Ianuarie 1963 a fost o lună a surprizelor în închisoarea Aiud şi, bineînţeles şi în celelalte închisori ale României.

Mai întâi, chiar din seara zilei de 2 Ianuarie, —aceeaşi zi, prin urmare, când ne-a fost adusă la cunoştinţă existenţa decretului de graţiere—, am auzit mişcări nocturne la etajul trei al Celularului. Intreg etajul fusese evacuat. Prin ţeavă, târziu, ne-a parvenit un mesagiu anonim, dela un proaspăt adus pe acea secţie dela etajul trei. Acesta ne transmitea: «am primit efectele civile şi vom fi eliberaţi».

Un fior ne-a răzbit pe toţi şi de aici înainte nu am mai avut linişte câteva săptămâni.

Pe alte linii de comunicaţie s'au mai aflat şi categoriile de pedepse ale unor deţinuţi cari erau concentraţi la etajul trei, în vederea eliberării. Am mai aflat, deasemenea şi quantum-ul de pedepse pe care îl aveau oamenii din cauză. Plantoanele, cari ne aduceau masa la Club, aveau prieteni sau rude printre noi. Cea mai mare parte dintre plantoanele cari ne aduceau masa erau români macedoneni. Aceştia au reuşit să ne dea şi numele acelor cari erau triaţi de către administraţie pentru plecare. Ei erau aceia cari erau puşi să coboare, dintr'o magazie din podul unei clădiri, bagajele celor dela etajul trei şi apoi le cărau cu căruţe împinse de ei, în faţa Celularului.

Din cele ce am aflat nu am reuşit să stabilim niciun criteriu revelator al modului de aplicare al decretului. Am constatat că plecau oameni cu tot felul de pedepse, dela zece ani până la douăzeci şi cinci, dela cei cu închisoare corecţională până la cei cu temniţă grea sau muncă silnică. Nici în ceea ce priveşte data arestării, nu era niciun criteriu. Au fost trecuţi pe listă oameni arestaţi în anul 1941, ca Dr. Victor Biriş, precum şi oameni arestaţi în anul 1959, cu douăzecişicinci de ani pedeapsă, ca Victor Vojen.

Eram cu toţii derutaţi şi, totodată, indignaţi, de misterul în care erau învelite aceste maşinaţiuni subterane.

Dela Clubul Tineretului au fost scoşi Parpalac şi Hordilă. Atâta tot. Se pare totuşi, că au plecat mai mulţi dintre cei mai vârstnici, cari urmau plecărilor altora arestaţi din aceeaşi generaţie mai înaintată, eliberaţi în vara lui 1962, cum au fost Radu Gyr şi Nichifor Crainic, indiscutabil, cei mai talentaţi poeţi ai închisorilor, neegalaţi decât, probabil, de poetul orb Fany Vlădoianu, ale cărui versuri mi s'au părut cele mai originale scrise vre-odată în vre-o închisoare a lumii.

Clubul Tineretului a trecut sub conducerea lui Virgil Lungianu, păstrându-se componenţa vechiului comitet, în care, însă, au mai fost cooptate câteva persoane. Numai la trei săptămâni, după evenimentele din 2 Ianuarie 1963, Clubul Tineretului a fost desfiinţat.

In această ultimă perioadă de existenţă a Clubului Tineretului a mai avut loc doar un singur incident remarcabil, care, însă, prin confruntarea unor atitudini şi sinceritatea unor oameni chinuiţi de ani şi ani de zile prin închisori, caracterizează cum nu se poate mai bine atmosfera de tensiune patologică care ne stăpânea pe toţi.

Un student simpatic I. Dima, cu vre-o opt ani de închisoare executaţi până la acea dată, după ce a asistat la o întrunire mai largă, la care au participat aproape toţi deţinuţii din Clubul Tineretului precum şi delegaţi dela toate secţiile, cu ocazia eliberării unui lot de 250 de oameni, a găsit de cuviinţă să pună o întrebare în cadrul discuţiilor cari s'au purtat la şedinţele obişnuite ale Clubului.

Anume, studentul Dima, care fusese trecut prin ciur şi prin dârmon la Piteşti, a auzit şi el, la fel ca şi toţi ceilalţi, pe preotul I. Dumitrescu Borşa, pe Victor Biriş şi pe Iosif Costea, de pildă, făcând fiecare în parte declaraţii cari se izbeau cap în cap cu ceea ce acei oameni profesaseră odată în viaţă, cu ceea ce scriseseră aceştia pe vremuri şi se sacrificaseră o viaţă întreagă, ca acum, nu numai să nu-şi mai menţină aceeaşi atitudine, dar să o desavueze complet, să o desconsidere şi să o înfiereze cu toată străşnicia.

I. Dima a pus doar această întrebare:

—Aş vrea să ştiu când au spus aceştia adevărul: atunci sau acum?

S'au alăturat mulţi la această intrebare, care, de altfel, intr'un anumit fel, atingea adânc insuşi miezul procesului de reeducare. Printre cei cari s'au raliat a fost şi un om foarte blând şi pasiv până aici. Acesta venise dela Zarca, la puţin timp după ce luase fiinţă Clubul Tineretului. Numele acestuia era Gheorghe Colhon şi el era vărul unui avocat, Ilie Colhon din Alba Iulia, care a fost una dintre primele victime nenorocite ale teroarei comuniste în România. Avocatul Ilie Colhon, o persoană bine cunoscută şi apreciată în viaţa politică a Ardealului după 1930, a fost scos dintr'o maşină a Siguranţei când era transportat dela Alba Iulia la Bucureşti, şi impuşcat în ceafă pe marginea şoselei, în apropierea Piteştiului. Nici cel puţin un mandat de arestare nu-i fusese dresat inainte, necum să fie judecat. Această crimă s'a petrecut aproximativ în anul 1946 toamna.

Virgil Lungeanu şi Gheorghe Vasiliu au încercat să minimalizeze semnificaţia întrebării buclucaşe, dar n'au aflat un răspuns şi, se pare, adminstraţia a fost aceea care a ajutat comitetul Clubului să iasă din impas.

Răspunsul a fost de natură pur dialectică, sofistic conceput, şi de aceea, cu atât mai mult, nu a mulţumit pe nimeni.

—Toţi cei pe cari i-aţi auzit făcând declaraţii, au fost sinceri de data aceasta, a spus sumbru Virgil Lungeanu. Atunci erau înrolaţi într'o organizaţie care le cenzura libertatea de exprimare şi chiar de gândire. Ei înşişi au mărturisit acest fapt jalnic, fiind obligaţi să joace cartea politică a acelor camarile care luaseră fiinţă şi care îi utiliza în scopurile lor josnice. Numai după ce au scăpat de teamă şi şi-au sfărâmat idolii tiranici, au reuşit cu adevărat să se emancipeze politic. Numai acum ei pot să gândească şi să exprime adevărul. Cine îi bănuieşte de minciună sau de mistificare a adevărului, nu este decât un reacţionar înrăit care continuă să provoace şi să agite spiritile împotriva regimului.

Oamenii nu au mai fost aşa de insistenţi cu această întrebare, care, aşa cum li s'a răspuns, se întorcea oricum împotriva lor. Cu toate acestea, această întrebare a revenit deseori şi dramatic, încă în multe ocazii, la acest Club, în fabrică sau la Zarca.

In celula în care mă aflam la etajul doi al Celularului, cu doi pereţi exteriori, fiind la colţul clădirii, sufeream de frig atât de cumplit încât deseori nu numai noaptea, dar şi peste zi, ne îngheţa apa în găleată. Nu puteam dormi noaptea de ger. Ne puneam tot

ce aveam pe noi, dela pătura ruptă, la manta, a doua cămaşă, a doua izmană, batistele, obielele, ne vâram cu capul sub aşternut şi căutam ca prin răsuflarea noastră să ne încălzim organismul secătuit, dar totuşi, frigul ne lua dela tălpile picioarelor, în sus spre genunchi, şi când oboseala luptei cu el ne infrângea, amorţeam, ca să ne trezim de câteva ori peste noapte ţepeni şi sub presiuni ingrozitoare de a ne urina, dar când ajungeam la hârdău, eram incapabili să săvârşim actul, neavând nimic de evacuat din noi. Tot sistemul reflex al organismului era dărâmat, degenerat de frig, şi trăiam ca nişte animale, în spasme şi dureri. Aceasta a fost una dintre cele mai grele ierni pe care am indurat-o in inchisoare (nu amintesc aici cele dela Canal, care au fost ucigătoare) dar, cu toate acestea, mi s'a părut mai indurătoare decât aceea pe care o aveam să o suport în anul viitor în Zarca, ultima mea iarnă din puşcăriile României bolşevizate.

Clubul Tineretului a constituit pentru mine un capitol de adânci observaţii, de interesante analize asupra oamenilor şi a anumitor fenomene sociale în închisoare. Dar, peste toate acestea, am făcut valoroase experimente intime, cari mi-au remontat de multe ori increderea în oameni şi m'au introdus mai mult în taina iubirii aproapelui, prin suferinţă, când omul era aproape pierdut, dar în el mai scânteia raza unui destin pe care îl avea de indeplinit, chiar dacă acesta ar fi fost al morţii.

X. PREȚUL UNOR GRAȚIERI

Trăiam momente de intensă emoție și nervozitate după ce am luat cunoștință de decretul de grațiere.

Câteva lucruri păreau clare: printr'un paragraf independent, fără nicio specificare a naturii infracțiunii, se prevedea comutarea pedepselor pe viață la douăzecișicinci de ani muncă silnică și, apoi, ultimul aliniat din același decret, incontestabil, se referea la deținuții politici. Deci, operațiunea de reducere a pedepselor și de eliberare a unor categorii dintre noi, intra în domeniul probabilităților. Insă, ceea ce ne intriga, era faptul că nu puteam ști în ce măsură și cât de largi erau șansele. Am avut certitudinea dela care nu m'am clintit, chiar și după depresiunea care a urmat eliberărilor celor cinci sute de oameni din Aiud, că se mergea spre o grațiere generală, într'un timp nu prea lung. In niciun caz nu mă puteam gândi la douăzeci de luni, cum s'a întâmplat în realitate. Dar această credință a fost utilă multor deținuți și, de sigur, și mie personal. Pe această convingere am stat și ea m'a ajutat să nu cad în nicio capcană care mi s'a întins și mie, ca și celorlalți, în diferite forme.

Era în seara de 5 sau 6 Ianuarie anul 1963. Trecuse de ora opt și de acum așteptam stingerea, care se dădea la ora zece. După ora opt nu se mai întâmplase să se facă vre-o mișcare pe Celular

decât în cazuri extrem de importante, și atunci, cu cea mai mare discreție. De data aceasta ni s'a părut că se efectuau unele schimbări. Am auzit deschizându-se ușile la mai multe celule, chiar pe etajul nostru. Cei dela etajul trei, despre cari eram informați că se vor elibera, nu ne mai dăduseră niciun semn de două zile. Par'că amuțiseră. Deodată, o chemare îndepărtată, prin morse, ne-a făcut atenți și am ascultat mesagiul, la țeava caloriferului. Cineva, care am înțeles că era la etajul superior, a anunțat:

—Sunt venit dela Zarca. Singur în celulă. Ingheț de frig.

Apoi țeava a amuțit și toate chemările noastre de apel au rămas zadarnice.

O anemică semnalizare de pericol a sunat o clipă, probabil, tot dela cel de sus.

Incontestabil că se petrecea ceva suspect. Am mai auzit câteva uși deschizându-se sus și, apoi, din nou, jos, la noi. De data aceasta, la rând și repede. Pe coridor se auzea foială.

Un gardian ne-a descuiat și ușa noastră și ne-a ordonat grăbit:

—Imediat echiparea și la Club!

Eram vădit neliniștiți. Ce se putuse întâmpla ca să ne ia la Club la această oră târzie?

Aceeași oameni, cari ne cunoșteam de acum, am coborit scările și, încolonați strâns, am trecut prin secțiile de jos la Club.

Era o noapte cu cerul senin, foarte înalt, pe care străluceau câteva stele răzlețe, singuratice. Coborîse un ger crâncen care ni se părea și mai insuportabil din cauza unui vânt ascuțit care mătura zăpada și o troienia prin toate colțurile. In curtea cea mică din fața Clubului, nămeții se ridicaseră chiar în fața ușii. Câțiva oameni o fereau cu lopețile, dar vântul vijelios îngrămădea alta la loc în clipa următoare. Fețele oamenilor erau supte și albastre și mantăile vărgate se căptușiseră fără întârziere cu un strat gros de zăpadă.

In sala Clubului ne-a întâmpinat o surpriză turburătoare. Mai bine de jumătate din sală era ocupată de oameni civili cari ședeau în bănci. Unii dintre ei erau chiar bine îmbrăcați, toți, însă, erau proaspăt bărbieriți și, am avut impresia, că toți erau stăpâniți de o seriozitate stranie. Mi-am adus aminte că am mai întâlnit aceleași priviri grave în toamna târzie a anului 1944, când am însoțit pe cineva, într'o cazarmă la București, să vadă pe un fost prizonier din Rusia sovietică reintors cu batalionul de voluntari Tudor Vladimirescu. Se știe că și acei oameni, ca și următorii din batalionul Horia, Cloșca și Crișan, au fost supuși unui regim de indoctrinare intensivă. Niciunul dintre acei oameni, pe cari i-am urmărit cu mult interes până am plecat din România, nu și-au mai revenit la o viață spirituală normală și, în toți, germenul comunist prinsese rădăcini Au fost primele căderi ale armatei române, dar, o spunem ca o mângâiere, dintre cele mai slabe elemente. Și acești oameni, pe cari îi vedeam în sală, la acea dată, mi s'au părut la fel ca acei așa numiți «voluntari». Și ei urmau să fie scoși din închisoare, pentru a sparge rândurile înlăuntrul închisorilor și în afara pereților ei.

Lângă ușă, la intrare, am văzut un grup de ofițeri, în care am remarcat pe colonelul Crăciun cu ceilalți doi locotenenți-colonei, Ivan și Iacob, apoi mai multe grade mai mici și un mare număr de subofițeri. Aceștia din urmă ne îndemnau să ne grăbim, să trecem în spate, și să ocupăm locuri pe băncile libere, să nu vorbim cu «străinii», și să păstrăm cea mai desăvârșită ordine. (Mulți dintre noi am stat tot timpul în picioare, sala fiind arhiplină).

Când am trecut pe lângă cei pregătiți pentru plecare (ei erau «civilii» aflați în sală), deodată ochii mi-au căzut pe I. Hordilă, odiosul defaimător din Clubul Tineretului. In fața mea mergea un pictor bisericesc. Hordilă l-a atins ușor peste mână, fiind, pe semne, în bune relații cu el. Pictorul s'a oprit și l-a îmbrățișat pe Hordilă. Intrucât trebuia să înaintez, am ajuns foarte aproape de cei doi care se îmbrățișau și am reușit să aud pe Hordilă când îi recomanda în șoaptă, pripit, omului pe care îl săruta pe obraji, omul pe care și eu îl cunoșteam foarte bine:

—Să lovești tare, necruțător. Numai așa ieși de aici.

Privirile mele cu ale lui Hordilă ni s'au întâlnit într'o străfulgerare de clipită. Acesta a devenit roșu ca o sfeclă. Fusese surprins în toată ticăloșia goliciunii lui.

In afară de cei cari plecau și cari erau în număr de 238, se mai aflau în sală oameni aduși dela toate secțiile închisorii, cum erau: Zarca, Fabrica, Munci Interioare, Spital, T. B. C. (printre aceștia l-am zărit și pe prietenul meu din timpul studenției și de împărtășire a acelorași crezuri literare, mulți ani apoi, diaconul Valeriu Anania, Celular, Secțiile 5 și 6. Aceștia erau un fel de

delegaţi scoşi din secţiile respective, nu prea mulţi la număr, în timp ce Clubul Tineretului fusese scos aproape în întregime.

Pe o bancă din faţa mea erau aşezaţi câţiva deţinuţi dela Zarca. Erau foarte slabi şi era primul meu contact cu oamenii din Zarca, de cari auzisem atâtea lucruri groaznice. Aceşti oameni aveau un miros special, îmbâcsit şi acru, iar în priviri nesfârşite oboseli şi, uneori, irizări tăioase.

In sală s'a făcut linişte. Colonelul Gheorghe Crăciun, în ţinută marţială, cu pieptul presărat cu câteva mici insigne şi decoraţii, de data aceasta părea grav, aproape sumbru, pătruns de magnitudinea ipostazei în care ni se prezenta, de reprezentant al guvernului, cum el însuşi a declarat, şi, totodată, pătruns de aroganţă, fiindu-i dat să troneze într'o solemnitate ca aceasta când, pentru prima oară, se realiza o acţiune de acest gen, în istoria închisorilor comuniste din România. Discursul lui a fost scurt. La început a ţinut să ne amintească despre existenţa unor persoane importante cari se aflau printre cei prezenţi. Dintre aceştia ne-a remarcat pe primul procuror al Regiunii Militare Cluj, pe secretarul de partid al Regiunii Cluj, pe un alt secretar al partidului dela raionul local şi încă pe unele persoane din partid, din sindicat şi din administraţia Statului, a căror calitate nu avea o rezonanţă deosebită ca s'o mai reţin.

Printre altele, Crăciun a spus:

— Azi se eliberează un al doilea lot de deţinuţi politici dela penitenciarul Aiud. Primul, compus din douăsutecincizeci de foşti deţinuţi, s'a eliberat seara trecută. După cum vedeţi, comuniştii nu omoară oamenii, chiar dacă aceştia le-au fost duşmanii lor, ci îi tratează uman. Sunteţi adunaţi aici ca să vă convingeţi de anumite lucruri. Intâi, că oamenii cari beneficiază de decretul de graţiere, fac parte din cele mai diverse organizaţii, că au pedepse variabile, dela şapte ani până la douăzecişicinci de ani (sub şapte ani nu era nimeni cu pedepse la Aiud). Apoi, ca să vă convingeţi că aceşti oameni pleacă acasă şi nu în altă parte cum a început să se zvonească: ba că îi vom trimite la o altă închisoare, ba că îi transferăm la vre-un lagăr de muncă undeva. Ei au asupra lor certificatele de eliberare şi, dacă doriţi, puteţi să vedeţi aceste certificate. Ia, domnule... (a spus numele unuia din sală, din primele rânduri de bănci) arată biletul de eliberare şi foaia de drum. Un alt motiv pentru care sunteţi adunaţi aici este ca să ascultaţi cu

urechile dumneavoastră, cari sunt ideile celor cari părăsesc azi închisoarea, cu ce gânduri merg acasă şi în societatea liberă. Am ales pe câţiva, cari prin poziţiile pe cari le-au avut, —politice sau culturale—, vor confirma aici şi numaidecât tot ceea ce eu v'am spus de atâtea şi atâtea ori la cluburi.

«Inchisorile nu vor rămâne goale. Cei cari nu plecaţi, căutaţi să vă schimbaţi atitudinea la fel ca aceşti oameni cari au înţeles că istoria merge înainte, şi în niciun caz roata ei nu se va învârti în favoarea reacţiunii şi a duşmanilor poporului. Eu nu vă promit nimic. Dar fiţi serioşi, pătrundeţi-vă de învăţăturile clasei muncitoreşti, urmaţi pilda întregii ţări, care se supune fără murmur şi cu tot sufletul conducerii înţelepte a partidului nostru (aici s'au auzit câteva aplauze debile din băncile celor cari erau graţiaţi) şi fiţi siguri că nu veţi avea să regretaţi...»

Făcând o pauză semnificativă, s'a uitat zâmbitor spre stânga sa, spre o bancă pe care stăteau singuratici câţiva oameni dintre cari eu nu cunoşteam decât pe unul, pe Gheorghe Parpalac.

—Acum voiu de cuvântul domnului ministru Victor Vojen.

La o masă aşezată de-a-lungul peretelui, de partea stângă a colonelului Crăciun şi a suitei lui, se aflau şase oameni. Primul, care era mai aproape de masa conducerii închisorii şi a oaspeţilor de onoare, era Gheorghe Parpalac. Cel care s'a ridicat la numirea colonelului, era imediat următorul, lângă Parpalac. Acesta era un om cărunt, de statură potrivită, îmbrăcat într'o haină închisă la culoare, bine ajustată pe el, avea o cravată cu dungi albe, cu nod mare, faţă întunecată, pălită de o anumită umbră, peste care se întindea un zâmbet incert. Acest om era Ion Victor Vojen, fostul ministru al României, pentru o perioadă de timp, la Roma.

După ce s'a ridicat în picioare, Vojen s'a aplecat adânc, servil, spre masa colonelului, folosind o formulă de agrăire pompoasă în acea parte, s'a întors apoi spre sală, cu capul sus, semeţ, şi ne-a zis cu voce tare, sonoră:

—Iubiţi colegi de suferinţă.

Impletind graţiozitatea gestului cu mlădierile cuvintelor cari curgeau abundent, Vojen a început prin a face un scurt expozeu a «ticăloşiilor» sale, cum a numit el acţiunile sale trecute împotriva regimului şi a comunismului, în general, recunoscând că a greşit faţă de acesta. Apoi a elogiat în termeni superlativi guvernul şi grijia partidului comunist român faţă de om, faţă de duşmanii

săi, accentuând că despre aceste lucruri și realități el s'a convins prin contactul său direct, acestea fiindu-i nemijlocite de administrația închisorii Aiud.

—Nu mă îndoiesc nicio clipă de umanismul comunist, a spus el la un moment dat. Numai ambițiile mele neroade și formațiunea mea politică aberată m'au orbit până acum de a vedea cu ochii clari calea luminii, a adevăratului patriotism.

«Este locul aici ca să fac cunoscut tuturor câteva aspecte ale Mișcării legionare din România și ale conducerii ei, spre a se înțelege mai bine motivele mele sincere pentru cari m'am hotărît să mă desfac complet și definitiv de tot trecutul meu politic. Mă adresez mai ales celor tineri cari s'au împotmolit în legende și misticism, refuzând să facă uz de rațiunea limpede atunci când s'au alăturat acestei mișcări.

«Eu am fost unul dintre oamenii intimi ai lui Corneliu Zelea Codreanu sau Căpitanul, cum îi spuneam noi, aceluia pe care îl consideram conducătorul providențial al mișcărilor naționale din România, în al treilea și al patrulea deceniu al secolului nostru. Am avut diferite roluri în această Mișcare și nu dintre cele de mâna a doua. Pot să vă spun acum că în tot ce a avut Mișcarea legionară teatral —de mare efect și atracție spectaculară— atât prin poza de a apărea a lui Codreanu cât și prin regizarea diferitelor momente din istoria acestei Mișcări, mie mi-a revenit în întregime această sarcină de montaj. Eu m'am făcut vinovat de atragerea a mii și mii de oameni în această organizație, care a adus atâta jale fără leac Neamului românesc. In afară de cântece, cari au atras miraculos tineretul țării în Garda de Fier, manifestațiile spectaculare, teatrale, să le spun așa, au avut partea lor de însemnătate în propagarea vertiginoasă a ideilor Mișcării legionare.

«Am să vă relatez un caz:

«In anul 1937 au căzut în războiul civil din Spania doi dintre cei mai buni camarazi de-ai noștri, Ion Moța și Vasile Marin. In paranteză fie zis, se știe că Ion Moța, care era un rival de temut al Căpitanului, a fost împins chiar de Corneliu Codreanu să plece în Spania, cu scopul de a pieri acolo, în acea încleștare fratricidă, ceea ce s'a și întâmplat. Vestea morții lor ne-a cutremurat pe toți. Am fost chemat imediat la sediu și Corneliu Codreanu mi-a spus:

—Camarade Vojen, îți dau o importantă misiune. Vei organiza primirea trenului mortuar în țară, dela trecerea frontierii

până la Gara de Nord și apoi, în continuare, procesiunea până la Casa Verde. Vei folosi acest prilej la mximum pentru a populariza în România jertfa noastră legionară. Vei face uz de toată iscusința ta. Nu vei neglija niciun amănunt care ar putea să aibă vre-un efect afectiv și de electrizare asupra maselor.

«Intre dumneavoastră sunt foarte mulți cari își aduc aminte de ceea ce a însemnat acest moment pentru noi. Rezultatul strălucit al alegerilor următoare din România, a fost efectul pozitiv al acestui dric care a fost purtat prin țară cu un astfel de fast cum nu s'a mai pomenit până aici să mai fi fost plimbat vre-un mort prin România. S'a mobilizat întreaga suflare românească a țării, care a ieșit să ne întâmpine prin stații, cu elevi de școală, fanfare, autorități și cler preoțesc în odăjdii de mare doliu, realizându-se o glorie a celor morți și a celor vii din Mișcarea legionară, care a pătruns până în ultima colibă din munte a României. Efectul spectacular pe care mi-l ceruse Corneliu Codreanu fusese atins și depășit mie la sută. Nu mai amintesc de inhumarea din Capitală. Aceasta a fost de o grandiozitate și amploare care nu putea să treacă neobservată nici de cei mai inverșunați dușmani ai noștri. Am dovedit lumii că țara era cu noi. Și toate acestea eu le-am înfăptuit, domnilor: eu, Victor Vojen, din ordinul lui Corneliu Codreanu, omul supranatural, omul inefabil, omul onest și corect, care nu a căutat, cum se spunea, să atragă atenția asupra existenței prin sine însuși dar care, a încercat să înregimenteze toată Națiunea sub conducerea sa, să înalțe România Legionară visată.

«Pentru acestea, și încă pentru multe altele, eu mă consider vinovat deoarece tot ceea ce am întreprins atunci a fost săvârșit net împotriva intereselor vitale ale țării, ale poporului român oropsit, pentru care, spre ocara noastră, noi nu am făcut nimic constructiv... Azi, după ce am fost scos din penitenciar și plimbat prin țară, fiind dus chiar și la București, am ajuns la alte concluzii. Mintea mea înțelege acum altfel lumea și procesul ei evolutiv. Țara s'a ridicat din mizerii și arată ca o floare. Bucureștiul este de nerecunoscut. Am fost dus cu mașina într'un cartier pe care înainte cu șase sau șapte ani îl cunoșteam foarte bine. Acum nu-l mai cunoșteam. Se ridicaseră clădiri mari, luminoase, în care am văzut că locuiau muncitorii vrednici ai țării. Se croiseră străzi noi, largi, curate, cu brâuri de flori pe margini.

«Eu mă leapăd de toate păcatele mele din trecut, a spus în închiere Victor Vojen. Sunt bucuros că am avut posibilitatea să fac această declaraţie în faţa reprezentanţilor regimului nostru popular şi dumneavoastră, iubiţi prieteni, de cari azi mă despart pentru totdeauna. Şi pentrucă domnul colonel Crăciun, de care mă leagă atâtea amintiri plăcute, ne-a făcut onoarea să ni se adreseze ca unor cetăţeni liberi, aceasta ca aplicare a decretului de graţiere, mi-aş permite să mai aspir şi la o altă satisfacţie, mai grabnică şi mai deplină. Aş fi fericit ca domnul colonel Crăciun să-mi întindă mâna ca unui om liber, ca unuia, care s'a angajat, trup şi suflet, să lucreze cot la cot cu tot poporul scumpei noastre Republici Populare Române, în scopul triumfului construirii socialismului.»

Gheorghe Crăciun, cu un zâmbet larg şi aparent generos, a strâns mâna lui Vojen în timp ce asistenţii de onoare aplaudau comedia. Un deţinut dela Zarca, care se afla în faţa mea, a zis ca pentru el, dar destul de tare, ca să poată fi auzit de mai mulţi din jur:

—Tot ticălos ai rămas, măscăriciule!

In sală s'a simţit o undă de rumoare care venea din rândurile acelora dintre deţinuţi cari nu plecau acasă. Crăciun a preîntâmpinat intensificarea ei dând cuvântul imediat unui veteran al închisorilor comuniste, Dr. Victor Biriş.

—Domnul Dr. Victor Biriş, fostul Secretar General al Ministerului de Interne, are cuvântul, a anunţat el.

Acesta era unul dintre cei mai vechi deţinuţi ai închisorilor din ţară, de care am auzit mult vorbindu-se, dar pe care îl vedeam acum pentru întâia oară. După cele câte auzisem despre Victor Biriş, în cei mai elogioşi termeni, omul acesta, se părea, jucase un rol excepţional în lumea închisorilor, prin integritatea personalităţii lui, prin viaţa spirituală, prin elementul sacru pe care îl introdusese în concepţia sa aproape mistică în Naţiunea Română. Demn, axat pe o poziţie pozitivă, rectilinie, inaccesibil corupţiilor de orice fel, neadmiţând nicio concesie sieşi sau în pofida credinţelor lui, Victor Biriş a exercitat o vrajă sublimă asupra sufletelor zbuciumate ale deţinuţilor, şi s'a impus, ca atare, ca un apostol al unui nou ev de reviriment moral. Pentru tineret Victor Biriş a însemnat încarnarea desăvârşirii umane, pe linie morală şi etică, naţională şi patriotică, adânc creştină.

Spre deosebire de fratele său Teodor, de care am vorbit undeva, mai înainte, Victor Biriş apărea ca un bărbat voinic, cu o faţă ovală, armonios împlinită. Nu aveam apropierea necesară spre a-l observa mai bine, dar mi-am putut da seama că omul era refăcut, fizic, în urma unui tratament alimentar şi medical. Avea, însă, ceva din puhăveala tuberculoşilor dar, îmbrăcat într'un costum nou, oarecum bine ajustat şi dichisit, se salva cu uşurinţă din anonimat prin ceea ce, îmi închipuiam, constituise însăşi prestanţa lui civilă de întotdeauna, prin care se impusese şi ca magistrat.

Victor Biriş pregătise trei coli de hârtie, pe care le-a citit. Nu a ridicat capul de pe hârtii decât o singură dată în timpul lecturii. A citit cu o intonaţie obişnuită, fără să caute efecte oratorice, onest şi dureros, vibrând ca un murmur sugrumat. Am avut impresia că ascult un psalm de căinţă şi de durere recitat de un călugăr, în care melodia îşi avea rezonanţa ei numai în interior.

«Iubiţi şi dragi prieteni de suferinţă, şi-a început el vorbirea. După douăzecişitrei de ani de închisoare fără întrerupere mă aflu pe calea de a ieşi şi eu dintre zidurile fortăreţelor. Vă mărturisesc sincer că până acum vre-o zece ani nădăjduiam puternic să ajung această clipă mântuitoare. Dar de atunci încoace am renunţat încet-încet să-mi mai fac iluzii şi eram aproape sigur că destinul meu era să mor închis, cum au murit atâţia cu cari am împărţit temniţele şi rogojinile în aceste două decenii şi ceva.

«Anii pe cari i-am petrecut în închisoare, anii cei tineri ai vieţii mele, anii cei dulci, cu toate amărăciunile şi greutăţile lor, cu toate suferinţele îndurate, cu tot cortegiul îndoielilor şi înălţărilor iminente cari m'au răscolit, sunt şi vor rămâne cei mai fecunzi ani ai vieţii mele, anii cei mai dragi ai mei. Scumpi ani, vă binecuvântez şi vă iau cu mine în viaţa pe care o voiu mai avea-o de aici înainte...»

Pentrucă nu voiu încerca să rezum toate cuvântările, şi aici, ca şi la celelalte, voiu spicui numai acele crâmpeie cari mi se par mai esenţiale şi semnificative şi, bineînţeles, cari mi-au atras atenţia mai mult şi pe cari, astfel, le-am reţinut.

—Mă consider vinovat faţă de Neamul meu, a spus el la un moment dat, pentrucă de abia acum am constatat că am mers pe o cale greşită întru realizarea fericirii lui. Ceea ce noi am dorit să facem în ţară, a înfăptuit regimul de azi. Deoarece noi nu am fost aceia cărora să ne revină cinstea de a construi o ţară aşa

cum am dorit-o, «ca soarele sfânt de pe cer», aceasta înseamnă că noi nu am mers pe o cale reală, sănătoasă, ci pe una a erorilor. Probabil că tinereţea noastră a avut partea ei de vină prin entuziasmul nelimitat căruia nu i-am ridicat nicio stavilă. Dar orice am spune şi, oricum am încerca să justificăm abaterile noastre şi nepotrivirea noastră cu năzuinţele Neamului, eroarea rămâne eroare şi ea se plăteşte. Am făcut crime, acte de violenţă, am incendiat aşezăminte omeneşti, suntem responsabili de masacre. In ce mă priveşte pe mine personal, eu sunt acela care am dus ordinul de execuţie a grupului de arestaţi din Jilava, comiţându-se acel oribil măcel. Nu a fost o acţiune spontană, o indignare crâncenă în faţa îngrozitoarei scene care ni se desvelia prin desfundarea gropii în care zăcea Căpitanul cu Decemvirii arşi de clor. Ordinul a fost dus de mine şi eu am fost de acord cu acea cumplită ucidere, care nu avea nimic creştinesc în ea. Crima aceasta mă apasă, mă sufocă.

«Acest lucru odios nu a fost cunoscut până când l-am mărturisit eu recent. Nimeni din ţară nu-mi cunoştea fapta mea.

«Apoi, mai departe. In tot timpul detenţiunii mele îndelungate, eu nu am făcut altceva decât să uneltesc împotriva regimului. Am educat oameni în spiritul mistic şi tenebros care ne caracterizează. Am luat parte, nu de mult timp, la constituirea unui comandament central în închisoare, împreună cu Nistor Chioreanu, Ilie Niculescu şi alţii. Cu siguranţă, toate acestea nu sunt decât aspecte felurite ale unuia şi aceluiaşi sentiment de ură teribilă pe care am nutrit-o faţă de regimul pe care l-a dorit ţara. Dar, după ce am luat cunoştinţă directă de cele mai importante şi fundamentale realizări ale regimului în ţară, după ce am văzut cu ochii mei minunile cari s'au ridicat pe plaiurile patriei noastre dragi, ar însemna să fiu ori absolut de rea credinţă ori dement, să nu recunosc meritele concrete ale regimului. Aprob aceste opere şi le apreciez valoarea pentru fericirea poporului român.

«Mă desolidarizez, odată mai mult, de tot trecutul meu, cu promisiunea solemnă de a nu mai avea nicio aderenţă la ceea ce a fost Mişcarea legionară din România. Mă declar liber şi nesupus niciunei autorităţi sau ierarhii a Mişcării legionare, interne sau externe. Vreau şi doresc să mă alătur şi să muncesc cu toţii fiii şi fiicele ţării la măreaţa operă a construirii societăţii socialiste în ţara noastră. Condamn memoria lui Corneliu Codreanu, care a

atras atâtea nenorociri tineretului român şi infierez acţiunile criminale ale lui Horia Sima din străinătate, pe care le duce împotriva intereselor sacre ale Neamului său...»

Cuvântarea lui Dr. Victor Biriş a avut un efect straniu în sală. Unii i-au înţeles zbuciumul, alţii l-au dispreţuit iar alţii au rămas neutri. O idee unanimă, însă, plutea pe de-asupra capetelor tuturor, atât a celora care se eliberau cât şi asupra celor cari rămâneau: Dr. Victor Biriş juca de data aceasta cea mai primejdioasă carte a vieţii sale.

Personal, am avut credinţa că Dr. Victor Biriş a dat cheia principală regimului în cele mai delicate probleme cari s'au pus între 1961-1964 în închisorile din ţară.

Colonelul Gheorghe Crăciun, cu voce rece şi faţă imobilă, a dat apoi cuvântul preotului Ion Dumitrescu-Borşa.

S'a ridicat de pe bancă un om scund, negricios, plin la faţă, puţin obez. Se vedea că profitase din plin de un regim privilegiat. Nu părea de loc impresionat de rolul pe care îl avea de îndeplinit cu această ocazie. Părea sigur de sine. A început să vorbească cu uşurinţa predicatorilor de meserie.

Despre preotul Dumitrescu-Borşa auzisem fel de fel de poveşti. Era o figură bine cunoscută a închisorilor. Din tot ceea ce auzisem despre el reieşea că acest om era într'un anumit fel un personagiu hâtru, cu un caracter labil şi fără deosebit de serioase adeziuni la mase. Jucase un rol important în Mişcarea legionară, datorită conjuncturilor favorabile cari îl situaseră în apropierea celor mai înalte vârfuri ale organizaţiei la care aparţinea.

Luând cuvântul, s'a înclinat cu o reverenţă umilitoare în faţa colonelului Crăciun, gest care nu cadra în niciun caz cu calitatea lui de preot. Cum am anticipat, a vorbit cu fluiditate şi cu intonaţie calculată. Ceea ce ne-a spus, în parte, era cunoscut din relatările pe cari ni le prezentaseră cei câtiva reeducatori din Clubul Tineretului, în camerele de pregătire dela secţia a cincea. Motivând încadrarea lui în Mişcarea legionară, preotul Dumitrescu-Borşa. a enumerat, printre altele, mizeria ţăranilor din Maramureş (el fusese preot într'o comună cu numele Borşa, care i s'a adăugat apoi numelui, ca poreclă), nedreptăţile sociale, entuziasmul tineretului academic, irezistibila personalitate a lui Corneliu Codreanu şi buna lui credinţă, după care, prin Mişcarea legionară şi oamenii

ei devotaţi unor înalte idealuri, se va ajunge le soluţia salvării de care Neamul românesc avea nevoie la acel timp.

Neinsistând prea mult asupra acestor aspecte preliminare, preotul Borşa a alunecat pe panta unor confesii cu adevărat senzaţionale.

—Eu am fost în miezul celor mai multe evenimente primordiale ale Mişcării, a declarat el. Pot să vă mărturiseac cu conştiinţa împăcată că vă spun adevărul. Corneliu Codreanu nu era nici pe departe ceea ce îşi închipuia lumea despre el. Işi avea şi el defectele lui şi încă, ce defecte! Apropierea mea de el mi-a înlesnit cunoaşterea lui, ca nimănui altul. Ambiţia şi aroganţa îl neliniştеau însă, în gradul cel mai înalt. Acelaş păcat l-a moştenit şi Horia Sima. Viaţa mea a fost o continuă aventură lângă aceşti oameni împătimaţi. Intrasem cu ei în horă şi nu mă mai puteam retrage. Mi-am dat seama, în repetate rânduri, că locul meu nu era lângă aceşti oameni. Şi aceasta, mai cu seamă, că eu eram preot. Niciodată nu am putut aproba violenţa şi făţărnicia. Nu îmi voiu putea ierta că, şi eu, am ajuns să mă fac părtaş cu aceia cari propăvăduiau ura, minciuna, silnicia şi cruzimea.

«Vă voiu expune acum două aspecte necunoscute din viaţa Mişcării legionare, din care veţi putea desprinde seriozitatea motivelor cari m'au determinat, cu mulţi ani înainte, să mă desprind din rândurile legionare.

«De pildă, când am fost în Spania, luând parte la războiul civil, în rândurile armatelor lui Franco, Ionel Moţa, floarea virtuţilor naţionale cum era considerat, mi-a împărtăşit, la un moment dat, temerea sa de a nu cădea prizonier în mâinile comuniştilor.

«Mi-e groază de suferinţe şi de chinuri, mi-a spus el. Comuniştii cum te prind, te maltratează într'un chip îngrozitor şi numai după aceea te ucid. Ce zici, părinte, oare este împotriva învăţăturilor creştine, pe care nu aş dori să le calc nicicum, —pentrucă nu vreau să-mi pierd sufletul—, dacă m'aş prevedea cu otravă şi în clipa când aş cădea în mâinile roşilor, m'aş sinucide?»

«Ionel Moţa, continuă Dumitresc-Borşa povestirea sa, mi s'a părut un om fricos, înspăimântat de moarte. Nu i-am surprins niciodată eroismul pe care camarazii săi l-au apoteozat. De sigur, în calitatea mea de preot şi duhovnic, l-am sfătuit să renunţe la o asemenea idee, nu numai nedemnă pentru un luptător dar, după

învăţătura noastră creştină, de cea mai mare gravitate, fiind un păcat împotriva Duhului Sfânt, unul dintre acele păcate inabsolvibile. Moţa cum ştiţi cei mai mulţi, nu a avut timp să cadă prizonier, căzând răpus de un glonte care venea din rândurile opuse, a acelora care luptau cu adevărat pentru o viaţă omenească.

«Eu i-am văzut cu ochii mei pe Spanioli în ce mizerie trăiau şi, încă, de atunci îmi ziceam, că ei luptau pentru o cauză justă.

«Dar tot aici este locul să mai amintesc şi un alt lucru, care nu l-am putut da în vileag decât de abia acum, când nu mai simt asupra mea teroarea, sub care am trăit atâţia ani cât am fost înregimentat într'o organizaţie în care ne era anulat dreptul gândirii şi al exprimării libere.

«In cartea mea asupra războiului din Spania, «Cea mai mare jertfă legionară», eu am menţionat şi am subliniat că am văzut cum se trăgea de către roşii cu mitraliera în biserici, în statui reprezentând personagii sfinte ca Iisus Cristos, Fecioara Maria, Sfântul Anton, etc. Şi tot acolo mai adăugam că se trăgea cu mitraliera, nu numai în faţa lui Christos, ci se distrugea de către comunişti tot ceea ce reprezenta o valoare culturală adiacentă creştinismului şi, în general, opere inspirate de credinţa în Dumnezeu.

«Ei bine, domnilor, tot ce am scris acolo este minciună. Popa Ion Dumitrescu-Borşa, care vă stă în faţă, declară că nu am văzut niciodată asemenea scene anticreştine, distructive de cultură şi civilizaţie. Mi s'a cerut, şi am fost silit să scriu, de către conducătorii Mişcării legionare toate acele lucruri defăimătoare spre a incita şi mai mult ura poporului român împotriva comuniştilor, cari luptau pentru o societate democratică mai dreaptă. Mai repet încă odată, şi o voiu spune oriunde şi oridecâteori mi se va cere, că atunci şi în acea carte, nu am spus adevărul. Adevărul îl spun de abia acum şi vă rog să-l reţineţi. Comuniştii nu s'au dedat la asemenea acte de vandalism. Ei nu s'au ridicat decât numai împotriva exploatatorilor, nu şi împotriva lui Dumnezeu.»

Ion Dumitrescu-Borşa a mai debitat o seamă de declaraţii-şablon, de desolidarizare şi de infierare a cadrelor vii şi decedate ale organizaţiei din care făcuse parte. A încheiat pe un ton autoimpunitiv, profund şi gutural, împreunându-şi mâinile cruce peste piept, cerându-şi iertare oamenilor din sală, cu care fusese alăturea peste trei decenii, pentru aportul său doctrinar, prin care i-a indus

în eroare și prin care a menținut un spirit ostil clasei muncitoare, care se ridica în țară să-și spună și ea cuvântul.

—Iertați-mă, vă rog, fraților, a zis el, pentru tot ce am făcut în slujba neadevărului. Așa cum mă apasă pe conștiință amintirea ciobanilor din Maramureș, —pe cari i-am atras în Mișcare, mulți aflându-și moartea de pe urma acestei acțiuni—, cărora nu am putut niciodată să le cer iertare, dumneavoastră v'o cer aici, când nu este prea târziu, ca să știți adevărul și să vă revizuiți atitudinea în fața problemelor cari se pun azi. Nu aș vrea să vă am și pe dumneavoastră pe conștiința mea și așa atât de încărcată. Cine nu mă poate ierta, a încheiat el dramatic, să mă blesteme, că o merit!»

Un om cu mustață stufoasă, care era aproape de mine, altul decât cel care vorbise în cazul lui Victor Vojen, și care era tot din Zarca ca și primul, aflând despre el mai târziu că fusese în tinerețe un distins avocat din județul Năsăud, a zis destul de tare:

—Blestemat să fii, popă nemernic!

O mare neliniște s'a simțit în sală după terminarea cuvântării. Dintr' un colț s'a auzit un fluier. Apoi murmure și mișcare generală între oameni. Crăciun s'a sesizat și când a întrebat peste sală (unde ne aflam noi cei cari nu plecam), ce se petrecea acolo, oamenii au tăcut. Se cunoșteau consecințele la care se expuneau și nimeni nu mai avea curajul să se expună izolărilor, lanțurilor și bătăilor, ca să nu mai amintesc, foamea. Nu a scăpat însă niciunul dintre aceia cari murmuraseră, și când ei înșiși au ajuns să facă declarații de colaboraare cu mârșavul dușman și tiran, s'au autodemascat și cu această faptă. Aceasta, de altfel, constituia una dintre cele mai serioase note de credit că omul se îndreptase sau că era pe calea cea bună. Dar, trebuie să menționez încă odată, până aici fiecare dintre cei mai rezistenți au trecut prin izolări, înfometări, înscenări de alte procese, și tot ce numai mintea diabolică a comuniștilor poate imagina pentru a dobori un om și a-l distruge moral.

Iosif Costea, fost avocat la Deva și fost șef interimar al Mișcării legionare în țară în 1942-1944, cum s'a recomandat el însuși, a fost anunțat la cuvânt. După aprecierea mea, acest om fusese supus sau unui tratament extrem de dur sau a fost pur și simplu drogat. Se mai întâmplaseră cazuri, chiar cu Lucrețiu Pătrășcanu, fostul ministru de Justiție, când a apărut pentru a doua oară în fața tribunalului pentru acțiunea sa trădătoare a intereselor cla-

sei muncitoare. Ceea ce a debitat Iosif Costea, cu o vervă puțin comună, în niciun caz nu putea fi socotit ca o confesiune lucidă și elaborată de un om deplin responsabil de procesele sale psihice și intelectuale.

Iosif Costea făcea parte și el din grupul acelora cari fuseseră scoși pe un scurt timp din închisoarea Aiud și plimbat prin mai multe părți ale țării spre documentare. Dar, se pare, i se făcuse un favor, în plus, admițându-i-se să viziteze și regiunea Hunedoara, fostul lui fief politic de pe vremuri, de unde venise cu niște impresii scandalos de exagerate.

«Să fi dăinuit regimul legionar, a zis el odată, zeci de ani, nu ar fi putut transforma valea Jiului și Hunedoara în asemenea centre urbanistice moderne. Muncitorii mineri trăiesc acum acolo o viață demnă și și-au ajuns împlinirea visului: eliberarea de exploatatori. Ei se bucură de o viață înfloritoare, cum ei nu au putut gândi vre-odată că s'ar fi putut realiza.

«Eu am făcut mult, incomensurabil de mult, rău, regimului, a mai spus Iosif Costea. M'am așezat de-a-curmezișul năzuințelor și luptei lui, corupând buna credință a naivilor și a neștiutorilor de carte din trecut. Am fost un diversionist și un criminal. Recunosc acest lucru și îl mărturisesc spre desonoarea mea. Am luptat împotriva regimului cu aceeași patimă oarbă din trecut, și după 1944, dată când țara a fost eliberată de Nemți și de fasciști. Am sădit și am cultivat cu perseveranță sâmburele reacțiunii și al urii împotriva regimului instaurat în țară, prin voința poporului și, în închisoare, prin învățăturile pe cari le-am propagat neobosit prin toate mijloacele cari îmi stăteau la dispoziție.

«De acum însă, îmi dau seama perfect de bine că pentru poporul român nu era o altă cale de urmat în realizarea cea mai fericită a aspirațiilor sale, decât socialismul. Socialismul, prin sistemul său economic și concepția politică științifică care îi stau la bază, este capabil să asigure progresul și buna stare a tuturor cetățenilor.

«Mă leg să devin un aprig susținător al partidului muncitoresc român care conduce atât de înțelept destinele poporului nostru. Mă declar pe față dușmanul ireductibil al oricărei facțiuni politice naționaliste revanșarde din țară sau din străinătate. Avertizez pe toți aceia cari m'au cunoscut până acum ca un legionar încarnat, distins cu titlul de comandant legionar, să înlăture aceas-

tă calificare pentru totdeauna de lângă numele meu, care nu îmi mai face onoare de azi înainte şi, pe care, dimpotrivă, o desfid. Toţi de aici şi de pretutindeni să ia la cunoştinţă că dacă eu voiu surprinde naşterea celui mai mic germene de periclitare a regimului, —prin organizaţii subversive sau de altă natură—, mă voiu alătura imediat forţelor de represiune ale partidului şi guvernului nostru, în scopul ca acestea să fie sugrumate şi distruse în faşe. De va fi nevoie, şi dacă partidul îmi va cere, voiu lua arma în mână ca să lupt pentru marea cauză a socialismului, cauză care va fi atotbiruitoare până la urmă pe tot pământul.»

Ultimele cuvinte au fost rostite de Iosif Costea cu voce tare, aproape ţipătoare, şi cu un sunet atât de strident în sală, încât, îmi închipui, nu a fost un singur deţinut aflat de faţă, pe care să nu se crispeze pielea de desgust şi indignare. Aceasta cu atât mai mult cu cât Costea a ţinut să alăture vocii lui şi gestul braţului îndreptat spre sală, la fel ca acei predicatori de pe străzi, tulburaţi de nebunia vre-unei idei oarecare. Sala nu şi-a putut reţine un murmur general ostentativ (bine înţeles, din partea oamenilor cari nu eram aleşi pentru eliberare).

Un băiat onest şi sincer în credinţa lui (baptist) din părţile Ardealului, pe care l-am întâlnit după o vreme la ZARCA, unde am ajuns cu el în aceeaşi celulă, nu a vroit să recunoască transformarea lui Costea, despre care i-am povestit. Costea îl iniţiase pe acest admirabil tânăr într'o mulţime de probleme de cultură, şi am constatat că acest om, fără prea multă cultură de afară, dobândise dela Costea un fond de cunoştinţe şi orientare politică extrem de bogată, temeinică, judicioasă. Descoperirea acestui tânăr a contribuit şi mai mult la întărirea convingerii mele intime că toţi acei oameni cari ajungeau să facă declaraţii ca acelea despre cari am vorbit şi voiu mai vorbi, au fost supuşi unor regimuri de siluire a conştiinţei, de ameninţări drăceşti promisiuni, înşelăciuni, etc., încât rezistenţa lor fizică şi morală a fost complet zdruncinată. Indiscutabil, închisorile politice din ţară, erau sub cnutul unei mâini criminale care lucra chiar din Comitetul Central al partidului şi după sfaturile consilierilor N. K. V. D.-ului sovietic.

A urmat apoi la cuvânt părintele Dumitru Stăniloaie, fostul rector al Academiei Teologice Andreiene din Sibiu. După arestarea lui Nichifor Crainic, (întâmplată în casa preotului român ortodox, Gheorghe Sămărghiţan din judeţul Sibiu), Dr. Dumitru Stăniloaie i-a succedat la catedra aceluia care fusese titularul catedrei de mistică dela Facultatea de Teologie Ortodoxă din Bucureşti. Dintre oamenii cari se aflau în sală, în lotul pregătit pentru plecare, era singurul om pe care îl cunoşteam de mulţi ani, pe care îl respectam pentru înalta sa valoare culturală şi pentru care aveam o afecţiune deosebită. Ne cunoşteam de pe timpul când eu eram încă student la Sibiu (Universitatea Daciei Superioare din Cluj fiind refugiată aici după Dictatul dela Viena, din Septembrie 1940). Eu avusesem câţiva buni prieteni în cadrul preoţilor din jurul Mitropolitului Nicolae Bălan, printre cari şi pe actualul Mitropolit al Ardealului, Nicolae Mladin. Ultimul, Nicolae Mladin, a compărut cu mine în faţa Tribunalului Poporului la Cluj, în anul 1946, pentru activitate de presă împotriva Uniunii Sovietice. După ce părintele Dumitru Stăniloaie a fost transferat la Bucureşti, l-am vizitat acolo de mai multe ori, la Biserica Sfânta Vineri de pe Calea Moşilor, unde locuia. Ultima oară când am trecut pe la el, în anul 1949, în primăvară, nu l-am mai aflat acasă. Fusese arestat cu aproape un an în urmă, fără ca această veste să răzbească până la Turda, unde eu îmi aveam domiciliul. Doamna Stăniloaie mi-a istorisit cu ochii în lacrimi cum fusese arestat acela care, la acea oră, era considerat ca una dintre somităţile teologice ortodoxe de mâna întâi, din lumea creştină. Fiica i se căsătorise între timp şi chiar dăduse naştere unui băieţel, căruia i se dăduse numele bunicului din închisoare. Părintele Dumitru Stăniloaie fusese implicat într'o aşa numită «organizaţie», al cărui şef era un cunoscut ziarist român, călugăr în acelaşi timp, Sandu Tudor. In tinereţe, Sandu Tudor fusese ofiţer. Organizaţia lui Sandu Tudor se numea «Rugul Aprins», după un manifest pe care îl întocmise şi pe care apucase sa-l răspândească în anumite cercuri clericale şi intelectuale din România. Sandu Tudor îndemna prin Manifestul său la neclintită rezistenţă împotriva infiltrării comunismului în societatea românească şi demasca mijloacele deghizate (inclusiv biserica), prin care acela opera la distrugerea integrităţii morale şi creştine a oamenilor. In general, solicita menţinerea trează a valorilor creştine şi naţionale, pentru supravieţuire în cataclismul în care se afla România. In lotul lui Sandu Tudor, erau o seamă de intelectuali de marcă. Toţi se aflau, la

acea dată de care vorbesc aici, la Aiud și absolut toți, fără excepție, au apucat calea reeducării.

—Urmează la cuvânt dl. profesor universitar, părintele Dr. Dumitru Stăniloaie, a anunțat colonelul Crăciun, accentuând în mod special asupra calităților persoanei, pentru a sublinia autoritatea vorbitorului, spre a produce impresie și a spori atenția ascultătorilor.

Abia acum il recunoșteam pe părintele Dumitru Stăniloaie. Bărbița îi era tăiată și nici nu bănuiam că și el putea fi la acea masă.

Părintele Stăniloaie nu este un orator, cum se întâmplă, de obiceiu, în lumea savanților, lipsindu-le uneori această calitate. Nu are nici cursivitatea ideii, nici vocea proprie oratorului. Diluat și aproape confuz, acesta a injghebat o vorbire lamentabilă, minoră în sensuri și forțată în factură. Tema pe care și-o propusese era, se pare, susținerea posibilității coexistenței creștinismului cu socialismul. Acestea, în partea întâia. Apoi, în ceea ce s'ar fi putut numi partea a doua a vorbirii, a căuat să demonstreze avantajele colectivizării rurale față de proprietatea privată țărănească din trecut, pe care a caracterizat-o precară și nerentabilă.

—Imi aduc aminte, a spus părintele Stăniloaie într'un loc, de mama mea care umbla desculță pe ogoare, cu călcâiele crăpate de-i puteau cânta greierii din plesniturile adânci ale pielii. Lucra de dimineața până seara și ostenea amarnic ca să țină o casă de copii. Cu toată truda ei, de abia ne putea scoate la liman și cu mare greu și cu ajutoare străine, abia de a răzbit să mă facă pe mine preot.

«Azi, după câte aud, țăranul român nu mai lucrează decât câteva ore la zi, întocmai ca muncitorul din industrie, și are tot ce-i trebuiește. Am văzut filme aici, apoi din ziare și reviste, am înțeles că multe familii țărănești au de acum aparate de radio, au biciclete și motociclete și încă multe înlesniri ale civilizației moderne. In credința mea toate acestea înseamnă progres...»

Apoi, abordând și o altă teză, se pare, aceea pentru care fusese in mod exclusiv propus de administrație să vorbească, a continuat:

—Pentrucă aici sunt mulți legionari, adică foști legionari, aș dori să ating și o problemă pe care o cunosc îndeaproape și care ar fi interesant să o cunoașteți cu toții.

«Printre cei cari au împușcat pe patul de moarte pe Mihail Stelescu, considerat trădător al Mișcării, se afla și un teolog. A mai fost și un alt teolog care a asistat la împușcarea lui Nicolae Iorga, marele cărturar al României. Inseamnă aceasta oare că Biserica noastră a împărtășit ideea crimei? Niciodată și nicidecum! După cazul petrecut cu Stelescu am avut un schimb de scrisori cu Corneliu Codreanu. Eu am fost acela care i-am scris primul, înfierând procedeul. Codreanu a încercat să-mi justifice pedepsirea trădătorului, folosindu-se de citate biblice, mai ales din Vechiul Testament, foarte puține din Noul Testament, precum și istorii din viața cetății antice, după care era mai bine să piară un om decât să piară o cetate. Eu l-am sfătuit să renunțe la o asemenea sofisticărie, că aceasta l-ar putea duce la multe și mari neajunsuri, dacă nu chiar la eșecul unei întregi cariere politice. Codreanu a continuat pe calea crimei, ca până la urmă el însuși să ajungă victima unui asasinat sălbatec, neimaginabil de crud, reactualizându-se, odată mai mult, învățătura lui Iisus Christos după care toți cei cari scot sabia de sabie vor cădea...»

«... Eu făgăduiesc să sprijin eforturile clasei muncitoare pentru înfăptuirea cât mai grabnică a societății socialiste, a spus, în închiere, preotul Dumitru Stăniloaie. Eu consider că lumea se îndreaptă spre acest țel. Condamn uneltirile criminale ale acelora cari azi, de peste granițe, unde s'au retras ca niște trădători, după ce au profitat din plin de pe spinarea poporului nostru, aruncă cu noroi peste opera măreață pe care clasa muncitoare în frunte cu dl. Gheorghe Gheorghiu-Dej, vrednicul ei cunducător, o inalță zi de zi, ducând lumină în sate, bunăstare in case și prosperitate generală.»

După cum a fost cuvântarea, tot așa a fost și reacțiunea sălii; de confuzie și ușoară ilaritate, după ce s'au auzit ultimile aprecieri.

Profesorul Dumitru Stăniloaie a vorbit cu greu, șovăind asupra unor expresii, uneori lăsând suspensii în gândire, dar a trecut și el hopul. Nu s'a intrevăzut în această disertație gânditorul de rasă, analitic și substanțial. Cuvântarea sa a fost o platitudine incropită după ordin. Prestigiul personalității sale, a tulburat o seamă de oameni. Incontestabil, era cea mai erudită persoană care se afla la masa vorbitorilor și aș îndrăzni să mă extind, și în închisoarea Aiud, la acea dată.

Gheorghe Parpalac, fostul şef de cluburi, a fost acela care a încheiat şirul cuvântărilor.

Intr'un anumit fel, toţi cei cari se aflau pe aceeaşi bancă cu el, îi fuseseră «elevii» săi şi, de aceea, pe bună dreptate, numai el avea calitatea să tragă concluziile şi să indice perspective de viitor, cu această ocazie. Şi mai era încă ceva: Gheorghe Parpalac apărea aici la o ultimă examinare care, aşa cum s'a pronunţat şi colonelul Crăciun, constituia un succes personal al lui Gheorghe Parpalac şi, totdodată, o excelentă realizare a tuturor celorlalţi reeducatori.

De data aceasta Gheorghe Parpalac mi s'a părut agresiv, clocotind de ură. A fost nesecat în invective cât timp a făcut un rechizitoriu extrem de aspru activităţii politicii şi politicienilor români din trecut. A insistat în mod special asupra legionarismului, majoritatea deţinuţilor fiind legionari sau simpatizanţi ai mişcărilor naţionaliste, de orice nuanţă. Nu a aflat niciun cuvânt de justificare sau de toleranţă faţă de vre-o acţiune politică din trecut. Neîndurător, corosiv, nelimitat în patimi cărora le dădea expresii fără să se gândească la sensul noţiunilor, Parpalac a vorbit dintr'o astfel de ipostază încât nu ai fi crezut nicidecum că şi acest individ fusese cândva unul dintre soldaţii cari militase pentru ideile pe care acum le vestejea cu atâta impetuoasă vervă. Şi cei cari nu i-ar fi cunoscut antecedentele, cu greu ar fi crezut că acest individ nu era decât un fost student al unei şcoli politehnice, puţin calificat să judece politica României, pe care el nu avea de unde să o cunoască şi nici nu avea vre-o educaţie specială în acest domeniu. Cuvinte ca acelea de: criminali, bătăuşi, terorişti, antipatrioţi, tirani, tâlhari, etc., ţâşneau în fiecare frază. Bâlbâiala îi pierise, nu înţeleg prin ce mister. Ochii i se înflăcăraseră şi avea o gesticulaţie largă, îndrăzneaţă, de maestru. Era de nerecunoscut de cel care fusese la Club.

La un moment dat s'a tras un pas înapoi ca să-i cuprindă cu vederea pe toţi cei dela masa lui şi le-a zis:

—Nu-mi pot închipui că dumneavoastră, toţi de aici să fi fost atât de proşti la timpul acela ca să credeţi tuturor balivernelor lui Codreanu...?

Gheorghe Parpalac nu s'a ferit să aducă cele mai severe acuzaţii morţilor şi viilor, trădători de ţară cu toţii. Şi-a luat cele mai înfricoşătoare angajamente în pragul eliberării, de a lucra

cu oricare din forţele represiunii publice de afară, în scopul distrugerii reacţiunii care ar mai exista în ţară sau care s'ar mai putea naşte.

—Chiar de va trebui să lucrez cu organele Securităţii, a încheiat el, o voiu face-o fericit că voiu putea să mă fac util eroicei clase muncitoare.

Colonelul Crăciun, şi celor care erau cu el, discursul acesta înaripat le-a convenit din mai multe puncte de vedere. Celor cari se eliberau, li se dădea un avertisment de ce-i aştepta afară. Pentru cei cari rămâneau, se ridica o problemă viitoare, probabil, mai gravă şi mai tragică, decât aceea care îi frământa la ora aceea în închisoare, —anume—, că, în afară de lucrările de aici, vor avea de înfruntat şi altele afară, cari îi vor costa moartea lor socială şi sufocarea conştiinţei lor.

Hotărîrile cari ni se cereau să le luăm în curând, erau cele mai de seamă pe care le întâmpinaserăm până acum în viaţă. Comunismul niciodată nu dă soluţii de viaţă oamenilor, el doar pune probleme, creiază situaţii, diminuiază perspectivele largi ale intelectului uman, reducând omul la nivelul unui animal hăituit, desorientat, pândit de primejdii, rătăcindu-l prin hăţişuri.

După ce au vorbit toţi cei cari fuseseră programaţi, colonelul Crăciun a permis celor cari doresc dintre noi, să-i salutăm pe eventualii prieteni cari plecau.

Ne-am ridicat din bănci buimăciţi, ca dintr'un coşmar din care ne treziserăm. Unii s'au strecurat până în spatele celor cari se eliberau ca să schimbe o vorbă cu cei pe cari îi cunoşteau şi, eventual, să transmită un mesaj celor de acasă. Personal aveam un puternic îndemn lăuntric de a vorbi cu părintele Dumitru Stăniloaie. Era pentru prima oară când mă vedeam cu el în închisoare. Mă îndreptasem spre ieşire. Când am ajuns lângă uşe am ezitat o clipă, de a mă apropia sau nu de banca celor care vorbiseră. Colonelul Crăciun cu grupul lui de ofiţeri şi asistenţi urmărea îndeaproape contactele cari se luau între oameni. Am insistat cu privirea în partea unde se afla părintele Stăniloaie, sperând, cel puţin, să-i fac un semn de adio. Am observat că cei mai curtaţi erau Victor Biriş şi Victor Vojen. In jurul lor se strânseseră cei mai mulţi oameni şi vorbeau cu însufleţire. Deodată m'am auzit chemat pe nume:

—Domnule Cârja, se pare că şi dumneata ai dori să vorbeşti

cu vre-unul. Poate ai vre-un prieten? Ai tot dreptul să-i vorbești, dacă dorești.

Colonelul Crăciun era acela care îmi vorbise. Pe fața lui am surprins un zâmbet sarcastic. I-am mulțumit totuși, și nu am mai stat pe gânduri. M'am îndreptat spre părintele Dumitru Stăniloaie. Ne-am îmbrățișat și fiecare dintre noi am simțit o mare bucurie de a ne fi revăzut, chiar în aceste situații tragice. I-am spus noutățile de acasă, vechi de câțiva ani, dar el încă nu aflase că era bunic, și nici nu aflase chiar că unica fiică i se căsătorise. Am fost consternat de aceasta, întrucât noi fuseserăm informați că tuturor celor cari acceptaseră reeducarea dela început, li s'a îngăduit să scrie și să primească scrisori dela familie. Părintele Stăniloaie, părea fericit de aflarea veștilor familiare. Nu mai avea astâmpăr să-și vadă nepoțelul. Ne-am îmbrățișat din nou și ne-am despărțit: el să plece acasă, în acea noapte, îmi închipuiam, eu să fiu încarcerat în celulă, mai departe.

Lângă părintele Dumitru Stăniloaie se afla preotul Dumitrescu-Borșa. Când eu chiar plecam s'a apropiat de el Dumitru Banea. Până aici nu am văzut pe nimeni să-l fi căutat pe Dumitrescu-Borșa. Avea o față oacheșă și, având prilejul să-l privesc foarte îndeaproape în ochi, mi s'a părut un om nenorocit; ochii îi păreau epuizați de lumină și de culoare vie.

Când să ies în curte, din sală, am nimerit peste un omuleț care stătea pe prag: nici nu ieșea, nici nu intra. Era mai mult afară decât înlăuntru. Iși păzea fața cu gulerul mantăii pe care și-l ridicase împotriva vântului tăios care vânjolea zăpada din curte.

—Cu cine ați vorbit? mă întrebă Teodor Biriș, omulețul din prag pe care l-am recunoscut imediat.

I-am spus cu cine și l-am întrebat dacă el a vorbit cu fratele lui Dr. Victor Biriș.

—Nu, mi-a răspuns el cu vocea sufocată. Pentru aceasta mă aflu aici și nu mă pot hotărî. După cum a vorbit, nu știu dacă mai merită să-i mai vorbesc vre-odată și să-l mai recunosc ca frate. Ce vor zice oamenii?, mă întrebă el cu ochii plini de lacrimi.

—Nimeni nu are să-ți zică nimic, i-am răspuns eu repede. Nu ai timp de pierdut. Du-te numaidecât la el și dă cel puțin mâna cu el ca să poată să spună celor de acasă că te-a văzut și că trăiești. Nu mai sta, pleacă!

L-am prins de după umeri și l-am întors spre sală. S'a lăsat moale și a intrat cu pași înceți în sală. S'a furișat printre oameni și l-am văzut foarte curând îmbrățișându-și fratele cu care nu se mai văzuse de peste zece ani, și, atunci, în boxă, într'un proces, și cu care nu mai vorbise între patru ochi de peste douăzeci și trei de ani.

A fost ultima întâlnire a fraților Biriș. Niciunul dintre ei nu-și putea imagina că nu se vor mai vedea niciodată în viață. Victor Biriș avea să moară curând victima a unui josnic asasinat, regizat de Securitate în gara Mediaș, fiind împins sub un tren care l-a transformat într'o masă de carne. (Primăvara anului 1964).

⁂

După o săptămână dela data când am asistat la eliberarea lotului doi, la care am fost și eu martor, am auzit, din nou, seara târziu, mare tumult la etajul de sub noi. Nu ne puteam închipui cam ce ar fi putut fi. Cei de jos făceau parte din mai multe cluburi, dintre care unul era condus de avocatul Nicolae Grigorescu din Târgoviște. Despre ceilalți reeducatori și cluburi nu aveam informații prea precise. Nu ne-a venit niciun mesaj prin țevi, dar am simțit că oamenii fuseseră scoși din Celular.

Apoi, după câtva timp, i-am simțit că se reintorc. După orientarea noastră în timp (trenuri cari treceau și șuierau la intrarea în stație, coborirea din pat pentru necesități, cântecul vre-unui cocoș, din apropiere, etc.), era trecut de ora douăsprezece noaptea.

In acea noapte nu am aflat nimic asupra ceea ce se întâmplase. Mai târziu însă, am aflat că au fost scoși, tot în acea sală mare din curte unde fuseserăm și noi înainte, o altă serie de deținuți, spre a asista la un miting foarte ciudat.

Oamenii, când au intrat în sala mare a Clubului, au văzut la o masă de pe podium pe aceeași deținuți cari ne vorbiseră nouă cu o săptămână înainte, cu o singură lipsă: profesorul Dumitru Stăniloaie. Aceștia, bine îmbrăcați, aparent cu înfățișări schimbate în bine, păreau bine dispuși și le zâmbeau oamenilor stârniți de prin celule, care erau adunați de pretutindeni din închisoare.

Ce se întâmplase?

Acești oameni au fost reținuți la dispoziția Ministerului de Interne încă șase zile dela data când urma să fie eliberați. Dor-

meau la un hotel din Aiud iar ziua erau purtaţi cu maşinile prin diferitele locuri din ţară. După câte au mărturisit ei, au văzut Hunedoara, Clujul, câteva gospodării de Stat şi colective agricole, oraşe noi muncitoreşti, etc. După ce văzuseră toate aceste realizări ale regimului, au fost aduşi aceşti nenorociţi să împărtăşească impresiile lor asupra celor constatate, a vieţii fericite a oamenilor şi a condiţiilor excelente pe cari le creiase partidul poporului român, rob odinioară, azi liber.

La această întrunire au fost coborite şi câteva personalităţi mai marcante din ierarhia superioară legionară, cari până aici nu au fost scoase la vedere. Astfel, au participat la expozeul celor cinci «eliberaţi», profesorul Nicolae Pătraşcu, Comandant General al Mişcării legionare (în fapt, conducătorul Mişcării legionare din ţară în acel timp), avocatul Nistor Chioreanu, Comandantul legionar al Ardealului, avocatul Radu Mironovici, Comandant al Bunei Vestiri, —unul dintre fundatorii Mişcării legionare—, Prinţul Alexandru Ghica, fostul Director General al Siguranţei Statului.

Colonelul Crăciun i-a introdus la cuvânt pe toţi cei pe cari îi reţinuseră pentru a se mai servi încă odată de ei în închisoare, spre a încerca să înfrângă credinţele oamenilor, spre a deruta şi a distruge cu ei ultimile rezistenţe morale. Cu aceştia doreau să demonstreze că exista totuşi o portiţă spre libertate, chiar dacă e dezonorantă şi e numai a capitularzilor în faţa ferocelui călău, dar că există si că se poate merge pe ea.

Câte alte misiuni nu au avut de îndeplinit aceşti oameni după ce au ajuns afară? Pe unii dintre aceştia îi vedem colaborând la GLASUL PATRIEI: Victor Vojen, Ion Dumitrescu-Borşa, Dumitru Stăniloaie, precum si alţii, mai vechi, Nichifor Crainic, Radu Gyr, Romulus Dianu, Alexandru Hodoş, Virgil Carianopol, Horia Niţulescu, etc. Alţii lucrează pe alte direcţii, dar tot în slujba cruntului interes al partidului comunist român care nu îl iartă pe om după ce s'a ridicat împotriva lui vre-odată, decât numai după ce pune pământ peste ochii duşmanului.

Colonelul Gheorghe Crăciun s'a arătat foarte nemulţumit de pasivitatea sălii, care nu a reacţionat aşa cum s'ar fi aşteptat el. Oamenii ascultau cu oarecare interes, dar nu manifestau sentimente de admiraţie şi entuziasm. Intr'un anumit fel, oamenii îi priveau pe cei cinci colaboratori ai regimului cu desgust şi scârbă.

La un moment dat, Crăciun a adresat câteva observaţii tăioase lui Nicolae Pătraşcu fără, însă, să fi făcut vre-o conecţiune între ce era afară şi persoana lui Pătraşcu.

Intre cuvântări, curând după biciuirea lui Pătraşcu de către Crăciun, a luat cuvântul avocatul Stere Mihalexe şi avocatul Nicolae Grigorescu. Aceştia, la acea dată, fiind doi dintre cei mai temuţi reeducatori de la Aiud. Fiecare, în parte, s'a întrecut să-şi arate satisfacţia despre ce aflaseră că se realizase afară şi să aducă cele mai greţoase osanele regimului. Stere Mihalexe, la un moment dat, l-a somat violent pe Nicolae Pătraşcu, cerându-i să-şi exprime şi el punctul de vedere în faţa acestor excelente opere ale regimului. Nicolae Pătraşcu a încercat cu greu să se ridice în picioare ca să vorbească dar, în clipa următoare, Crăciun i-a ordonat sa stea jos, zicându-i:

—Acum stai jos şi ascultă, Pătraşcule! Vei vorbi când vrem noi nu când vrei dumneata! Şi vei vorbi, Pătraşcule, cum ne place nouă să auzim dela dumneata.

Cuvintele acestea ale colonelului au impresionat adânc pe oameni şi i-au neliniştit. Se prevesteau vremuri grele cum au şi venit, apoi.

Preţul eliberărilor îl bănuiam de pe acum. Dar nu era numai ceea ce noi văzuserăm şi ceea ce noi înţelegeam de acum perfect de bine că va urma, dar mai era ceva ce noi încă nu puteam bănui că se va putea întâmpla afară. Crima împotriva sufletelor oamenilor, desumanizarea lor nemiloasă prin distrugerea tuturor valorilor sociale, etice, morale, creştine, trebuia să se desăvârşească ineluctabil afară. Şi, alăturea de această crimă şi cealaltă care era împotriva fiinţei lor fizice, în unele cazuri. Aceasta, pentrucă o crimă, —oricare ar fi ea—, nu se termină într'un singur stagiu. Ea are o evoluţie certă tot aşa precum are şi un ţel cert: uciderea integrală a insului, prin desfiinţarea persoanei în complexul ei total.

XI. FABRICA SAU INĂBUȘIREA MINȚII

Gustave Flaubert spune undeva că munca este cel mai bun mijloc al omului de a-și cheltui viața. Scriptura, pe de altă parte, propăvăduiește că munca a fost dată omului ca un blestem, după ce Adam a comis primul păcat, gustând din fructul cunoașterii, pentru care fapt Dumnezeu l-a alungat din Paradis, poruncindu-i să-și câștige existența prin sudoarea frunții.

Atât creștinismul cât și comunismul au condensat virtuți miraculoase în conceptul muncii. Dar, în timp ce creștinismul evaluează munca ca o cale de realizare onestă a omului, comunismul o impune ca o necesitate socială primordială, creind pe ea intreg eșafodajul politic și economic al sistemului său. Comunismul retrogadează valoarea umană a muncii, împingându-o până la stadiul primitiv al începuturilor vieții sociale, contopind subiectul realizator al muncii cu produsul activității sale, neadmițând că indicațiunea progresului social constă chiar în emanciparea omului de sub robia muncii brute, subordonându-o pe aceasta mijloacelor tehnice celor mai perfecte, astfel ca individul să aibă cât mai mult răgaz pentru practicarea activităților spirituale, cari eliberează pe om. Dacă comunismul se menține în aceste nebuloase, o face din mai multe motive. Printre acestea sunt, ni se pare nouă, două, principale: susținerea unei propagande aprige impotriva acelor sisteme politico-economice cari au o altă concepție fundamentală asupra resorturilor intime ale dinamicii sociale și, apoi, pentru a menține imensele mase de proletari sub marasmul unui cult al muncii, cult care le diminuiază posibilitățile de ima-

ginare a existenţei şi a altor raţiuni de afirmare şi realizare a condiţiei umane, anihilând, în acelaşi timp, orice energii intelectuale şi spirituale ale omului, tăindu-i aripile oricărui gând spre cer, spre lumină, spre libertate.

Cu ceea ce s'a petrecut premeditat în lagărele de muncă forţată din România bolşevizată sau prin penitenciarele dotate cu ateliere sau fabrici, în care au fost supuşi deţinuţii politici la munci obligatorii, se atestă observaţiunea genială a lui J. Jacques Rousseau, privitoare la sclavie. «Dacă există deci sclavi din fire, spune marele fiu al Genevei, aceasta este pentrucă au existat mai întâi sclavi împotriva firii. Violenţa a dat naştere celor dintâi sclavi şi laşitatea le-a perpetuat sclavia.»

Ceea ce s'a petrecut în Rusia prin înrobirea prin violenţă, a tuturor acelor popoare nenorocite, s'a aplicat întocmai şi în toate celelalte ţări cotropite de fiara asiatică.

In închisori se mai aflau oameni cari căutaseră să-şi salveze independenţa gândirii şi a spiritului. Aceştia s'au menţinut ca nişte stânci în furtună până în clipa când regimul comunist a venit cu blestemul muncii peste noi. Dela această dată am asistat cu inima însângerată de durere la doborîrea, rând pe rând, a oamenilor.

Am avut nenorocitul prilej de a medita mai mult asupra acestor lucruri în cei trei ani şi ceva cât robisem la lucrările faraonice dela Canalul Dunărea-Marea Neagră, în Dobrogea. De data aceasta însă, la Aiud, am reuşit să adaug şi alte observaţiuni şi constatări, cari mi-au confirmat pe deplin multe dintre ideile pe cari mi le înfiripasem atunci, sub cerul de foc al Dobrogei, dar cărora nu le-am aflat decât acum formularea.

La 24 Ianurie 1963 Clubul Tineretului a fost transferat, în cea mai mare parte, în fabrica închisorii. Această fabrică a fost, pe vremuri, proprietate privată, la care lucrau, în baza unui contract avantajos pentru patron, —un fost lăcătuş din Aiud—, deţinuţii de drept comun cari îşi manifestaseră dorinţa de a ieşi la muncă.

In acea zi, după ce am fost aduşi, ca de obiceiu, în sala Clubului, colonelul Crăciun a apărut şi el, cu întregul său stat-major, imediat după ce noi ne aşezaserăm în bănci. Această vizită ma-

tinală ne-a surprins, pentrucă era neobişnuită. Dar, în afară de militarii pe cari îi avea în jurul lui, am mai observat câteva persoane străine, dintre cari am recunoscut câţiva medici deţinuţi, cari lucrau la spitalul închisorii. Cineva, cari fusese pe la spital, a mai recunoscut pe un medic civil care lucra la spital, apoi pe un medic militar, Dr. Balea, care, de asemenea, lucra ca chirurg al spitalului, lângă care era şi soţia acestuia, Dr. Balea, directoarea spitalului închisorii Aiud.

Crăciun ne-a privit surâzător, ne-a întrebat, în general, cum ne simţim în această zi (desigur, gândindu-se la ziua Unirii Principatelor, de care, însă, nu a scos un cuvânt) şi, apoi, în câteva minute, ne-a adus la cunoştinţă că el a apreciat ca pozitivă activitatea desfăşurată în acest Club şi, de aceea, s'a hotărît să ne facă un favor, trecându-ne în fabrică.

—Veţi putea să aveţi o mâncare mai bună, ne-a spus el, şi dacă veţi fi la înălţimea aşteptărilor noastre, veţi beneficia, cari veţi merita, şi de alte avantaje. De pildă, corespondenţă cu familia, pachete lunare şi chiar vorbitoare. Eu am dat avizul să ieşiţi toţi în fabrică, în afară de cei cari sunt inapţi pentru muncă. Am adus cu mine medicii cari vă vor vizita. Ei vor examina numai pe aceia cari nu vă simţiţi capabili să ieşiţi la lucru. Ieşiţi acum, în faţă, aceştia să vă vedem.

Oamenii au ieşit cu greu. Unii, râvneau să ajungă cu orice preţ în fabrică unde, se auzea, hrana era mai substanţială şi asistenţa medicală era asigurată fără nicio restricţiune. Mulţi nu mai puteau suporta celulele. Astfel, foarte mulţi, dintre aceia cari erau bolnavi sau atrofiaţi se fereau să păşească în faţa comisiei, de teama de a fi opriţi să iasă în fabrică.

Eu am ieşit printre primii. Nu sufeream de nimic propriu zis, dar îmi era oroare să ies să muncesc pentru acel regim clădit pe cea mai cruntă exploatare, pe jaf, lacrimi şi sânge. In plus, mai aveam şi experienţa îngrozitoare dela Canal. Munciserăm mai greu decât sclavii din antichitate şi nu am avut nici cel mai neînsemnat profit. Dimpotrivă, după trei ani şi câteva luni de muncă, ne-au întors din nou la celulă. Ştiam foarte bine că tot ceea ce se adăuga la alimentaţie prin infimul spor de calorii (dela 1.100, cât primeam pe hârtie, în realitate fiind întotdeauna sub 1.000, la regimul celular, şi 2.200 cât se afirma că ni se acordă în fabrică, se irosea cu desăvârşire prin cheltuirea energiilor la muncile grele

cari ni se cereau, cu norme inaccesibile și mizeriile anexe), ca sa nu mai amintesc degradarea biologică cu care intram la munci, pentru refacerea noastră neacordându-se în prealabil, cum ar fi fost normal, o perioadă de supranutriție și de refacere.

Am ieșit în față, până la urmă, vre-o patruzeci de persoane. In realitate, eram mai mulți de trei sferturi bolnavi. Colonelul Crăciun, când a văzut un număr așa de mare de oameni ieșiți în față, spre a preîntâmpina un aflux prea semnificativ, care ar fi putut fi considerat ca un refuz tacit și unanim al favorului pe care, chipurile, administrația ni-l făcea, a intervenit, zicând:

—Nu ieșiți decât cei foarte grav. Ceilalți veți avea asistența medicală în fabrică, nu veți fi puși la munci imposibile pentru forțele dumneavoastră și vă veți întrema.

După aceste cuvinte, oamenii au încetat să mai iasă, ba unii dintre cei cari erau deja în față, s'au reîntors în băncile lor.

Doamna Dr. Balea, medicul șef oficial, ne-a întrebat pe fiecare în parte de ce suferim, iar un plutonier sanitar și câțiva medici deținuți, cari lucrau la spital, ne făceau vizita medicală. In fond, vizita medicală era făcută de medicii deținuți, iar sanitarul îi supraveghea pe aceștia, așa cum ne supraveghea, de altfel, și colonelul cu tot grupul lui.

Eu am declarat că sufăr de miocardită. Am fost consultat, ciocănit, întâi de un medic deținut și apoi de doamna Balea care, fără întârziere a și dat diagnosticul:

—Nu ești inapt de muncă. Poți să muncești dacă vrei.

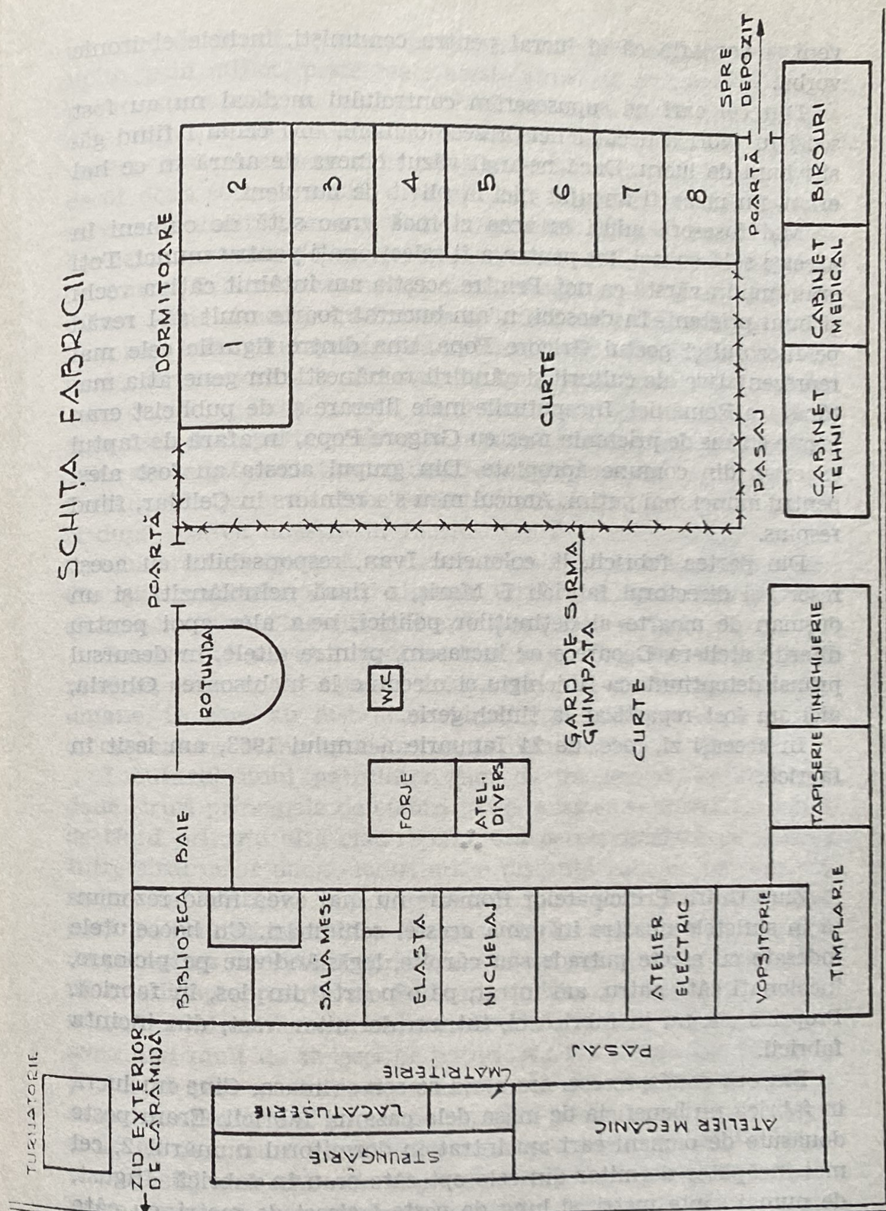
Eu știam foarte bine că un diagnostic la cord nu se poate stabili nici așa de repede și nici cu certitudine, și de aceea am insistat:

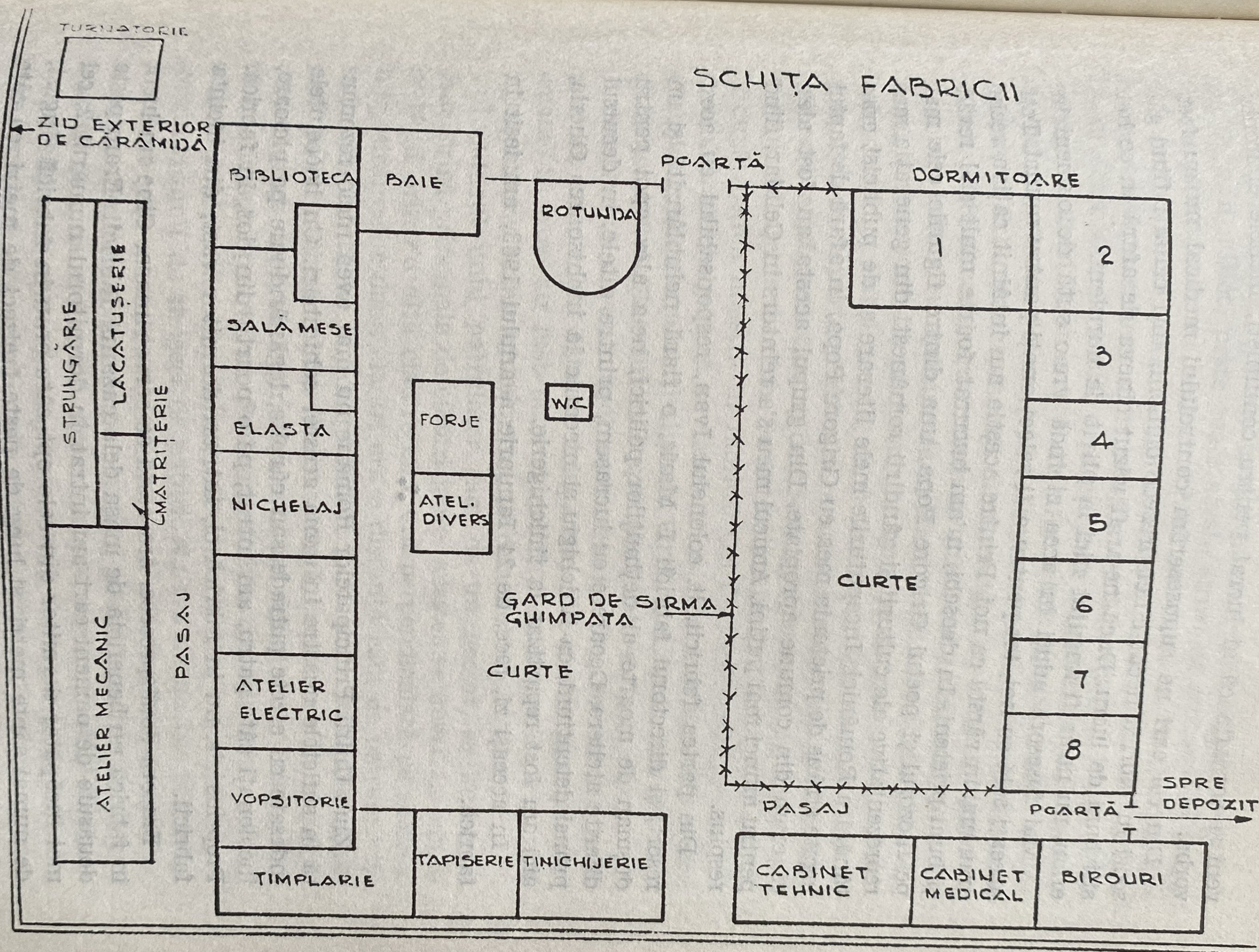
—Dar sunt bolnav. Eu îmi dau seama ce pot face și ce nu pot face. Sunt sigur că nu îmi voiu putea face norma.

Doream cu orice preț să rămân în afară de fabrică, speculând asupra situației că dacă voiu reuși să scap de Clubul Tineretului, voiu fi lăsat în pace, în celulă.

Colonelul Crăciun observând că Doamna Balea avea o discuție prea lungă cu mine, s'a apropiat de noi, a fost informat de doctoriță asupra cazului meu, la care el s'a întors către mine și mi-a zis cu oarecare malițiozitate în voce:

—Poate că refuzi munca, domnule Cârja? Aceasta nu are nimic de-a-face cu Americanii. Nu au să-ți taie capul când vor

SCHIȚA FABRICII
TURNATORIE
ZID EXTERIOR DE CĂRĂMIDĂ
BIBLIOTECA
BAIE
ROTUNDA
POARTĂ
DORMITOARE
1
2
3
4
5
6
7
8
SALĂ MESE
ELASTA
NICHELAJ
ATELIER ELECTRIC
VOPSITORIE
TIMPLARIE
TAPISERIE
TINICHIJERIE
FORJE
ATEL. DIVERS
W.C.
CURTE
GARD DE SIRMA GHIMPATA
CURTE
PASAJ
POARTĂ
SPRE DEPOZIT
CABINET TEHNIC
CABINET MEDICAL
BIROURI
STRUNGĂRIE
LACATUȘERIE
MATRITERIE
ATELIER MECANIC
PASAJ

veni și vor afla că ai lucrat pentru comuniști, încheie el ironic vorba.

Din cei cari ne supuseserăm controlului medical nu au fost scoși în fabrică decât cincisprezece oameni, toţi ceilalţi fiind găsiţi buni de lucru. Dacă ne-ar fi văzut cineva de afară în ce hal eram, nu ne-ar fi angajat nici la plivit de buruieni.

Mai fuseseră aduși în acea zi încă vre-o sută de oameni in aceeași sală cu noi, tot pentru a fi selecţionaţi pentru munci. Toţi erau mai în vârstă ca noi. Printre aceștia am întâlnit câţiva vechi și buni prieteni. In deosebi, m'am bucurat foarte mult să-l revăd pe filozoful și poetul Grigore Popa, una dintre figurile cele mai reprezentative ale culturii și gândirii românești din generaţia mai tânără a României. Inceputurile mele literare și de publicist erau legate strâns de prietenia mea cu Grigore Popa, în afară de faptul că eram din comune apropiate. Din grupul acesta au fost aleși pentru munci mai puţini. Amicul meu s'a reîntors în Celular, fiind respins.

Din partea fabricii, lt. colonelul Ivan, responsabilul cu acest resort, și directorul fabricii I. Mariș, o fiară neînblânzită și un dușman de moarte al deţinuţilor politici, ne-a ales apoi pentru diferite ateliere. Deoarece eu lucrasem, printre altele, în decursul primei detenţiuni, ca tinichigiu și mecanic la închisoarea Gherla, aici am fost repartizat la tinichigerie.

In aceeași zi, rece, de 24 Ianuarie a anului 1963, am ieșit în fabrică.

Ziua Unirii Principatelor Române nu mai avea nicio rezonanţă în sufletele noastre în urma acestei schimbări. Cu bocceluţele îndesate cu efecte putrede sau cârpite, legănându-ne pe picioare, încolonaţi câte patru, am intrat, pe o poartă din dos, în fabrică. Proprius zis, nu în fabrică ci, într'un dormitor vast, din incinta fabricii.

Era ora douăsprezece, ora când se servea masa. Cine nu lucra în fabrică nu beneficia de masa dela cazanul fabricii. Eram peste douăsute de oameni cari am intrat în dormitorul numărul 2, cel mai încăpător dormitor din cele opt câte erau în fabrică. Ingust, de numai șapte metri, și lung de peste treizeci de metri, cu câte

un rând de paturi pe lângă pereţii laterali și cu câte două paturi lipite, prin mijloc, peste toate aceste șiruri de paturi câte patru paturi suprapuse, cu câteva ferăstruici mici la nivelul patului dela etajul patru, acest dormitor mi s'a părut oribil dela prima vedere. Jos era ciment și în toată această hardughie nu se aflau decât două sobe de tablă, confecţionate din două butoaie de conservat bitumen. Oamenii și-au aflat câte un pat. Patul de jos era cel mai râvnit, deoarece pe el te puteai așeza cu ușurinţă, după ce veneai dela muncă, nemai fiind obligat să te caţări până la tavan, unde și aerul era extrem de greu. Mă nimerisem cu patul meu mai înlăuntru aproape de mijlocul dormitorului, nu chiar departe de ușa centrală și destul de aproape de una din cele două sobe de tablă. Patul acesta, ca și toate celelalte cari se aflau în spre ușă, de o parte și de alta, erau socotite paturi privilegiate, cum am aflat mai târziu, deoarece se putea sta pe ele in tot timpul ședinţelor de club. Ședinţele au început chiar de a doua zi după sosirea noastră în fabrică. Cei dela extremităţile dormitorului erau obligaţi să se concentreze spre mijlocul sălii. Șeful Clubului rămăsese același student Virgil Lungeanu. Am observat că in comitetul Clubului mai apăruseră câteva figuri noi.

Socotesc că nu este lipsit de interes spre a prezenta în câteva rânduri, cum arăta fabrica dela Aiud, acel abator al energiilor umane, în care au fost uciși și mutilaţi sufletește, sute și sute de oameni, ca să nu spunem mii, în decursul mai multor ani.

Inăuntrul unui patrulater cam de un hectar, se întindeau două șiruri principale de clădiri joase. Acestea se uneau în partea de Nord printr'o altă clădire care era perpendiculară pe acestea. Intre șirul celor două clădiri era o distanţă cam de patruzeci de metri, împărţită la mijloc printr'un gard înalt de sârmă ghimpată. Intrând dinspre Sud, clădirea lungă, cam de o sută de metri, de pe partea dreaptă, cuprindea cele opt dormitoare. Primul dormitor, dinspre poarta de Sud, era al așa numiţilor fruntași în muncă și al șefilor de ateliere. Acesta era bine amenajat și nu avea mai mult de treizeci de paturi. Nu era niciun pat suprapus și fiecare pat era echipat cu câte două cearceafuri. In dormitor se vedeau portrete atârnate pe pereţi, și pe doi pereţi se afla chiar și un fel de pictură murală. Acest dormitor avea prevăzut un planton special care avea de grijă să curețe dormitorul și să aducă masa unora dintre privilegiaţii acestei camere. Celelalte dormi-

toare erau unite două câte două printr'o baie comună și closetele turcești, câte trei sau patru cloace pentru fiecare dormitor în parte, ceea ce era foarte puțin. Intre gardul de sârme și dormitoare era o curte interioară. Partea dinspre gardul despărțitor era amenajată special pentru flori. Aici creșteau vara plante în straturi de-a-lungul gardului.

In clădirea care unea cele două șiruri de clădiri laterale, adică în nord, se aflau atelierul de tinichigerie și de tapițerie, lângă care se alipea și cabinetul medical.

In clădirea opusă dormitoarelor se aflau, dinspre poarta de sud (partea penitenciarului), bucătăria fabricii cu sala de mese în prelungire, un mic atelier de reparațiuni, secția de arcuri, atelierul de nichelaj și polarizare, atelierul electric, secția de vopsitorie, atelierul de sudură.

In continuarea cabinetului medical, într'o altă curte, era depozitul de piese finite, rampa de recepție deservită de o linie ramificată de cale ferată, care venea tocmai dela stație. Tot aici se mai afla și cabinetul tehnic.

In spatele clădirii paralele cu dormitoarele, cea de care am vorbit mai înainte, se găsea o hală înaltă și largă unde funcționa atelierul mecanic, atelierul de mașini unelte, strungăria și matrițeria. La capătul extrem sudic era turnătoria. Intre dormitoare și construcția paralelă, se mai afla o clădire mai mică, în care era baia și câteva birouri, cari se cuprindeau într'un pavilion mediu circular alipit aceleași clădiri, cunoscut sub denumirea de «rotunda». Aici, de obiceiu, eram chemați la anchete și ni se comunicau pedepsele aplicate pentru abateri reglementare. Tot aici mai era și un mic birou al șefului de secție al fabricii, gardianul șef, biroul fiind cunoscut sub denumirea de «poarta». In fața «rotundei» era atelierul de forjă, fierăria și closetele fabricii.

In linii generale, așa arăta incinta fabricii dela Aiud. Pe alocurea, unele construcții ale fabricii se apropiau de gardul fortăreței închisorii. Acesta era înalt, de patru metri, construit din cărămidă, cu o rețea de sârmă ghimpată pe creastă. In interior, gardul acesta era dublat de un altul mai scund, cam de doi metri și douăzeci de centimetri, din sârmă ghimpată împletită. Intre fortăreața principală și gardul interior pământul era săpat și tot timpul greblat, pentru a se putea controla urmele eventualelor evadări.

In istoria închisorii Aiud, mai recent, în 1953, s'a înregistrat evadarea a trei aviatori. Aceștia au reușit să escaladeze gardul cel înalt după ce, în prealabil, intrerupseseră curentul electric pe intreaga închisoare, paralizând astfel și firul electric care era pe creasta gardului. Deranjul electric fusese produs la ora când intra în fabrică schimbul de noapte, în jurul orei nouă. Cei trei deținuți au intrat în uscătorie (o hală vastă, în care se deshidrata materialul lemnos) să ia o scară de care aveau nevoie pentru realizarea planurilor lor. In graba lor, prin întunerec, au lovit un bătrân de șaizecișicinci de ani, care controla cuptoarele de încălzit. Se pare că a fost lovit în părțile superioare ale trupului, probabil, la cap, că bietul moșneag a decedat a doua zi. Cei trei ofițeri au reușit să treacă gardul, dinspre interior, pe scară, iar afară, s'au lăsat pe perete în jos. Unul dintre ei și-a fracturat piciorul și a fost prins după două ore în apropierea fabricii, nereușind să se îndepărteze prea mult. Ceilalți doi în schimb, au reușit să fugă, unul ajungând până la Blaj. Acesta aparținuse flotilei de aviație de aici. Primul loc unde s'a dus a fost la locuința logodnicei sale, de care se despărțise cu vre-o doi ani în urmă. Fata, auzind bătăi în ușe, noaptea, a deschis și a fost foarte suprinsă să-l vadă pe fostul ei logodnic în halul în care era. Nu mai auzise de el de când a fost ridicat. El i-a explicat că evadase și i-a cerut să-l adăpostească pentru o zi sau două, după care timp va dispare spre a nu fi prins din nou. Femeia l-a sfătuit să facă o baie, i-a dat rufe curate și i-a cerut să se odihnească până va merge la serviciu, unde va cere să fie învoită pentru acea zi ca să se reintoarcă acasă.

In mai puțin de o jumătate de oră casa a fost încercuită de securiști și omul a fost arestat fără să mai dea ochi cu femeia care îi fusese logodnică și care acum lucra în birourile Securității Blaj.

Celălalt evadat a fost prins în aceeași zi sub un pod de cale ferată din apropierea Teiușului. Era aproape înghețat de frig. Plutonierul care a fost în urmărirea lui, fiind și el arestat mai târziu, mi-a povestit, în închisoare, cum reușiseră să-l prindă cu ajutorul câinilor special dresați. Omul se strecurase până sub acel pod prin porumbiști și nu fusese observat de nimeni. După ce a fost aflat și scos de sub pod, a fost încadrat într'un pluton de soldați din batalionul de securitate, cu cei vre-o șapte câini polițiști pe de lături și cu acest alaiu a fost purtat pe jos până la în-

chisoare. De sigur, atât prin comunele prin care a trecut cât și prin Aiud, acest convoi neobișnuit a stârnit o înfricoșătoare impresie.

Ultimii doi de cari am vorbit, dintre evadați, au fost condamnați la moarte de către Tribunalul Militar din Cluj, care s'a deplasat în incinta închisorii Aiud. Primul, cel care și-a fracturat piciorul la descinderea zidului, a fost condamnat la douăzecișicinci de ani muncă silnică, acordându-i-se circumstanțe atenuante. Executarea sentinței celor doi s'a dus la îndeplinire la numai câteva ore după pronunțare, chiar în interiorul închisorii, într'o hrubă undeva de sub clădirile mai vechi.

Am ținut să amintim acest caz, ca și acela al lui Volcinschi și Crișan dela Securitatea Cluj, spre a se vedea că și la Aiud a fost posibilă evadarea, dar că nu era nicio șansă de a te mai salva afară unde lumea era înebunită de groaza Securității. Atunci, ca și acum, România era înfrigurată de spaime și bănuieli și, literalmente, după 1954 în România, oricine era cât de cât bănuit de Securitate și urmărit, nu ar mai fi aflat un loc să se ascundă nici la proprii lui părinți, să vorbim așa, nicidecum la alții.

Dintre numele celor trei evadați nu rețin decât pe unul: comandorul Spulber.

In ziua când am intrat în dormitorul cel mare, după ce ne-am aranjat căpătâiul patului, ni s'a servit o masă mai consistentă, din ceea ce rămăsese din cazanul celor cari lucrau în fabrică. Aceasta nu era altceva decât o mâncare de arpacaș. Fiind fiert în apă scăzută și fiindcă i s'a adăugat și puțin ulei (noi nu mai mâncaserăm de mult vre-o mâncare cu grăsime sau ulei), acest prim arpacaș, gustat cu această ocazie, ni s'a părut o mâncare delicioasă. Intrucât rămăsese și ceva turtoi în fabrică, ne-au fost aduse acele coji pe care noi le-am savurat ca pe cel mai ales cozonac și, după câțiva ani, am avut prima senzație de sătul.

Printr'o mică vizetă, care dădea într'un coridor intermediar spre ieșirea în fabrică (vizeta care se afla în ușa centrală a dormitorului) care era zăvorîtă atunci, au apărut curând ochii curioși ai celor din fabrică. Pe mulți dintre noi ne-au căutat prieteni și cunoscuți după ce au aflat că sosiserăm aici.

De a doua zi unii dintre noi am și fost scoși la lucru, așa dărâmați cum eram. Tinichigeria, la care și eu eram repartizat, avea nevoie de multe brațe de muncă. Șeful atelierului, spre surprinderea mea, s'a întâmplat să fie un avocat dela Cluj, fost coleg

de facultate, Aurel Cosma. Când m'a descoperit printre ceilalți oameni, m'a întâmpinat cu efuziune reținută. Imediat a început să repartizeze oamenii la diferite munci, în anumite echipe. Pe mine m'a trimis să lucrez la masa unui armator, Ștefan Aramă, din Constanța, un bătrânel simpatic și care era un excelent meseriaș. Acesta era cu fiul său în închisoare, inginerul Ștefan Aramă-junior, un element excepțional, fost asistent la Politehnica din București, în vârstă de douăzecișipatru de ani. Inginerul Ștefan Aramă se afla și el cu noi în acelaș atelier. Acesta fusese arestat pentru motivul că îndrăznise să susțină într'un cerc de așa considerați prieteni, că tatăl său (care era deja închis la acea dată, 1958) fusese toată viața un om de treabă și că suferea pe nedrept. Pentru acest lucru primise opt ani închisoare corecțională.

Oamenii pe cari i-am întâlnit în fabrică mi s'au părut foarte obosiți. Cel puțin aceasta a fost prima mea impresie. O vădită curiozitate îi atrăgea spre noi, dar interesul de a ne întreba prea multe scădea subit și își vedeau de treabă, aparent plictisiți și absenți. Am înțeles însă curând despre această comportare a oamenilor care, la început, mi s'a părut ciudată.

Oamenii lucrau câte opt sau zece ore în fabrică, zi de zi, inclusiv cele mai multe Dumineci. După ce oamenii terminau cu munca în fabrică, mergeau la dormitoare unde se desechipau și imediat intrau să ia masa de seară, care era foarte frugală. Ceea ce ar fi fost normal să fie mâncarea de seară sau cina, în general, și care era o mâncare mai consistentă, se servea dimineața, iar seara ni se dădea o căniță de ceai sau de cafea de orz, și, la câte trei zile, câte o porție de marmeladă de 25 grame. Dimineața, cum am spus, ni se dădea masa care s'ar fi cuvenit să o luăm seara. Administrația a considerat că era mai indicat să se mănânce mai consistent dimineața pentru a se putea munci mai bine. La amiază primeam două feluri de mâncare, volumul total fiind de 750 grame, din care 500 grame ciorbă iar restul de 250 grame o mâncare scăzută, fie pe bază de arpacaș, fie de fasole sau cartofi.

Nu este greu de imaginat iadul în care intrasem. După un efort continu de muncă istovitoare, în locul unei mâncări substanțiale, să iei numai 125 de grame pâine și o căniță de cafea și apoi să mai fii obligat să participi dela ora șase până la ora nouă și patruzeci și cinci de minute la ședințele zilnice de reeducare. Nu era deloc ușor.

(Ceea ce aveam în plus la alimentarea în fabrică față de regimul celular, era bucățica de pâine de seara și 350 de grame de turtoiu sau mămăligă, plus puținul ulei care se adăuga la mâncare și, uneori, câte o felioară de carne de bivol).

In această fabrică oamenii erau supuși unui regim zilnic de îndoctrinare, după ce aceștia erau epuizați, prin supraeforturile la cari erau supuși, subalimentație și lipsă de odihnă. Capacitatea lor morală și spirituală era diminuată brutal și necruțător, restrângând orizonturile gândirii, subminând imaginația, anulând orice activitate interioară, determinând individul să se acomodeze în mod mecanic unor împrejurări silnice, de sub influența cărora îi era imposibil să se substragă, influențe cari i se impuneau ca niște fatalități peremptorii și definitive.

Această atmosferă, caracterizată în locul întâi, prin reducerea afecțiunii, mi-a fost dat să o întâmpin în fabrică, atmosferă care a cuprins repede și pe noii veniți. Dar, au fost și câteva excepții, între vechi și noi, cari, ori că fuseseră prea mult încercați în viață și acest episod nu-i mai clintea și nu-i mai tulbura atât ca să-și piardă personalitatea, ori că erau ușor adaptabili situațiilor create de orice împrejurări.

Am avut, pentru scurtul timp cât am stat în fabrică, prilejul să mă apropii de câtiva oameni cari mi-au dat multă putere în rezistenta mea interioară și lângă cari am avut, în permanență, convingerea că gândirea mea era încă sănătoasă și că facultățile mele aveau încă șanse să fie salvate. La rândul meu am avut bucuria să constat că și ei au avut aceleași sentimente de satisfacție. Astfel, în tot timpul detențiunii, până la eliberare, cei ce am trăit în acelaș climat spiritual, și chiar după eliberare, nu am avut nicio încercare prea grea de conștiință de pe urma căreia să simțim remușcări pentru vre-o atitudine din închisoare sau să ne facem reproșuri, cu toate că, în unele împrejurări, acestea ar fi putut să fie scuzabile.

Conducerea politică a fabricii aparținea lt.-colonelului Ivan, a cărui adjunct și om pe teren era căpitanul Chirilă care, la rândul lui, îl avea ca ajutor pe plutonierul Suărășan. Conducerea politică, în cadrul deținuților, pe linie de culegere de informații și reeducare, aparținea lui Romulus Drăgoiescu, Dumitru Anania, preotului Ioan Crișan și încă alții pe cari îi voiu aminti mai jos.

Romulus Drăgoiescu fusese implicat în marele proces al trădării

naționale, cum a fost numit procesul unor importante figuri politice, din procesul înscenat lui Ion Pop, Auschnitt, Mărgineanu, Pătrașcu, în 1948. Romulus Drăgoiescu fusese angajat în contabilitatea Reșiței și a servit în proces ca martor al acuzării, până la urmă însă, ajungând și el să fie învinovățit și condamnat.

Fabrica avea o bibliotecă de circa 6.000 de volume și vre-o câteva sute de periodice. Biblioteca funcționa într'o sală lipită de sala de mese. In deobște era cunoscută sub denumirea de Clubul Fabricii. In această sală erau câteva bănci pentru lectori și câteva garnituri de jocuri de cameră, cum ar fi șah, table, etc. Șeful Clubului, la ora când am intrat noi în fabrică, era un oarecare preot greco-catolic, Ioan Crișan dintr'o comună de lângă Arad. Bibliotecar propriu zis era un tânăr profesor din Turda, Anton Crișan. Acesta fusese cu un an în urma mea în clasele de liceu din Turda și mi-a fost colaborator la două publicațiuni literare pe cari le condusesem eu înainte de 1946 (Gazeta Literară dela Turda și Abecedar Literar, dela Cluj). La «Abecedar Literar» au colaborat câteva dintre personalitățile de primul rang din viața literară românească de azi, cum sunt Ioanichie Olteanu, Ștefan Augustin Doinaș, Francisc Păcurariu, Letiția Papu, Petre Pascu și, din Statele Unite, Valeriu Anania.

Când am ieșit în fabrică, profesorul Anton Crișan lipsea dela Bibliotecă, fiind internat în spital, unde era grav bolnav de ficat, la al doilea icter. Alăturea de Club, care era, într'un anumit fel, o unealtă mascată de lucru a lui Romulus Drăgoiescu, acesta formând comandamentul din umbră al administrației, unde se punea în aplicare toate ordinile diabolice ale lui Crăciun, aici venind în ședințe secrete toți șefii de Cluburi din fabrică—, mai exista și o «Gazetă de Perete». Aceasta era expusă pe un perete din apropierea ușii, în sala de mese, și era redactată de deținuții reeducați sau cari doreau să-și afirme public atitudinile față de partid și de guvern. Tot aici este locul să mai amintesc de existența așa numitului «grup al cabinetului tehnic», care se compunea din inginerii și tehnicienii deținuți din fabrică. Acest grup organiza săptămânal conferințe cu teme științifice și, uneori, în expunerea comunicărilor, rulau diafilme.

Prin constituirea și funcționarea acestor pretinse mijloace de culturalizare, se urmărea exclusiv desființarea integrală a celui mai mic răgaz de odihnă și de meditație singuratică. Oamenii

trebuiau să fie în permanență ținuți în frâu și struniți într'o anumită direcție. Când apărea câte un moment «mort», administrația punea oamenii să curețe uneltele, curtea, să dăm zăpada jos de pe acoperișurile clădirilor, și câte alte corvezi, pe cari numai mintea diabolică a unor tirani le poate imagina.

Personal nu am găsit nimic mai fecund și mai reconfortant în închisoare, pentru a-mi înălța spiritul și a-l ține la un anumit nivel, decât cufundarea, de oridecâteori aveam prilejul, în lumea singurătății gândurilor și a reflexiunii asupra neantului. Problema neantului m'a urmărit obsedant în tot timpul întemnițării mele. Acest refugiu, în interior, pe care, în general, intelectualii îl căutau, după cum am constatat, nu era posibil în fabrică decât foarte rareori. Acest lucru era îngrozitor și de el m'am temut când am fost scos la munca de rob.

In primele trei sau patru zile, după ce am fost aduși în fabrică, ni s'a citit o lungă recenzie, scrisă de Anton Crișan, bibliotecarul de care am amintit mai sus, asupra unui roman sovietic. Recenzentul insista, mai ales, asupra luptei de clasă în care erau angajați eroii cărții. Șeful Clubului care, la acea dată încă mai era designat după criteriul apartenenței lui la un dormitor comun, a rămas în continuare Virgil Lungeanu. Mai târziu, șeful Clubului putea să-și aibe dormitorul în altă parte.

Curând după ce am ieșit cu toții în fabrică, s'a reluat aproape aidoma activitatea de club, după cum aceasta se desfășurase înainte la Clubul Tineretului. Dar, înainte de a trece la prezentarea unor noi autobiografii, de către persoanele cari se anunțaseră încă de pe timpul când eram în Celular, administrația a trimis pe Romulus Drăgoiescu și pe avocatul Aurel Cosma să ne prezinte ei o formă completă de autobiografie și autodemascare. Romulus Drăgoiescu, după ce și-a făcut demascarea proprie, vorbind despre participarea sa în diferite activități dușmănoase regimului, pe timpul când era la Reșița, s'a ocupat de situația politică a României imediat după terminarea celui de-al doilea război mondial. Aurel Cosma s'a ocupat de problema tineretului. El însuși făcuse parte dintr'un lot anti-revoluționar, cum numeau comuniștii orice mișcare potrivnică intereselor lor.

După fiecare declarație a celor doi mandatari ai administrației, se nășteau discuții în dormitor, de față cu aceștia, la care ei răspundeau, apoi, întrebărilor. Amândoi, țin să remarc, erau extrem

de versați în dialectica marxistă și își susțineau punctul de vedere cu dibăcie și aparentă sinceritate. De sigur, calul de bătaie era regimul politic din trecut, corupt și părtinitor claselor înstărite și, în care naționalismul era folosit ca voal de camuflaj ale tuturor nedreptăților sociale cari se comiteau împotriva clasei muncitoare și săracilor.

Autobiografiile au fost reluate de oamenii din Clubul nostru, așa cum am menționat deja.

In câteva seri la rând s'au perindat doi sau trei deținuți pe cari îi cunoșteam încă din activitatea anterioară a Clubului. Dintre aceștia, era unul, care se pretindea a fi fost student la politehnică. Unii spuneau că a fost ofițer. Acesta era condamnat ca șef de lot al unui grup de țărani și intelectuali din Banat, având un mandat onorabil de douăzecișicinci de ani de muncă silnică. Ion Ștefănescu, cum se numea, a batjocorit în modul cel mai josnic memoria patronului său politic, Iuliu Maniu. Acest Ion Ștefănescu afirma că ar fi fost membru al partidului național-țărănist. In baza declarațiilor sale, Iuliu Maniu, pe care acesta îl văzuse deseori, și cu care se consultase, după cum susținea el, se făcea vinovat de instigația nefastă, pe care fostul președinte al Partidului Național-Țărănist a exercitat-o în rândurile poporului, determinându-l să se răscoale în mai multe regiuni ale țării împotriva partidului comunist. (Iului Maniu fusese arestat în anul 1947 iar țăranii s'au răsculat în 1949).

După fiecare declarație mai tăioasă și desgustătoare, cel care reușea, în felul acesta, să-și dovedească desolidarizarea de trecutul său și de oamenii cu cari avea relații politice, era fără întârziere cooptat în comitetul Clubului. Ion Ștefănescu, bineînțeles, după o contribuție așa de valoroasă ca aceea pe care o adusese Clubului în atingerea scopului său, a fost cooptat de a doua zi în comitetul Clubului. L-am văzut și pe el, din seara următoare spovedaniei, cocoțat pe patul de pe care vegheau Bordeianu, Vasiliu, Tudose, etc., în imediata apropiere a lui Virgil Lungeanu. Acest om îmi vorbise de abia cu două săptămâni în urmă extrem de cald și elogios despre liderii săi politici. Cu vie emoție mi l-a evocat pe Iului Maniu iar apoi, când mi-a vorbit despre armata americană, în fața căreia nu a existat forță în lume să-i reziste, am avut impresia că omul acesta era sincer. M'a aprobat în atitudinea mea

și și-a exprimat admirația lui față de curajul pe care îl aveam ca, în fine, să-mi ceară să-l consider prieten.

Nu i-am dat niciun răspuns atunci întrucât aveam unele bănuieli asupra versatilității caracterului său și, pe de altă parte, mi s'a atras atenția de către alții, ca să fiu prudent cu el, acesta nefiind decât un impostor. De aceea nu i-am căutat apropierea iar după ce l-am auzit vorbind, nu i-am mai răspuns nici la salut.

Acela care a produs o reală senzație în cadrul Clubului din dormitorul nostru a fost Dumitru Groza, fostul șef al Corpului Muncitoresc Român din România, din anul 1940.

Pe Dumitru Groza mi l-a prezentat cu câteva zile mai înainte de a vorbi la Club, fostul primar al orașului Câmpia Turzii, care îmi era un bun prieten și cu care fusesem în lagărul de muncă forțată Peninsula, la Canalul Dunărea-Marea Neagră.

Dumitru Groza era un bărbat de talie obișnuită, mai mult scund decât înalt. Avea o față proaspătă, părând chiar tânăr, era vioiu în mișcări, cu privirea îndrăzneață. Din prima clipă a cunoașterii lui și după ce i-am auzit doar câteva cuvinte din care se reflecta lipsa lui de modestie și aroganță, am avut o impresie îndoielnică asupra lui. De data aceea m'am plimbat mai mult timp cu Dumitru Groza, prima și ultima oară. Ideile pe cari le susținea în conversația noastră, mi s'au părut de-a-dreptul prăpăstioase. El susținea, în esență, că problema muncitorească era echitabil și avantajos soluționată de către comuniști. Când i-am amintit că muncitorii, în afară de dreptul de a munci (și nici acesta deplin garantat), nu mai au nici un alt drept sub un regim comunist, Dumitru Groza, mi-a dat un răspuns lipsit de orice aprehensiune, lamentabil pentru un om care jucase un rol important în viața muncitorească din România, și, care, se presupunea, trebuia să înțeleagă unele sensuri mai profunde pe care le implica structura unui regim comunist și condițiile silnice pe cari acest regim le impunea oamenilor.

—Aceasta este treaba sindicatelor, mi-a replicat el. Ele vor reglementa garanția reală a dreptului la muncă.

Bietul om ignora, sau nu-și dădea seama, că între partid și sindicat nu era decât o diferență de nomenclatură și că sindicatul nu avea nicio independență de acțiune, fiind pur și simplu surogatul partidului oferit angajaților pentru a-i lega și mai strâns la pripon.

La Clubul din dormitorul în care mă aflam și eu, Dumitru Groza a fost prezentat de Romulus Drăgoiescu. Dumitru Groza și-a început cuvântarea prin a ne spune că această declarație pe care ne-o va face, a mai fost rostită până la acea dată încă de patru ori și că aceasta va mai fi rostită oridecâteori i se va da ocazia, chiar de va mai fi nevoie să o mai rostească de o sută de ori dacă i se va cere, deoarece el vrea să se cunoască câteva adevăruri, atât asupra Mișcării legionare, din care și el a făcut parte, cât și asupra conducătorilor ei.

După ce a întreprins un scurt și caracteristic expozeu asupra contribuției sale în Mișacarea legionară, s'a lansat într'o prezentare deatailată a evenimentelor din 3 Septembrie 1940 dela București, evenimente cari au premers alungării fostului Rege Carol al II-lea din România.

—Eu am fost, cu siguranță, cel mai fanatic luptător din Gardă. M'am expus viața de multe ori, dar când am escaladat gardul Palatului Regal de pe Calea Victoriei și am aruncat grenada, riscul pierderii vieții a fost cel mai mult pus la încercare. Nu aveam în acea clipă nicio o altă idee în minte și în suflet, în afară de una singură: biruința cu orice preț a Mișcării legionare, chiar dacă aceasta însemna pierderea vieții mele. Nimeni nu va îndrăzni să pună la îndoială că acel marș din 3 Septembrie din București, care a fost o manifestație de forțe și de împotrivire importantă împotriva Regelui, ca și celelalte demonstrații dela Palatul Telefoanelor, postul de radio, alăturea de loviturile strategice date unor instituții la Constanța și la Brașov, toate izbucnite concomitent, au speriat pe Carol, dictatorul încoronat al României, și l-au determinat să abdice necondiționat.

«Ascultarea și supunerea mea nelimitată de care am dat dovadă în Mișcare, pe de o parte, ca și rolul important pe care l-am avut în conducerea muncitorilor, pe de altă parte, nu mi-au procurat satisfacțiile cuvenite. Tot timpul am fost păstrat la o parte, Horia Sima, Conducătorul Mișcării, avea o rezervă personală față de mine, cu toate că eu am fost acela și cu Viorel Trifa care, în cele din urmă, am intervenit să salvăm Mișcarea, când s'a întâmplat conspirația generalului Ion Antonescu împotriva Mișcării, la 21 Ianuarie 1941. Eu am condus câteva mii de muncitori la Președinția Consiliului de Miniștri spre a asigura paza lui Horia Sima și, mai mult, să demonstrăm Generalului Antonescu posibi-

litățile noastre rapide de mobilizare a forțelor naționale. Viorel Trifa, în calitatea pe care o deținea de președinte al Uniunii Naționale a Studenților Creștini din România, a fost și el prezent în fața Palatului Președinției cu o coloană nesfârșită de studenți legionari. Eu am răspuns ordinelor lui Horia Sima, când m'am prezentat aici, ordinul Comandantului fiindu-mi transmis prin intermediul lui Viorel Trifa. Muncitorimea și Studențimea erau forțele de bază ale Mișcării și pe ele se putea conta în orice clipă. Spre decepția noastră, după ce am ajuns în fața Președinției, pe care am pichetat-o, nu am mai știut ce să facem. Niciun ordin, în continuare, nu ne-a mai fost transmis. Nu aveam nicio dispoziție precisă ce anume să cerem, ce să întreprindem, cât să insistăm în posturi, cum să ne comportăm și chiar nici ce să condamnăm sau pe cine să huiduim.

«După un timp ne-am retras înfrânți și stingheriți. Acest lucru ne-a costat mult în fața organizațiilor noastre, pentrucă niciodată un șef nu trebuie să apară în fața oamenilor lui că nuștie ce vrea. Dela această dată, se poate afirma, a început destrămarea noastră, cu tot șiragul de nenorociri cunoscute...

«După cele prin câte am trecut în țară și în Germania, a continuat Dumitru Groza mai departe, unde noi ne-am retras din fața Generalului Ion Antonescu care, după ce noi îl adusesem la putere, ne-a devenit cel mai odios dușman, azi mă simt capabil să definesc câteva date precise și să-mi stabilesc orientare mea față de unele probleme. Intâiu, eu consider că Mișcarea legionară a încetat de a mai fi o mișcare națională expresivă cum a fost. De asemenea, Mișcarea legionară și-a pierdut caracterul revoluționar, în moravurile și stilul de viață al societății românești, pe care a dorit să o renoveze pe baze de trăire superioară. Regimul actual din țară a îndeplinit acest deziderat și a reformat satisfăcător societatea României. In al doilea rând, Mișcarea legionară este inexistentă la ora actuală. Idealul ei politic este contestat de către tinerele generații, cu atât mai mult cu cât asupra noastră planează suspiciunea de a fi fost o mișcare fascistă. Societatea modernă pretinde sisteme politice democratice pe toate liniile...

«Eu, Dumitru Groza, a încheiat el (după ce a mai insistat asupra unor aspecte politice ale regimului), fost Comandat legionar, declar că mă desolidarizez de tot ce a fost și mai este legionar, condamn pe Horia Sima, care lucrează împotriva intereselor sacre

ale Neamului românesc, uneltind în străinătate împotriva conducerii actuale a Statului român. Mă oblig să devin un cetățean supus al țării, să lupt sincer pentru înflorirea scumpei noastre Patrii alăturea de toți oamenii muncii, și mă oblig să demasc orice uneltire pe care aș simți-o că s'ar pune la cale în primejduirea regimului actual pe care și l-a ales poporul român.»

Dumitru Groza, în cuvântarea sa, a invocat câteva relații personale și convorbiri de ordin politic pe cari le avusese pe timpul cât fusese refugiat în străinătate (1941-1945). Deoarece în sală se aflau câteva persoane cari, și ele, fuseseră prin lagărele din Germania unde fuseseră ținuți legionarii de către Hitler, alături de evrei, luptători democrați și tot felul de conducători naționali din Europa, declarațiile lui Dumitru Groza au stârnit vii discuții. Dumitru Groza, se pare, nu fusese sincer în tot ceea ce vorbise și prezentarea unor situații nu corespundea informațiilor pe cari alții le dețineau dela izvorul original. Dumitru Groza s'a păstrat tot timpul imperturbabil, nu l-a impresionat niciun atac, și a răspuns abil la cele mai dificile contradicții de care era denunțat. Eu am avut tot timpul impresia că Dumitru Groza se așteptase la aceste intervenții, —aceasta însemnând că și el cunoștea adevărul—, și numai de aceea a reușit să fie atât de oportun la răspunsuri. Cei cari însă s'au ridicat să pună acele întrebări-cheie, —foarte delicate și de incontestabilă valoare pentru continuarea cu succes a reeducării—, au avut mult de suferit după aceea. Mulți au ajuns la izolare, mulți la Zarca, iar alții au fost puși la munci extenuante în fabrică, unde nu le puteau face față.

Aceste ședințe de reeducare aveau loc în toate cele opt dormitoare ale fabricii, în faza întâia, cât am fost și eu în fabrică, ceea ce înseamnă, în primele cinci sau șase săptămâni. Mai târziu s'a trecut la o altă formă de organizare a Cluburilor.

După cum am amintit mai sus, patul meu se afla chiar la limita dormitorului până unde se permitea să rămână oamenii în timpul ședinței. In felul acesta, am avut prilejul de a fi putut să stau chiar în patul meu în timpul ședințelor. Deoarece patul avea deasupra lui alte patru paturi suprapuse, ni se permitea titularilor să stăm în poziție orizontală pe paturi, ca și alții să poată ședea pe margine. Acest lucru ne avantaja în sensul că în timpul expunerilor sau lecturilor din presă, mai reușeam să ațipim, suplinindune în felul acesta lipsa de odihnă de care sufeream îngrozitor.

Cei din comitet au aflat în curând că o bună parte dintre noi moţăiam sau chiar dormiam în timpul şedinţelor şi, de aceea, aceştia au organizat un control în dormitor, foarte discret, de altfel, ca să ne observe. Cu acest prilej s'a creiat şansa să se întocmească primele note informative asupra acelora dintre noi, cari nu acordam atenţia cuvenită şedinţelor de reeducare.

Pe patul alăturat mie era un Piteştean, de care se vorbea foarte rău. Se afirma că fusese destul de crud la Piteşti şi că luase reeducarea în mod serios. După câteva confesii pe care mi le făcuse, acum după ce avea peste unsprezece ani de închisoare continuă, mi-am dat seama că omul se schimbase profund şi că reuşise să se echilibreze sufleteşte pe o linie demnă şi sănătoasă. Obişnuiam să facem cu schimbul de veghe şi am reuşit mult timp să ne odihnim în timpul şedinţelor extenuante, fără să fim surprinşi.

Până la urmă s'a hotărît ca nimeni nu mai avea voie să stea culcat pe pat în timpul şedinţelor, ci numai în poziţia de şedere, pe marginea paturilor de jos. Nici acest procedeu nu a curmat distragerea oamenilor dela atenţia ce li se cerea în participarea la reeducare, deoarece oamenii, stând în umbra paturilor, dormeau şezând. Din această cauză s'a trecut la o altă tactică de a ne ţine treji şi atenţi la discutii. Anume, ni s'a comunicat de către Virgil Lungeanu că ofiţerii politici, precum şi plutonierii din resortul reeducării, au primit dispoziţii dela direcţiune ca să ne poată opri oricând şi oriunde ne întâlnesc peste zi, în timpul lucrului sau al meselor, şi să ne interogheze asupra subiectelor desbătute la Club, cu o seară mai înainte, Dacă nu vom şti să dăm răspunsul exact, urmam să fim pedepsiţi, în consecinţă (carceră, izolare, schimbarea locului de muncă, întoarcerea la secţii, etc.) După două sau treizile de experimentare a acestei metode de terorizare a oamenilor, s'a constatat că ar trebui să se aplice măsuri coercitive la cel puţin trei sferturi dintre noi. Oamenii erau literalmente istoviţi şi incapabili de cel mai neînsemnat efort intelectual.

S'a imaginat o altă cale pentru captarea participării noastre active la şedinţe. Reforma care a urmat a fost radicală; patru cluburi au fost programate să ţină şedinţele de club în sala de mese şi în bibliotecă, iar alte trei cluburi (al optălea acela al «fruntaşilor», fusese desfiinţat, iar oamenii au fost repartizaţi proporţional la celelalte şapte cluburi, pentru control şi agitaţie), au

funcţionat în trei dormitoare, în cari oamenii puteau să fie ţinuţi sub supraveghere satisfăcătoare. Clubul nostru a fost repartizat în sala bibliotecii dar, pentrucă nu avea capacitatea necesară pentru toţi, o parte am fost trecuţi într'un club alăturat, în sala de mese. Cele patru cluburi cari erau repartizate în sala de mese şi bibliotecă, făceam şedinţele prin rotaţie, în sensul că ne venea rândul tot a doua zi. Când nu eram în aceste săli, făceam şedinţele în dormitor, adunaţi strâns în jurul comitetului.

In ajunul acestei reforme s'a petrecut un incident, aparent neînsemnat, între mine şi Ion Caraion, dar care m'a afectat deosebit.

Cu câteva seri înainte de incident, vorbise la Clubul dormitorului nostru Horia Gherman, unul dintre cei mai versaţi reeducatori. Vorbise prolix şi incongruent, amestecând date şi amintiri contradictorii, revenind asupra unor împrejurări banale, în căutarea lui neizbutită de a sublinia unele idei de bază, pe care nu le afla să-şi justifice poziţia. Vorbitorul îşi închipuise că în felul acesta va reuşi să prezinte o icoană mai dezastruoasă a vieţii lui, din care să rezulte că el fusese produsul unei educaţii greşite, de care el nu avea nicio răspundere, în afară de aceea că a fost de bună credinţă şi, apoi, că nu a deschis ochii la timp să vadă adevărul. Când s'a trecut la întrebări, cari erau atât pentru cei ce le puneau cât şi pentru cel care urma să răspundă extrem de penibile, la acest caz s'au înscris peste patruzeci de oameni, stabilindu-se cel mai înalt record în istoria Clubului.

Celui care îşi făcea «fixarea» de poziţie, de sigur, favorabilă guvernului, i se puneau tot felul de întrebări, fie din dorinţa unora de a-l face ridicul pe cel în cauză, fie spre a se dovedi «activ» în viaţa Clubului, dar alţii, pur şi simplu, din curiozitate de a cunoaşte. (Eu am fost invitat de zeci de ori să iau cuvântul în probleme pe cari se bănuia că le cunosc mai bine şi aş fi avut o oarecare competenţă, fiind de specialitatea mea. Intotdeauna am refuzat, declarând că eu nu iau parte la astfel de discuţii, atâta timp cât nu sunt liber).

Ion Caraion a fost de data aceasta, printre primii cari se înscriseseră la cuvânt. Nu mi-am putut închipui, până în acea clipă, că Ion Caraion să se poată preta la un rechizitoriu atât de scandalos, pe care să-l facă nu numai împotriva unui nenorocit, dar

împotriva unei generații de patrioți. Fiind în posesiunea multor date de pe timpul când lucra cu Virgil Ierunca (un talentat publicist, dar oportunist de ultima speță), la deschiderea potecilor presei comuniste în România după 1945, a provocat astfel de întrebări încât, îmi închipui, că nici cel mai calificat membru din comitetul central al partidului comunist din România nu i-ar fi putut răspunde.

La o zi sau două după această intervenție, profitând de o ocazie când puteam să fim singuri, ne-am retras, la rugămintea mea, pe un pat de jos din colțul dormitorului, unde speram să putem fi numai noi și unde spream să putem discuta în siguranță, fără să fim auziți de nimeni.

I-am vorbit franc, cum îi mai vorbisem de multe ori până aici:

—Dragul meu, i-am zis. Mi se pare că săvârșești conștient o mare greșală, amestecându-te atât de mult în această murdărie. Nimeni, îmi închipui, nu cunoaște aici asemenea amănunte ca cele pe cari tu le desvăluiești și, atitudinea ta de condamnare a unor generații de oameni cari s'au sacrificat sincer pentru un ideal, —uneori de-a-dreptul stupid și fără efect, admit aceasta—, este un lucru despre care, dacă nu poți vorbi decent, mai bine să nu vorbești de loc.

«Să spunem că ai dreptate. Nimeni, —nici chiar legionarii cari au rămas ce au fost și i-am auzit în închisoare făcând declarații, nu public, dar dela om la om—, nu contestă că această organizație a avut un caracter violent și că în numele ei s'au comis violențe, cari nu erau decât represalii împotriva unor prigoane. Dar, mă gândesc eu, nu este mai odioasă pretenția ta și a altora de a chema comuniștii drept judecători ai acestor fapte? Chiar dacă nu ne-au omorit până acum pe toți cei aproximativ o sută de mii de oameni câți am robit sub ei în acest deceniu și ceva și am purtat lanțurile ocnelor, dar au omorît, cu siguranță, câteva mii de oameni în modul cel mai mișelnic, au pus pe drumuri mii și mii de oameni, au tâlhărit mii și zeci de mii de gospodării, etc., etc. Dar, chiar dacă aceasta nu te impresionează prea mult, nu este suficientă crima pe care o comit sub ochii noștri și împotriva noastră, ținându-ne arestați, chiar numai pe noi cari vorbim aici, de ani și ani de zile, pentru vina de a ne fi pretins numai libertatea conștiinței și a expresiei?

Ion Caraion a încercat să-mi explice intenția lui intimă în

baza căreia se preta să facă ceea ce făcea, pe care eu am aflat-o naivă și de prost gust. Ne-am înflăcărat amândoi în discuții sincere, pasionante, și din ochii amândorora, uneori, țâșenau lacrimi.

Deodată am auzit un foșnet ușor deasupra patului sub care eram. M'am ridicat repede să văd cine era. Mi-a venit aproape să leșin când l-am văzut pe Nicolae Giosan, individul despre care aveam cele mai rele păreri. Nu încăpea nicio îndoială că acesta auzise întreaga noastră convorbire. Chiar dacă acest om nu ar fi auzit și ceea ce noi vorbiserăm în șoaptă, el era capabil de cele mai neînchipuite mârșăvii, putând să adauge dela el tot ceea ce îi convenea spre a-mi face un protret cât mai spinos administrației. Până acum avusese câteva intervenții tăioase în cluburi, ceea ce îl făcea de temut și oamenii îl evitau. De câtva timp, încă dela Clubul Tineretului începând, se învârtea insistent în jurul lui Ion Caraion. Eu nu-i vorbeam și îi evitam întotdeauna privirea, când ni se încrucișau cărările.

Nicolae Giosan a coborît încet de pe pat, după ce l-am văzut, și a ieșit din dormitor, trecând ca o stafie printre șirurile de paturi, cari ajungeau până la tavan.

A doua zia, Ion Caraion a fost chemat la anchetă, la birourile din față. Odată cu el, a fost chemat și avocatul Aurel Cosma, șeful atelierului în care lucram eu.

Seara, în dormitor, l-am întâlnit pe Caraion. Mi-a spus, fără să-l întreb, că fusese la anchetă, pentru a răspunde asupra unor probleme cari priveau pe șeful lotului lui, un oarecare Ion Banu. Ochii lui Caraion erau stinși, împăcliți ca de o ceață sură, și mi-a spus încet, înălțându-se spre urechea mea:

—Te sfătuiesc să fi mai circumspect. Prevăd că vei avea mult de suferit dacă nu vei avea înțelepciunea șarpelui.

Am înțeles că fusese anchetat în legătură cu mine. Un prieten comun de-al meu și al lui Cosma, mi-a împărtășit a doua zi că Cosma fusese la anchetă, în «față», ceea ce însemna, la birourile principale, unde fusese chemat și Caraion. Prietenul m'a informat că Cosma fusese anchetat în legătură cu mine. In mod discret am fost făcut atent că eram sub observațiunea cea mai severă. Pentrucă nu angajam cu nimeni discuții politice, decât numai în cazuri excepționale, când aveam încredere absolută în persoana cu care stăteam de vorbă (cum fusese și Caraion), îmi închipuiam că era foarte greu, dacă nu de-a-dreptul imposibil, să mi se aducă

vre-un cap de acuzaţie la Club, dacă nu se găsea nimeni să o susţină personal. Eram sigur că nimeni nu putea să-mi aducă nicio critică, de nicio natură, atât asupra trecutului meu cât şi asupra comportamentului meu în închisoare. De asemenea, nu îmi era teamă că sentimentele mele faţă de regim ajunseseră să fie cunoscute de administraţie, prin Nicolae Giosan. Niciunul dintre aceştia nu puteau să apară în faţa Clubului să mă demaşte; Ion Caraion ar fi apărut ca o otreapă, pe care toată lumea l-ar fi dispreţuit (şi administraţia, presimţeam, îl cultiva în pepeniera reeducatorilor încă nedaţi pe faţă), iar, în ce priveşte pe Giosan, acesta ar fi apărut ca un turnător ordinar şi cu aceasta, toată cariera pe care administraţia i-o plănuise, s'ar fi spulberat.

Un elev, care făcea de douăzeci şi trei de ani închisoare fără întrerupere, (Constantin Bucur), mi-a comunicat, în acele zile, că a avut loc o şedinţă a tuturor educatorilor din fabrică, în care s'a cerut, de către mai mulţi, să se ia poziţie faţă de acele persoane din fabrică care frânează reeducarea şi să se ceară administraţiei ca aceşti oameni, ori să fie scoşi din fabrică, ori să fie supuşi oprobiului public în interiorul fabricii. Am aflat că fuseseră denunţate mai multe persoane ca indezirabile în fabrică, dar nu am putut să aflu decât numai că s'a pronunţat şi numele meu şi al unui inginer, care era şeful cabinetului tehnic (la acelaşi cabinet tehnic lucra şi Nicolae Giosan).

Această ştire nu m'a afectat în mod deosebit. Dar, după ce am aflat a doua seară că şeful cabinetului tehnic a fost pus sub focurile tuturor denunţătorilor şi turnătorilor într'o şedinţă specială, la care au fost convocaţi toţi inginerii, tehnicienii şi reeducatorii, am început să mă gândesc mai serios la ce se punea la cale, în ce mă privea. Romulus Drăgoiescu fusese acela care s'a deslănţuit cu cea mai mare furie împotriva inginerului respectiv, acuzându-l de incapacitate în conducerea cabinetului tehnic, atitudine duşmănoasă faţă de administraţia închisorii, faţă de regim, sabotaj, etc. (In realitate, am fost informat de alţi oameni, cari lucrau în cabinetul tehnic şi de producţie, că producţia fabricii atinsese cel mai înalt coeficient realizat vre-odată aici, în timpul cât a condus inginerul din cauză, I. P.).

A doua seară, inginerul I. P. a fost scos în mod misterios din fabrică, fără a se putea bănui unde fusese dus. In aceeaşi zi a apărut în «Gazeta de Perete», expusă în sala de mese, un articol

al lui Nicolae Giosan împotriva mea, purtând titlul «Medalion: Homo Americanus». Scris într'un limbaj de-a-dreptul scârbos, făcându-mi şi o descripţie fizică îngrozitoare, din care nu a scăpat să menţioneze şi lipsa unui dinte rupt în bătăile de la Securitatea din Cluj, Nicolae Giosan a portretizat, prin persoana mea, încarnarea monstruoasă a conspiratorilor criminali americani, în tendinţa lor imperialistă de înrobire a popoarelor, inclusiv România eliberată de Rusia sovietică. Eram apoi prezentat ca un intelectual infatuat, dispreţuitor al «mediocrilor» (termen care, susţinea el, îmi era propriu), de arogant şi mizantrop, distant şi desuet, urît de deţinuţii cinstiţi. Printre altele, insinua că am întors spatele singurilor intelectuali cari meritau preţuire şi erau respectaţi de majoritatea deţinuţilor, refuzând să-i salut pe Ion Caraion, Octavian Paleologu şi Ion Sotirescu. In timp ce Ion Caraion are o privire senină şi limpede, spunea Giosan, «Homo Americanus» are una ironică şi umbroasă. El caută locurile ascunse si menţine în jurul lui o atmosferă de mistere. (Se făcea aici aluzie, mai ales, la obişnuinţa cu care m'am trezit în lume şi la care nu am renunţat niciodată, de a-mi face în picioare rugăciunile de dimineaţa şi seara. De sigur, pe cât mi-era posibil, nu făceam acest lucru, niciodată, ostentativ).

In concluzie, încheia Nicolae Giosan, «Homo Americanus» reprezintă cea mai ilustră mostră a produsului culturii burgheze româneşti din trecut şi a trădătorului intereselor clasei muncitoreşti româneşti din prezent.

Acest articol a produs o stupoare puţin comună printre oameni. Era un prim articol de acest gen şi, într'un anumit fel se releva caracterul dur al reeducării şi, totodată, din el reieşea aceeaşi atitudine implacabilă a regimului împotriva Americanilor, ultima speranţă a deţinuţilor.

Octavian Paleologu a venit imediat la mine, după ce a citit articolul expus, să-şi exprime regretul pentru faptul că şi numele lui apăruse în acel articol «execrabil», cum l-a numit el. Ion Caraion nu a întârziat, nici el, ca în aceeaşi zi să mă caute şi să-şi manifeste stupefacţia faţă de «medalionul» lui Nicolae Giosan. Eram puţin surprins de Ion Caraion, întrucât, cu două sau trei zile mai înainte, fusese numit bibliotecar în locul lui Anton Crişan, a cărui sănătate continua să fie din ce în ce mai rea. Ion Caraion a încetat să mai iasă la lucru, în fabrică, şi de acum avea

timp suficient să scrie articole pentru «Gazeta de Perete», pentru oricine îi cerea. Nu îmi aduc aminte să fi citit vre-un articol semnat de Ion Caraion la «Gazeta de Perete», dar Ion Garaion, mi-a declarat el însuși, că el scria pentru alții. Ion Caraion mi-a mărturisit, odată cu regretul lui, că nu va mai vorbi cu Nicolae Giosan, ca semn al reprobării sale, după ce acesta îi atacase un prieten. Câte zile am mai stat în fabrică nu l-am mai văzut pe Ion Caraion vorbind cu Nicolae Giosan. După ce am fost transferat din fabrică la Zarca, am aflat că raporturile lor prietenești au fost reluate.

In lumea deținuților din Aiud, articolul nu a produs efectul scontat de administrație. Aș putea spune, dimpotrivă. Am fost foarte mișcat de faptul că oamenii, în foarte mare număr, au început să mă caute oriunde se nimereau; cei cari mă cunoșteau, să-și manifeste indignarea sau să-l caracterizeze pe Giosan exact în postura în care el însuși se calificase, de agent al administrației, oportunist și canalie, iar oamenii cari nu mă cunoșteau, veneau să mă cunoască, să-și exprime simpatia față de mine, să se declare solidari pe o poziție comună pentru care intraserăm în pușcării.

Acest articol, care fusese inspirat nițel de administrație, —zic nițel, deoarece Giosan dispunea de suficient venin și trăia complexul omului disprețuit prea intens, ca să nu fie nevoie să se insiste în mod deosebit când era vorba de persoana mea sau a oricărui altuia care refuzase să facă jocul administrației—, avea un final care prevestea consecințele cărora le eram destinat: «deținuții (vorbea el, chipurile, în numele tuturor deținuților din fabrică), cer ca Homo Americanus să fie scos cât mai repede dintre oamenii cinstiți și pus la un loc unde să poată să fie solitar și mândru».

Nu am amintit cazul de mai sus în scopul de a releva unele aspecte personale din viața mea la Aiud. Am făcut acest lucru numai pentru a ilustra unul dintre procedeele utilizate de administrație pentru a se interveni în lumea deținuților. Prin oamenii ei, creia atmosfera propice printre deținuți ca să-și înfătuiască planurile ei. Lucrând printre deținuți, ca în cazul amintit, eliminarea mea din fabrică apărea ca expresie a voinței oamenilor, —oameni cari, susțineau ei, au adoptat o conștiință politică nouă, de reeducați—, fără a se bănui, dacă manevra nu era mai adânc

analizată, că la mijloc era mâna monstruoasă a lui Crăciun și, a întregei sale bande din Ministerul de Interne.

In tot timpul cât am fost în fabrică, în fiecare zi, am observat că erau chemați oameni la «poartă», ceea ce însemna, la anchetă. La aceste anchete se luau declarații dela persoanele respective privitoare la cele mai diverse probleme, cum erau: clarificări asupra unor dubii cari au rămas dela proces (de aici rezultă că Securitățile regionale operau direct în aceste investigații și nu procuratura, relații de afară nemărturisite, convorbiri cu caracter politic în închisoare, cine era încă dușman al regimului, cari erau persoanele cari se bucurau de simpatii între deținuți, ce credea despre reeducare, etc. (In toate cazurile, pe de altă parte, când cel care era anunțat că își va face «fixarea» de poziție, înainte cu un anumit timp, era scos la anchete și i se cerea să facă, in prealabil, o declarație scrisă asupra ceea ce intenționa să vorbească).

Cu câteva zile înainte de apariția articolului amintit la «Gazeta de Perete», am avut neplăcuta surpriză ca înainte de a intra în fabrică, deci foarte de dimineață, să fiu chemat la «poartă» și reținut acolo, cu încă două persoane: Octav Nicolae Voinea, fostul șef al faimosului lot dela Pitești, și încă un bărbat mai în vârstă, Gh. (?) Gheorghiu, dela secția de turnătorie, cum am aflat mai târziu dela el. Nu am întârziat prea mult la «poartă» că s'a și prezentat un plutonier dela birourile lui Crăciun să ne ia în primire. După ce ne-a identificat în parte, a semnat o hârtie și ne-a luat cu el. Era pentru prima oară când intram în acel pavilion dela intrarea principală, unde intrase Sebastian Mocanu, când am fost adus dela Cluj. Eram de acum informat că aici funcționau cabinetele de anchetă. Câteva birouri, de o parte și de alta a unui hol, îngust și întunecos, unele cu ușile larg deschise, altele cu ușile închise. In fundul holului am observat un alt coridor foarte îngust, de-a-lungul pereților căruia am văzut mai multe uși strâmte, ceea ce, îmi închipuiam, trebuia să fie celulele, în care erau puși oamenii să aștepte, înainte de a intra la anchetă. Am fost introduși fiecare dintre noi în câte o celulă separată. Acolo am găsit o bancă mică, de care era fixată o tăbliță de lemn pe care se putea scrie, la nevoie. Mai era un godin miniatural de tablă, înlăuntrul căruia am descoperit câteva vreascuri pregătite pentru a fi aprinse la nevoie. Celula avea o ferestruică cu zăbrele, ale

cărei obloane, spre deosebire de cele dela secțiile interioare ale închisorii, erau mobile, în sensul că erau montate pe cadre asemănătoare aripilor de fereastră și se puteau manipula după voie, pe dinlăuntru.

Abia am examinat celula că am auzit pe cineva bătând un semnal de chemare la peretele alăturat. Am răspuns. Ne-am dat inițialele prin morse. Era Voinea. Apoi s'a așternut o liniște stranie, specifică pușcăriilor și polițiilor. Din când în când se auzea câte o ușe deschizându-se sau închizându-se discret sau mai cu putere. Acel tremur de fiară încolțită pe care îl contractasem la Securitatea din Cluj, mi-a revenit tulburător. Era foarte interesant să constat, după ce mi-am făcut o introspecție succintă a proceselor psihologice, că nu mai aveam acum nicio teamă, de nicio natură, hotărît fiind să înfrunt totul cu bărbăție, ca până aici. Imi formasem convingerea că teama nu era decât o anticipație imaginară a unei situații periculoase, nu întotdeauna realizabilă întocmai, ceea ce, socoteam eu, astfel fiind, frica nu era decât o slăbiciune nejustificată și umilitoare pe care rațiunea mea putea să o învingă, de îndată ce era numai un produs al imaginatiei mele. Dar, cu toate acestea, cu toată raționalizarea sentimentului fricii, acel tremur general din timpul perioadei de bătăi prin care trecusem, mă cuprinsese subit și simțeam îngrozit cum fiecare mușchiu, fiecare visceră, ochii și inima, tot ce îmi forma corpul meu și intra sau nu sub cenzura voinței sau controlului meu rațional, totul era cuprins de acel fior cutremurător al ființei mele. In deosebi, nu puteam suporta dârdâirea dinților și acest lucru aproape mă înnebunea. Orice efort era zadarnic, tremurul nu putea fi oprit. Ceea ce mă îngrozea mai mult, era faptul că apărând în halul acesta în fața vre-unui anchetator, acesta își putea închipui că îmi era frică de persoana lui sau că aveam ceva pe conștiință. Fenomenul, de altfel, cum am mai amintit era bine cunoscut în închisori și, la Securități, mai cu seamă. Am întâlnit oameni la Securitatea din Cluj cari, când erau chemați la anchete, aveau asemenea crize ca aceea pe care o încercam și eu, iar mulți, mai grav. Am văzut pe unii cari în asemenea situații, erau instantaneu curprinși de destinderea tuturor sfincterelor, încât nu puteau fi scoși din celulă până ce aceștia nu eliminau din ei tot ce aveau.

După vre-o trei ore de așteptare și clămpăneli nervoase îngrozitoare, s'a deschis și ușa mea, în fine, și căpitanul Chirilă, după ce mi-a aruncat o privire tăioasă, mi-a ordonat să-l urmez. Spre deosebire de anchetele anterioare, aici nu mi s'au mai pus ochelarii negri.

Am fost condus prin holul întunescos prin care intrasem și am trecut peste pragul uneia dintre acele uși pe care o remarcasem ca fiind închisă când am trecut dimineața pe lângă ea. M'a impresionat din prima clipă cabinetul extrem de luxos în care am fost introdus. In mijlocul camerei, în spre un geam larg, era un birou lăcuit, iar pe lângă pereți, de-a-dreapta și de-a-stânga mea, erau două vaste canapele plușate. Jos era așternut un covor de lână cu mari desemnuri, în stil național. Acesta era biroul colonelului Crăciun, am bănuit imediat, de unde își exercita funcțiunea de director, comandant și anchetator principal al închisorii Aiud.

Colonelul Crăciun era la biroul de lucru și chiar răsfoia ceva dosare când am fost adus în fața lui. Nu a întârziat decât câteva secunde, după ce a simțit că eram în cabinetul lui, că și-a și ridicat privirea sumbră, a încercat un zâmbet, dar observând, ori figura mea cadaverică, ori fermitatea ochilor mei, în cari nu iradia nicio urmă de complezență, și-a revenit imediat la o mimică oficială, impenetrabilă și dură. Mi-a zis să șed. In mijlocul camarei era un singur scaun. Nu era nicio deosebire de felul cum mă primea colonelul Crăciun și cum mă primeau anchetatorii dela Cluj. Chirilă s'a așezat pe un scaun la capul birolui unde era Crăciun. Am avut impresia că totul fusese studiat cu meticulozitate. Câteva minute am fost privit în tăcere, spre a mi se intensifica criza care mă stăpânea. Nu reușeam să o înving decât în momentul când începeam să vorbesc. De aceea așteptam cu nerăbdare ocazia, dorind să mi se mi se servească cel mai mic pretext să pot vorbi măcar câteva cuvinte.

Colonelul, observând starea mea care era atât de evidentă, m'a întrebat, nu fără o oarecare nuanță de malițiozitate în voce:

—Vă este frig, domnule doctor?

—Da, îmi este frig, domnule colonel, i-am răspuns eu prompt.

—De ce nu i-ați făcut foc?, l-a întrebat pe căpitanul Chirilă.

—Nu a cerut, domnule colonel, a zis Chirilă. Celor cărora le este frig în momentul când ei cer, le aprindem focul.

Observam toată mascarada și înțelegeam toate aluziile. Am tăcut. Colonelul a continuat:

—Aici este cald și vă veți încălzi. Ce ziceți?

Nu am răspuns nimic. Colonelul a intrat în subiect, după un scurt interogatoriu asupra unor date personale ale mele și ale părinților mei. După ce acestea au fost încheiate, colonelul m'a țintuit sub privirile lui severe, de anchetator încercat și mi-a zis:

—Vom avea de discutat câteva probleme cu dumneavoastră. Vă atrag atenția însă, să nu căutați să ne vorbiți cu cuvinte înalte, și să fiți mai de grabă sincer. Noi nu aveam școală prea înaltă și vorbim simplu. Dumneavoastră, avocații și scriitorii, aveți obiceiul să nu spuneți lucrurilor de-a-dreptul pe nume.

—Voiu încerca să vorbesc cum doriți dumneavoastră, domnule colonel, dacă vă referiți numai la modul de a mă exprima, am zis eu.

—Pardon, s'a sesizat colonelul. Nu cum doresc eu, ci cum doriți dumneavoastră, dar pe înțelesul nostru.

—Este exact ceea ce am declarat că voiu face.

Cunoșteam prea bine frazeologia aceasta stupidă pe care Securitatea o folosea cu anumite persoane, sau pentru a le măguli ambițiile sau pentru a-i umili, insinuând, din poziția pe care o ocupau, că nu cartea este aceea care se cerea în societatea comunistă, ci cu totul altceva.

—Ce părere aveți despre reeducare, domnule Cârja?, mă întrebă colonelul.

Meditasem adânc asupra mai multor probleme, între care era și aceasta, așa că întrebarea m'a găsit perfect pregătit și, de aceea, i-am răspuns imediat.

—După mine, am zis eu, reeducarea este mijlocult prin care guvernul, prin intermediul administratiei închisorii, intenționează să convingă deținuții politici de incompetența vechilor partide politice de a conduce țara, de erorile pe cari oamenii politici din trecut le-au comis în paguba poporului, de relevarea unor antagonisme de clasă și injustiții sociale. Toate acestea, cu scopul de a înfiera vechea orânduire politică și socială și, în același timp, de a capta simpatia integrală a oamenilor pentru actualul regim.

Vorbisem cursiv, cu intonația cuvenită, astfel că mi-am dat seama că cei doi ofițeri reușiseră să mă urmărească exact în ceea ce spusesem și chiar să mă înțeleagă.

După ce mi-am expus părerea, m'am uitat țintă la colonel. Tremurul a început să-mi slăbească.

Ca și când nu m'ar fi auzit, colonelul Crăciun a trecut la o altă problemă:

—Care sunt motivele pentru cari dumneavoastră nu participați la nicio discuție în clubul unde aparțineți?

—Un motiv foarte simplu, domnule colonel. După cum sunteți informați, eu am cetățenia americană. Acest fapt mă împiedică de a avea vre-o opinie în problemele politice ale României, atât cele din trecut cât și cele prezente. Nu pot fi nici procurorul și nici judecătorul unor condiții politice și ale creatorilor lor. Înțeleg să mă comport ca un cetățean străin, cu atât mai mult cu cât sunt prizonierul dumneavoastră la ora de față.

—Ministerul de Interne, a spus Crăciun, ne-a informat că dumneavoastră aveți și cetățenia română. Deci la mijloc, nu poate fi vorba decât de ura pe care o nutriți față de regim și, prin cetățenia americană pe care o susțineți, căutați să vă justificați subterfugiul.

—Eu nu cunosc momentul când am devenit cetățean român. Eu nu am întreprins nicio acțiune conștientă în acest sens. Știu, însă, că am depus dovada legală dela Ambasada Americană la Miliția Regiunii Cluj că sunt în posesiunea cetățeniei americane. Dacă guvernul român îmi acordă și cetățenia română, bineînțeles că o accept și pe aceasta ca o onoare care mi se face, dar eu, totuși, voiu căuta să mă comport cu toată diligența în această situație, între limitele pe cari mi le conferă calitatea mea de cetățean american prin naștere.

—Dumneavoastră sunteți un naționalist mai mare ca mulți de aici din Aiud și pentrucă ați aflat o cale de a vă retrage din opera noastră de reeducare, vă folosiți de ea, uitând însă că, chiar dacă am admite punctul dumneavoastră de vedere, atitudinea pe care o aveți ne este dăunătoare. Noi nu vă cerem nimic care să fie împotriva conștiinței dumneavoastră. După cum ați spus, tatăl v'a fost emigrat în Statele Unite. Tatăl dumneavoastră a plecat din Munții Apuseni în America după o bucată de pâine mai bună. Noi vă cerem să vorbiți despre situația din trecut a Moților. Să vorbiți oamenilor despre bolile sociale cari i-au bântuit și mizeriile pe cari le-au îndurat de pe urma politicienilor din trecut, a guvernărilor liberale și țărăniste. Comparați acele stări de lu-

cruri cu cele de azi, cu realizările pozitive ale regimului nostru în Ţara Moţilor. Aceasta este tot ce vă cerem.

—Dacă dumneavoastră îmi daţi ideile scrise pe cari să le prezint, o voiu face, am zis eu.

Colonelul a sărit repede, ca ars, şi a spus:

—Noi nu obligăm pe nimeni să vorbească. Dar noi am bănuit că şi dumneata eşti informat, ca toată lumea, de aceea ce s'a petrecut în Munţii Apuseni. Am organizat campanii sanitare acolo pentru stârpirea bolilor sociale. De asemenea, numărul tuberculoşilor a scăzut simţitor. Moţii nu mai sunt obligaţi să cutreiere ţara în lung şi'n lat, cu căruţele după făină. Oamenii au de acum cooperative cari îi deservesc în toate nevoile, ca aprovizionare, producţie şi desfacere.

Am reţinut din cuvintele lui Crăciun că acesta se iritase puţin şi că schimbase raportul de reverenţă. Nu a reuşit să mă intimideze şi de aceea i-am vorbit:

—Mi-aţi cerut să fiu sincer, domnule colonel. Nu este cel mai prudent lucru pe care ar fi înţelept să-l respect în închisoare, dar îndrăznesc să-l fac.

«Părinţii mei au emigrat în America în 1912, plecând din fostul imperiu austro-ungar. Atât în familia tatălui cât şi a mamei fuseseră câte 15 şi 16 copii şi de aceea părinţii, imediat după ce s'au căsătorit, au luat drumul Lumii noi, din cauza lipsurilor. In Statele Unite tatăl meu a muncit ca miner la cărbuni, iar mama a ţinut oameni în pensiune, alăturea de faptul că, în timpul cât au stat în Munţii Alegani, din West Virginia, a dat naştere la nouă copii. După cinsprezece ani de muncă subterană, tatăl meu s'a reîntors în România, cu o frumoasă sumă de bani economisită, din truda lui şi câştigul adiţional realizat de pe urma muncii mamei mele, dela oamenii pe cari îi ţinea în pensiune. Cea mai mare parte din banii aceştia au fost investiţi într'o gospodărie şi în educarea celor cinci copii câţi am rămas în viaţă. După reformele radicale ale regimului comunist din România, după 1946, tot pământul a fost expropiat în folosul Statului, în scopul construirii pe acel teren a unei Staţiuni de Maşini şi Tractoare. Părinţii nu au putut să intre în colectivul agricol organizat în comună, întrucât ambii depăşiseră vârsta de şaptezeci de ani. In felul acesta au ajuns muritori de foame.

«Cât despre Moţi, —am continuat eu—, cu orice risc ce îmi

stă în faţă, vă pot spune că eu am obişnuit să-mi vizitez anual rudeniile din Munţii Apuseni. Chiar înainte de a fi arestat, în anul 1958, i-am văzut pentru ultima oară. Cei mai mulţi veri şi unchi de-ai mei, sunt ţărani. I-am găsit într'o mizerie întru totul asemănătoare cu aceea în care îi ştiam că au trăit înainte de războiu, ba, poate, mai gravă, luându-li-se dreptul Moţilor de a mai avea parchete forestiere, din cari ei îşi tăiau lemnul trebuincios confecţionării ciuberelor şi ale altor vase de lemn, precum li s'a interzis deasemenea de a mai intra în pădurile lor să-şi ia combustibil pentru a-şi încălzi casele în timpul iernii. I-am văzut eu pe aceşti oameni ai pădurilor, foşti stăpâni de două milenii ai munţilor, furând lemne, în timpul nopţii, din propriile lor păduri, temători de a nu fi prinşi şi întemniţaţi. După câte vedeţi, domnule colonel, nu pot să vorbesc fără a nu impieta asupra adevărului, în acest capitol. Aş vorbi împotriva dreptului la viaţă al părinţilor mei şi împotriva adevărului de viaţă în care trăiesc Moţii.

Colonelul Crăciun m'a ascultat fără să fi putut descoperi pe faţa lui reflexul vre-unei indignări pe care povestirea mea să i-o fi provocat. După ce am terminat ce aveam de spus, a schimbat o privirea piezişă cu căpitanul Chirilă şi, uitându-se apoi spre mine, fără să-mi caute ochii, mi-a spus:

—Eu sunt sigur că ai să te mai gândeşti la această problemă, mai mult şi mai adânc. Şi Regele Carol a venit în România ca un vagabond în 1866, doar cu un geamantan. Câtă avere a făcut după aceea, se ştie foarte bine. Şi toată aceasta de pe spinarea bietului popor român. Nu mai amesteca pe tatăl dumitale în viaţa dumitale. Vei avea mult de pătimit dacă nu-ţi vei schimba felul de a gândi. Dar acum poţi să mergi din nou în fabrică. Vom mai vorbi noi.

Colonelul s'a ridicat în picioare. Era îmbrăcat în uniformă de ofiţer de securitate, cu cisme cu carâmbul scurt, iar pe piept avea o singură decoraţie, foarte mică, ca aparenţă. Căpitanul Chirilă m'a condus din nou în celula de aşteptare. Era iarnă şi ger dar nu mi s'a aprins nici acum focul. De sigur, dacă declaraţiile mele ar fi fost plăcute lui Crăciun, aş fi aflat celula caldă. După câtva timp am fost scos. In hol i-am întâlnit pe ceilalţi doi, cu cari fusesem adus aici dimineaţa. Am fost conduşi de un plutonier în sala de mese. Era târziu după masă. In timp ce mâncam, Octav

Voinea mi-a spus că el a fost chemat să i se ceară să facă o declaraţie publică în fabrică, în sensul că toată teroarea şi crimele săvârşite la Piteşti au fost rezultatul unei acţiuni subterane, al cărei autor a fost avocatul Valer Negulescu, iar el (Voinea) unealta de lucru. Gh. Gheorghiu nu a fost prea clar în informarea pe care mi-a făcut-o. Era şi de înţeles, deoarece ne-am văzut şi ne-am vorbit pentru prima oară în viaţă. Am înţeles doar că fusese chemat la anchetă în urma unei informaţii care s'a dat administraţiei că el, într'un cerc restrâns de oameni din fabrică, a comentat şedinţele de reeducare, caracterizându-le drept obositoare. In afară de aceasta, i s'a cerut să ia contactul cu Ştefan Vlădioanu, poetul orb din Zarca, care fiind din acelaşi oraş cu Gheorghiu, din Constanţa, probabil că ar fi acceptat să ia sfatul lui Gheorghiu ca să intre în procesul reeducării.

(Când, mai târziu, am ajuns la Zarca, am aflat că Gheorghiu fusese adus în Zarca şi introdus în celula lui Vlădoianu, întru îndeplinirea misiunii cerute. Au mai fost aduşi şi alţi mulţi prieteni de-ai altora din Zarca, dar, spre onoarea acelor martiri zăvoriţi aici, doar unul sau doi au cedat).

După această anchetă, din «faţă», am mai avut una, mai scurtă, cu căpitanul Chirilă. Acesta fusese însărcinat să completeze o fişă în cazul meu şi fiindcă nu avea tot materialul informativ necesar, m'a mai supus unei anchete. De data aceasta, l-am întâlnit pe Chirilă la «rotunda», biroul de anchetă din incinta fabricii. Am fost chemat la el în timpul lucrului.

Abia am intrat în sala de anchetă, că acesta mi-a zis deschis:

—Domnule Cârja, ca să vă mai ţinem în fabrică, noi trebuie să justificăm aportul dumneavoastră. Nu este destul numai munca pe care o prestaţi. Aceasta înseamnă, în perioada actuală, mai puţin pentru noi, ca alte probleme, de altă natură. Inţelegeţi la ce mă refer, de sigur.

I-am spus căpitanului că nu înţelegeam prea bine despre ce era vorba. El mi-a înşirat din nou câteva aspecte negative ale comportării mele la Club, cum erau, tăcerile mele semnificative şi influenţabile, refuzul meu de a menţine contactul cu anumite persoane, evitarea unor vechi prieteni cari vedeau mai bine realităţile decât mine, etc.

—Poate că va veni ziua când veţi vorbi. Poate chiar să ne cereţi dumneavoastră favorul să vă dăm voie să vorbiţi şi, atunci, nu ştiu, dacă vom mai fi noi tot atât de binevoitori ca acum.

După ce mi-a pus în vedere această ameninţare tip, căpitanul Chirilă mi-a spus ca să plec la atelier.

In fiecare zi aveau loc asemenea anchete, cu alţi şi cu alţi oameni. Nu cred să fi scăpat nimeni neanchetat. Dar, alături de aceste anchete, în fiecare zi, dispăreau câte două-trei persoane ca să apară după câteva zile, cu faţa schimonosită, speriaţi, cu privirea înnebunită şi, ceea ce era de-a dreptul şocant, din halul în care erau, cereau să fie înscrişi la cuvânt, în cluburile respective. Celulele de tortură funcţionau din plin şi numai după ce am ajuns şi eu la «izolare», via Zarca, am descoperit cruzimea cu care erau trataţi cei cari refuzau să se supună ordinelor administraţiei de a-şi însuşi calea umilitoare, degradantă pentru un om, a desavuării personalităţii lui însuşi.

Mulţi dintre oameni erau anchetaţi de alţi ofiţeri decât cei pe cari noi îi cunoşteam. Ivan şi Iacob aveau probleme de altă natură, mai mult din domeniul investigaţiei în legătură cu elementele duşmănoase regimului de dinafara închisorii.

Nu exagerez câtuşi de puţin când spun că mie personal mi s'au făcut confesii de peste o sută de persoane, cel puţin, care, fiecare în parte, a fost pusă în faţa câte unei probleme care îl privea intim (păstrarea lui în fabrică sau trecerea în Zarca, ameninţarea arestării vre-unui membru din familie, despre care, între timp, s'a aflat că avea cunoştinţă de activitatea duşmănoasă a deţinutului respectiv şi care nu fusese anchetat încă, scoaterea din slujbă a soţiei sau a unui fiu, etc.) şi cu acest preţ i se pretindea omului, nici mai mult nici mai puţin, decât să capituleze, admiţând reeducarea.

Personal, am trăit toată această dramă a sutelor şi sutelor de deţinuţi, şi zi şi noapte îmi confruntam constiinţa cu alternativa, că dacă eu nu aş fi avut motivul meu special (care era mai mult formal decât de sinceră desolidarizare de destinul Neamului meu, lângă care, întotdeauna eu m'am dorit şi pentru libertatea căruia nu voiu osteni niciodată să lupt), aş fi avut suficientă forţă să rezist. Intotdeauna mi-am surprins slăbiciunile inerente oricărei fiinţe umane şi întotdeauna terminam înfricoşat cu această constatare: niciodată nu poţi să fi cinstit cu tine însuţi dacă pleci dela analiza unor situaţii personale, dela poziţia unuia oarecare, despuiat de orice privilegiu. Numai dacă faci drumul invers,

adică plecând dela situația comună tuturor, în care ei se află, numai atunci vei putea fi mai aproape de adevăr.

Mama mea m'a învățat să mă rog, de când eram încă mic, și mi-a intercalat între rugăciunile cu cari m'a desprins (și pe cari nu am uitat să le spun vre-odată), și o cerere, pe care multă vreme nu am priceput-o în sensul ei adânc, dar care, în închisoare și în viața de afară apoi, sub regimul comunist, o pătrunsesem până în cel mai adânc miez al intimității ei:

«Doamne, păzește-mă, de împrejurările cele grele.»

Spre sfârșitul lunei Februarie 1963, șeful de Club care era, în același timp, și șeful dormitorului, Virgil Lungeanu, a venit într'o seară la patul meu și mi-a spus că în dormitorul nostru a fost repartizat un om mai în vârstă. Deoarece nu este nici prea sănătos, mi-a mai spus Lungeanu, ar fi indicat să i se dea lui patul meu de jos, iar eu să mă mut pe patul din al treilea rând, de deasupra mea. L-am întrebat pe Lungeanu asupra numelui acelui om. El mi-a spus că se numește Petre Gheorghe și că era de profesiune învățător. Auzisem vorbindu-se despre acest om înainte, și numai de rău. Intâi, îl văzusem că era planton la dormitorul «fruntașilor», când am fos adus eu în fabrică. Apoi, am fost informat că acest om avusese și avea, în continuare, o bogată activitate de club. Acest Petre Gheorghe, cu inginerul Chira (numele întâiu nu-l rețin) și încă vre-o câțiva, se lăsaseră antrenați de curentul reeducării încă din anul 1953, când fusese adus la Aiud Ioan Bogdănescu dela Canalul Dunărea-Marea Neagră cu încă vre-o patru brigadieri reeducați. Pe lângă toate acestea, mai erau două motive cari m'au determinat să mă opun. Intâi, Petre Gheorghe era mai sprinten decât mulți alți nenorociți cari se cățărau la etajul patru al paturilor și, în plus, auzisem că el nu venea spre a fi scos la muncă, ci tot în calitate de planton. De abia atunci când Virgil Lungeanu mi-a pus această problemă, mi-am adus aminte cum, în săptămânile trecute, unul câte unul dintre cei de jos, —cari nu jucau un rol prea însemnat în Club sau rămăseseră pasivi—, au fost urcați în paturile de sus, unul câte unul. Acum, se vedea, sosise rândul meu.

M'am împotrivit categoric și i-am spus lui V. Lungeanu că nu

mă voiu muta înainte de a avea dispoziția administrației în acest sens. Lungeanu mi-a zis că dacă eu aleg această cale, el o va urma, raportând administrației.

Cu două sau trei zile înainte, coborise în patul alăturat mie un fost student al Academiei Comerciale din Brașov, care avea până la acea dată 13 ani de închisoare executați fără întrerupere. Era slab și bolnav și participa activ la desbaterile ședințelor Clubului. Dar pe lângă condițiile bolii, studentul L. O. pândise de mult timp un pat jos și prilejul s'a ivit de îndată ce fostul meu vecin de pat a fost mutat într'un alt dormitor. El s'a coborit dela etajul trei al paturilor și a ocupat patul care devenise liber.

A doua seară după discuția cu Lungeanu, când m'am reîntors dela lucru, am aflat în patul vecin mie, adică în al studentului L. O., pe Petre Gheorghe. Am fost de-a-dreptul consternat de acest lucru și de aceea m'am făcut că nu-l observ. Nu am putu să evit până la urmă să schimb câteva cuvinte cu el, după ce se dăduse stingerea și ne-am așezat în pat, unul alăturea de celălalt.

Cum se întâmplase schimbarea aceasta?

Ziua, pe la orele 10, studentul L. O. fusese chemat la «poartă» și i se pusese în vedere de către un ofițer să cedeze patul lui Petre Gheorghe. L. O. nu a manifestat nicio împotrivire și în felul acesta, învățătorul Petre Gheorghe a ajuns în patul de jos, chiar vecinul meu, deși erau și alte dormitoare unde putea să fie plasat sau, chiar în dormitorul nostru, în patul vre-unuia din comitet, mai tânăr.

De abia s'a aflat în dormitor de această schimbare abuzivă că am și primit din mai multe locuri mesagii, prin cari eram făcut atent asupra primejdiei ce o reprezenta noul meu vecin.

Petre Gheorghe era un om mărunt, ca de cinzeci și ceva de ani, uscat, cu fața prelungă și privirea aspră, aproape rece. Avea cu el un mare dosar, înfundat cu manuscrise, pe care le ferea, pe cât posibil, de ochii altora. Observându-mi mirarea mea când i-am descoperit dosarul, el mi-a spus că a fost însărcinat de către administrație să facă un istoric al evenimentelor cunoscute de el după 1944, începând din toamna acelui an, când a sosit clandestin în țară cu avocatul Nistor Chioreanu și alții, pentru a submina spatele frontului sovietic, în timp ce armatele roșii înaintau spre Germania. Eram sigur că făcea acest lucru, cum eram sigur, pe de altă parte, că nota și alte date cu mult mai interesante,

cari se petreceau sub ochii noştri. Şi, mai mulţi dintre noi, aveam credinţa că el fusese adus în dormitorul nostru, chiar pentru a observa şi a raporta desfăşurarea procesului de reeducare aici.

Mai cunoşteam pe câţiva deţinuţi cari deveniseră «istorici» ai diferitelor evenimente, după ordinele administraţiei.

Aşa, de pildă, era fostul diplomat Cornel Blaga care a fost, pentru câţiva ani, în serviciul Legaţiei Române dela Ankara şi, mai târziu, la Berlin, în timpul celui de-al doilea războiu mondial, pe lângă Generalul Ion Gheorghe, care era ambasador. Acesta mi-a spus că lucra la o istorie a diplomaţiei române pe perioada guvernării Mareşalului Ion Antonescu. Cunoştea a mulţime de lucruri şi, mai ales, avea o memorie remarcabilă a numelor. Se dădea drept nepotul filozofului Lucian Blaga, dar, în clipa când a constat că eu cunoşteam pe cele mai multe rudenii ale poetului român, a renunţat cu prudenţă de a mai susţine această înrudire. Tot atât de sincer mi s'a părut a fi fost şi atunci când îmi vorbea despre opera pe care o scria, în care, de sigur, îşi permitea să relateze tot ce considera că ar face plăcere să afle organele Ministerului de Interne.

Voiu mai vorbi în altă parte şi despre alte scrieri «istorice», despre cari am aflat mai târziu că s'au scris la Aiud de către oameni competenţi cari, însă, aşa ca şi Cornel Blaga, au subordonat toate informaţiile lor unor aspecte politice, servind doar goanei după descoperirea de «reacţionari» ai regimului.

Vecinul meu de pat, Petre Gheorghe, era nemulţumit de mutismul meu, dar nu a depus nicio insistenţă să amelioreze atmosfera dintre noi. Sperase, cred, că va putea angaja cu mine discuţii pe tema unor cunoştinţe comune, el fiind originar dintr'o comună Iara, nu prea departe de comuna de reşedinţă a părinţilor mei. Am sesizat că era însărcinat printre altele şi cu misiunea de a observa legăturile mele, anume, cine venea la patul meu, eventual ce probleme discut şi cât timp vorbesc cu oamenii. In cele trei zile cât mi-a fost vecin nu a mai venit nimeni să mă mai vadă la pat. Pe lângă aceasta, eu refuzând să vorbesc cu el, atât el cât şi administraţia au înţeles, că el fusese descoperit şi că misiunea lui se termina aici.

⁂

Eram într'o seară la şedinţă de Club. Intram la ora şase seara, după ce luam cafeua în loc de cină, şi ieşeam la ora nouă şi treizeci de minute. Uneori eram ţinuţi până la ora zece, în dauna programului de dormit, răpindu-ni-se astfel o parte din timpul preţios al odihnei, de care aveam imperioasă nevoie pentru a supravieţui. Eu mă aflam în sala de mese, unde se ţineau şedinţele Clubului din care făceam parte. In bibliotecă, îşi ţinea şedinţele un alt club, nu atât de numeros ca al nostru. Dela un timp, compoziţia cluburilor nu mai era determinată exclusiv de apartenenţa la un anumit dormitor, dar cum am mai spus, predomina încă acest criteriu. Şedinţa se desfăşura, în acea seară, obişnuit. Cineva îşi rostea cu glas monoton şi înfrânt povestea nenorocită a vieţii, iar oamenii, cei mai mulţi, moţăiau de somn cu coatele rezemate de genunchi şi feţele îngropate în palme. Deodată uşa care venea de afară s'a deschis vijelios şi am văzut că dinspre ea venea aproape alergând un locotenent de securitate destul de tânăr pe care nu-l mai văzuserăm până atunci, în fabrică. S'a oprit în mijlocul sălii, l-a ţintit pe Virgil Lungeanu care i-a dat raportul, cum se obişnuia şi, rotindu-şi privirea peste noi, a spus două nume, dintre cari unul era al meu şi celălalt al lui Octav Voinea. Eu m'am ridicat în picioare să mă vadă că sunt prezent. M'a chemat la el. M'am apropiat fără grabă. M'a luat strâns de cot şi m'a târît după el în bibliotecă, unde se afla Voinea. Procedeul a fost acelaşi, întocmai, şi acolo. Ordonându-ne să o luăm înainte, ne-a înboldit din spate cu pumnul şi ne-a spus să mergem cât mai repede posibil. Alături de ofiţer a apărut ca din pământ şi un plutonier. Oamenii au rămas uluiţi de această grabă cu care am fost ridicaţi din Club şi, în timpul când ieşeam din sală, am simţit cum am lăsat în spatele nostru o linişte de mormânt.

Când am ieşit în curte, am văzut un grup de oameni cari discutau în şoaptă chiar lângă uşe. I-am recunoscut pe toţi: Virgil Lungeanu, care ieşise între timp din sală, Romulus Drăgoiescu şi preotul I. Crişan. Şi-au ridicat cu toţii bonetele când locotenentul a trecut pe lângă ei, dar acesta nici nu s'a sinchisit de închinăciunea lor. Le-am simţit privirile răutăcioase ale acelora cari ne urmăreau. Voinea s'a alipit de mine şi mă întreba mereu, pe sub gulerul mantăii ce credeam eu de toate acestea. Eu i-am şoptit că în câteva minute vom şti mai mult, dar acum nu puteam bănui nimic.

Locotenentul a intrat cu mine în dormitorul meu ca să-mi iau boarfele, iar plutonierul a intrat cu Voinea în dormitorul vecin, numărul 2, care se mai numea și dormitorul tuberculoșilor. Mai era și un alt dormitor de izolați, a celor cari suferiseră de hepatită și alte boli infecțioase. Această organizare a dormitoarelor se efectuase cu două sau trei săptămâni în urmă. In dormitorul lui Voinea, erau în jurul a o sută de oameni, iar în dormitorul numărul 3, de hepatici, peste o sută și douăzeci. Mai bine de un sfert dintre oamenii cari munceau în fabrică erau grav bolnavi și, în aceste condițiuni nenorocite, erau supuși îndoctrinării comuniste.

După câteva minute, ne-am regăsit cu Voinea la «poartă», unde locotenentul a semnat o hârtie de scoatere din fabrică a noastră și am ieșit pe aleea intermediară dintre fabrică și cele două secții, a cincea și a șasea, pe care le cunoșteam, pe de o parte și un zid mare, cu o poartă înaltă, în formă de boltă, dincolo de care nu știam precis ce era, pe de altă parte. Am intrat chiar prin acea poartă grea, masivă, în care era o portiță mai mică pentru trecerea oamenilor. In fața ni s'a deschis o curte largă, pe de o parte înălțându-se pereții secțiilor, iar în fundul curții am văzut prin noapte un gard înalt pe care l-am bănuit negru. Peste gard se vedea un acoperiș teșit, asemănător acoperișurilor caselor țărănești. Ne-am oprit lângă gard. Locotenentul a apăsat pe butonul unei sonerii care se afla pe stâlpul porții. Eu am mai făcut un pas cu intenția de a observa dacă nu cumva această poartă dă spre ceva birouri sau spre altă dependență a închisorii. Locotenentul a sărit la mine ca o fiară, m'a prins de braț tremurând ca o vargă și mi-a ordonat să fiu disciplinat dacă nu vreau să nimeresc direct în lanțuri. Am înțeles imediat că mă aflam în fața ZĂRCII.

Nu voiu uita niciodată acea noapte, ca de smoală, în care adia un vânt rece, din 2 Martie 1963. Doar lumina câtorva stele pătrundea întunerecul și, totul părea învelit în taine și fioruri. Am reușit să-i văd fața lui Voinea înainte de a intra în Zarca. Par'că era sub stăpânirea unei hipnoze diabolice. Privirea îi era imobilă, întreaga față țuguiată îngrozitor, aproape schimonosită, și stătea încovoiat de spate ca o înaltă floare a soarelui aplecată de furtună. Omul trecuse prin prea multe în viață până aici, fiind

de câteva ori lângă moarte și, de sigur, avea o altă intuiție a primejdiei decât mine.

Am intrat vădit emoționat în Zarca, dar și cu o incomensurabilă curiozitate de a cunoaște acel regim blestemat de care auzisem atâta vorbindu-se, de a cunoaște oamenii din acel iad al suferinței, împătimat, pe de altă parte, de dorința absurdă de a trăi toate durerile posibile, în acest veac al beznei, dar și cu o tainică speranță că în dosul acesteia voiu întâlni perspectivele salvării. Nu știam anume ce așteptam sau ce urmăream, cu ce fel de salvare mă ademeneam, dar, pot mărturisi, că am intrat pe ușa ZĂRCII, dacă nu bine dispus, atunci, cel puțin, complet eliberat de orice spaimă.

De aici, din această seară, începea ultima mea experiență de pușcărie din România bolșevizată, pe alte dimensiuni, și cu alte intensități, care completa în revelațiile cunoașterii o fază zguduitoare.

XII. ZARCA

Mamei și Tatălui meu, Iudita și Iov, a căror prezență am simțit-o în permanență lângă mine în închisoare, dar, mai intens, în ZARCA, ca oriunde.

1. *Cavoul înfricoșător.*

Fiecare epocă istorică, a oricărei societăți umane, își are momentele sale de mari crize ori depresiuni precum și de decisive cotituri în evoluția proprie. Acestea sunt demarcate sau prin existența unor evenimente excepționale sau prin afirmarea unei disperate sau temerare acțiuni individuale sau colective, în jurul cărora apoi, se creiază nimbul legendei și din care derivă, în continuitatea istorică, semnificațiile caracteristice și pilduitoare pentru generațiile viitoare. Ar fi suficient să amintim aici numai semnificația extraordinară pe care a avut-o pentru Franța și intreaga Europă, căderea Bastiliei la 14 Iulie 1789, în lupta de emancipare a națiunilor de sub absolutismul regal.

Și România are asemenea acte de izbucniri vulcanice în istoria sa națională. Noi nu le vom invoca aici pe cele cruciale, chiar dacă am avea de spus cuvinte patetice despre Actul Unirii Principatelor din 1859 sau, ceva mai înainte, Adunarea revoluționară de pe Câmpia Libertății din 3-15 Mai 1848, sau chiar despre temnițele maghiare din Vaț și Seghedin, unde fruntașii români au ars în credința unor înalte idealuri. Vom invoca aici familia altor

nume și date cari au devenit memorabile în epoca contemporană a României. Vom elimina dela început gogorița așa numitei eliberări a României, în care se cuprind, totuși, momente dramatice și remarcabile, susceptibile de a caracteriza, prin simpla lor enunțare, stări noi de lucruri și orizonturi necunoscute în procesul de afirmare națională cum ar fi, de pildă, numai acela, al încrederii nestrămutate a poporului român în înțelepciunea conducătorilor lui. (Din nenorocire această ascultare nesovăitoare, din prima clipă, a însemnat înșelăciunea lui cea mai amară). Noi dorim să vorbim de data aceasta numai de câteva din acele cumpene ale existenței neamului nostru, cari au pus la grea încercare ființa lui biologică, de rezistență dârză în eforturile lui de supraviețuire.

Canalul Dunărea-Marea Neagră, acel cimitir îngrozitor al intelectualității, burgheziei și a țărănimii noastre cele mai destoinice, a ajuns de acum să fie de notorietate mondială prin crimele și cruzimile săvârșite aici de regimul comunist împotriva neamului românesc. Chiar închisori ca Jilava, unde au fost împușcați în ceafă peste două mii de oameni în urma opoziției lor împotriva instaurării unui guvern prin fraudă și crimă, va rămânea pentru generații un momento de ce a însemnat comunismul și de felul cum a uzurpat puterea în România. De sigur, luptele miilor de oameni din munți și câmpii, vor forma temele de inspirații pentru baladele și epopeele eroice de mâine cari vor imortaliza virtuțile tradiționale ale unui neam de luptători. Dar ceea ce s'a petrecut la Pitești și la Aiud nu a răzbit, nu în afara țării, dar nici chiar în toată țara, ca să fie cunoscute acele crime și bestialități abominabile cari caracterizează acțiunile violente și crude în calculul conspirației comuniste mondiale de a disolva, prin distrugere, civilizația și cultura actuală.

In partea întâia a lucrării noastre am vorbit pe larg despre Pitești și toate acele monstruozități inimaginabile cari s'au petrecut în acest secol, într'o țară europeană. Va rămâne acum să vorbim despre Aiud, fratele geamăn al Piteștilor. Dacă, până aici, am vorbit despre penitenciarul Aiud, cu toate acele secții pe cari le-am numit, dacă am menționat unele dintre cele mai importante manevre ale administrației ca să ucidă orice valoare umană în deținuți, administrația fiind în tot timpul în stare de alarmă, în paginile ce urmează ne vom ocupa de secția a unsprezecea sau ZARCA, cum este, mai ales, cunoscută.

ZARCA a constituit, în timpul din urmă, cea mai cumplită recluziune care se putea închipui pentru demoralizarea și distrugerea unui deținut oarecare. In lumea deținuților politici ZARCA a primit atribute noționale proprii, specifice, în definirea căreia intrau: bătaia, foamea, frigul, umilința, izolarea completă, bolile netratate, presiunile morale sistematice, și toate acestea la gradul superalitiv.

ZARCA, alăturea de Pitești, va însemna, în succesiunea generațiilor, monumentul groazei ridicat de partidul comunist în România, abatorul Ministerului de Interne, cripta în care au fost îngropați de vii oameni lucizi și eminenți patrioți, pe cari sistemul represiv și crud al comunismului i-a transformat, pe unii în stafiile propriilor lor ființe, iar pe alții i-a dărâmat fizic cu desăvârșire; pe alții i-a ucis și pe cei mai mulți i-a mutilat înfiorător în ceea ce aveau mai sacru și mai intim, în conștiința și demnitatea lor.

Nu sunt nici cel mai competent și nici cel care va fi să scriu singurul, îmi închipui, pagini de cronică îndoliată din ZARCA. Mărturisesc că scriu acest capitol cu multă jenă și sfială, întrucât eu nu am stat în acest iad decât treisprezece luni. Acest timp mi-a dat sentimentele de stânjeneală amintite, gândindu-mă la aceia cari au avut de pătimit câte cinci sau șase ani la rând, neîntrerupt, chinurile și încercările supraumane ale ZARCII. I-am văzut și i-am cunoscut pe acești martiri, mi s'au povestit tragediile lor, cu uzura ființei lor fizice și psihice la cari au asistat neputincioși, în fiecare clipă, constatând că li se mai usucă o fibră în mușchi, că li se mai anchilozează un alt membru, că în fiecare zi apunea un alt și alt vis și în locul lui apărea o altă și altă durere, și în față nicio speranță alta decât a cerului; și nici pe acesta nu aveau dreptul să-l vadă, sau să se roage lui, fără riscul de a fi puși în lanțuri. Dar, pe de altă parte, nu este mai puțin adevărat, că anul pe care am avut nefericita ocazie să-l petrec în ZARCA a fost considerat de seniorii înspăimântătorului locaș, ca anul cel mai greu, în care bestialitatea administrației a depășit orice antecedent cunoscut. Deci, ca martor al acestei epoci, ca victimă alăturată celorlalți nenorociți, dintre cari nu am cunoscut înainte decât pe unul sau doi, dar pentru suferințele fiecăruia am vibrat apoi și le-am împărtășit durerea până la identificare, înlăturând orice discriminare, de orice natură, pentru acești

oameni în cari lacrimile secaseră și ochii li se uscaseră, mă gândesc că paginile cari vor urma, vor forma cel mai modest omagiu pe care l-ași putea aduce suferințelor lor și suferințelor umane în general.

⁂

ZARCA este o clădire paralelipipedică, joasă, cu un singur etaj, situată în colțul de sud-est al perimetrului închisorii. Construită în anul 1882 de către Maghiari, această clădire a fost una dintre cele câteva închisori mai mari județene ridicate de Unguri. Clădirea principală sau Celularul, a fost construită în anul 1893, concomitent cu închisoarea dela Gherla, la numai un an după ce Românii ardeleni începuseră să se afirme dârz și serios în viața politică a Imperiului austro-maghiar, pretinzând participarea în parlament și în guvern, în baza majorității elementului românesc în Ardeal. Se știe că în anul 1892 a avut loc acel răsunător proces ridicat din istoria învolburată a Ardealului, procesul Memorandiștilor. Replica absolutismului austro-maghiar au fost cele două penitenciare masive, așezate chiar în coastele românismului, unul la poalele Munților Apuseni, de unde au plecat de atâtea ori, torentele revoluțiilor românești din Ardeal (Aiudul) și cealaltă închisoare în pragul Câmpiei Ardealului, unde se afla masa omogenă a Nației (Gherla).

ZARCA are 62 de celule; jumătate din numărul lor la parter și cealaltă jumătate la etaj. O singură intrare, scundă, la mijlocul clădirii, dă într'un hol mic, complet orb, de unde se desfac într'o parte și alta, coridoarele lungi și întunecoase. Ferestrele cari existaseră până cu câțiva ani în urmă, cari dădeau în spre curtea din spre zidul exterior al închisorii (unde se afla extremitatea turnătoriei), fuseseră zidite în anul 1953, când au fost aduși și depuși aici, dela Baia Sprie și Cavnic, dela mine, un mare număr de legionari legați cobză în lanțuri, pentrucă, nemaiputând îndura regimul criminal de exterminare în masă, intraseră în grevă, refuzând să mai intre în mine și, în același timp, să mai mănânce. Sumbre și reci, aceste coridoare se asemănau cu niște galerii subterane, lipsite de aier completamente și îmbibate de o umezeală cu iz de mucegai. Din loc în loc pâlpăiau veșnic aprins câte un bec anemic, cu voltaj redus, încât lumina părea galbenă ca a unor feli-

nare. La extremitatea de sud, atât la parter cât și la etaj, se aflau câte două ferestre cari fuseseră zidite numai până la jumătatea înălțimii lor. Acestea rămâneau deschise în tot timpul zilei și numai acestea erau singurele orificii de aierisire a întregii clădiri, în interior. Celulele erau înguste, de circa 2 m. și lungi de 3.20 m. Inițial, după proiectul de construcție, o celulă fusese destinată unei singure persoane, în cazul maxim, două. Acum erau patru (două jos, și două suprapuse, dar acest lucru nu însemna că numărul ocupanților trebuia să fie limitat la același număr de patru. Administrația a speculat orice împrejurare care îi servea intensificării suferințelor noastre aici. De pildă, în timpul iernii se aranja să fie câte unul sau doi deținuți, (maximum trei, în cazuri fericite), într'o celulă, ca oamenii să degere de frig; ca în timpul verii să fie îngrămădiți câte șapte sau opt (niciodată nu fuseseră mai puțin de cinci sau șase, în cazuri fericite), astfel că oamenii să înebunească de căldură. Ventilația era aproape inexistentă, —aierul de abia se mișca printre obloanele cari erau lipite de cerceveaua de fier, iar obloanele acestea erau confecționate din scândură lipită prin îmbucătură, și ca să fie și mai sigure, pe locul de împreunare se aplicase un leaț de închiere, astfel ca nu numai să nu avem cea mai mică posibilitate de a vedea în afară, dar să nu avem nici aierul susținător al vieții noastre mizerabile. Singura ocazie ce-o aveam să ne împrospătam plămânii cu aier, era când ni se dădea voie să mergem la WC, care erau câte două la fiecare dintre cele două extremități ale ZĂRCII (două sus și două jos). Atunci ușa celulei rămânea pentru două sau trei minute deschisă și se producea un curent ușor de primenire a aierului viciat, care avea un gust acrișor, cu incitație vomitivă, la primul contact. (De multe ori, după ce am ajuns aici sau în alte celule supraaglomerate, mi-am zis că una dintre fericirile neapreciate în viața omului de rând, este aceea de a avea aier).

Clădită pe dimensiuni de zid de meterez, zidul fiind de un metru de grosime, în condițiile de insalubritate de care am amintit, închisoarea aceasta corespundea scopurilor penale propuse de constructorii ei inițiali. În acea epocă, închisoarea servea principiului represiunii distructive a deținutului: se pedepsea fapta și nu omul. După anul 1918, când Ardealul s'a reintegrat în limitele frontierelor sale firești cu țara din care făcea parte, guvernele României au declarat ZARCA improprie utilizării ca loc de exe-

cutare a vre-unui mandat penal, clădirea fiind trecută în categoria magazinelor. O bună parte din ea a rămas pustie, nefiind nimic de depozitat în această clădire, unde totul se mucegăia. Generalul Ion Antonescu, îndată ce și-a consolidad regimul de dictatură personală, a autorizat, ca pentru un timp, ZARCA să fie folosită pentru detențiunea unor anumite categorii de indezirabili politici ai săi. Intre aceștia, nici din eroare, Ion Antonescu nu a închis pe vre-unul din cei 17 sau 20 de comuniști pe care îi avea încarcerați la Aiud, de mai multă vreme. Figura centrală a comuniștilor închiși la Aiud în acea vreme a fost farmacistul Nicolschi, cel care avea să devină primul ministru al unui departament nou înființat, după uzurparea puterii în România de către comuniști, Ministerul Securității. Unul dintre directorii penitenciarului dela Aiud, după 1944, avocatul Andrei Tudose, cu care am fost împreună la Canalul Dunărea-Marea Neagră și, în continuare, la Gherla, îmi spunea că ZARCA a fost clasată ca igrasioasă, în timpul când el a condus această închisoare. Comuniștii, se pare, au respectat această clasare până în anul 1946, când au început să se facă primele arestări masive. In acest an a fost descoperită organizația lui Olteanu, a Sumanelor Negre, apoi au fost arestați membrii ai așa numitului Batalion Iuliu Maniu precum și primele loturi de criminali de războiu și vinovați de dezastrul țării. In anul 1949 se aflau concentrați aici cea mai mare parte dintre membrii guvernelor din trecut ale României, un mare număr de generali și câteva marcante personalități politice. Cu una dintre aceste persoane, care au fost închise atunci la ZARCA, întâlnindumă după ce trecuseră treisprezece ani dela acea dată, îmi povestea următoarele:

—Atunci nu erau încă obloane la ferestre (obloanele au început să se monteze pe ferestrele tuturor închisorilor din România începând din vara anului 1953) și puteam să vedem peretele alb din față, unde acum se afla moara, magazia de efecte și depozitul de alimente. Atunci au început să se desființeze capelele cari, inițial, erau acolo. In încăperea uneia dintre ele se instalase un atelier de tâmplărie. Eram atât de slăbiți, atât de distruși, fie datorită subnutriției sau bătrânețelor, încât ne era simplamente groază să ne mai deschidem ochii și să ne uităm pe fereastră, unde ni se arăta un tablou sfâșietor de dureros, dacă nu se întâmpla să avem surpriza în propria noastră celulă. De-a-lungul peretului din

față se vedeau trei-patru sau chiar mai multe sicrie rezemate în cap, așteptând să fie luate și duse la morgă, unde urma să fie așezate în ele, pentru eternitate, trupurile unor nenorociți dintre noi. Această perioadă a secerișului morții, cum o numeam noi, a ținut câteva luni la rând. Pe zi ce trecea, ne miram cum, cu atâția morți pe cari îi constatam după sicrie, mai continuau să fie oameni în ZARCA. Realitatea era că ZARCA era, în permanență, alimentată în rezervoarele sale cu împrospătări dela alte secții. Și, bineînțeles, și la alte secții mureau destui de numeroși oameni, dar recordul era al nostru. Intr'un anumit fel sunt bucuros că avem obloane la ferestre, încheie prietenul meu mai vârstnic, deoarece, în aceste zile și săptămâni îngrozitoare, vederea zidului mi-ar incita amintiri dureroase.

Incepând din anul 1946 ZARCA a fost tot timpul suprapopulată până în anul 1954, în urma «spiritului Genevei», care s'a reflectat și în unele acțiuni minore ale guvernului comunist dela București. ZARCA a fost din nou clasată improprie de folosit pentru motive sanitare, de insalubritate, igrasie și umiditate. Momentul politic de atunci permitea această generozitate, ca să-i spunem așa. Unul dintre cei câțiva gardieni cu care am făcut închisoare alături, și care fusese paznic aici, mi-a spus că niciodată, —cu toate că exista ordinul Direcțiunii Generale al Penitenciarelor ca în ZARCA să nu se mai depună oameni—, ea nu a fost goală cu desăvârșire. Fără întrerupere, mi-a spus fostul gardian dela ZARCA, până în anul 1957, când din nou a sporit considerabil numărul arestărilor în țară; au fost oameni în Zarca cari când au fost încarcerați deținuți aici, de cari regimul ținea să se scape definitiv și cât mai... uman după 1958.»

In perioada în care am nimerit eu la ZARCA, aceasta era condusă direct de biroul politic al închisorii, sub supravegherea permanentă a colonelului Crăciun, singura persoană care putea intra aici neînsoțită de cineva din partea administrației. Oricare alt ofițer cu misiune aici, trebuia să aibă autorizația specială a colonelului Crăciun și dublura de rigoare. De obiceiu, persoana de încredere era plutonierul Szabo, șeful secției, un maghiar din împrejurimile Aiudului, de o răutate, de o cruzime și de o brutalitate cum rar am întâlnit în viața mea din pușcării. Voiu avea prilejul să vorbesc altundeva despre această sinistră creatură, cu adevărat satanică. După cum am aflat ulterior, chiar dela colonelul Crăciun,

nicio persoană nu era depusă sau scoasă de aici, fără a avea în prealabil avizul Ministerului de Interne. Nu intenţionez să prezint ZARCA în cele mai funeste culori, —prin practicarea teroarei, timorării, coercițiunilor fizice și psihice și chiar de exterminare a unora—, dintr'o pornire pătimașă, ca urmare că și eu am avut de suferit aici enorm. Aș dori numai să accentuez cât mai mult, că ceea ce s'a petrecut la ZARCA, a fost tot atât de diabolic, mârșav și criminal—, sub alte aspecte și sub altă mască, ca și ceea ce s'a petrecut la Pitești și la Gherla, spre a se înfrânge conștiințele oamenilor, spre a le surpa demnitatea și a-i desumaniza, spre a-i ucide, până la urmă, în cazul că altă soluție bestială nu ar fi dus la deformarea integrității lor.

Era ora nouă seara când am trecut pe potecuța îngustă, pardosită cu zgură, dintre cele două țarcuri de plimbare ale ZĂRCII, cari se aflau imediat lângă gardul împrejmuitor, înalt, prin care intrasem. In față mergea locotenentul cel slab și iute de picior. In spate ne urma un plutonier din serviciul de pază a parterului, scuturând sâcâietor un mănunchiu greu de chei. Am fost opriți pentru o clipă la biroul plutonierului de jos care ne descuiase și ne escortase dela poartă până aici. Ofițerul a întins o notă plutonierului pe care acesta a cercetat-o cu atenție, așa cum știu numi securiștii să cerceteze, și-a aruncat ochii într'un registru și a spus:

—Aceștia merg sus.

M'am uitat la Voinea. Fața îi era albă ca varul și ochii îi alunecaseră în adâncuri. Gura îi era puțin întredeschisă și am bănuit că întâmpina dificultăți în respirație. Plămânii lui erau numai caverne și emoția îl copleșise. Era secătuit de forțe și întocmai cum se întâmplă cu un alcoolic căruia i se dă numai un singur pahar și se pierde în neant, tot așa și lui Voinea, cea mai mică emoție îi era suficient pentru a se pierde.

O cucuvea se auzi buhăind pe acoperiș. Nu mi s'a părut de rău augur, dar m'am înfiorat când am început urcarea scărilor înguste. De câte ori, apoi, nu am mai auzit țipând aceeași cucuvea sau altele, în lungile nopți și bezne din ZARCA.

2. Oamenii cari nu se cunosc.

Inainte de a se da stingerea pe închisoare, —care se făcea prin baterea unei toace, la fiecare secție în parte—, după ce ni s'a făcut o percheziție riguroasă până la piele, am fost introduși într'o celulă în care am găsit un singur om. Acesta era îmbrăcat în echipamentul cazon de vară al închisorii, adică cu pantalonii scurți și jacheta maro de doc, pe cap cu o bonetă soioasă de aceeași culoare. Avea fața lungă, ochii mari și strălucitori. Am bănuit că surpriza apariției noastre i-a dilatat pupilele, dându-le acea incandescență deosebită, dar, mai târziu, mi-am dat seama că omul era stăpânit de mari febre lăuntrice de natură mistică.

Ne-am strâns mâinile și ne-am spus numele, cum se obișnuia la prima întâlnire. I-am auzit și reținut clar numele: Ioan Moldovan.

Eu am schițat un gest de surpriză vagă la auzirea numelui. El mi-a sesizat numaidecât mimica și a adăugat o precizare pe care, credea el, era necesar să ne-o facă cunoscută.

—In afară de mine, a zis el, se mai află unul cu același nume Ionel Moldovan, avocat de profesiune. Despre acela nu se prea spun lucruri bune. Eu sunt țăran. Desavantajul meu este că sunt deseori confundat cu el.

Voinea îl cunoștea pe Ionel Moldovan, fostul președinte al Grupului Studențesc din București. Mai târziu am ajuns să-l cunosc și eu și acesta mi-a produs o impresie excelentă. Cel care era cuprins de duhul cel rău, și care era notoriu în ZARCA pentru serviciile pe cari le făcea administrației, era chiar persoana care se afla cu noi. Am aflat, încă în acea seară, că în după masa aceleiași zile, fuseseră scoși din celula în care ne aflam, doi foști inspectori de poliție, Stângă și Salcă (?). Moldovan i-a mărturisit lui Voinea că îi este foarte cunoscut pentru faima ce se creiase în jurul său, întrucât se știa că fusese șeful lotului de condamnați la moarte dela Pitești. De mine nu știa, se pare, nimic, dar, totuși, m'a privit cu atenție și curiozitate. Ne-a întrebat din ce cauză am fost scoși din fabrică, după ce îi spuseserăm de unde veneam. Voinea a încercat să-i dea o explicație aproximativă, dedusă din simple presupuneri, cum spunea el. Eu i-am răspuns scurt că nu știam și că nici nu-mi puteam închipui. Moldovan a stăruit în cazul meu, dar a întâmpinat același răspuns categoric. Cunoșteam bine

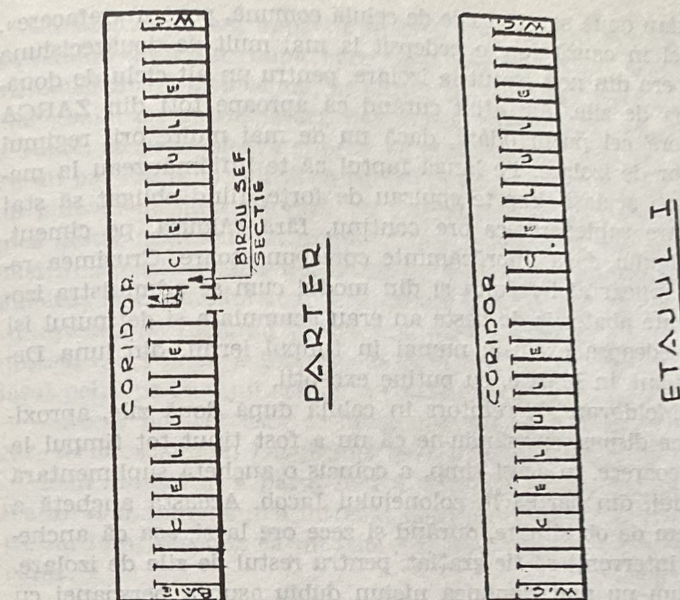
metoda pe care o folosea Securitatea de a sonda oamenii în felul acesta și, de multe ori, prin imprudență, cel iscodit, desvăluia lucruri de cari nimeni nu știuse până acum în afară de el.

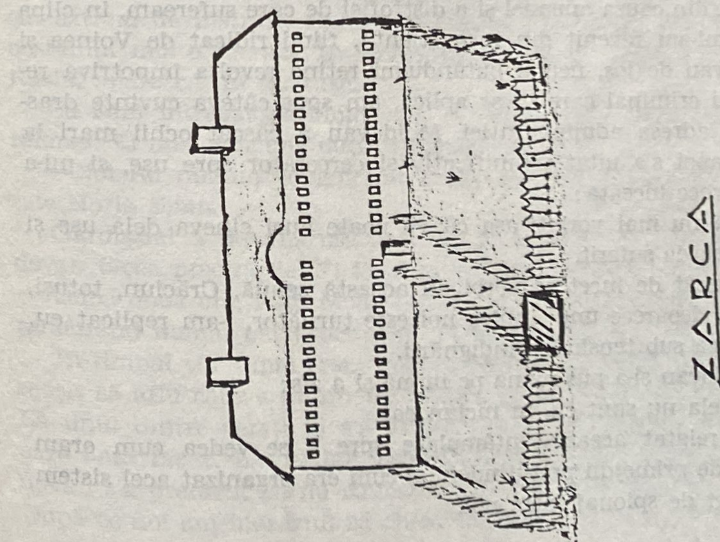
A doua zi de dimineață, Ioan Moldovan, imediat după ce ni s'a dat ceaiul, și-a făcut rugăciunea. O rugăciune rituală proprie, cu mari și chinuitoare flexiuni și închinări până la pământ, cu intonări încete, de psalmi amestecați cu cântece interzise. Am fost consternat să aud acele cântece, pentru care știam că au intrat sute de oameni la închisoare și li s'au dat pentru ele mulți ani de pușcărie.

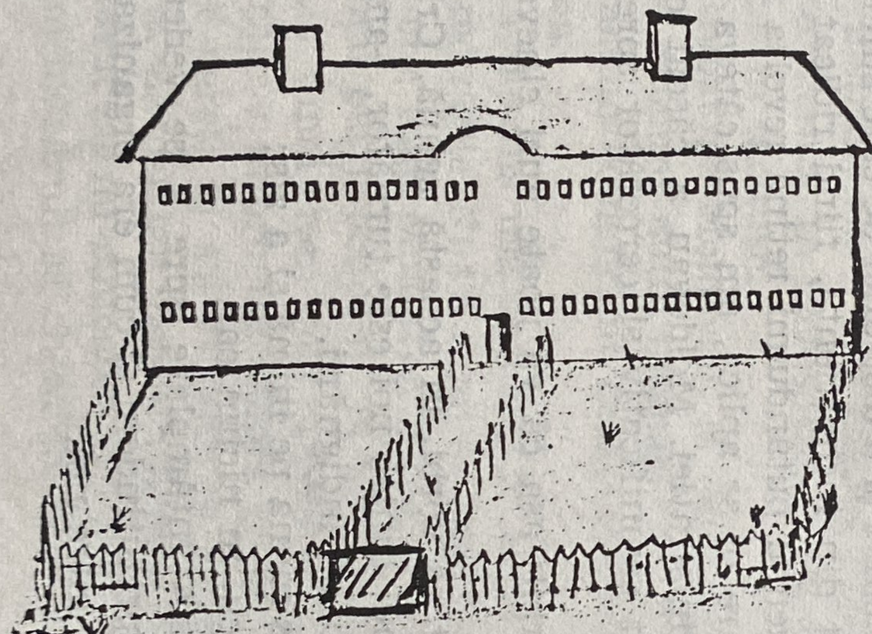
Ioan Moldovan ne-a spus că a fost dus la izolare in repetate rânduri pentru că își făcea rugăciunile in felul acesta. Ne-a mai spus că, odată, colonelul Crăciun l-a pus pentru un timp in aceeași celulă cu inginerul Brahonschi, fostul șef al Cercurilor Studențești din țară, spre a se convinge dacă inginerul Brahonschi este sănătos mental sau, dacă nu cumva simulează, cu scopul de a rămâne in afara antrenării lui in lucrările de reeducare. Această primă informație pe care o obținusem direct dela Ioan Moldovan mi-a fost suficientă spre a-mi forma, nu numai bănuiala, dar chiar convingerea că Ioan Moldovan era informatorul administrației.

A fost natural ca să mă aștept ca acesta să fie scos să raporteze asupra a ceea ce aflase dela noi. Eram extrem de curios să cunosc ce mijloc se va afla de a-l lua dintre noi, ca, în același timp, sa nu ne stârnească nouă nicio suspiciune. Incă în prima zi, după ce am luat masa de 12, împotriva ordinelor și regulamentului de celulă care aici era afișat pe un perete, s'a întins pe pat și în câteva minute a și fost surprins de gardianul de pe coridor, care ne urmărea orice acțiune a noastră prin vizetă. I s'a făcut proces verbal de călcare a regulamentului, cu propunere de sancționare. Moldovan a început să se vaite in toate chipurile, spunându-ne că avea deja, până acum, mai multe sancționări propuse și că, în mod sigur, va fi scos cât de curând spre a fi trecut la izolare, unde se executa pedeapsa. Incercam să întrezăresc ca prin sită șiretlicul administrației, în coarda căreia juca Moldovan. A treia zi Ioan Moldovan a fost scos la izolare, numai cu pantalonii, haina și boneta pe el; puloverul și o pereche de ciorapi de lână, pe care îi avea în picioare, fiind obligat să le lase în celulă.

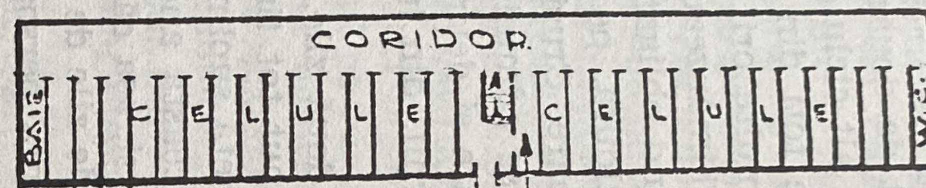
Pedeapsa la izolare se dădea, de obiceiu, dela cinci zile în sus, maximum putând să ajungă până la douăzeci și una, după care

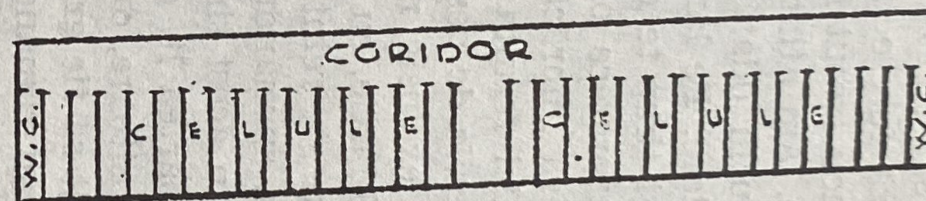

ZARCA

PARTER

ETAJUL I

se acordau două sau trei zile de celulă comună, pentru «refacere». Dacă cel în cauză fusese pedepsit la mai mult de douăzecişiuna de zile, era din nou trecut la izolare, pentru un alt ciclu de douăzecişiuna de zile. Am aflat curând că aproape toţi din ZARCA induraseră cel puţin odată, dacă nu de mai multe ori, regimul îngrozitor de izolare. Pe lângă faptul că te înflămânzeau la maximum, în acelaşi timp te epuizau de forţe, fiind obligat să stai în picioare şaptesprezece ore continu, fără căldură, pe ciment, expus frigului, fără îmbrăcăminte corespunzătoare. Cruzimea regimului aplicat aici rezulta şi din modul cum se administra izolarea: toate abaterile de peste an erau acumulate şi deţinutul îşi ispăşea pedeapsa exclusiv numai în timpul iernii, din luna Decembrie până în Martie, cu puţine excepţii.

Ioan Moldovan s'a reîntors în celulă după două zile, aproximativ bine dispus, spunându-ne că nu a fost ţinut tot timpul la izolare, deoarece, în acest timp, a coincis o anchetă suplimentară în cazul lui, din partea lt. colonelului Iacob. Această anchetă a fost extrem de obositoare, durând şi zece ore la zi, aşa că anchetatorul a intervenit să fie graţiat, pentru restul de zile de izolare.

De acum nu mai rămânea niciun dubiu asupra persoanei cu care aveam de-a-face.

Intr'o altă împrejurare, când eu am leşinat şi am căzut între paturi, din cauza anemiei şi a distrofiei de care sufeream, în clipa când mi-am revenit din inconştienţă, fiind ridicat de Voinea şi Moldovan de jos, nemai putându-mi reţine revolta împotriva regimului criminal care ni se aplica, am spus câteva cuvinte drastice la adresa administraţiei. Moldovan a căscat ochii mari la mine, apoi s'a uitat semnificativ şi cercetător spre uşe, şi mi-a zis cu voce înceată:

—Să nu mai vorbiţi aşa că vă poate auzi cineva dela uşe şi veţi avea de suferit.

—Oricât de încet aş vorbi, în această celulă, Crăciun, totuşi, va auzi, deoarece unul dintre noi este turnător, i-am replicat eu, fiind încă sub tensiunea indignării.

Moldovan şi-a pus mâna pe inimă şi a zis:

—Acela nu sunt eu, în niciun caz.

Am relatat această întâmplare spre a se vedea cum eram pândiţi de primejdii pretutindeni şi cum era organizat acel sistem blestemat de spionaj între noi.

Cu Moldovan am împărţit în trei, aceeaşi celulă, cam patru săptămâni la rând, după care timp am fost scoşi toţi trei şi introduşi într'o altă celulă, în partea de vest. Aici am aflat o celulă goală, cu patru paturi, dar numai cu două saltele murdare şi rupte, cu paile pleavă şi praf, de când nu mai fuseseră înnoite. Pe un pat era o bocceluţă cu rufărie cârpită, peste care era aşezat un pulover de lână colorată, cu mari desene lucrate pe un armonios motiv naţional. La numai câteva minute au mai fost introduşi în această celulă doi oameni: avocatul Virgil Mateiaş din Făgăraş şi contabilul Ioan Câmpeanu din judeţul Someş. Eu nu cunoşteam pe niciunul dintre noii veniţi. Moldovan, însă, îi cunoştea, iar Voinea a fost repede recunoscut. Ioan Câmpeanu şi-a lăsat ochii pe bagajul străin, a tresărit, şi a zis:

—Acest pulover este al lui Eugen Raţiu, a spus el numaidecât, recunoscându-l. L-a primit dela C. acum un an.

Ioan Moldovan a părut foarte interesat de această observaţie. S'a uitat la mine şi m'a întrebat dacă eu cunosc cumva pe Eugen Raţiu. I-am răspuns că nu ştiu cine este, ceea ce era perfect adevărat:

—Sunt foarte uimit să nu-l cunoaşteţi, mi-a zis el. Acesta este fratele vitreg al Comandantului Mişcării legionare. A fost mulţi ani prizonier în Rusia. V'ar face plăcere să-l cunoaşteţi. Este un om extrem de instruit. Dacă i-aţi câştiga încrederea, v'ar putea destăinui multe lucruri. In închisoare, după ce a fost adus din Rusia, apare ca un taciturn.

Eu l-am întrebat pe Moldovan, la care anume comandant se referea. El mi-a răspuns puţin înţepat:

—Noi nu numim comandant decât pe unul singur, şi acesta este Horia Sima.

Gardianul a deschis uşa aproape în aceeaşi clipă când Moldovan făcea precizările. Ni s'a cerut să dăm bagajul străin afară.

După două ore, Ioan Moldovan a fost scos din celula noastră, rămânând numai patru ocupanţi, la fiecare pat câte un om.

In timpul când mai eram încă în celulă cu Ioan Moldovan am reuşit să aflu câteva informaţii asupra vecinilor pe cari îi aveam. La unul dintre pereţi ni s'a răspuns la apelul nostru morse pe care l-am făcut. La celălalt perete nu ni s'a primit apelul. Moldovan s'a prefăcut că nu cunoaşte pe nimeni din celulele vecine. După ce noi am îndrăznit să chemăm, din când în când, bătea şi

el, dându-ne, mai cu seamă, îndemn nouă să vorbim, vroind, pe semne, să descopere pe cine cunoşteam în ZARCA.

Peretele care rămânea mut la chemarea noastră, am aflat curând, corespundea unei celule care se evacuase în ajunul sosirii noastre în ZARCA. Vecinii noştri, cei cari ne răspunseseră, erau nişte tineri ofiţeri şi studenţi. Dincolo de celula goală am aflat că se găseau, de câteva luni împreună, prinţul Alexandru Ghica, fostul director general al Siguranţei Statului şi avocatul Petre Pandrea, publicist talentat, membru marcant al partidului socialist român, cumnat cu fostul ministru comunist dela Justiţie, Lucreţiu Pătrăşcanu, împuşcat de comunişti în 1952. Alexandru Ghica avea un mandat de 25 de ani muncă silnică, iar Petre Pandrea (numele original fiind Marcu, născut la Balş, judeţul Romanaţi), ispăşea un mandat de 17 ani temniţă grea. Petre Pandrea fusese coleg la Liceul Militar Mânăstirea Dealul cu prinţul Alexandru Ghica şi fusese adus la ZARCA spre a încerca convertirea prinţului pe drumul reeducării, Pandrea fiind un pioner.

Peste celula celor doi amintiţi, Ghica şi Pandrea, se găsea Puiu Atanasiu, şeful unui important lot arestat în anul 1958, în care erau cuprinşi circa treizeci de persoane, dintre cari cinci au fost condamnaţi la moarte. Dintre cei cari au fost condamnaţi la moarte cunosc numele a patru: Puiu Atanasiu, avocat şi fost ofiţer prizonier de războiu în Rusia societică; Dr. Aurel Marin, unul dintre cei mai remarcabili laringologi ai României (acesta fusese la o Conferinţă Internaţională Oto-Rino-Laringologică la Paris, cu un an sau doi înainte de arestare, şi după ce se reîntorsese în ţară, a fost implicat într'o organizaţie subterană, el fiind acuzat că a adus ordine şi bani din străinătate pentru reorganizarea unei grupări politice reacţionare, de răsturnare a guvernului comunist); Profesorul Radu Gyr-Demetrescu, indiscutabil, cel mai talentat baladist al României; Profesorul Grigore Zamfiroi, un eminent pedagog din Bucureşti, ridicat din rândurile învăţătorimii, pe care îl cunoşteam dela Canal, fiind cu mine în aceeaşi brigadă şi chiar în aceeaşi echipă de muncă. Pe al cincilea condamnat la moarte nu mi-l reamintesc. Grigore Zamfiroi se afla în aceeaşi celulă cu Puiu Atanasiu. Tot în partea aceea a coridorului se găsea închis avocatul şi scriitorul Gabriel Bălănescu. Fratele acestuia, avocatul Nicolae Bălănescu, se afla într'o altă celulă a ZĂRCII, la parter. In fundul coridorului, acolo unde se afla

WC-ul, deasupra unui gang, era o celulă singuratecă. Acolo pătimea Sebastian Mocanu de câteva luni, grav bolnav, complet singur, în cea mai rece celulă din ZARCA. Printr'un mijloc oarecare am reuşit să-i anunţ sosirea mea în ZARCA.

∴

Perioada de timp pe care am petrecut-o cu Ioan Moldovan mi-a fost utilă pentru achiziţionarea unor interesante informaţii. Cu experienţa pe care Moldovan o avea în ZARCA, prin curiozitatea înnăscută a spiritului său, avid de noutăţi, ager la minte şi cu o memorie straşnică, aproape tot atât de fidelă ca a lui Voinea, (până a-l cunoaşte pe Voinea, nu mai întâlnisem în puşcărie un om cu o memorie atât de fabuloasă ca a acestuia), Ioan Moldovan mi-a enumerat nominal aproape toate persoanele din ZARCA, motivele speciale pentru cari ajunseseră aici, tragediile personale ale unora de cari luase cunoştinţă într'un fel sau altul, precum mi-a relatat evenimentele mai de seamă la cari participase în timpul ispăşit aici.

Intr'o zi, Ioan Moldovan mi-a povestit o întâmplare semnificativă. Dacă ne-a povestit-o nouă, cu siguranţă că o povestise şi colonelului Crăciun, deoarece după câteva luni mi-a fost dat să aud o interpelare a unui deţinut, într'o şedinţă de reeducare, exact în jurul acestei chestiuni. Un ofiţer din cadrul politic, care fusese şi el de faţă la acea interpelare ciudată, a ţinut să facă o precizare destul de puerilă. Anume, acesta a declarat că ceea ce a spus Victor Vojen atunci, nu a fost decât o sondare inteligentă asupra spiritului reacţionar din ZARCA.

—Prin Octombrie sau Noembrie, anul trecut (adică 1962 n. n.), ne-a istorisit Moldovan, mă găseam tot în această celulă cu cei doi cari au plecat înainte de a sosi dumneavoastră aici şi cu încă o persoană. Deodată s'a deschis uşa şi ne-am trezit în faţa noastră cu Ion Victor Vojen şi Virgil Bordeianu. Erau amândoi în panică şi aproape buimăciţi de cap.

—Dar unde ne aflăm aici, dragă?, a întrebat Vojen.

—In ZARCA, a răspuns careva dintre noi.

—Cum, în ZARCA, a exclamat, neplăcut surprins, Vojen. Dar asta pare imposibil. Noi, cari ne-am expus onoarea, să fim chiar

în felul acesta trataţi de administraţie? Este nemaipomenit. Ce zici, Bordeiene?

«Bordeianu, prea de multe ori muşcat în viaţă de fiarele regimului, a învăţat un lucru: să tacă în problemele delicate. A schiţat doar un semn vag din umeri, de resemnare sau de amărăciune, şi a îngăimat:

—Se mai întâmplă şi de acestea, domnule ministru.

—Ei, a exclamat oarecum resemnat Vojen, noi am făcut tot ce a fost posibil să scăpăm din închisoare şi, dacă nu am reuşit, ce să-i facem?

«Noi cari eram în celulă, a continuat naraţiunea sa Moldovan, am ascultat uimiţi această conversaţie, pentrucă nu îi ştiam dedesubturile, şi nici nu ne venea să credem că se făcea aluzie la procesul reeducării de care auzisem că era pe cale de generalizare în închisoare.»

Ce se întâmplase, de fapt?

Deţinuţii din camerele de reeducare 321 şi 322 fuseseră evacuaţi temporar, în vederea spoirii celulelor lor. Administraţia s'a gândit că cel mai indicat loc unde oamenii acelor celule ar putea fi evacuaţi, pentru acest timp, ar fi în ZARCA, unde s'ar fi putut încerca o spargere a frontului şi asigura totodată secretul procesului de reeducare din respectivele celule. Cu două sau trei excepţii, toţi oamenii din celulele 321 şi 322 au fost răspândiţi, după un anumit plan, în mai multe celule din ZARCA. Nu s'au obţinut rezultatele scontate, însă.

∴

După o săptămână dela sosirea noastră în ZARCA, pe la ora opt dimineaţa, s'a prezentat şeful secţiei la ferăstruica uşii celulei noastre şi ne-a făcut semn, lui Voinea şi mie, să ne apropiem de uşe. In şoaptă, ni s'a comunicat să ne luăm mantăile şi să fim gata în câteva secunde, că vom fi scoşi din celulă. Am auzit apoi ţăcănitul unei alte ferăstruici vecine. In clipa următoare ni s'a descuiat uşa şi ni s'a ordonat să ne punem pulpanele mantăilor vărgate peste cap şi să urmăm un gardian pe care nu-l văzuserăm până atunci niciodată. In faţă am descoperit încă doi oameni îmbrobodiţi la fel ca noi cu mantăile. Ni s'a permis ca ochii să ne fie liberi, astfel ca să putem să mergem neţinându-ne unul

de altul, dar, cu toate acestea, să nu ne puteam recunoaşte. Am fost coborîţi pe scări, trecuţi pe aleia despărtitoare a celor două ţarcuri de plimbare şi scoşi, în fine, din ZARCA.

Era un ger uscat şi simţeam cum aierul rece şi curat ne pătrundea până în adâncurile fiinţei noastre. Par'că era o apă cu ghiaţă care mi se vărsase pe gură şi pe nas. Vâjâielile din cap mi-au încetat pentru o clipă, dar am simţit că mă aflam în pragul leşinului. Cutremurul fiinţei mele, mi-a produs o reacţiune gastrică atât de puternică, încât mi-a venit să vomitez. Din fericire, nu aveam nimic în stomac, în dimineaţa aceea nimerindu-se o zi de ajun religios, pe care îl respectam până la prânz.

Am încetat pasul şi am căutat un reazim. Gardianul, care ne avea în pază, s'a apropiat de mine şi m'a luat strâns de braţ. Cu sprijinul lui am ajuns din nou într'una din acele celule cari se aflau la birourile de anchetă, unde mai fusesem odată şi despre care am vorbit mai sus, undeva. Fiecare din cei patru am fost repartizati în câte o celulă separată. Când mi s'a încuiat uşa, gardianul m'a anunţat că fusesem adus aici pentru anchetă. Eram surprins despre ce fel de anchetă putea fi vorba. Mi-am făcut însă, de îndată, planul ca să mă folosesc de acest prilej ca să cer o explicaţie anchetatorului, oricare va fi el, asupra motivelor pentru cari am fost depus la ZARCA.

Orele treceau anevoie. Imi era frig şi tremurul meu nenorocit mă cuprinsese din nou, rebel şi imposibil de stăpânit. Uneori era atât de violent încât, îmi auzeau dintii clănţănindu-mi în gură şi efectul izbirii lor îl simţeam tocmai în creier. Am împins ceva mai mult oblonul dela fereastra cu zăbrele, să văd cerul. Oblonul se deschidea înspre afară, deci l-am împins spre exterior. Am putut să văd de aici personalul sanitar care intra şi ieşea din spital, în faţă înălţându-se clădirea spitalului, îngrădit cu un zid înalt de cărămidă tencuită şi văruită într'un gri spălăcit. Uneori vedeam câte un deţinut adus pe targă, din partea secţiilor. De câteva ori l-am văzut pe medicul deţinut Ridichie, dela Celularul principal, sau pe alţi medici deţinuţi dela secţii, întotdeauna, însoţiţi de gardieni, intrând şi ieşind din spital. La un moment dat am auzit un cărucior. De după un colţ al clădirii am văzut apărând un omuleţ în haine vărgate, fără manta, trăgând căruciorul pe care îl auzisem, scârţâind îngrozitor. Căruciorul era încărcat cu marmide de aluminiu şi alimente pentru spital. Am presupus că deţinutul aparţinea

echipei de corvoadă de pe lângă bucătărie. In aceeaşi clipă am auzit semnalul morse la peretele alăturat. Era apelul convenţional de chemare. Am confirmat că sunt gata să primesc convorbirea. Nu mi s'a comunicat decât doar trei cuvinte: «fii atent afară». De aceea am urmărit cu mai mult interes omul cu căruţul. In clipa aceea, acesta se uita spre cerul sur. Avea o faţă îngustă, ochii adânciţi în orbite, faţa prematur schimonosită de riduri, o inefabilă şi contagioasă tristeţe se degaja, par'că, din întreaga fiinţă a acelui om scund, care aştepta răbdător, în gerul de afară, să i se deschidă poarta spitalului. Nu am bănuit în el nicio nervozitate pentru întârzierea deschiderii, nicio grabă de a ajunge undeva, niciun proces sufletesc oarecare. Era detaşat de lume, absent, manechin ambulant, o piesă mecanică în ansamblul puşcăriei care se mişca împinsă de un resort străin. După câtva timp s'a deschis poarta, omuleţul a tras căruciorul înlăuntru şi a dispărut. La vre-o oră, colonelul Iacob, trecând pe sub fereastra celulei unde mă aflam şi, observând, pe semne, că fereastra era prea mult întredeschisă, —oblonul fiind rebatabil—, s'a oprit o clipă şi a împins-o spre interior, închizând-o aproape complet. M'am retras la timp pentru a nu fi observat că priveam afară. In jurul orei două după masă mi s'a dat o gamelă cu ciorbă de arpacaş, iar în jurul orei cinci am fost scos din celulă, de un plutonier major. Ne-am reîntâlnit în holul clădirii birourilor toţi cei patru de dimineaţă, cu poalele mantăilor trase peste cap, spre a nu ne recunoaşte, noi între noi, şi pentru a nu fi recunoscuţi de oamenii de prin curte, pe cari i-am întâlnit pe parcurs. Aşa cum veniserăm, tot aşa am fost conduşi din nou la ZARCA. Niciunul dintre noi nu fusesem anchetat, după cum am putut să aflu, profitând de o secundă de neatenţie a gardianului care ne însoţea. Odată cu obţinerea acestei informaţii, am reuşit să identific pe ceilalţi doi cari erau cu noi: prinţul Alexandru Ghica şi avocatul Petre Pandrea.

Motivul pentru care noi am fost scoşi din ZARCA şi duşi, chipurile, la anchetă, nu am întârziat să-l aflăm de îndată ce am intrat în celulă. Aici ne-a întâmpinat Moldovan, care era sub stăpânirea unei verve aparte. El ne-a spus că toată lumea din ZARCA, cu excepţia celor imobilizaţi în paturi (şi, de sigur, noi, cei patru, care fuseserăm la birourile din faţă), au fost scoşi din ZARCA şi duşi în sala mare a Clubului Secţiilor. Acolo li s'a citit câteva ştiri cu caracter politic internaţional din oficiosul partidului comunist SCANTEIA. Fusese şi colonelul Crăciun de faţă. Au fost întrebaţi dacă cineva dorea să iasă la muncă. In mod excepţional, li s'au dat coli de hârtie acelora cari doreau să înainteze vre-o cerere scrisă administraţiei. Li s'a atras atenţia că nimănui nu i se va primi vre-o petiţie adresată tribunalelor prin care s'ar fi cerut rejudecarea proceselor şi, în fine, s'a făcut lectura câtorva scrisori sosite unor deţinuţi dela familii, prin cari se relatau aspecte diverse din viaţa nouă pe care o duc oamenii, mai uşoară ca înainte, fără griji, prosperă. La prânz li se dăduse fiecăruia câte un galup de mămăligă, ca supliment de alimentaţie, ceea ce a contat foarte mult, dacă avem în vedere gradul de înflămânzire în care erau ţinuţi oamenii la ZARCA. Aceasta fusese a doua sau a treia adunare de acest fel care avusese loc cu oamenii ZĂRCII, până la acea dată. Niciodată, însă, până aici, nu li se serviseră oamenilor un supliment aşa de apreciabil de mămăligă caldă, aburindă.

In celulă, Voinea mi-a spus că el a fost acela care m'a chemat la perete ca să-mi atragă atenţia asupra omuleţului cu căruciorul care a intrat în curtea spitalului.

—Acela a fost Alexandru-Ţalu Pop, mi-a spus Voinea, sau «bestia numărul doi», cum i se mai spunea, la Gherla şi în puşcării.

(Din partea întâia a cărţii noastre, cititorii îşi aduc aminte de acest sinistru personaj care a fost după Ţurcanu, cel mai înfiorător bătăuş şi criminal la Gherla.)

∴

In această perioadă în care se petreceau lucrurile de cari am vorbit mai sus, se aflau la ZARCA, izolaţi în celule, câte unul, următorii deţinuţi: Dr. Ilie Niculescu, Mircea Nicolau, Sebastian Mocanu, Luca Damaschin, Dr. Mija. Cu câtva timp mai înainte: prinţul Alexandru Ghica, Gabriel Bălănescu, preotul Ion Dumitrescu-Borşa (înainte de a fi scos la reeducare), Puiu Atanasiu, avocatul Ion Cojocaru şi alţii, ale căror nume nu le mai reţin. In general, nu au scăpat nici 10 % cari să nu fi executat cel puţin câteva săptămâni la rând de izolare în celulele dela ZARCA, de unul singur, şi nu a scăpat absolut niciunul din ZARCA care să nu fi îndurat dela zece zile în sus regimul riguros de izolare, cu alimentaţie redusă şi celelalte privaţiuni, la IZOLARE, în afară

de ZARCA. Dr. I. Uța, Inginerul Brahonschi și țăranul Nicolae Caranica au făcut fiecare, în parte, peste 100 de zile de astfel de izolări riguroase.

In fiecare celulă, se afla câte un grav bolnav. In fiecare celulă se aflau câte doi sau trei tuberculoși, în proces activ al bolii. In fiecare celulă nu se afla decât o singură cană de băut apă, care se folosea și la ieșirile pentru scaun, din lipsă de cârpe și hârtie, fiind nevoiți să ne servim cu apă pentru spălare, ca să evităm astfel de a nu mirosi ca niște cadavre. La fiecare cinci celule era un deținut nebun sau grav suferind de astenie nervoasă, în cel mai fericit caz. Din cei 170 de oameni câți am fost încarcerați mai tot timpul în ZARCA, nu se afla, literalmente, niciunul complet sănătos, niciunul care să-și mai poată aduce aminte de câți ani au trecut de când a fost satul ultima oară, de câți ani au trecut de când a zâmbit pentru ultima oară și câți ani au trecut de când nu a mai văzut o floare sau un răsărit de soare.

Intr'unul din țarcurile în cari eram scoși, când și când la plimbare, era o alee circulară pe care ne plimbam cu mâinile la spate și cu capul în pământ, când eram aduși aici. Până lângă zăplazul înalt de patru metri —intervalul dintre alee și gard—, pământul era răscolit cu sapa, și nu se vedea niciun singur fir de iarbă, cel puțin. Prin nu știu ce miracol, în primăvara care a venit după o iarnă extrem de aspră, a apărut un rug sălbatec care a lăstărit, și din lugerii lui plăpânzi s'au desfăcut minunate frunze verzi sub coditele unora ivindu-se chiar promisiunile calzi a cate unui bobocel. Era o mare desfătare pentru noi să urmărim desvoltarea zilnică a acelui măcieș păduratec. Dorinței noastre de a ieși pentru aier la plimbare, îi adăugasem și bucuria revederii măcieșului, pe cari toți l-am îndrăgit, la fel. In sufletele multora dintre noi a vibrat coarda îndepărtată a altor primăveri, și rugul ne-a inspirat imaginațiile avide de impulsurile vii ale naturii, urmăritoare de iluzii. Poetul D. Ogrin, de care vom vorbi în altă parte, a înjghebat câteva versuri gingașe, scăldate în undele luminii soarelui, brodându-le pe biata nădejde omenească, incontinu dispusă metaforei metafizice. Poezia aceasta a ajuns la urechile administrației și într'o dimineață, când am coborît la plimbare, am găsit locul pustiu. Rugul fusese smuls și se vestejea de acum lângă gard, unde fusese svârlit. Moartea rugului ne-a sângerat inimile. Și bucuria unui cacadâr ne era interzisă, și acesta

era prea mult pentru niște criminali ca noi. Poetul a primit cinci zile de izolare pentrucă își întâlnise muza printre spinii delicați ai măcieșului.

Oridecâteori îmi aduc aminte de ZARCA trăiesc senzațiile primei dimineți, când am deschis ochii în celula de acolo. Se dăduse deșteptarea și la numai două minute ușile începuseră să se descuie și oamenii trebuiau să iasă în goană la WC pentru deșertarea tinetelor și reîmprospătarea apei dela gura de apă, care se afla tot în WC, fiind câte un WC la fiecare extremitate de coridor. Concomitent cu deschiderea primei uși, care s'a nimerit să fie în apropierea noastră, am auzit vocea aspră, brutală, dușmănoasă, a unui gardian, care mi-a sfâșiat inima întocmai ca un cuțit care m'ar fi pătruns:

—Scoală-te și du-ți murdăria, doar nu ești porc!

O voce plângăreață, de om bolnav și părăsit, se auzi întretăiată de tuse și gemete. Nu am înțeles, de ce, acel plânset încet, cu acele gemete dureroase ale neputinciosului cari îmi păreau că vin de undeva din mormânt, au devenit, din acea clipă, stigmatul obsedant sub care ZARCA va rămâne în memoria mea deapururi, sub amarnica senzație auditivă, echivalentă cu un geamăt lung, tenebros, sfâșiat de fiorul unui plânset lugubru, de sub care nu mă pot substrage oricâte eforturi aș întreprinde.

ZARCA a fost temnița unde tainele nu s'au născut în mințile sau închipuirile oamenilor, pentrucă aici însăși oamenii creșteau din taine și nu se recunoșteau nici ei dintre ele.

3. *Frontul refractarilor*

Când mă aflam în subsolul Securității Regionale Cluj, fiind trecut odată într'o celulă vecină, în mod temporar, mi-a fost dat să întâlnesc un tânăr maghiar foarte ciudat, în sensul că atât motivele pentru cari susținea că fusese arestat cât și prezența sa îndelungată în Securitate, apăreau insuficient de clare. Ajunsese aici, îmi spusese el, pentrucă avusese legături cu cercurile revoluționare din Ungaria, prin releul Timișoarei, în 1956, dar acum mărturisea că regretă simpatiile lui de atunci și se aciuiase ascultător organelor Securității, pe cari le servea, în interior. El mi-a spus că înainte cu câteva zile, atunci când fusese adus în

acea celulă, aflase acolo un țăran român orb. Acesta își pierduse vederea progresiv, după ce fusese arestat. Administrația Securității l-a neglijat complet, neîngrijindu-se să cheme un medic ca să-l cerceteze, neluând în considerare faptul că omul fusese sub tratament medical pentru prevenirea orbirii în clipa când a fost arestat. Omul avea vre-o 35 de ani la data când a intrat definitiv în noaptea desnădăjduitoare și ireversibilă a orbirii. Cu toate acestea, când omul era scos la vre-o anchetă sau la WC, i se aplicau ochelarii negri, ca unui om cu vederea sănătoasă. Chiar și de acest nenorocit Securitatea purta teama vre-unei surprize.

Când am ajuns la ZARCA, la câteva zile după ce m'am orientat cât de cât în noua lume, am aflat de o altă monstruozitate, la fel de oribilă, ca aceea dela Cluj.

La câteva celule mai îndepărtate dela aceea unde mă găseam eu, era o celulă în care zăcea poetul Ștefan Vlădoianu. Nu am simțit în închisoare un fior liric mai autentic și mai adânc elaborat în vers, și nu am avut o revelație mai superioară calitativ prin forța imagistică, colorație și contur, euritmie și sublimitate, ca atunci când mi-a fost dat să aud recitându-mi-se câteva dintre poeziile lui Fany Vlădoianu. Când l-am cunoscut, mai târziu, am avut în fața mea un om de circa cincizeci și cinci de ani, scund, învelit în multe straie personale și echipament cazon de pușcărie. Mi-am închipuit, că își îmbrăcase tot inventarul vestimentar de care dispunea. Poetul avea ochii limpezi, căprui, dar în ei nu mai strălucea nicio undă vie. Din cauza unei boli urinare și a greutății de a se deplasa oridecâteori avea trebuință să meargă la tinetă, poetul răspândea în jurul lui un miros greu, grețos, de amoniac aspru, iar fața pantalonilor era roșie de arsura lichidului de care era aproape incontinuu umed. Era închis de prin 1948. Din 1960, boala de ochi a început să progreseze vertiginos și de doi ani nu mai vedea de loc. Pe prieteni îi recunoștea după vorbă, iar pe cei al căror timbru nu reușise încă să-l rețină, ne întreba întotdeauna cum ne cheamă.

Am fost foarte uimit când am auzit, după câteva zile, că în celula lui Vlădoianu fusese adus același Gheorghiu, cu care fusesem scos odată la o anchetă. Gheorghiu, așa cum am mai spus, era un mecanic, mi se pare, din Constanța, orașul în care Vlădoianu fusese funcționar la primărie. In fabrică, Gheorghiu era considerat printre deținuții cari acceptaseră formula de compromis și se bucura de o poziție bună în raporturile cu administrația. M'am lămurit însă repede, prin comunicările la perete, că, după două zile, Gheorghiu s'a reîntors în fabrică, fără să-și fi îndeplinit cu succes misiunea pentru care fusese adus aici. Fany Vlădoianu, cu tot halul în care se afla, refuzase reeducarea care i se propusese și care, în cazul lui, i-ar fi adus îmbunătățirea substanțială a vieții de mizerie. Poetul orb, ca un alt Homer al timpurilor noastre, a rămas mai departe cu noi, să îndure cu noi calvarul suferințelor până la sfârșit. Administrația a văzut și vedea și în acest om, fără lumina ochilor și fără puterea de a ridica de jos un paiu pe care să-l arunce într'o parte, un dușman de temut. Oricine își poate imagina cari erau forțele regimului, dacă acestea ajungeau să se răsfrângă până într'o celulă întunecoasă, la un infirm.

Combinații de felul celor amintite mai sus, au fost nenumărate. Am vorbit deja de cazul Ghica-Pandrea, ultimul fiind ținut de câteva luni cu Ghica, și, până la urmă, fără succes. S'a bucurat tot timpul de regim alimentar special, iar Ghica, în realitate, fiind bolnav și distrofic, mânca spălăturile cazanelor închisorii, așa cum mâncam cu toții aceeași mâncare oribilă în ZARCA.

Mai amintesc aici încă două cazuri în cari administrația a încercat coruperea rezistenței morale a oamenilor din ZARCA, trimițând aici oameni terorizați, năuciți, detreminați, într'un fel sau altul, să le slujească scopurilor lor condamnabile.

Profesorul Grigore Zamfiroi a fost adus la ZARCA și ținut mai mult timp pentru a-l convinge pe un eminent tânăr din lotul său să accepte reeducarea. Tânărul din cauză îi curtase fiica și Zamfiroi considerase acest fapt ca un ascendent posibil de utilizat în planurile îndeplinirii misiunii sale pe care și-o asumase din ordin.

La scurt timp după venirea mea în ZARCA, am primit informația că Puiu Chivulescu, acel student din Târgoviște, care a fost atât de crud maltratat la Pitești, și care a fost în pragul morții, când mă aflam cu el la Celular, etajul trei, fusese adus din fabrică, unde îl lăsasem, spre a îndeplini și el o misiune asemănătoare pe lângă Puiu Atanasiu. Ambii făcuseră campania în Rusia în 1941-1943 și amândoi ajunseseră în acelaș lagăr de prizonieri de războiu în 1944. Puiu Atanasiu se impusese în lagărele rusești în tot timpul prin forța și conduita sa morală desăvârșită dar, mai ales, a devenit faimos când Ana Pauker, sub inspirația Krem-

linului, fusese trimisă de partidul comunist român să recruteze voluntari în acele batalioane umilitoare, cari vor rămâne o rușine în istoria Armatei române, —Horia, Cloșca și Crișan, și, mai târziu, Tudor Vladimirescu. Puiu Atanasiu a îndrăznit să o înfrunte și să o numească trădătoare a Neamului românesc. Mai târziu, însuși partidul comunist, în 1952, a desavuat-o, eliminând-o din conducerea centrală. (Ana Pauker fusese o bună prietenă a lui Petre Pandrea).

In afară de aceste cazuri, cari se petreceau la etajul întâiu, și la parter se petrecea același lucru. Și aici erau aduși diferiți deținuți dela secții sau fabrică și chiar dela spital, ținuți în celule separate de câte doi (cu cel pentru care trebuia îndoctrinat), și după două-trei zile, reîntorși la locurile lor.

In unele cazuri, acest mijloc de lămurire a avut succes, în cele mai multe din ele, însă a eșuat.

In celula în care ajunsesem cu Virgil Mateiaș și ceilalți, după despărțirea de Ioan Moldovan, am avut câteva evenimente mai de seamă.

Intâiu, a fost boala lui Ioan Câmpeanu. Acesta suferea de o orchită pernicioasă de mult timp și când l-am văzut eu, scortul era atât de inflamat și într'un grad atât de vascularizat, încât aveai impresia că priveai un glob purpuriu de porțelan, lucitor și perfect neted. Bietul om suferea îngrozitor de pe urma acestei congestiuni, încât nu mai putea să-și evacueze lichidul decât după eforturi lungi, în timp, și cu cele mai dureroase gemete pe care o asemenea boală le poate provoca. Canalele interioare erau inflamate și ele, datorită acestui proces de infecție și afecțiunea atinsese și prostata. Prin stăruința mea, l-am convins despre urgența tratării ei. A reușit, ca prin simularea unei crize, să ajungă să fie scos la vizita medicală. Venise la ZARCA doctorița Balea să-l vadă. După cum mi-a povestit Câmpeanu, această femeie rea și cu multe crime la activul ei în spital, a făcut haz de starea deplorabilă a acestuia. A apreciat, pe semne, că omul mai poate să ducă boala înainte câtăva vreme, înainte de a se bloca complet aparatul urinar, lucru de care eu mă temeam în mod deosebit. La jumătate de oră după vizită, Câmpeanu a primit, prin ferăstruica ușii, dela un gardian, o pilulă de acid boric pentru a o disolva în apa cu care să-și facă comprese.

Țin să menționez că atât asupra lui Câmpeanu cât și asupra

lui Voinea, cari, amândoi, erau bolnavi în mod serios, se aplicau cele mai diabolice sisteme de presiuni cu scopul de a-i determina să facă unele declarații-cheie, în ușurarea procesului de reeducare pe întreaga închisoare. Cazul lui Voinea este cunoscut. Am vorbit mai sus undeva de declarația pe care administrația i-o cerea insistent și repetat să o facă. In ceea ce privește Ioan Câmpeanu, lui i se cerea să facă o declarație asupra unor violențe cari se petrecuseră în timpul când se afla în lagărul din Rostock, Germania, unde au fost cazați un mare număr de legionari în timpul războiului. Se pare că Ioan Câmpeanu fusese una dintre victimile care pătimise nejustificat, de pe urma unor bănuieli de complot din interiorul lagărului.

Ioan Câmpeanu trăia un mare zbucium sufletesc. Mi-a mărturisit odată că pentru unele suferințe cari i s'au cauzat la Rostock, într'un complex de împrejurări excepționale, el nu poate admite un alt judecător în acea cauză decât Neamul românesc, prin reprezentanții lui autentici.

—Cum aș putea eu să admit să fiu parte într'un proces ideologic în care judecătorul să fie comuniștii, împotriva cărora am luptat toată viața!, mi-a declarat el. Viața mea mi-am închinat-o Neamului și el va judeca, până la urmă, pe cei cari m'au chinuit, de au făcut-o cu dreptate sau au abuzat.

Stăteam într'o zi rezimat de căpătâiul patului, cu fața spre oblon, spre a nu fi observat dacă ațipeam. Eram dărâmat de oboseală și de foame. Virgil Mateiaș se întreținea în șoaptă, într'un colț, cu un tânăr, fiul unui învățător din Bihor, Ioan Brânzaș. Tânărul acesta, împreună cu fratele său Grigore, erau condamnați la câte 25 de ani muncă silnică pentru acțiune criminală împotriva Securității Statului. Aceștia făceau parte dintr'un lot de cinci oameni. Niciunul dintre frați nu atinsesera încă vârsta de 27 de ani. Erau la ZARCA de peste patru ani, dar nu reușiseră să se vadă niciodată în acest timp, și nici nu ajunseseră să fie în celule vecine. In fața mea, oarecum dosiți de mine, vorbeau Câmpeanu cu Voinea. Se pare că am ațipit o clipă. Deodată m'am simțit cutremurat de mișcările patului. Am deschis speriat ochii și i-am văzut pe Voinea și Câmpeanu plângând cu suspine. Nu am zis nimic. Am închis din nou ochii, dar, nu i-am mai auzit vorbind. Se apropiaseră și ceilalți doi de căpătâiul patului.

Vara aceea a anului 1963 am petrecut-o în condiții extrem de

grele. Am fost mutat într'o celulă lângă scări. Ne despărţea doar o celulă, de scări. Aceasta, în mod normal, ar fi trebuit să fie utilizată pentru frizerie. In această celulă eram îngrămădiţi opt oameni. In celula vecină, lângă scări, era o singură persoană, studentul Ioan Mărescu, originar din părţile Ardealului. In celula mea, Ioan Mărescu avea un bun prieten, Ioan Grosolina din comuna Tăgădău, plasa Ineu, Grosolina fusese luptător în munţi şi avea trei coaste fracturate, plus mâna stângă anchilozată de pe urma bătăilor dela Securitate. Fusese trădat de un unchiu al său care trăia în judeţul Vâlcea şi care îl ademenise la el printr'un şiretlic. Grosolina îl bănuia pe unchiul său de a fi fost agent camuflat al Securităţii.

Studentul din vecini, în timpul când aveam un gardian mai puţin sever pe coridor, (al cărui nume mi-ar face cinste să-l fac public odată, acesta şi încă doi, fiind singurii în cari am simţit că nu au fost atrofiate complect sentimentele umane), ne transmitea tot ce se petrecea în viaţa lui singuratică. Era interesant să constat că deşi fiind de unul singur, în fiecare zi ne anunţa câte ceva nou. Dormea pe podea, fără saltea, de mai bine de trei luni. Nu avea la el decât un schimb de rufărie de corp, pe care, când îl spăla, trebuia să stea în zeghe şi pantaloni, până i se usca izmana şi cămaşa. Nu i se permitea să vadă pe nimeni în afară de personalul închisorii şi frizerul ZĂRCII, care îl bărbierea odată pe lună. Lui Ioan Mărescu i se cerea să facă unele declaraţii cari îi punea conştiinţa la mare încercare. Avea un prestigiu deosebit şi bine stabilit în închisoare, printre cei mai tineri, şi el ameninţa să se ridice ca o forţă nouă, prin rezistenţa sa. De aceea trebuia înfrânt. Odată ne-a spus că a fost vizitat de colonelul Crăciun. Acesta îi adusese o scrisoare dela bătrânul său tată şi dela îndurerata sa mamă, prin care i se comunica ştirea că ei sunt sănătoşi şi că, afară lucrurile au luat un curs de mare avânt pe calea prosperităţii şi că, în general, condiţiile de viaţă sunt excelente. Părinţii îi cereau, în termeni înduioşători, să fie ascultător în închisoare şi să aibă o purtare bună, că ei au văzut pe mulţi dintre aceia cari au avut pedepse tot aşa de mari ca el (Mărescu avea 25 de ani muncă silnică), şi, chiar din acelaşi lot cu el, cari se întorseseră la casele lor. Autorităţile le-au explicat că toţi aceştia dovediseră purtare bună în închisoare şi pentru acest motiv fuseseră graţiaţi.

Era evident că bieţii părinţi fuseseră chemaţi la Securitate şi obligaţi să întocmească acea scrisoare oribilă. Tânărul, de sigur, fusese impresionat de rândurile părinţilor lui. Dela citirea acelei scrisori, vizitele celor dela administraţie deveniseră aproape zilnice. Am bănuit că dârzenia începuse să-i slăbească, omul îşi făcea iluzii, şi singurătatea prinsese să-l exaspereze. Intr'o bună zi a dispărut şi l-am întâlnit, după aproape un an, în fabrică.

Astfel de manevre viclene şi tenebroase se practicau pe o scară largă în toată închisoarea, după cum mi-a fost dat să aflu mai târziu, dar, se pare, că la ZARCA, se excelase în privinţa numărului şi cazurilor.

∴

Când eram încă în celulă cu ceilalţi patru, de care am vorbit mai sus, am fost întrebaţi odată de către un ofiţer, dacă era careva dintre noi dispus să iasă la muncă. Din celula noastră s'au înscris Voinea şi Brânzaş. Pe Voinea îl scoseseră să execute izolarea pentru care fusese pedepsit când fusese surprins dormind pe pat, pe timpul când eram trei în celulă, cu Moldovan. După şapte zile s'a reîntors în celulă livid şi extenuat de forţe. Mi-a spus că a fost din nou anchetat într'un cabinet, care se afla la izolator, şi că din nou i s'a cerut să susţină declaraţia din procesul lui Valer Negulescu.

—Cred că nu mai pot îndura o altă izolare, mi-a mărturisit el, tulburat. Sunt înspăimântat şi nu mai am nici energie şi nici entuziasm. Nu mai pot îndura foamea şi frigul. Izolarea, la timpul acesta, este un adevărat gheţar.

Voinea venise atât de distrus din izolare, încât oridecâteori se aşeza să se odihnească pe marginea patului, imediat i se închideau pleoapele şi adormea şezând. Nenorocirea se ţinea scaiu după el. A fost din nou prins dormind de un gardian dar, mi s'a părut, nu chiar la întâmplare. I s'a adresat imediat un nou proces verbal şi, chiar a doua zi, a fost somat să se pregătească pentru executarea sancţiunii la izolare, propusă de gardian. Voinea se desbrăcase de tot ce ştia că nu avea voie să ia cu el la izolare, —toate efectele groase pe cari le avea pe el—, şi, spre deosebire de data trecută, ne-a întins mâna tuturor înainte de a ieşi îngrozit din celulă. Când a dat mâna cu mine, privirile ne-au rămas încleştate pen-

tru câteva secunde, am văzut în lumina lor umbra disperării și el a simțit că l-am înțeles. Am avut certitudinea că nu ne vom mai revedea curând. A doua zi a venit un gardian și ne-a cerut să dăm afară toate lucrurile cari aparțineau lui Voinea. După multe luni, ne-am reîntâlnit. Mi-a spus că fusese luat dela noi și dus la izolare, ca și prima oară, unde fusese din nou vizitat, de data aceasta, în celulă, de un ofițer străin. I s'a propus din nou să semneze declarația pe care administrația o dorea atât de insistent. In schimbul ei, i s'a promis grațierea pentru restul zilelor de izolare și transferarea lui la o altă secție. Când l-am reîntâlnit pe Voinea, el venea dela o secție indiscutabil mai bună decât ZARCA, dar totuși arăta istovit și suferind.

Cu toate că se înscriseseră destul de mulți deținuți din ZARCA pentru munci, nu fusese scos nimeni din ZARCA, în acea vară a anului 1963.

In vara aceea însă am fost scoși de câteva ori la Clubul principal al penitenciarului, același de care am mai vorbit. Aici am făcut cunoștință cu mai mulți oameni, pe cari îi cunoșteam doar după nume și din comunicările la pereți sau țevi, iar, până la urmă, am ajuns să-i cunosc personal pe aproape toți.

Cu ocazia primei ieșiri cu oamenii din ZARCA la Club, mi-au rămas vii câteva impresii pe cari le voiu consemna mai jos, precum voiu menționa deasemenea și o convorbire pe care am avut-o, tot atunci, cu colonelul Crăciun.

Decorul sălii rămăsese tot același de pe timpul când încă funcționa aici Clubul Tineretului, cu un mic adaus: pe pereți mai apăruseră câteva tablouri executate de pictorul Aurel Chira. Unul dintre acestea reprezenta un grup de oameni, într'o pădure. Era un tablou în culori sumbre, cu multe umbre. După indicațiunea scrisă sub tablou, lucrarea lui Chira reprezenta uciderea profesorului Nicolae Iorga de către o echipă de oameni condusă de Traian Boieru, un fost extremist al Mișcării legionare, cum se spunea și care, în închisoare, era reprobat pentru fapta sa. Alt tablou, tot al lui Chira, înfățișa masacrarea lui M. Stelescu, un fost legionar considerat rebel, scena din tablou reprezentând un salon de spital.

Tot ca o noutate, am mai observat că apăruse și aici «Gazeta de Perete», care era afișată lângă ușă. Am descoperit că mulți dintre oamenii pe cari i cunoscusem la Club sau în fabrică, colaborau

la această «gazetă» cu material josnic, după care nu îi mai recunoșteam. In mod deosebit m'a surprins un articol semnat de Constantin Teofănescu, referitor la educația din trecut a tineretului. Omul enumera întocmai aceleași caracterizări asupra educației din trecut, ca acelea pe cari regimul comunist le numea retrograde. Am fost uluit de schimbarea oamenilor.

După câteva minute dela așezarea noastră în bănci, a apărut colonelul Crăciun, înconjurat, ca de obiceiu, de întreg statul său major. Mi s'a părut că era puțin agitat și această stare psihologică nu a putut să și-o rețină nici în clipa când ni s'a adresat cu oarecare malițiozitate:

—Iată că iar am prilejul să mă întâlnesc cu recalcitranții, ne-a zis el, aceasta în loc de poanta lui obișnuită. Ei, ce mai ziceți?, s'a adresat el tuturor, privind încruntat peste noi.

Cineva s'a ridicat dintr'o bancă și a protestat:

—Eu nu sunt recalcitrant, domnule colonel și consider că v'ați exprimat greșit, când ne-ați numit pe toți așa.

—Te știu eu pe dumneata, a zis colonelul cu ton pașnic. Dar, vezi dumneata, nu sunt toți ca dumneata.

Apoi, colonelul, a mai făcut câteva ironii pe seama unora dintre noi, mai mult penru a anima oamenii, cari păreau ca niște stane de piatră.

Scopul acestei ieșiri la Club a fost următorul, după cum însăși Crăciun ni l-a prezentat: să facem lectura în comun a unor ziare cari ne fuseseră aduse (Scânteia și Glasul Patriei), să cerem lămuriri dela șeful Arhivei, dacă aveam vre-o problemă ridicată cândva și nerezolvată, sau să ne interesăm de dosare și să cerem hârtie pentru petiții, și, la urmă, să discutăm asupra posibilităților ieșirii la muncă. Colonelul ne-a anunțat că el nu va rămâne tot timpul cu noi și, de aceea, dacă cineva avea vre-o întrebare sau o cerere care ar fi urmat să fie adresată lui personal, el era dispus să ne asculte înainte de a pleca.

Primul s'a ridicat poetul Gheorghe Ogrin, un om uscat, slab, împuținat în ființă de îndelungatele mizerii prin care trecuse. Cu o voce pițigăiată și anemică, a cerut să i se acorde medicamente dela infirmerie, menționând că boala lui progresează în mod grav.

Colonelul i-a răspuns:

—Va veni doctorul să vă vadă și pe dumneavoastră. Dar, vedeți, și medicii noștri acordă asistență cu prioritate celor cari ne

sunt mai utili și mai aproape de noi. Așa se întâmplă și afară: pe cei dela oraș și de pe câmpie ii poți cerceta mai lesne decât pe oamenii dela munte, unde este mai greu de ajuns. Dumneavoastră, domnule Ogrin, sunteți mai la munte. Mă înțelegeți ce vreau să spun?, a încheiat el, rotindu-și privirea peste sală.

S'au mai ridicat câțiva, tot pentru cauze de sănătate, fiind grav bolnavi și de multă vreme, chiar de ani de zile. Unii dintre ei arătau ca niște schelete ambulante. Răspunsul a fost același pentru toți, ca în cazul precedent, cu mici variante.

Pentru ilustrarea situației în care se aflau cei mai mulți suferinzi cronici, voiu aminti aici cazul profesorului Ioan Halmaghi.

Pe Ioan sau John Halmaghi, cum își spunea, l-am întâlnit pentru prima oară la Zarca. Mi se mai vorbise despre el de unii și de alții cari au fost în celulă cu el, informându-mă că mai era un cetățean american la închisoare, în afară de mine. Chiar și colonelul Gheorghe Crăciun m'a întrebat odată, când eram încă în fabrică, dacă cunoșteam pe acest om care, spunea comandantul închisorii, se pretindea a fi cetățean american. (Mi s'a părut curios ca atunci când l-am întâlnit pe John Halmaghi, acesta mi-a spus că și el a fost întrebat de către Gheorghe Crăciun despre mine, dar că Gheorghe Crăciun i-ar fi spus că pe mine Ministerul de Interne nu mă recunoștea a fi cetățean american, ci numai pe el. Acest lucru mi l-a mai repetat de câteva ori în timpul cât eram la Zarca. A fos curios ca să venim, totuși, amândoi în USA, în condițiuni întru totul asemănătoare, la interval de numai o săptămână, el venind înaintea mea. Mi s'a părut ciudat acest fel de a vorbi al lui John Halmaghi, cu atât mai mult cu cât știam că el era mai în vârstă ca mine, că făcuse armata în România, depusese jurământ de credință Statului, fusese înregimentat într'o mișcare politică, etc., și că tot pe el regimul îl considera cetățean american, după spusule lui, iar pe mine nu mă considerau, cu toate că nu aveam nici o implicație cu activități de felul celor de mai sus.

John Halmaghi era un bărbat de talie mijlocie, cu fața albă, subțire, dominată de lentilele mari ale unor ochelari cu cadrul metalic. Era îmbrăcat într'o manta vărgată, veche, cârpită. Am bănuit în Halmaghi un freamăt deosebit pe care îl stăpânea anevoie. Era în el un impuls continu de afirmare, care nu reușea niciodată să se afișeze deplin, date fiind, îmi închipuiam, condițiile de viață din închisoare. Am aflat apoi că John Halmaghi a

aparținut Mișcării legionare din țară, cu idealurile de luptă ale căreia el s'a contopit. Dar, la fel ca nenumăratele mii de patrioți români, Ioan Halmaghi a ajuns curând să fie arestat în primul mare val de arestări. A fost ținut și anchetat în anul 1948, pentru activitatea legionară trei ani la Siguranța Statului și, neputând să fie acuzat pentru nicio acțiune împotriva securității Statului, a fost reținut totuși, în închisoare până în anul 1956, fără mandat judecătoresc, deci fără o sentință a vre-unui tribunal militar. Când s'a eliberat, în luna Septembrie 1956, după opt ani de detențiune, a ieșit cu o tuberculoză avansată, în plin proces activ. Omul a început un tratament imediat, dar înainte de a-l putea duce până la sfârșit, a fost din nou arestat. în luna Octombrie 1959, în același an și lună când și eu am fost rearestat, ambii, însă, pentru cauze cu totul deosebite. Din anul 1962, Halmaghi a suferit o complicație la ochi de natură TBC.

De data aceasta Ioan (John) Halmaghi i-a expus pe scurt lui Crăciun starea nenorocită in care se afla, amenințat fiind implacabil de orbire. Toate demersurile anterioare, a declarat el, întreprinse prin gardieni, de a fi scos la raportul celor competenți de a-l primi, spre a ajunge la medic, nu au avut niciun rezultat.

Crăciun l-a ascultat cu simulată afecțiune și îngrijorare și când omul a încheiat, a zis:

—De ce nu te salvează de aici Americanii doar ești de-al lor? Noi însă, cu toate acestea, vom vedea ce vom putea face în cazul dumitale. Și noi avem doctori buni și medicamente excelente. Depinde numai cum se poartă omul. Trece-l și pe el pe listă, domnule plutonier!

După câteva luni, de abia, Halmaghi a fost văzut de un medic și apoi transportat la spital. A avut șanse minime de a-și salva ochii, și acestea au fost folosite.

Aș putea reconstrui câteva zeci de asemenea cazuri, cu nume și detalii, cunoscute direct, prin care s'ar putea imagina mai bine aspectul inuman, de mare cruzime și de neînchipuit șantaj care se exercita asupra oamenilor spre a-i forța să cedeze și să accepte o poziție duplicitară în vederea reeducării.

După ce s'a încheiat acest capitol tragic, în sensul că nimeni dintre cei bolnavi nu au mai avut de făcut nicio cerere, Crăciun a întrebat încă odată dacă mai avea cineva vre-o chestiune urgentă care ar putea fi soluționată pe loc. Nici nu a terminat bine întreba-

rea că eu m'am şi ridicat. Colonelul s'a uitat încruntat la mine, neplăcut surprins că mă vedea cerând cuvântul. Şi-a aplecat capul în pământ şi a zis:

—Ce ai, Americanule, să-mi raportezi? Sunt dispus să te ascult.

In puţine cuvinte i-am expus cazul meu pe care îl caracterizam de-a dreptul straniu. In cuvinte potrivite, am rugat să-mi explice de ce am fost adus la ZARCA şi, în subsidiar, i-am cerut să fiu transferat într'o altă secţie, nu de pedepsiţi, cum eram cotat aici, în cazul că nu exista vre-un motiv să fiu supus acestui regim special.

—Acest lucru nu se poate, mi-a răspuns el. In fabrică ne-ai făcut greutăţi. Oamenii de acolo au cerut să fii scos dintre ei. Vei rămâne aici până te vei cuminţi şi până vei înţelege că din închisoare nu te vor scăpa Americanii, că tot noi, comuniştii, te vom elibera când vom socoti de cuviinţă. Cred că ai înţeles acum motivul pentru care ai ajuns aici?, a încheiat el satisfăcut.

—Nu înţeleg, domnule colonel, am continuat eu, cum de aţi permis să se afişeze un articol aşa de murdar ca acela care s'a scris împotriva mea în fabrică? Eu mă aflu aici în închisoare exclusiv, pentrucă am scris împotriva Ruşilor şi comuniştilor pe timpul când eram încă elev de liceu dar, vreau să accentuez, în acele articole m'am ferit să folosesc cuvinte atât de triviale şi scandaloase ca acelea pe cari şi le-a permis să le întrebuinţeze Nicolae Giosan împotriva mea, sub scutul administraţiei. Eu sunt mândru să reprezint presa română în închisoare. Probabil că mai sunt încă doar doi sau trei ziarişti în toată România care să fie închişi numai pentru infracţiune de presă. Eu sunt unul dintre aceştia şi mărturisesc că atunci când am scris, mi-am exercitat un drept ca expresie al unei libertăţi. Dar, un deţinut nu are dreptul să aducă injurii şi calomnii unui alt deţinut politic, în timpul penitenţei. Acest lucru nu este scris nicăieri, dar eu îl afirm aici. Ceea ce s'a comis împotriva mea este o infracţiune susceptibilă de a forma obietul unui proces penal, fiind eu încă în închisoare. Vă rog să-mi acordaţi o coală de hârtie să întocmesc o sesizare la procuratura Raionului Aiud, care se află peste zid. Procuratura este datoare să primească petiţia mea.

In tot timpul vorbirii mele, colonelul fierbea. Faţa îi devenise roşie-vineţie şi începuse să bată dintr'un picior.

M'a oprit cu duritate, nemaiputându-se stăpâni:

—Este de ajuns. Oamenii din fabrică sunt liberi să stigmatizeze pe toţi duşmanii poporului, prin demascare. Acest lucru a fost autorizat pentru toată închisoarea. Noi nu cenzurăm limbajul. Noi am oprit numai bătaia între oameni. Cât despre dumneata, toată lumea te cunoşte cât ne urăşti. Ai să-l dai pe Giosan în judecată, când vei ieşi de aici. Atunci, probabil, ne vei da şi pe noi în judecată că te-am ţinut ilegal, pasămite, în închisoare, după cum susţii. Iţi vor face Americanii dreptate când vei merge la ei. Şezi acum, mi-a ţipat cu dispreţ.

—Eu cred în acel viitor, domnule colonel, am mai zis eu, şi am încercat să mai spun câteva cuvinte, fără să reuşesc să merg până la capăt cu ideea. (Vroiam să-i amintesc despre concepţia de libertate pe care o aveau comuniştii şi chiar în numele ei să cer rezolvarea diferendum-ului meu). Colonelul începuse să urle şi să spumege la mine din ce în ce mai agitat, în timp ce câteva mâini lăturalnice a unor oameni, unii dintre ei prieteni, mă trăgeau să mă aşez în bancă.

După acest incident, am început să înţeleg mai mult că de aici nu aveam nicio altă şansă de salvare decât a intervenţiei vre-unui eveniment excepţional, care să ne fie favorabil tuturor. In acel eveniment viitor credeam cu îndărătnicie.

Oamenii, după ce am ieşit în curte, pentru o scurtă pauză, îşi arătau îngrijorarea pentru faptul că mă expusesem atât de făţiş unei eventuale sancţionări din partea colonelului. De obiceiu, mi s'a spus, toţi aceia cari au îndrăznit vre-odată să-l înfrunte pe Crăciun, nu au scăpat de o izolare de cel puţin cinci zile. Nu am avut acea nedorită consecinţă, din acea cauză, ci pentru una cu totul de altă natură, şi mult mai târziu.

Cu acea ocazie, când Crăciun a admis să i se raporteze, printre alţii cari se mai ridicaseră cu doleanţe, au fost şi cei doi fraţi Brânzaşi. Aceştia au reuşit să se întâlnească de abia acum, după multă vreme, şi cereau să fie repartizaţi ambii la aceeaşi celulă. Cererea lor nu a fost admisă. Stăteau amândoi lângă olaltă când au raportat. Amândoi purtau ochelari, şi acum stăteau alăturea, umiliţi şi slabi ca două umbre, cu mai mult de câte un deceniu de închisoare executaţi fiecare, timp în care părinţii nu au avut nicio veste dela ei. Imi închipuiam o mamă înlăcrămată undeva, prin părţile limitrofe din Nordul Ardealului, cum făcea rugăciuni şi slujbe cu îngenunchieri pe la preoţi, pentru copiii ei; cum îi plân-

gea și se sfârșea de durerea nebună a dorului lor. Iar aici, biata mamă nu știa, —de unde avea să știe?—, copiii ei nu vorbeau de întoarcerea lor acasă să o vadă, ci numai de bucuria visată de a fi împreună în iad, de a fi împreună la foame și frig, cot la cot, lacrimă lângă lacrimă, doar să mai poată să-și evoce împreună căldura unei familii dragi, din mijlocul căreia ei fuseseră smulși de copii și acum ajunseseră prematur cărunțiți.

La una din ședințele următoare dela Club, colonelul Crăciun, după ce s'a citit un comentariu elogios din Scânteia pe marginea unor succese oarecare a blocului sovietic dela ONU, a întrebat dacă se află cineva care dorește să ia cuvântul asupra acestui reportaj. Trebuie să menționez că, spre onoarea lor, oamenii nu se înghesuiau să ia cuvântul în aceste probleme și, nici chiar când li se cerea să se ofere lectori benevoli, nu se aflau voluntari. In sală se simțea o rezistență pasivă, tare, demnă, generală. In fața acestei situații, colonelul a recurs la o manevră care nu putea să dea greș, dacă ne gândim că oamenii nu erau liberi aici nici chiar numai pe gânduri. Și-a aruncat privirile peste sală, s'a înălțat în vârful picioarelor spre a vedea mai bine și, deodată, ochii i-au căzut, ca din întâmplare, pe un bătrânel cu ochelari și fața jalnică. L-a întrebat, după ce l-a fixat, dacă nu are de pus vre-o întrebare, dacă a rămas nelămurit cu ceva. Omul, după ce s'a ridicat din bancă, după o clipă de meditație, a răspuns prudent:

—Dacă mă întrebați, răspund la orice, domnule colonel. Insă nu am de pus întrebări.

—Cum te numești dumneata și ce meserie ai avut afară?, l-a interogat colonelul.

—Mă numesc Ion Popescu-Prundeni, a zis omul. Am studii teologice și afară am fost gazetar.

Fostul redactor dela PORUNCA VREMII, unul dintre ziariștii talentați care a lucrat la acel ziar de avangardă națională, s'a păstrat în continuarea discuției cu Crăciun pe o linie defensivă razonabilă, fără să facă niciun avans la insinuările pe care colonelul le întrebuința șiret, pentru a-i smulge vre-o declarație compromițătoare.

De data aceasta, sau mai târziu, nu-mi aduc aminte precis, s'au făcut mai multe înscrieri pentru munci. Adică, mai multe, în sensul că au fost vre-o douăzeci de oameni cari și-au manifestat dorința să fie scoși la lucru. Din celula în care mă aflam eu, din opt

câți eram, s'au înregistrat doi: căpitanul Ion Vlădescu, unul dintre foștii greviști dela mina de plumb Baia Spriei, și contabilul Ioan Caranica, care aveau fiecare în parte mandate de câte douăzeci și cinci de ani temniță grea. Printre alții, am mai reținut pe teologul și ziaristul Cristofor Dancu care era printre acei, foarte puțini deținuți, care se oferea să facă lectură din materialul propagandistic servit de administrație.

După câtva timp, cei cari se înscriseseră pentru munci, au fost scoși din celulele lor și concentrați în patru celule aparte. De aici, erau duși aproape zilnic la unul dintre cluburile speciale cari funcționau la o secție oarecare, pe care il conducea, alternativ, Horia Gherman și Octavian Paleologu. Aceștia fuseseră promovați reeducatori și sfera lor de activitate, se vede, se extindea în afara fabricei.

Din ZARCA nu era posibil să ieși la muncă decât numai dacă admiteai, în prealabil, reeducarea. Această dispoziție s'a respectat până în primăvara anului 1964, când am fost scoși la muncă fără a se mai aplica exclusiv criteriul determinant al admiterii reeducării. Cei cari nu ne declaraserăm pentru muncă, am trecut printr'o perioadă de mare prigoană. In primul rând, ni s'a tăiat rația de carne care, de altfel, era și așa minimă, dar ne amăgeam totuși cu gustul unei mâncări prin care trecuse carnea în fierbere, carne care se distribuia în fabrică. Nu am mai văzut, mai bine de șase luni, nici o singură fibră de carne în gamelele noastre ruginite. De asemenea, ciorbele de fasole și arpacaș, baza alimentării deținuților în România, erau strecurate. Atât eram de înflămânziți încât ne trezeam noaptea mestecând în somn, cu bărbiile umede de saliva care ni se prelingea din gurile noastre. Senzațiile foamei sunt deprimante și ucigătoare. Nimic nu demoralizează mai extenuant pe un om decât umiditatea continuă, frigul și foamea. Rațiunea nu mai funcționează normal, și ori câtă luciditate ai mai salva ca să mai încerci analiza procesele biologice și psihice prin cari treci, ori câtă energie ai mai avea să te concentrezi în intuirea absurdului, —acel absurd pe care Apusul il proslăvește și in crăcile căruia unii anesteziați moral s'au cuibărit absenți din istorie ca niște corbi—, simți cum te cufunzi în precaritatea nebuloasă a unui patruped, pentru care toate orizonturile au dispărut. Nu îți mai rămâne decât o obsesie: mâncarea. Te obsedează orice ai putea băga în gură: pământ, paie, iarbă,

dar să ai senzația plinului în stomac. In acele timpuri, un nenorocit îmi spunea că el se simte mai bine, după ce bea apă până are senzația că va crăpa. Când îl vedeam, ziua-noaptea, înghițând apa stătută din găleata din celulă, cu cât nesaț o sorbea, cu ochii holbați și vinele umflate pe tâmple, mi se crispa pielea pe mine. Omul nu a ajuns până în primăvară. Intr'o bună zi a fost transportat în stare foarte gravă la infirmerie.

La o celulă vecină, am aflat de un bătrân care fusese surprins mestecând paie din saltea.

Mai târziu, după câteva luni, când am ajuns din nou în fabrică, am avut prilejul să stau de vorbă cu câțiva deținuți cari lucraseră la bucătărie în perioada foametei din ZARCA. Ei mi-au mărturisit că odată unul dintre ei a greșit, turnând arpacașul care fusese fiert cu carne, într'unul din ciuberele cari au fost trimise la ZARCA. Bucătarul respectiv a fost pedepsit cu șapte zile de izolare riguroasă, plus că a fost obligat să-și facă o auto-demascare stranie. Printre altele, a ajuns până acolo că a susținut că greșala lui nu a fost decât expresia dușmăniei față de regim, în subconștientul lui rămânând sentimente necinstite de milă față de dușmanii poporului pe care el a vroit să-i ajute să supraviețuiască, dându-le o zeamă de arpacaș fiartă cu carne.

Vara anului 1963 a trecut cu diverse șocuri.

Toamna ne-a aflat din nou împrăștiați de cum fuseserăm vara, cam în formațiunile din primăvară, adică mai puțini prin celule. Eu am ajuns cu alți oameni, dintre cari niciunul nu avea mai puțin de patrusprezece ani de închisoare executați.

Imi face cinste să le amintesc aici numele acestor martiri ai Neamului: diaconul Ioan Grebenea din Rășinari-Sibiu, (închis din 1941), învățătorul Ioan Arghiropol, din Oltina județul Constanța, fost inspector școlar (închis din 1949) și studentul Ioan Popescu-Craiova (închis din anul 1948). Toți aveau condamnări de câte douăzeci și cinci de ani muncă silnică. (O coincidență interesantă: toți patru ne numeam Ion. Am reținut, ca o observație secundară, că cei mai mulți oameni la închisoare se numeau Ion, celalalte nume venind într'o ordine cantitativă mult inferioară acestuia).

Părintele diacon Grebenea era în pragul anchilozării reumatice. Ion Arghioropol avea o lipsă de osatură a cutiei craniene, care era suplinită cu o placă metalică. Fusese rănit în Rusia Sovietică, undeva pe Don. Din această cauză nu își putea înclina capul. Ion Popescu era tuberculos. Fiecare dintre ei sufereau cu stomacul. Ion Arghiropol avea ceva profund, o leziune pernicioasă, având periodic scaunul negru sau cu mult sânge. Orice tentativă din partea acestora de a ajunge să fie văzuți de vre-un medic, chiar de medicii deținuți cari lucrau pe secții, nu a reușit niciodată. De altfel, la ZARCA, noi nu aveam literalmente medic. Venea din când în când un medic maghiar civil, dela spital, când era cineva în agonie.

Toți acești trei oameni, cu cari am început ultima mea iarnă din închisorile din România, erau admirabili în suferință. Fiecare dintre ei erau dotați cu mari calități intelectuale și nobile virtuți umane. Diaconul Grebenea cunoștea pe dinafară toate cele patru Evanghelii. (Dela el am învățat-o și eu pe aceea a lui Matei și o bună parte din Ioan). Ion Popescu imaginase o serie de romane-fluviu, pe teme din trecutul Neamului românesc, pe o perspectivă originală: căpitanii de plaiu, ca forțe istorice, în conservarea și afirmarea Neamului românesc în cele două Principate românești. Mi-a fost dat să aud, pentru prima oară în viața mea, pe cineva să poată povesti cu un extraordinar lux de amănunte și neînchipuit de fascinant conținutul lucrărilor sale proprii. Incepuse să povestească, într'o altă celulă, unuia care era cu noi, primul său volum, povestire care durase acolo cam două luni, în fiecare zi povestind câte patru-cinci ore. Aici ajunsese la al treilea volum, cât am stat împreună cu el, și am stat aproximativ șase luni. Romanul era ancorat pe mai multe generații viguroase, consacrate unor vocații naționale providențiale. Mi-a spus că romanul se extinde, în timp, pe două secole și ar putea avea cam opt volume, în faza finală.

Ion Arghiropol era un autodidact excepțional. Profesorul Dumitru Stăniloaie, într'un timp când au stat împreună în aceeași celulă, a fost suprins de preciziunea și concisiunea unor termeni pe cari învățătorul din Oltina, îi folosea spre a face distincții în labirintul filozofiei. Cunoștea lucruri multe și în mod temeinic. Filozofia lui Kant nu avea nicio obscuritate pentru el și se avânta în orice discuție asupra filozofului din Königsberg, fără ezitări, savant. In ceea ce excela, mai ales, era gândirea creștină și mistica religioasă.

Peste toate nenorocirile lui, Arghiropol s'a mai ales cu una,

pentru care îmi fac reproşuri mie, având şi eu aici partea mea de vină.

Cât am stat în inchisoare, mă obişnuisem ca în fiecare dimineaţă să fac câteva exerciţii gimnastice, oricât de subnutrit eram, oricare îmi era starea sufletească. Arghiropol a încercat să ia pilda mea şi să facă întocmai mişcările pe cari eu mi le alesesem să antrenez întregul meu trup. La un asemenea exerciţiu, care consta dintr'o înclinare elastică a trupului şi o flexiune pe vine, şi care solicita un efort mai accentuat al muşchiulaturii stomacului, peritoneul amicului meu a cedat, pe semne fiind extrem de slăbit, cauzându-i o hernie supărătoare.

Odată, la primele şedinţe ale Clubului, am întâlnit pe medicul Ion Ighişan, care se afla atunci în aceeaşi celulă cu Sebastian Mocanu şi i-am cerut un mic consult asupra vâjâielilor mele de cap.

—Dragul meu, mi-a spus doctorul, noi, cei mai vechi, le simţim de ani şi ani de zile. Ne-am obişnuit cu ele. Nu ştiu ce mă voiu face după ce vor înceta. Par'că le am din naştere. Sunt de natură astenică şi, în momentul când vom ajunge să ne hrănim şi noi omeneşte, vor trece.

Intr'adevăr, am descoperit, sub imboldul curiozităţii, întrebând oamenii, că aproape nu era unul la ZARCA căruia să nu-i vâjâie capul. Nimeni, însă, nu poate înţelege această senzaţie stupidă, deprimantă, chinuitoare, decât numai după ce o încearcă nemijlocit.

∴

In lumea noastră dela ZARCA totul părea sortit dramei. Privaţiunile de toate naturile erau aplicate după calcul şi fără nicio grabă de administraţie. In acelaşi timp răzbea, ca din întâmplare, până la noi, câte o veste din penitenciarul propiu zis, —dela secţii sau din fabrică—, de care administraţia ştia şi, îmi închipui, le punea chiar la cale, cu scopul vădit de a ne surescita interesul şi de a ne slăbi moralul. Astfel, într'o zi, am auzit mare tumult în curte. Fiind linişte neclintită, ca într'o criptă, am dedus că acea forfoteală nu putea rezulta decât numai din vre-o întrunire oarecare a deţinuţilor, cari ar fi fost adunaţi în curte. Aproape în acelaşi timp când am perceput zarva mută din curte, s'au auzit câteva uşi deschizându-se pe coridorul ZARCII unde mă aflam. Am înţeles din mişcările de pe sală, că au fost scoşi oamenii

şi dela noi şi, eventual, coborîţi în curte. Mai târziu, am auzit rezonanţa unui difuzor care, se vede, fusese instalat pentru conferenţiar. Din când în când reuşeam să prindem frânturi dintr'o convorbire. După câteva ore, când din nou s'a lăsat liniştea de mormânt peste ZARCA, am aflat prin perete, că fusese la închisoare unul dintre procurorii militari dela Tribunalul Regional Cluj, care vorbise oamenilor întruniţi în curte, despre «legalitatea populară» şi progresele însemnate pe care regimul le realizase în materie de combatere a crimei în România.

După vre-o două luni de zile, s'a repetat «mitingul» din curte. De data aceasta oratorul a fost o veche cunoştinţă de-a mea cu care, însă, niciodată nu am fost în relaţii cordiale. Cel care venise să aducă «lumină» în bezna închisorii era Dimitrie Isacu, redactorul unei gazete de partid ce apărea la Cluj («Tribuna»), profesor la Universitatea din Cluj, în cadrul catedrei de psihologie socială, de curând numit director al Teatrului Naţional din Cluj. După cum se vede, un cumulard, în toată puterea cuvântului, ceea ce sub comunişti înseamnă, omul îndreptăţit la tot atâtea salarii pe câte funcţiuni îndeplinea.

Pe Dimitrie Isacu îl cunoşteam din vremea studenţimii mele, el fiind asistent universitar la catedra profesorului Alexandru Roşca, unul dintre persoanele din corpul didactic al Universităţii Cluj, cu orientări marxiste. Dimitrie Isacu făcuse parte dintr'un grup de tineri universitari stângişti, care nu era agreat de cei mai mulţi dintre studenţii clujeni. La grupul acesta de acoliţi ai profesorului Alexandru Roşca, în afară de Dimitrie Isacu, se mai adăugau asistenţii Zevedei Barbu, Mihai Beniuc şi Victor Iancu. In afară de Mihai Beniuc, care era mobilizat la Biroul Informativ al Armatei, lucrând în Gara de Nord (Bucureşti), cu toţi ceilalţi am avut contingenţe de o natură sau alta, de pe urma căroa am rămas, pentru fiecare în parte, cu amintiri searbăde.

Nu voiu aluneca în digresiuni prea ample în care să cuprind portretul şi activităţile fiecăruia dintre cei de mai sus, în parte, în scopul de a releva din ce anume compoziţie era constituit hidosul conglomerat politic comunist român. Dar, totuşi, mă simt tentat să fac acest lucru, fie chiar succint în cazul lui Isacu.

Dimitrie Isacu, de pildă, acest individ care venise în închisoare să vorbească despre artă şi culturalizarea poporului, despre puternicile linii morale stabilite de partid, era omul care îşi aban-

donase soția și copilul, lăsându-i literalmente pe drumuri, după ce el a ajuns unde era. Soția, chipurile, afirma el între prieteni, nu-i mai corespundea, fiind neinstruită. Pe semne, ingratul uitase că părinții acesteia, niște țărani cinstiți din Câmpia Transilvaniei, au acceptat să-și căsătorească fata cu el pe timpul când acesta era încă student și să-l sprijine cu banii lor greu câștigați, să ajungă ceva în viață. In realitate, își părăsise soția și copilul pentru a se căsători cu o studentă de-a lui, care era mai tânără decât insuși fiul său. Fata era fiica unui învățător mutilat în luptele de pe Don, învățătorul Ion Vrabie din Rebrișoara, județul Năsăud, care fusese arestat în Septembrie 1959. Drumurile lui Vrabie și ale mele s'au încrucișat prin hrubele Securității Cluj și ne-am bucurat, pe cât se poate bucura un pușcăriaș, de întâlnire, întrucât, în afară că eram cunoștințe vechi, din timpul refugiului familiei lui la Turda, din Ardealul cedat Ungariei, aveam și o rudenie comună.

***

Intr'o bună zi, unul dintre oamenii cari se înscriseseră la munci și de acum frecventa Clubul în care era educator Octavian Paleologu, dela care călugărul cu fața turtită, modelată ca o mască turcească în ceară, Cristofor Dancu, lua înțelepciune, ne-a adus câteva știri cari ne-au impresionat adânc și, într'o oarecare măsură, pe mulți dintre noi ne-au deconcertat realmente.

Administrația inițiase atacul frontal împotriva unora dintre oamenii de suprafață cari, chiar dacă nu se aflau în momentul acela în ZARCA, nu însemna, câtuși de puțin, că nu erau tot atât de indezirabili ca și noi și tot atât de refractari regimului și planurilor administrației de reeducare, ca și noi, ca să folosim cuvântul la ordine din închisori. Cu aceștia, însă, se urma o altă procedură de dărâmare a lor. Ei nu trebuiau să fie doborîți numai pur și simplu. Ei trebuiau să fie făcuți utili disoluției morale în închisoare, pe care păianjenii roșii o puneau la cale. Astfel, ne-au fost aduse știri că au fost concentrați într'o cămăruță, undeva, într'o secție, câteva dintre persoanele pe cari le cunoșteau majoritatea deținuților și a căror autoritate morală era bine marcată. Printre aceștia se aflau Ilie Niculescu, Augustin Bideanu, avocat și fost ministru, care avusese o atitudine ireproșabilă în cea mai mare

parte a duratei închisorii, apoi Alexandru Constant, avocat și fost ministru, de asemenea o persoană notorie prin prestigiul lui intelectual, unul dintre ziariștii români de valoare pe cari i-a avut țara. Acesta fusese adus la Aiud de abia in vara a anului 1963 dela o altă închisoare, odată cu Vasile Luca, fostul ministru de Finanțe comunist și cu încă vre-o câteva persoane despre care am amintit în altă parte. De Alexandru Constant se credea, până a apărea la Aiud, ca a decedat la Râmnicul Sărat.

Persoanele amintite mai sus, și încă vre-o trei-patru, al căror nume nu-l mai rețin, erau supuse unui sistem studiat de indoctrinare sistematică, cu îndrumători specializați in materie. Octavian Paleologu, de pildă, era folosit în domeniul filozofiei. Sarcina lui era să analizeze și să combată ceea ce se numea idealismul filozofiei burgheze, care stătuse la baza partidelor politice din trecut, în România. In mod deosebit, Paleologu ancorase aceste analize în cadrul caracterizării aspectelor de violență atribuite Mișcării legionare, organizație tipică: burgheză și reacționară. Fostul asistent al lui Mihail Ralea părea ingenios in râvna lui de a exploata și cele mai neînsemnate incidente din lupta tineretului naționalist din România, în perioada romantică și contagioasă a unei explozii de acțiuni variate, prin cari aceștia credeau că se va ajunge la o viață mai superioară a poporului român. Paleologu concludea, în linia raționamentelor marxiste cu care jongla, că mișcările naționaliste din România nu au fost subordonate, în mod practic, unor soluționări de fapt, unor necesități naționale reale, ci acestea perseverau in reducțiunea intelectului uman, a abolirii științei în problemele inerente ale litigiilor sociale, periclitându-se fatalmente progresul social și emanciparea omului de sub ignoranță și supersitiții.

Celălat educator, nu mai puțin savant, era diaconul Bartolomeu Anania (pseudonimul literar: Valeriu Anania).

Pentru acesta mi-a tresărit inima și vestea care venea despre el mi-a sângerat sufletul. Această descoperire a constituit pentru mine unul dintre puținele șocuri, de altfel, care mi-a clătinat și zdruncinat toată ființa.

Pe Valeriu Anania il cunoșteam de foarte mult timp, încă de pe vremea când amândoi căutam să ne inițiem în tainele lui Esculap, fiul lui Apollo. Fuseserăm studenți, pentru un timp, la aceeași

Universitate, Cluj-Sibiu. Apoi, cu Valeriu Anania, fusesem în același cenaclu literar pe care îl conducea maestrul nostru comun, Victor Papilian, fără îndoială, cel mai de seamă nuvelist român alăturea de I. Alexandru Brătescu-Voinești. Aveam o sumedenie de amintiri comune, și din anii noștri universitari și de mai apoi, când ne-am întâlnit adeseori pe aceleași poziții de gândire și acțiune culturală și națională.

In anul 1946, Valeriu Anania a condus impecabil și demn singura grevă studențească înregistrată în România sub regimul comunist. Cu o lună mai înainte de terminarea cursurilor primului an universitar, după întoarcerea Universității Daciei Superioare din refugiu (dela Sibiu), Maghiarii din Cluj, nemulțumiți de reîntoarcerea Românilor în fostul Ardeal cedat, au organizat, subversiv, o acțiune de violență împotriva studențimii române care se înapoia din pribegie. Sub masca cămășilor roșii, chipurile, sub patronajul comuniștilor, muncitorii maghiari dela fabrica de încălțăminte Dermata, cot la cot cu studenții maghiari și ultimii partizani ai lui Horthy, între cari o sumă de foști honvezi și ofițeri maghiari, foști funcționari, comercianți, industriași, etc., cari nici până în anul 1965 nu și-au luat cetățenia română, în speranța unei reîntoarceri sau a unei consultări plebiscitare favorabile lor, aceste adevărate bande prădalnice și revanșarde, au năvălit asupra Căminului Studențesc român Avram Iancu de pe Strada Kogălniceanu din spatele Universității, și s'au dedat la acte de vandalism indescriptibile. In acea seară eu mă aflam cu Anania și un grup de câțiva scriitori români, la Bistrița Năsăud, în campania pe care o întreprinsesem de a relua legăturile cu scriitorii și cititorii din fosta regiune înstrăinată temporar. Președintele studenților, Ciortin, a fost arestat. Când ne-am întors din turneu, în gara Cluj, Anania a fost așteptat de câțiva delegați ai studenților și a preluat conducerea studențimii clujene. El fusese vicepreședintele Cercului Studențesc Octavian Goga, astfel că lui îi revenea conducerea Cercului după arestarea doctorului Ciortin. (După arestarea lui Anania a urmat la șefie studentul în medicină Alexandru Olariu din Craiova, care făcea parte din același cerc literar cu mine și Anania. Olariu era militant național-țărănist). Apoi, după câteva luni, a fost arestat de lângă mine, —până aici reușind să rămână ascuns—, și a fost purtat pe jos zeci de kilometri, din post în post de jandarmi, până la o mânăstire din Topolița-Mureș, de unde mai târziu, a fost târît în închisoare.

Aveam atâtea și atâtea frumoase amintiri comune, eroice, de pură devoțiune pentru cauza Neamului, amenințat cu înrobirea, și de care, din nenorocire, nu a scăpat. De aceea, acțiunea pe care auzeam că o săvârșea acum, ca unealtă a acelui regim împotriva căruia ne ridicaserăm, m'a uluit de-a dreptul. Pe lângă faptul că-l iubeam ca om, îl apreciam și în mai mare măsură pentru talentul său veritabil, autentic și de inepuizabile resurse și variație.

Valeriu Anania își avea sectorul lui în lucrarea murdară a administrației de reeducare. Intrucât se obișnuia să se coreleze temeiurile doctrinare ale Mișcării legionare de învățătură creștină, în numele căreia s'a ridicat și în numele căreia a militat, —comițându-se, în același timp, crime, în această conjunctură generică—, Valeriu Anania și-a pus tot talentul său la bătaie în a disocia, ceea ce el numea, o mișcare politică, de doctrină creștină. Infierând crimele și abuzurile, violența și conspirația, caractere esențiale cari se atribuiau Mișcării legionare (pentru a fi în linia dialecticii marxiste), Valeriu Anania s'a așezat pe o poziție critică de aspru judecător al întregului ansamblu de împrejurări cari au caracterizat acea mișcare. Cu toate că eram prieteni de aproape două decenii, eu nu am aflat, până la Aiud, că Valeriu Anania însuși, fusese membru al Mișcării legionare. Cum el însuși a fost implicat în conexiunea dramei de care vorbea, poziția oportunistă, restrânsă la interesul salvării propriei sale persoane, mi s'a părut trivială și de-a dreptul trădătoare față de principialitatea etică a unui om pe care îl consideram cu capul pe proprii săi umeri și cu picioarele pe pământul sfânt al țării. Oricum am privi lucrurile, Valeriu Anania a adus o contribuție crucială la lucrarea criminală a administrației, în slăbirea și, apoi, la distrugerea moralului oamenilor. Beneficiind de un regim alimentar substanțial înbunătățit față de cel pe care îl aveau oamenii în celule sau chiar din fabrică, (în celule sub 1.000 de calorii, în fabrică în jurul lui 1.800 de calorii), Valeriu Anania, fiind la secția TBC specială (3.000 de calorii), era restabilit biologic, având aproape normal, restaurate funcțiunile raționale, despăienjănite de obsesia foamei, spre deosebire de bieții flămânzi, cari erau obligați să-l asculte. Sunt sigur că Valeriu Anania a trăit o tragedie continuă în tot acest timp, dar faptele sunt fapte și nicio prietenie din lume nu ar

putea fi așa de puternică încât să calce în picioare onoarea și normele morale pentru a se salva, aceasta cu atât mai mult cu cât noi, mulți, am îndrâznit să mergem numai pe o singură cale, cu orice risc, pe care și el era dator să o urmeze, pentru ceea ce a fost și ceea ce așteptam dela el.

Ne-au parvenit știri, de asemenea, despre avocatul Radu Mironovici că era presat încontinuu să cedeze reeducării. Am avut bucuria să aflu, tot în acel timp, prin mijlocirea celor cari participau la Club, că seniorul, profesor Vasile Stoian rezista pe poziții onorabile, cu toate că colonelul Crăciun îi atribuia, pe alocurea, o declarație conform căreia el ar fi adus dela Viena, în țară, o dispoziție a lui Horia Sima de a constitui în România, mișcări subterane de diversiune în spatele frontului.

Calculele nebuloase și atât de interesate ale unora, alături de disperarea pur și simplu a unei bune părți dintre oameni, pe de altă parte, a creiat climatul insalubru, dar foarte prielnic regimului, din nenorocire, în care slăbiciunile omenești au fost captate, condensate, folosite la maximum. Oamenii au ajuns să fie sugrumați cu funiile propriilor ombilicuri morale pe cari și le-au rupt din pântecul fecund și sănătos al adevărurilor permanente, adevăruri cari rezidă în străfundurile conștiinței umane, tot așa ca și apa la rădăcinile plantelor cari strălucesc de clorofila crudă, scăldată de soare.

Reacțiunea surdă, mută, totală, a celor din ZARCA, nu era decât lupta desnădăjduită a unor oameni cari nu mai aveau nicio armă cu care să se lupte în afară de aceea a abandonării ființelor lor în lanțurile tragediei, și rezistența, pe cât mai mult posibil, pe piscuri morale.

Pentru ceea ce s'a petrecut în închisorile din România bolșevizată și, mai ales, pentru ceea ce s'a petrecut la ZARCA, nu găsesc, ori cât aș căuta, cuvântul cel mai abject pe care să-l pot izbi cu praștia disprețului, al scârbei, al indignării și revoltei, în toți aceia cari mai vorbesc azi de libertate, de umanitate, de coexistențialism, de iertare a bandelor de criminali din România, aceia toți, cari au făcut din țară iad și din oameni diavoli. Și scuipatul între ochi ar fi prea puțin.

4. *Năruirea coloanelor*

Instinctul de conservare al individului și al speciei, totodată, este unul dintre elementele vitale fundamentale ale oricărei ființe, așa cum, îndeobște, se știe. Se pare însă, că pe măsură ce oamenii s'au îndepărtat de caracterele naturale ale acestei vocații viguroase, în sensul că după ce acestea au fost alterate prin adăugirea altor instincte, cum ar fi acela al apărării, al libertății și al dominației, reacțiunea individului împotriva unor primejdii cari atentează la însăși viața lui, nu mai este chiar așa de simplă. Este aceasta una dintre ciudatele ingratitudini ale condiției umane și ale mizeriei ei, anume că, până nu ești destul de temeinic ancorat în instinctele evoluate, ești amenințat continu de reticențe și șovăiri când este vorba de supraviețuire.

Un țăran sfătos, unul dintre acei oameni considerați în satul lor înțelepți, din Munții Maramureșului, de unde fusese coborît în temniță, îmi spunea odată o povestire care se termina cu o minunată icoană care ar fi susceptibilă să ilustreze în mod plastic, aspectele dure ale dramei din închisorile comuniste.

—Două haite de lupi, îmi povestea țăranul, se încăieraseră, nu departe de crângul unde ne aflam noi vânătorii. Unul dintre noi a fost de părere să-i țintim, trăgând în grămadă. Ne-am pus cu toții puștile la ochi, după ce am dat drumul câinilor. Deabia s'au descărcat puștile, că am și văzut cum lupii, par'că ar fi fost trăzniți de detunătură; au înmărmurit pentru o clipă, nemai mișcând unul, apoi, cu toții, ca unul, au năvălit spre câini, în partea noastră. Nu a rămas niciunul mort pe pământ. Era o turmă întreagă de lighioane, iar noi, cinci-șase vânători. Nici nu ne gândeam că am fi putut să le ținem piept. De aceea, ne-am cățărat în cea mai mare grabă, în fagi, înspăimântați deabinelea de neașteptata întorsătură a lucrurilor. Niciunul dintre noi nu a bănuit că fiarele ar fi avut curajul să ne atace, de odată ce jivinile se flocăiau ele între ele așa de turbat, numai cu o clipită înainte.

Deținuții politici, cari se aflau la închisoare, nu au avut în ei acea putere primitivă de întovărășire spontană, într'un singur bloc, care să-i ridice uniți împotriva acțiunilor criminale cari se unelteau în contra lor.

Aici slăbiciunile umane erau atât de variate, dozajul moral și îndrăzneala atât de uzate, —având în vedere perioadele desnă-

dujduitor de lungi prin cari au străbătut oamenii—, încât fiecare individ căuta să se salveze singur, dacă afla vre-o cale. De aici au rezultat multe căderi și prăbușiri, de aici succesul criminalilor, cari și-au apropiat victimile, cu pacienţă, șiretlicuri, momeli și chinuri, —ca foamea, frigul, bătaia, izolarea, degradarea biologică, umilinţa, etc.—, de capcana finală, de groapa morţii, care era însăși asasinarea morală și descalificarea lor umană.

Ne apropiam de toamnă. Simţeam aierul mai răcoros dimineaţa, când deschideam fereastra, cum se strecura prin interstiţiile obloanelor. Ieșeam, uneori, la plimbare, și atunci ne desfătam ochii de albastrul intens al cerului Transilvaniei și urmăream cu nesaţ cum, peste înaltele acoperișuri ale închisorii, pluteau firele albe de funigei, aduși de peste vii sau miriști.

Intr'o dimineaţă când am fost scoși la plimbare, am observat ceva neobișnuit: pe pereţii coridorului fuseseră instalate cutii de difuzare radiofonică. In prima clipă am avut impresia că era vorba de o instalaţie specială, de captare a șoaptelor din celule, așa cum am observat că existau asemenea reţele în birourile serviciilor centrale din ministere. Fusesem între 1955-1958 consilierul juridic al unei fabrici de ciment și mă aflam odată, în biroul unui director general al Ministerului Materialelor de Construcţii, din București. Am alunecat în discuţii în afara sferei de serviciu, întrucât directorul general fusese, înainte, inginerul-șef al fabricii unde lucram eu, astfel că am abordat și alte subiecte. La un moment dat, directorul a început să schimbe feţe-feţe și să-mi arate disperat o pâlnie instalată pe o astfel de cutie ca acelea pe cari le vedeam acum atârnate pe pereţi. La ușă, când m'a condus la plecare, omul mi-a explicat motivul spaimei lui:

—Suntem controlaţi despre ce discutăm în oficii, de către ministru și cadre.

In afară de acea instalaţie dela București, am avut, pentru un timp, una la fel deasupra ușei celulei mele din beciurile Securităţii Cluj. De aceea, în parte, bănuiala mea era fondată pe câteva fapte.

Pe coridorul de sus, la fiecare a patra ușe de celulă, era câte un astfel de difuzor. Cablele de transmisie erau întinse prin casa

scărilor și mi-a fost ușor să observ, când m'am reintors dela plimbare, —profitând de faptul că eu am urcat ceva mai repede, iar gardianul, care trebuia să vină după ultimul, și acela abia urca scările—, că ceea ce se instalase nu era ce bănuiam eu, ci simple cutii de rezonanţă radiofonică.

In celulă am comentat pe larg evenimentul cum, sunt sigur, că a fost comentat cu același mare interes în fiecare celulă în parte. Niciunul dintre noi nu-și amintea să se mai fi pomenit existenţa vre-unei instalaţii radiofonice în vre-o închisoare din România. Toţi eram de acord că vor urma, de aici înainte, acţiuni noi împotriva noastră, din partea administraţiei, dar nu puteam să întrevedem nimic clar în faţă. Eram siguri, însă, de un lucru: natura emisiunilor ce le vom auzi, vor desvălui planurile ce le urzea administraţia cu noi.

In acea seară sau a doua, s'au auzit din nou ușile deschizându-se consecutiv, adică ușe după ușe, fără excepţie. Când s'a descuiat și ușa noastră, în cadrul ei a apărut plutonierul Rădulescu, care a rostit numele lui Popescu. Acesta era unul dintre oamenii extrem de timoraţi, cari mi-a fost dat să-i întâlnesc. Pe care i-am întâlnit. Mâncase bătăi îngrozitoare în închisoare, stătuse luni întregi cu lanţuri la mâini și la picioare, și orice contact cu cel mai simplu slujitor al închisorii îi provoca o stare nervoasă atât de primejdioasă, încât îl împingea pe marginea nebuniei. Abia că plutonierul i-a spus numele, ordonându-i să iasă din celulă, că bietul om s'a și repezit la tinetă, sfincterele urinare și anale deschizându-i-se instantaneu sub impulsul reflexului spaimei.

După câteva ore Popescu a fost readus în celulă ca toţi ceilalţi. Ne-a spus că au fost adunaţi la Clubul central oameni din toate secţiile, unde li s'a vorbit despre realizările regimului în domeniul învăţământului și că, în plus, li s'a rulat un film românesc, Mitrea Cocor, după romanul propagandistic al lui Mihail Sadoveanu, cu același titlu. Am constat că omul era extrem de emoţionat; era primul film pe care îl vedea după patrusprezece ani de recluziune aspră.

A doua dimineaţă, nu am observat nimic nou care să ne atragă atenţia, în mod special. Aceea era ziua când trebuia să fim scoși la bărbier dar, cu toate că timpul trecea, nu se auzea nimic din ceea ce am fi putut să deducem că a început programul de bărbierit pe coridorul nostru. Spre ora zece, în schimb, s'au auzit,

deschizându-se rând pe rând, ferăstruicile din uși, și am înțeles că se spuneau nume de oameni de către cineva. Când s'a ajuns și la noi, a fost citit numele părintelui Grebenea și al lui Arghiropol. Am fost șocat de aceste alegeri, observând că atât la celula mea cât și la altele, erau scoși oamenii cu pedepsele cele mai grave și cei cu mai mulți ani la ZARCA. Nu puteam surprinde tâlcul acestor selecționări.

După scurt timp, am auzit mișcări de oameni între țarcuri, pe aleea care ieșea în curte și, apoi, am auzit că s'a deschis portița și după puțin timp că s'a închis, cu zgomot. Am auzit apoi o voce sonoră numărând 1, 2, 3, etc., până la zece, pe coridor. Ne-am lămurit repede despre ce se întâmpla: se încerca funcționarea sistemului radiofonic. Am rămas un timp în liniște completă. După aproape o oră, au început să se deschidă toate ferăstruicile celulelor, la rând, și am văzut pe coridor câțiva plutonieri veniți pentru prima oară la ZARCA, plimbându-se prin fața celulelor. Nu păreau dușmănoși și nici nu se sinchiseau dacă ne prindeau cu nasul în ferăstruică, ceea ce era neobișnuit. Eram emoționat. Trebuia, îi spuneam eu lui Popescu, să se difuzeze ceva extrem de interesant de îndată ce se aduseseră atâția plutonieri străini pe sală și, mai mult, pentrucă fuseseră scoși anumiți oameni din ZARCA, cu această ocazie. (Până când s'au reîntors și ne-au povestit unde au fost, am crezut că au fost depuși la izolator spre a fi ținuți departe de ceea ce urma să se petreacă la ZARCA, și, probabil, chiar a se preîntâmpina vre-un eventual incident).

Ceea ce am auzit, la foarte scurt timp, după deschiderea ferăstruicilor, ne-a depășit imaginația.

Am auzit întâi, la difuzor vocea unui om care dădea raportul colonelului Crăciun:

—Să trăiți, domnule colonel, la Club sunt două sute de oameni la dispoziția dumneavoastră. (Par'că în celule nu mai eram peste două mii de oameni la dispoziția lui și încă o mie în fabrică).

A vorbit colonelul Crăciun. In puține cuvinte a menționat rezultatele pozitive ale muncii educative depuse de cadrele administrative, muncă ale cărei roade le prezenta azi tuturor deținuților din penitenciarul Aiud. Il felicita pe avocatul Stere Mihalexe, șeful Clubului secției în care se afla acesta, căruia i-a dat, apoi, cuvântul.

Stere Mihalexe, așa cum am mai amintit undeva, era un fost avocat din Brăila. Născut în Macedonia grecească, a venit de tânăr

în România, unde și-a desăvârșit studiile universitare, devenind membru al baroului din Brăila, unde a editat și o publicațiune locală. Il cunoșteam din fabrică. Avea o înfățișare anonimă de muncitor feroviar. Nu părea de loc un intelectual și câtuși de puțin un orator.

De data aceasta îl auzeam pe Mihalexe la microfon și eram literalmente uimit de fluența cuvântării lui și a calității intonației. Acesta, în primele cuvinte, a mulțumit colonelului Crăciun de concursul larg și generos pe care l-a acordat Clubului pe care îl conducea.

—In cadrul acestui Club, domnule colonel, a spus el la un moment dat, am avut satisfacția să observ cum oamenii descoperă adevăruri unii dela alții, lucru pe care niciunul dintre ei nu-l bănuia posibil până aici. Pozițiile ierarhice din trecut, politice sau de altă natură, nu au constituit impedimente în calea noastră de a ne urmări acțiunea onestă de lămuriri reciproce, precum nici capacitățile intelectuale nu au format o limită separaționistă între oamenii Clubului nostru. Fiecare am învățat unul dela altul și în felul acesta am ajuns la convingerea că drumul nostru, al tuturor acelora cari am ridicat cuvântul, brațul sau arma împotriva clasei muncitoare, nu poate fi de azi înainte decât unul: alături de clasa muncitorească română pe care o conduce cu atâta genialitate partidul său glorios, în frunte cu cel mai ales fiu al său, domnul Gheorghe Gheorghiu-Dej.

Din sală au răzbit aplauze sărace, insulare. Nu se simțea niciun entuziasm.

Stere Mihalexe nu a mai vorbit nimic altceva deosebit în continuare, după tămâierea partidului, decât doar că a mai prezentat celor de față pe profesorul Nicolae Pătrașcu, comandant legionar.

A urmat o scurtă pauză, vreme în care profesorul Nicolae Pătrașcu s'a apropiat de microfon, probabil. La microfon s'a auzit apoi o voce strangulată, de nefuncționare normală a coardelor vocale, cu ajustări repetate, oarecum stânjenite, cari veneau ca dela foarte mari depărtări.

—Domnule colonel, domnilor ofițeri, iubiți frați de suferință, a început el.

«Mă aflu din nou în fața multora dintre dumneavoastră, cu cari în anii de demult am lucrat la făurirea acelorași vise. Pe unii dintre dumneavoastră nu vă cunosc, fiind prea tineri sau

fiindcă ați venit mai târziu alături de noi, de lupta noastră, la capătul căreia cred că am ajuns astăzi, noi de aici. Când cineva săvârșește ceea ce tu ai dorit sau ceea ce ai năzuit, bunul simț te obligă să recunoști meritul acestuia și să te retragi din calea lui. Dacă ești onest trebuie să apreciezi succesul acestuia exact în măsura în care tu însuți ai fi fost satisfăcut dacă șansa era de partea ta. Corneliu Zelea Codreanu ne-a spus odată că oricând se va ridica cineva mai bun decât ne socotim a fi noi, mai patrioți și mai destoinici, noi nu ne vom așeza de-a-curmezișul, ci îi vom ceda lui calea deschisă, subordonându-ne acțiunilor lui de reușită deplină, și, mai mult, noi acordându-i tot sprijinul.

«Regimul care s'a instaurat la conducere în România s'a verificat a fi expresia dorită a voinței populare. De aproape două decenii, partidul muncitoresc român conduce, fără întrerupere, destinele Patriei. Nu mă feresc să recunosc că din cele ce am văzut în publicațiunile cari ni s'au pus la dispoziție, din filmele pe cari le-am vizionat și din ieșirile mele la fața locului în mai multe centre urbane și industriale ale țării, geografia și economia României esta alta decât o știam. Am constatat că mărirea productivității și belșugul sunt realități vii în casele țărănimii și muncitorimii române, că aceștia, odată oropsiți ai sorții, duc o viață omenească de acum, liberă, fără exploatatori și profitori nedrepți ai muncii lor, etc...»

Profesorul Nicolae Pătrașcu a vorbit aproape nouă ore, în două zile la rând (16 și 17 Octombrie 1963), aprobând diferite aspecte ale subiectului care i-a fost, cu siguranță, impus și inspirat de administrație. Astfel, s'a extins, printre altele, în referințe comparative asupra realizărilor regimului și asupra eșecurilor politice ale Mișcării legionare, cum s'au resfrânt acestea în intențiile ei reformiste și înnoitoare a societății românești.

Nu aș aduce absolut nimănui niciun serviciu dacă aș rezuma mai amplu tot ceea ce a vorbit comandantul general al Mișcării legionare, Nicolae Pătrașcu, cu această ocazie, persoană care era considerată, în România, drept șeful suprem din interior al Mișcării legionare. Nu aș face niciun serviciu pozitiv, deoarece aprecierile pe cari le-a adus înfăptuirilor regimului, —o placă binecunoscută în țară—, oricine, oricât de pătimaș și înverșunat dușman ar fi al Mișcării legionare, în această situație, în care a vorbit Nicolae Pătrașcu, va înțelege și va reține exact caracterele inverse,

negative, ale caracterizărilor lui: samavolniciile, teroarea, înfometarea, groaza și crima, din care comuniștii, și-au făcut faimă în doborîrea unui popor falnic, muncitor, virtuos și nobil.

Eu însumi sunt unul dintre aceia care am avut multe neplăceri în închisoare cu unii membri ai Mișcării legionare. Dar când am auzit ceea ce vorbea Nicolae Pătrașcu, mi se crispa pielea pe mine de uluire și aveam tot timpul față de mine însumi o jenă profundă ca și când eu însumi aș fi fost acela care participam activ la acea rușinoasă și degradantă umilință care îi era dată să o îndure unul dintre aceia cari, ca mine sau, probabil, mai mult decât mine, era despersonalizat, desumanizat, călcat în picioarele unor tâlhari, înjosit și deposedat, prin șantaj și cruzime, de cea mai minimă posibilitate de rezistență. Impingerea lui Nicolae Pătrașcu în acea ipostază falsă în fața oamenilor, a constituit una dintre cele mai abominabile profanări de care am luat act în deceniul meu de închisoare.

Nu a fost nici el exceptat de furcile caudiene. A vorbit cu amărăciune de numeroșii ani risipiți prin închisori și exil din cauza devotamentului nelimitat față de Corneliu Codreanu, Căpitanul Mișcării legionare. A mărturisit că Mișcarea legionară a pornit dintru început pe baze pure și entuziaste și că el, personal, s'a raliat Mișcării cu toată candoarea și sinceritatea, pentru creiarea unui viitor mai bun Neamului românesc. Dar, a mai spus el, uneori comandanții Mișcării nu s'au păstrat la înălțimea chemării lor, folosind organizația în scopuri personale, de parvenire sau de atingere a unor interese meschine. In înfierarea de mai sus a implicat și numele lui Horia Sima, de care orice legionar trebuia să se desolidarizeze.

Inainte de a sfârși această litanie exorbitantă, pe care a citit-o șezând pe un scaun (cum am aflat), din cauza anchilozării de care suferea, fiindu-i imposibil să se susțină singur în picioare, a enumerat, la fel ca toți ceilalți cari își făcuseră până aici autobiografiile, caracterele retrograde, reacționare și conspirative ale Mișcării din care făcea parte. Administrația insista, în mod deosebit, ca fiecare legionar să desavueze caracterele de subversivitate ale Mișcării, pe care ei le definiseră, și oamenii trebuiau să le recunoască: incendieri, violențe, spionaj, misticism, crimă.

Cu această ocazie, Nicolae Pătrașcu a mai declarat că din acea

clipă el a încetat să mai aibă calitatea de legionar, de comandant și de camarad.

După ce Nicolae Pătrașcu a terminat, a urmat o pauză în care s'a simțit o liniște de mormânt în sală. Apoi, am auzit din nou vocea lui Crăciun care îl felicita pe Nicolae Pătrașcu de curajul de care a dat dovadă, emancipându-se de sub umbra fascistă care îl acoperise până acum. Regimul, a spus printre altele Crăciun, va fi bucuros să-l poată recupera și pe el ca și pe toți ceilalți deținuți cari au declarat că sunt hotărîți să muncească pentru construirea socialismului.

«Te felicit, Nicolae, a zis colonelul, pe un ton prietenesc, dorind să apropie raporturile, în închiere, că ai ajuns acolo unde eu ți-am spus, de mult, că vei ajunge.»

Cuvintele acestea mi-au amintit de aluziile din Ianuarie ale colonelului, când, nepermițându-i să dea o replică la o provocare, i-a spus că nu are voie să vorbească decât atunci când el îi va permite și că atunci va vorbi cum îi va plăcea lui (lui Crăciun, bineînțeles).

Reacțiunea oamenilor în celule a fost de-a dreptul dramatică. Majoritatea oamenilor aveau impresia că Nicolae Pătrașcu fusese drogat. Eu personal aveam convingerea că Pătrașcu nu vorbise sub imperiul vre-unei astfel de influențe ci că, ajunsese la acest panegiric, după ce suferise înfrângerea biologică definitivă și, apoi, sentimentul lui de răspundere pentru suferințele a mii de oameni, nu l-au lăsat indiferent. Era un comandant care, în disperare, a capitulat pentru a se salva ce se mai putea salva, îmi ziceam eu.

Popescu s'a uitat cu jenă la mine. O mare durere îi cutremura ființa. El era unul dintre acei oameni cari nu știau și nici nu vroiau să știe, că și cel mai temerar luptător (Pătrașcu fusese timp de 40 de ani membru al Mișcării legionare) ar putea să cadă odată. Bănuiala mea, pe care îndrăznisem să o împărtășesc câtorva legionari, cu câteva luni mai înainte, după ce am observat caracterul intens al reeducării, se adeverea din nenorocire.

—Acum, dragă prietene Popescu, i-am spus eu, poți să fii sigur că eliberarea deținuților politici din România, este iminentă. Nu spun săptămâni dar, în orice caz, puține luni.

Omul s'a auitat la mine lung, absent, distrus, apoi s'a așezat pe marginea patului, și-a îngropat fața între palme și nu a mai scos o singură vorbă până când nu s'a deschis ușa și au intrat cei doi

camarazi de celulă, cari fuseseră duși în sala Clubului, cu încă alți mulți considerați incoruptibili, unde asistaseră la decapitarea politică în închisoare a lui Nicolae Pătrașcu.

Dela această regizare diavolească, au trecut câteva săptămâni fără să se mai întâmple nimic deosebit, în afară de scoaterea mai deasă la Club a celor propuși pentru munci. Tot în acest timp s'a mai tatonat terenul, de către biroul politic, întrebându-se, din celulă în celulă, dacă mai era cineva amator să iasă la muncă. Și de data aceasta, s'au mai înscris câțiva. Din celula mea niciunul.

Cei cari mergeau la Club, ne-au comunicat că Cristofor Dancu a făcut progrese extraordinare la reeducare și că era foarte activ în discuții. Oamenii erau contrariați de atașamentul manifestat de acesta față de oamenii administrației cari prinseseră să-l trateze cu atenție și multă bunăvoință. De câteva ori a îndrăznit să raporteze ofițerilor cu cari ajungea în contact, asupra condițiilor de sănătate a unora dintre oamenii din ZARCA, cari erau între cei selecționați pentru «munci», și în unele cazuri s'a întâmplat să primească asistența medicală solicitată pentru aceștia.

Regimul alimentar pentru noi, cari nu făceam nicio mișcare în direcția scontată de administrație, era dezastruos. Par'că ciorbele nu mai aveau nici chiar acea tulbureală delicioasă care rezulta de pe urma fierberii în comun a unor legume cu arpacașul nostru cel de toate zilele. Era pur și simplu o apă călduță și ușor sărată. De abia o înghițeam, că o și simțeam că a trecut de faza de digerare și ne uitam cu disperare spre ușe, numărând orele câte le mai aveam până la cealaltă masă. Mă uitam deseori în ochii celor din celulă și desprindeam din ei acea lucire stranie, imobilă, din apropierea demenței. Eram cu toții extrem de iritabili și starea aceasta ne creia tensiuni nervoase extrem de critice și epuizante. Incepuserăm să nu ne mai putem suferi între noi și, în clipele când deveneam din nou lucizi, ne înspăimântam în ce abisuri am alunecat.

Ajunseserăm în luna Noembrie și încă echipamentul de vară (pantaloni scurți și jachetă de doc) nu ni se schimbase și nici nu ni se dădeau lemne ca să facem foc. Se svonea că cineva a surprins o discuție a plutonierului Szabo, tartorul ZARCII, cu un ofițer oarecare, și s'a înțeles că nu ni se va da foc decât numai când va cădea prima zăpadă.

Din când în când, în această lună, am mai auzit încercările de control la rețeaua radiofonică care încă nu fusese demontată.

Intotdeauna aveam tresăriri și eram atenți dacă mai era cineva anunțat să vorbească. Dar, nimeni nu vorbea și noi cădeam din nou in lâncezeală și ne împrejmuiam de lumea noastră imaginară pe care ne-o creiaserăm fiecare undeva, departe, in sfera căreia ne refugiam și trăiam fragilele satisfacții pe care unele amintiri frumoase ni le puteau plăsmui în asemenea situații sau, tot atât de des, ne luptam cu durerile foamei cari ne înnebuneau, ca mușcăturile unor vipere, în toate măruntaiele noastre.

Iată însă că la 20 Noembrie, după ce am auzit din nou zbârnâitul difuzoarelor pe sală și repetarea numerelor de probă, de data aceasta cu mai mult interes, s'au deschis iarăși ușile celulelor, rând pe rând, și iarăși au fost scoși oameni din ZARCA. Din celula noastră, de data aceasta, nu a fost luat decât Diaconul I. Grebenea. La scurt timp a început emiterea. Noi, și de data aceasta, ascultam prin ferăstruicile cari ni se deschiseseră largi. Deoarece noi aveam celula la extremitatea coridorului, nu aveam o audiție inteligibilă. Un plutonier, după ce ne-a întrebat dacă auzim sau nu, ne-a descuiat ușa și ne-a lăsat-o crăpată.

Am auzit din nou vocea colonelului Crăciun. După o scurtă introducere, ne-a prezentat pe vorbitorul zilei, doctorul Alexandru Popovici. Acesta nu era altul decât medicul cu care stătusem multe luni în aceeași celulă, care ajunsese să lucreze la Spital încă de pe timpul când eram în faza experimentală dela «Scurta Trei», Celular. Colonelul Crăciun a insistat să prezinte conferențiarul ca pe un om de vastă cultură, un renumit chirurg (calități cari, în mod real, erau corect atribuite) și ca un om care a deținut înalte funcțiuni administrative în Stat, fiind Secretarul General al Ministerului Sănătății, în anul 1940.

Doctorul Alexandru Popovici a adresat câteva cuvinte convenționale colonelului Crăciun, intercalând și câteva propozițiuni de gratitudine pentru prilejul ce i s'a oferit spre a-și prezenta ideile sale asupra unor probleme la ordinea zilei, în fața deținuților politici din Aiud.

Alexandru Popovici a vorbit repede, precipitat, graseind ușor. Ii cunoșteam toate intonațiile conferențiarului și, după cele câteva cuvinte introductive pe care le auzisem, am bănuit că Dr. Popovici avea de spus lucruri cari îl apăsau ca un balast. In discuțiile noastre, atinseserăm toate aceste chestiuni și știam ce-l neliniștește și pe ce drumuri va merge.

In vorbirea lui, Popovici par'că încerca să facă salturi, să omită voit anumite cuvinte, și acest fel al lui de a vorbi, nu era decât conștiința omului lucid asupra unor umpluturi banale in vorbire.

De data aceasta, Dr. Popovici nu a reușit să păstreze acel nivel ridicat de expresie pe care i-l cunoșteam din celulă și, de aceea, prevedeam că expunerea lui va fi greoaie.

Nu m'am înșelat câtuși de puțin în suspiciunea mea. In cele trei zile cât a vorbit, totalizând circa 14 ore de lectură (20-22 Noembrie 1963), expunerea a fost pigmentată cu dese poticniri, cu inflexiuni inegale și forțate în pronunțare, cu o de-a dreptul stranie formă de exprimare, încât, uneori, nu-l mai recunoșteam. Indiscutabil, Doctorul Popovici era unul dintre oamenii de fină și amplă cultură, atât în domeniul medical cât și a celorlalte discipline științifice și de artă, având el însuși producții originale, stăpânind informații bogate în filozofie, morală și religie. Dar, ca majoritatea intelectualilor români, era aproape străin de problemele fundamentale ale politicii și, încă pe când eram împreună, îmi permisesem să-l învinuiesc de această carență, de sigur, făcând-o pe căi ocolite și nesupărătoare.

⁂

Doctorul Popovici, după ce și-a încheiat prezentarea, a anunțat că a întreprins un studiu cu titlul: «Fișele antro-psiho-analitice ale lui Corneliu Codreanu și Horia Sima» pe care ni le va citi. Doctorul a menționat că o bună parte din materialul achiziționat, în baza căruia a întreprins caracterizările, i-a fost procurat de către administrația penitenciarului. O altă parte, a fost însușită direct prin contactul personal ce l-a avut cu cei doi subiecți, sau l-a luat dela prieteni și oameni cari au fost în apropierea nemijlocită a celor doi lideri naționaliști.

—Ceea ce îmi revine mie în expunerea de față, a precizat Popovici, este interpretarea datelor pe care le posed. Am căutat să tratez pe cei doi șefi ai Mișcării legionare după toate rigorile științifice și, de aceea, termenii tehnici vor interveni deseori. Nu m'am mulțumit numai să fac caracterizarea individuală a persoanelor din studiu, rămânând numai la indicii și aspecte simptomatice, ci am disociat prototipul de tipul specific, de unde am derivat anomalii patologice. Ceea ce este interesant în fișele pe cari le-am

elaborat, îmi pare mie, este că, aparent, cei doi lideri ai Mișcării legionare au o serie întreagă de caractere comune. Nici nu-mi închipuiam că ar fi fost posibilă o asemenea similitudine între acești oameni cari au exercitat o influență, cu adevărat miraculoasă, asupra câtorva generații de oameni din societatea țării noastre. Nu aș dori să insinuez, nici pe departe, că pe baza acestor observațiuni s'ar putea susține ca valabil determinismul istoric, în sensul că acești oameni au rezultat ca o condițiune a unor stări de lucruri inițiale. Această optică tentează pe oricare cercetător profan, pentrucă este cea mai simplă de folosit în explicarea atașamentelor maselor la acțiunile unor oameni cu un dinamism special. Eu consider că, în cazul de față, trebuie reținut un alt element în interpretarea succesiunii la comandă a celor doi lideri. Caracterele atavice excepționale ale aceluia care a ridicat tineretul universitar pe baricade, ale lui Corneliu Codreanu, într'o perioadă de confuzii și crize felurite, exploatând, într'un anumit fel, buna credință și spiritul generos și jertfelnic al tineretului, a avut puterea magică, să-i spun așa, să atragă în succesiunea comandei un tip aproape întru totul asemănător. Intre cel ce inițiase și cel ce înfăptuise, între minte și braț, a operat o cauzalitate strictă, ineluctibilă, care nu suferea de nicio fisură. Continuitatea cutezanței dusă până la limitele extreme, până la demență, substrasă fiind cu totul de sub controlul rațiunii, a avut consecințe funeste, și într'un caz și în celălalt.

«Pentru o înțelegere mai bună și mai limpede a rolului acestor doi oameni cari au atras atâtea tragedii în țara noastră, am întocmit aceste fișe paralele, menționând însă, oridecâteori era cazul, prin referințe comparative, caracterele comune. Aceștia sunt responsabili, după credința mea, de fermentația socială de câteva decenii din țară; ei sunt aceia cari, mai mult ca oricine alții, au zăgăzuit pătrunderea ideilor socialiste moderne, științifice, în țara noastră, pentrucă ei, prin forța lor, au menținut valul misticismului catastrofal care s'a soldat cu cortegiul de nenorociri prea bine cunoscute.»

Nu voiu insista să refac raportul doctorului Popovici. Intâiu, că mi-ar fi imposibil să-mi reamintesc un material așa de vast. Odată, această lucrare, sunt sigur, va putea fi cunoscută în întregime. In al doilea rând, raportul lui Popovici, dacă era ingenios conceput și de tot original, nu făcea altceva decât să repete aceleași și aceleași caracterizări pe cari regimul comunist, de oriunde în lume, le aplică oricărei mișcări de rezistență sau contrarie lui. Aș dori să menționez, în mod aparte, că chirurgul Alexandru Popovici-Oiște (cum mai era supranumit, după ce a reușit să salveze un om dela moarte sigură, prin care străbătuse oiștea căruței), la spitalul Colțea din București) și-a propus și a respectat întocmai un șablon precis în disecția analitică pe care a prezentat-o la microfon. Procedeul era aparent științific. In partea întâia a expunerii, a prezentat filiația ereditară a celor doi comandanți, cu un lux de amănunte excepțional. Apoi, vorbitorul a urmărit evoluția biologică și culturală a fiecăruia. Raporturile și influențele mediului de desvoltare ale fiecăruia au fost evaluate cu scrupulozitate minuțioasă. Popovici a năzuit să afle la fiecare dintre cei doi câte o obsesie mistică de proveniență deosebită, dar de calitate identică: Corneliu Codreanu se considera purtătorul unei misiuni mesianice de salvare a Nației, în timp ce Horia Sima se considera purtătorul virtuților eroice și de temeritate a Neamului, prin care era destinat victoriei.

Servindu-se de materialul pe care i l-a pus la dispoziție nu numai organele politice ale închisorii Aiud, material care era, trebuie să o recunoștem, considerabil, dar și de materialul pe care i l-au pus la dispoziție diferitele Securități din țară și chiar, îmi închipuiu, direct Ministerul de Interne, Alexandru Popovici a dovedit o documentație copioasă. Au fost istorisite lucruri necunoscute de foarte mulți dintre seniorii Mișcării legionare, după cum mi-au împărtășit ei, atât din cele petrecute în țară cât și din epoca de prigoană din Germania, după 1941. După ce am sosit în Statele Unite, am putut să recunosc multe din acele izvoare publicate în străinătate, în care patimile și discordia dăunătoare a unor oameni cari nu au înțeles să se mențină uniți și tari în restriște, au servit acel material pe care l-a folosit întocmai Dr. Popovici în închisoare, pentru a sparge și acolo fronturi cum s'au spart și aici. Incă emigrația politică română nu a ajuns să înțeleagă că, dacă a reușit să scape de torturile comuniste, aciuindu-se pe coclauri străine, are obligațiunea, dacă nu să lupte pentru libertatea Neamului, atunci, cel puțin, să nu întreprindă nimic care ar slăbi rândurile celor cari luptă, aici sau acolo. Toți cei cari dau apă la moara comunistă din România, vor fi odată judecați de Neam.

Doctorul Popovici a vorbit întocmai ca unul dintre acei oameni pe cari îi vezi bâjbâind prin această neagră străinătate, care nu au viziunea tragediei, cu toate că o trăiesc. Nu mi-am închipuit nicio clipă, când îl auziam pe Popovici vorbind, că era convins câtuşi de puţin că face o treabă bună vorbind ce vorbea, în condiţiunile funeste în care ne aflam. Il cunoşteam prea bine ca să nu mi-l pot închipui chiar atât de mişel încât să laude realizările regimului, după ce el însuşi era o victimă dintre cele mai de plâns.

Concluziile la care a ajuns Alexandru Popovici se pot închipui. Infierând pe cei doi exponenţi ai Mişcării legionare, cari prin temperamentele lor violente şi naţionalismul lor mistic au declanşat marile dislocări de sentimente şi acţiuni cari au cutremurat bazele întregului Neam, alterându-i esenţele blajine caracteristice şi întunecându-i finalităţile native democratice, acesta s'a desolidarizat în termeni categorici şi gravi de tot ceea ce îl mai reţinuse până aici într'o oarecare echivocitate.

(Aceasta a fost a doua declaraţie de desolidarizare a doctorului Popivici pe care eu o auzeam. Prima, în Celular, i-a adus promovarea ca medic de spital în închisoare. Cineva, mi-a spus că Popovici mai făcuse o asemenea declaraţie şi in Spital).

Expozeul amintit, în mod natural, a preilejuit discuţii aprinse în celule.

După câteva zile am fost scoşi la Club. Crăciun vroia să constate pe viu care a fost efectul vorbirii lui Popovici în lumea «recalcitranţilor». După ce a povestit cu calculată făţărnicie cum Dr. Popovici l-a solicitat stăruitor să-i permită să vorbească despre subiectul pe care şi l-a ales el însuşi şi că el nu s'a opus, aşa cum nu se va opune nici de aici înainte oricui i-ar cere să vorbească la microfon, pe teme asemănătoare (se făcea aici o aluzie străvezie unora din sală cari refuzaseră să accepte astfel de propuneri până acum), ne-a întrebat, ca din întâmplare, de impresia care ne-a făcut-o lucrarea lui Popovici. Spre consternarea lui, nimeni nu a avut nimic de spus. Chiar şi aceia pe cari i-a vizat personal, nu au dat răspunsuri categorice şi la subiect. Fiecare aluneca la câte o problemă lăturalnică şi evita să ia atitudine. Acest lucru l-a nemulţumit şi intrigat profund pe zbirul închisorii Aiud. Până la urmă, tot noi am fost cei cari am plătit din greu această atitudine, prin represiunile cari s'au intensificat.

***

A doua zi au fost scoşi din ZARCA toţi cei cari se mai inscriseseră între timp pentru munci. Au fost trecuţi la secţii. Tot a doua zi, raţia de pâine de 25 de grame s'a micşorat, iar cea de mămăligă nu crescuse deloc, cum ar fi fost natural. Boabele de fasole, când se nimerea fasole, şi de arpacaş, au început să dispară. In fiecare zi era surprins câte un om, aproape în fiecare celulă, că transgresa, într'un fel sau altul, regulamentul, şi i se dresa proces verbal cu propuneri de sancţionare. Frigul se inteţea. Ne apropiam de Sărbătoarea Naşterii Domnului. Nu ni se mai schimba echipamentul de vară. Pe cei pe cari ne prindeau că ne prelungeam chiloţii cu obielele sau cu câte o batista, adausul ne era imediat tăiat şi confiscat, ni se adresa şi un proces verbal cu propuneri de sancţionare pentru «degradarea» materialului din inventar. Nu ni s'a aprins focul până la 23 Decembrie când a căzut prima zăpadă. Echipamentul ni s'a schimbat abia prin 15-20 Decembrie, dându-ni-se pantaloni lungi de doc. Ne-au fost înpuţinate raţiile de săpun, iar ace de cusut şi aţă nu ni s'au mai dat până după anul nou.

In acest timp am aflat că Ilie Niculescu, un fost matador al rezistenţei, după ce a fost instruit cu succes de descălii săi, pare-se, a fost trimis în fabrică. De asemenea, am mai aflat că Radu Mironovici, Comandant legionar al Bunei Vestiri, şi-a fixat poziţia într'un cerc de deţinuţi. Acesta, care ducea de câtva timp o viaţă introspectivă foarte intensă de nuanţă creştină catolică (renunţase la ortodoxism), s'a postat pe terenul religios, declarând că a renunţat definitiv de a mai participa la viaţa şi problemele politice, de orice natură ar fi ele. Nu aceasta cerea administraţia dela oameni dar, uneori, se mulţumea şi cu mai puţin, până se putea obţine mai mult şi, până la urmă, totul.

Au mai fost scoşi în fabrică mulţi dintre cei cari fuseseră ţinuţi pe la celule secrete, de cari nu se ştia de multă vreme. Cluburile cuprinseseră pe toată lumea din închisoare, cu excepţia celor cari eram în ZARCA.

Colonelul a anunţat la microfon imediat, după ce vorbise Dr. Alexandru Popovici, că în curând vor mai urma să mai facă comunicări, tot pe aceeaşi cale, şi alţi deţinuţi. Printre aceştia a numit pe Eugen Teodorescu şi pe Alexandru Constant. Anunţul acesta a produs, în mod firesc, oarecare animaţie între oameni,

dar, până la urmă, nu a mai vorbit nimeni, și pe cutiile radiofonice s'au așezat paianjenii și praful. In luna Iunie, când au început eliberările, au fost culese de pe pereți.

Atmosfera ostilă pe care a întâmpinat-o colonelul Crăciun la ZARCA, precum și unele altercații cari se născuseră între deținuți, unde și unde, în anumite ocazii (și despre cari vom vorbi în sub capitolul următor), tot așa ca și unele atitudini de netă împotrivire acțiunilor de îndoctrinare, de cari colonelul a luat cunoștință nemijlocit, au invederat administrației că drumul pe care îl alesese să ne înfrângă nu era suficient de eficace, și deci, trebue înăsprit.

Peste ZARCA s'a abătut cea mai crâncenă prigoană din câte se cunoscuseră până aici în această oribilă temniță. Oamenii se retrăseseră în ei ca în niște cetăți de plumb, din interiorul cărora încercau ultima rezistență care, în fond, nu era decât a supraviețuirii fizice. Loviturile cădeau zilnic peste capetele noastre ca niște ploi de grindină și, în față, deseori, nu vedeam decât pustiu și desnădejde.

Coloanele de lumini din spiritele noastre pe cari le înălțaserăm cu prețul scump al multor și sfinte abnegații, de iubire a adevărului și al dragostei de om, începuseră să se clatine sub viscolele cari ne izbeau necruțător și din fața cărora nu ne puteam feri decât prin înfruntarea lor cu propriile noastre trupuri netrebnice.

5. Nuanțele asasinatului

In celebra baladă a lui Oscar Wilde a închisorii din Reading, acesta își începe impresionanta sa operă, declarând: «fiecare ucidem odată în viață; unii cu fapte, alții cu gândul, alții cu cuvântul...».

Dacă ființa umană cuprinde fatal latențele criminalității pe care, într'o formă sau alta, o exteriorizăm socialmente în fazele de reducțiune a condiției umane, cu atât mai mult se poate afirma că dezolanta observațiune a genialului poet englez ar putea fi adevărată.

Am văzut oameni cari la o neînsemnată aluzie privitoare la onestitatea sau caracterul lor, sufereau enorm și de abia, cu mare efort, își reveneau. Sensibilitatea morală care este în tot timpul penitenței, cel mai mult solicitată, era elementul cel mai vulnerabil pentru fiecare dintre cei ce au trecut prin închisoare.

Prin el se reușea să se rănească sau să fii rănit zilnic, să ucizi sau să fii ucis. Privarea de condițiile naturale ale vieții individului, restrângerea atenției la minimum de probleme posibilie între patru pereți goi, atrofierea treptată a scării valorilor proprii persoanei, până la un asemenea grad încât mediul social, cu toate atributele sale majore și nobile, să se disolve și omul rămânea singur, extrem de singur, în lupta cu stihiile.

După vorbirea doctorului Alexandru Popovici atmosfera în penitenciar a devenit echivocă și deținuții nu s'au grăbit să facă comentariile largi pe cari administrația le-ar fi așteptat.

In această perioadă, însă, un alt eveniment a survenit ca să ne tulbure liniștea interioară, pe care căutam să ne-o recuperăm. Știrea, cu adevărat extraordinară, care a marcat acest eveniment a venit ca o sabie ascuțită și ne-a retezat radical, pentru câtva timp, plăpândele noastre speranțe pe cari le mai nutream cu privire la forța incomensurabilă a Statelor Unite.

Abia luaserăm cafeaua, în dimineața zilei de 26 Noembrie, când din nou s'au deschis ușile larg, rând pe rând, și, în mare grabă, ni s'a spus să ieșim cu mantăile în cap pe coridor. In noapte, cineva din celula noastră, a surprins o bătaie morse foarte înceată, care comunica cuiva că președintele Statelor Unite, John Kennedy, ar fi fost asasinat. Omul, după deșteptare, ne-a spus în șoaptă, ce a auzit. Nouă ni se părea imposibil ca un asemenea lucru s'ar fi putut petrece. In fața acestor îndoieli, omul a început să dea înapoi și aproape că era pe punctul să admită că avusese un coșmar peste noapte. Acum, după ce s'a deschis ușa, aproape că am și uitat de știrea îngrozitoare care ne parvenise.

Oamenii se încolonau pe tăcute, în ordinea celulelor, și așteptam ordinul de coborîre. Plutonierii deveniseră din nou severi, țipau la noi și ne bruscau. Intrucât din două sau trei celule câțiva deținuți, imobilizați pe paturi, nu au putut să iasă, am ajuns să ne apropiem de o celulă ceva mai îndepărtată de a noastră, în care se afla ziaristul I. Popescu-Prundeni. Acesta dovedise, în tot timpul detențiunii, o frumoasă atitudine în cele mai grele situații. Același lucru l-aș mai putea menționa și despre alți profesioniști ai condeiului, cum ar fi, de pildă, dr. Ilie Rădulescu, la data de care vorbesc. Acesta era paralizat de câțiva ani în închisoare, și ducea cea mai mizerabilă viață pe care cineva și-ar putea-o închipui.

Pentrucă nu voiu mai avea ocazia în altă parte ca să fac mențiune despre felul cum s'au comportat câțiva mari ziariști de-ai țării în închisoare, voiu aminti aici de demnitatea pe care și-au păstrat-o aproape tot timpul detențiunii, Romulus Seișeanu și Romulus Dianu, cu toate că și ei au fost puși în mari și grele încercări. Nu voiu uita umilințele la cari a fost supus bunul meu prieten Alexandru Săndulescu, la Canalul Dunărea-Marea Neagră sau Grigore Malciu, omul pentru care am avut o statornică afecțiune până în momentul când acesta a închis ochii pentru totdeauna, pe podeaua goală a unei barăci, într'o dimineață de vară (1950), la lagărul de muncă forțată VALEA NEAGRA. Grigore Malciu a fost primul mort înregistrat dintre noi la VALEA NEAGRA. După el apoi, a urmat cortegiul zilnic al victimelor, între cari mulți foști camarazi din celule sau din aceleași brigăzi de muncă.

M'am apropiat de I. P. Prundeni și i-am șoptit ce am auzit. I-am spus că jos sunt două celule care ies la ședințele de reeducare și că, după bănuiala mea, nimeni altul decât numai cineva dintre aceia ar fi pus în circulație un asemenea svon. Venerabilul meu coleg a închis ochii în dosul lentilelor și concomitent și-a intors capul îmbrobodit cu mantaua în altă parte. Am fost consternat de-a binelea de o asemenea reacțiune. Am fost sigur că îi era teamă să și audă o asemenea veste, decum să o comenteze.

După un sfert de oră am fost duși în sala Clubului. Colonelul Crăciun ne aștepta cu câțiva aghiotanți în jurul lui. Părea grav și reținut. Nu era pornit spre ironii de data aceasta. Ne-a spus să ne așezăm în bănci. Cu mișcări calculate, a scos ziarul «Scânteia» dintr'un buzunar al tunicii sale și ne-a citit chiar el știrea despre asasinarea lui Kennedy, concisă, fără comentarii. Rămâneau, însă, o mulțime de aspecte confuze. După ce am reconstituit momentul aici în USA mi-am dat seama că toată lumea a trecut în primele zile prin aceleași confuzii asemănătoare cari, continuă și acum să fie și azi cam tot aceleași. Nimeni nu știe încă precis de ce a fost ucis John Kennedy și a cui mână a fost în spate.

In știrea pe care ne-a citit-o Crăciun se relata că președintele Statelor Unite, John Kennedy, a fost asasinat la Dallas, Texas, de un individ Oswald Lee și că a doua zi, asasinul, care fusese capturat, a fost ucis în incinta închisorii de către un alt individ, Jack Ruby, patronul unui local de noapte.

Colonelul, după ce a sfârșit lectura, a încheiat zicând:

—V'am adus aici ca să vă comunic eu direct ce se petrece în lume și să vedeți cari sunt moravurile în țările capitaliste. Nouă nu ne pare nici rău nici bine, de ce s'a întâmplat cu președintele Statelor Unite. Dar vreau ca să curm din fașă orice svonuri cari s'ar putea naște între dumneavoastră, dându-vă drumul fanteziei reacționare. Știrea pe care v'am citit-o este redactată la Washington, așa că nu ne puteți suspiciona că nu v'am redat întocmai adevărul.

Colonelul a întins ziarul câtorva cari erau mai în față spre a autentifica afirmația și apoi a dat dispozițiuni gardienilor să ne ducă la celule.

Oamenii erau pur și simplu uluiți de această crimă și, bineînțeles, credința multora, în sănătatea și tenacitatea sistemului politic american, a prins să se clatine simțitor. Cu toții eram de acord că la mijloc era mâna subversivă a conspirației comuniste internaționale. Noi însă nu cunoșteam prea bine cine era Kennedy și nici cari erau vederile lui în politica externă. (Singuri, catolicii din închisoare, îi acordau credit complet în privința atitudinii față de comunism, știindu-l romano-catolic). Unora dintre noi nu ne era prea simpatic, deoarece acceptase să se întâlnească cu Hrusciov la Viena în 1960 și, situația noastră în închisori, rămânea tot așa de rea ca mai înainte, dacă nu chiar și mai rea. Noi nu știam aici nimic de implicațiile lui nenorocite din Cuba, aprovizionările cu armament a țărilor din Asia de Sud, ridicarea zidului despărțitor al Berlinului, etc.

Prin moartea președintelui Kennedy, noi, deținuții, eram convinși că rețeaua comunistă internațională a câștigat o victorie reală. Chiar dacă această victorie nu era decât aceea a înlăturării unui om tânăr și dinamic din fruntea unui Stat care era stegarul libertății popoarelor lumii, prin ea creiându-se comuniștilor o situație favorabilă, putând să folosească timpul în consolidarea regimurilor, fără pericolul unei amenințări a puterii lor în țările pe cari le țineau sub călcâiu. De aceea inimile noastre au fost profund îndurerate și cu aceste sentimente amestecate, de jale, mâhnire, mânie și resemnare, ne-am îndreptat spre celule ca să ne adâncim acolo în haosul unei lumi din care dispăruse aierul și soarele.

Din zi în zi regimul alimentar devenea tot mai mizerabil. Prin perete ne veneau zilnic știri rele; ba că unul a înțepenit, ba că altul

a fost scos cu targa la infirmerie, ba cutare este în prada hemoptiziilor, cari nu mai încetau de câteva zile, ba că altcineva a fost aflat mort dimineaţa în celulă. Era îngrozitor să auzi în fiecare dimineaţa aceleaşi şi aceleaşi veşti dureroase şi să nu poţi fi folositor nimănui cu nimic. Fiecare aşteptam, la rândul nostru, clipa fatală, când şi noi vom cădea într'un fel sau altul, şi, în conştiinţa noastră, ne închipuiam în situaţiile pe cari le vedeam şi de cari auzeam. Şi numele nostru va ajunge să fie trecut odată prin circuitul zidurilor tot ca şi al acelora de cari auzeam.

La câteva zile, în Decembrie, s'au auzit din nou ferăstruicile deschizându-se. De data aceasta se zăbovea mai mult ca de obiceiu la fiecare celulă. Nu ne puteam închipui despre ce ar fi putut fi vorba. La început ne-am gândit că se fac din nou tabele de înscrieri pentru munci sau, probabil, se făcea vre-un inventar, fiind în apropierea sfârşitului de an. Dar în clipa când s'a deschis şi la noi ferăstruica şi l-am văzut pe şeful de secţie Szabo, cu încă un gardian necunoscut, care avea un dosar plin de hârtii, am bănuit imediat că era vorba de cu totul altceva decât bănuiserăm noi.

Am fost chemaţi pe rând fiecare din celulă la ferăstruică şi fiecare dintre noi am semnat dela trei procese verbale în sus, prin care se făcuseră propuneri de sancţionare pentru nerespectarea unor dispoziţiuni reglamentare cu câteva luni în urmă. Unii aveau asemenea încălcări consemnate petrecute cu un an înainte sau şi cu mai mult. Toate aceste propuneri, ni s'au comunicat, au fost aprobate de către biroul politic al închisorii şi urmau, de aici înainte, să fie executate.

Mie, de pildă, îmi reveneau treizeci de zile de izolare. Am fost însă cel mai norocos în celulă, între cei patru câţi eram aici. Părintele I. Grebenea primise, nici mai mult nici mai puţin, decât 125 de zile, Ion Popescu 100 de zile iar învăţătorul invalid, Arghiropol, 40 de zile.

Procesele verbale, aşa cum am menţionat, vizau fapte petrecute cu foarte mult timp înainte. Se vede că fuseseră ţinute deoparte, spre a se vedea cum reacţionăm la propunerile de reeducare. Intrucât administraţia întâmpinase cea mai dârză rezistenţă (cu foarte puţine cedări), acum acestea erau scoase din arhivă şi folosite ca arme «legale» de frângere a cerbiciei noastre.

Cu aplicarea acestei măsuri, se adeverea ceea ce odată Crăciun mi-a declarat, la o anchetă, când eu cutezasem să fac aluzie

la abuzurile cari se practicau împotriva deţinuţilor, sub patronajul său.

—Vei vedea, domnule Cârja, că noi suntem absolut legali în toate acţiunile noastre. Pentru tot ce facem aici, noi avem acte şi dovezi. Noi vă tratăm după litera legii pe care ne-a pus-o în mână poporul.

Experimentam pe pielea mea proprie ceea ce îmi profeţise temnicerul. Dar, în sinea mea, îl judecam cu toată asprimea pentru odiosul calcul pe care îl premeditase. In toată vara, par'că, nu avuseseră timp să ne pedepsească pentru încălcările reglementare şi, acum iarna, când la izolare era o nenorocire să ajungi, se scoteau la lumină actele şi ni se aplicau sancţiunile acestea ucigătoare. Măsura era cu adevărat satanică. In primul rând, nu eram echipaţi corespunzător iernii şi, în al doilea rând, se observa cu uşurinţă că aplicarea sancţiunilor nu era decât urmarea strictă a unui plan deliberat de mult spre a ne zdruncina sănătatea şi viaţa, dacă ne ţineam să nu cedăm măsurilor de despersonalizare a noastră.

Motivul sancţiunilor era ridicul. Apoi, de fapt, nici nu exista un regulament după care să se fi prevăzut toată acea sumă de abateri cari erau numite în procesele verbale. De pildă, unul era pedepsit la 5 zile de izolare că ieşise la plimbare cu bocancii neşterşi de praf. (Administraţia nu dădea cârpe pentru acest lucru). Altuia i se aplicase o pedeapsă de 10 zile izolare că nu ridicase boneta de pe cap în faţa unui gardian în timp ce era scos la WC, cu chibla. (Administraţia, par'că nu ştia că omul nu avea decât două mâini, cu care acesta ţinea vasul). Eu aveam zece zile de izolare pentrucă, în timpul verii, când eram opt în celulă, după ce ni s'a servit o ciorbă, nemai putând suporta căldura, mi-am scos cămaşa de pe mine. Din opt câţi eram în celulă, patru am procedat la fel, şi acum toţi aveam sancţiunile de rigoare. Cei mai mulţi erau pedepsiţi la între 5 şi 10 zile de izolare pentrucă fuseseră surprinşi de către gardieni cu câte un ac confecţionat din vre-un capăt de sârmă sau chiar din câte o aşchie de lemn, cârpindu-şi o haină sau un ciorap.

Acestea, şi altele la fel, erau gravele abateri sancţionabile, pentru cari eram acum duşi la izolare, ca să mâncăm la trei zile o dată, iar în celelalte două zile să primim numai câte o jumătate de raţie de mămăligă şi apă rece.

Nu voiu uita niciodată acele zece zile de izolare pe care le-am executat în izolator, în decursul lunii februarie. Nimeni nu apucase să facă toate zilele de izolare la care era pedepsit. Acest miracol s'a petrecut nu pentrucă zbirilor închisorii le-ar fi fost milă de noi, ferească Sfântul, ci pur și simplu că nu erau celule suficiente pentru ispășire. Erau 26 celule, în total. In fiecare era încarcerat câte un singur om. Au fost și cazuri când au fost puși câte doi deținuți în aceeași celulă, dar această excepție se aplica numai când cei pedepsiți proveneau din altele secții decât ZARCA, sau din fabrică.

Procesul verbal în baza căruia am ispășit 10 zile de izolare se referea la următoarea vină a mea: in luna noembrie, către sfârșit, fiind o zi foarte rece, mi-am adunat genunchii goi la piept ca să mi-i încălzesc. Ședeam pe marginea patului. Abia îmi ridicasem picioarele de pe podea când gardianul a și deschis ferăstruica și m'a întrebat:

—Cine ți-a permis să-ți ridici picioarele pe pat?

—Nu sunt pe pat, i-am răspuns eu, ci numai strânse la piept. Nu se reazimă de pat.

—Bine, a zis el. Cum te chiamă?

După cum am mai spus, erau oameni aici de foarte mulți ani și, de asemenea gardieni de tot atâta vreme împreună cu ei. Nu rămânea nicio îndoială că numele noastre erau cunoscute încă din primele zile ale depunerii noastre aici. Dar, tot așa ca și alte stupidități de neînțeles, și aceasta a întrebării, întotdeauna, a numelui, se perpetua fără abatere, ca o normă sacrosantă.

Celula în care mi-am executat cele zece zile de pedeapsă, la secția a patra de izolare, avea cam șase metri lungime pe unul și jumătate lățime, iar înălțimea cam de trei metri și ceva. Nu exista niciun sistem de încălzire amenajat în stare de funcționare. Pe tavan, după câteva ore după ce am fost depus aici, au început să apară cristale fine de pe urma aburilor cari se ridicau din plămânii mei. Dintr'un defect al conductelor, de pe marginea de jos a celulei, curgea o șuviță subțire de apă, limpede și rece, care, însă, sub geamul înalt, bătut în obloane, cum apărea de îndată și îngheța cu desăvârșire. Regimul era nespus de aspru. Nu ne era îngăduit să avem nimic pe care să puteam ședea. Aveam patul rebatabil, tras peste zi pe perete cu un sistem de scripete manipulat de pe coridor de către paznic. La ora stingerii ne era

coborit. Apoi, nu ni se dădea mâncare caldă, decât tot la a treia zi o dată, iar în celelalte două zile, câte o bucățică de mămăligă și o cană de apă rece. Nici chiar a doua cană cu apă nu o aveam, decât după nesfârșite stăruințe. Pentru necesități aveam o putină îngustă, fără capac, spre a nu fi tentați să ședem pe ea, să ne odihnim. Această putină, nu era voie să o deșertăm decât în ultima zi a expirării pedepsei. Dar, pentrucă nu ne hrăneam, și eliminările erau minime. Unul, de exemplu, care executase fără întrerupere 20 de zile, mi-a spus că el nu a avut nevoie de putină decât o singură dată penru defecare dar, in schimb, pentru urinare a folosit-o și de câte douăzeci de ori pe zi uneori, într'un asemenea grad îi erau debilitate viscerile.

La fiecare zece minute apărea ochiul vigilent al paznicului la vizetă. Mă plimbam 17 ore neîntrerupt zilnic. Mă palpam deseori și simțeam cum muchiile oaselor începeau să se poată simți tot mai bine pe sub pielea întinsă ca un pergament. Recapitulam în memorie lecțiile de anatomie pe cari le urmasem pe timpul când fusesem student la medicină și, surprinzător de interesant, ceea ce constatasem pe cadavre, acum mi se părea mult mai evident pe propriul meu cadavru. Eram uimit de numele câtor oase îmi aduceam aminte. Probabil că le știam pe absolut toate, că pe toate mi le-am pipăit și fiecăruia îi știam numele.

In timpul zilelor, mai ales în acelea când nu primeam nimic la orele de servire a mesei, pândeam ca un animal înfometat, lângă ușe, ca să adulmec doar aburii mâncării care se servea la alții, și care îmi provocau o salivație abundentă și scârboasă. Pe la a șasea sau a șaptea zi, când se repetau scenele cu pândirea de lângă ușe a mesei pentru alții, m'au apucat durerile de cap și deseori mă aflam pe pragul leșinului.

După patru sau cinci zile, am simțit că la o celulă sau două din față, se petreceau lucruri neobișnuite. Intâi, am remarcat că ușa se deschidea de mai multe ori pe zi și întotdeauna, după ce se deschidea, se auzea conversându-se în șoaptă. De câteva ori mi s'a părut că am auzit chiar vocea colonelului Crăciun. Alte voci nu mai cunoșteam ca să le pot identifica și să știu cine erau vizitatorii. Imi închipuiam, însă, că aceștia erau din cadrul biroului politic și că se țineau sub observație strictă unele celule. Odată, am avut impresia că am auzit o voce tânguitoare, subțire și sugrumată de sughițuri. Omul cerea hârtie.

In zilele de care am amintit, când simţeam fiorii dureroşi ai foamei, nările prindeau uneori aburii savuroşi ai unor bucate preparate cu sosuri şi carne. Era atâta deliciu în a avea numai aceste senzaţii olfactive încât mă îmbătam deabinelea de acele miresme cutremurătoare ale fiinţei mele. Treceam ca printr'o transă, în reverii perverse de gurmand acut. Am bănuit că cei din celulele cele două (atât am putut să descopăr, că erau două celule unde se deschideau uşile), despre cari am amintit, au dovedit maleabilitate şi că au satisfăcut cererile administraţiei deoareece, într'o zi, am putut auzi când i s'a spus unuia să iasă din celulă şi să-şi ţină lanţurile strâns, să nu sune. Mai târziu s'a auzit cum a fost adus cineva în aceeaşi celulă, dar până în clipa când s'a descuiat celula, nu am prins nimic de veste, atât de uşor fusese adus. De sigur, i se luaseră lanţurile, dacă era aceeaşi persoană. Mai erau însă mulţi cu lanţuri, pe cari îi auzeam dimineaţa, uneori, cum îi duceau să se spele pe faţă, la baie.

Nu am reuşit să identific însă niciodată cine au fost acele persoane cari au fost torturate în felul acela, spre a se obţine declaraţiile vroite de administraţie. Am bănuit doar, tot timpul, că unul era Eugen Teodorescu. Temeiul presupunerii mele era că că acesta dispăruse de mai mult timp din ZARCA. Nu am aflat nimic despre Eugen Teodorescu, anume ce a făcut şi unde a fost în perioada de absenţă. Secretul se păstrase complet. Dar, mai spre primăvară, s'a vorbit că Eugen Teodorescu ar fi făcut unele concesii, în sensul cerut de administraţie. Trebuie, însă, să mărturisesc, că eu care am stat până la eliberarea aproape a tuturor deţinuţilor politici din Aiud, nu am auzit să se fi citit undeva vre-o declaraţie compromiţătoare a acestuia. Am mai menţionat undeva că acesta era omul de care Crăciun vroia să se servească în a dovedi că Mişcarea legionară a desfăşurat, în interiorul României, o acţiune criminală trădătoare, în slujba unei puteri străine.

La a zecea zi, exact la ora la care fusesem depus la izolare, am fost scos şi trecut la celula mea din ZARCA. Am fost surprins, când m'am întors, de liniştea şi căldura care m'au întâmpinat (deşi nu era foc), găsind acum acea celulă oribilă ca un mic paradis. Nu înţelegeam însă, de ce oamenii erau atât de tăcuţi şi că niciunul dintre ei nu se raliau la locvacitatea mea. Nu mi se întâmplase nimic extraordinar în cele zece zile, în afară de suferinţele enumerate, dar aveam atâtea lucruri de spus oamenilor

din celulă, aveam atâta vervă, încât eu însumi eram de-a dreptul uimit de unde adunasem atâta material. Mai târziu am înţeles fenomenul, după ce şi ceilalţi şi mulţi alţii cu cari am mai stat în acea iarnă, trecând pe la izolare şi reintorcându-se, manifestau aceleaşi reflexe de îndată ce luau contactul cu mediul social, oricât de restrâns era. Privarea de mediul social, oricât de limitat ar fi acesta, şi restabilirea lui ulterioară, declanşează, în momentul contactului, erupţia întregului conţinut de psihome, de esenţă socială, cari au fost suprimate în perioada de separaţie. A fost aceasta o nouă descoperire pe care o făceam asupra insuficienţei fiinţei umane sau, probabil, a conţinutului social al omului, verificând pe viu celebra afirmaţie a lui Aristotel care a numit omul «animal social».

In acea lună a fost dusă la Club de mai multe ori, toată lumea din ZARCA. Dela aplicarea regimului cu adevărat prigonitor în care ne aflam, de pe urma pasivităţii noastre în manevrele provocatoare ale administraţiei, nu ni s'a mai permis să ne mai aşezăm în bănci decât numai într'o anumită ordine, după criteriul numerotării celulelor. De data aceasta am ajuns în rândul al doilea de bănci. In faţă rămăsese o bancă liberă. Aşteptam, liniştiţi, ca de obiceiu, să apară cineva din partea administraţiei. Inainte, însă, de a sosi Crăciun cu anturajul său, au fost aduşi în sală şi aşezaţi în banca liberă din faţă, doi oameni. Fuseseră aduşi, după cum am menţionat, în urma noastră şi erau însoţiţi de un plutonier necunoscut. Cineva, de lângă mine, mi-a atins cotul şi m'a întrebat dacă îi cunosc pe noii veniţi. Nu îi cunoşteam.

Cel cu părul cărunt, din dreapta, este prinţul Alexandru Ghica, —mi-a şoptit omul de lângă mine.

Era pentru prima oară când îl vedeam pe Alexandru Ghica cu faţa descoperită. De abia acum îmi aduceam aminte că nu mi se întâmplase, până aici, să fi fost vre-odată scos cu el în aceeaşi adunare, la Club. Ori eu eram oprit în celulă, ori el. De cele mai multe ori lipsea pentrucă era la izolare. Şi chiar de data aceasta era adus aici direct dela izolare, cum am aflat curând. Faţa ovală îi era crispată şi, mari şi adânci cute îi brăzdau obrajii prematur îmbătrâniţi. Din distincţia fizionomiei sale princiare nobile, pe care unele linii de contur le indicau că ar fi existat odată pe acest chip, acum îmi era dat să descopăr o privire imobilă, aproape

inspăimântată, o mască schimonosită și înfiorată de dureri ascunse și mistuitoare.

Colonelul Crăciun a apărut înainte de a reuși să privesc cu atenție și la însoțitorul prințului, care se uita curios peste sală în acest timp.

După ce s'a instalat pe scaun, colonelul s'a uitat spre Ghica și i-a zis:

—Cum te simți, prințule, la izolare? Cred că acum nu-ți mai vine să dansezi? Ce zici?

Alexandru Ghica s'a ridicat încet în picioare, s'a uitat țintă la colonel și a zis cu o voce seacă:

—Nu am dansat niciodată, nu numai în închisoare, dar nici afară, de mai bine de douăzeci și doi de ani.

Colonelul l-a ascultat cu un zâmbet ironic pe față, trădând însă, o oarecare irascibilitate. De aceea a intervenit neîntârziat, înainte chiar de a sfârși de spus ultimul cuvânt prințul.

—L-am prins pe prinț zbenguindu-se prin celulă și, uite, că acum nu recunoaște că a dansat. Ca să ne inducă în eroare, a încercat să ne mintă, declarând oamenilor noștri că îi era frig și de aceea se agita în piruete, tulburând liniștea reglementară din închisoare.

Nu mai este necesar să se releve maniera teroristă și abuzivă a întregului aparat administrativ al închisorii, în a ne surprinde în cele mai felurite «culpe». Nici oameni de treizeci de ani nu aveau energia de prisos spre a dansa, dar un om de șaizeci și doi de ani, câți avea prințul la ora aceea.

—Acum te-am adus aici ca să asculți ce îți scrie soția. Acesta este motivul pentru care te-am scos dela izolare. Scrisoarea îți este adresată dumitale și este însoțită de câteva rânduri cari ne-au fost scrise nouă, prin cari doamna Ghica ne roagă să-ți dăm scrisoarea ei. După cum poți constata, i-am satisfăcut cererea și, îmi închipui, că vei fi fericit să afli vești de acasă?

Umerii lui Ghica se mișcau încet sub freamătul emoțiilor cari îl cuprinseseră subit.

Aproximativ, conținutul scrisorii era cam acesta:

«Dragul meu Alexandru, află despre noi că suntem cu toții sănătoși. După ce tu ne-ai părăsit, eu am fost câtva timp fără serviciu, dar acum am un angajament la Galați (sau Brăila? n. n.), unde dau lecții particulare. Fac drumul în fiecare săptămână odată la București, unde mă întâlnesc cu copiii. (Numele băiatului?) este bine, a terminat universitatea și acum este inginer pe un șantier din București. (Numele fetei?) este sănătoasă, nu a terminat școala, dar lucrează într'o slujbă care îi place și reușește să-și câștige mulțumitor existența. Eu m'am mutat cu locuința de pe strada (?) la adresa pe care ți-o dau mai jos. Copiii au fiecare casele lor...

«... După cum vezi, noi o ducem bine și ne-am găsit un rost în viață. Tare ne-am bucura să ne revedem cât mai repede, pentrucă sufăr enorm de mult din cauza lipsei tale și nu este clipă în care să nu mă gândesc la tine, dragul nostru. Condițiile de afară sunt cu totul altele decât acelea pe cari tu le cunoșteai, și regimul se ocupă cu bunăvoință de familiile celor închiși, așa cum, cred, ai reușit să reții din cele ce ți-am relatat mai sus. M'aș bucura să aflu că ai o purtare bună în penitenciar, deoarece am întâlnit multe cazuri când cei închiși au fost eliberați înainte de termen, cu pedepse ca a ta de mari, dar totuși guvernul le-a acordat grațieri...»

Am surprins de multe ori batista mototolită a prințului cum era trecută discret peste ochi. Omul plângea și îi era jenă să nu fie descoperit de oameni în această ipostază. Dar cine nu ar fi plâns să audă, pentru prima oară vești dela cei dragi, după douăzeci și trei de ani dela despărțire? Oare lacrămile acestea erau semnul unei slăbiciuni? In niciun caz, nu! Erau numai lacrămile unui om.

Colonelul, după ce a terminat întreaga lectură a scrisorii, a adăugat un scurt comentariu prin care îi sublinia prințului și, totodată nouă, generozitatea regimului în comportarea cu familiile noastre.

Incheind, a zis:

—Nu mai este nevoie să-ți spun ce ai de făcut. Soția dumitale a fost destul de clară și ți-a arătat calea prin care se poate ieși din închisoare. Dar până au să-ți intre mințile în cap, se vede că îți convine să stai la ZARCA și la izolator. Acum am terminat cu dumneata, dar încă nu te trimit imediat la izolare. Vreau să te mai țin puțin să mai auzi și alte scrisori asemănătoare primite de afară și, poate, te interesează, câteva noutăți, ca să vezi ce se mai întâmplă în lume. Nu sunt comuniștii, nici atât de proști și nici atât de uriți de prietenii voștri din Occident, pentru cari ați

intrat în pușcării, încât să nu țină seama de noi și să nu vadă că suntem o forță de neînvins. Și, ce să mai zic, cred că îți convine să mai rămâi aici, pentrucă aici nu este chiar așa de rău ca la izolare, îmi închipui. Și, să știi, că acest timp cât stai aici nu am să ți-l adaug la zilele de izolare, așa că poți să fii liniștit.

După ce programul anunțat a fost epuizat, oamenii s'au ridicat ca să salute plecarea colonelului. Profitând de faptul că cei din spate au fost scoși primii din sală, am avut prilejul să schimb câteva cuvinte cu prințul Alexandru Ghica. Ne-am împărtășit doar câteva cuvinte de curtoazie și de încurajare reciprocă. Când ne-am despărțit, prințul și-a lăsat semnificativ pleoapele transparente, vineții, peste ochi, și a suspinat adânc. I-am înțeles durerea sufletească crâncenă în care era înlănțuit, dublată de suferințele fizice aproape supraumane. Dar, apoi, cu câteva secunde înainte de a ne despărți, și-a înălțat umerii și mi-a strâns cu putere mâna. Omul nu se pierduse.

La fel ca toate celelalte scrisori pe cari le-am mai auzit citindu-se la Club sau cari se citeau unora și altora în celule, de către agenții biroului politic, toate acestea erau operele mârșave ale regimului, rezultate de pe urma unor dramatice presiuni morale și serioase amenințări ale Securității. Securitatea invita, pentru un motiv sau altul, pe câte cineva care era mai apropiat de familia deținutului (soție, părinți copii, etc.), la cabinetele de anchetă și-l obliga să compună acele arme grozave împotriva părinților, soților sau copiilor lor din închisori. (Am aflat că în unele orașe, familiile deținuților erau invitate la case particulare, unde agenții Securității veneau civili).

***

Lui Ion Arghiropol îl venise ordinul de executare a celei de a doua pedepse de 10 zile la izolator. Făcuse una de cinci zile și fusese adus de acolo complet dărâmat. Când a fost anunțat la ferăstruică să se pregătească, a raportat, pe loc, că este grav bolnav și că nu poate sta nici pentru cinci minute în picioare, ceea ce era perfect adevărat. Gardianul i-a zis că pe el nu-l interesează acest lucru:

—Eu am ordin să te predau la izolator, i-a spus acesta. De

aceea, pregătește-te imediat. Te vei descurca acolo cum vei ști, dar eu trebuie să te duc acolo în cinci minute.

Fața lui Arghiropol, și așa cam tuciurie, devenise pământie. Gemea adânc și dureros de greu în timp ce își căuta un prosop și se desbrăca de un pulover de lână, cu cel puțin o sută de petece multicolore. Puloverul era oprit să fie luat la izolare precum și orice altceva care s'ar mai fi putut afla între jachetă și cămașe sau între pantaloni și indispensabili. Când ne-am despărțit, ne-am îmbrățișat și ne-a spus cu lacrămi în ochi:

—Dacă îmi va fi dat să mor acum, să nu-mi uitați memoria. Acest gând mă mângâie când ne despărțim.

Abia târându-și picioarele, acest vrednic dascăl al școlii Neamului nostru, în care nu mai era niciun organ neatins de vre-o leziune gravă, a ieșit pe ușe ca o umbră, gemând de durerile trupului hărțuit.

A doua seară, după plecarea lui Arghiropol, când să se dea stingerea, am auzit mai mulți pași cari înaintau foarte apropiați, ca de oameni cari poartă ceva, printre cari și gemete surde, sfâșietoare. Am auzit că s'a deschis a treia ușe dela noi și gemetele au dispărut odată cu închiderea ușii.

In acea noapte am aflat chiar dela el, Ion Arghiropol, care era un «morsist» excelent, că a fost adus pe targă dela izolare. Pentrucă nu se putea ține pe picioare, a stat întins pe ciment la izolare tot timpul, și până la urmă, administrația a trebuit să-l întoarcă în ZARCA, dar să fie ținut de unul singur în celulă.

A zăcut în pat câteva săptămâni la rând. Gardianul îi făcea focul dimineața care, de abia pâlpâia de câteva ori, că se și stingea. De cele mai multe ori era lăsat uitat. Tot gardianul îi ducea gamela cu mâncare la pat și tot el îi scotea și-i introducea tineta, deșertarea făcând-o deținuții. Prin peretele lângă care zăcea, ne comunica, prin morse, tot ce se petrecea cu el.

In tot timpul până s'a împrimăvărat, Ion Arghiropol, ca și toți ceilalți, cari erau la limitele vieții, nu au primit nicio asistență medicală și nici nu au fost văzuți de vre-un medic. Dar când intra câte unul în comă, era transportat la spital unde i se da îngrijirea urgentă, dar nu suficientă, de a fi salvat în toate cazurile. Erau unii oameni cari trebuiau zdrobiți necruțător, într'un fel sau altul.

Nu am intenţia să numesc, în parte, cele încă şapte sau opt cazuri asemănătoare cu al lui Arghiropol, cari s'au petrecut chiar în jurul celulei în care mă aflam eu, şi le cunoşteam nemijlocit. Doresc numai să se reţină maniera criminală cu care se lucra în reeducare, manieră care a dus la rezultatele, incontestabil, dorite de administraţie. Cu preţul acestor suferinţe, a acestor ameninţări şi încercări supraumane sau chiar cu preţul vieţii, aşa s'a impus reeducarea.

In luna Martie a anului 1964 am participat la cea mai dramatică confruntare a reeducatorilor cu deţinuţii din ZARCA.

Am fost scoşi la Club aproape toţi din ZARCA, cu excepţiile imobilizaţilor pe paturi. Erau cam circa treizeci de persoane cari nu se puteau mişca, fiind anchilozaţi complet de reumatism sau de alte boli rezultate de pe urma numeroşilor ani de închisoare, la care s'a adăugat, în iarna aceasta, şi prigoana sălbatecă, în toată amploarea ei turbată. Intotdeauna când ne întâlneam, după un interval mai lung, ne îmbărbătam reciproc şi, par'că, ne reînvioram.

Crăciun a intrat îndată în Club după care noi am luat loc în bănci şi am ascultat o scurtă cuvântare a colonelului. Crăciun a vorbit în termeni ponderaţi, nu fără a lăsa să se strecoare uşoare invective pentru atitudinea noastră. Ne-a adus la cunoştinţă că vom fi lăsaţi singuri (fără vre-un agent direct al administraţiei, a se înţelege), că să ducem discuţii libere cu trei deţinuţi din alte secţii, deţinuţi cari au cerut să li se acorde şansa unui contact cu recalcitranţii din ZARCA, pentru lămuriri.

—Oamenii pe cari îi veţi vedea aici au înţeles că lumea s'a schimbat şi că orice speranţe a reîntoarcerii la ceea ce a fost odată în ţară, este o deşertăciune. Vă rog să-i ascultaţi cu atenţie. Veţi avea cu dumneavoastră trei oameni cu preocupări deosebite în pregătirea lor profesională, aşa că vă veţi putea lămuri asupra celor mai multe şi felurite probleme cari vă frământă. Veţi putea să puneţi orice întrebare şi să luaţi orice atitudine vă convine. Eu vă asigur, în mod solemn, că nimănui, chiar dacă atitudinea acestuia ni se va părea ostilă, nu i se va întâmpla nimic. (Se făcea aluzie la o altă întrunire de acest fel, când câţiva dintre noi îndrăzniseră să vorbească deschis. Absolut toţi au avut de suferit multe zile de izolare). Colonelul vroia, cu orice preţ, să sondeze psihologia oamenilor din ZARCA!

Am amintit în altă parte despre un tânăr ofiţer care, la reîntoarcerea lui din prizonieratul din Rusia sovietică, a fost arestat la graniţă, la predare, şi apoi încarcerat la URANUS, unul din depozitele Securităţii Capitalei. Acesta a fost apoi, anchetat vreme îndelungată, folosindu-se împotriva lui cele mai bestiale mijloace de tortură, dela punerea la olaltă cu şerpi într'un bazin, până la întinderea pe dibă. (Diba era un fel de trapez pe care omul era răstignit, ridicat în aier, şi, acolo, fiind cu toate membrele flagelat, strâns de funii acţionate de scripeţi, era întins până când oasele şi cartilagiile ameninţau să se disloace). Acest om, care a luptat eroic pe câmpiile Rusiei, a încercat să se sinucidă, sărind de pe acoperişul fostului arsenal al armatei, pe caldarâmul străzii. Acum era invalid, cu faţa mutilată, şi pentru a se deplasa, se servea de cârji.

După ce colonelul şi-a încheiat cuvântarea, ca de obiceiu, a întrebat dacă era cineva care dorea să-i ceară ceva. Ofiţerul invalid s'a ridicat cu greutate şi a raportat colonelului că el ar dori să fie lămurit asupra unei probleme.

—Domnule colonel, a început el. Dumneavoastră ne puneţi pe noi în situaţia extremă de a face toate concesiile şi abdicările, nu faţă de administraţie, ci faţă de propriile noastre conştiinţe. Eu înţeleg că noi suntem prizonierii regimului, care nu ne agreează şi ne consideră duşmani. Dar, dacă ne-aţi pus în închisori, îmi permit să vă întreb, care este motivul, şi în baza cărui drept nu ne daţi pace şi ne tulburaţi bruma de linişte, pe care, de bine de rău, ne-am încropit-o în sufletele noastre. Eu sunt un nenorocit de care, cu siguranţă, nimeni nu mai are nevoie afară, nici să vadă cum arăt şi nici să mă întreţină. M'am împăcat cu gândul să mor aici sau, să ies, —dacă mă vor ţine puterile—, la expirarea termenului. Eu vreau să ies cu satisfacţia totală că am rămas credincios conştiinţei mele pe care nu am de gând să o trădez. Aş dori să ştiu, domnule colonel, în schimbul cererii dumneavoastră, ce ne acordaţi? Dumneavoastră personal, sunt sigur că după ce veţi încheia reeducarea la Aiud, veţi primi gradul de general şi alte recompense băneşti, într'un fel sau altul. Pe mine, recompensa dumneavoastră viitoare, nu mă va convinge cu nimic

că îmi va fi și mie utilă. Aceasta am vroit să v'o spun, și-a încheiat ofițerul cuvântul.

Colonelul a făcut spume la gură, insultându-l în toate chipurile pe ofițerul care a vorbit drept și deschis. Nu l-a scos din cuvinte ca ticălos, dușman înrăit al clasei muncitoare, criminal, bandit, și tot ce-i mai cădea în gura lui bestială.

—Dar, a încheiat el, nu te voiu pedepsi, pentru ce ai vorbit, pentrucă am promis că pentru tot ce se va întâmpla aici nimeni nu este susceptibil de vre-o acțiune represivă din partea administrației. Te avertizez însă, (numele lipsește autorului, n. n.), că dacă nu ai să încerci să te schimbi câtuși de puțin, aici îți vor rămânea oasele...

Colonelul Crăciun a ieșit agitat din sală, cu chipiul în mână. In Club au intrat numaidecât trei deținuți, dintre cari doi îmi erau cunoscuți: avocatul Stere Mihalexe, fostul prefect din Brăila, și asistentul universitar Octavian Paleologu. Pe ambii îi știam în fabrică, acolo unde îi lăsasem când eu am fost adus la ZARCA. Al treilea om era un individ brunet, cu aparență jovială, cu mișcări scurte, energice, definitive, în orice clipă fiind par'că pornit să deschidă larg brațele și să debiteze declarații majestoase, pe cari să le rotunjească în mărime cu eleganța brațelor întinse. Cineva i-a rostit numele lângă mine: Petre Țocu.

Până la această dată, nu auzisem de acest nume. (Și de câte altele, bune și rele, nu am mai auzit, și cari curând, de aceea, nu sunt scrise aici). Dela această dată înainte, însă, am auzit deseori vorbindu-se de acest om și numele lui avea să fie inclus printre primii, în lista celor câtorva zeci de reeducatori. După misiunile cari li se dădeau acestora, noi le socoteam valoarea la care erau prețuiți de administrație.

Am reușit, mai bine, să discernem importanța covârșitoare a reeducatorilor, ceva mai târziu, când procesul de reeducare s'a deslănțuit cu toată furia, intens și general, în lunile de primăvară.

Astfel, printre cei mai valoroși, mai îndoctrinați, se numărau: Nicolae Grigorescu, Petre Țocu, Horia Gherman, Virgil Lungeanu, Romulus Drăgoiescu, Stere Mihalexe, Tache și Constantin Savin, I. Damian, etc. Nu mai amintesc aici pe cei doi protagoniști, Ion Mureșanu și Gheorghe Parpalac, cari se eliberaseră. Pentru probleme critice, de «specialitate», folosiți pentru intelectuali de suprafață mai largă, erau Octavian Paleologu, Valeriu (Bartolomeu) Anania, aceștia fiind un fel de experți înalt calificați, iar între consultanții reducatorilor, voiu aminti doar pe Ion Caraion (Stelian Diaconescu), Petre Pandrea, Nicolae Giosan, Ion Caratirescu și alții, cari nu apăreau fățiș, dar lucrau intens și rodnic la eroziunea conștiințelor oamenilor ca niște carii. Ceilalți reeducatori, nu aș putea spune că erau mai de omenie sau mai prejos, dar nu se prezentau în fața oamenilor cu chiar atâta combativitate și forță de elocvență. Amintesc doar o parte și dintre aceștia: Viorel Boborodea, Constantin Teofănescu, Dumitru Groza, avocat Dorin Haznaș, avocat Constantin Popov, inginer Eugen Bolfosu, studentul Dan Lucinescu, profesorul Gheorghe Mazilu, subinginer Dumitru Anania (fratele diaconului Bartolomeu), ieromonah Cristofor Dancu, avocat Ion Grigorescu, inginer Marian Bărbulescu, avocat Aurel Cosma, preot Ion Crișan, etc.

Primul care a luat cuvântul la ZARCA a fost Stere Mihalexe. Acesta a vorbit despre necesitatea restructurării politice a deținuților întrucât vremurile erau totalmente schimbate decât acelea cari au favorizat nașterea unor idei politice, cari azi erau complet anacronice și contrarii ansamblului economic și social contemporan.

Petre Țocu a abordat o altă temă. El a întreprins un rechizitoriu în termeni moderați ai activității politice a tineretului din România, pe care l-a caracterizat ca având o notă de romantism eroic, cu numeroase implicații superstițioase și ritualuri sepulcrale, descurajatoare, dezarmante în fața problemelor vieții, cultivându-se o lume metafizică stranie, în locul definirii sensurilor de încadrare a individului în societatea în care era destinat să trăiască și să evolueze.

Vorbitorul a făcut adânci incursiuni critice în opera de educație a tineretului, așa cum acesta și-o însușise sub aripile unor partide sau organizații politice din trecut, tratând, în mod deosebit, educația tineretului legionar.

Lumea asculta cu multă atenție la ceea ce perora Petre Țocu. Printre oameni însă, par'că, se simțea un foșnet indefinit și se putea bănui că în sală se degaja încet-încet o atmosferă aspră și, chiar undeva, printre bănci, se observau mișcări discrete și consultații în șoaptă.

După un timp Petre Țocu și-a terminat expunerea. In sală a plutit, pentru o clipă, aripa liniștei până când s'a ridicat dintr'o

bancă un băiețandru îmbătrânit, arestat de peste 15 ani. Era din prin părțile Olteniei, din sud, și fusese arestat pe când era student. Acesta, în câteva cuvinte, i-a reamintit lui Petre Țocu cine era, și că s'au cunoscut într'o tabără a tineretului, cu mulți ani în urmă, când tot același Petre Țocu i-a fost instructor și l-a învățat exact aceleași lucruri pe cari azi le condamnă.

—V'am respectat foarte mult, domnule Țocu, a zis studentul, printre altele. Prea mult v'am iubit și prea mult m'am încrezut în cuvântul unui comandant. Eu înțeleg și acum, la această dată și, în închisoare fiind, să respect învățătura pe care dumneata mi-ai strecurat-o în inimă când eram liberi și vorbeai și propovăduiai ca un om liber și m'ai învățat să fiu disciplinat în toată viața, că numai prin disciplină în luptă, se învinge. Eu rămân, în cadrele disciplinei, în care cred neclintit. Dumneata ești acela care calci azi disciplina luptei, trecând peste conștiința dumitale, dar nu și peste a mea sau a altor camarazi. De aceea te desfid.

Petre Țocu a ascultat replica. Părea umilit și stingherit, în dosul mesei de unde vorbise. Afrontul era prea categoric și usturător ca să nu-l afecteze și să rămână calm și să nu dea un răspuns potrivit circumstanțelor. A înjghebat câteva propozițiuni deslânate și absolut nechibzuite, astfel că, în loc să repare ceva, mai mult a stricat. Rezutatul răspunsului lui a fost provocarea a încă cel puțin șase sau șapte tineri, care i-au făcut aceleași reproșuri.

Octavian Paleologu a vorbit despre temeiurile științei in politică, despre puterile rațiunii și inevitabilitatea erorilor cari se comit în cazul cultivării excesive a misticismului. Pentrucă el nu avea nicio contingență cu cei din ZARCA —nici politică, nici de prestigiu intelectual sau de afecțiune—, oamenii l-au ascultat indiferenți, plictisiți, și au avut, doar, între ei, același cuvânt de spus, ca și pentru ceilalți doi:

—Incă un ticălos.

Ședința aceasta, pe care Crăciun o regizase cu migală, și de care, în mod sigur, își legase mari speranțe în ofensiva lui de a sparge rândurile refractarilor, a fost un eșec lamentabil.

Oamenii continuau să meargă înainte pe drumul lor spinos, mergeau pe lângă moarte și la braț cu moartea, admițând să fie chiar asasinați fizic de către oamenii administrației, de cozile de topor dintre ei, dar își urmau calea unui destin, tragic dar demn,

pentrucă încă, atunci, în fața nu se întrezăreau decât umbre, fantome, halucinații.

Adierile timpurii și dulci ale primăverii anului 1964, au stârnit și în oameni ca și în plante și în oricare altă viețuitoare, energiile latente ale vieții. Fiecare ne gândeam că trebuie, că se impune, să supraviețuim. Din tenebrele în care eram încleștați de ani și ani de forțe atât de potrivnice, trebuia să se definească până la urmă un câștigător.

Și acesta a fost omul.

6. *Desprimăvărare și certitudini*

Privite din perspectiva privilegiată pe care numai omul o are, toate lucrurile, fără excepție, au dimensiuni determinabile, adică, le putem sesiza începutul și sfârșitul, tot așa cum și orice dramă, deodată ce s'a produs, în mod necesar, va urma să se încheie, printr'un desnodământ oarecare. Așa și zilele noastre, și lunile noastre, și anii noștri, trebuiau, inevitabil, să ducă la un capăt și, cei cari am supraviețuit cataclismului, cu trupurile și mințile teafere, am avut prilejul să asistăm la sfârșitul dramei din ZARCA și, mai mult, a închisorilor din România bolșevizată. (Nu complet, nici permanent, a se reține).

Prin sine însele, în genere, toate sfârșiturile cuprind în ele o tristețe. Chiar și în cazul când ele încheie o suferință și o durere. Dar atunci când ești conștient că drama pe care ai trăit-o nu-ți oferă nicio schimbare de rol, ci numai o modificare de decor, atunci tristețea pierde caracterul nostalgic iminent de expiațiune, în sensul protestant, și deschide o dureroasă amărăciune, deprimantă și prăpăstioasă, care se află aproape de ceea ce se numește zădărnicia searbădă a oricărei așteptări, ca să nu zicem a desnădejdii.

In preajma lui 1 Aprilie 1964, am auzit că mai multe persoane, de cari știam că erau grav bolnave, au fost vizitate de medic și că unele, chiar au fost transferate la spital. Mai mult decât atât; deținuții din ZARCA am fost văzuți de medici civili și, în fiecare caz în parte, ni s'a întocmit fișe medicale.

Cam prin aceste zile fusese în România U-Thant, Secretarul General al Organizației Națiunilor Unite. La un miting fulger, Crăciun ne-a informat că înalta personalitate internațională a venit în țară, printre altele, și cu scopul de a vedea care este ade-

vărul asupra așa trâmbițatei probleme a deținuților politici. După ce însă U-Thant a conferit cu conducătorii de partid și membrii guvernului, a conchis că această chestiune nu este nici pe departe de natură tragică, cum i s'a relatat, și că toate informațiile obținute fuseseră deformate și tendențioase, puse în circulație de dușmanii regimului.

—Vă spun eu, a accentuat Crăciun, să nu vă mai gândiți că pe cei din străinătate îi interesează soarta dumneavoastră. Noi vă ținem cât vrem la închisoare și numai noi vă vom da drumul când dorim, nu U-Thant sau Americanii. Dacă U-Thant ar fi îndrăznit să vină la închisoarea Aiud, vă asigur că nu ar fi intrat aici sub niciun chip. Dar, a fost așa de inteligent, încât s'a mulțumit să facă doar o plimbare pe valea Prahovei, să vadă mărețele construcții pe cari clasa muncitoare le-a înălțat cu entuziasm și patriotism, și să se reîntoarcă la treburile lui, lăsându-ne pe noi cu ale noastre.

Nu știu cât a fost adevărat din ceea ce ne-a spus Crăciun la acea oră. Un lucru însă îl știu cu certitudine: unul dintre oamenii din ZARCA a citit cu voce tare la Club o mică informație din «SCÂNTEIA», prin care se confirma vizita în țară a lui U-Thant. La fel ca oricare altă știre mai importantă, și aceasta era săracă în detalii și uscată, fără a putea să desprinzi din ea nimic mai adânc. Mai semnificativă mi s'a părut știrea după care Gheorghe Gheorghiu-Dej, se spunea că se întâlnise cu anumite personalități de importanță internațională la Constanța, în acea perioadă. Aveam o ciudată presimțire că se petrecea ceva misterios, dar nu puteam să înțeleg în ce măsură contactul cu oamenii politici ai marilor puteri, ne era și nouă utilă.

Când, însă, la 5 Aprilie, s'a petrecut evenimentul pe care îl voiu relata imediat mai jos, am avut certitudinea că se mergea cu pași grabnici spre soluționarea favorabilă a situației deținuților politici din România.

In acea dimineață am primit o informație laconică de jos, dela parter: Crăciun trecea cu o comisie de ofițeri și civili din celulă în celulă și scotea oamenii la munci cu ghiotura. Cel ce ne transmitea știrea a amuțit deodată, fără să ne mai dea și alte detalii complimentare și nimeni altul nu a mai transmis nimic altceva la țeavă. După câtva timp am auzit că încep să se deschidă ușile și la etajul nostru. Se auzea forfoteală pe coridor, dar deosebită, nu

ca alte dăți. Ceea ce ne-a derutat acum era faptul că între închiderea și deschiderea ușilor dura un timp destul de lung și apoi, în același timp, se auzeau pași de oameni cari coborau scările.

După un oarecare timp s'a deschis și ușa noastră. Eram, într'o anumită măsură, emoționați, așa cum eram oridecâteori intervenea cea mai mică schimbare în viața noastră sedentară. Un deținut trăiește sub teroarea unei spaime permanente. Chiar când ești convins că orice s'ar întâmpla cu tine, nu îți va putea produce mai multe desavantaje decât cele între cari trăiești și îți stau în față, totuși te tulbură eventualitatea ajungerii într'un alt mediu, la un alt regim, cu toate că, în profunzimea sufletelor noastre, fiecare doream schimbarea, orice schimbare, bună sau rea. Aceste zbuciume și atitudini afective, contradictorii, îmi închipui, erau determinate de aceeași slăbiciune umană, care se corolează momentelor surpării biologice oricărei ființe.

In cadrul ușii a apărut Crăciun. Cu el mai era doctorița Balea, lt. colonel Ivan, un civil necunoscut, câțiva plutonieri din aparatul politic al penitenciarului și doi dintre șefii secției ZARCA. Crăciun s'a uitat la noi profesional, de data aceasta, fixându-ne pe fiecare în parte (el ne știa numele fiecăruia), și oricât de câinoasă inimă avea acest monstru, s'a putut citi în ochii lui reflexul scurt al compasiunii pentru starea nenorocită în care ne aflam. Doi dintre noi ne-am ridicat în picioare, iar ceilalți doi s'au ridicat doar într'o rână, în pat, unde erau țintuiți. Din acel palid reflex de umanitate, dacă aș putea să-l numesc altfel, al criminalului care reușise să ne doboare prin foame, frig și presiuni de toate chipurile, mi-am închipuit cât de jalnic trebuia că arătam. Nicidecum nu aflam o sticlă sau un metal strălucitor să ne vedem chipurile si numai din ochii altora ne dădeam seama de înfățișarea noastră hidoasă.

—Ei, a început vorba colonelul, uite că a sosit și vremea să avem nevoie pentru munci și de brațele celor din ZARCA. Care dorește să iasă de aici?

Foarte curios, cei cari erau pironiți în paturi, au declarat că ei vor să iasă. Tot așa și-a manifestat dorința și un tânăr medic veterinar, care fusese adus în celulă, în locul lui Ion Popescu. Singurul eu nu am răspuns nimic, ca de obiceiu.

—Dar dumneata, doctore?, mi se adresă colonelul pe un ton condescendent. Nu vrei să lucrezi pentru comuniști?

—Lucrez cu brațele pentru oricine, care în schimbul muncii, îmi va da să mănânc o bucată de pâine să mă satur, i-am răspuns eu.

—Dumneata vrei să ieși la lucru numai pentru mâncare?, mă întrebă colonelul, oarecum intrigat de atitudinea și răspunsul meu neașteptat.

—Absolut, domnule colonel. Doresc să supraviețuiesc.

—Bine, zise el cu jumătate de gură. Fie și așa cum spui dumneata. Poate că până la urmă ai să vorbești și altfel. Scrie-l și pe el, domnule plutonier. Pe cei din pat îi pui pe tabelul de spital.

Unul dintre șefii de secție a stat lângă noi până ce ne-am adunat boarfele. Ni s'a permis să zăbovim o clipă ca să îmbrățișăm pe cei doi infirmi de pe paturi. Apoi, am fost coborîți într'unul din țarcurile din fața ZĂRCII. Aici am văzut peste cincizeci de oameni cari fuseseră aduși înaintea noastră. O mare însuflețire și un rar prilej de comentarii, pentru noi toți. In sufletul fiecăruia dintre noi izbucnise gigantica speranță a salvării de care până acum câteva minute nici nu o bănuiam că mai exista în sufletele noastre. Nimeni dintre noi nu-și amintea să se mai fi operat până acum în ZARCA, de când se instauraseră comuniștii, o descongestionare așa de masivă. Până la urmă, la numărătoarea care s'a făcut spre a se ști câtă mâncare să se aducă aici, am constatat că eram peste șaptezeci de oameni. După calculele noastre, pe cari le-am făcut imediat, consultându-ne pe celule, am dedus că au mai rămas în ZARCA vre-o nouăzeci de inși. De asemnea, am remarcat că erau câteva celule din cari nu fuseseră scoși nimeni și nici chiar nu li se deschiseseră ușile spre a fi văzuți. Așa, de pildă, îmi amintesc celula în care se afla doctorul Damian, fostul medic din Făgăraș, care slujise colonelului Crăciun să atragă în capcană pe o seamă dintre luptătorii temerari din Munții Făgărașului, din grupul celei mai îndelungate rezistențe din munți, condusă de faimosul Gavrilă. După ce Securitatea se servise de el (omul căzuse printr'o întâmplare nenorocită în mreaja Securității, înainte fiind medicul celor răniți sau bolnavi din munți), un tribunal militar a pronunțat în cazul său o pedeapsă de 25 de ani închisoare. In închisoare, ca oricărui fost informator sau agent de afară, i se aplica un regim permanent de persecuție și terorizare, la care, iminent, se adăuga și resentimentul oamenilor care îl condamnau pentru ceea ce săvârșise în complicitate cu Securitatea. Disprețul, probabil, nu pe deplin îndreptățit al oamenilor, era uneori îmblânzit prin sentimentele de compasiune față de acest om, care era extrem de bolnav și suferea enorm.

De asemenea nu a fost scos nimeni din celula lui Coniac, a lui Nicolau și încă din câteva de cari nu-mi reamintesc.

Până la urmă, mai târziu, am aflat că și acești oameni au fost scoși din ZARCA, dar nu la munci, ci în alte celule din secții, unde, o parte, au fost folosiți la diferite acțiuni detractoare, cari au fost regizate de către administrație. Oamenii, însă, peste acestea, s'au ținut demni, cu puține excepții. De exemplu, avocatul Nistor Chioreanu, care fusese în Celularul principal, a fost pus împreună la secția a cincea cu Coniac, Mircea Nicolau și Eugen Teodorescu. Scopul acestei combinații, după cum am auzit, era ca primii trei numiți să-l convingă pe Eugen Teodorescu să facă unele concesii, motivându-și interesul lor prin voința de a-l salva, acesta fiind în acea perioadă grav bolnav.

∴

Sunt unele momente în viața omului care se imprimă în memorie, cu culoarea emoției care le-a împrejmuit și care, oridecâteori îți revin în oglinda amintirii, te înduioșează. Așa va rămâne și pentru mine acea zi de 5 Aprilie 1964, când ni s'a servit masa în țarcul de plimbare al ZARCII. Ni s'au umplut gamelele cu o zeamă mai groasă de arpacaș care, de data aceasta, fusese fiert cu carne. Am descoperit minunea unor fibre lungi și roșii și lingurile noastre umblau să le pescuiască lacome, întorcând zeama cleioasă a arpacașului de zeci de ori. In față, se părea, că ni se deschidea perspectiva îmbunătățirii regimului alimentar. De aceea toți cei cari aveam câte o mică rezervă de sgrunțuri de mămăligă sau coji de pâine (și, menționez, fiecare aveam câte o infimă agoniseală, făcută cu cele mai mari eforturi, deoarece cu toții ne pregăteam din timp (cu luni înainte) să serbăm Paștile, cu distincția, cel puțin, a unui prânz mai festiv, (dacă nu cu ouă roșii și cozonac), cu mai mulți pesmeți mucezi, ca să ne umplem golurile dureroase ale pântecelor noastre grohăitoare de foame), ne-am consumat toate aceste rezerve, până la ultima fărâmitură. O bună dispoziție generală s'a simțit cum se desprindea din mijlocul nos-

tru, caldă și frățească. Oamenii păreau aproape veseli, par'că nu fuseseră ei aceia cari nu mai zâmbiseră de ani de zile. Fiecare avea ceva de spus, încât se credea că până acum nu-și spuseseră tot ce avuseseră și știuseră. Am fost întotdeauna pasionat în viață, să aflu cât mai multe lucruri și din orice domeniu, iscodint, rând pe rând, pe toți cei cu cari ajungeam în contact. Imi închipuiam ca după un stagiu de un deceniu de ani de pușcărie știam aproape tot din ceea ce formează fondul de cunoștințe rulante în temniță (fond de informații și cunoștințe, cari dela un moment dat, devine șablon și se oprește la un anumit nivel, ce este drept, foarte înalt la Aiud). Am avut surpriza de data aceasta ca să observ că mă autoiluzionasem în această privință și că erau multe lucruri de învățat în viață.

Auzisem în închisoare sute și sute de rețete pentru tot felul de boli, soluții pentru tot felul de probleme, artificii de calcul dintre cele mai ingenioase, să pot afla, de pildă, pe degete, când va cădea ziua de Paști în orice an aș dori să știu, după calculul Sfântului Damaschin, sau să spun imediat care era ziua săptămânii la 17 Mai, de exemplu, în anul 1680. Și câte altele nu învață omul în lungii ani de recluziune, când mintea lui nu are un alt izvor de alimentare decât mintea celuilalt de lângă el.

De data aceasta, s'a apropiat de mine un om pe care nu-l remarcasem până acum și nici nu reținusem să-l fi văzut la vre-o ședință a Clubului, cu toate că fusese la toate ședințele, cum mi-a spus el. Era informat greșit că eu eram medic. Din vorbă în vorbă a început să-mi vorbească despre reumatism. Toți sufeream de reumatism și fiecare aveam zeci de recomandații de făcut pentru tratamentul lui și fiecare știam zeci de rețete cum se putea scăpa de el, dacă ajungeam să fim liberi. Omul despre care vorbesc și despre care am aflat, până la urmă, chiar dela el, era un tăbăcar din Banat. Acesta m'a întrebat dacă știam cea mai bună cale de lecuire a reumatismului. I-am spus că știu mai multe și am început să i le enumăr. El mă asculta ca un om înțelept, cu un zâmbet binevoitor. Vedeam că despre toate acestea știa și el, dar nu mi-a spus niciun cuvânt în timp ce eu i-am înșirat tot ce știam. Când am terminat, mi-a zis:

—Poate să ajute și acelea la ceva. Dar ca a mea nu este niciuna.

—Și care este a dumitale, am zis eu, o leacă intrigat, întrucât tot ce-i spusesem aflasem la închisoare și, după părerea mea, care

reținеam destul de bine ce auzeam, crezusem să fi ajuns să cunosc totul în acest capitol.

—Uitați-vă cum să faceți să scăpați de reumatism, acum când vă eliberați. (Omul și vedea eliberarea, și doar de abia ieșiserăm din ZARCA). Luați o sticlă cu spirt, adică alcool, și băgați în ea zece lame de bărbierit. In câteva zile lamele de oțel se disolvă în spirt. Beți cu încetul spirtul în care s'a amestecat oțelul. Alt medicament, în afară de acesta, eu nu mai recomand la nimeni, a încheiat el.

Nu auzisem până în acea zi despre acel remediu. Probabil, era o fantezie de-a lui. Câte taine, însă, rămâneau necunoscute din viața oamenilor. Dar cât de minunat și sublim era sentimentul de încredere care se instaurase în inimile oamenilor! Oamenii își vorbeau despre planuri de viitor acum, fiind pe un drum, de data aceasta, în care vor apărea împrejurări și oameni și lucruri, cu cari vor trebui să se confrunte. Viața revenea în oameni, ca o apă din profunzimile nebănuite ale nisipurilor virgine, atunci când se înlătură pojghița uscată.

Soarele strălucea în crucea cerului și căldura lui blândă, tinerească, ne pătrundea prin zeghe. Ne descoperiserăm capetele chiluge, ceea ce nu aveam voie să facem când eram scoși la plimbare, și simțeam că ne reîntorceam la rânduiala minunată și sănătoasă a naturii. Doamne, cât de puțin îi trebuie unui om să fie fericit! In inimile noastre se învolburau șuvoaiele dorului de viață. Mă uitam peste oameni și îmi închipuiam întreaga țară robită, care la cea mai neînsemnată atingere cu una dintre fețele libertății, s'ar înălța ca noi, dar mai tumultos, pe culmile speranțelor celor mai amețitoare. Intreaga forță de rezistență a Neamului nostru trăiește vie și miraculos în acel abis în care l-au împins temnicerii României.

Cu acest sentiment înviorător, revitalizant, de integrală încredere în valorile inepuizabile ale virtuților Neamului românesc, m'am ridicat de pe pământ, după câteve ore, ca să trec împreună cu toți ceilalți la o altă secție, din afara ZĂRCII. Oamenii nu mai toți veilalți la o altă secție, din afara ZARCII. Oamenii nu mai conteneau să-și dea sfaturi unii altora și fiecare părea grijuliu de viitorul său.

In aceste mumii stafidate, împrejmuite acum de soare, sălășluiau simbolic tenacitatea și înțelepciunea unui Neam, veșnic hărțuit, dar întotdeauna supraviețuitor.

XIII. MAI MULTE DRUMURI SPRE ELIBERARE

1. *Ultimul triaj*

Cele câteva zeci de oameni cari am ieşit din ZARCA am fost repartizaţi, în aceeaşi după amiază, la secţia a cincea care, aşa cum am amintit în altă parte, se afla împreună cu secţia a şasea, într'o clădire intermediară, dintre celularul principal şi ZARCA.

Am fost extrem de afectaţi cu toţii de atmosfera profund schimbată pe care am aflat-o aici. Din prima clipă am constatat că nu era nicio oprelişte referitoare la a vorbi cu plantoanele de pe sală. Ni s'a dat fiecăruia câte o cană personală, câte un castron şi o lingură. Paturile erau echipate cu cearceafuri, iar păturile nu mai erau uzate, în halul acelora dela ZARCA, cari erau aproape zdrenţe. In celulă aveam chiar şi o masă şi două laviţe de scândură, nedate la rindea. Dar ce sublim era să poţi şedea la o masă!

Eram scoşi la plimbare odată şi, chiar, de două ori pe zi, uneori, în curtea secţiei. Eram lăsaţi să stăm la soare câte o oră şi de câteva ori s'a întâmplat să fim lăsaţi împreună şi cu alţi oameni, din alte celule, cari ocupau aceeaşi latură de secţie cu noi. Am avut ocazia să luăm contactul şi să cunoaştem mai multe persoane cari fuseseră aduse dela Celular sau alte secţii interioare, scoase şi acestea foarte de curând la această secţie unde eram şi noi. Am observat, din cele ce mi se relatau, că se operase o mare mişcare în întreaga închisoare şi aceasta, după credinţa noastră, nu avea o altă semnificaţie decât aceea că ne aflam în pragul unor măsuri

noi, de mare amploare, cari, într'un fel sau altul, urmau să ne indice în care direcție ne era «oiștea».

In aceste împrejurări am cunoscut pe călugărul V. Vasilachi, care afirma că aparținuse Mânăstirii Căldărușani. Acest ieromonah îmi spunea că avusese misiunea de a fi fost în jurul Episcopului Iuliu Hosu și de a-l fi servit în trebuințele sale, având în vedere că fostul episcop al Clujului avea o vârstă destul de avansată. Am fost fericit de știrile pe cari am avut prilejul să le aflu despre acest martir al credinței, aflat de atâta timp îm prizonieratul regimului comunist. Eram cu atât mai mult fericit de aceste vești, cari îmi veneau, aflând că acesta era sănătos și neclintit în atitudinea sa mărturisitoare, cu cât aveam pentru acest înalt ierarh o stimă și simpatie aparte, având o sumă de amintiri prețioase despre el, de afecțiunea sa generoasă, având ocazia să mă bucur de pe timpul când eram încă student în Cluj, după 1945.

Sub psihoza obișnuită a pușcăriașului, eram într'o continuă așteptare, care se justifica, de data aceasta, pe considerentul că în fiecare zi ni se servea aici nu numai rația fixă de alimente alocate, ci ni se da și câte un supliment (mămăligă sau ciorbă), ceea ce, în mod concret, descoperea intenția administrației de a ne întrema, pe cât posibil. Pe de altă parte, cei cari aveau nevoie de medicamente sau de consultații medicale, erau scoși la cerere și, în măsuri limitate, nevoile le erau satisfăcute.

Intr'o bună zi a sosit și momentul când intențiile administrației au apărut mai lămurit. Am fost scoși cu toții din acea secție precum și alții din altele și duși într'o sală mare, care servea, în mod propriu, de sală de mese pentru oamenii cari lucrau la așa numitele munci interiorare, cum ar fi: bucătărie, spălătorie, întreținere, plantoane, magazii, corvezi, etc.

Era pela sfârșitul lunii Aprilie. Vedeam acum, după foarte mult timp, oameni mușchiuloși, cu fețele pline, cam buhăite, cu echipament murdar de pe urma muncilor la cari erau folosiți, dar, totuși, cu înfățișări mai umane decât ale noastre, cari veneam din iadul ZĂRCII. Din discuțiile pe cari le-am avut cu unii, am dedus că o parte dintre ei făceau parte dintr'un lot care urma să se elibereze în baza unui decret de grațiere.

Mulți dintre aceștia aveau cunoștințe printre noi. Am descoperit și eu pe unul dintre vechii mei prieteni, profesorul Ștefan

Radu, acela cu care fusesem la lucrările faraonice dela Canalul Dunărea-Marea Neagră și pe care îl reîntâlnisem, din nou în închisoare, după câțiva ani, în beciurile Securității Cluj. Am aflat de multe nume ale altor cunoscuți cari erau pe lista celor grațiați. Printre alții am aflat că era și Ion Caraion. Deci, am conchis eu, cuantum-ul pedepsei, nu mai era un criteriu, cum nu a fost nici la eliberările precedente. Oamenii cu 25 de ani muncă silnică plecau laolaltă cu oamenii cari aveau cinci și zece ani închisoare corecțională.

In câteva minute mi s'a confirmat știrea după care, într'adevăr, și Ion Caraion era în lotul planificat pentru eliberare. Octavian Paleologu, educatorul de care am mai vorbit, m'a văzut printre ceilalți oameni din curte și a venit la mine să mă salute. Era puțin tulburat și mi s'a părut, chiar deprimat, pentrucă nu era și el inclus pe lista celor cari plecau.

—Am convingerea fermă, mi-a zis el, că în curând și soarta noastră, a celor cari rămânem încă, va fi aceeași ca și a acestora. Te sfătuiesc să nu fii dur, ajungă-ți experiența dela ZARCA, mi-a recomandat el, îndepărtându-se repede, fiind chemat de un plutonier.

M'am așezat pe o bancă, la întâmplare, nemai ținându-se seama de disciplina riguroasă care ne sugruma în ZARCA. Alături de mine, călare pe o masă, erau vre-o doi sau trei bărbați, cu fețele osoase, maturi, dar cu o anumită vigoare neînfrântă a trupurilor, pe care le-o bănuiam sub tunicile descheiate la gât, sub cari se vedeau cămășile cazone, fără de guler, lipite de piele. Nu cunoșteam pe niciunul dintre aceștia. Dar, pentrucă erau chiar lângă mine, mi-au atras atenția și i-am examinat îndelung. O anumită persoană care ieșise cu mine dela ZARCA și care ședea alături de mine, mi-a șoptit:

—Uite la acesta care are fața mai lungă și părul cărunt. Acesta este Nistor Chioreanu. Celălalt, dela dreapta, este unul dintre frații Savin. Pe celălalt nu-l cunosc.

In acest timp, în spatele meu, unde fusese păstrată o bancă liberă, se așezaseră câțiva oameni. Și aceștia erau îmbrăcați în haine de lucru, unse, soioase, cu diverse mirosuri desgustătoare, motiv care m'a provocat să-mi întorc capul și să-i văd cine erau. Mi s'a părut, în prima clipă, că recunosc o figură. Am încercat să mi-o reamintesc, dar nu am reușit numai din ceea ce reți-

nusem la prima vedere. De aceea, mi-am întors din nou capul să o mai examinez odată. Crezând, pesemne, că vroiam să vorbesc cu el (el mă recunoscuse probabil) omul acela cu ochi albaştri, cu pleoapele uşor tumefiate şi cu două scobituri adânci în obraji, mi s'a adresat cu o voce prietenoasă, joasă, în care vibra emoţia. Imediat l-am identificat cine era omul din spatele meu.

—Vă salut, domnule Cârja. Nu mă recunoaşteţi?

Primele momente au fost penibile, dar le-am învins fără întârziere.

Nu vorbisem de mult cu acest om, încă de când eram la Cluj, în penitenciar, el cunoscându-mi resentimentele mele faţă de el, precum şi natura acestora.

—Cum de nu, i-am răspuns eu. Ce mai faci, domnule B? Nu arăţi chiar ca unul care munceşte, am zis eu, fixându-i cutele adânci cari îi desfigurau obrajii, altfel, cu linii frumoase.

El a înţeles numaidecât la ce mă refeream. Mi-a spus că îndurase destul de greu muncile istovitoare la care fusese supus. Lucra la spălătorie. Nu se aşteptase la un asemenea tratament. Fusese, în plus, mult timp bolnav şi afară de aceasta, nu era un om care să fi muncit fizic vre-odată în viaţă.

—Dumneavoastră, însă, arătaţi foarte slăbit, mi-a zis el cu vocea înceată, compătimitoare. M'am interesat mult de soarta dumneavoastră, a continuat el, prin plantoane, frizeri şi oricine trecea prin curtea interioară, unde aceştia mai vedeau oamenii de acolo când se întâmpla să-i scoată undeva. Am reuşit să aflu că o duceaţi extrem de greu, cum de altfel se şi vede. Mi-a părut sincer rău că aţi ajuns acolo, a încheiat el, păstrând aceeaşi nuanţă scăzută a vocii.

Oricâte mi-ar fi făcut acest om, orice intenţii ar fi nutrit faţă de mine când era în ipostaza nenorocită, pe care i-o bănuiam dela Securitatea Cluj, când se punea oarecum problema salvării lui, înaintea persoanei mele, toate le-am uitat în această clipă şi am simţit o mare căldură sufletească faţă de el. Nu mi-am înţeles reacţiunea acestui sentiment imediat dar, mai târziu, da, l-am înţeles, deplin. Luptele noastre cu suferinţele şi ameninţările, datorite aceluiaşi prigonitor comun, le-am îndurat diferit, şi fiecare dintre noi am fost loviţi cu cruzime sălbatecă în chipuri deosebite, dar nici el nu a fost scutit de aceleaşi calvaruri, probabil, nu chiar atât de intens, dar efectiv le-a simţit şi el. Cu trupurile dărâmate, ieşeam amândoi spre un liman oarecare, la sfârşitul luptei, cu stări sufleteşti proprii, dar la fel, totuşi, de uniţi prin suferinţa pe care nu vom putea să o uităm nici unul dintre noi, chiar dacă am voi.

Când I. B. m'a întrebat, în taină, dacă aş dori să transmit ceva acasă, deoarece el va pleca în câteva zile şi m'ar servi cu plăcere, ochii mei s'au umezit de recunoştinţă, gândindu-mă la bucuria bătrânilor mei părinţi la aflarea unei veşti dela mine după atâţia ani, dar, până la urmă, i-am răspuns totuşi, nu.

Pe un scaun din faţă s'a aşezat un deţinut mai în vârstă, cam greoiu la făptură, cu faţa la fel de puhavă ca mulţi alţii. Venise cu o cârje sub un braţ, iar celălalt braţ îi era sprijinit de un tânăr. Prietenul de lângă mine mi-a şoptit numele noului venit:

—Acesta este profesorul Nicolae Pătraşcu, comandantul general al Mişcării legionare.

Era pentru prima oară când îl vedeam la chip pe acest om de care auzisem vorbindu-se atât de mult. Toate descrierile de până acum mi s'au părut insuficiente, cum le aveam. După ele nu aş fi recunoscut în acest om cu coloana vertebrală accidentată de reumatism, apărând aproape cocoşat, cu faţa patrulateră, aspră, sprâncenele stufoase, gri, capul rotund, cu dimensiunile disproporţionate ale gâtului, ale membrelor, cu o imobilitate stranie a muşchiulaturii feţei şi a ochilor, pe acel Nicolae Pătraşcu despre care înţelegeam din sublinierile ofiţerilor reeducatori, că acesta era omul care deţinea influenţa primordială în viaţa închisorilor.

La un timp oarecare a apărut colonelul Crăciun. După o scurtă introducere, a vorbit despre actul de graţiere, în baza căruia, o parte dintre deţinuţii din Aiud şi alte închisori ale ţării vor urma să se elibereze. A menţionat, în mod special, că toţi aceştia cari vor părăsi închisorile, au dovedit sârguinţă şi sinceritate în acceptarea restructurării lor politice.

—Aceşti oameni cari se eliberează azi şi în zilele următoare, vor fi de folos regimului nostru. Noi nu eliberăm de aici pe nimeni care nu este pe deplin verificat şi nu ne-am câştigat convingerea că aceştia nu vor ieşi de aici spre a deveni afară, din nou, duşmani ai clasei muncitoare şi ai conducătorilor ei. Partidul şi regimul nu mai doreşte ca să folosească oamenii din siguranţa Statului pe urmele acestor oameni, după ce noi îi eliberăm. De aici, cine se eliberează, va urma să se integreze disciplinei sociale şi, la cot

cu toţi cei de afară, să muncească şi să fie ataşat scopurilor noastre, devenind constructori loiali ai societăţii noastre socialiste.

Ceea ce a mai vorbit Crăciun, in continuare, făcea parte din aceeaşi peltea obişnuită pe care o cunoşteam atât de bine, la care, insă, nu făcea altceva decât să o mai pigmenteze cu noutatea vre-unei imprejurări oarecare sau cu vre-un fapt pe care intenţiona să-l menţioneze. De data aceasta s'a adresat lui Nicolae Pătraşcu şi Nistor Chioreanu, cele două mari personalităţi legionare de faţă. Glumele şi ironiile adresate unuia şi altuia nu mai apăreau atât de vulgare şi jignitoare ca mai inainte, la data, când profesorul Pătraşcu a făcut acea declaraţie de desolidarizare, care rodea acum insutit in ogorul penitenciarului.

Prin plecarea a aproape două sute de oameni din Aiud (niciunul din ZARCA), au rămas multe locuri disponibile la munci cari influenţau direct asupra desfăşurării normale a planurilor de producţie, pe cari fabrica le avea contractate, precum şi in gospodăria internă a penitenciarului, cum erau serviciile de menţinere şi altele. De aceea, se impunea grabnica completare a acestor locuri. Acum ne dădeam seama, de abia, de ce fuseserăm scoşi din ZARCA cu atâta generozitate şi fără angajamente categorice, pe care administraţia obişnuia să le pretindă, in fiecare caz în parte, până la această dată.

⁂

La două zile după plecarea lotului de graţiaţi (majoritatea fuseseră la munci interioare, fabrică sau rezerva TBC), am fost din nou adunaţi în aceeaşi sală de care am vorbit mai sus. Am fost strânşi aici oameni din toate secţiile inchisorii, cu excepţia fabricii. Aici l-am văzut pe colonelul Crăciun cu lt. colonel Ivan, căpitan Chirilă şi Ion Mariş, directorul administrativ al fabricii, precum şi un grup restrâns de sanitari, medici şi agenţi. Fuseserăm aduşi aici pentru a fi repartizaţi la munci.

La inceput s'a pus intrebarea generală, dacă printre noi se aflau meseriaşi. Au ieşit in faţă câţiva oameni, cari au declarat că erau meseriaşi de profesie sau că lucraseră în închisoare la diferite munci calificate. S'a întrebat apoi dacă era cineva care avea preferinţe să iasă la un fel sau altul de munci, dintre acelea cari au fost enumerate. S'au ridicat mai mulţi, dintre care majoritatea a cerut să fie scoşi la lucrările dela grădina fabricii, care era in apropierea oraşului. Aceasta avea o suprafaţă de circa zece hectare şi o parte dintre oamenii cari lucrau acolo, dormeau noaptea in penitenciar, iar dimineaţa şi seara făceau drumul pe jos, la grădină. O altă parte dintre oameni dormeau acolo in băraci. Grădina era preferată din două puncte de vedere: întâi, reeducarea nu se făcea cu atâta străşnicie şi, in al doilea rând, oamenii aveau prilejul să stea toată ziua la soare, in aier curat, să vadă cerul şi oamenii de pe şosele sau trenurile purtătoare de nostalgii.

M'am ridicat şi eu in picioare, după o scurtă chibzuire. Colonelul m'a întrebat cu surprinzătoare bunăvoinţă, de par'că toţi norii cari existau până aici intre noi s'ar fi destrămat, asupra muncii pe care aş dori să o fac. Eu i-am cerut să fiu trimis in fabrică.

Colonelul a rămas câteva secunde pe gânduri, vădit nedumerit de această cerere, şi apoi m'a intrebat:

—Am putea să ştim de ce vrei să mergi din nou in fabrică, de unde ai fost scos?

—Pentrucă eu cunosc mai multe meserii, am mai lucrat in fabrică şi altă muncă nu mă atrage, am răspuns eu colonelului.

După o scurtă consultaţie cu ceilalţi ofiţeri (ceea ce nu se mai intâmplase, în alte cazuri, in acea zi), colonelul a hotărît:

—Veţi merge in fabrică, domnule Cârja, după cum aţi cerut. Dar vă atragem atenţia şi vă sfătuim ca să fiţi reţinut şi controlat in acţiuni şi cuvinte, ca să nu apară că vă reîntoarceţi din nou acolo pentrucă aţi avut dreptate in atitudinea manifestată la data când aţi fost anterior in fabrică. Să nu mergeţi cu capul sus, dacă nu vroiţi să aveţi din nou neplăceri.

Oamenii au fost repartizaţi la toate acele munci cari erau in competenţa deţinuţilor să le execute şi cari erau foarte variate. Unii au ajuns să sape şanţuri in stradă pentru introducerea conductelor de gaz metan sau pentru drenaj. Alţii au fost trimişi la grădină, alţii la munci de interior, corvezi şi intreţinere, alţii in fabrică sau la lucrări de artizanat. O bună parte, mai mulţi decât ne aşteptam, au fost absorbiţi in lucrările politice de reeducare, unde rămăseseră goluri mari. Am fost uimit să constat, că aproape toţi aceia cărora li se propuseseră să accepte aceste poziţii infamante le acceptaseră şi, mai mult, printre acele persoane, erau

unele de real prestigiu moral și intelectual și, mai dureros, unii socotiți de mine prieteni până aici.

In această a doua jumătate a lunii Aprilie a anului 1964, s'a săvârșit la Aiud o triere generală a oamenilor, după criterii bine studiate de către administrație, căreia i s'a servit materialul de determinare chiar de către deținuți, în cea mai mare parte. După această triere de care nu a scăpat nimeni într'un fel sau altul, oamenii au început să întrezărească cam ce-i putea aștepta în viitor și cam cât de lungi și întortochiate le erau drumurile spre eliberare.

Ne cufundam din nou într'un efort pe care, așa cum se va vedea mai la vale, de cele mai multe ori, trupurile noastre nu au reușit să-l învingă cu succes până la capăt. In același timp, sufletele noastre au fost în prada unor drame intime, intense și cruciale, peste cari bântuiau mai mult beznele decât pâlpâiala luminilor.

2. *Intoarcerea în fabrică*

Orice nou contact cu un loc, o persoană sau chiar cu o idee declanșează o emoție complexă, peste care umbrește duioșia. Ne reîntâlnim în acele împrejurări sau în acele sfere, cu reminiscințele a ceea ce a fost odată, și deoarece ceea ce am cunoscut odată nu mai este așa, conștiința trecerii timpului și a uzurii ființei noastre, care s'a petrecut în timp, ne descumpănește.

Când am intrat din nou pe aceeași ușă în dormitorul cel mare al fabricii, prin care intrasem pentru prima oară cu aproape paisprezece luni mai înainte, am avut acea tulburare de care am scris mai sus. Grupul din care făceam parte și care se compunea dintr'o seamă de oameni cu cari fusesem la ZARCA, din câțiva aduși dela secțiile a cincea și a șasea, și foarte mulți dintre cei cari fuseseră în celularul mare sau chiar la izolarea TBC sau spital. Printre ei aveam multe cunoștințe din anii de închisoare și unii îmi erau prieteni chiar de afară de închisoare. Astfel era avocatul Ioan Boantă, o persoană foarte notorie în penitenciar. El atrăsese o însemnată pleiadă de intelectuali ardeleni în închisoare, fiind considerat șeful unui grup cu multe extensiuni în România și, pentru acesta, a fost etichetat «periculos». Omul trecuse

prin crize teribile; încercase de două ori să se sinucidă, fără să reușească, dat fiind că a fost surprins. Desnădejdea îl împinsese în pragul unor grave desechilibre psihice. Instinctul de supraviețuire izbucnise în el, până la urmă, datorită, în parte, îmi închipui, eredității sale sociale sănătoase. Era fiul unui țăran din Câmpia Transilvaniei, a unuia dintre acei țărani români cari făceau mândrie țării noastre, prin vrednicie, chibzuință și bunăstare. Acum amicul meu alunecase spre compromisuri de neînțeles prea bine pentru mine. Ceea ce avea în el însă nealterat, era bunătatea lui nelimitată și împărtășirea sinceră a suferințelor altora. Eu îl cunoșteam de foarte multă vreme, dela Cluj, imediat după ce fost eliberat de NKVD-ul rusesc, de care fusese arestat și ținut ostatic, torturat și umilit, din tomna târzie a anului 1944 până în toamna anului 1945. Mi s'a părut un om destoinic din prima clipă, dârz și de un înalt caracter. Lucian Blaga, marele poet și gânditor ale Neamului nostru, când s'a întâmplat odată să invocăm într'o discuție numele acestui om, pe care amândoi îl cunoșteam foarte bine, a zis:

—Boantă este un luptător prin excelență. In cazul lui, însăși numele îi exprimă temperamentul. E un fel de metaforă materializată.

El pășea de data aceasta, lângă mine, în coloană. Când poarta cea mare a fabricii s'a deschis, lângă postul fix al gardianului dela poartă, se afla căpitanul Chirilă, ofițerul acela hain de care am mai vorbit, care a făcut atâta rău oamenilor încât, bănuiesc, că nimeni nu va reuși să povestească toate mișeliile lui vre-odată. Când ne-a văzut împreună, a zâmbit sarcastic și ne-a zis:

—Ați ajuns să vă întâlniți, șefilor. Să ai de grijă Boantă de el, că doctorul nu prea merge bine. Sprijinește-l. Dar, să fii atent, să nu mergi cumva dumneata pe căile lui, până la urmă.

—Nu aveți teamă, domnule căpitan, i-a răspuns Boantă. Eu nu sunt chiar atât de slab ca el. Uitați-vă la mine cum umblu, a mai zis el, bătând pasul, o leacă mai țeapăn.

Aceste cuvinte schimbate, chiar pe un ton de glumă, m'au șocat puțin. Intâi, pentrucă am dedus că Chirilă cunoștea prietenia noastră. Eu nu am făcut caz niciodată de acest lucru, chiar și atunci când am fost investigat direct și insistent de Securitatea Cluj asupra relațiilor mele cu Ioan Boantă. In al doilea rând, faptul că Chirilă îl cunoștea pe Boantă, era pentru mine mai in-

teresant, intrucât Boantă nu mai lucrase în fabrică până la aceastã dată, iar căpitanul Chirilă avea sectorul de reeducare exclusiv în fabrică. Am început să devin atent din acea clipă cu Boantă și, până la urmă, din nenorocire, am avut mai multe deziluzii.

De data aceasta am avut mai multă libertate ca să ne alegem paturile, după prietenii și, spre deosebire de prima oară, din prima zi ni s'a deschis ușa spre interiorul fabricii, pentru câteva ore, ca să luăm contactul cu cei din fabrică. Am fost emoționat de grija pe care cei din fabrică au manifestat-o față de mine, și în general, față de toți cei care veneam dela ZARCA. Eu nu avusesem mulți, așa numiți prieteni, dar cunoșteam pe aproape toți cei cari fuseseră în fabrică, în perioada când am lucrat cu ei. Dintre acei oameni pe cari îi cunoșteam mai mult din vedere și ocazional, au fost mai mulți cari au sărit să mă ajute, decât dintre aceia pe cari îi socoteam prieteni. Eram mișcat până la lacrămi când îi vedeam cum se apropiau de mine, căutând să-mi spună o vorbă bună și, în modul cel mai discret, să-mi strecoare în buzunare câteva bucăți de zahăr, un măr, o felioară de slănină, din toate din ceea ce primiseră de acasă, în micile colete, sau, în unele cazuri, din ceea ce ei înșiși primiseră, la rândul lor, dela alții, ei neavând drept să primească pachete de acasă. La toate acestea, adaug și suplimentele de alimentație pe cari administrația a dispus să ni se servească în scopul refacerii noastre. Era vădit că se urmărea remontarea noastră foarte grabnică. Edemul foamei nu a întârziat să apară în toată oribila lui înfățișare. La numai două zile, am început să ne tumefiem. Unii dintre noi am simțit mai grav acest nenorocit fenomen, alții mai puțin grav. Eu am suferit îngrozitor din cauza debilității maxime în care ajunsesem. Distrofia mea fusese constatată chiar de medicii civili. Se pare că ei recomandaseră administrației, după ce mă examinaseră și am fost admis în fabrică, să mi se acorde regim special de distrofie. (Un medic care lucra la infirmeria fabricii mi-a spus că îmi văzuse numele pe o astfel de listă). In fabrică, însă, era interzis să se acorde un astfel de regim, pentru motivul că era ilegal să fie scos la munci un om în astfel de condiții. Pe de altă parte, nu puteam fi încadrat în nicio categorie de bolnavi, ca astfel, pe o cale ocolită, să mi se dea regim alimentar mai bun, (ca de pildă, la TBC, gastrici, etc.).

Mă umflasem dela glezne până la șolduri. Nu mai aveam niciun contur fizic care să pară omenesc. Semănam cu un sac umplut cu paie. Unde puneam degetul pe mine intra ca în vată și semnul pătrunderii, —depresiunea rămasă—, persista vreme îndelungată. Dar dacă aceste părți nu se observau și, în consecință, nu erau susceptibile să atragă atenția oamenilor și compasiunea lor, dela un moment dat a început să-mi apară aceleași tumefieri și pe față. Obrajii mi se umpluseră de lichid, pielea se întinsese pe față ca o hârtie de pergament și, când mă vedeam în câte un geam, nu mă mai recunoșteam. Ceea ce a fost mai grav și mai neînchipuit de dureros, a fost fenomenul de rarefiere, de destrămare a țesuturilor vinelor și canalelor de circulație a lichidelor, încât unul dintre bunii mei prieteni, Dr. S., care ajunsese să lucreze la infirmeria fabricii (doar temporar), a fost complet derutat de măsura care ar fi trebuit să o ia ca să mă salveze. Urinarea, de pildă, era imposibil să se efectueze normal. Aceasta răzbea sub tegument. De sigur, era nevoie de un mare dozaj de vitamine, pe care medicul mi le-a administrat cu tot riscul, amestecându-mi-le în diferitele alimente pe cari mi le da, precum și în ciocolata lui proprie, într'un pahar de ceai, într'o bucată de pâine, astfel ca nimeni să nu observe acest «tratament» clandestin.

Am trăit luni de zile aceste chinuri și chiar în luna Iulie, când m'am eliberat, picioarele încă îmi mai erau umflate până la genunchi. Pantofii pe cari a trebuit să-i încalț, la eliberare, nu mi-au încăput în picioare, înainte de a-i despica la spate.

Cazul meu nu era singuratic. Dacă l-am amintit pe acesta, este că pe acesta îl experimentasem pe propria mea piele și că așa am reușit să-i înțeleg mai bine pe toți acei zeci de oameni cari își purtau chipurile hidoase printre ceilalți, întocmai ca niște măști de carnaval.

Am fost repartizați la ateliere de muncă. Eu am fost trimis la tinichigerie, unde era șef de atelier avocatul Aurel Cosma, fost coleg de facultate la Cluj. M'a primit cu rezervă și oarecare suspiciune. Nu îi convenea să aibă, se pare, în subordinea lui colegi sau cunoscuți, pentru a nu fi pus în situații dificile. Ii era teamă, îmi închipuiam, pe de altă parte, să nu se repete situațiile din anul trecut, când eu am fost scos din fabrică. La două săptămâni au fost reduse forțele de muncă în fabrică din cauza lipsei temporare a unor comenzi de mașini de gătit, care se confecționau aici, la Aiud, de mulți ani, pentru cerințele pieții. Administrația

a dispus ca o parte dintre oameni să intre în dispozitivul de rezervă, rămânând în dormitoare, la raţia de alimentaţie de celulă. Şi secţia de tinichigerie a fost afectată direct. Eu am cerut şefului de atelier Cosma, să mă treacă pe lista de rămânere în dormitoare, fiindu-mi aproape imposibil să mai mă mişc. In dormitoare, dacă rămâneam, este adevărat, nu mai aveam raţia alimentară a celor cari munceau, dar ne puteam odihni şi, uneori, eram luaţi la corvezi interioare, acordându-ni-se suplimente, la prânz sau la cină. Nu duceam lipsă de turtoiu (bucăţi de mămăligă coaptă), deoarece, mulţi dintre cei cari lucrau în ateliere, aveau o raţie mai mare de pâine ca supliment şi ne cedau nouă mămăliga. Pe lângă această perspectivă, mai erau cei cari mă ajutau zilnic, printre cari fostul planton dela Celular, un om admirabil, şi câţiva ţărani cari lucrau la sudură (din judeţul Făgăraş şi Sibiu), cari, primind lapte pentru toxicitate, au organizat o cedare în schimbul laptelui care le revenea, în scopul de a mă întrema. Eram vre-o trei-patru în această situaţie nenorocită şi fiecare ne bucuram de aceste asistenţe organizate ad-hoc în fabrică. Acestor oameni le datorez azi viaţa. Bunătatea şi atenţia lor de fiecare zi pe care mi-au acordat-o, au fost şi vor rămâne pentru mine cele mai splendide pilde de nobleţe ale adevăratului samaritianism.

In timp ce unii dintre cei veniţi recent în fabrică ne luptam pentru restabilirea sănătăţii, administraţia organiza febril activităţile cluburilor, în acord cu noua situaţie creiată, prin eliberări şi împrospătări în fabrică. Cei cari am venit, am fost repartizaţi la diferitele cluburi, cari ne-au absorbit, fără să aflu după ce criterii. Probabil, niciunul precis, decât acela de a se întregi numărul în acele cluburi deja existente. In primele săptămâni nu ni s'a cerut o contribuţie de activitate specială, în afară de obligaţiunea de a participa la şedinţele celor vechi, cari erau în desfăşurarea prezentărilor unor lungi autobiografii şi discuţii asupra lor. Am auzit de unii cari şi-au făcut autobiografia în trei sau chiar patru săptămâni, vorbind săptămânal patru sau cinci zile la rând câte trei ore la şedinţă. Era straniu să constaţi gradul de decădere la care ajunseseră unii dintre oameni, lăsându-se convinşi de necesitatea unor asemenea regizări cu adevărat monstruoase. Pentrucă, oricum le-am privi, acele declaraţii cari priveau viaţa privată a insului, cu tot ce a fost intim, sincer şi creiat sub im-

boldul unor vocaţii proprii, în exteriorizarea personalismului energetic specific, cum ar spune Constantin Rădulescu-Motru, desvelea cea mai scumpă potecă a vieţii unui om, de care nimeni nu trebuia să se atingă, în afară de acela care a trăit-o, şi, în afară, în alt caz, de intenţia conştientă a acestuia de a comite un autosacrilegiu.

Cam după zece zile după ce am fost scos dela tinichigerie, ca disponibil, am fost chemat împreună cu mai mulţi alţii cari erau în aceeaşi situaţie, în faţa «rotondei» (clădirea circulară din incinta fabricii, unde se afla şi un birou al administraţiei pentru problemele de mai mică importanţă). Eram cam la treizeci de oameni cari nu lucram. Toţi am fost repartizaţi la munci în aceeaşi zi de către doi plutonieri din administraţie. Eu am fost trecut la secţia de nichelaj. Era prima oară în viaţă când făceam această muncă şi, într'un fel, ca multe altele învăţate în închisoare, mi-a prins bine mai târziu. Când m'am întors în Statele Unite, în Mai 1965, mi-am câştigat primii dolari muncind ca nichelator la Orange Coast Planting Inc., din Santa Ana, California, unde am luat un salariu destul de bun, ca muncitor calificat.

Secţia de nichelaj din închisoarea Aiud avea un volum redus de lucrări. Şeful atelierului era un inginer chimist din Bucureşti, Marian Bărbulescu. Acesta, alăturea de Virgil Lungianu, unul dintre cei mai notorii reeducatori, era considerat, la rândul său, cel mai aspru reeducator. In afară de acesta, se mai afla în atelier şi un alt inginer, Ion Danielopol, tot din Bucureşti, un om mai în vârstă, grec de origine. Ion Danielopol conducea lucrările tehnice la Clubul general. Atât Bărbulescu cât şi Danielopol m'au primit cu răceală, fiind informaţi, pe semne, de către ofiţerul politic, asupra atitudinii mele neschimbate. Am înţeles imediat, din discuţiile pe cari le-am avut cu aceştia, că ei mă cunoşteau foarte bine, până în cele mai mici detalii, din comentariile cari au avut loc pe seama mea, după ce am fos exclus din fabrică. Cazul meu fusese popularizat în întreaga închisoare, brodându-se pe el tema favorită a ireductibilei uri a «capitaliştilor americani» împotriva clasei muncitoare mondiale. (Par'că eu aş fi fost vre-odată «capitalist»).

Lucrul era foarte greu, toată ziua cu mâinile în acizi, băi de sodă şi benzină, ca să nichelez diferitele piese cari se fabricau în atelierele fabricii (cârlige de siguranţă pentru pompieri, bala-

male, inele de centuri, verigi, etc.). Beneficiam de un litru de lapte pentru toxicitate în muncă. Bărbulescu, fiind chemat aproape tot timpul la birou pentru relații asupra oamenilor și alte lucrări cu caracter de reeducare, iar Danielopol fiind mai mult bolnav decât sănătos, fiind infirm de un picior, îmi revenea mie singur, de multe ori, ca să execut toată munca. Bărbulescu mi-a spus odată, că exact aceleași lucruri erau făcute, înainte cu câteva săptămâni, de o echipă de șase oameni. Intr'un anumit grad, volumul de lucrări nu mai era tot așa de mare ca în trecut, dar totuși, timpul nu ne ajungea la schimbarea pieselor în băi, așa că eram obligat să stau zilnic la ore suplimentare de muncă. Am fost mulțumit oarecum de această împrejurare, deoarece în felul acesta eram scutit de multe ori de a participa, la cel puțin două ore de ședințe de reeducare. Bărbulescu m'a întrebat odată, dacă am de gând să vorbesc la Club (el îmi devenise șeful Clubului în care eram și eu repartizat). Eu i-am spus că nu m'am gândit la această problemă și nici nu mi-a fost sugerată vre-odată până acum ca o condiție a ieșirii mele în fabrică. El nu a insistat prea mult, dar căuta deseori prilejuri să aducă vorba asupra acestui subiect, în timpul lucrului, vorbindu-mi despre utilitatea ședințelor de reeducare și de eficiența lor primordială cu privire la eliberare.

—Domnule Cârja, îmi spunea el adeseori. De aici nu iese nimeni înainte de a se lepăda de trecut și de a declara, în fața oamenilor, că s'a desolidarizat de orice prietenie dăunătoare securității Statului, partidului și regimului conducător. Noi, cei din fabrică, a accentuat el, avem cele mai apropiate căi, cele mai accesibile posibilități, de a beneficia de primele acte de clemență ale regimului. Cei din Celular au șanse mai puține ca noi, iar cei din ZARCA au șanse minime sau de loc. Cei din ZARCA, nu cred că vor apuca să se elibereze vre-unul înainte de a trece, cel puțin prin Celular, dacă nu și prin fabrică. Fabrica este locul unde noi putem să ne dovedim nu numai dorința noastră de a munci pentru societatea socialistă, dar avem și mediul cel mai adecvat ca în mijlocul oamenilor cu idei deosebite și mentalități originale, să lucrăm exact așa cum se va cuveni să lucrăm și afară pentru menținerea securității Statului. Eu cred că mă înțelegeți ce vreau să spun?, își încheiea el, aproape întotdeauna la fel, perorațiile lui plicticoase.

Bineînțeles că îmi dădeam perfect de bine seama de tot ce mi

se insinua și că în gândul meu nu numai că-l desaprobam și il condamnam pentru acțiunile josnice pe cari le săvârșea, dar îi și compătimeam naivitatea și ușurința cu care căzuse într'o asemenea capcană.

Pe vechiul meu prieten, Anton Crișan, de care știam că odinioară lucrase în biblioteca Clubului mare, l-am reîntâlnit într'o bună zi. Era grav bolnav, abia ieșise din spital și nu mai era capabil de nicio muncă. Nu se mai ocupa, nici cu cenzurarea cărților și nici cu vre-o altă problemă de specialitate educativă în fabrică. Extrem de abătut, după ce aflase că soția, (mamă a doi copii), îl abandonase și se recăsătorise cu unul dintre oamenii care îi veneau în casă, mi-a spus, într'o zi:

—Sunt mâhnit de moarte. Probabil că sănătatea mea șubredă îmi dă acest desgust de viață și acest sentiment sfâșietor. Dar, bănuiesc, că mai este ceva. Nici chiar loviturile pe cari știi că le-am primit în familia mea, nu-mi produc suspensii morale atât de intense ca unele căderi pe cari le văd în jur. Uite, de pildă, preotul acela care trece chiar acum spre poartă. Este de prin părțile Aradului, dintr'un sat oarecare. Se numește Ioan Cantaragiu. Mi se pare că este greco-catolic ca și mine și că nu a revenit la ortodoxism. Intr'o zi, vorbind împreună despre religie, într'o anumită conexiune de termeni și interpretări, ce crezi că mi-a spus?

—Afară am trăit slujind lui Christos. Aici trăiesc tot pe seama excrocului Christos, dar nu mărindu-L, ci defăimându-L. Aceasta este viața. Depinde de poziția omului și de necesitățile de conservare a ființei sale.

In general, am reținut că slujitorii altarelor cădeau lovind în altare, tot așa cum foarte mulți dintre foștii deținători de bunuri imobiliare, cădeau lovind în propietate, precum și unii intelectuali de o formațiune mai înaltă loveau în acele valori în fața cărora, înainte vreme, își devotaseră viața. Caracterul general al acelora cari se declarau pentru reeducare și, în consecință, pentru acceptarea politicii regimului ar fi, după cum m'am convins din observațiunile directe, desavuarea, în primul rând, chiar a valorii fundamentale pe care individul a cultivat-o cu preferință. Ofițerii politici aveau fișele fiecărui deținut și antrenau, în mod premeditat, persoanele în propriul lor laț, urzind astfel prăbușirea tuturor, folosindu-se, în același timp, și de materialul compromițător acumulat în dosarele Securității și ale închisori-

lor. Orice fapt descoperit afară sau inlăuntru, care umbrea prestigiul unei persoane câtuşi de puţin, era utilizat la maximum.

*
* *

Teodor Biriş, un vechiu deţinut al regimului comunist, lucra la intreţinerea grădiniţilor interioare din incinta fabricii. Munca lui se extindea însă şi pe oriunde se putea sădi o plantă, ajungând până în aria birourilor ofiţerilor politici şi ale administraţiei centrale. După ce a răsădit florile şi timpul s'a mai încălzit, tulpiniţile plăpânde trebuiau să fie stropite cu apă, odată dimineaţa şi altă dată spre seară. De sigur, pentru forţele lui, cari, aşa cum am mai amintit, era infirm, acest lucru apărea imposibil de realizat numai de unul singur. După ce ieşeam din fabrică, la ora 5, şi după ce luam masa, imediat după aceasta, până la 7 eram folosiţi la cele mai diverse corvezi interioare din fabrică. Aceasta, peste programul oficial afişat. Totul era astfel organizat ca să fim privaţi de cea mai infimă clipă de odihnă, spre a nu avea timp de meditaţie sau de gândire, ori chiar pentru rugăciune. După ora 7 toată lumea trecea la şedinţele de Club cari ţineau până la ora 9,45, iar la ora 10 se dădea stingerea, printr'un clopot. Teodor Biriş apela şi el pe lângă cei cari conduceau muncile de corvoadă, cerând să i se repartizeze şi lui un om ca să-l ajute la stropit sau, în unele cazuri, la plivitul florilor. Nu avea o aprobare formală pentru aceasta dar, uneori, era sprijinit de gardieni şi obţinea câte un om. Eu, care iubeam florile şi in mijlocul cărora îmi regăseam câte o clipă senină, făcând munca pe care o deprinsesem de mic copil dela mama mea, mă ofeream întodeauna să-l ajut pe Teodor Biriş. Intr'o astfel de imprejurare, când am ieşit, în faţă, adică la birourile unde îşi aveau cabinetele coloneii şi ofiţerii, dintre cari pe mulţi nici nu-i cunoşteam nici chiar din vedere (şi erau o sumă), cam pe la începutul lunii Iunie, Biriş mi-a arătat un crematoriu ascuns între tufele de lilieci, cu florile cernelii, şi mi-a spus în şoaptă:

—Aici am adus, cam acum două săptămâni, foarte multe cărţi impachetate in saci şi le-am ars. Au fost scoase din biblioteca fabricii şi a spitalului sau din birouri, după cum am reuşit să le identific. Am văzut câteva titluri şi mi-am dat seama că era vorba de literatură diversă sovietică.

Am căutat în jur, prin iarba care crescuse grasă şi proaspătă, şi am descoperit câteva file desperechiate dintr'un roman al lui Ostrowschi. Deci, ceea ce noi consideram doar un svon, am reuşit să confirm că era adevărat. Literatura sovietică, care fusese în biblioteca fabricii şi care dispăruse de câtva timp in mod misterios din rafturi, fusese nimicită de flăcări.

După ce am ieşit din închisoare, la câteva luni, am legat perioada incinerării cărţilor ruseşti de perioada în care apăruse articolul economistului sovietic Valev, care schiţa planul de subordonare definitivă a României sistemului economic sovietic în baza căruia, până la urmă, nu numai suveranitatea naţională ne era substrasă (cum este situaţia în prezent), dar era periclitată însăşi existenţa elementului etnic şi existenţa Statului român.

Cam în aceeaşi perioadă s'au distribuit cărţi poştale tuturor acelora cari aveau nevoie de ochelari, ca să scrie acasă spre a le fi trimişi. Medicii închisorii le prescriau reţetele adecvate, iar oamenii se adresau bietelor familii, cerându-le să mai facă şi aceste cheltuieli, ca şi cum susţinerea vieţii lor şi a copiilor nu erau sarcini suficient de apăsătoare prin sine însele. Pe lângă acestea, numărul dioptriilor, pentru cei cari solicitau ochelari, avea semnificaţia gradului de slăbire la care ajunseseră, cei cari purtaseră ochelari afară, după zăcerea lor de ani şi ani de zile în bezne. Am fost mirat constatând că, aproape toată lumea, s'a inscris pentru ochelari. Cineva, văzând că eu nu cer carte poştală in acest sens, m'a îndemnat, sfătuindu-mă ca să simulez necesitatea lor, astfel ca să reuşesc să dau un semn de viaţă părinţilor. Ideea părea excelentă, dar, socotind preţul grijii pe care ai mei şi-ar fi făcut-o, aflând că mi-a slăbit vederea şi că am nevoie de ochelari, după ce ştiau că am intrat la închisoare cu vederea excepţională, m'am reţinut să recurg la acest subterfugiu, care, in fond, nu era incorect, conform conştiinţei mele.

Până la această dată, oamenii primiseră din bagajele cari erau depozitate la magazie ochelarii pe cari ii aveau, iar, in cazul că nu li se mai potriveau, primeau alţii ca să-i incerce dintre aceia cari rămăseseră dela cei decedaţi. Pentru muncile din ateliere, era nevoie de vedere bună, dar, după cum am constatat mai târziu, mai important decât munca dela atelier, era faptul ca oamenii să scrie zeci de pagini de autobiografii şi de demascări. Până aici mulţi profitaseră de pe urma deficienţii vederii şi, pretextând că nu pot

scrie fără ochelari potriviți substrăgându-se insistențelor administrației de a prezenta autobiografii detailate scrise. Spre a se inlătura aceste ezitări și spre a descoperi pe acei dintre deținuți cari se ascundeau în dosul acestui paravan, aparent justificat, administrația, după ce i-a scos la munci pe acești oameni, s'a arătat binevoitoare ca să le procure dela familii ochelarii. In fața acestei alternative nebănuite, cei mai mulți dintre oamenii ostili reeducării, s'au aflat dezarmați.

Bineînțeles, un astfel de sfat cum am primit eu, a fost auzit de numeroșii colecționiști de «șiretlicuri dușmănoase» poporului, de cari deținuții căutau să se folosească, și s'a raportat administrației. In loc de a se opri scrisorile și de a se face verificări serioase dela caz la caz, (cum era de așteptat), am avut surpriza că toată lumea a primit cărți poștale în mod necondiționat și ni s'a permis să cerem câte un pachet de maximum cinci kilograme cu alimente și, in cazurile respective, să se ceară și ochelari. In chipul acesta am ajuns și eu ca după aproape cinci ani dela arestare să primesc pe data de 10 Iulie 1964 un pachet dela iubiții mei părinți, aflând din adresa pe care mi-o scriseseră împreună că sunt in viață amândoi, ceea ce mi-a procurat cea mai tulburătoare fericire pe care aș fi putut să o am în închisoare, în afară de sănătate.

Intre aceste limite de preocupări și de drame pe care administrația ni le servea în fiecare zi, nelăsând să treacă niciuna în care să nu apară vre-o noutate, trăiam zile de mare îngrijorare, sub o permanentă presiune nervoasă.

Mă nimerisem în același Club cu unul dintre liderii seniori ai închisorilor, dr. Ilie Niculescu. Fuseseră adunați în acest Club cei cari erau considerați, într'un anumit fel, de către administrație, numai intelectualii cu titluri universitare, cu două sau trei excepții. Șeful Clubului era inginerul Marian Bărbulescu. Ședințele erau aspre, neîndurătoare. Oamenii trebuiau să vorbească deschis, pe șleau, fără menajamente. Ilie Niculescu făcuse până la acea dată câteva declarații sumare, în altă parte, pe care eu nu le auzisem încă. In general, aproape toți oamenii vorbiseră și cei cari nu o făcuseră încă, se anunțaseră și erau deja înscriși pe lista șefului de Club. Eu am rămas în continuare, în aceeași pasivitate. In fiecare zi Marian Bărbulescu găsea prilejul, în timpul muncii, să încerce să mă convingă să mă înscriu și eu la cuvânt. Renunțase la propunerea inițială de a-mi face autobiografia. Acum îmi cerea pur și simplu numai să intervin, prin întrebări sau precizări. Am rămas categoric pe poziția mea negativistă, preferând alternativa reîntoarcerii în ZARCA. Aveam tainica convingere că nu voiu mai fi reîntors la ZARCA, după cum simțeam pulsul politic al administrației. Alături de Marian Bărbulescu, care exercita asupra mea maximum de presiuni posibile și de șantajări, uneori, că să vorbesc și să-mi recunosc cât de puțin dintre «vinile» mele față de regim, se mai alăturaseră câțiva foști prieteni, cu același scop, printre cari și avocatul Ioan Boantă.

Trecând într'o zi spre sala Clubului meu, printr'o altă sală unde își avea ședințele un alt Club, (eu mergeam la ședință, după ce scoteam ultimile piese din băi și le introduceam in rumeguș de lemn până a doua zi), am auzit in acea sală un tânăr vorbind cu vocea sugrumată de emoție. Am avut impresia că plângea. M'am uitat la el și l-am recunoscut: era Bucur Secu, fratele unuia dintre miile de martiri anticomuniști, Șerban Secu, care se reîntorsese în țară pentru a lupta în rezistență cu un întreg grup, în 1944. După câtva timp (1953), grupul a fost arestat și toți acei tineri patrioți au fost împușcați (Golea, Samoilă, Tănase, Secu, etc.). Bucur Secu, cel care vorbea, era aproape tot timpul bolnav. Iși petrecea timpul între spital și infirmerie, dela infirmerie in fabrică și apoi iarăși o lua dela început. Slăbit până la ultima limită de rezistență biologică, omul trăia exclusiv prin puterea speranței de a-și mai vedea odată părinții și Valea Prahovei, cu Breaza cea pitorească, pe care o invoca cu duioșie oridecâteori schimbam o vorbă.

Intr'o zi a apărut în fabrică, venind dela spital, Nicolae Giosan, portretistul meu, despre care am mai scris. Se sprijinea într'un băț și mergea încovoiat, ca o seceră. Era distrus complet și nu l-am recunoscut decât după croiul nasului său enorm de coroiat, semănând aidoma cu ciocul unei păsări de pradă. Ne-am întâlnit privirile. El și-a lăsat-o imediat in jos și și-a văzut de drum, mutându-și bățul într'un ritm bolnăvicios pe lângă trupul său uscat. A fost repartizat la același Club cu mine.

Erau în închisoare oameni cari, oridecâteori ii întâlneam în cale, mă reconfortam și-mi făcea bine realmente chiar numai vederea lor, chiar dacă nu era posibil să schimbăm și o vorbă. Printre aceștia îmi fac o datorie de recunoștință să-l amintesc pe unul,

(și câți nu ar mai fi?), care atunci când am intrat pentru prima oară în fabrică, și-a deschis larg inima către mine. Il întâlnisem la un film la care am fost scoși pentru prima oară, imediat după ce așa numitul Club al Tineretului a fost transferat în fabrică. Mă interesam de un prieten, întrebând în acest scop oamenii din jur. Acesta, auzind întrebarea mea și nimerindu-se mai la o parte, și-a întors ochii albaștri, mari, spre mine, cari îi radiau pe o față pală, suferindă, de hepatic, și mi-a spus că el îl cunoaște pe Tr. D. Fără să-l rog, s'a oferit să-l caute imediat după ce vom ieși și să-l trimită la dormitorul meu, ceea ce a și făcut. Acest om era Dorel Teodorescu, care, printr'o fericită coincidență, s'a nimerit să fie unul dintre cei mai apropiați prieteni pe care mi i-am făcut în fabrică, D. M. Prin acesta contactul între noi a reușit să se desvolte mai târziu, în raporturi de reciprocă prețuire.

Oamenii pe care i-am aflat în fabrică, era purtători, fiecare în parte, al unui complicat cosmos, stăpâniți de spaime și de incertitudini de toate naturile, dar, mai cu seamă, asupra viitorului, deasupra căruia nu strălucea nicio stea călăuzitoare, în afară de credință. Mergeam și eu alături de aceștia, ca printr'o pădure seculară, sub arborii căreia se afla la pândă câte o jivină. Dintre noi, sub un anumit aspect, dispăruseră orice bariere despărțitoare, căci toți ne aflam în ghiara aceleași fiare sălbatece. Ochii noștri erau țintiți hipnotic numai asupra ei și ne străduiam să-i deslușim vicleșugurile ei cumplite, pentru realizarea cărora aceasta își aliase groaza, pe care o infiltra calculat în sufletele celor mai slabi, precum și în sufletele celor mai puternici.

Dacă până la urmă a invins fiara sau victima, aceasta nu se poate spune încă. Vremurile, atunci, erau prea tulburi ca să se fi putut urmări și înțelege deplin finalitatea unor acțiuni de mase ale oamenilor. Astăzi încă, aceleași confuzii stăpânesc sufletele oamenilor chiar în așa numita lume liberă. In Statele Unite, îndată după sosirea mea aici în 1965, am avut durerosul prilej să constat că nu numai oamenii de rând, dar și anumite persoane cu veleități politice, nu aveau o mai clară viziune a lucrurilor ca noi cei de atunci aflători între zidurile pușcăriilor. Și aceștia, din lumea liberă, nu fac altceva decât să se lase purtați în inelele acelorași mreje, ca acelea în cari se zbăteau deținuții din Aiud și din celelalte închisori din România bolșevizată. Dar totuși, există o deosebire, și încă una foarte mare: Românii din emigrația politică, cei cari s'au lăsat prinși de contradicții și de «coexistențialism», nu au absolut nicio justificare să fi ajuns aici, la această capitulare, să-i zicem așa, pentrucă asupra lor nu s'a exercitat nicio presiune de niciun fel, fizică sau psihologică. Ei nu au răbdat nici de foame, nu au degerat, nu au fost vre-odată desbrăcați, celor mai mulți nu le-au fost distruse familiile sau zdruncinate mințile și sufletele. Și, atunci, ne punem întrebarea, de ce oare acești oameni se lasă halucinați de faldurile purpurii ale stafiei roșii, care cutreieră lumea în lung și'n lat, schimbătoare la chip, dar cu aceleași ghiare hrăpărețe și crude, pregătite să însface victima în clipa prielnică?

3. *Faza finală a reeducării*

La sfârșitul lunii Iulie a fost eliberat din penitenciarul Aiud un nou lot de oameni, dintre cari cei mai mulți fuseseră în fabrică. A fost adus, de asemenea, și dela grădina penitenciarului un grup destul de numeros. Dormitorul cel mare al fabricii a fost izolat și oamenii au așteptat aici două sau trei zile până li s'au făcut formele de eliberare. Printre cei cari plecau se aflau deținuți cu pedepse diferite, dar, am reținut, că media pedepselor era între 12 și 15 ani. Nu s'a ținut seama nici acum de data arestării, fiind între ei și oameni cari fuseseră arestați cu peste zece ani înainte, precum și dintre aceia cari fuseseră ridicați în avalanșa arestărilor din 1959. Cu acest lot a plecat, printre alții, și comandorul Constantin Florescu. Cu acest brav ostaș stătusem câteva luni în Celularul mare, în aceeași celulă. Il știam în mod deosebit pentrucă și el fusese unul dintre aceia cari, în prima fază a reeducării dela secția a cincea, s'a ridicat și a protestat energic împotriva planurilor criminale de distrugere a demnității deținuților politici. A fost chinuit bestial pentru acest act de cutezanță, fiind izolat și supravegheat sever. Acum profita și el, ca mulți alții, de grațierea aceasta care deschidea, propriu zis, seria eliberărilor masive, de lichidare. Noi nu știam însă, și nici nu puteam bănui, ce termene puteau fi între eliberări și nici dacă acestea vor fi generale. Presupuneam, după ceea ce ne era dat să observăm, că de îndată ce s'au eliberat oameni atât de diferiți prin natura apartenenței politice cât și a cuantum-ului pedepselor și a timpului

de detenţiune executat, că nu putea fi vorba decât de o măsură cu caracter general, care se va solda într'o anumită perioadă de timp, nu prea îndelungată.

Ceea ce ne-a întărit bănuiala, au fost două fapte; mai întâi, s'a observat o deosebită precipitare în procesul de reeducare. Apoi, cineva care lucra la biroul tehnic, a avut ocazia să vorbească cu un inginer din Ministerul de Interne, care venise la Aiud pentru unele urgentări de comenzi. Printre acestea era şi o instalaţie completă de îngrijire a găinilor ouătoare, executată după desemnele extrase dintr'o revistă engleză de ornitologie, de către tehnicienii deţinuţi politici dela Aiud. Instalaţia fusese atât de perfect executată încât la expoziţia ei, la care au fost invitaţi şi oameni de specialitate străini, aceştia au rămas uimiţi de modul excepţional de realizare a ei. (Aceasta s'a auzit dela colonelul Gheorghe Crăciun). Inginerul de care am amintit, în discuţia pe care a avut-o cu deţinutul respectiv din cabinetul tehnic, nu s'a arătat prea ermetic în păstrarea tainelor MAI-ului, şi i-a spus acestuia că a apărut o dispoziţiune generală, într'un decret, după care toţi deţinuţii politici vor urma să fie eliberaţi până în luna August acel an.

La cluburi se desfăşura o activitate febrilă, după cum am spus mai sus. Cei cari erau în procesul expunerii autobiografiilor au fost opriţi şi cazurile lor au fost succint revăzute, mulţi fiind absolviţi de a mai continua, administraţia declarându-se satisfăcută de ei. Au fost programaţi alţii să vorbească, cari se înscriseseră ulterior dar, pe semne, că prezentau interes mai mare pentru administraţie. De asemenea s'a limitat timpul de vorbire, nemai admiţându-se decât maximum două sau trei şedinţe pentru cazurile foarte importante, iar pentru cazurile mai puţin interesante, o oră sau maximum două ore.

In faza finală, administraţia pretindea celor cari îşi «fixau» poziţia, să prezinte cât mai multe fapte necunoscute din trecutul politic al ţării şi a persoanelor politice pe cari deţinuţii le cunoşteau şi cu cari, aceştia au fost în contact. Se urmărea, în mod insistent şi aproape exclusiv, ineditul. Aş putea sintetiza sinoptic declaraţiile cari se făceau în această perioadă, enumerând câteva cazuri cari mi se par semnificative.

Bunescu, membru al partidului naţional-ţărănist, a declarat că a intrat în partidul bicefal Iuliu Maniu-Ion Mihalache, din interese familiare, fiind rudenie cu Mihalache şi a sperat că, prin puntea politică pe care şi-o aranja, va reuşi să parvină mai uşor într'o poziţie profesională superioară. Dar, spunea el mai departe, şi-a dat seama chiar atunci că aceste mijloace erau abuzive, nedreptăţind pe cei cari aveau o mai bună calificare şi aptitudini. Atât Iuliu Maniu cât şi Ion Mihalache, mai însăila acesta, în raporturile cu masele, erau nesinceri şi au profitat de ignoranţa vulgului, pe care nu au căutat să-l emancipeze intelectual, menţinându-se astfel în fruntea piramidei de exploatatori ai ţării. Aceştia au servit cauzei războiului antisovietic; Mihalache a îmbrăcat uniforma de maior pe frontul din răsărit, iar Maniu a fost sfătuitorul din taină al lui Antonescu, conducătorul Statului.

Un liberal, pe de altă parte, a vorbit două zile la rând numai despre corupţia care domnea în familia Brătienilor, de unde a decurs desmembrarea conducerii de partid, învrăjbindu-se asupra poziţiilor mai bune, iar poporul a trebuit să sufere de pe urma acestor rivalităţi. Alianţa cu familia regală era dictată de împărţirea aceloraşi interese comune de exploatare cât mai cruntă a ţăranului român, pentru ridicarea căruia din mizerie, nu s'a făcut nimic pozitiv.

Cei cari au avut mai mult material de prezentat şi cari au fost susceptibili, în consecinţă, prin natura atitudinii politice net antagonice comunismului, au fost legionarii. Am avut ocazia să vorbim în mai multe locuri de poziţiile, uneori, contradictorii, alteori de-a dreptul stranii, pe cari le prezentau legionarii. Voiu mai aminti aici doar că, pentru a se legitima acuzaţia, care se aducea cu predilecţie legionarilor, anume că ei adoptaseră o cale de lucru de natură subversivă, că erau lipsiţi de orice principialitate morală, oridecâteori era vorba de atingerea vre-unor scopuri, se citau pentru aceasta, exemple din ţară şi din străinătate, după cari cei cari vorbeau, căutau să invedereze că spionajul era una dintre practicile cele mai comune în acţiunile lor subterane. Prin suspiciunea care se lansa şi care se lăsa să plutească asupra unor persoane, se spunea, aceştia erau supraveghiaţi îndeaproape, iar când se câştiga cea mai mică dovadă că au greşit sau s'au abătut dela linia disciplinei stabilite de Corneliu Codreanu şi continuată de Horia Sima, acei membri erau lichidaţi. Aceste caracteristice, de spionaj şi reprimare organizată, s'au prelungit în timp până au devenit a doua natură la unii dintre legionari. Se

susţinea de unii că acest lucru s'a observat mai ales în timpul specific când legionarii au căzut în grele încercări, cum au fost, de pildă, deţinerea lor în lagărele politice din ţară sau în lagărele din Germania, mai târziu. Legionarii nu au ales, —unii dintre ei—, să fie informatori, fie ai jandarmilor sau ai poliţiei lui Carol şi Antonescu, fie ai lui Himmler.

Pentru ceea ce se petrecea în ţară, se citau zeci de exemple nominale, iar pentru străinătate, erau citaţi aproape toţi oamenii cari fuseseră prin lagăre în Germania sau în Italia, cazul lui Viorel Trifa, susţinându-se că acesta a fost agentul Gestapo-ului. Mulţi dintre deţinuţi cari nu fuseseră în străinătate, nu acordau credit acestor comunicări, ştiindu-se că Viorel Trifa fusese acceptat episcop al Românilor din Statele Unite şi cum, la acea vreme, propaganda împotriva a tot ce era conectat cu USA, trebuia defăimat, şi «cazul Trifa» rămânea în controversă.

Personal am urmărit toate discuţiile, cu oarecare interes, deoarece surprindeam în ele lucrarea ocultă a Securităţii şi vroiam să observ până unde se extindea. Aceste lucruri erau relatate apoi, de sigur, afară de închisoare, de ziarul «Scânteia» şi de alte publicaţiuni de partid. Aceste lucruri le cuprindea şi revista «Glasul Patriei», (a cărei patrii, nu ştim?), organul infam şi ucigător al regimului, la care au fost înhămaţi, ca să facă mai murdară treaba, bieţi oameni terorizaţi de partid, mutilându-li-se demnitatea şi pervertindu-li-se spiritele, în schimbul libertăţii aproximative pe care le-a acordat-o. Am mai reţinut asemenea învinuiri şi, probabil, şi mai grave, în unele publicaţiuni (ziare, broşuri, cărţi), în emigraţia română din Occident.

Intotdeauna în străinătate, când văd veninul unor oameni cum izbucneşte de sub condeile lor, fie contra unui om politic din trecut sau din prezent, care se zbate pe măsura capacităţii sale, pentru elibararea României din lanţurile comunismului, îmi pun o întrebare. Şi această întrebare este: oare persoana din cauză, dacă ar fi fost să sufere numai o zi de foame într'o închisoare din România, ar fi fost capabilă să se menţină totuşi om? Sau, a luat acea persoană vre-o palmă pentru Neamul său în viaţa sa, sau a fost vre-odată scuipat în faţă, pentrucă nu şi-a trădat valorile intime ale conştiinţei sale? Pentru tot ce s'a săvârşit în ţară, numai cei ce au fost martori şi victime pot să fie judecătorii de mâine ai trecutului, pentrucă ei, oricum am aprecia perioada tragică parcursă de poporul român, numai ei nu şi-au înjurat Neamul niciodată; ei nu i-au contestat valorile sale autentice, ei au stat acolo şi ei sunt zidurile ţării veşnice.

⁂

Administraţia închisorii s'a preocupat încă din iarna acelui an (1963-1964), să impună anumitor persoane să elaboreze lucrări voluminoase, în cari să se cuprindă diferitele aspecte ale vieţii politice din trecut, sub tot complexul lor. In primul rând, acest lucru s'a realizat pentrucă era posibil. Erau la Aiud o seamă de somităţi intelectuale, cu bogate cumuluri de informaţii. Administraţia, ne închipuim, nu a făcut altceva de cât să execute ordinul guvernului, după care, achiziţionarea acestor lucrări devenea utilă din două puncte de vedere: să descopere anumite viziuni originale, docte, în unele probleme cari îi interesau şi cari, prin competenţa autorilor robiţi, le serveau la consolidarea arsenalului lor, dacă ne gândim că tuturor celor cărora li s'a cerut să scrie trebuiau să implice şi «reconsideraţiuni» conform învăţăturii marxismului şi, în al doilea rând, toate acele persoane cari au scris, într'un fel sau altul, îşi şubrezeau însăşi genuitatea spiritului lor, prin concesiile intelectuale cari trebuiau, volens-nolens, să le comită.

Am fost informat nemijlocit asupra următoarelor lucrări cari s'au scris la Aiud de către deţinuţii pe cari îi voiu numi în continuare.

Ioan Blaga, a scris o lucrare asupra diplomaţiei române în timpul celui de-al doilea război mondial.

Alexandru Popescu-Teologul, a scris o lucrare vastă asupra misticismului românesc şi a interferinţelor acestuia cu ideologia Mişcării legionare.

Profesorul dr. Grigore Popa, în colaborare cu asistentul universitar Octavian Paleologu, au întocmit o lucrare asupra filozofiei române, cu specială analiză asupra caracterului ei retrograd şi anti-ştiinţific.

Lui dr. Petre Ţuţea, un eminent economist român, i se atribuie o lucrare cu caracter economic, în care acest prodigios economist a excelat în argumentarea superiorităţii sistemului economic socialist asupra sistemului capitalist. Petre Ţuţea avea la spate cu-

noştinţele necesare de pe timpul când fusese consilier economic la Moscova, imediat după 1944.

Eugen Teodorescu a prezentat o lucrare asupra aspectului conspirativ şi al avantagiilor lui în evoluţia Mişcării legionare.

Nu am credinţa că aceste lucrări vor fi publicate vre-odată, dar sunt sigur că ele au fost multiplicate, cum se obişnuieşte la comunişti, şi că au servit de documentare «internă», oamenilor din partid. De aici, din aceste lucrări, ca şi din alte zeci şi sute şi mii de pagini scrise de deţinuţi, cercetătorii tineri comunişti din România bolşevizată şi toţi aceia cari vor avea acces la acest material obţinut silnic în închisori, îşi vor forma, din această tendenţioasă şi criminală prezentare a lucrurilor, neprobată şi neconfruntată, imaginea unui trecut ireal, al unor oameni inconsecvenţi, cari n'au militat pentru un ideal, a unui Neam de măscărici, cari şi-au convertit credinţele peste noapte, (cu ce preţ, cum, în cât timp, sub ce condiţii? acestea nu se vor şti). Mai adăugaţi la această fântână de otrăvire a generaţiilor ce se înalţă, paginile negre scrise cu pana şi cu fapta de unii dezertori ai idealului naţional românesc, şi panorama dezastrului este desăvârşită!

Alături de aceste lucrări, de cari am amintit, în luna Iunie s'a amenajat în sala mare a Clubului, (pe vremuri, a Tineretului), un muzeu al închisorii Aiud. Aici au fost depuse toate picturile cu caracter infamant ale lui Aurel Chira şi a încă vre-o câţiva pictori, cari trecuseră prin Aiud. Apoi s'au aşezat, în ordinea evoluţiei, mijloacele de cari s'au servit deţinuţii în comunicarea dintre ei, cum ar fi petece de hârtie, (în faza întâi a puşcăriei era admisă hârtia higienică), apoi bucăţi de săpun, sticle ceruite şi pudrate cu praf DDT, bucăţele de scânduri, bucăţele de piele din căputa ghetelor sau chiar din talpă, etc. Nu lipseşte nici şiragul de noduri de pe mosorul profesorului George Manu, precum tot felul de cusături, de ace, (din lemn sau din sârmă), de andrele, nasturi (de os şi de lemn), linguri sau furculiţe de lemn, pe cari deţinuţii politici din România secolului al XX-lea au fost nevoiţi să le născocească ca să nu mănânce cu degetele, sau să soarbă ciorba ca animalele. Acest muzeu recapitulează prin acele obiecte crase aspectele domestice ale vieţii primitivilor. Vei putea să mai vezi în acel muzeu cutioare mici de metal (de cremă de ghete),cu un fel de dantelă diafană, neagră, înlăuntru, lângă care se află câte un nasture de scoică pe două fire de aţă, împreunată la capete, (pe care nasturele

se învârte ca în jocul copiilor cu nasturii pe sfoară, cu care este întru totul asemănător), de care se serveau deţinuţii ca să facă foc, să-şi aprindă ţigările, pe cari le confecţionau din papură, foi uscate, etc. Acest ingenios ustensil se numea «neagra». Focul rezulta de pe urma fricţiunii nasturelui cu o bucăţică de fier oarecare, din care săreau scântei fierbinţi pe cârpa scrumită, care de îndată se aprindea, la atingere.

Muzeul foştilor deţinuţi politici din Aiud nu dovedeşte altceva decât practicarea unui sistem criminal, în care au fost ţinuţi oamenii în închisorile macabre din România bolşevizată, în care regimul a deslănţuit cea mai dementă şi turbată acţiune împotriva speciei umane, împotriva omului, nu împotriva unui duşman de clasă, cum se propăvăduieşte printre naivi, aşa cum unii şi alţii din străinătate, se încăpăţânează să creadă, în timp ce dau ghionţi în dreapta şi în stânga, îndemnând la «colaborare» cu bieţii comunişti români, «cari nu pot face altceva acum», şi trebuie să-i înţelegem.

∴

După ce a plecat lotul dela sfârşitul lunii Iunie, la două sau trei săptămâni, mai târziu, am aflat că au sosit la Aiud delegaţi ai mai multor Securităţi regionale din ţară. (Intre timp au mai fost aduşi la Aiud o seamă de deţinuţi, bărbaţi şi femei, dela alte penitenciare din ţară. Se svonea că erau persoane considerate «periculoase»).

In România, la acea oră, erau 18 Securităţi regionale, plus una specială la Bucureşti şi vre-o trei centre ale contra-informaţiilor.

Primii cari au aflat despre sosirea delegaţiilor Securităţilor au fost deţinuţii arestaţi de Securitatea Iaşi. Oamenii au fost chemaţi la celularul principal, unde se improvizaseră birouri de anchete în celulele dela parter. Fiecare ins era interogat asupra unor probleme conexe dosarului, asupra poziţiei care a adoptat-o faţă de reeducare şi erau iscodiţi dacă ar mai fi tentaţi să uneltească vre-odată împotriva regimului, în cazul că ar fi eliberaţi şi, în fine, ce ar avea de gând să întreprindă dacă ar fi eliberaţi.

Oamenii dădeau răspunsuri corespunzătoare aşteptărilor agenţilor, sesizând pulsul politic al momentului. Toţi se reîntorceau între noi încrezători. Ofiţerii de securitate cari, în fond, erau anchetatori de rigoare, (şi cari, s'a remarcat, cunoşteau extrem

de bine dosarele fiecărui deţinut în parte), consemnau declaraţiile oamenilor, dar nu-i puneau să semneze pentru autentificarea declaraţiei în întregime, ci numai sub o declaraţie luată separat, prin care deţinutul promitea că va înţelege să se integreze în disciplina internă a ţării, angajându-se, în acelaşi timp, că va informa fără întârziere orice conspiraţie sau primejdie care ar privi securitatea Statului.

Au venit la mine mai mulţi oameni să mă consulte asupra părerii mele pe care o aveam, asupra angajamentului care li se cerea să-l facă. Eu le-am spus că, din punct de vedere juridic, această declaraţie nu putea să aibe afară altă valoare obligatorie decât prevederile articolului 2 din Codul Penal român, care incrimina ca infracţiune orice omisiune de denunţare a persoanelor sau acţiunilor conspirative vizând securitatea Statului. In conjunctura condiţiunilor în cari se semna o asemenea declaraţie, aceasta nu atrăgea o responsabilitate sporită după eliberare. Sub acest punct de vedere, le mai spuneam oamenilor, acest angajament nu prezenta un caracter infamant pentru cel care îi semnau, în afară de cazul că, după ce vor ieşi din închisoare, li se va cere, şi ei vor semna, un alt angajament care, chiar de ar fi exact de aceeaşi natură ca acesta, ar putea să aibe alte consecinţe, decât cele comune.

Securitatea dela Cluj, de care depindeam eu, şi-a trimis delegaţii cei din urmă. Aceasta s'a întâmplat cam prin 20 Iulie 1964. Eu am fost introdus într'o celulă în care am văzut o mică masă, de lemn, şi două scaune. Nimic altceva. Am observat, şi am aflat şi dela alţii, că toate celulele erau amenajate la fel. La un minut, după ce am intrat în celulă, s'a prezentat un civil care şi-a spus numele, în prealabil cerând să mă aşez pe scaun. Era perfect de bine informat asupra dosarului meu precum şi a comportamentului meu din închisoare. M'a întrebat dacă aveam de gând să-mi «fixez» poziţia. I-am răspuns că atitudinea mea faţă de regim este aceea a unui cetăţean străin, astfel că nu mă pot pronunţa.

—Altfel, i-am mai spus, eu mă aflu aici pentru fapte din trecut, cari nu s'au petrecut sub actuala orânduire. Pentru pedeapsa anterioară, am fost condamnat pentru uneltire împotriva regimului. Nu văd acum nicio raţiune de ce ar urma să mai revin, pentrucă nu mă aflu aici pentru acea vină.

Anchetatorul, un bărbat tânăr şi aparent jovial, m'a întrebat că dacă voiu ieşi din închisoare, ce aş avea de gând să fac. I-am răspuns că exact ceea ce am avut de gând în momentul când am fost arestat, adică să obţin viza de ieşire din ţară şi să plec în Statele Unite.

—Dar dacă nu vă vom da viza, ce veţi face?, a insistat el.

—La acest lucru nu m'am gândit, i-am replicat eu sec. Dar vă pot spune că atunci când m'aţi arestat, mi-am zis că nu voiu ieşi din închisoare până când condiţiile nu vor fi prielnice plecării mele în America. Probabil că suntem în ajunul existenţii acelor condiţii. Eu, totuşi, cred că dacă mă veţi elibera, îmi veţi da drumul în Statele Unite. In mintea mea nu poate să mai încapă şi altă alternativă.

Ofiţerul m'a fixat intens în ochi, mi-a zâmbit maliţios, mi-a întins mâna şi, când să ies pe uşă, m'a oprit, prinzându-mă de umăr, ca să-mi zică:

—Nu este recomandabil să popularizezi discuţia cu mine. Poate, în schimb, ar fi mai bine să vă mai revedeţi poziţia.

Am plecat, cu o tainică bucurie, că izbutisem să ies dela el fără să-mi ceară să semnez nimic. In închisoare îmi era silă să-mi pun numele pe orice hârtie a administraţiei. Intotdeauna aveam impresia, că eram deposedat de ceva când mi se cerea să semnez cel mai neînsemnat petec de hârtie, fie chiar numai la magazie, când preluam efectele sau făceam declaraţia de inventariul ce-l aveam.

Am socotit aceasta ca simptomul cel mai cert că se mergea spre eliberarea generală a deţinuţilor şi, în cazul meu, necondiţionată. Oamenii trebuiau să fie tari în ultimile clipe, iar afară, îmi ziceam eu, să fie atenţi şi să nu se lase intimidaţi.

Din acea zi nu mi s'a mai părut grea puşcăria, chiar dacă încă mai continuam să iau parte la şedinţele Clubului. Şeful de Club nu mi-a mai cerut să vorbesc, se făcea că nici nu mă mai observa. Mă lăsa seara la atelier să stau cât doream, nemaisilindu-mă să isprăvesc mai repede, ca să ajung la Club. Secţia de nichelaj, având un regim special, cheia o aveam noi şi o puteam lua fiecare dintre noi dela poartă când doream şi să o predăm, la închidere, gardianului din post. Destinderea era reală şi nicio îndoială nu mai încăpea asupra eliberării care apărea iminentă.

Din nefericire însă, nu toţi oamenii au avut puterea să reziste ultimelor coerciţiuni, cari se intensificaseră satanic. Perspectiva ieşirii din închisoare le covârşea inimile cu valuri de bucurie, raţiunea încetând să mai funcţioneze, astfel că mulţi dintre ei au căzut victimile ultimelor manevre, intimidaţi de apropourile pe cari unii ofiţeri continuau să le facă pe acelaşi ton, cu scopul precis de a-i deruta.

XIV. JUMĂTĂŢILE DE OAMENI

La 24 Iulie 1964 mă aflam în atelierul de nichelaj. Marian Bărbulescu, şeful atelierului, era mereu chemat la biroul politic al penitenciarului. Imi revenea mie executarea tuturor lucrărilor în lipsa lui, deoarece inginerul Ion Danielopol se eliberase de câteva zile. Bărbulescu îmi vorbea acum pe un alt ton, paşnic şi aproape amical, nemaiîncercând să mă determine să iau cuvântul la Club. Cu o zi sau două înainte de data aceasta, Bărbulescu mi-a spus confidenţial că toţi aceia cari nu şi-au făcut, până la acea oră, autobiografia şi nu şi-au fixat poziţia faţă de regim, vor trebui să facă acest lucru de urgenţă, acesta fiind ordinul administraţiei.

—Dar eu nu am absolut nimic de spus, i-am reamintit din nou şefului de Club care era poziţia mea.

—Nu mă interesează ce vei scrie când ţi se va de hârtia. Vei scrie şi dumneata, cum va scrie toată lumea. Toţi veţi primi hârtie, diseară.

Intr'adevăr, seara, la Club, s'a distribuit hârtie tuturor celor cari nu apucaseră să-şi «mărturisească» încă greşelile faţă de guvern. Eu am scris două coli. Mi-am expus şi acum exact aceeaşi poziţie pe care am afirmat-o de mai multe ori şi care a fost identică cu ultimul meu cuvânt în faţa Tribunalului Militar din Cluj. Nu s'au făcut obiecţiuni nimănui de cât şi despre ce anume a scris. Timpul ne ajunsese din urmă, de data aceasta, ca un aliat al nostru, aflându-se în pragul evenimentelor aşteptate.

In ziua de 25 Iulie, pe la ora zece, când m'am dus la forje ca

să topesc plumbii de cari aveam nevoie în atelierul de nichelaj, m'am trezit cu Bărbulescu că vine în goană la mine şi-mi spune ca să las totul acolo cum se afla şi să mă grăbesc să-mi iau lucrurile personale din atelier, întrucât deţinuţii politici vor fi retraşi din fabrică în cel mult o oră. Fusesem printre primii anunţaţi de această dispoziţiune. Când am intrat în atelierul de nichelaj, am întâlnit acolo un civil tinerel, pe care îl ştiam de câteva zile, de când se tot învârtea prin atelier şi mă observa în lucrările mele. Am bănuit în el pe viitorul maestru civil, dar nu am reuşit să aflu nimic sigur dela el, acesta fiind foarte laconic în vorbă. Am aflat că şi prin alte două sau trei ateliere, cu munci mai speciale, s'au observat persoane străine civile, tot atât de discrete ca şi acesta.

In cea mai mare goană am fost trecuţi la dormitoare, de unde ne-am luat bocceluţele pe cari le aveam şi, cu ele subţioară, încolonaţi câte patru, spre a fi mai uşor de numărat, am ieşit deodată din fabrică cei aproape trei sute de oameni câţi mai rămăseserăm, în dispozitivul de muncă de aici. Un sentiment difuz, plin de contradicţii şi de îndoieli, ne răscolea pe toţi, dar eram cu toţii, în general, bucuroşi că se întâmplase, în fine, acest lucru. Eliberarea nu mai putea fi decât o problemă de puţine săptămâni sau, chiar, de puţine zile. De acum am intrat în faza tuturor posibilităţilor, ne ziceam noi.

De abia am ieşit în intervalul dintre secţiile a cincea şi celularul mare, când, ni s'a ordonat, să ne oprim şi să ne întoarcem cu faţa la peretele secţiei a cincea şi să rămânem nemişcaţi. Paznicii erau prea puţini ca să fi ajuns să fie câte unul în spatele fiecăruia dintre noi, astfel că am putut să ne întoarcem capetele din când în când şi să vedem ce se petrecea în spatele nostru, de-a lungul trotoarului Celularului.

De pe uşa centrală a Celularului începuseră să iasă un soiu de oameni îmbrăcaţi pestriţ. Unii dintre ei erau cu haine de stradă, alţii cu haine vărgate, unii tunşi la piele, alţii cu frizură. Printre ei am descoperit un mare număr de tineri porniţi pe glume şi şotii. Ne făceau îndrăzneţi semne cu mâna, când ni se întâlneau privirile, indicându-ne poarta. Nu încăpea nicio îndoială că şi ei fuseseră informaţi, asupra eliberării noastre.

Coloana destrămată a acestora se îndrepta spre poarta prin care noi de abia ieşiserăm. Era evident că muncile pe cari le îndepliniserăm noi, până aici, urmau să fie preluate, încă în acea zi, de către deţinuţii de drept comun cu cari fuseserăm înlocuiţi. Acest lucru s'a confirmat deplin a doua zi de dimineaţă, când unii foşti şefi de ateliere, dintre noi, au fost scoşi din nou în fabrică spre a iniţia şi îndruma pe înlocuitorii noştrii. De data aceasta fiecare şef de atelier, care era dus în fabrică, din categoria deţinuţilor politici, era însoţit de către un gardian. Am aflat că deţinuţii de drept comun erau informaţi precis asupra dispoziţiunilor apărute în presă asupra eliberării deţinuţilor politici şi, mai mult, ei înşaşi, aveau o mare încredere că şi ei vor fi eliberaţi curând după noi. Aceasta, însă, nu s'a întâmplat la categoria lor.

Ajunşi în Celular, am fost repartizaţi câte patru în celulă, aşa după cum ne nimeriserăm să fim în coloană. A doua zi, uşile nefiind încuiate tot timpul, ne-am grupat după simpatii, înrudiri sau prietenii. In prima zi am fost ţinuţi sub cheie şi nu ni s'a îngăduit să ieşim din celule decât pentru o oră, la programul de seară: spălător, WC şi să ne luăm apă. Rigoarea ni se părea abuzivă şi de-a dreptul stânjenitoare, după ce ne obişnuiserăm să umblăm singuri prin fabrică, să utilizăm WC-ul după trebuinţe şi să ne spălăm când doream, în dormitoarele comune din fabrică. Pe lângă acestea, ni s'a interzis accesul, în zilele următoare, pe culoarul unei anumite «scurte». Unul dintre frizerii cari îmi era bine cunoscut din fabrică, de a doua zi, luându-şi tacâmul de bărbierit, şi-a şi început practicarea meseriei, trecând dintr'o celulă în alta. Se pare că o pornise chiar dela acea «scurtă» cu pricina că, aproape de ora prânzului, când ni se descuiaseră şi nouă uşile, permiţându-ni-se să trecem pe la celulele unde aveam prieteni, (cu excepţia zonelor interzise), m'am trezit cu frizerul care mă căuta de zor. Venea tocmai de pe acea «scurtă» inaccesibilă nouă să-mi comunice, că fusese rugat de profesorul Grigore Popa să mă afle şi să mijlocească, într'un fel oarecare, o întrevedere cu mine. Grigore Popa nu putea ieşi din celula lui decât cu motive justificate, cari trebuiau căutate. Frizerul, un student întârziat, mi-a promis că mi-l va aduce el la celula mea.Intr'adevăr, la câteva minute, acesta a apărut din nou, însoţit de filozoful Grigore Popa. Il aşteptam cu avocatul Augustin Bideanu, care era vecinul meu de celulă şi cu care obişnuiam să stau de vorbă, cea mai mare parte a zilei. Şi Augustin Bideanu era unul dintre prietenii lui Grigore Popa. Bucuria reverderii a fost intensă dar, din nefericire, de scurtă durată.

Frizerul, care stătea cu ochii'n patru la uşe, a observat că sosise un gardian, care avea în pază zona izolată. Imediat i-a pus o tinetă în braţele lui Grigore Popa şi au pornit împreună la celula de pe «scurtă». Spre seară, urmând pilda altora mai îndrăzneţi decât mine, m'am avântat şi eu la oblonul celulei amicului meu, celula fiindu-i încuiată. Cu el mai era încă o persoană, Jakab, fostul secretar general al Ministerului de Finanţe sub Vasile Luca, cu grupul căruia fusese şi el arestat şi condamnat. Omul era străveziu şi mort de foame. Mi-a cerut să-i aduc orice aş putea, numai să fie comestibil. Mi-a spus că suferise îngrozitor şi că, aproape tot timpul până acum, fusese ţinut izolat. In ochii lui am descoperit lucirile bestiei înfometate şi un neastâmpăr îngrozitor de a înfuleca ceva şi cât mai grabnic. In câteva clipe i-am adus un braţ întreg de calupuri de mămăligă, pe care oamenii cari ieşiseră din fabrică nu le mai mâncau, unii mai având şi ceva rezerve din pachetele de acasă, din cari se hrăneau exclusiv. Lăcomia cu care mi-a smuls din braţe mămăliga şi un castron de ciorbă, nu m'a uimit prea mult, pentrucă ştiam ce era foamea, dar totuşi, m'a îndurerat şi ochii mi s'au umplut de lacrămi. Mi-a spus că Vasile Luca a fost ridicat de mai mult timp dela Aiud şi a fost transferat la un alt penitenciar, starea sănătăţii lui fiind zdruncinată. Din confruntările pe care Jakab le avusese cu diverşi anchetatori, acesta deducea că şi Vasile Luca urma să fie eliberat în mod iminent dacă nu, cumva, fusese deja eliberat. Ştirea despre Vasile Luca era însă foarte vagă.

Atmosfera care se creiase în celularul mare se asemăna cu aceea a sfârşitului unei campanii sau cu aceea a ajunului unei demobilizări, după cum o caracterizau câţiva ofiţeri cari trecuseră prin asemenea împrejurări. Un sentiment de o oarecare amărăciune sălăşluia în inimile fiecăruia, constatând că se afla în apropierea clipei întoarcerii acasă ca un învins, după o luptă istovitoare, de ani şi ani de zile. Treceam prin celule, de la una la alta, şi vedeam oamenii aşezaţi în mici grupuri, cu feţele serioase, aspre, vorbind în taină. Când deschideam celula, dacă uşa era cumva închisă, aveau tresărirea teribilă care se creiase ca un refelx achiziţionat, în ani, în faţa primejdiei. Feţele li se destindeau numaidecât apoi când oamenii vedeau că era tot unul de-al lor care intra în celulă şi căutau să pară bine dispuşi. Cu toate eforturile lor, le bănuiam îngrijorarea profundă, pe care fiecare dintre noi o simţeam în

aceste momente. Dar când omul nu mai poate dispune nici de voinţa sa şi nici de braţul său, aşa cum simte, atunci el se lasă târît de valul vieţii şi merge înainte, oricum şi, aş putea spune, oricum este împins.

Au fost câteva zile turburătoare după ce au început să se facă fel de fel de tabele de către oamenii administraţiei. Astfel, s'a făcut odată un tabel asupra efectelor pe care le aveam dela închisoare şi de care încă dispuneam. Apoi, fără întârziere, s'a mai întocmit un alt tabel asupra echipamentului civil pe care îl aveam spre a se şti dacă puteam fi eliberaţi cu acest echipament al nostru propriu sau aveam nevoie de îmbrăcăminte din partea administraţiei închisorii. Când m'am eliberat, am fost surprins să constat că peste şaizeci la sută dintre oameni ieşeau din închisoare cu fostele uniforme ale poliţiei din trecut, vopsite maro, iar în picioare cu bocanci reformaţi, purtaţi de soldaţi înainte. Aceste lucruri uzate şi oribile urmau să fie restituite, oamenii primind instrucţiuni să le predea, după ce ajungeau acasă, organelor Securităţii în teritoriul cărora se aşezau. Nimănui nu i s'a cedat definitiv un costum de haine, după ce îşi distrusese o mare parte a vieţii prin închisori, îşi nimicise toată îmbrăcămintea prin lagărele de muncă forţată sau atelierele fabricilor, şi acasă, în multe cazuri, nu-i mai aştepta nimeni. Cineva, care aflase de dezastrul familiei lui, toţi fiind dispăruţi (morţi sau plecaţi aiurea), a cerut favorul ca să-i rămână costumul mai mult timp, până îşi va putea procura îmbrăcăminte, după ce va afla un loc să muncească. Ofiţerul căruia îi prezentase doleanţa, de sigur, «cadru» politic, i-a dat următorul răspuns:

—Noi nu putem îngreuna sarcinile, şi aşa prea mari, ale clasei muncitoare. Ea vă face favorul de a vă echipa onorabil spre a putea merge acasă. (Ofiţerul se făcea a nu fi înţeles când omul îi spusese că el nu mai avea nici casă şi că, atunci când a fost întrebat, unde dorea să meargă, a spus că oriunde în ţara românească, pentrucă el nu mai avea niciun interes deosebit, în niciun oraş sau sat anume. Omul făcea închisoare de nouăsprezece ani).

—Când veţi ajunge afară, a încheiat ofiţerul politic, veţi reuşi să intraţi foarte curând, chiar de a doua zi, în câmpul muncii şi veţi câştiga suficient ca să vă cumpăraţi tot ce doriţi. Lucrurile s'au schimbat afară, nu mai seamănă cu ceea ce a fost odată.

∴

A fost un amurg blând când mi-a venit şi mie rândul să-mi aleg sacul cu lucrurile mele civile dintr'o movilă de bagaje din curte. Nu-mi venea să cred că mă întâlneam din nou cu acele lucruri cari, deşi erau tocite şi pantalonii plini de petece şi pete mari din ciorbele cari se vărsaseră pe ei în aproape doi ani cât mi-am ţinut gamela pe genunchi, până mi s'a dat şi mie echipament cazon, îmi aminteau cu prisosinţă de o altă viaţă. Contactul cu ele mi-a redat primul sentiment puternic al realităţii în care încă nu credeam deplin. Problemele vieţii de afară de abia de acum îmi apăreau în toată cruzimea lor. Fusesem condamnat la fel ca şi toţi ceilalţi deţinuţi politici, în afară de detenţiune, şi cu confiscarea averii. Deoarece eu nu avusesem la ora arestării mele, atât prima oară, în 1949, cât şi a doua oară, în 1959, nicio avere imobilă, mi se luaseră doar toate costumele de haine şi biblioteca. Când am citit, la grefa arestului Securităţii Cluj, procesul verbal cu inventariul lucurilor cari îmi fuseseră confiscate, nu am avut vre-o emoţie oarecare. Dar de data aceasta, când mă aflam în situaţia de a mă reîntorce acasă, în faţă cu perspectiva de a nu mai găsi nimic în garderoba mea, chiar dacă aveam în faţă speranţa de a pleca în America într'un anumit timp, nu am putut să rămân indiferent în faţa mizeriei în pragul căreia călcam. Aceleaşi probleme, de altfel, îi munceau pe absolut toţi oamenii.

I-am văzut pe oameni cum îşi scoteau din saci sau din legături de sfori costumele civile, mucegăite şi destrămate, cum se uitau la ele, cu câtă atenţie şi drag le întindeau pe genunchi ca să le scoată dungile în locul cărora, însă, apăreau rupturile. Ochii li se înduioşeau cu orice nouă haină ferfeniţită care le cădea sub mâini, pentrucă fiecare le stârnea câte o amintire. Cei cari avuseseră pălării când au fost arestaţi, acum le puneau pe cap să le încerce cum le veneau. Dar, cum fuseseră strivite sub presiunile la cari fuseseră ţinute bagajele în stivele din diversele magazii, oamenii apăreau atât de ridiculi acum, încât, peste jalea tabloului vederii lor cum erau îmbrăcaţi în zdrenţele pe cari le încercau, comicul nu putea să fie înfrânt şi când vedeam vre-o astfel de apariţie burlescă, cu pălăria de fetru mototolită ireversibil, cu borurile clăpăuge, ne trezeam antrenaţi în haz.

Cu acele şi aţa pe care administraţia ni le-a dat din belşug

de data aceasta, precum şi cu câteva fiare de călcat, am încercat să ne ajustăm câte ceva. Şi de abia se aranjau oamenii cât de cât, că îi şi vedeai apărând pe coridoarele Celularului (etajul 1 şi 2), făcându-şi vizite unii altora, îmbrăcaţi civili. Fiecare dintre noi era o revelaţie în felul lui pentru ceilalţi. Pe unii dintre acei oameni pe cari îi consideram duri şi aroganţi, când i-am văzut în hainele lor de toate zilele, —haine modeste, de funcţionari nevoiaşi sau muncitori trudiţi—, acei oameni începeau să-mi apară în altă lumină decât cea sub care îi cunoscusem, şi când ne opream să schimbăm o vorbă, vorbeau de acum altfel decum vorbiseră înainte. Fiecare se regăsea, se reîntorcea spre elementele exterioare ale personalităţii sale, care îl defineau prin gust şi selecţiune proprie. Mi-am dat seama, odată mai mult, cât de radical poţi să-l transformi pe un om obligându-l să îmbrace o anumită uniformă, cât de mult îi aproprii pe oameni, umilindu-i la fel, obligându-i deopotrivă pe toţi să accepte norma de echipare şi comportamentul uniform. Obligarea tuturor de a se îmbrăca la fel, de a se hrăni la fel, de a trăi în aceleaşi condiţiuni de mizerie comună în lupta continuă pentru spaţiul locativ, locuind, aşa cum atât de plastic mi-a definit un arhitect, care lucra afară în Ministerul Construcţiilor, acest fel de viaţă, in «apartamente de sinucigaşi», (făcea aluzie la dimensiunile minuscule pe cari le impunea regimul în construcţia de locuinţe), restrângea, dacă nu chiar sugruma, sentimentele şi posibilităţile de auto-evaluare şi auto-realizare individuală în lumea celor de afară, aşa că oamenii au început, în mod determinat, să se asemene, prin nevoi, prin bucurii, prin aspiraţii materiale, prin spaime şi obsesii.

Ultimile reflexe întârziate, oarecum anacronice, a ceea ce caracterizase distincţia personalităţii oamenilor cu ani înainte, apăruseră încă odată, pentru câteva ore sau câteva zile, pe culoarele macabre ale închisorii din Aiud. Sub tot caraghioslâcul tragic al speranţelor oamenilor, aceştia constituiau o reminiscenţă autentică a vechii structuri a societăţii româneşti, conservată în condiţiuni crude, cu tot ce aveau specific, ca aspect exterior şi mentalitate. Din ziua când aceşti oameni au ieşit afară şi au intrat în rândul coloanelor anonime, în care oricărui individ i se potrivea acelaşi calapod de existenţă, şi personalităţile lor, cari se păstraseră până aici, oarecum nealterate, au dispărut, diluându-se în alambicul general în care fierbe laolaltă toată ţara.

A sosit, în fine, şi ziua când a plecat primul lot dintre oamenii scoşi cu bulucul din fabrică. Oamenii au fost coborîţi la parterul Celularului, unde li se dădeau biletele de drum, foile de eliberare şi erau instruiţi cu privire la dispoziţiunile pe cari urmau să le respecte până în clipa îmbarcării în gară. Celor cari se întâmpla să aibe bani suficienţi asupra lor, nu li se acordau bilete gratuite. In curte se auzi mai târziu, o căruţă care fusese trasă de oameni, întrucât în incinta închisorii nu se foloseau cai pentru tracţiune. Când m'am eliberat, am auzit din noua acea căruţă în care, după ce am ieşit în curte, am văzut că erau încărcate bucăţile de pâine, brânză, ceapă şi marmeladă, hrană alocată pentru drum. In general, se distribuia fiecărui om hrana pe două zile. Cei cari aveau de parcurs distanţe mai mici primeau hrana numai pentru o zi.

Urmăream de pe coridorul etajului doi al Celularului, prin ochii plasei de sârmă intermediară între etaje, spectacolul de jos. (Plasa era aşezata pentru siguranţă, spre a se preîntâmpina tentativele de sinucidere). Ii vedeam pe oameni din perspectiva ciudată, de sus în jos, încât nu reuşeam să-i identific în cele mai multe cazuri, mai cu seamă că acum erau îmbrăcaţi, cum nu fusesem obişnuit să-i văd înainte. La un moment dat, am observat un grup de oameni cari s'au oprit chiar dedesubtul meu, pe coridorul de jos, de unde vre-o trei dintre ei îşi agitau braţele în sus, spre locul unde mă aflam. Cineva de lângă mine, care urmărea şi el scena de jos, m'a făcut atent, zicându-mi că semnele îmi erau adresate mie. M'am uitat mai bine şi, până la urmă, am reuşit să recunosc printre aceştia numai doi, dintre care unul era fostul meu tovarăş de celulă, diaconul Ioan Grebenea din Răşinari-Sibiu, omul cu douăzeci şi patru ani de puşcărie executată fără întrerupere. Era îmbrăcat în haine civile, cari atârnau pe el deplorabil. Fusese aproape anchilozat de reumatism când ne despărţiserăm. Acum încerca să-mi demonstreze că se putea mişca mai bine. Se vede că cele două sau trei luni cât a lucrat la grădina închisorii, sub soare şi în aier liber, au avut un efect pozitiv asupra lui. Era sincer, bucuros că se putea deplase fără sprijin, cu o oarecare uşurinţă, şi din ochii lui îndreptaţi spre mine, am putut să bănuiesc cum se degaja o tristeţe duioasă, înflăcărată. Am avut deodată impresia stranie că părintele diacon Grebenea era numai o jumătate de om. Dimensiunile lui, în hainile care îi erau prea largi, în acest caz, care apărea aproape extraordinar,

(erau hainile lui de odinioară cu care fusese arestat cu un sfert de secol în urmă), par'că se reduseseră la jumătate. Ochii lui păreau mai mici, faţa îi scăzuse şi ea, braţele se scurtaseră, manşetele jachetei trecându-i peste vârfurile degetelor. Din acea clipă am început să mă uit cu alţi ochi şi la ceilalţi oameni pe cari îi bănuiam îmbrăcaţi în vechile lor haine. Pe toţi îi găseam scăzuţi, pe niciunul nu se mai potriveau costumele din alte vremuri. Şi astfel, după cum nici hainele nu se mai potriveau să cuprindă în ele pe cei cari odată fuseseră stăpânii lor, nici sufletele oamenilor, pe de altă parte, nu se mai potriveau cu conţinutul lor de odinioară. Cei ce apăreau acum, erau ca nişte manechini ciudaţi, cari tindeau să reactualizeze nişte umbre desprinse dintr'un coşmar.

Jumătate, cel puţin, din viaţa acestor oameni, a majorităţii lor, rămânea în închisori. Jumătate, dacă nu mai mult, din fiinţele lor, se irosiseră printre zidurile reci şi umede ale temniţelor, ale gherlelor şi jilavelor, dispărând din carnea lor, particulele preţioase cari îi împliniseră odată, cari, însă, nu se vor mai putea recupera niciodată, în niciun fel.

***

In seara zilei de 30 Iulie 1964, mi-a fost dat şi mie să ies din închisoare. Am ieşit într'o coloană de optzeci de oameni prin aceeaşi poartă din zid pe care intrasem cu treizeci de luni înainte. Era o seară caldă de vară. In aier pluteau miriadele de fire, cu miros acrişor, al prafului răscolit de paşii noştri în drum spre gară. Alături de mine, în acelaşi rând, erau trei preoţi. In această coloană (se eliberau cam trei-patru loturi pe noapte), se întâmplase să fie cincisprezece preoţi ortodocşi români. Mulţi dintre ei erau în sutane şi în reverande. Aceştia fuseseră arestaţi din altare sau din mânăstiri. Toţi păreau cufundaţi în sufletele lor, în hainele lor, în noaptea opacă de pe cerul căreia strălucea constelaţia îndepărtată. Ca la un gând, după ce am trecut poarta cea mare a temutei temniţe, ne-am făcut cu toţii semnul crucii, iar unul dintre preoţi a dat glas gândurilor noastre cari ne-au străfulgerat minţile şi sufletele în acele clipe de neuitat, zicând:

—Nu ne mai lăsa, Dumnezeule Inalte, să mai ajungem aceste zile în vieţile noastre.

Sub bolta inaltă a cerului, prin zăduful care se mai resimţea în acea oră timpurie a nopţii, coloana s'a destrămat curând, iar noi, urmându-ne unul pe altul, păşeam străini într'o lume străină. Câţiva gardieni se aţineau mai pe departe de noi, fără însă de a mai interveni cu vre-un ordin. Misiunea lor se încheia la gară, până unde ne conduceau. După ce am ajuns la capătul zidului împrejmuitor al temniţei, la capătul unui podeţ pe sub care curgea rapede unda Aiudelului, mi-am întors capul să mai văd încă odată temniţa.

Mare, mută, cu contururile difuze în bezna nopţii, cumplita inchisoare, care ne devorase viaţa, ne măcinase minţile şi ne umbrise sufletele, stătea nemişcată ca un monstruos gigant apocaliptic. Masivul monstru în pântecul căruia zăcuserăm şi fuseserăm torturaţi, chinuiţi, unii dintre noi ucişi, părea obosit. In măruntaiele lui însă, se mişcau stafiile sufletelor pe cari unii dintre noi le-au lăsat deapururi acolo, iar din noi, din cei cari ieşeam, o mare parte din visurile, credinţele, gândurile noastre, rămâneau şi ele acolo, să se amestece cu ale stafiilor părăsite.

Ieşeam dărâmaţi, dar nu înfrânţi. Ieşeam din mormânt şi mergeam spre mormânt ca orice fiinţă pământeană, dar până la el, eram convinşi că utilitatea luptei nu va fi niciodată perimată, până când ţara mai era încă în lanţuri. Eram conştienţi că fiinţele noastre erau împărţite şi imputinate, dar că nu vor putea să rămână aşa, ci din ceea ce pierduserăm, cu ceea ce mai puteam încă pierde, undeva şi într'un mod oarecare, până la urmă, se va rotunji un tot întreg, chiar dacă acela nu va mai fi echivalentul salvării adevărului pentru care ne-am dăruit, dar va constitui arcada de boltă a Neamului nostru, a întregului Neam care se opintise şi încă rezista eroic pentru a supravieţui.

Când am trecut podeţul şi am văzut apa unduindu-şi valurile mărunte cari păreau nişte solzi negri şi lucioşi, mi-au venit deodată în minte ultimile cuvinte ale Sublimului, din minunata operă a lui Karl Gjellerup, «Pelerinul Kamanita», cuvinte pe cari le-a adresat înainte de moarte, discipolilor lui legatari:

—Da, discipolilor, adevăr zic vouă; pieritoare este orice făptură. Voi însă luptaţi fără răgaz.

XV. TEMNIŢA CEA MARE

Am sosit în zorii zilei la familia surorii mele din Câmpia Turzii, de unde apoi, după câteva ore, am ajuns acasă, unde mi-am aflat părinţii în viaţă. Două dintre surorile Mamei mele, singurele din ţară, muriseră între timp. Tot aşa nu am mai aflat în viaţă o altă seamă de rudenii şi mulţi, foarte mulţi, prieteni şi cunoscuţi. Sentimentul de fericire al sosirii din nou acasă (aceasta era a treia eliberare a mea sub comunişti), şi a îmbrăţişării scumpei mele Mame şi a iubitului meu Tată, a fost din greu umbrit pentru toată ziua, la aflarea vestei dispăruţilor.

Spre deosebire de eliberarea din 1954, de data acesta am încercat un sentiment complex, de anacronism, zădărnicie şi îmbătrânire. Mângâierile dulci şi duioase ale părinţilor mei îmi păreau de-a dreptul stranii, dintr'o altă epocă şi pentru un copil de demult. Eram atât de lovit, în sufletul meu se acumulaseră atât de multe dureri şi indurasem atâtea suferinţe, încât mâinile bune cari le simţeam pe obrajii mei, apropea că mă jenau, cât erau de moi, cum se scurgeau din ele în mine, iubirea caldă a unor fiinţe, cari trăiseră la fel ca şi mine numai prin credinţa revederii.

Şi acum ce-mi mai rămânea?

Ajunsesem la realizarea unui vis, dar în faţă ce mai era?

Curtea era pustie. Doar o văcuţă costelivă da târcoale, flămândă pe lângă garduri după smocurile uscate de iarbă. Intregul sat se colectivizase, iar părinţii mei, fiind prea bătrâni, fuseseră excluşi să participe la munca în comun şi, în consecinţă, nu puteau scoa-

te vaca la pășune cu ale colectiviștilor. In locul sumedeniilor de păsări de odinioară, acum vedeam prin ogradă doar un cocoș și câteva găinuțe porumbace, sperioase. In locul dulăului de lângă coteţele de porci, un căţeluş cu urechile clăpăuge şi codiţa între picioare.

—O ducem greu, dragul nostru, mi-au spus părinţii dar, mulţumim lui Dumnezeu, că ne-a ţinut în viaţă să te mai vedem o dată. De acum, împreună, ne va fi mai uşor să ne împingem bătrâneţele câte zile vom mai avea.

A doua zi dimineaţa, conform dispoziţiunilor primite la eliberarea din închisoare, m'am prezentat la miliţia raionului Turda să-mi predau biletul de descarcerare şi să primesc o legitimaţie provizorie.

Cum am intrat în gangul clădirii unde se mutase Miliţia, între timp, un fost local comercial pe vremuri, chiar în centrul oraşului, am întâlnit pe un fost coleg de liceu,ieromonahul greco-catolic, Ieronim Şuşman. Şi acesta se eliberase în aceeaşi zi cu mine, tot dela Aiud. Călugărul, un om mărunt la făptură, cu faţa liniştită şi ochii căprui, strălucitori, mă îmbrăţişa cu ardoare. Acest om îmi fusese în liceu unul dintre cei mai apropiaţi colaboratori în mişcarea literară pe care o iniţiasem. El era unul dintre acei elevi studioşi şi dotaţi al liceului. El obişnuia să-mi recenzeze lucrările, cu toate că era cu o clasă inferioară mie. Avea o minte clară, o inteligenţă înnăscută remarcabilă şi o trăire sufletească intensă, pe linii de metafizică creştină, încă din acele vremuri. Fraţii lui constituiseră ultimele pichete de rezistenţă în munţi, iar familia lui, dela mama bătrână până la fraţi, veri, cumnaţi şi nepoţi, fuseseră arestaţi cu toţii în perioada anilor 1959-1960.

—Bănuiesc că după această formalitate vom fi deplin liberi, îmi şopti el, în timp ce un plutonier ne escorta la un birou special.

—Aşa cred şi eu, i-am răspuns încet.

Am fost introduşi, pe rând, într'un birou dela primul etaj al clădirii. Inlăuntru am văzut un ofiţer şi o secretară. Ofiţerul, un maghiar de prin împrejurimi, m'a întâmpinat aparent afabil. In câteva clipe, secretara a dactilografiat câteva date, cari mi se ceruseră, iar ofiţerul a împăturit hârtia şi a pus-o într'un plic.

—Veţi merge împreună cu domnul Şuşman la Securitate. Sper să ne mai vedem, îmi zise el întinzându-mi mâna.

După câteva minute, eram din nou cu escortă după noi. Am

fost conduşi de un sergent la Securitate care, şi aceasta, în timpul întemniţării noastre, fusese mutată într'un local al unei foste şcoli maghiare. Am fost predaţi la biroul de recepţie de unde, apoi, am fost duşi pe un coridor dela etaj, într'o săliţă mică, insuficient luminată, cu miros specific de poliţie. Această atmosferă ne-a indispus instantaneu, şi feţele noastre au pălit numaidecât.

După câtva timp s'a deschis o uşe, şi un căpitan scund, slab, cu părul vâlvoi, l-a chemat pe călugăr înlăuntru. Mie mi-a zâmbit searbăd şi mi-a spus să am puţină răbdare.

După circa jumătate de oră, uşa s'a deschis din nou şi a ieşit călugărul. Faţa îi era răvăşită şi ochii tulburi. Mi-a făcut un semn discret cu un deget că mă va aştepta.

Ofiţerul la care ne prezentaserăm făcea parte din aparatul mobil operativ al Securităţii Regionale Cluj, după cum mi-am putut de seama. După arestările din 1959, Securităţilor de raion li se substraseră funcţiunile de investigaţie şi control cari priveau activităţile politice subversive. Ofiţerul m'a privit în ochi, mi-a rânjit scurt şi, răsfoind un dosar pe care îl avea în faţă, m'a întrebat cum mă simţeam liber.

—In orice caz, mai bine decât în închisoare, i-am răspuns eu.

Ofiţerul s'a uitat lung la mine, par'că dorind să înţeleagă sensul ascuns al răspunsului meu, dar imediat şi-a schimbat faţa şi m'a întrebat:

—Ce aveţi de gând să faceţi acum, domnule Cârja?

—Să cer viza de ieşire din ţară, domnule căpitan. Cred că după o «purificare» de cinci ani, aceasta mi se va acorda acum, cu atât mai mult cu cât sunt în drept să o pretind.

Ofiţerul m'a ţinut câteva minute sub privirea lui indecisă, fără să vorbească. Mi-a mai pus câteva întrebări banale şi apoi, ridicându-se în picioare, mi-a întins mâna şi mi-a zis:

—Ceea ce cereţi este destul de greu de obţinut. V'aş sfătui să vă hotărîţi să vă integraţi în societatea noastră, să munciţi cu noi şi să vă serviţi ţara în care sunteţi.

—Hotărîrea mea este numai una, domnule căpitan. Aceea pe care v'am relatat-o.

Am ieşit din Securitate cu un sentiment vag de speranţă şi de deprimare. Regimul se menţinea pe aceeaşi poziţie de ameninţare cu noi. Nu observam nicio schimbare în atitudinea organelor sale represive, nicio clemenţă pentru foştii lui duşmani. Se părea că el

credea că lui i se cuvine totul, iar oamenilor chinuiţi de prin închisori, nimic, în afară de obedienţă absolută şi abdicarea dela prerogativele intime ale conştiinţei şi personalităţii proprii.

Afară era cald. O zi toridă de vară. Peste drum de Securitate câţiva castani, aceeaşi pe sub cari treceam cu ani în urmă spre liceu şi spre casă. Sub umbra unuia dintre ei, rezimat cu o mână de tulpina pomului, mă aştepta prietenul meu, Ieronim Şuşman. Mă privea lung, în timp ce înaintam spre el. Faţa îi era din nou senină, însă palidă. Maxilarele lui puternice, le-am văzut încleştate de data aceasta şi peste lumina ochilor îi fluturau umbre.

—Vino să mergem acum, mi-a zis, în vreme ce a prins să pornească cu paşi şovăitori şi legănaţi.

Il simţeam cum se strângea cu palma de braţul de care mă prinsese. După tăcerea îndelungată şi mersul lui legănat, care îi era specific, dar care de data aceasta părea şi mai balansat, mi-am dat seama că omul se frământa. Ne-am oprit de-odată amândoi şi ne-am privit adânc în ochi.

—Tu ai semnat?, mă întrebă el cu vocea tremurătoare de emoţie.

—Nu am semnat nimic căci nu mi-s'a cerut. Ştii bine că eu am o situaţie aparte.

Călugărul şi-a lăsat ochii în jos, a suspinat adânc, apoi şi-a îndreptat privirile spre cer, unde era un soare alb, fierbinte, părând pironit în zenit.

—Să-ţi ajute Dumnezeu. Dar oriunde vei fi să nu-ţi uiţi ţara şi oamenii.

Am mai mers câţiva paşi împreună, apoi ne-am oprit din nou. Ne-am îmbrăţişat cu lacrimi în ochi şi călugărul a luat-o pe o străduţă în spre dealul cu vii al oraşului, iar eu m'am întors spre a o lua spre casă. Abia de am făcut câţiva paşi şi am auzit tusea aceea seacă a bietului Ieronim, pe care o auzisem atât de des în beciurile Securităţii Cluj. Călugărul avea caverne TBC la amândoi plămânii. Mi-am întors capul să-l mai văd odată. Se oprise să-şi înfunde batista în buzunar. Era cu spatele spre mine.

∴

După două sau trei zile fiind din nou în Turda, cineva mi-a transmis o invitaţie din partea soţiei unui fost avocat naţional-

ţărănist care lucrase cu mine, ca jurisconsult la fabrica de ciment din Turda. Femeia aflase că sosisem acasă şi ţinea să mă vadă.

—Dar de ce mă invită doamna şi nu el?, mi-am arătat eu nedumerirea celui care îmi vorbise.

—Pentrucă el nu mai este, dragul meu. A murit în mod misterios, chiar după câteva luni dela arestarea ta.

M'am uitat în ochii omului de lângă mine. Şi el era un fost membru al baroului de avocaţi din Turda, de pe vremuri, şi deasemenea şi el fusese membru al partidului naţional-ţărănist. Fusese cel mai tânăr candidat pe lista partidului său în anul 1946. Fusese cu mine la Canalul Dunărea-Marea Neagră. Ochii amicului meu erau înnecaţi în lacrimi. M'a însoţit şi el să o văd pe văduva avocatului Petre Morariu, fostul meu coleg şi bun prieten.

Doamna Morariu m'a primit în aceeaşi cămăruţă, dintr'o căsuţă scundă, vopsită galben, pe care o cunoşteam. Aceleaşi mobile îngrămădite unele peste altele din lipsă de spaţiu locativ. Nicio schimbare în această casă, de peste cinci ani, de când am fost ultima oară pe aici, în afară de dispariţia avocatului.

—Nu găsim o casă mai mare. Mă refuză peste tot unde înaintez cereri pentru o locuinţă mai încăpătoare. De acum şi fetele îmi sunt mai mărişoare şi nu se poate locui într'o singură cameră. unde şi fierb şi unde ne şi spălăm şi ne trăim toată viaţa.

Fetiţele avocatului stăteau cuminţi pe două scăunele la colţul unei mese. Le lăsasem fetiţe mici şi acum le aflam mult desvoltate, adolescente. Una dintre ele purta ochelari şi avusese necaz cu vederea din cauza unui strabism nativ. Se uitau la mine cu mult interes. Cea mai mică, eram sigur, nu îşi aducea aminte de mine. Cea mai mare, probabil, că da, dar foarte vag. Ştiau dela mama lor că eram prietenul tatălui lor şi de aceea, îmi închipuiam, mă cercetau cu atâta atenţie. Fiecare dintre ele mă întâmpinaseră cu câte o floare proaspătă, când am intrat peste pragul casei. Mama lor le dăduse o educaţie excepţională.

Doamna Morariu mi-a spus că, după foarte puţin timp dela arestarea mea din toamna anului 1959 (Octombrie), soţul ei a fost ridicat într'o nopate de Securitatea locală şi nu a mai ştiut de el câteva zile. Odată cu el a mai fost ridicat avocatul Eugen Săveanu, o altă persoană bine cunoscută a oraşului care, însă, nu se alipise

de partidul comunist în niciun chip, cu toate persuasiunile la cari a fost supus.

—După ce i-au dat drumul dela Securitate, a venit foarte abătut, într'o seară, acasă. Nu a vrut să-mi spună nimic de ce a fost ridicat. I-am dat ceva să mănânce şi a dormit cum s'a aşezat în pat, buştean. Mi-a spus să fiu atentă, să-l scol dimineaţa la şapte, că trebuie să se reîntoarcă de unde venise. Cred că a durat mai mult de o lună această poveste; venea seara să doarmă acasă iar ziua dispărea. El mi-a spus că mergea la Securitate. Tot aşa şi cu Eugen Săveanu. După un timp nu a mai fost chemat peste zi şi şi-a reluat serviciul pe care îl avusese la biroul juridic al fabricii. In decurs de două luni apoi, adică dela data când au fost arestaţi, au murit în decurs de o săptămână amândoi, adică Petrică, primul şi Eugen Săveanu după el.

Doamna Morariu era o femeie simplă, dar extrem de întreprinzătoare. După moartea soţului, care fusese singurul care aducea o bucată de pâine acasă, nefericita văduvă a intrat în fabrică în calitate de muncitoare şi şi-a crescut copilele cu cea mai mare grije.

Am ieşit din căsuţa sărmanei văduve şi a celor două orfane cu sufletul sfâşiat de durere. Eram prea lipsit de mijloace, şi aşa am continuat să fiu în ţară până la plecare, încât nu am putut să fiu de niciun folos acestei familii obidite. Sărăcia acestei familii şi a lipsurilor în care cele două fetiţe trebuiau să trăiască, m'au obsedat până la plecarea din ţară, şi nicio clipă senină nu am mai avut, oridecâteori îmi aminteam de acea cămăruţă strâmtă, unde lupta pentru supravieţuire era atât de amarnică.

Moartea misterioasă a celor doi avocaţi înfăţişează numai un aspect al tragediei neînchipuite a oamenilor din România. Capcanele cari se întindeau şi se întind şi azi, sunt atât de variate şi atât de diabolice, încât sub taina care se practică, asasinatul moral şi fizic, nu poate fi surprinsă de călătorul ocazional prin România, pentrucă nici chiar vecinul de uşe, nu ştie ce se întâmplă lângă el sau la casa de alături.

Suferinţele şi patimile oamenilor din închisori, în ultimă analiză, după o perioadă mai îndelungată de timp, se restrâng la tragedii personale, pe când a celor de afară, a oamenilor hărţuiţi de organele infame ale regimului, au aspecte familiale, sufocante, în care tragicul ia caractele sociale, istorice.

∴

Svonul intenţiei plecării mele în America începuse să devină tot mai notoriu, nu numai în rândul prietenilor şi a cunoştinţelor, dar şi a unui numeros public necunoscut mie. In afară de asigurarea pe care mi-o dăduse Ambasada Americană din Bucureşti că mă va sprijini, nu aveam nicio promisiune, cât de vagă, din partea autorităţilor române, că mi se va elibera viza de ieşire. (Aflasem că eram pe o listă de persoane cari făcuseră obiectul unor negocieri prealabile între guvernele Statelor Unite şi guvernul român. Numele meu fusese inclus pe lista pretinsă de guvernul american, încă în timpul cât eu eram la închisoare. Ambasada americană m'a avertizat că va avea unele dificultăţi în privinţa mea. Guvernul român se temea să nu cumva să iniţiez o divulgare publică a dramei prin care trecusem. Unul dintre consuli mi-a mărturisit că pentru un caz ca al meu, Americanii vor trebui să dea viza de intrare în U.S.A. la cel puţin cinci persoane recomandate de guvernul român. Aşa au intrat în USA zeci de spioni şi propagandişti comunişti, preoţi, ziarişti, profesori, studenţi, etc., unii ca emigranţi, alţii cu vize provizorii. In faţa răului care îl fac aceştia, probabil, era mai bine să ne fi sacrificat pe noi, nescoţându-ne din iadul comunist. Emigraţia română ar fi fost scutită de multă buruiană, iar noi, cei cari am profitat de sprijinul ţării noastre natale, nu am fi avut în lumea liberă atâtea amăgiri şi mâhniri.

Autorităţile române se aflau în faţa unei dileme, în cazul meu; ori să sfideze cu orice risc angajamentele pe cari şi le luase faţă de guvernul american că va elibera pe toţi cei incluşi pe lista celor aproximativ şase sute de persoane negociate, ori să-mi dea drumul cu riscul divulgării în străinătate a tuturor abuzurilor comise în temniţele României bolşevizate.

După ce am depus din nou cererea de acordare de viză de ieşire la Miliţia regională Cluj, câteva luni nu a intervenit nimic semnificativ după care să pot deduce cari erau intenţiile autorităţilor române de resort. Uneori, foşti colegi de profesiune sau prieteni cari lucrau în cadrul diferitelor servicii de Stat, mă iscodeau într'un fel aparent inocent, interesându-se care îmi era situaţia, cu ce trăiam, dacă munceam sau nu, (depusesem o cerere la braţele de muncă a raionului, dar care nu a fost soluţionată decât în a opta lună după ieşirea mea din închisoare, oferindu-mi-se

atunci o muncă necalificată, la o fermă de Stat cu 400 de lei pe lună), dacă nu eram dispus să intervină pentru mine pe lângă unii potentaţi ai regimului, etc.

In jurul Crăciunului anului 1964, m'am trezit că am fost căutat de către secretarul sfatului popular al comunei Mihai Viteazul, unde locuiam cu părinţii. Secretarul, Ioan Raţiu, era un notoriu membru de partid şi totdeauna un auxiliar al Securităţii. Acesta fusese, cu câţiva ani înaintea mea la liceu şi, în plus, fusese coleg cu un văr de-al meu, aşa că eram vechi cunoscuţi. De când mă reîntorsesem dela închisoare, nu mai intrase niciodată în casa noastră. Cât timp am fost în temniţă, se dedase la cele mai mârşave acte de abuz împotriva părinţilor mei, cari erau consideraţi chiaburi. De data aceasta, secretarul Ioan Raţiu venise să mă întrebe dacă aş accepta să mă viziteze secretarul sfatului popular al oraşului Turda, care şi-a exprimat dorinţa de a mă vedea.

—Vrea să te vadă, mi-a spus Ioan Raţiu, ca să-ţi propună o afacere. Este un om de treabă, nu e comunist convins, şi poţi să ai toată încrederea în el.

—Dar nu mă interesează, am răspuns eu. Eu nu fac nicio afacere aici şi nici pentru viitor nu am vre-un plan.

Cu toată opoziţia mea, Ioan Raţiu mi-a adus peste câteva zile pe I. Armeanu, secretarul sfatului popular al oraşului Turda. Acesta era un om robust, în floarea maturităţii, îngrijit îmbrăcat, manierat şi nu lipsit de o oarecare inteligenţă. Acesta, mi-a mărturisit în primul rând, că mă cunoştea de multă vreme din activitatea mea literară şi publicistică şi că mă apreciase întotdeauna. Aflarea veştii arestării mele, după demiterea mea din postul de consilier juridic al fabricii de ciment din Turda, l-a uluit de-a dreptul, deoarece ştia că eu nu comisesem nimic primejdios regimului, a ţinut să precizeze. Declaraţia aceasta m'a pus în gardă, mai mult.

—Am lucrat şi eu cu Securitatea, mi-a spus el, în acea perioadă şi îi ştiam pe toţi cari ne sabotau. In cazul dumneavoastră, eu cred că s'a comis, dacă nu un abuz, atunci o eroare, de bună seamă. Trebuie să ştiţi că noi am purificat aparatul Securităţii şi de partid de mulţi oameni incompetenţi sau pătimaşi. Regimul caută acum să promoveze pe toţi acei cetăţeni cari dovedesc integritate morală şi, dintre foştii deţinuţi politici, pe aceia cari sunt cu adevărat patrioţi. Dumneavoastră, dacă aţi rămâne în ţară, aţi avea frumoase perspective de afirmare.

I-am răspuns că hotărîrea mea era luată şi nu mi-o mai schimb. Secretarul nu a insistat câtuşi de puţin să-mi revizuiesc intenţia, dar s'a interesat cu ce anume mă gândesc să mă ocup dacă voiu pleca în Statele Unite.

—Să muncesc orice şi să-mi asigur existenţa. Nu ştiu ce voi face înainte de a ajunge acolo, i-am spus eu.

Dela această vizită, până în luna Aprilie a anului 1965, nu a trecut niciodată o singură săptămână în care să nu fiu vizitat de acest om care venea întotdeauna însoţit de Ioan Raţiu, dela sfatul popular al comunei mele. Mă afla întotdeauna scriind sau citind în bibliotecă. Se interesa ce anume scriu şi ochii îi alunecau peste toate cărţile mele sau însemnările de pe birou.

—Mă mir că nu vă plictisiţi stând tot timpul singur acasă. Nu aveţi prieteni pe cari să-i vizitaţi?, mă întreba el deseori.

—Nu mă plictisesc niciodată citind sau scriind. In privinţa prietenilor, am mulţi, dar toţi lucrează şi îi vizitez mai rar.

La a doua sau a treia vizită, Ioan Armeanu mi-a vorbit despre dorinţa lui de a avea o maşină americană. Imi propunea să o cer eu dela rudeniile mele din USA şi el îmi va plăti-o în monedă românească.

—Ştiţi, maşinile cari ne vin din URSS sau din Italia, nu-mi plac. Maşinile americane sunt cu mult mai frumoase şi mai rezistente. Mă gândesc că nici dumneavoastră nu v'ar strica nişte bani în faza aceasta de aşteptare a vizei, mai ales că nu lucraţi.

—Eu nu cer nimic rudeniilor mele din USA, i-am răspuns eu. Imi pare rău, dar nu pot să vă satisfac dorinţa.

Acesta nu s'a dat bătut. Trebuia, se pare, să mă ţină tot timpul sub control şi, conform unui plan de care, de sigur, nu era străină Securitatea, după ce, la desele mele intervenţii pe lângă Ambasada Americană şi Miliţia regiunii Cluj, eliberarea vizei de ieşire din ţară, era iminentă, acesta mi-a propus spre primăvară:

—Am aici nişte modele de maşini americane. Dacă veţi merge dumneavoastră în USA, puteţi să trimiteţi una dintre aceste maşini, oricare, şi eu o voiu plăti părinţilor dumneavoastră la cea mai înaltă valoare. Eu am bani şi doresc o maşină bună.

Intrevedeam bine cursa care mi se întindea. In ea trebuia să cadă şi părinţii mei. Prin luna Ianuarie a aceluiaşi an, fiul unei verişoare de-ale mele, un primejdios element care lucra în cadrul universitar, fiind şi el profesor, mi-a propus să mijlocesc un schimb

de valută în străinătate pentru niște actrițe sovietice pe cari, îmi spunea el, le cunoscuse la o recepție.

Nu am fost scutit nici de alte curse cari mi se întindeau. Guvernul era presat să-mi elibereze viza dar, diabolic cum era și este, încă mai spera să mă implice în vre-o acțiune sau complicitate conexă cu securitatea Statului, în baza căreia să mă rețină forțat.

Intr'o zi am fost căutat acasă de mama lui Eugen Crișan, tânărul care a fost împușcat la 5 Mai 1958, pe scările Securității Cluj, când încercase evaderea cu profesorul Raoul Volcinschi. Pe biata mamă o căutasem după eliberare. Işi pierduse limpezimea cugetului și de acum trăia numai din vise. Nu credea că fiul ei era mort. Il aștepta continu, zi și noapte, pătimaș, cu durere, cu nelimitată speranță în minuni.

—Genu nu poate fi mort, îmi spunea ea. Il visez toată noaptea în nori de lumină. El a scăpat undeva în străinătate și într'o bună zi va veni acasă.

Eu o trimisesem să se întâlnească cu Volcinschi la Cluj. Acesta, se pare, nu a fost prea categoric în expunerea împrejurărilor tragice în care fiul ei a fost ucis și de aceea, îndurerata mamă mai avea un sâmbure de speranță și, la păstrarea ei, vroia să-și asocieze și cuvântul meu.

De data aceasta mama victimei dela Cluj îmi aducea un mesagiu.

—Domnul Volcinschi a auzit că pleci în America și vrea să te vadă neapărat. Aici îi este adresa, la care poate fi aflat și te roagă să-l cauți oricând.

Eu știam foarte bine rolul pe care îl jucase Volcinschi înainte de a fi arestat. Știam, de asemenea, că după impresionanta și dârza lui afirmare împotriva regimului, alunecase din nou, în ultima fază, prin reeducare, și că ajunsese aproape acolo unde fusese înainte, adică în tinda Securității, de data aceasta forțat de alte rațiuni care, într'un anumit fel, fuseseră impuse de regim, tuturor deținuților politici.

De sigur, nu m'am gândit să-l caut.

Intr'o zi, fiind la Turda, m'am întâlnit cu un bun prieten care fusese coleg cu Volcinschi și acum era membru al colectivului de avocați din Turda. Fusese și el arestat pentru câtva timp spre a i se stoarce niște declarații, conform cărora trebuia să fie eliminați din colectiv câțiva avocați considerați reacționari. Cunoștea,

prin urmare, vicleșugurile Securității în cari, îmi închipuiam, continua să fie implicat.

—Știi, mi-a zis el, m'am întâlnit cu Volcinschi la Cluj. Ține extrem de mult să-l cauți. Vrea să-ți vorbească ceva.

—Știu, i-am răspuns eu.

—Te duci să-l vezi?, m'a întrebat el.

—Nu merg, i-am zis eu.

Avocatul mi-a zâmbit semnificativ, mi-a strâns mâna și mi-a șoptit la ureche.

—Am bănuit că nu mergi.

Drumurile mele erau cât mai scurte și, curând după eliberare, nu am mai văzut decât foarte rareori vre-un prieten, și numai incidental.

***

In luna Aprilie 1965, într'o zi senină și radioasă de început de primăvară, mă aflam în Piața Națiunii, la București. Venisem să comunic Ambasadei Americane ultimul matrapazlic al Securității întrebuințat împotriva mea.

Fusesem anunțat de către șeful Miliției comunei Mihai Viteazul să mă prezint a doua zi la Miliția raionului Turda, în vederea eliberării vizei de ieșire din țară, care, mi s'a spus, îmi fusese aprobată. A doua zi m'am prezentat la Miliție. Am fost primit glacial de un locotenent maghiar pe care îl cunoșteam de pe timpul când era contabil la baza de colectare raională a lânii. Acesta mi-a spus că s'a întâmplat o eroare regretabilă din partea telegrafistului dela Miliția Regiunii Cluj; răspunsul la cererea mea, fiind nu pozitiv, ci negativ. MAI-ul nu-mi aprobase eliberarea vizei de ieșire din țară, prin urmare.

Am fost consternat de această mârșăvie. Eram sigur că se uneltea împotriva mea un plan de intimidare. Eram, după nouă luni dela eliberare, nu aveam serviciu, eram hăituit pretutindeni, evitat de prieteni și cunoscuți, cari nu vroiau să aibe legături cu mine, spre a nu avea neplăceri cu regimul. Eșecul plecării mele ar fi însemnat revizuirea întregii mele situații, morale și civice, fiind obligat, în ultimă instanță, să apelez pe lângă unul din potentații regimului pentru a mi se da o slujbă. Trebuie să menționez că nimănui, dintre foștii deținuți politici, nu li s'a încredințat cel mai neînsemnat serviciu fără a avea, în prealabil, un interviu

cu secretarul de partid al raionului sau cu şeful Securităţii locale.

Mi-am arătat, în termeni ponderaţi, indignarea mea şi am ieşit din biroul miliţianului. Nu i-am răspuns nimic când m'a întrebat cari îmi erau intenţiile.

In aceeaşi noapte am plecat la Bucureşti şi a doua zi dimineaţa eram în biroul consulului american, Taplin. In câteva minute cazul meu a fost rezolvat. Consulul a chemat la telefon Ministerul de Interne şi i-a explicat şantajul care se opera împotriva mea. După două săptămâni am părăsit România.

In acea zi de care vorbeam mai sus, trecând printre ţigăncile florărese din Piaţa Naţiunii, unul dintre cele mai pitoreşti colţuri ale Bucureştiului, m'am întâlnit faţă'n faţă cu avocatul Stere Mihalexe, fostul prefect de Brăila şi fostul reeducator din închisoarea Aiud. Acesta era îmbrăcat cu o salopetă spălăcită, stropită de var, în picioare cu bocanci mari, grei, cu capul descoperit, peste care părul cărunt streşinea peste frunte. Ne-am oprit deodată, ne-am cercetat din ochi.

—Mă recunoaşteţi, domnule avocat?, i-am zis eu.

—De sigur, că da, mi-a zis el, încruntându-şi fruntea, străduindu-se să-şi reamintească numele meu.

—Ce faceţi pe aici?, m'a întrebat el.

—Am venit să-mi văd cumnata şi nepoata cari s'au reintors din Statele Unite.

—Dar dumneavoastră nu plecaţi? Par'că aşa era vorba în închisoare?

—In scurt timp, nădăjduiesc să plec, i-am zis eu.

Omul s'a uitat adânc în ochii mei. O umbră grea i s'a coborît peste priviri şi un oftat abia perceptibil s'a pierdut sub vocea lui când mi-a spus.

—Să vă ajute Dumnezeu.

—Cu ce vă ocupaţi acum, domnule Mihalexe? De sigur, aveţi o slujbă bine remunerată?

Omul a bănuit la ce mă refeream; toţi cei cari făcuseră servicii Securităţii şi MAI-ului în închisoare, sperau să obţină plasamente în slujbe, după eliberare, dacă nu echivalente cu cele pentru cari erau calificaţi, atunci, cel puţin, apropiate.

—Da, am serviciu, lucrez într'o întreprindere. Imi câştig existenţa, mi-a spus el cu voce înceată şi şovăielnică.

Nu mai era necesar să-l întreb în ce întreprindere lucrează şi

dacă era mulţumit. Hainele de pe el, oboseala feţii, umerii căzuţi, mersul greoiu, spuneau tot ce aş fi dorit să aflu. Omul nu putea să fie altceva decât un muncitor pe un şantier oarecare.

Ne-am despărţit la o intersecţie. Ne-am dat mâna şi eu am luat-o spre Universitate. După vre-o câteva minute mi-am întors capul. Avocatul rămăsese pironit în acelaşi loc unde îl lăsasem, şi se uita după mine. Cum stătea aşa între oameni, anonim şi abandonat, nimeni dintre cei cari treceau pe lângă acest faimos personagiu din viaţa publică de odinioară, nu bănuia tragedia care frământa sufletul acestui om. Mihalexe stătea în soarele cald şi blând al Bucureştiului, singur şi trist, fără nicio speranţă, pândit de pretutindeni de primejdii. Şi câţi nu mai erau ca Mihalexe, pe acele străzi ale Bucureştiului şi câţi oameni din ţară nu erau năpăstuiţi de aceleaşi tragedii?

Eu, însă, mergeam pe o cale, pe care ei, bieţii, nu o puteau lua.

Nu am încă certitudinea dacă nu sunt cumva un trădător al tuturor camarazilor mei din închisoare, profitând de privilegiul de a fi azi la adăpost, cu slujbă sigură, să dorm liniştit şi să mă plimb prin iarbă, printre oameni, şi sub soare, fără nicio teamă. Ce extraordinară fericire este aceasta! Dar câţi o ştiu preţui?

Ei, însă, în temniţa cea mare, trăiesc sub untdelemnul nădejdii că o dată şi o dată va veni vremea să spună şi ei, cu întreaga Românie: **AM INVINS!**

APPENDIX

ZARCA IN IZVOARELE ISTORICE

HOMO SUM: HUMANI NIHIL A ME ALINEUM PUTO

Toate încercrile foştilor deţinuţi din Aiud, dar mai ales din ZARCA, de a tâlmăci semantic cuvântul ZARCA, nu a dus la nicio concluzie unanimă. Unii dintre noi eram de părere că acest cuvânt ar deriva dela maghiarul «zarni», a închide, sau «zavăr», încuietoare. Alţii, mai puţin analişti, înclinau să creadă că numirea acestei închisori speciale, aproximativ recent clădită, nu avea o altă semnificaţie decât a unei porecle oarecare, dată de vre-un gardian oarecare şi împrumutată de administraţia închisorii cândva, pentru a numi propriu acea clădire. Probabil că niciodată nu aş fi aflat nici eu nimic mai mult, in timp, dacă nu aş fi ajuns să dau de câteva izvoare istorice nebănuite, cari m'au apropiat, îmi închipui, de sensul originar al ZĂRCII.

Calea pe cale am ajuns la descoperirea «ZĂRCII» istorice a fost destul de curioasă. Căutând să mă edific temeinic asupra literaturii americane, am fost surprins să citesc, aproape in toate istoriile literaturii americane, că primul poet al Lumii Noi a fost John Smith (1580-1631), despre care fiecare istoriograf nu uită să menţioneze că acesta a fost «un soldat, un sclav, un fugar, un luptător curajos în luptele cu Turcii, un aventurier, un

energic fondator al Lumii Noi, etc., care a luptat în Transilvania, a robit în Asia, etc.».

In baza acestor informaţii am luat la rând cele mai multe dintre cele peste douăzeci de biografii scrise asupra acestui extraordinar om şi, în plus, am citit şi operele originale ale acestuia, cari mă interesau în mod direct. Am fost uimit să aflu că primul poet american, luptătorul, exploratorul şi scriitorul care a stârnit, pe bună dreptate, cea mai mare tulburare în istoria Americii, cum spune un biograf (Bradford Smith), a luat parte, în Transilvania, printre altele, şi la luptele cu Mihai Viteazul, fiind înregimentat în armata lui Sigismund Bathory, principele Transilvaniei.

Partea operei căpitanului John Smith, care interesează la descoperirea izvoarelor etimologice a ZĂRCII, se cuprinde în lucrarea TRUE TRAVELS, publicată în anul 1630, în America.

Autorul povesteşte aici cele mai de seamă peripeţii din viaţa sa, începând dela data când a părăsit Anglia, (Iulie 1601) până la căderea sa în captivitate, Noembrie 1602, după ce a fost vândut sclav turcului Bashaw Bogall.

Ne vom restrânge aici absolut numai la ZARCA, lăsând la o parte tot ceea ce se leagă de, într'adevăr, extraordinarele aventuri ale căpitanului John Smith în Ardeal. (Pentru detalii se va putea consulta studiul nostru: «John Smith şi evenimentele din Transilvania între 1596-1602»).

***

John Smith povesteşte în memoriile sale despre «Plains of Regal» (O câmpie largă, precizează el, care se află între meandrele din sud-vestul Albei Iulia, dar înainte de a intra în defileul îngust de sub Deva). In marşul de deplasare a oastei din care făcea parte, Smith menţionează, mai departe, că au făcut mai multe incursiuni în «ţara Zarkam» (Land of Zarkam), între munţii stâncoşi unde se aflau turci şi tătari, dar mai mulţi bandiţi (banditos), renegaţi (renegados), şi alţii la fel ca aceştia.

John Smith, care a luptat aproape tot timpul sub comanda unui colonel de origine valahă, Henry Vodă (uneori numit şi Folta), conte de Meldritch, întâi sub comanda supremă a Prinţului Sigismund Bathory şi apoi sub generalul imperial Gh. Basta, a ortografiat greşit multe numiri proprii, (cum, de pildă, pe Basta

îl numeşte Buşca), precum, deseori, a avut o contradictorie orientare geografică a locului unde se afla. Dacă ne gândim că la acea epocă cutezătorul aventurier avea între 21 şi 23 de ani (toată campania), nu i se poate face nici un reproş, ţinând seama că cartografia era numai la începutul evoluţiei ei şi omul nu avusese la îndemână decât schiţe topografice rudimentare, iar în ce priveşte fonetica cuvintelor, el nu vorbea decât engleza şi puţin franceza, aşa că nu avea de unde şti să scrie corect cuvintele ce le auzea. De aceea John Smith, localizează uneori aşezările omeneşti în afara realităţii, tot aşa cum nici numirile nu sunt redate corect în toate cazurile.

După căderea Ungariei sub ocupaţia turcească, după 1541 deci, Transilvania a devenit un Principat independent, în care, pe lângă majoritatea covârşitoare a Românilor iobagi, mai erau şi alte minorităţi, dintre cari Ungurii deţineau poziţiile cârmuitoare şi de asuprire socială şi economică a elementului băştinaş românesc. La un moment dat Transilvania a devenit locul de refugiu al protestanţilor din Ungaria şi chiar al nobililor.

Spre 1600 situaţia militară şi politică din Ardeal a fost nefast influenţată de naturile psihopatice ale celor două personalităţi conducătoare. Impăratul Rudolf II al Germaniei, de asemenea rege al Ungariei, a fost declarat bolnav în 1598. Firea lui violentă şi accesele de furie a înlăturat pe toţi sfetnicii înţelepţi de pe lângă el. Pe de altă parte, potrivnicul său, Sigismund Bathory, prinţul ereditar al Transivaniei, cum se numea, era mai puţin stabil decât valurile, cum îl caracterizează un istoriograf, a produs cele mai adânci tulburări interne. (Acesta a sfârşit sinucigându-se). Rudolf, care avusese odată Ardealul cumpărat dela Bathory, a căutat în repetate rânduri să-l redobândească. La 3 August 1601, după ce împăratul a împăcat pe Mihai Viteazul cu generalul său Gh. Basta, s'a dat lupta dela Gorăslău, în care Sigismund Bathory a fost înfrânt şi nu s'a oprit din fuga sa decât la Bacău. Bathory a făcut o alianţă cu Turcii şi Tătarii, cari sub comanda Beiului din Anatolia şi Paşei din Timişoara, cu un dispozitiv de 30.000 de oameni la spate, a reuşit să recucerească Transilvania, în mare parte. Rivalităţile dintre împărat şi Sigismund Bathory au devenit tot mai aspre şi, de aceea, până la urmă, atât împăratul cât şi principile Transilvaniei, au fost obligaţi de împrejurări să ajungă la un compromis. Până însă să se ajungă aici, Basta a devastat cele

mai multe orașe și sate din Transilvania și a închis, în același timp, porțile de intrare a oricărui ungur în Transilvania. Armatele lui Basta erau formate din 12.000 de Valoni și din ceea ce se numeau Haiduci. Nobilii unguri, se spune, erau decapitați de îndată ce erau prinși. Centrul Clujului a fost transformat în ruine de Haiduci. Politica lui Basta, spune John Smith, l-a determinat pe colonelul Henry Volda să nu sprijine pe Basta și să treacă de partea lui Sigismund Bathory. Ironia sorții a făcut ca John Smith, care a venit în Transilvania să lupte cu Turcii, s'a aflat, la un moment dat, integrat într'o armată aliată Turcilor, dar, până la urmă, totuși, —după un plan bine chibzuit de Basta—, după ce Sigismund Bathory a părăsit Transilvania, o parte a armatelor sale, rămase la dispoziția lui Basta, au fost trimise pentru sacrificiu, să lupte pe Valea Oltului cu Turcii. Colonelul Volda și John Smith au făcut parte din această armată, care a fost distrusă, iar John Smith a căzut prizonier la Turnu Roșu, și după câtva timp a fost vândut ca sclav.

∴

O cercetătoare maghiară Laura Polany Striker, într'o lucrare intitulată «*Captain John Smith's Hungary and Transylvania*», relatează situația din Transilvania, la acel timp, astfel: «Când Volda și Smith au ajuns la Brașov, (Februarie 1602, n.n.), Prințul Sigismund Bathory își stabilise deja cartierul general aici, înnobilând un valah, pe nume Bojar (Boier, n.n.), la data de 10 Februarie 1602. Pare probabil că Volda a fost de asemenea valah, deoarece într'unul din acte se confirmă că sigilul dat lui Smith de Sigismund, numele lui Volda este scris WAL DAW, o formă valahă de scriere.

«Spre a doua jumătate a secolului, ei, (nobilii maghiari de descendență valahă, n.n., —conform precizărilor din aliniatul precedent, nereprodus aici—), continuă autoarea maghiară, au stăpânit întinse domenii, cei mai mulți în «Land of Zarkam», (modern Sarkany ori Șercaia), la nord de Brașov, adoptând organizația administrativă și legea nobilimii ungare, precum și felul de viață, limba și religia (sic). Ioan Huniade, eroul dintru început în războaiele contra Turcilor, la fel ca și fiul său, marele rege Matei, au fost de origine valahă.»

Intr'un raport către împăratul Rudolf II din anul 1602, aflăm următoarea mențiune: «... erau în Transilvania straturi risipite de valahi, pe cari Mihai (Mihai Viteazul, n.n.), i-a crezut credincioși lui, dar cari au fost seduși de favorurile lui Sigismund Bathory și de generozitatea sa, substrăgându-i astfel de sub planurile lui Mihai.» (Monumenta Comitalia Regni Transylvania, Vol. VII, 171).

John Smith spune că în «Land of Zarkam» trăiau Haiducii cari nu erau altceva, după el, decât Turci, Tătari, dar mai mulți bandiți și renegați, și această «Land of Zarkam» se afla undeva prin nordul Albei Iulia (50 de mile), pe unde este azi Șeica Mare, potrivit localizării determinate de cercetători.

Istoricii maghiari așează această «Land of Zarkam» în apropierea Făgărașului (10 mile), pe unde se află azi Șercaia, așa cum am mai amintit mai sus. Ei mai susțin, împotriva altor izvoare istorice, precum și a celor narate de John Smith, că acest teritoriu al ZĂRCII era ocupat exclusiv de valahi. De sigur, și în cazul de față, aveam de-aface cu aceleași falsificări tendențioase ale istoriei noastre naționale din Ardeal.

Dacă consultăm harta epocii respective a lui Theodore de Bry (Kropf, 1596, Public Library, New York City), vom afla că «Land of Zarkam» se află la nord de Alba Iulia, cam prin părțile Copșei Mici-Aiud, cu extindere spre Munții Trăscăului din masivul Apusenilor.

In sprijinul tezei noastre, (în sensul că Zarca prezentă dela Aiud, este în aproximativ acele locuri unde a fost «Land of Zarkam»), în afară de Harta lui Bry (1596), mai aflăm și alte argumente peremptorii, dintre cari nu amintin decât unul, și anume, documentele scrise ale istoricilor contemporani ai evenimentelor de cari vorbim. Astfel, în mai multe documente se menționează că Sigismund Bathory și-a avut cartierul general, în jurul anului 1600, nu departe de Esenberg (Trăscău), deci în regiunea Albei Iulia, la nord, ceea ce înseamnă că în părțile Aiudului, spre Copșa Mică. La Trăscău a avut loc o luptă inverșunată, cu asediul îndelungat al Cetății, ale cărei ruini se văd și azi, asediu care a durat luni de zile. Cetatea era apărată de Haiduci, cari se baricadaseră în dosul parapeților de piatră. Generalul maghiar care a împresurat Cetatea Trăscăului a fost Moise Secuiul. John Smith a excelat în aceste lupte, prin invenitivitate și curaj, luptându-se cu temutul

Lord Turbashaw, din rândurile Haiducilor, conform unui obiceiu al timpului. Smith l-a învins pe Turbashaw și i-a tăiat capul. Pentru această ispravă, Moise Secuiul l-a luat în armata sa, și i-a dat un cal bogat împodobit și trei sute de ducați, iar pe colonelul valah, Henry Volda, conte de Meldritch, l-a avansat la gradul de «Sergeant Major» în regimentul său.

(Haiducii, spun izvoarele istorice ale timpului, erau organizați în unități de «sute» și «mii», iar conducătorii lor se numeau «vajadas», (Gyula Szegfue și Balint Homan, HUNGARIAN HISTORY, pag. 164, Vol. 4.). De aici numele proprii unguresti și românești, deopotrivă, Vaida. Istoricii mai adaugă că, chiar după ce Basta i-a concediat din serviciul său, rămânând numai cu Valonii, Haiducii au rămas, în continuare, ca o forță organizată și de temut. Cu timpul, s'au alăturat Haiducilor tot felul de elemente nemulțumite cu stăpânirea asupritoare, —desigur, și mulți Români, bănuim noi—, printre cari a fost și Demeter, episcopul grec al Bulgarilor și Sârbilor).

Am ținut să prezentăm cât mai succint posibil aceste referințe inedite asupra ZĂRCII, pentru a contribuit la o mai adâncă informare a cititorilor despre ceea ce, în fond, a însemnat ZARCA în decursul istoriei. Indiscutabil, Maghiarii, în toate acele secole negre de asuprire a elementului autohton din al 15-lea până al 19-lea inclusiv, și începutul secolului 20, nu au considerat pe Români nimic mai mult decât «bandiți», «haiduci», «renegați», etc. Ungurii au avut grijă să perpetueze acest cuvânt «ZARKAM» (vatra Haiducilor), ca un peiorativ la adresa Românilor, până în zilele când Românii s'au unit între frontierile lor firești, după 1918. Dar Românii au preluat și acest cuvânt, cu care maghiarii au botezat fortăreața dela Aiud, implicând în ea disprețul și dușmănia pe care o nutreau pentru toți bieții iobagi cari erau torturați aici. In ZARCA nu puteau încăpea decât dușmanii «principilor Transivaniei», ai regilor maghiari, ai «drăguțului de împărat». De sigur, la Aiud, înainte de clădirea ZĂRCII «moderne», la sfârșitul secolului trecut, a existat vechea închisoare județeană. După mărturisirile unor bătrâni din partea locului, cari se găseau și ei la închisoare, ei știau dela părinții lor de închisoarea Aiud, în acest loc, ceea ce înseamnă că dacă înainte de 1820 închisoarea se afla aici, și înainte tot aici a fost, din timpurile vechi, când Aiudul a jucat un important rol în administrația Ardealului, mulți baroni, grofi și conți, avându-și reședințele în apropiere, și ei erau aceia cari conduceau aparatul de guvernare feudală în Ardeal.

Aici a fost, prin urmare, sub stăpânirea tiranică austro-maghiară, plângerea și scrâșnirea dinților bieților Români, cari cutezau să se ridice împotriva despotismului străin. Aici a fost (și încă este), locul plângerii și scrâșnirii dinților, iadul roșu, al elitei poporului român, în acest secol de umilințe și decăderi umane, de sugrumare a libertăților naționale, de dominație a bolșevismului ateu și antiuman.

Istoria nu se repetă decât numai în cazul că omul nu poate stăpâni cursul evenimentelor, conform înțelepciunii și inteligenții lui. Se pare că în cazul de față, voința neamului nostru, care a dorit și a reușit la un moment dat, să-și croiască destinul propriu, a fost anulată de forțe și calcule cari l-au depășit.

ES MANUSCRITO

TABLA DE MATERII

De acelaşi autor:

Cremene în apa vremii, schiţe, Editura «Gazeta dela Turda», Turda, 1941.
Intoarcerea din infern, memorii, Vol. I, Editura «DACIA», Madrid, 1970.

Manuscrise:

Misterele Harlemului, momente, schiţe, povestiri.
Cartea iubirilor din Mituria, povestiri de dragoste.
Prigoană, schiţe şi povestiri din bejenia Românilor.
Inverşunarea, roman din rezistenţa internă a României:
Vol. 1: «Vâltoarea».
Vol. 2: «Urgia».
Vol. 3: «Cărări».

In pregătire:

Canalul morţii, memorii dela Canalul Dunărea-Marea Neagră, 1950-1953.
Iscarioţii, roman.

Sub îngrijirea autorului:

Poveste cu doi morţi, nuvele, de Virgil Petrişin, Editura Scriitorilor Români din Ardeal, Cluj, 1945.
Pământ nou, nuvele de Vasile Rusu, Editura Scriitorilor Români din Ardeal, Cluj, 1946.